FWB

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

ÖTÖDIK KÖTET.

(1601—1607.)

BUDAPEST, 1879.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akademia épületében.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI.

Kaphatók saját könyvkiadó-hivatalában (Akadém. épületben) és minden könyvárusnál.

ANJOUKORI OKMÁNYTÁR, Szerkesztette Nagy Imre. I. kötet (1301—1321) 1878, IV. és 678 lap. Ára 3 frt 60 kr.

A SZŐRÉNYI BÁNSÁG és Szörény vármegye története. Irta Pesty Frigyes. Három kötetben. 1878. I. 482. lap. II. 579. lap. III. 426. lap. Ára 7 frt.

ARCHIVUM RÁKÓCZIANUM. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rákóczi Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703—6. XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 747 l. Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV—VII. kötet. Gróf Bercsényi Miklós leveleiRákóczi fejedelemhez I—III. köt. 1704—1712. Közli Thaly K. I. kötet. XII és 764 lap. Egy kőnyomatú táblával. — II. kötet. 671 lap. — III. kötet. 724 lap. Mindegyik kötet ára 3 frt 60 kr. — IV. kötet. (Pótkötet.) 1711—1712. Ára 2 frt.

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. és III. köt. Angol diplomatiai iratok, angol levéltárakból közli *Simonyi Ernö*. Pest 1871—77. 639, 672, 496 l. Egy-egy kötet ára 2 frt.

II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és »Egy keresztény fejedelem áhításai« czímű munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áron és Szilágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 458 és 480 l. 4 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sándor I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.
A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kútfők ismeretének előmozditására. Szerkeszti *Toldy Ferencz* I—XXV. kötet. 1856—1878. 8-rét. Ára a 25 kötetnek együttvéve 22 frt. Egyenkint egy-egy kötet ára 80 kr., kivévén a XX., XXI. és XXV. köt. egy-egynek ára 1 frt 80 kr., a XXII—XXIV. köt. egy-egynek ára 1 frt 60 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1560. Szalay Ágostontól. XX. és 432 l. kilencz köriratu hasonmásos táblával 1 frt 20 kr.

— Második kötet. Magyar hölgyek levelei. 499 darab 1515—1709. Közli Deák Farkas. XVI és 464 l. Ára 2 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betürendü tárgymutatój. Czinár Mórtól. XVI és 549 l. 2 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knauz Nándor által. 44 l. 20 kr.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I:—V., VI: 1 és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 50. kr. — (VI. köt. 2. része sajtó alatt.)

PAULER GYULA. Wesselényi Ferencz nádor és társai összeesküvése 1664—1671. Két kötetben. 1876. Kis 8-rét. I. Köt. X és 412 lap, — II. köt. 450 lap. Ára 5 frt 60 kr.

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Főtekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek, püspök-megyék szerint rendezve. Rupp Jakabtól. Első kötet két darabban. Az esztergami egyháztartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt. Pest 1870. XVIII és 807 l. 1 frt.

— — Második kötet: Az egri érseki egyháztartomány, a hozzá tartozó püspöki megyékkel együtt. Pest 1872. XIV és 473 l. Ára 50 kr.

— — Harmadik kötet: A bácsival törv. egyesitett kalocsai főegyházmegye. 1876. XV. és 375. lap. Ára 1 frt 80 kr.

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Rupp Jakabtól. Két térképpel. Pest 1868. 306 l. 50 kr.

ACTES ET DOCUMENTS pour servir à l'histoire de l'alliance de George Rákóczi Prince de Transylvanie, avec les Français et les Suédois dans la Guerre de Trente ans publiés par A. Szilágyi. 1874. In 8. VI-491. pag. 3 frt 60 kr.

FRAKNÓI V. tr. A magyar országgyülések története. 1526—1563. I—V. köt. 1874—1878. 8-rét. (I. köt. VIII és 235 lap, — II. köt. 168 lap, — III. köt. 173 lap IV. köt. — 171 lap. — V. köt. 144 lap.) Ára 7 frt 40 kr.

BETHLEN GÁBOR fejedelem kiadatlan levelei. Kiadta Szilágyi Sándor. Ára 2 frt 40 kr.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

ÖTÖDIK KÖTET.

(1601—1607.)

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR

TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1879.

Transsylvania. Országgyülés.

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

5

ÖTÖDIK KÖTET.

1601—1607.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1879.

Budapest, 1879. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

XV. FEJEZET.

I.

Az országgyűlés követsége Zsigmondot Botosánban találta, nem ugyan, mint foglyot, — mert Jeremiás vajda máskülönben jól bánt vele — hanem mégis felvigyázat alatt, úgy hogy a követség az ablakon át szöktette meg s lehető gyorsasággal vitte Erdély felé, űzetve ugyan, de utól nem érve a vajda katonái által. [1]) Az első hír Kolosvárra márczius 12-én érkezett, hogy Zsigmond már Moldva határán van, s csakhamar magától a vajdától is jött ezt igazoló levél. Márcz. 24-én pedig ujabb posta érkezett Beszterczéről Kolosvárra: hogy a fejedelem már ott van. [2]) Ágyúlövésekkel, zajos örömnyilatkozatokkal fogadták, s az ország nevében Székely Mózes üdvözölte, kit 500 katonával küldtek elébe. Azonnal Kolosvárra indult a csapat élén, melyet Beszterczén talált, — mert a hír, hogy 9000 néppel volna, valótlannak bizonyult: »kilenczed magával sem volt.« [3])

Az ország rendei jöttének hírére ismét Kolosvárra gyülekeztek, s márcz. 27-én, midőn e város alá érkezett, testületileg eleibe mentek. Üdvözlő szónoklattal fogadták, a hadak háromszor kiálták a megváltó nevét, bekisérték a városba s a jezsuiták templomában tartott istentisztelet után fényes lakomára

[1]) Bethlen Farkas V. k. 9-ik l. A Kulcsár-féle krónika 99. l. A Trausch-féle krónika szerint Zsigmond Lengyelországban volt, hol a nemesek el akarták fogni, de Zamoyski figyelmeztetésére Danczkára menekült s itt fogadta az első erdélyi követeket. Azután kalugyernek öltözve Moldvába ment, de felismertetvén, elfogatott. Egy ujabb követség, szöktette el. 179. l.

[2]) A Trausch-féle krónika 177. l. Nem való, a mit Istvánffy mond, (464. l.) hogy Brassó felől jött volna — Fehérvárra.

[3]) Kulcsár-féle krónika, 99. l.

gyűltek össze. Jelen volt a városban a török követ is. ki figyelmeztette a rendeket, hogy tartsák meg a szultán iránti hűségöket. Ez volt a rendek akaratja is, mert belátták ennek elkerűlhetetlen szükségességét s márcz. végén követeket választottak a portára és Lengyelországba.

Ápril 3-ikán [1]) Zsigmondot a török és lengyel követek meghallgatása után, ismét fejedelemmé választották, s a nagy templomban azonnal beiktatták, felesketvén őt magát az ország jogai és kiváltságai megtartására, s a köteles hűségi esküt magok is letévén. Aztán a nap többi része vigságban folyt le. Fehérbe öltözött tanulók járták be a várost trombita-harsogás és dob-pergés közt; az ágyúk két óra hosszan szóltak.

Az urak gazdag ajándékokat hordtak neki: lovakat, sátrakat, arany és ezüst edényeket. Szemben a veszélyekkel, melyek a hazát fenyegették, nagyobb áldozatokra kellett a rendeknek készen lenni. A kimerűlt jobbágyok nem lévén erre képesek, elhatározták, hogy minden nemes, az özvegyeket sem véve ki, minden jobbágy után 1 frtot fizet ápril 29-ig, udvartartásra, s ez adót a szászok is fizetik jobbágyaik után. És elrendelék szigorú büntetés terhe alatt, hogy ez adót senki se zsarolhassa ki jobbágyától, hanem tartozzék maga lefizetni. Ezenkivűl pedig minden portára 4 frtot vetettek. [2])

E gyűlés egyetértve a fejedelemmel, követeket küldött a portára, Toldy Istvánt, Torma Kristófot s velök állandó portai kapitiháúl Aszalay Mátyást, hogy megengeszteljék a szultánt s új frigykötésre bírják. Zsigmond pedig a nagyvezérhez Belgrádba Óváry Istvánt küldé. A rendek a császárhoz küldtek követet: Kakas Istvánt, s vele fölterjesztést, melyben kérték, hogy a történtekért ne neheztеljen, mert a mit tettek, a töröktől s lengyeltől féltökben kellett tenniök. [3])

E határozat-hozatalok után ápril 10-én Zsigmond elbocsátá a rendeket, biztatva őket búcsubeszédében, hogy békésebb napok fognak következni, csak legyenek kitartók. De a

[1]) Bethlen F. i. h. 11. l. márcz. 24-ét ír; de ez bevonulásának napja volt. A napra nézve több hitelt érdemel a Trausch-féle krónika.

[2]) Bethlen i. h. 12. l. és Trausch 178. l.

[3]) Bethlen és Trausch i. h. Istvánffy 465.

főbb urakat magánál tartá: magánál a szászok közűl a szebeni, brassai s segesvári királybirákat, »lám — mondá nekik — ti nem lehettek fejedelem nélkűl, s a fejedelem sem lehet nélkületek. Legyünk azért egyesek és összetartók.« [1])

Még mielőtt a rendek szétmentek volna, Zsigmond kisérletet tett Szamos-Ujvár visszaszerzésére. E várat Léka Agától kezéhez vevén Básta, parancsnokává Ribis Sigfriedet nevezte ki. A fejedelem Székely Mózest küldé hozzá, rábírni őt feladására. Ribis csakugyan átadta s cserében érte a Gálfi-féle Maros-Ujvárt nyerte. Minthogy pedig közvetlen veszély nem fenyegette az országot, Zsigmond a hadakat téli szállásokra bocsátotta; egy csapatot azonban Székely Mózes vezérlete alatt, azon székelyek megbüntetésére külde, kik bátyjának a bibornoknak halálát okozák. S egyúttal, hogy a békét se hagyja kisérletlen, Gyulaffy Eustáchot Bástához küldé, rábírni őt, hogy lépjen fel érdekében közvetítőűl a császárnál (ápril 30.) s próbálja meg kiengesztelését. [2])

II.

Básta, Kolosvárról Szamos-Ujváron és Kőváron át, Husztra ment, melyet a császártól nyert ajándékul és innen terjedelmes jelentést küldött Prágába, [3]) hol a dolog váratlan fordulata nagy meglepetést okozott. A császár már fogadta az ország első küldötteit [4]) s bár a kihallgatás alkalmával szives volt irántok és kedvező válaszszal biztatta is őket: de hazabocsátásukkal késett. Ez időben már Mihály is fenn volt, s viselt dolgairól terjedelmes, de hazugságokkal és dicsekedésekkel telt jelentést tett, melyben miriszlói veszteségét is szándékos félszeg intézkedéseinek tulajdonítá, mert — mondá — nem

[1]) Trausch Cronicon 179. l.

[2]) Bethlen, Trausch, Istvánffy i. h. Szabó Memorialeja Mikónál I. k. 61. l. Törv. és Irom. IV.

[3]) Istvánffy i. h. Bethlen F. szerint (9. l.) Kassára ment. Nagy Szabó egyenesen Bécsbe utaztatja s Mihálylyal együttesen tétet vele jelentést (59. l.). De a császár Prágában volt, s itt Istvánffy előadása hitelesebb.

[4]) L. Törv. és Irom. I.

akart keresztyén vért ontani. [1]) De az udvarnál, hol még Náprágy Demeter is vádlókép lépett fel ellene, [2]) eleinte hallani sem akartak róla, a császár nem is bocsátá maga elé, sőt Prágából számüzték, nem tudván mit csinálni vele, [3]) mignem Kakas István felérkezése s az erdélyi változások a dolognak új fordulatot adtak. Ezóta minden megváltozott. Mihályt egyszerre szívesen látták, márcz. 23-án fogadta a császár, »mig ott lőn, minden nap vendéglette.« [4])

Annál rosszabb dolga lett az erdélyi követeknek. Mocskolták, szidalmazták őket, s börtönbe vetették, honnan csak napok mulva szabadultak ki. [5]) Enyedy és Trauzner be sem várva a menedéklevelet, azonnal hazaindultak, Bornemisza pedig még ott maradt, míg magának, a követségi személyzetnek, s a kereskedőknek szabad hazajöhetési engedélyt eszközölt ki.

A kormány pedig hozzáfogott az előkészületekhez, Erdély visszafoglalására. Ugy akarták, hogy az erdélyi hadjárat a török háborúval combinálva folytattassék. Mihály, ki azzal biztatta a császárt, »hogy mihelyen érkezik, Oláhország hozzá hajlana s Erdélyt csak háromezerrel is megvönné«, kikapta a választ, hogy Erdély a visszafoglalás után is maradjon a császáré, Havasalfölde legyen az övé, de viszont ő is híven szolgálja a császárt. [6]) Kapott ezenkivűl százezer aranyat s utasittatott, hogy Bástával béküljön ki; utasíttatott Gonzaga Ferdinánd kassai parancsnok is, hogy hozza őket össze s hajtsa végre a kibékítést. [7])

Gonzaga megis tette. Mihály leutazott Kassára, Básta is megjelent ottan, s a kibékülés egy ebéd alkalmával, pohár-

---

[1]) Magyar Történelmi Tár. III. k. 174—188. ll.; gr. Kemény J. által egész terjedelmében közölve.

[2]) L. Törv. és Irom. III.

[3]) Fuchs naplója Trauschnál. 180. l.

[4]) Illésházy Naplója 86. l. Engel: Nebenländer IV. 264.

[5]) Igy adja elé Fuchs: »Man schelt mit Schelmen und Verräthern« mondja s ő a követek egyikétől, a szebeni királybirótól hallotta.

[6]) Illésházy Naplója i. h. Engel szerint kinevezték Erdély kormányzójává.

[7]) Istvánffy 465. l.

koczintások közt meg is történt: a két ellenség kezet nyujtott egymásnak. S azonnal hozzá fogtak a készülődéshez. A felsőmagyarországiak — kik Zsigmond bejövetele óta ellenséges állást foglaltak el, s Mihálylyal folytonos összeköttetésben állottak [1]) — szivesen nyujtottak segédkezet. Mihály mindenütt »zsoldot kiáltata« s hadait Tokajhoz gyüjté, Bástához pedig Sleziából érkeztek hadak és hajdúkat is fogadott zsoldjába.

E készülődések hírére, s azután, hogy követei hazaérkeztek s megtették jelentésöket a prágai udvarban tapasztaltakról, s azután hogy Gyulaffy is megjött Bástától, kinél két ízben járt, s meghozta az intést, hogy »meghajtsa a vesszőszálat, de el ne szegje«,[2]) Zsigmond is elérkezettnek látta az időt táborba gyüjteni hadait. Jún. 3-ára Kolozsvárra részgyülést hirdetett, melyen a táborbaszállás már el lévén rendelve, leginkább annak élelmezéséről s fentartásáról kivántak gondoskodni.

Fogyatkozott állapotuk daczára minden portára 4—4 frt adót, s a székelyekre és szászokra annak megfelelő összeget vetettek.

Ezenkivül a hadak fentartására minden kapura, az urak s a fejedelem jószágait sem véve ki, 4—4 véka lisztet róttak.

Elrendelék a hátralék adó pontos behajtását.

Eltilták a más vagy lófő szolgák fogadását.

A gyülés jún. 10-én oszlott el. [3])

Talán még együtt voltak a rendek, midőn Zsigmond jelentést kapott portai oratoraitól, hogy ügyei ott jól állanak, a porta kivánatait teljesíteni fogja s megujítja vele frigyét. [4]) De hírt kapott Básta és Mihály megindulásáról is, kik hadai-

---

[1]) Lásd Törv. és Irom. II. sz. Ez a levél ellenkezőjét mutatja annak, mit Bethlen ír (15. l.) hogy a magyarországi nemesség nem akart volna fegyvert fogni »saját vére ellen.«

[2]) L. Gyulaffy jelentését Törv. és Irom. IV. k. Illésházi (92. l.) szerint Básta, addig míg hadai megjöttek, biztatta Zsigmondot a császár kegyelmével, kitől »salvus conductus« levelet is küldött.

[3]) L. Törvények és Iromány ok. A székely krónikában olvassuk: »Zsigmond gyülést tétete Kolosvárra, pünkösd másodnapjára, (jún. 11.) melyben a Básta ellen való had felől végezének.«

[4]) Bethlen Farkas i. h. 15. l.

kat két oszlopra osztva Tokajnál és Tárkánynál lépték át a Tiszát, és gyorsan közelednek. [1]) Még rosszabb volt e hírnél a másik, mely a Havasalföldén Simon vajda ellen kiütött forradalomról értesíté. Hogy a lázadásban Mihály keze van, azt sejté Zsigmond s ahhoz szabta intézkedéseit. Szamosfalvára összehívta hadait, s midőn ezek együtt voltak, kiment Kolosvárról, az új csapatok közt 43 zászlót kiosztatott, s Csákyt és Székelyt a sereg generálisaivá nevezte ki. A lobogók nyelei csak ugy fénylettek az aranytól, midőn azokat kibontották s a sereg maga is oly délczeg és pompás volt, midőn július elején megindult Somlyó felé. [2])

De Havasalföldén a dolgok mind komolyabb fordulatot öltöttek: Simont megverték a lázadók, meg testvérének Jeremiás vajdának segítségére küldött csapatait is. A veszély komoly volt. Tartani lehetett, hogy a lázadás lángja átcsap az oláh földről s a Báthoriak iránt ellenséges székelyeket fölkelésre bírandja. Hogy ezt megelőzze, Zsigmond elrendelé, hogy Brassó mellett tábort készítsenek, mely féken tartsa a székelyeket, sőt parancsot adott, hogy magok a székelyek is oda gyűljenek táborba, Daczó Ferenczet nevezvén ki kapitányukká. Aztán szigorú parancsot adott ki, hogy a ki a székelyek közűl legkevesbbé gyanús dolgot cselekednék is, azonnal feleségével, gyermekeivel felkonczoltassék s háza leromboltassék, vagy felgyujtassék. S a tábor készítéséhez július 10-én hozzá is fogtak. [3])

Mihály és Básta ez alatt hadaikkal Majtényhoz érkeztek, [4]) Zsigmond pedig Tasnádig nyomult előre. Szándéka volt kimenni eleibe s ugy verni vissza. A budai, temesvári és egri pasák parancsot kaptak a portától, hogy Zsigmond felszólítására segélyhadakkal siessenek hozzá, s ennek alapján kért is tőlök segélycsapatokat. Ali csausz, a nagyvezér küldöttje, a közös operatio megállapítása végett táborában volt, s onnan július 19-én ment vissza, [5]) mig a portáról egy más török kö-

[1]) Istvánffy 465.

[2]) Bethlen Farkas 19. l.

[3]) Fuchs Trauschnál I. k. 182-ik l.

[4]) Istvánffy i. h. 465.

[5]) L. Törv. és Irományok. VI.

vetség fényes ajándékokkal, szablyával és buzogánynyal útban volt. [1]) Ezen kívűl tatárcsapatokat is várt a fejedelem, melyek épen az ő intézkedése folytán, Erdély elkerülésével siettek táborába. A haddal, mely az egyesűlés végrehajtása után jelentékeny erővé nőtte volna ki magát, támadólag akart Felső-Magyarországon fellépni, [2]) s miután jövetelökre bizton számított, Tasnádról a már csatára kész hadakat visszavonta Somlyóra.

A segélyhadak pedig jelentéktelenebb csapatok kivételével nem érkeztek. Zsigmond nem tudta érteni a késedelem okát, s mire megtudta, már késő volt. Mihály, kinek az oklevélhamisítás épen úgy mestersége volt, mint az esküszegés, Zsigmond nevében levelet koholtatott azon basához, ki a segélyhadak parancsnoka volt: miután már megkötötte a békét Bástával és Mihálylyal, ezek haza mennek s a császárt és a szultánt is kifogják békítni. Tartsák fenn hát segélyöket más időre. S ajándékokkal és külön postával el is küldte levelét. A basának természetesen sehogy sem tetszett a dolog, azt hitte, hogy Zsigmond összejátszik Bástával, s csauszt külde hozzá. Zsigmond bámulva értesűlt a dolog állásáról s Vitéz Miklóst azonnal a basához küldé, hogy világósítsa fel ezt. A dolog tisztába jött s Mihály postáját a pasa meg is ölette — de egy csomó drága idő elveszett. [3])

Mihály még egy más módot is megkisérlett Zsigmond erejét megosztani: a háborúban levő oláh hadakat és székelyeket akarta rábirni, hogy urokat kötözve adják kezébe. A dolog kitudódott s az egész tábor új eskületétre utasíttatott.

Azalatt pedig, mig Zsigmond Mihály cselfogásaival küzdött, ez Bástával megindult, hogy most már ők lépjenek fel támadólag. Velök, jelesűl Mihálylyal volt Rákóczy Lajos is magyarországi hadakkal, s egy sereg hajdúval. Aug. 2-án érkeztek meg Goroszlóra, s más nap aug. 3-án támadást intéztek a

---

[1]) Fuchs i. h. 183. l.

[2]) Törv. és Irományok VI.

[3]) Fuchs i. h. 184-ik l. A dolgot Bethlen Farkas is említi (20. l.), de azzal az eltéréssel, hogy Mihály hamisított levele szerint azért nem akarta a segélyt igénybe venni Zsigmond, mert eléggé erősnek érzé magát, hogy egyedűl is megverje Mihályt.

magyarok ellen. A nap apróbb csatározásokkal tett el, még pedig estig Zsigmondra nézve kedvező sikerrel. [1]) Alkonyatkor, midőn már azt hitték az erdélyiek, hogy vége a napi munkának, visszatértek a táborba — s Mihály és Básta ekkor intézték ellenök a főtámadást. A meglepetés nagy zavart okozott az erdélyi táborban. Jól alig voltak képesek összeszedni magokat, de azért megkisérlették az ellenállást. A mig lehetett tartották magokat, de végre is szétverettek, s számosan köztük: Petki, Horvát, Csomortányi elestek. [2]) Az összes ágyúkészlet és 62 zászló esett az ellenség kezébe s midőn másnap Mihály jelentést tett Rudolfnak, egész öntelten írá: »remélem rövid nap ugy fogok bánni Zsigmonddal, mint bántam testvérével« [3]) (t. i. Endre bibornokkal.)

Zsigmond, hadai szétszóratván, Tasnádra ment s álruhában, szerencsésen kikerülvén a veszélyt, hogy útközben Sebessy Pál által felismertetett, [4]) a radnai szoroson át Csákival, Bogáthyval, Perusithtal Moldvába menekült, onnan eszközlendő ki a portai segélyt, s megbizván Székelyt, hogy Borbélylyal egyesülve igyekezzék az ország széleit megtartani, kik közül az első Barcsay Andrással Kolosvárra, s onnan Borbélylyal Fehérvárra ment: onnan oszlottak el agitálni az ország megvédése érdekében, Borbély Dévára, Barcsay Lugosra, Székely Fogarasba. Básta pedig és Mihály két napi pihenőt engedve a fáradt hadaknak, Kolosvár alá ment, melyen 32000 frt sarczot vett [5]) s melynek hadait azonnal feleskété a császár hűségére, [6]) Mihály pedig arra a helyre, hol Bába Noákot nyársrahuzták, »egy öreg zászlót tétete ugymint az fű és jó vitéz szolgájának tisztességére.«

Onnan szétbocsáták a hadakat az ország meghódoltatására s ezzel a rablások és fosztogatások végetlen sora kezdődött.

---

[1]) »Ab hora matituna usque ad vespertinam semper nostris favente fortuna,« mondja Fuchs. De Istvánffy szerint a napot csak tétlenül töltötték el, bár hadirendbe állítva.

[2]) Bethlen i. h. 26. l.

[3]) Lásd Törvények és Irományok VII.

[4]) Trauschenfels Fundgruben 35. l,

[5]) Fuchs 15 frtot ír. Mikó Ferencz 152. l.

[6]) Szamosközy magyar kéziratai.

Básta sarczolta ugyan a városokat, (Megyes 3000, Segesvár 2000 ftot tettek le), de ellenezte a rablásokat, melyeket Mihály hadai követtek el, kinek hadai Rácz György alatt Enyedet is fölégették. A derék tábor ez alatt Keresztesmezőre szállt, honnan Básta augusztus 17-én körlevelet küldött szét, melyben tudatta, hogy a duló csapatok megfékezésére Flaminio Jusztiniant küldötte ki: ennek védelme alatt mindazok, kik ő felségének kegyelmét meg akarják nyerni, követeket küldhetnek hozzá. [1])

Ez a körlevél nyilván Mihály ellen volt intézve s első látható jele a két vezér meghasonlásának, mely mindjárt a goroszlói harcz után kezdetét vette, mert itt lett először komolyan felvetve a kérdés: melyikök tulajdonképen a fővezér; azon alkalommal midőn Mihály az ő hadai által elfoglalt zászlókat Básta mellőzésével akarta Prágába küldeni. [2]) Még növekedett a meghasonlás, midőn Kolosvár alá értek, hol Rácz János a vajda pohárnoka figyelmeztette a Básta kedvét kereső kolosváriakat, hogy járjanak urának is kedvében, mert »meglássák, hogy hamaridőn eszökbe veszik, hogy más uruk vagyon nem az, a kit ők gondolnak,« s e fenyegetést Trauzner Lukács azonnal közölte Bástával. Élesebb szint öltött az Tordán, midőn Mihály parancsot adott a város fölégetésére. Básta közbe lépett: nem azért vette meg a császár Erdélyt, hogy elégessék — izente neki. S az oláh is vissza izente: »a császárnak elég országa vagyon, nem szükölködik ő Erdély nélkül; ő a rajta tött boszuságot meg akarja vindicálni.« [3]) A poharat pedig csordultig töltötte Mihály katonáinak egy újabb kihágása, kik a császárhoz mindig hű Kornis Gáspárt meggyilkolták, Sennyey Pongráczot pedig megsebesítették, s kiknek megbüntetéséről a vajda hallani sem akart. [4])

De ha meghasonlottak a kérdés felett, hogy az egyik boszulni és büntetni, a másik megtartani és védelmezni akarta az országot, még nagyobb volt köztök az ellentét a törökök

---

[1]) Seivert: Provincial-Bürgermeister. 42. l. közölve a körlevél.

[2]) Szamosközy magyar följegyzései (101. l.)

[3]) Szamosközy u. o. (93—94. ll.)

[4]) Bethlen i. h. 16-ik l.

irányában követendő eljárásra nézve. Mihály magának akarta Erdélyt tartani: még pedig visszafoglalni a német segélylyel, s megtartani a török erejével. Bizonyos, hogy még Bécsből irogatott a portára s felajánlá jó szolgálatait, nagy megvetéssel írt a »német királyról és herczegekről,« kik mind »asszonyemberek«, nincs bennök semmi férfias. Ő be fog ugyan a németekkel Erdélybe menni, de azon lesz, hogy a mint kézhez vette az országot, a hatalmas császár számára tartsa meg. Kezesül felajánlá fiát Petraskót, kit a szultán Fogarasból kihozathat.[1]) A magyarországi basákkal is fenn akarta tartani összeköttetését s aug. 17-ére az egri pasával légyottra találkozót tűzött ki, hová előre megbizottját Leka Agát (a hajdani szamosujvári kapitányt) el fogja küldeni, sőt más kevesbbé valószinű hirek szerint, magával Zsigmonddal összeköttetésbe tette magát, csakhogy nejét és fiát (kiket ez Moldvába vitetett volna) kiszabadithassa,[2]) nem kevesebbet forgatott agyában, mint, hogy Bástát fogva szolgáltassa ki a portának.

Ezek az összeköttetések Básta előtt nem maradtak titokban. Szamosközy irja, hogy egy postájától Jeremias moldvai vajda vette el a leveleket, s azokat Zsigmondnak küldé, ki viszont Gonzagának, a kassai generálisnak kedveskedett velek, ez pedig Bástához juttatá.

Lehet — de ez aligha eldöntötte, legföljebb siettette a dolgot, vagy alkalmas ürügyet szolgáltatott Bástának igazolni azt, mit különben is el volt határozva tenni. Ő szolgálni akart a császárnak s meg volt győződve, hogy magasabb állami czéloknak megfelelően cselekszik. Az első naptól fogva, melyen találkozott Mihálylyal, nem bizott benne — s minden, a mit azóta tapasztalt, megerősité bizalmatlanságában. Látta, hogy Mihály magának akarja megszerezni Erdélyt, s hogyha a császártól nem nyerné meg, meg fogja próbálni a töröktől megkapni. Tudta, hogy az ő ereje nem mérkőzhetik a Mihályéval s ha kenyértörésre kerül a dolog, ennek ráczai, oláhai és hajdúi annyival biztosabban legyőzendik az ő vallonjait, mert Rákóczy

---

[1]) Szamosközy magyar kéziratai (132. l.), az egyetemi könyvtár birtokában.

[2]) Istvánffy 467., Bethlen F. i. h. 39.

Lajos is Mihálylyal tart s ő még a felső-magyarországiakban sem bizhat. Komolyan meg volt győződve, hogy Erdély megtartásának egyetlen módja van: Mihály megöletése.

Aug. 18-án, egy szombat napon volt. Mind a két tábor Torda közelében tanyázott. Mihály egyik tolmácsát Bástához küldé: szeretne — izené — neje s fia kiszabadítására menni, kik még mindig Fogarason vannak fogva, s kiket, mint hallja, Zsigmond Moldvába akar vitetni, kéreti hát küldjön neki néhány taraczkot,hogy azokkal Fogarast ostrom alá vehesse. Básta vissza izent, hogy ő is vele fog menni, mert nem szeretné, hogy a táboruk két felé szakadjon. A terv azonban még is aggodalmat okozott Bástának, mert tudta, hogy ha elválnak, akkor sem ő lesz többé ura a helyzetnek, ha pedig Fogaras alá mennek, ott Oláhország szomszédsága adja meg a tulsulyt Mihálynak. S minthogy különben is megbizta a császár felvigyázni Mihályra — elhatározta gyorsan cselekedni.

Másnap aug. 19-én reggel, egy vallonkapitány Beaury Jakab jelentkezett a vajdánál, azon kéréssel, hogy ha Fogaras ellen megy, vigye magával az ő csapatát is. Az ajánlatnak igen megörült Mihály s azonnal izent Bástának, hogy Beauryt is ereszsze el vele. Mialatt a tolmács odajárt, megérkezett a Beaury csapata s körülvette a vajda sátorát. Maga Beaury egy alabárdossal a sátorba ment s kezét eme szavakkal: »foglyom vagy« Mihályra tevé. »Bá«, felelé ez kardjához kapva bal kezével, hogy azt kihuzza, (mert balkezü volt) de e perczben egy vallon átlőtte karját, a másik handzsárral átdöfte mellét, mig egy harmadik derekába lőtt. Mihály a földre terült s ekkor saját kardjával levágták fejét.

Igy esett el Mihály saját sátrában, katonái közt, kik közül egynek se jutott eszébe megtámadni a gyilkosok pár százra menő csapatát, s boszút állani urokért. Tétlenül az ijedség és melepetés miatt, mintegy megkövülve nézték, hogy Bán Mihálczát bántalmazák s elfogták; ott hagyták heverni Mihály testét is, mignem néhány rácz, hogy a kutyák fel ne falják, elásta. Nyugodtan, sorsukra bizva magokat várták be Bástát, ki nemsokára megérkezett, lefoglalta Mihály összes kincseit s az általa toborzott és eddig vezetése alatt állott hajdú csapatoknak generálisává Sennyey Miklóst nevezte ki. Aztán jelen

tést tett Rudolfnak a dologról, s ezzel, miután Beauryt Fogaras kapitányságával megjutalmazá, [1]) az egész ügy be lett fejezve. Az egész tábor, a ráczok, az oláhok, a hajdúk szó nélkül, az ellenállás megkisérlése nélkül, vezéröknek ismerék el azt, ki korábbi vezéröket orozva tétette el láb alúl.

Básta pár napi pihenés után, Keresztesmezejéről megindítá a hadat Fehérvár felé, melyet elől száguldozó csapatai már teljesen kifosztottak. Némi őrséget helyezvén belé, maga dandárával Keresztesmezejére ment, s Szebenbe és Dévára követeket küldött e helyeket meghódolásra birandó. Amott a bennlevő menekült magyarok s szászok közt erős küzdelem fejlődött ki — ez utóbbinak feladását az öreg Borbély kereken megtagadta. Minthogy pedig Szebenben a magyarság előreláthatólag nem tarthatá magát s azután, hogy aug. 21-éről a szebeni tanács, a hozzájok érkezett Flaminioval követeket küldött vissza Bástához, kik által kijelenték, hogy azon esetre, ha megvédésökre biztos kilátást nyújtanak, készek megnyitni előtte a város kapuját [2]) — a meghódolás a császárnak csak napok kérdése volt. — Déván és Brassón kivűl Zsigmondra nézve az egész ország el volt veszve.

Ebből a két pontból kellett azt visszafoglalnia.

III.

Zsigmond pártját az országban Csáky és Borbély szervezék. De ő maga sem mondott le a visszatérés reményéről s folytonosan küldött leveleket és ügynököket az országba. Bakow

---

[1]) Az összes nyomtatásban megjelent s ismert források mellett Szamosközy magyar kéziratát használtam leginkább. Fájdalom, Bécsben a titkos ltban az 1601. év feltűnőleg sovány. Bástának egy jelentését sem kaphattam meg, nem Rudolfnak erre vonatkozó intézkedéseit sem; pedig hogy Básta tett jelentést, azt a dolog természetéből s Istvánffyból is tudjuk, ki — legalább munkája arra mutat — látta is azt. Mihályról két epigramm járt kézről kézre:

Octobris ipse fugo stb. és
Hic jacet ille ferus, stb.

melyek közül az elsőt Bethlen, az utóbbit a Székely krónika adta ki. Mindkettőt, mint kéziratai igazolják, Szamosközi írta.

[2]) Seivert: Provinzial-Bürgermeister, 42-ik l.

mellett a kolostorban tartózkodott, honnan aug. 14-ről irt bizalmas embereinek. [1]) Aug. 21-ről már egy másik levelet küldött, melyben tudatja megindulását. [2]) A mozgalom, érdekében mind nagyobb arányokat kezdett ölteni, különösen a Moldvával határos helyeken: ügynökök jártak a székelyek közt, kik ezeknek a nemesek nevében — mi eddig soha sem történt — visszaigérték szabadságokat, s minthogy hasonlót igért nekik Básta is: ezek tájékozást kivánván szerezni, hogy melyik félhez csatlakozzanak, kiküldték Mikó Jánost Moldvába, biztos hírek szerzése végett. Hasonlót tettek a brassaiak is — de mielőtt jelentést kaptak volna, már bejött Zsigmond az országba s Tatrosból aug. 29-éről felszólítá a brassai birót, hogy küldjön neki 8000 ftot, mint adó-előleget, tudatván vele, hogy a török hadak segélyére már megindultak.

Brassóban az izenet nem kis rémületet idézett elő. Számításba vették, hogy Básta hadai elözönlötték ugyan Erdélyt, de csak azt a földet birják, a melyen állanak, a többi nem övék, mert Erdély szétszórt erejét könnyen össze lehet szedni; hogy a némethad már is megoszlott: mert a rabló hajdú csapatokat Básta vallonjai kergetik, hogy ha a német hatalmába kerülnek, ez elpártolásokért nagy sarczot vetend, s hogy végre a török nem fogja a németnek engedni Erdélyt. Mindamellett egyelőre abban állapodtak meg, hogy csak akkor bocsátják be Zsigmondot — ki aug. 30-án már Brassó közelébe érkezett — ha biztos kilátást nyújt nekik, hogy megvédi őket. A tanács szónoka Hirscher a biró volt, ki felkérte őt, hogy egyelőre még vonuljon vissza a várostól. Zsigmond meg is tette, azonnal Prázsmárra ment — de néhány nap mulva szept. 6-án már beeresztették a városba. [3])

A biztos kilátás, melyet Zsigmond a brassaiaknak nyújtott, a török segély volt. A temesvári basa csakugyan készült hadaival. Már aug. 26-án érkezett tőle ferman Szebenbe, melyben felszólítá a szász nemzetet, hogy teljes erejökkel védjék magokat a németek ellen. Azonban már akkor megizente a sze-

---

[1]) Közli Bethlen Farkas V. k. 37. l.

[2]) Kiadta Mikó: Történelmi adatok I. 313. l.

[3]) Fuchs krónikája Trauschnál I. k. 193—5.

beni tanács Flaminio által Bástának, hogy meghódoland: s midőn Székely Mihály a polgári biztos Szebenbe érkezett szept. 9-én letették a császárnak a hűségi esküt. Két nap mulva Básta is megjött s a város hódolatát kulcsai átszolgáltatásával fejezte ki. De csak egy félnapot töltött ott — visszatért Sellemberk melletti táborába, honnan két napi mulatás után [1]) Fogaras földére ment, hogy megütközzék Zsigmond ott lévő táborával, s a hozzá hajló Brassót elfoglalja. De alig hogy elvonult, szept. 16-án Szebenbe új ferman érkezett a temesvári pasától, mely a várost végpusztulással fenyegeté, s nyomon utána jött Zsigmondtól is parancsolat, hogy ezer gyalogot s 6000 frtot küldjenek táborába. [2]) Ők azonban megtagadták az engedelmességet, s minthogy Brassó a fölszólítások daczára is hű maradt Zsigmondhoz — a szászság tényleg két pártra szakadt.

Zsigmond Brassónál csekély erővel rendelkezett. — A moldvai és lengyelországi toborzások eredménye nem volt kielégítő s Csáky ismét kiment, hogy onnan toborozzon hadakat. Ily körülmények közt Zsigmond egész bizalmát a törökökbe helyezte, s csakugyan már szept. közepén Bektes basa török s tatár hadakkal megérkezett Dévára és ott egyesült Borbélylyal, mialatt magában Magyarországon is megújult a török háború, s a küzdés két oldalon, Székes-Fehérvár és Kanizsa körül folyt.

Ily körülmények közt, kivált miután biztos lehetett Básta, hogy Magyarországból nem kap segélyt, s miután még Erdélyben levő hadait sem tudta mind együtt tartani, mert azok egy része minden tilalma daczára szerte kóborolt az országban és saját erejének egy részét is épen ezek fékezésére kelle visszatartania, különös fontosságú volt Zsigmondot azelőtt támadni meg, mielőtt Bektással, Borbélylyal egyesülhet s a török segélyhadak megérkeznének hozzá. El is indúlt, de hadaival nem mehetvén át a megáradt Olton, visszahuzódott Holzmányhoz. [3])

---

[1]) Seivert: Bürgermeister 44. l.

[2]) U. o. 43—45. ll.

[3]) Fuchs Trauschnál V. 197. l.

Ez alatt Zsigmond tábora nem várt gyarapodást nyert. Básta a zendülő bojárok segélyére egy csoport hajduságot küldött: ezeket a török-tatár hadak szétverték s most a kurtánokkal egyesülve Erdélybe menekültek. A dolgok itteni fordulata által kényszerítve Zsigmond zászlójához szegődtek, s a marosszékiek is mellé állottak. [1]) Az ekkép növekedő erő önbizalmát nagyon emelte az a körülmény, hogy okt. 2-án Brassóba érkezett egy fényes török követség, mely Zsigmondnak meghozta az athnamét. Ez alkalommal a kapucsi basával együtt az ország követsége is visszaérkezett.

Zsigmond az időközben hozzá érkezett főurakkal kiment a kapucsi basa fogadására, a Brassó előtti térre. Másnap a rendek jelenlétében volt az athnaménak s a beiktatás jelvényeinek, kard és botnak s a kaftányoknak átadása. Az athnamé aug. 1-én kelt, Zsigmondnak a multak feledését biztosítá, elismerte őt Erdély örökös fejedelmének oly módon, hogy magtalan halála esetére az ország szabadon válaszsza fejedelmét. Ha Erdély megtámadtatnék, a szomszéd basák segélyére sietnek; viszont ha a két oláh ország ellen menne had, Erdély adjon segélyt. Az adó 3 évre elengedtetik, 15,000 aranynál magasabbra nem emeltetik; az erdélyi kapitihának a portán kijárjon praetendája; embereik szabadon járjanak Stambulba, ha a »bécsi királylyal« a szultán megbékélne, a békébe Erdély is bennfoglaltatik; a zendülő oláh vajdáknak menedék ez országban ne adassék. [2])

E napon a székelyek közül »a némettel tartók« [3]) is bejelenték átállásukat Zsigmondhoz s most a Barczaságban szétszórt hadak Baróthnál táborba szállottak. Egy héttel utóbb megérke-

---

[1]) Nagy Szabó 94. l. Trausch 198.

[2]) Az athnamet kiadta Mikó: Adatok II. k. 316—20. ll. V. 5. Bethlen F. V. 55—6. s Fuchs az i. h. 197. l. Ez a kapucsi Szolimán csausz volt. Csáky a szükséges ajándékok előteremtése végett Weiss Mihálytól 1200 frt értékű portékát kölcsönzött, melyeket 1000 frtért adott el. De míg Brassóban volt, nem tudta kifizetni az 1200 frtot s távozásakor nov. 3-án kötelezvényt adott magáról. L. Deák Farkas: Nagy Csákyját 31. l., hol a rendkívül érdekes levél közölve van.

[3]) Igy írja maga Fuchs Trauschnál I. 197. »qui prius pacti fuerant cum Germanis«.

zett Csáky is a hírrel, hogy a tatárhad, melyet eddig is csak az oláhországi bojárok Bástától gyámolított lázadása — ezeknek támogatására ő egy hajducsapatot is küldött Havasalföldére — tartott vissza, útban van. Másnap oct. 14-én Zsigmond ürügyül adva, hogy a tatárokat akarja a Barczaságtól távol tartani, eltávozott Brassóból, a baróthi tábor vezényletét Csákyra bizván, s meghagyván neki, hogy ha a tatár-kozák hadak megjönnek, utána siessen. [1]) Ő már ekkor hírt vett, hogy Borbély és a török hadak, Bektes az anatoliai s a temesvári basák vezénylete alatt, közelgetnek, czélja volt ezekkel egyesülni s megkezdeni a támadó hadjáratot. »Csodálatos módon, mindenfelé szétszórt ellenség közt« folytatta útját s vonult el Szeben alatt. Kapott értesítései igazaknak bizonyultak: csakhamar megérkezett a török had, mintegy 16 ezer ember, csatlakozván Borbélylyal s a lugosi és dévai erődök őrségeivel, s a Bástától jövetelök hírére üresen hagyott Fehérvárnál megállapodott. E várost szörnyen kipusztították a hajdúk, s a basa a feldúlt sírboltok és széthányt könyv- és levéltárak láttára, nem minden gúny nélkül jegyzé meg: »lám, ezt nem mi pogányok, hanem ti keresztyének tettétek«; [2]) s onnan Szász-Sebesre tették át a tábort. Nov. 3-án Csáky is elindult a székelyekkel s a Moldvában és Oláhországban összeszedett hadakkal, tatárokkal, kozákokkal, lengyelekkel, [3]) meg a Székely Mózes dandára is, melyekkel Zsigmond egyesülvén Megyes alá, s onnan Maros-Ujvárra ment, hol Borbélylyal s a török hadakkal csatlakozván, Gerend ostromára sietett. [4])

Básta már ekkor elhagyta e vidéket. Hogy a székelyeket megnyerhesse, Nyárádtőhöz szállt, onnan Székely Mózes közeledtének hírére visszafordúlt; Radnóthnál átkelvén a Maroson Kolosvárra s onnan Deésre ment. Ez irányban vezette Báthory is a hadakat: de az alatt, hogy háta fedezve legyen, alkudozást kezdett a szász városokkal, melyek — mint láttuk, az egy Brassó kivételével — Bástának hódoltak, s melyek közül

[1]) Fuchs i. h. 198.
[2]) Bethlen F. V. 59. Székely krónika 103.
[3]) Fuchs Trauschnál 198. l.
[4]) Bethlen Farkas V. 60. Mikó Ferencz 152.

Segesvár és Megyes azonnal szolgáltattak Zsigmondnak hűségök jeléül pénzt és katonát, mig többen követeket küldtek Bástához, hogy vagy szabadítsa fel őket adott hitök alól, vagy pedig adjon segélyt Zsigmond ellen. [1]) Nem ugy Szeben, melylyel Csáky kezdett alkudozni, [2]) s mely megtagadta ugyan a Zsigmond pártjára állást, sőt a későbbi, hasonlólag Csáky és a megyesi polgármester által közvetített ajánlatokra is tagadó választ adott, de azért annyira nem akart véglegesen szakítani a fejedelemmel, hogy midőn a Flaminiótól benne hagyott őrség egy kémszemle alkalmával a portáról fényes ajándékokat hozó csauszt elfogta s a városba vitte: a szebeniek kielégítvén pénzzel a katonákat, a csauszt elbocsátották s az ajándékokat kiadták. [3])

Ily módon Zsigmondot a meg nem hódoló Szeben részéről, daczára, hogy ez a szokásos évi Katalin-napi universitási gyűlésen a többi szász követek közbevetését figyelembe nem véve, megújítá határozatát, [4]) épen semmi veszély sem fenyegette, sőt miután a Básta- és Rákóczy-féle vallon és hajdú hadak is Deéshez vonúltak vissza, csak egyes rabló csapatok maradtak szétszórva az országban. [5]) De a csapatok dulásaikkal és fosztogatásaikkal s általán a fél év óta dühöngő háború oly inséget árasztottak az országra mindenfelé, hogy egy köböl búza ára 24 frtra emelkedett, [6]) és a nép, minthogy az őszi mezei munka teljesítésére igavonó marhája nem volt, a taligát Básta szekerének s a kapát Básta ekéjének nevezte. [7])

Ez állapot türhetlennek látszott s Zsigmond ohajtotta volna annak mielőbb végét vetni. Mialatt tehát Csákyt utasítá, hogy a szebeniek megnyerésére tegyen ismételt kisérletet s majd ismét Szentpály János által két nagy ágyút s 60 tonna

---

[1]) Trausch krónikája 200. l. Nagy Szabó 63. l.

[2]) A Seivert-féle Prov. Bürgermeister 46. l. Csáky okt. 3-án kelt leveléről tesz említést. Megelőzőleg Brassóból Weiss Mihály, a később oly nevezetes szerepet játszott biró is volt Szebenben.

[3]) A Trausch-féle krónika 200. l.

[4]) Seivert i. h. 46. l.

[5]) Nagy Szabó 63—64. Szamosközy kéziratai.

[6]) Bethlen Farkas V. 58.

[7]) Krauss (Kemény I.) VI. 2. l.

lőport kéretett tőlök.[1]) maga Székely Mózessel egyesülvén, november 17-én Kolosvár ostromára vezette sietve hadait, a melyben Basta meglehetős erős őrséget hagyott, s hova Szebenből ágyúkat hozatott.[2]) Az őrség nem volt hajlandó feladni a várost, másfelől a kolosváriak is féltek az ostrom pusztításaitól, s titkon követet küldtek Zsigmondhoz, kérve őt, hogy mentse fel a várost a végpusztúlás veszélyétől. A fejedelem szívét, eszébe jutván, hogy vészteljes napokban is menynyi ragaszkodással volt hozzá, könyörűlet szállta meg, aztán az erős tél katonáiban sok kárt tett, s miután döntő ütközetre a téli idő miatt nem volt kilátása, téli szállásokra bocsátá a török s tatár seregeket — s nov. 30-án csakugyan felmenté a várost az ostrom alól.[3]) Megelőző napon elfogatta Székely Mózest, ki nem rég Bogáthy Jánost felkonczoltatta,[4]) talán mint egy krónikairó tudni akarja, Bogáthy meggyilkolásáért, vagy mások szerint Csáky vádlására, minthogy gyanú terhelé, hogy Bástával alkudozást kezdett, valószínűleg pedig mert tartott tőle, hogy tervei kivitelében útját állja, s előbb Dévára, majd Fogarasba vitette.[5]) Maga Megyesnek vette útját s decz. 3-án itt a polgárokat hűségére föleskette, s Toldy Istvánt Segesvár alá küldvén, a had egyik részével Dévára s onnan Brassóba ment telelni. Toldy alkudozást kezdett a segesváriakkal, de ezek csak az alsóvárosba bocsáták be. Egy izben azonban Hallernek a várban elhelyezett borát kihozatván, midőn a szekerek a leeresztett hidon jöttek volna, katonái hirtelen rámentek s igy a fellegvárat is hatalmokba ejtették.[6])

E két szász vár megszállása hadtanilag is fontos volt, mert biztositá Zsigmond uralmát Erdély alsó részében, mert a

---

[1]) Seivert 47. l.

[2]) Bordán (Kemény I.) 225. l.

[3]) Bethlen V. (l. nélküli ív 3-ik l.) Trausch 201. Bordán i. h.

[4]) Nagy Szabó 65. és u. o. Enyedi Pál énekeinek (Szamosközy-féle) függelékében 205. l. Szamosközy kézírata szerint decz. 2-án hagyott fel a város ostromával. 220. l.

[5]) A Trausch-féle krónika »insignis proditor«-nak nevezi; de valószínű, a gyanút csak azért hiresztelték, hogy ártalmatlanná tétele igazoltassék.

[6]) Legterjedelmesebben leirva Krauss Tractatusában, Kemény: Fundgruben I. 174 s köv. l.

még mindig ellenálló Szebent — melylyel Csáky folyton alkudozott, hogy adja fel magát, [1]) — féken tarthatá. De Zsigmond csakhamar Erdély felső részében is hatalmas positiót nyert: jan. 7-én [2]) Besztercze feladta magát s letette a hűség esküjét; parancsnokává Vitéz Miklós neveztetett ki.

Básta még deési táborából csapatokat küldött ki, melyek Gyalut, Almást, Betlent szabad elvonulás föltétele mellett elfoglalták a beléjök helyzett őrségektől: föltétel, melyet katonái nem tartottak meg. Majd maga is felkerekedett táborával, febr. 1-én Besztercze alá szállott, s azt ostrommal fogta körül. A várost az őrség és lakosok vitézül védelmezték, csaknem az egész hónapon át, midőn febr. utolsó napjaiban parancs érkezett Zsigmondtól, hogy adják át a várost Bástának — mert ő fegyverszünetet kötött vele. [3]) A város febr. 24-én került Básta hatalmába, kinek katonái a capitulatio föltételei megszegésével itt is borzasztó dulást és rablást vittek véghez, maga a vezér pedig kiment Szathmárra, hogy a fegyverszünet eredménytelen maradása esetére, hadait megszaporítsa. De a benmaradt hajdúk még azután is zsarolták az országot, mignem Csáky az ország generálisa rájok ütött Egerbegynél, megverte s az országból (márcz. 20.) kiűzte őket. [4])

IV.

Bocskay István, mint tanácsos az erdélyi ügyekben, és Náprágy Demeter az erdélyi püspök, kik Prágában a számüzetés kenyerét ették s szerettek volna uradalmaik visszaszerzésére érdemeket szerezni, 1601 októberének elején a császár

---

[1]) Ez alkudozásokat s Szeben akkori viszontagságát kimeritően leirta Seivert a Prov. Bürgermeister 50. s köv. ll. V. ö. Törv. és irományok XIV. a).

[2]) A Trausch-féle krónika 202.

[3]) Besztercze ostromát legterjedelmesebben leirta egy egykorú névtelen »Eine kurze Historie« czimű igen érdekes művében. Ezzel megegyez sokban Bethlennek Szamosközyből vett leirása. V. ö. Törv. és Irományok XIV. a).

[4]) Bethlen Farkas V. k. 76. l. A Trauschféle krónika (205 l.) márcz. 20-ra teszi az ütközet napját.

megbizásából egy hosszú levelet írtak Zsigmondnak. [1]) Jól ismerték a hangot, melylyel leginkább lehetett szivére hatni és épen azon hurokat pengették: kötelességeit a keresztyénség iránt, s a kétségbeejtő kilátásokat, melyeket Erdély jelen helyzete s a török barátság tárnak fel számára. Egyenesen felhivták őt e levélben, hogy forduljon kegyelemért a császárhoz.

Ugyanakkor s talán Bánhegyivel egyszerre, magától a császártól is jött egy ügynök Erdélybe: ugyanaz a Carlo Magno, ki csaknem tiz év óta már sokszor közvetített az erdélyi udvarnál s ügyes és alkalmas diplomata hirében állt. Ez Bástához volt küldve, s megbizatása abból állt: rávenni Zsigmondot, hogy Erdély újabb átengedésére nézve ő tegye meg az initiativát. Carlo Magno egy kolosvári polgárt használt mint ügynököt, Filstich Pétert, ki Zsigmonddal gerendi táborában volt szemben, kivüle Csákyval, Bogáthyval és más főurakkal is értekezett ez ügyben: de ezek ravaszságot sejtve a dologban, visszatarták Zsigmondot az egyezkedéstől, s Filstich, miután magával Begtás basával is szemben volt, eredmény nélkül tért vissza Carlo Magnohoz. [2])

A dolog ezzel csak el lett halasztva, minthogy Rudolf azon esetre is, ha az egyezkedés Zsigmonddal nem jöhetne létre, el volt határozva Erdélyt fegyverrel is elfoglalni, Bástát az összes erdélyi hadak fővezérévé nevezte ki, s minden ottani csapatait határozatlan időre, mig másként nem intézkedik, teljesen hatósága alá rendelte. [3]) De mire Básta e kineveztetését kézhez vehette volna, az egyezkedés már folyamatba indúlt. A dolgot Bocskayék követe, Bánhegyi közvetítette, [4]) s minthogy Bástának nyugalomra és ágyúkra volt szüksége, az egyezkedés könnyen ment — annak első eredménye volt a febr. 13-iki két hónapra kötött fegyverszünet, melynek értelmében minden

---

[1]) L. Törvények és Irományok VIII. Istvánffy csodálatos módon 1602 derekára teszi Bánhegyi küldetését, s eme levél keletkezését. (482-ik l.)

[2]) Szamosközy kéziratai (Egyet. könyvtár Ms. TT. Trans. LXVIII. 218-ik l.)

[3]) L. Törv. és Irom. IX,

[4]) Mint ezt febr. 18-iki levele Zsigmondnak kétségtelenné teszi. L. a X-ik sz. okmányt.

város, mely Zsigmondnak feladta magát, teljes bocsánatot nyert, de Erdély felső része Várad, Huszt, Kővár Básta kezén maradnak, s melynek pontos megtartásáról magát akkép biztositá, hogy Zsigmond által kezeseket adatott magának, ki ilyenekül Szentpály Jánost, Harinay Miklóst és Gyerőfy Jánost csakugyan Bástához küldé. [1])

A két hónapra kötött fegyverszünet ugyszólván csak egyengette az utját a tüzetesebb alkudozások megkezdésének. S Básta azonnal tett is jelentést Lichtensteinnak, a császár miniszterének, mire már márcz. 2-ról válaszolt Rudolf: helybenhagyja a febr. 13-iki fegyverszünetet, hogy az alatt teljesen felkészülhesen; ő ugyan nem bízik Zsigmond őszinteségében, de ha lemond s kimegy Erdélyből, kilátásba helyezheti neki Oppelnt és Ratibort vagy más várost 40000 frt évi járadékkal s pártjának az amnestiát. [2])

Zsigmond a maga részéről csakugyan akart egyezkedni. Bánhegyit, a mint a fegyverszünet meg volt, visszaküldé Bocskayhoz válaszszal, mely cynicus gondolkozásmódját egészen magán hordozá: »ő bizony jó egészségben van, csakúgy, mint tiz év előtt, sem vigabban, sem szomorúbban, sem eszesben. Nem bántja meg istenét, mód nélkül nem töri magát.« [3]) Brassóból Bánhegyi e válaszszal Kolosvárnak vette utját: márcz. 9-én és 10-én tartózkodott itt s értekezett Jacobinussal és Majoros jezsuitával, [4]) betért hihetőleg Szatmárra is s valószinüleg ennek lett az eredménye, hogy Székely Mihály Bástával egyetértve Senynyey Pongráczot titkos megbizással Prágába küldé. [5])

S mialatt Bánhegyi és Sennyey Prága felé folytatták útjokat, Zsigmond is eljöttnek látta az időt egy lépést tenni az egyezkedés felé. Kétségtelenül hatással volt rá az a türhetlenné lenni kezdő nyomor, mely a kizsarolt Erdélyt elfogta.

---

[1]) A Trausch-féle krónika 208. l. febr. 15-öt, Istvánffy pedig (481. l.) márcz. 1-sőt ír. A napot Rudolf márcz. 2-iki leveléből tudjuk. L. Okm. XI. és XIV. a).

[2]) L. Törvények és Irományok. XI.

[3]) U. o. X.

[4]) U. o. XII. és XIII.

[5]) U. o. XIV. b).

Helyenkint a gabona 20 ftra s egy ejtel bor 25 denárra,[1]) egy tojás ára 12 fillérre s egy szál vereshagyma 8 drra emelkedett.[2]) Két hónapi tartózkodás után ápr. 1-én[3]) felöltöztetett hadával elindult Fejérvárra, hova több főurat — köztük Csákyt, Toroczkayt, Toldyt, Mindszentit — értekezletre hivott össze, s egyúttal Székely Mózest is kieresztė fogarasi börtönéből.[4]) De nem remélhetvén, hogy az egyezkedéshez beleegyezésöket megnyerheti, ürügyet keresett, mely alatt követei szabadon járhassanak Bástához, Rudolfhoz. Az összejött urakat szónoklattal fogadta: nincs neki egyéb czélja, minthogy ezt a sokat hányatott hazát megnyugtathassa. Jól tudja, hogy a császár leginkább azért haragszik rájok, mert a Mária Krisztiernának lekötött összeget még nem fizették meg.[5]) Ha ők ezt megfizetik, a császár is kibocsátja kezéből Váradot, Kővárt, Husztot; s ők helyre állithatják ez uton az ország integritását. A

---

[1]) Czauk Ephemeris Libellus Trauschenfelsnél, 122-ik l.

[2]) Ugyanott Weiss Mihály Naplója 152. l.

[3]) Bethlen Farkas 79-ik l. mense Marcio-t ir, ugyan Szamosközy nyomán: de e részben hitelesebb a brassai Czank (i. h.), ki világosan kiteszi a napot.

[4]) Erd. Tört. Adatok I. k. 210-ik l.

[5]) Ebben az időben csakugyan folytak tárgyalások Mária Krisztierna ügyében. Mária főherczegasszony báró Lichtensteint (Graz, 1601 okt. 10.) Rudolfhoz küldé. Utasításában (Erstes Memorial wegen der Erzherzogin M. Chr. ire Sijbenbürgische ausstende und underhaltung betreffend) meg volt bizva, hogy adja elő ő felségének, hogy az ő leánya nagy rábeszélések után, ő felsége akaratának engedelmeskedve, a keresztyénség közhaszna előmozditásaért ment Erdélybe. Nem fejtegeti, hogyan járt — s minő csúfosan utasittatott ki Erdélyből; honnan, midőn ki volt vonulandó, a fogarasi uradalmat a hozzá tartozókkal évi 24 ezer tallérért Kakas István juris utriusque doktornak adta át; midőn azonban utóbb a bibornok bejövetele után ő kijött Erdélyből, e pactumot, (melyet különben már akkor kénytelen volt semmisnek tekinteni, midőn Zsigmond 1599-ben aug. 22-én őt »zu Clausenburg aufgehalten,«) a bibornokkal akkép másitotta meg, de kényszerüségből a szerződést, hogy évenkint haszonbér fejében 15 ezer tallért kap. Ebből 7500 kifizettetett, de a mi azóta járna, t. i. 33,526 frt, az hátralékban van. Kérje Lichtenstein a császárt az ő leánya s Ferdinánd főherczeg nevében, hogy legalább 25 ezer tallért fizettessen ki neki, mert leánya tartása sokba kerül, s már is csinált adósságokat. Gondoskodjék ő felsége, hogy leánya rendesen elégittessék ki az erdélyi javakból, vagy adassék neki más uradalom.

dolognak meg volt a valószinűsége, s a tanácsosok meg is igérték, hogy fel fogják a szükséges összeget hajtani, és abba is beleegyeztek, hogy Zsigmond követeket küldjön Bástához, kik kezdjék meg vele az alkudozást s ideiglenesen hozzanak fegyverszünetet létre oly módon, hogy birja Zsigmond Erdélyben a Maroson innen fekvő országrészt, a többi birtoklásában ne háborgassa a császárt s majd a háború szerencsés bevégzése után dőljön el, ha vajjon kezére bocsátja-e egész Erdélyt, s a részeket? [1]) Ez alapon Zsigmond csakugyan elindítá Szathmárba Bogáthy Miklóst, Vas Ferenczet, és egy jezsuitát Marietti Márk Antalt. A titokba valójában csak Marietti volt beavatva — s míg követtársai a kibékülésnek egyengették útját, ez a parancsnoknak egyenesen Erdély átadására tett ajánlatot. Básta egyiknek úgy mint másiknak felajánlá közvetítését, sőt attól sem látszott idegennek, hogy Erdély alsó része Zsigmond kezén maradjon, s midőn a követség visszaérkezett — május első felében — Zsigmond újra összehivta a tanácsurakat s nemeseket. Itt Marietti tett jelentést, bemutatta a császártól Bástához ápr. 24-én irott levélnek másolatát, mely Zsigmondnak Oppelnt s Ratibort 50,000 tallér évi járadékkal biztosítja. [2]) Zsigmond megelégedett az ajánlott kárpótlással s a tanács urak előtt indítványozá, hogy a kibékülés érdekében magához a császárhoz kellene követeket küldeni. Inditványát a tanácsurak is elfogadták s ugyanazokat, kiket első alkalommal — Bogáthyt, Vast, Tholdyt, Petkit, Mariettit visszaküldék Szatmárra, hogy inenn útjokat Prágába folytassák. Az utasitást, a leveleket a tanácsurak késziték el, csakhogy Zsigmond írt külön is levelet a császárnak, melyben áradozó szavakkal vallja be bünösségét s kér és remél bocsánatot: hozzá fog menni, térdeihez fog borulni s bevárja itéletét. [3]) A követekkel együtt kezesek mentek Bás-

---

[1]) A Trauschféle krónika írja e combinatiót, a 209-ik l., de mint Bástával elhatározott dolgot. Szamosközy kézirataiban azt mondja, a császár is elfogadta ezt. Bethlen szerint (83. l) a Zsigmond terve volt.

[2]) L. Törv. és Irom. XXVI. sz. Marietti jelentését.

[3]) Bethlen Farkas V. 78. s köv. ll. Trausch krónikája 205. l. V. ö. Istvánffy 482. l. Erre a tanácskozásra a szebenieket is meg akarta hivni, de Básta nem engedé meg. Kemény I. 239.

tához: Szentpáli, Gyerőffi, Harinai. S hogy az itthoniakat még jobban elaltassa, összeköttetéseit a török hatóságokkal változatlanúl fentartá, s Haszán szerdárhoz elküldé Buday Ferenczet, kérve, hogy küldjön neki pénzt, mert különben elszélednek zsoldosai, kiket a pártos szebeniek ugyancsak csalogatnak magokhoz. [1])

V.

Hogy Zsigmond komolyan el volt határozva elhagyni Erdélyt, az nem szenved kétséget, s az is valószinű, hogy csakugyan Rudolfra akarta az országot ruházni. De alkudozásai a törökkel ellene bizonyitottak s még inkább az a körülmény, hogy a fegyverszünetet az ő hadai nem tartották meg. Valami Konkoly Péter nevű hajdú kapitány Vásárhely felé tartott: Zsigmond hadai Szász-Régen felé elibe kerültek s elszélesztték. [2]) Egy más csapata Szeben környékét pusztítá, s Básta komolyan meginté Zsigmondot, hogy ha a fegyverszünetet nem tartja meg, egész hadával ellene fog menni. [3]) E tényeken kivül multja is ellene beszélt: s nem csoda, ha sem Szathmártt, hol alkudozásainak súlypontja volt, sem Prágában, honnan a kormány csak az irányt adta, nem biztak eléggé benne.

A mit Rudolf kivánt, az volt, hogy Erdélyt haladéktalanúl hagyja el, s ezért Oppelnt és Rátibort, vagy más helyet, évi 50,000 tallér nyugdijat s a pápához és spanyol királyhoz ajánló leveleket volt hajlandó adni. [4]) Hanem Zsigmond korábbi magaviselete elegendő gyanuokot szolgáltatott, hogy bár a kezdemény Bocskay és Náprágy által Prágából tétetett, [5]) az eldöntés ne ott hajtassék végre. Mindenekfelett pedig gon-

---

[1]) Bethlen Farkas 84-ik l. közölve e levél.

[2]) Nagy Szabó Memorialeja 67-ik l.

[3]) Bástának Szathmárt 1602 ápr. 30. kelt levele; Kemény: Fundg. I. 235. »Ea quae nunc inter me et Sigismundum tractantur non possunt tam subito ad finem optatum perduci.« Nem valószinütlen, hogy a szebeniek kezdék a veszekedést, de hogy ők sem tarták meg a fegyverszünetet, az bizonyos. U. o. 237. l.

[4]) L. Törv. és irom. XV.

[5]) V. ö. a XVI-ik számu okmánynyal.

doskodtak egy megbizható emberről, ki Zsigmond tetteire felügyeljen — s ez Csáky István volt.

Csákynál nagy fordulat állt be. Habár ő volt oka Básta kiüzésének, habár ő békéltette ki Zsigmondot a portával, s még az őszszel is visszahelyezésében ő volt legtevékenyebb, most egészen ellenkező irányban kezdett működni. Az alkudozások kezdete óta be volt Zsigmond titkaiba avatva, sőt felügyelt rá, hogy ne ingadozzék, közte és Básta s a prágai kormány közt Nyári Pál volt a közvetítő [1]) s midőn máj. elején, talán azért, mert Zsigmondot ingadozónak találta, köztük meghasonlás állott be: azt a meglepő ajánlatot tette Nyárynak, hogy Zsigmondot, ha a Bocskay és Náprágy utján neki ajánlott föltételeket nem fogadná el, négy ezer emberrel kiűzi az országból. Természetesen a jutalom kérdését is, a miért Rudolfnak oly nagy szolgálatot tenni kész volt, felvetette: Fogaras Erdélyben, vagy ennek megfelelő uradalom Magyarországon. [2])

S csakugyan mialatt a követek Szathmáron voltak, a küzdelembe bele únt főuraknál egész befolyását arra fordítá, hogy ezek hódoljanak meg a császárnak, s adják át váraikat. S maga Zsigmond sem csinált titkot belőle, hogy kimegy az országból, és mindenben a császár akaratjára hagyja magát. [3]) Igy történt aztán, hogy most másod izben Básta hajthatatlanabbnak mutatkozott. A követek közül csak azokat bocsátá tovább Prágába, kik Erdély átengedésének ajánlatát vitték, a többiek pedig 14 napi — jún. 9-ikéig — terjedő fegyverszünetnél többet nem nyerhettek, s ezzel május végén hazabocsáttattak, azon végső választ hozván magokkal, menjen ki Zsigmond az országból, s csatolja hadait a Bástáéihoz. [4])

A követek május végére hazajöttek s nyomban utánok indult Básta is hadával Kolosvár felé, hová Báthory Zsig-

---

[1]) L. Törv. és irom. XVI.

[2]) U. o. XVII. Fogarast már birta Zsigmondtól, s mint Bethlen Szamosközy után állitja, mert meg akarta tartani. Küldötte Bástához Bihari volt, s ez meg is esküdt, hogy Sárost és Szádvárát megszerzi neki (ez volt az 1600. alkudozásnak is alapja); valamint ő is megesküdt, hogy erdélyi várait kiereszti kezéből.

[3]) L. Törv. és irom. XIX.

[4]) A Trausch-féle Krónika I. k. 205. és 206. ll.

mond Csákyt küldé hozzá, folytatni az alkudozásokat [1]) s velo Barcsay Andrást, Bogáthy Miklóst, Kemény Boldizsárt, [2]) s több másokat a főurak közül, kik utoljára is beletörődtek a kiegyezésbe, mert az Erdélyre folyton súlyosodó nyomorból más menedéket nem láttak, mert a fegyverszünet daczára, kivált miután Zsigmond a tatárokat visszabocsátotta, [3]) a hajdúk ismételten beütöttek s egy csapatjok Vásárhelytt a vásárt verte fel, míg egy más egyenesen Fejérvárnak tartott, honnan a megrémült Zsigmond Dévára menekült, Székely Mózesre, Tholdyra, Thoroczkayra bizván a főváros védelmét, s Szelesteyt és Lugosyt küldvén a Szász-Sebeshez gyüjtött haddal ellenök — kik Thoroczkónál csakugyan szét is verték a rakonczátlan csapatot. [4])

Csáky s azok kik vele voltak, el voltak határozva végrehajtani a kiegyezést, s a sikert maga Csáky annyira biztosra vette, hogy már június 1-ről jelenté Nyáry Pálnak, hogy az ország nagy része s a várak tulajdonosai készek meghódolni a császárnak s azon igyekezik, hogy azokat is, »kik hátra volnának« hasonlóra bírja. [5]) De habár azokkal, kik hátra voltak, épen nem boldogult, mert ezek, daczára a Bástától számokra kiállított menedéklevélnek, [6]) ellenálláshoz készültek, miután ez jól felszerelt hadával Kolosvárra érkezett, az itt levő rendek részgyűléssé alakulván, [7]) hozzá fogtak a kiegyezéshez.

Rudolf erre megadta a felhatalmazást Bástának, sőt magát Pezzent is, mint biztost mellé akarta küldeni, [3]) de a dolgok gyors fordulata ezt feleslegessé tette. Csáky s a Kolosvártt levő rendek Básta elé terjeszték a föltételeket, melyek alatt Zsigmond kész elhagyni az országot, s ők és az ország meghódolnak — és jún. 29-én Básta elfogadta azokat. A csá-

[1]) L. Törvények és irományok XVII.

[2]) Bethlen Farkas V. 135-ik l.

[3]) Szamosközy kézirata' 132-ik l.

[4]) Bethlen Farkas V. 94 és 104-6 ll. Trausch 206.

[5]) L. Törv. és irományok XVIII.

[6]) L. Törvények és irományok XX.

[7]) »in conventu publico«, mondja Istvánffy, 482-ik l., habár abban téved, hogy azon Zsigmond is ott lett volna.

[8]) L. Törv. és irományok XIX.

szár helybenhagyja a tervezett cserét, az ország küldhet hozzá követeket, a rendek jogaikban, kiváltságaikban megtartatnak, a nemesek ezután is szabadon járhatnak a városokba, a katonai rend is megtartatik birtokaiban, valamint a várakba nem fog német őrség vitetni; Jenőt és Lippát Básta fogja kezéhez venni; Zsigmond biztosítja, hogy ha Fejérvárhoz közeledik s ő titkon akar vele találkozni, semmi bántása se lesz; de a Dévához gyüjtött hadakat bocsássa el; ő maga szivesen fogja a rendek érdekeit a császárnál képviselni. [1])

VI.

A kiegyezés hírével Básta Keményt előre küldvén Zsigmondhoz, maga is megindult táborával, hogy azt végrehajtsa, s gyorsan Tövis alatt termett, Fejérvártól nem messze, melynek közelében a meghódolni nem akaróknak: Székely Mózesnek, Borbélynak, Szelesteynek hadai voltak felállítva.

E hadak Szász-Sebes alatt állottak, s ott azonnal tábori országgyűlést tartottak; elhatározták, hogy nem szakadnak el a töröktől s követséget küldtek Zsigmondhoz Dévára, [2]) ki kétszínű szerepét tovább is folytatta, s mint egy krónikairó írja, [3]) felbíztatta őket, hogy ha azt hiszik, hogy Básta ellenséges szándékkal jön, ám álljanak neki ellent. Csakugyan ellenállásra határozták magokat. Csáky tett ugyan még egy kisérletet bevonni őket is a kiegyezésbe, de eredménytelenűl. Július 2-án ütközött meg Tövis alatt a két kis had, (mert Bástának 4000, Székelynek 1½ ezer embere volt) s harczolt sokáig a legnagyobb elkeseredéssel, mi alatt maga Básta is kapott sebet. [4]) De végre is Székely megveretett s hadának rom-

---

[1]) L. Törv. és irományok XXII. A küldendő követséggel Csáky is fel akart a császárhoz Prágába menni, l. Törv. és Irom. XXIII.

[2]) A tatár khánnak 1603. elején az erdélyi rendekhez irott levelében olvassuk: »érti az hatalmas császár, s mi is értjük, hogy Szász-Sebesben gyűlést töttetek és követetek értésére adták Dévában Báthori Zsigmondnak, hogy ti el nem szakadtok hatalmas császártól.« Közölve az egész Várfalvi Nagy János által. Századok 1868-iki évf. 600. l.

[3]) Szamosközy Bethlen Farkasnál 137. l.

[4]) Kemény János Önéletírása 238. l.

jaival, családjával és Bethlen Gáborral a török földre menekült.

Zsigmondnak ez alatt Déván rossz dolga volt: katonái s a körülötte levő urak látván, hogy Básta más alapon jött az országba, mintsem ők hitték, Székely Mózes megveretése miatt szemrehányásokat tettek neki, s ő a tövisi csata második napján, júl. 3-án elkeseredetten írt Csákynak: »uram, nem jó itt énnekem, az megbódúlt beste kurafiak közt, jöjjön hamar kigyelmed mehessek Básta uramhoz, de úgy jöjjön, hogy annyin legyen, hogy bátorságos legyen.« [1]) S csakugyan négy nap mulva a szerencsétlen tövisi csata után a Básta által értte küldött vallonok fedezete alatt Szász-Sebesre ment, — hol Básta előzékenységgel fogadta. S miután a császártól Zsigmondhoz írott levél, melylyel őt kegyelme iránt biztosítja, [2]) megérkezett: egy a hatósághoz intézett rendeletet tettek közzé, mely a császárral a kiegyezés létrejöttét tudatja, s a meghódolókat a császár kegyelméről biztosítja. Innen Szebenbe mentek — s Zsigmond a Básta által mellé adott fényes kísérettel elindult július 26-án [3]) végzetes utjára. Aug. elején ért Kassára, hol csak 6 napot időzött s azonal sietett Csehországba. De bár Marietti közbevetette magát, hogy a császár a fejedelmet megillető pompával fogadja, [4]) egy ideig még Leitmeritzen kelle tartózkodnia — mígnem saját kivánságához képest, »az erdélyi fejedelmekre nézve annyira végzetes« oppelni és ratibori herczegség helyett megnyerte a Poppel-féle libochowitzi uradalmat. [5]) Ez időtájban Petraskó is folyamodott a császárhoz, hogy szomorú sorsán enyhítsen, [6]) de hasztalan; havasalföldi vajdának nem ő, más volt kinézve.

---

[1]) Deák Farkas: A nagy Csáky 31. l.

[2]) L. Törvények és Irom. XXI.

[3]) A Trausch-féle krónika 211. l.

[4]) L. Törvények és Irom. XXVI.

[5]) Istvánffy 483. l. De téved, hogy a kegyelmezés ez alapon történt volna. Ellenkezőleg Zsigmond már Leitmeritzben volt, midőn a császár a cserébe egyezett. V. ö. Okmánytár XXXVI. sz. a.

[6]) L. Törv. és Irom. XXVII-ik sz.

VII.

Még Szathmártt volt Básta, midőn Rádul Sorbán, a Mihály bojárjai egyike, kit ezek a vajda megöletése után Simon ellenében vajdává választottak, megjelent nála s kérte őt, hogy vegye ügyét pártfogásába. Básta Erdély megtarthatása érdekében hajlandónak mutatkozott, s a tövisi csata után komolyan gondolt rá és sürgette Rudolftól az engedélyt. A császár, ki időközben Istvánffyt akarta Erdélybe polgári biztosúl küldeni, nem ellenezte a tervet, mindamellett sürgette, hogy jőjjön ki, a mint Erdélyben rendezte a dolgokat, a nyugoti harcztérre. [1])

Bástának magának is lett volna kedve erre. Azonban gondolkozásának nem várt események más fordulatot adtak. Székely Mózes várát, Solymost elcserélte — a háború tartamára — a török kezén levő Kladovával s abba bebocsátá Bektes hadait. A vele kimenekült Szelestey Világosvárban vonta meg magát s hadait ráakarta birni, hogy ők is cseréljenek egy török erőddel. Azonban a Bástától megnyert Beck Joachim [2]) ösztönzésére saját katonái felkonczolák. Ily körülmények közt Básta nem merte az erdélyi csapatokat — nehogy Székelyhez csatlakozzanak — a török határra küldeni és elhatározá, hogy egyelőre a Rádul ügyét helyhezi jó karba. E czélból hadait a különben is feldúlt, kipusztított, éhséggel, drágasággal küzdő Felső-Erdélyből az ország alsó részébe rendelé. Egy hajdú csapat Merza vezérlete alatt Szebennél a Verestornyon át ment Oláhországba, de a főtábor a Barczaságon gyűlt össze. Egymásután júl. 17—20-ig közel 24,000 ember lett Brassó alá Földvár s a papir malom közé összehuzva. 22-én pedig Radul is megérkezett s a hadat Oláhországba vezette. [3]) Maga Básta is súlyt akarván adni e vállalatnak, s Jeremiás és Simon megfélemlítése végett elindult Szebenből, Fogarast Csákytól aug. 8-án kezéhez vette, hadait

---

[1]) L. Törvények és Irom. XXIV. és XXV.

[2]) Bethlen Farkas Petneházy Istvánt említi. A dolgot maga Básta beszéli így el. Lásd Törv. és Irom. XXIX.

[3]) A Trausch-féle krónika 208—9. ll.

Kertz alá vezette, s a júl. 30-án meghódolt Brassótól, hogy a hazafias párt mellett kitartásáért megbüntesse, 25,000 frtot zsarolt.[1]) Ez alatt Rákóczy Lajos hajdúi, Básta vallonjai feltartóztatlanul folytatták dúlásaikat, zsarolásaikat s a szász és magyar falukat lángok martalékaivá tették, s vetettek sarczot a városokra, maga Básta pedig, ki mind e zsarolások daczára örökös pénzzavarokban szenvedett,[2]) Megyesre sietett, hova aug. 23-ára országgyűlést hirdetett.

Ez az országgyűlés, a mely napon megnyílt, az napon végét is érte — daczára, hogy egész hosszú sor fontos és életbevágó határozatokat hozott. Valószinűleg ezt az országgyűlést is Csáky István intézte; alig szenved kétséget, hogy a Básta propositióit is ő írta — de bizonyos, hogy a régi alkotmányos formák eme pontos megtartása semmi tekintetben sem szolgált Bástára nézve irányadóúl.

Maga Básta hivatkozik propositióiban a kolosvári szerződésre, melylyel az ország jogait, kiváltságait, a szabad vallásgyakorlatot megerősítette s a kisérő levélben, melylyel a törvényeket Rudolfhoz fölterjeszté, megjegyzi, hogy ezen contractus már semmi érvénynyel sem bír, miután annak megkötése után is fegyvert fogtak.[3]) A mi az általa hasonlag megerősített vallásszabadság kérdését illeti, erre nézve azt ajánlja, hogy a szebenieket szép szerrel birják rá vallásváltoztatásra, a kálvinistákat egyelőre kiméljék, hanem az ariánusokat, judeizansokat s szombatosokat annál kérlelhetlenebbűl üldözzék.

Magok a rendek szokás szerint hálálkodnak Bástának az ország »jóakaratra« hozásáért, s minthogy Básta kivánságai mellőzhetlenségével épen úgy tisztában voltak, mint sa-

---

[1]) A Trausch-féle krónika 211. l.

[2]) Pezzen 1602. aug. 28-iki levelében írja a császárnak, hogy Bástától levelet kapott, melyben panaszkodik, hogy pénzhiány miatt kénytelen lesz az erdélyi ügyekkel felhagyni, a mi pedig nagy bajt okozna, s Erdély elszakadását vonná maga után. Ő maga Pezzen mindent megtett ugyan, hogy váltók és utalványok által segítsen a bajon, de még nem sikerült neki, részint mert a régi hitelező kalmárokat még sem elégítették ki, részint mert ezek a linczi vásáron már kiadták pénzöket. A titk. ltban Hung.

[3]) L. XXIX. sz. okm. 14. p.

ját panaszaikkal s valószinűleg mert Básta sem akart sok időt vesztegetni, egy nap alatt a törvények egész hosszú sorozatát készíték el.

A miért az országgyűlés összejött az a hadadó, és élelem megszavazása volt. Csakugyan elrendelék a személyes fölkelést, fentartván szükség esetére a kapuszám szerint való lovasság táborbaszállását is. Kivették az adót: minden kapuszám után másfél forintot, s a városokra a szokásos összegeket.[1]) Minden fél kapura 2—2 véka lisztet vetettek, melyet a nemesség Fehérvárra, a szászság a brassai táborba, Hunyadmegye és Karán-Sebes és Lugos vidékei Lippára tartoztak szállítani. S hogy megtérésök őszinteségét igazolják, kimondották Básta kivánságára, a meghódolni nem akaró Székely Mózes nótázását s elvégezék, hogy az is nótáztassék, a ki az ő felsége birodalmán kivül eső helyre levelet küld.

A többi sérelmek orvoslására hozott törvény az ország szomorú sorsának legvilágosabb bizonysága. Ne hallgasson Básta az árulkodásokra; a városokba menekült nemeseket ne zsarolják; ezek házára ne szálljanak katonák; rablott marhákkal ne lehessen kereskedni; a nemességtől elrablott, vagy a városi gazdák által visszatartott portékák visszaadassanak; a gonosztevők, kik Mihály ideje óta rendszeresen űzik rablásaikat, kiadassanak; a törvénytelenül elfoglalt földbirtokok törvény utján tulajdonosaiknak visszaadassanak; a hatalmaskodó nemesek törvény elé állíttassanak; a szökött jobbágyok visszaadassanak, épugy a szökött szolgák is; a posták saját költségeiken éljenek; az elveszett s idegenek által megtalált okmányok a káptalanokba adassanak be; intézkedtek a székely jobbágyok ügyében; de a hadba rendelt székelyek ne zsaroljanak.

Ezenkivül megerősíték a bevett vallások szabad gyakorlatát; a katonák a Mihálytól kapott jószágokban megtartat-

---

[1]) Nagy-Szebenben a szász nemz. egyetem jkönyve 1602-ből, mely azonban 1603-ra szól. Basta »der grossmächtige Herr«, mondja a jegyző, a megyesi országgyűlésen aug. 23-án portánkint 1 frt 50 krt vet ki, a szászokra 15,000 frtot, az exemptusokra 1000 frtot. összesen 16,000 frtot.

nak; háború végeztével tartassanak törvényszékek; az arany értékét 2 frtra; a tallérét 1 frt 10 drra, a dutkát 10 pénzre szabták; a beszolgáltatott adókrúl adjanak pontosan számot.

Elhatározták, hogy a császárhoz követeket küldenek, s ezek költségei fedezésére 75 fillért, továbbá más meg nem nevezett czélra portánkint tiz denárt vetettek ki. [1]

A törvényeket Básta még az nap, mint ő felsége meghatalmazottja erősítette meg. [2]

Még el sem oszlottak a rendek, midőn Kőszegi Jakab meghozta Szelesteynek levágott fejét, [3] s azután, hogy eloszlottak, másnap Básta jelentést tett a császárnak, s felterjeszté magokat a törvényeket is [4] — jeléűl annak, hogy saját megerősítését csak formaságnak tekinté, mely pl. az adóra nézve kötelezi az országot, de nem a kormányt. A minthogy az alkotmányt érintő pontokat kérdésbe is tette, s egy későbbi az elsőt kiegészítő felterjesztésében a szabad vallásgyakorlat eltörlésén kivűl, a várakba — Lippa, Jenő, Déva, Fogaras, Újvár s főleg a székhelyre, hol a tábornok fog lakni — saját »contractusa« ellenére német őrség bevitelét ajánlotta, az ország megtarthatása érdekében. E pontokon kivűl Básta a kibékülésnek és engesztelődésnek utjára szeretett volna lépni. Székelynek nótáztatása előtt kétszer is felajánlá a kegyelmet, a kiknek bocsánatot biztosított, azok számára a lefoglalt jószágok visszaadását sürgette. [5]

VIII.

Megyesről Básta Nagy-Sinkre ment, s onnan a táborhoz Brassó alá, sőt szept. 11-én maga a városba is bement, de ebéd után azonnal visszatért vidombáki táborába. Ide jövetele Rádul

---

[1]) Elment-e a követség, — melynek kirendeléséről Trauschnál is, I. 212., szó van, s ha el, kik voltak annak tagjai? semmi emlékirat, semmi hivatalos irat nem tartá fenn nyomát. De ugylátszik, ez úttal még nem ment el a követség. Különben Csáky és Toldy is fel akartak azzal menni.

[2]) L. Törvények és Irom. XXVIII.

[3]) Bethlen F. V. 174. l. Trausch-féle krónika 129-ik lap a jegyzetben.

[4]) Szept. 1-én, l. XXIX. okmányt.

[5]) L. Törv. és Irom. XXIX.

utjával állott összefüggésben, ki oly szerencsével harczolt versenytársával, hogy már szept. 14-éről Tergovistiáról jelentheté a császárnak, hogy az ő és saját csapataival Simon vajda hadait kiverte. [1]) Egy másik fölterjesztésében már jutalmat is kér, természetesen Erdélyből: maga számára Vécset s követének két kastélyt. [2])

Azonban a dolognak ezzel nem volt vége. Básta nem sokára hírt vett, hogy tatár horda közeledik Oláhország felé, Simon védelmére, melyet még Zsigmond követe Tamásfalvy hivott segélyre. Csakugyan úgy volt s a had nem csak Havasalföldét, hanem Erdélyt is fenyegette. Básta erre a barczasági falukban szétszórt hadát összegyüjté, sőt új csapatokat vett maga mellé s Vidombáktól Prásmár alá vezette a tábort, honnan szept. 19-én a határszélre ment, s Capreolot és Bornemiszát egy csapattal átküldé a határon. Az ütközet szept. 23-án a Szereth mellett a tatárokra nézve dűlt el kedvezőtlenűl: ezek kemény vereséget szenvedtek. Mire Básta is visszatért a prásmári táborba, honnan a hirre, hogy Székely Mózes török hadakkal közeledik, okt. 8-án az egész táborral megindult Fehérvár felé.[3])

Régóta úgy hitte, hogy valami összeesküvésnek van nyomában, melyet Székelylyel, Toldy és Borbély szőnének a német hadak elvesztésére, s mely már az országban is el kezdene ágazni. [4]) De félelme teljesen alaptalan volt, s mindössze csak annyi történt, hogy Nagy Albert és Csiszár Gergely átszöktek Temesvárra. A nyáron a törökök kezébe adott Solymos várát épen Borbély szerezte vissza a törököktől, [5]) s miután maga is megnyugodott, és aggodalomra nem látott semmi okot,

[1]) Eredetije a titk. ltban Bécsben. Kéri ebben ő felségét, hogy mind neki, s mind a keresztyénségnek jobban használhasson, hogy mikép Mihálylyal tette, őt is segélje meg pénzzel, melylyel a fizetetlen hadakat fizethesse, mert a veszély, mely őt érné, Erdélyt s a keresztyénséget is sujtaná.

[2]) L. Törv. és Irom. XXX. V. ö. Bethlen 275.

[3]) A Trausch-féle krónika 212—3. és Bethlen Farkas V. és Törv. és Irom. XXXIII.

[4]) L. a szept. 1-ei jelentés 17-ik pontját.

[5]) Pezzen a császárhoz, Bécs, 1602. nov. 9-ről következőleg ír; »Ausz Siebenburgen kumbt gleih aniezo des herrn Obristen Preiner diener einer auf der post, sagt dasz daselbst alles still, wiszen vmb kein

november 4-éről jelenté a császárnak, hogy a feles számu katonaságot elbocsáthatja s elég lesz, ha csak a várakban tart őrséget. A maga kimenetelét azonban főkép az oláh ügyekre való tekintetekből nem tartotta tanácsosnak, s épen ez okból Markó vajdát, nehogy a lengyeleket bántsa, visszatartá a moldvai beütéstől. A császár helybenhagyta intézkedéseit s sikerei jutalmáúl a vallonok ezredesévé nevezte ki. [1])

S valóban jó volt az oszágot a hadak hazabocsátása által kevéssé megnyugtatni: az inség és kimerültség minden neme sujtotta azt. Az éhséghez ragály járult, az élelem szüke oly nagy volt, hogy a nép fahéjból és korpából készült kenyeret evett, s az országgyűlésileg kivetett élelmi szereket nem volt képes beszolgáltatni. A társadalmi rend is felbomlással fenyegetett, akadtak, kiket emberhús-evésért sujtott a törvény. [2])

Ily körülmények közt, ez inséges állapot enyhítése végett Básta Fehérvárra decz. 15-re összehivta a rendeket. Valóban szomorú tanácskozás s szomorú kép az, melyet a törvények akkor feltártak. Básta úgy hitte, hogy ha a vitézlő nép zsoldját megadják, ez meg fogja szüntetni zsarolásait: remélte és óhajtá a nemesség is, és ezért 15,000 frt kölcsönt igért Bástának oly föltétellel, hogy az a jövő évi adóba számittassék annak idejében. (9000-et a szászok adtak). Ezenkívül ezer köböl buzát igért a nemesség és szászság.

A törvényeket a visszaélések és rablások megszüntetésére hozták. Kérik Bástát, hogy korlátozza a vallonokat, kik magok szedik fel az adót; Markó vajda Oláhországból bejött

---

feindt. Das hausz so der Zekel Moises den Turggen vbergeben, nahet bey Lippa gelegen, alsz der gewalt darfurkumben sich ergeben und die Türggen abgezogen ; klagen die vnerhorte teuerung und dasz nit müglich das volk in Siebenbürgen zu underhalten, inmassen dann auch der herr Basta selbst der meinung sein sollte, beede Regimenter herrn Preiners und meines Brudern sambt der reitereij bisz auf die 1000 wallachische pferdt abzudanken, Darumben Eur. kais. Mtst dj allergenedigiste Verordnung zuthan, damit solche abhandlung mit Eur. kaij. Mtät besten nuz geschehen müge.«

[1]) L. Törv. és Irom. XXXIV.

[2]) U. o. XXIII. V. ö. Bethlen 159. Szamosközy is kézirataiban hajmeresztő dolgokat beszél.

hadát, mely a szászokat pusztítja; a zászlójokat elhagyott hajdúkat, kik a népen élősködnek, az ezekhez csatlakozott kóborló nemeseket; a szászföldről Hátszeg vidékére kiütő hadakat.

Kérik Bástát, hogy a hiányzó ispánságokat töltse be; ne engedje, hogy az ő irodája zsarolja a perlekedő feleket; tartsa meg a közelebbi megyesi gyűlés határozatait; hajtsák be az akkor választott követek számára határozott adót.

A gyűlés decz. 15-én oszlott el. [1])

IX.

Prágában ezalatt Erdély szervezésének kérdésével foglalkoztak, s az ottani viszonyokkal ismerős Náprágy Demeter egy tervet nyujtott be a kormánynak, mely annak megoldását czélozta. [2]) Maga Rudolf eleinte abban a gondolatban volt, hogy Istvánffyt küldi oda polgári biztosúl, de midőn családi bajaival menté magát emez, s felhozta, hogy a közelebbi országgyűlésre a kincstári pereket, s ezek közt hűtlenségi pereket is elő kell készitnie, [3]) elállottak a tervtől, hogy Erdélybe

[1]) L. Törv. és Irom. XXXV. A nagyszebeni jegyzőkönyv e gyűlést decz. 14-re teszi.

[2]) Törv. és Irom. XXXVII. Ismételve felmerült ugyanakkor Mária Krisztiernának kárpótlási kérdése. A Drittes Memorial 1603. jún. 24-én terjesztetett a császár elé. Ebben Mária főherczegnő, a volt fejedelemasszony anyja panaszosan felemlíti, hogy a maga 1601. okt. 10-iki, Ferdinánd főhg 1602. febr. emlékirataira a császár még nem felelt, daczára, hogy a házasság megkötésekor császári szavával biztosítá leányát. Most, ha Erdély le lesz csendesítve, ki lehetne leányát elégíteni. A Báthory Endrével kötött szerződés után, a hátralék már 52,500 tallérra rug. Ennek megtérítését, továbbá az 1603-ik évre járó 15,000 tallérnak leánya kezéhez leendő kiszolgáltatását kéri. Igen érdekes az okmány utóirata: azt hallja a főherczegnő, miszerint ő felsége azt mondá, hogy mihelyt lecsendesedik Erdély, Mária Krisztiernának javait azonnal kezére bocsátja. Ezt a főhgnő nem kivánja s nem kéri. Mit csinálna most ama javakkal az ő leánya, midőn oly messze vannak. Tartsa meg azokat ő felsége, a ki azoknak több hasznát veheti; csak a kikötött jövedelmet adja leánya kezéhez, a ki örül, hogy távozhatott, von demselben vngottsforchtigen barbarischen Volkh, das durch Ir kaijs. Mtät vnd dero gewalthaber besser als durch ire fürstl. Durchl. gezäumbt werden kann.

[3]) L. Törv. és Irom. XXXI.

magyar biztosokat küldjenek. Itt ebben a fegyverrel meghódított országban akarták megkezdeni az alkotmány átalakítását, s nem akarván és nem mervén ezt magyarra bízni, báró Molárt Jánost és Burghausen Miklóst küldék le rendezni az erdélyi ügyeket, kik azonnal elindultak s már decz. 2-án Kassára érkeztek.

Ezalatt Básta az országgyűlés eloszlása után s az azokkal tartott tanácskozások hatása alatt, jelentést tett Rudolfnak, hogy mikép gondolná ő az erdélyi ügyek végleges rendezését végrehajthatni.[1]) Higgadtan és józanul tartott szemlét, s habár a hazafiak szempontjából tekintve méltánytalan és igaztalan volt is az erdélyiek iránt, magát a helyzetet helyesen fogta fel. Tiz évi nyomorult kormányzás és desolutio eredményével állott szemben, mely az erkölcsökben corruptiót, az országban végetlen nyomort idézett elő. Az ország egész jövedelmét nem tette 100,000 tallérnál többre, fentartását 360,000 tallérnál kevesebből nem hitte eszközölhetőnek. Militiájában ellenséget látott, melynek fékezésére külföldi had kell, s erődjei nem érdemlik meg e nevet. De e tartományra szükség van a magyarországi lázadók fékentartása végett, s azért hogy Lengyelországra, az oláh földekre s a török hódoltságra nyomást lehessen gyakorolni. S Básta úgy hitte, hogy ezt kevés költséggel el lehet érni. Építsék fel, hozzák egészen jó karba Szamosújvárt[2]) még pedig az erdélyiek költségén, rakják meg azt hadakkal s az ország első részének adják meg önállóságát, mely válaszszon magának vajdát s ha tetszik, fizessen a töröknek is adót s a császár a függés jeléül csak valami felségi jogot tartson magának.[3])

Mire megirta Básta ezt a tervet, már el volt vele késve. A biztosok elég fáradalmas út után Fehérvárra érkeztek decz. 23-án, s azonnal csatlakoztak Bástához, és 1603 január 15-ére Fehérvárra egyetemes országgyűlést hirdettek ki.

A kitűzött napon s a következőkön számosan gyűltek össze Fehérvárra, habár kevesebben a főurak közül, úgy hogy

[1]) Kelt a biztosok 1603. febr. 24-iki jelentése szerint (Archiv. IV. 2. f. 109-ik l.) 1602. decz. 28-án.

[2]) Básta többször figyelmeztette Rudolfot, hogy az ország belsejében egy várat kell a kormányzó számára épitni. L. a XXXII. és XXXIV. számu okmányokat.

[3]) L. Törvények és Irományok XXXVIII.

a gyűlés tulajdonkép január 19-én nyilt meg. A biztosok bemutatták a rendeknek a császár meghatalmazó levelét, s egyikök megnyitó beszédet tartott, mely azonnal felvilágosította őket a helyzetre nézve. Hangsúlyozta ez, hogy a császári felség régi elévülhetlen jogánál fogva jutott Erdély birtokába, hogy ha a rendek ezután hívek maradnak, az ellene tett dolgokra nem fog visszaemlékezni. Különben pedig gondja lesz ő felségének az ország biztosságára, s saját őrségeivel fogja őket az ellenség ellen védelmezni, hogy az ország régi fényét és dicsőségét visszaállíthassa. Különben felhívja őket, hogy a hűségi esküt tegyék le s azt irásban is erősítsék meg. [1]) A rendek kérték a biztosokat hogy ő felsége nevében, ők erősítsék meg az ország jogait s kiváltságait s ezek megtartására tegyék le az esküt. De a biztosok határozott tagadó választ adtak, figyelmeztetve őket, hogy most más idők vannak, s ők más módon jöttek ő felsége hatalma alá, mint korábban. [2])

A rendek e válaszból megértették, hogy e percz nem alkalmas jogaik érvényesítésére, s minden további ellenmondás nélkül azonnal letették az esküt élőszóval és aláirták az elibök adott példányt, mely abban különbözött a korábbitól, hogy végében az is ki volt mondva, hogy az eskü alól feloldoztatását sem nem kéri, sem nem fogadja el senkitől, [3]) s intézkedtek, hogy ugyan ez a minta küldessék meg a megyékre, a székely székekre és szász városokba.

Aztán a rendek hozzá fogtak a tárgyaláshoz, s beadták a biztosokhoz postulatumaikat, melyben a vallásszabadság biztositását, a törvénykezés régi formáinak megtartását, az ország integritásának visszaállítását kérték. A kolosvári szerződés azon pontja, mely a nemesek számára a városokba mehetést biztosítja (t. i. a szászok városaiba) megerősítendő. Kérték a rablók megfékezését, a katonák zsarolásai megszüntetését, az adóhátrálék behajtására szükséges intézkedések

[1]) L. Törv. és Irom. XXXIX.

[2]) A tábornok febr. 24-iki jelentése közölve az Archiv des Vereins für Sieb. Landeskunde IV. B. Herm. 1851. 2-ik f. 88. l.

[3]) L. az esküminták XXXIX. b) és v. ö. a Trausch-féle krónikákkal I. 218.

megtételét, a szökevény szolgák kiadatását, a nemességet megillető só kiadását, a rablott jószágok visszaadását, a porták zsarolásai meggátlását. Összesen 25 pontot adtak be a biztosoknak, kik válaszukat nem a régi szokás szerint a beadvány oldalára, hanem resolutio alakjában adták ki, [1]) melyben e pontok közűl saját hatáskörükből semmit sem erősítettek meg, hanem mindnyájának ő felsége elé terjesztését mondák ki. Ez az ország alkotmánya sarkpontjának, az országgyűlés jogkörének megsemmisítése volt, s a rendek a kiadott responsiora megtették észrevételeiket, sürgetve a választ az egyes pontokra s azoknak a beadvány oldalára irását. A biztosok határozatuk mellett maradtak, mert nem akarták, hogy a rendek articulusokat csinálhassanak, »meg akarták kezdeni, hogy jövőre per decreta et placeta érintkezzenek velök inkább, mintsem articulusaik alá vessék a kormányt.« [2])

---

[1]) L. Törv. és Irom. XL-ik sz. a) és b).

[2]) L. Básta 1603. febr. 24-iki jelentését, melyben ez országgyűlés folyamát következőleg írja le: Dieses aber können Euer. Agt. wir hiebey unerinnert nicht lassen, dasz die Stände mit allem Fleisz gesucht und dahin gegangen, das sie aus Ihren postulatis und unserere Antwort, gerne hätten wollen articulos machen, wie in der Kron Hungarn, und zuvore bey ihnen brauchlich, auch bey negstgehaltenem Landtage zur Megiesch bereit angefangen und prakticiret worden· Weil wir aber gezehen, das Eurer Agt. dadurch plenaria potestas gleich simitiret, und an ihre constitutiones gebunden wollte werden, welches dann einen solchen Volke und Lande, das mit so vielen Umkosten und meistentheils mit dem Schwert erlanget worden, darbey auch wegen der übelen affectionirten Gemüther allerley Gefahr noch vorhanden, nicht kann eingeräumt werden: alsz haben wier (wiewohl wieder Ihren Willen) unsere Andwort in forma resolutionis und alles auf Euer Agt. Wolgefallen gestellet und nicht wie sie haben gewolt, das wier ad marginem schreiben, und sie daraus articulos machen lassen sollten, ihnen gegeben: Und also dasz man künftig mehr per decreta et Placata mit ihnen handle, alsz sich Ihren articulis untenwerffe, einen Anfang machen wollen: Welches dan bey künftigem Gubernamente zur continuiren, und wol in acht zunehmen sein wirdt: Ehe sie zwar an unsz begehren laszszen, dasz wier zuvore anstadt Euer Agt. bei Ihren Privilegijs und Gebräuchen sie zurschützen Ihnen zur sagen schweren solten. — Wier haben aber solches Ihnen bald rundt, mit Verweisung Ihres Begehrens abgeschlagen, und sie erinnert, das anizo gar andere Tempora, sie auch mit viel anderer gelegenheit, zur Eur. Agt. Gehorsamb gebracht, als zuvore: Dabey sie

Az országgyűlés régi rendtartása szerint az egyes nemzetek is beadták kivánalmaik pontozatait, melyek az összes rendek követelményeivel hasonló sorban részesültek: a biztosok megjegyzéseivel lettek fölterjesztve. A szászok, különösen az evangélikusok vallásszabadságának megerősítéseért régi kiváltságaik fentartásáért esedeztek. Kérték, hogy a szász nemzet maradjon egy test, melynek feje Szeben legyen, s mely ne fogadjon be idegeneket. A dézma és lóadás körül életbe lépett visszaélések szüntettessenek meg; városaikban ne tartassék országgyűlés, káraik kárpótoltassanak; a latrokat a megyei területen is kergethessék. Különösen a hű Szeben számára kértek jutalmat: maradjon ez az universitás feje, a cement joga vitessék vissza Szebenbe, s a kormányzó 200-nál nagyobb kisérettel ne menjen Szebenbe s e város hűsége elismeréseért kapjon külön jutalmat is. [1])

A biztosok vonakodásának horderejét belátták a rendek, de a dolgot még nem tekintették végérvényesnek. Elhatározták magához a császárhoz folyamodni, s miután Bástától erre megnyerték az engedélyt, az ország követségének tagjaivá választák: Sarmasági Zsigmondot, Petki Jánost, Mindszenty Benedeket, Királyfalvi János protonotáriust, Luts Gált és Enyedi Györgyöt (e két utóbbit a szebeniek közül) elhatározták, hogy Kolosvártt febr. utolsó napján részgyűlést tartanak, mely a császárhoz intézendő feliratot el fogja késziteni.

Épen ezen gyűlés idejében Básta Jeremiás moldvai vajda követeit is fogadta, ki megrettentve az utóbb történtek által, lépéseket tett, hogy a császárral kibéküljön. A tábornok tett ugyan szemrehányásokat a követeknek, de egészben nem mutatkozott idegennek a kért közvetítést elfogadni: mert az ajánlott kibékülésből legalább lehetett az a megnyugvása, hogy Erdély keleti határa biztosságban lesz. [2])

A biztosok ez alatt és a következő két hó alatt nem

---

es auch gutwillig verbleiben lassen, und ohne fernere Einrede obbemeltes Juramentum prestiret.

[1]) L. Törv. és Irom. XL. c). A biztosok a febr. 24-iki fölterjesztéshez mellékelték.

[2]) L. Törv. és Irom. XLI.

kisebb dologgal, mint Erdély pénzügyi viszonyainak rendezésével foglalkoztak. Megállapították a harminczad-fizetéseket, azon az alapon, mint a fejedelmek alatt volt, s kiadták magok mihez tartása végett az összes harminczadosoknak. Revisio alá vették az utóbbi időben kötött harminczadi szerződéseket: a lippait, melyet Báthory Zsigmond, Ajthoni Deák Jakabnak, 3276 frtban, a jeneit, melyet 720 frtban Buza Jánosnak zálogosított el; Mindszenty Benedekét, ki Báthorinak a deési sóbányákra 17,000 frtot adott, a Bonfadinusét, ki ugyancsak tőle sóbányákat kapott; s mindezekkel febr. 1. és 20. közt új szerződéseket kötöttek a kiváltás és a kölcsönözött összeg vissza fizetésének módozatai felett. De más felől magok is, alig volt e művelet befejezve, febr. 24-én pénzben, posztóban és gabonában 17100 frt kölcsönt vettek fel a brassaiaktól, lekötvén nekik a haszonbéreket és taksákat. Megvizsgálták a sóbányák — Erdély egyik fő jövedelemforrása — ügyeit, melyek közűl a vizaknai Kolosvári János deáknak, a tordai Torday János deáknak, a kolosi és széki Kolosvár városának, a deési Mindszenty Benedeknek volt elzálogosítva. A vizaknait és tordait két hű és gazdag szebeni szásznak, a deésit a szamosújvári udvarbirónak adták át évi haszonbér mellett. Összeíratták a roppant terjedelmű fiscalis uradalmakat s ezek kezeléséről is intézkedtek. Egyes kevesbbé compromittáltak javainak visszaadása iránt — milyen volt pl. Kakas István — egy időben javaslatokat terjesztettek fel. Ugyanakkor a fejedelmi palota leltárát is elkészitették. Minden kiadványban, szerződésben Erdély már mint provinczia szerepelt, a császár hatalma hangsúlyoztatik — a biztosok szemében Erdély már nem volt fejedelemség.[1])

X.

Mielőtt a febr. 28-ra hirdetett országgyűlés összeült volna, a bizottság szükségesnek látta az ügyek állásáról kimerítő jelentést tenni, s fölterjeszteni a javaslatokat, melyeket

[1]) L. Törvények és Irom. XLII. Kakas folyamodása javai visszaadása iránt s a biztosok javaslata febr. 22-ről, Bécsben a kamarai levéltárban. Sieb. Acten.

Erdély szervezésére nézve mellőzhetetlennek tartott. E javaslatok egészen más alapon nyugodtak, mint az, melyet Básta a télen tett, s melyeket még most is fentartott: ezek Erdélylyel mint meghódított tartománynyal bántak el.

Ajánlák, hogy a kath. püspöki szék azonnal töltessék be, s püspökül Verancz Faustot hozták javaslatba.

Nevezzen ki a császár egy gubernatort vagy locumtenenst, s mellé egy nagy tanácsot, mely a mágnások és nemesek nagyobb ügyei felett is hozhasson a császárhoz fölebbezhető ítéletet.

Legyen e »nagy tanács«-ban első a gubernator, második a püspök, harmadik a cancellár (ez állásra Sennyei Pongráczt ajánlák) 4-ik, 5-ik, 6-ik, 7-ik két magyar mágnás, két magyar nemes, azután két szász és két székely. [1])

---

[1]) A javaslat erre vonatkozó része igy hangzik: Was nuhn zur solchem Rath vor Personen, und quo ordine zur adhibiren? Vermeinen wir, weil Eur. Agt. unser Gutachten hierinnen begehren, das nach der ersten Stelle, (die in allewege des Gubernatoris) der Bischof die andere Stelle (damit die Geistlichkeit auch Ihren Standt habe) halte. Die dritte Stelle der Kanzler zur welchem ambte Eur. Agt. den Pancratium Sennyei vermeinen: die 4. 5. 6. und 7. Stelle zween hungrische Magnates und zween hungrische vom Adel, zur welchen wir fürschlagen den Balthasar Bornamizza, welchen Eur. Agt. selbst nennen, und folgende Personen Lad. Giulafi, Steph. Bochkay, Georgius Borbély, Gab. Haller. Petr. Giezj, Steph. Tholdi, Benedict. Mindzenti, Nicolaus Bogáthi, Balthasar Cornisch. Aus welchen Eur. Agt. zur der vier Stellen auslesen können: Und könnte wegen der Session mit Ihnen diese Ordnung gehalten werden, das welcher derselben Räthe teutschen Herrnstandes, auch vor dem Siebenbürgischen Herrn, welcher aber Ritterstandes vor dem Siebenbürgischen vom Adel seine Session halte: Jedoch musze auch zur diesen teutschen Räthen, wan ein hungrischen Kanzler sein solle, welche sich zwar nicht auf gute Kanzeleyordnungen u. Registraturen verstehen wollen, noch von Eur. Agt. ein lateinischer oder teutscher Sekretarius dem Gubernatori zugeordnet werden, deszen er sich neben den teutschen Räthen in fürfallenden Sachen zugetrössten und zugebrauchen hatte.

Eur. Agt. können wir aber hierbei nicht bergen, dasz gleichwol bey desz Senney und Bornamizza Person auch allerley Bedenken fürfallen, unter andern aber, dasz beide sehr geizig und eigennüzig, und Bornamizza der Arianischen Secten stark anhengig, der Senney aber allen consilijs auf die alten schedlichen Breuche, vermeinten Privilegien und freiheiten desz hungrischen Adels, so mehr Freiheiten u. Ungerechtig-

A fő- és alispánokat a kormányzó nevezze ki, s ő felsége erősítse meg, s hogy a közigazgatás jó rendbe jőjön, minthogy ez országban sem cancellaria, sem registratura nincs, küldjön le ő felsége az iroda szervezésére alkalmas egyént.

A donatiókat illetőleg azokon egyelőre semmi változtatást sem tanácsolnak. Az ország desolált, a visszaveendő haszonból semmi haszna sem volna. Maga Básta a Székely Mózessel való ütközet után, minthogy a nemesek török földre akartak menni, hogy ettől visszatartsa őket, viszaadta jószágaikat. De minthogy ő Básta ezt kényszerűségből tette, s az ő donatiói ő felsége confirmatiójától függenek; ha a Zsigmond-féle érvénytelen donatiokra vonatkozik, annak idejében majd később az ilyen jószágokat ő felségére nézve több haszonnal lehet visszavonni. A megjutalmazandó katonákat pedig addig biztatni kell, hogy várjanak.

Az ország jövedelmeit 100,000 frtra, a védelmi költségeket 500,000 frtra számították; de azon reményöket fejezték ki, hogy idővel helyre fog állani az egyensúly a bevételben s kiadásban.

Országgyűlések tartását mellőzendőnek javallák, de azt nem kell kimondani, ne hogy lázadásra adjon okot. Ha valami előadja magát, a kormányzó közölje a nagy tanácscsal, aztán a mit határoznak, közöljék külön mindenik renddel végrehajtás végett. Ha ezt 3—4-szer megteszik, hozzá szoknak a rendek:

---

keiten sein, alsz zur Stabilirung einesz guten Regiments und Polizei dienstlich gehet und dringet. Bei den andern allen aber wier auch keinen finden, qui non macula infidelitatis fuerit notatus, und auf dehn sich noch zur Zeit zu verlassen: Derowegen dan wol zurtreglich und ganz notwendig, wie Eur. Agt. auch selbst andeuten, dasz in diesem Consilio zween teutsche Räthe, oder auch wol mehr verordnet wirden.

Weil aber anizo hierine gar keine vorhanden: Alsz wirden Eur. Agt. dieselben hereinschiken, und mit Unterhaltung versehen, oder wen Eur. Agt. die wol verdieneten Teutschen, so laut Ihrer unsz, neben Eur. Agt. Befehlih überschikten Supplikationen, Gnaden und Ergezung begehren, mit donationem und Güttern gnedigst bedechte, und sie im Lande dadurch seszhaft wirden: So könnten dieselben nochmalsz dazurgebraucht und in Rath gezogen werden: dardurch also wirden auszer desz Gubernators Acht Stellen ersetzet sein.

mert a nemesség most gyenge s a más két nemzettel nem ért egyet.

Ajánlák a szászok kiváltságai megerősítését; most még a székelyeket se lehet bántani, ajánlák, hogy német telepeket hozzanak az országba, s azokat külön kedvezményekkel lássák el.

A lázadókkal tartó magyarországi nemeseket, illetőleg: Nyáry Pál részességét kitudhatni Kereki Jánostól. A többiekre nézve Csáky, Sennyey Miklós, maga Zsigmond adhatnak felvilágosításokat. Rákóczyra vonatkozó tapasztalatait Básta már megírta az udvarnak.

Az oláhokkal jó szomszédság tartandó s ez idő szerint Moldovát sem lehet megtámadni.

Szemben e nehézségekkel Básta ajánlá mult évi deczemberi indítványainak figyelembe vételét. De különös nyomatékkal figyelmeztették a császárt, hogy az Istvánffi és Szuhay által adott térítvényt ne hogy megerősítsék, mert az az ország jogai confirmálását foglalja magában.[1]

E javaslat, készítve a prágai kormány által adott instructio alapján az ő intentióinak felelt meg, s az ország alkotmányának teljes elkobzása volt. Básta jól látta, hogy ennek keresztülvitele nem fog könnyen menni, főleg Székely Mózestől tartott,[2] s nem bánta volna, ha az ő külön javaslatát fogadják el.

Épen azért nem tett semmi akadályt a februári részgyűlés összeülése ellen, mely, miután a megyei főispánok s a szászok és székelyek követei összejöttek, a kitűzött napon Kolosvártt csakugyan megnyílt.

E gyűlésnek, mely tulajdonképen csak egy actus létesitésére volt összehíva, nem könnyű feladata volt. Megtartani a törvényes formákat, midőn sem kormányzó, sem fejedelem nem volt jelen, csak ugy lehetett, ha magát a januári egyetemes

---

[1]) Közölve e rendkivül érdekes jelentés Arch. des Vereines für Sieb. Landeskunde IV. B. 86—112. ll.

[2]) Básta i. jelentésében: mit dem Zegkel Moises möchten noch wohl ezlichte heimliche Verstendnisse sein, auf welche man fleissige Achtung gibet.

gyűlés bizottságának mondá; a mi tényleg meg is történvén, a részgyűlés hozzá fogott feladatának megoldásához.

Mindenekelőtt elkészítették a fölterjesztést a császárhoz, melyet a követek voltak felviendők s melyben 15 pontban a Szuhay és Istvánffy-féle térítvény s a Básta által adott kötelezvény alapján, a szabad vallásgyakorlatnak, az ország jogai s kiváltságainak megerősítését, hivatalokba magyaroknak alkalmazását, Maximilliánnak kormányzóvá kinevezését, stb. kérték. Egyes városok saját ügyeikben külön követeket küldenek, ellenben több magános főúrra vonatkozólag tettek fölterjesztést. [1]

Azután a követség költségei fedezéséről gondoskodtak. A megyei gyűlésen e czélra kivetett adóból nem gyűlvén be elegendő összeg, a megyékre egy összegben, a székely székekre egyesek által fizetendő adót vetették ki, melyet az illető főispánok, az utóbbiaknál pedig a kapitányok és királybirák a fizetni nem akarókon per nélkül vehessenek fel. Intézkedtek, hogy a mult évi követségi adó egyik pénztárnoka Egri György megszámoltassék, s a hátralékok beadassanak. Elrendelék, hogy világositsák fel a törvényhatóságokat, hogy »minémű szükség« kényszerítette a rendeket az adó kivetésére — de aztán, ha valaki nem akarná megfizetni ez adót, annak valamelyik faluját az, ki érte leteszi az adót, lefoglalhassa.

Minden megyében két főispán és két járás levén, ha valamelyik ezek közűl az adó beszolgáltatásában hanyag, a másik ennek jószágát lefoglalhatja: általában ez adó behajtására a legszigorúbb határozatokat hozták.

Az e gyűlésre meg nem jelent követek jószágán az ispán 200 frtot dúlhat.

Elrendelték a latrok kergetését.

A követek jószágait visszatértökig hadba menéstől, élésadástól fölmentették. [2]

Márcz. 9-én a rendek kiállították a követek számára a megbizó levelet [3] s két nappal utóbb az időközben Kolosvárra

---

[1]) L. Törv. és Irom. XLII. b).
[2]) U. o. XLII. a)
[3]) U. o. XLII. c).

jött Básta is különös ajánló levelekkel látta el őket, [1]) kik aztán el is utaztak. A biztosok pedig Molard és Burghaus, ugyanakkor épen ellenkező értelmű javaslatokat terjesztettek fel: márcz. 6-áról azt ajánlák a császárnak, hogy miután minden, mi az ő első visszavonulása óta történt, törvénytelen, Báthorinak Oppelnből történt visszatérése utáni intézkedéseit, a bibornok és Mihály vajda összes donatióit s Básta némely donatióit nyilvánítsa érvénytelennek, ellenben a Mária Krisztiernától s Bocskaytól elvett jószágokat adassa vissza. [2])

XI.

A rendek 1599 óta most harmadszor küldtek országos követeket Prágába: 1599 elején Náprágyt és Bocskayt, 1600 végén Bornemiszát és társait s most Sarmaságit és társait. A viszonyok hatalma okozá, hogy ennek a követségnek épen az a sorsa lett, mint a másik kettőnek: mielőtt rendeltetése helyére érkezett volna, már tárgytalanná vált. A mit e követségek által elérni reméltek, az alkotmányuk megerősítése volt, tehát a legtöbb, mit idegen uralkodó adhat. De ez nekik a legcsekélyebb volt, melynek értéke azonnal leszállt, a mint független államéletök visszaszerzésére kilátás nyilt.

S erre csakugyan most is alkalom kinálkozott.

Mialatt Fehérvártt és Prágában [3]) a meghódolt Erdély szervezésének munkájával voltak elfoglalva, Stambulban és

[1]) L. Törv. és Irom. XLII. d). Bethlen az elutazás napját márcz. 10-re teszi: de hogy később volt, Básta e levele igazolja.

[2]) Molard és Burghaus márcz. 6-iki jelentése Kolosvárról a császárhoz, melynek azonban csak utolsó lapja van meg, egykorú másolata van meg Bécsben a kam. ltárban. (Sieb. Act.)

[3]) Hogy Prágában is foglalkoztak ez időben Erdély kormányzási szervezésének munkájával, mutatja az 1603 márcz. 1. készített instructio, melynek (minthogy pontjai érdektelenek) itt csak bevezetését közöljük. Az igy hangzik: Instructio für den edlen und vestten herrn Hanszen Renner, Irer Röm. kays. Maiestät der sibenbürgischen Lanndt regalien vnd einkhommen administratore vnd inspectore supremo.

Demnach mit verleihung göttlicher gnaden die prouinz Siebenbürgen in jrer khays. Mtet Landen und defension nunmehr khommen, also nach erheischender notturff höchstgedachter Irer kais. Mtet aigenthunblich zuegehörige regalien un einkhommen durch eine gewisse und

Temesvártt Erdély visszafoglalásának munkáját késziték elő Székely Mózes és a bujdosók az a csapata, mely a nyújtott kegyelmet nem fogadta el. A temesvári basa teljesen egyetértett velök, a porta jól tudta hogy a német kormánynak Erdélyben és Havasalföldén megszilárdulása magyarországi birtokainak elvesztését vonandja maga után, s el lévén határozva visszaállítni Erdélyben fenhatóságát, előmozdította törekvéseiket s az erdélyi hazafiak folytonosan hírekkel tartották őket.[1])

Az előkészületek, minélelébb visszavinni őt Erdélybe, még a télen befejeztettek; segélycsapatokkal látták el, s a tatár khán is — kihez sógorát Kornis Miklóst maga Székely is elküldte — parancsot kapott, hogy hadakat vezessen Erdélybe.

»Még a fű ki sem jött«, midőn Székely és Bektás Temesvárról bujdosókkal s török-tatár segélylyel megindultak. Karansebes csakhamar feladta magát, Lugos már ápr. 11-én kezé-

---

darzue qualificirte person versehen werden sollen, haben wir benante Geörg Basta freyherr vnd general veldt obrister, Hansz von Molarth auch freyherr vnd Nicolaus von Burgghauszen rath und verordnete commissarien ins landt Siebenbürgen erwogen vnd acht genommen, desz edlen und vessten herrn Hansz Reuner, wohnhaft zur Hermbstatt treuredtlichkeit auch geschicklichkhait so bej ime sich biszhero befunden, auch die bestendigkhait, so er gegen Irer Mt sonderlich zu erhaltung seines aignen vatterlandts alsz desz Sibenbürgen treulich erzaigt und im werckh beviesen, hierauf wir obbhenante mehr beruertten herrn Hansz Reuner solches administrators und supremi inspectores aller Irer Mt im landt Siebenbürgen habendt weszendt auch khunfftig ordinarj und extraordinarj einkhommen für (t. i. vor) andern vbergeben und vertraut, als dass er solches ambt seinen bessten vor landt nach beywohnen, richtig versehen und sich also darin verhalten, dasz Ir Mt. nit allein an seiner verrichtung genediges gefallen getragen, sonndern nochmallen ime merern khayserlichen genaden an ime zuerzaigen verursacht werden mügen; damit er Reuner auch ein wissenhait vmb solche seine Ambtsverrichtung haben khondt ist ime dise instruction nach derer er sich in alweg richten und beschaiden haben würdt, vmb guete nachrichtung wegen von vnsz obbemelten gefertig anghendigt worden. (következnek a pontok).

[1]) A Székely Mózesre vonatkó adatokat jól összeállította Nagy János »Székely Mózes« czimű értekezésében, mely a Századok, 1869-iki folyamában jött ki. Épen azért az olvasót oda utasítom, csak az országgyűlési viszonyokkal összefüggő eseményeket fogom bővebben érinteni.

ben volt, s innen Bethlen Gábort ezer tatárral és százhúsz magyarral a Vaskapun át Erdélybe küldé, ki aztán Szászvárost csakhamar elfoglalta s utóbb Fehérvárt fogta ostrom alá.

Maga Székely Mózes ápr. 15-én jött át a Vaskapun Erdélybe s azonnal értesítette barátait s a hatóságokat megérkezéséről, s csatlakozásra hívta fel őket. Szózata visszhangra talált mindenfelé az országban, melyet ragály, inség, nyomor úgy is vérig csigázott, s mely alkotmánya elkobzása után meg volt érve e kétségbeesett lépésre. Toldy, Bogáthy, Borbély, Vajda, Boronkay s a székelyek nagy része táborába siettek s őt egy tábori országgyűlésen fejedelemmé kiáltották ki. [1]) A szultán athnaméja, melylyel őt fejedelemmé erősíti s az ország adóját 10 évre elengedte, már kezében volt. [2]) kezében a beiktatási jelvények is. [3]) S most ő a hadakkal Fejérvár alá ment, mely már öt nap óta daczolt Bethlennel s 18 napi ostrom után május 9-én a várparancsnokat, Spinozát, kedvező föltételek mellett annak feladására bírta. E napon fölvette a fejedelmi czímet. [4])

Székely, Fejérvárról, Toldy István alatt egy csapatot a székelyekhez külde azok felültetése végett, maga pedig Szamos-Újvár alá sietett s azt a benne tartózkodó Bástával ostrom alá fogta. Minthogy az ostrom, ágyúk hiánya miatt nehezen ment, seregéből annyit hátrahagyott, mennyit a vár körülzárolására szükségesnek tartott, a többivel Deésig nyomúlt, melynek közelében Kaplyonnál Kornis Boldizsár és Kendy Ferencz táborozott, s mely a szamos-újvári ostromló serget könnyen fenyegethette volna. Egyik vezére Rhédey Ferencz e had

---

[1]) Istvánffy és Krausz világosan írják, a nélkül, hogy meghatároznák az időt. Ez azonban máskor nem történhetett. A Schuller Károly által (Archiv des Vereines Nro. III. 272. l.) Calendarium Eberianumokból közlött napló »princeps Transsilvaniae, sed falso sic vocatus«-nak nevezi.

[2]) Az athnámét Szamosközy III. 117. ismerteti. Emlékezik róla a tatár khánnak Nagy János által közlött levele.

[3]) Ezt csak Simigianus említi; de hogy megtörtént, azt az athnámé kezéhez jutása is igazolja.

[4]) Szamosközy III. 66.

ellen küldve, fényes diadalt aratott azon, s Kendy és Kornis Szathmárra menekültek ki. [1])

Oda sietett maga Básta is, kiszökvén Szamos-Újvárból, melynek védelmét Sennyeyre bizta. Kolosvárnak vette útját, hova máj. 24-ike éjjelén érkezett: hol azonban csak néhány órát töltött. Látván, hogy Erdély úgy is elveszett, ez idő szerint Magyarországból akart hadakat hozni visszafoglalására. Mert valóban nem csak ez volt az egyetlen szerencsétlenség, mely a császár ügyét Erdélyben érte. Radul vajda, ki Bástával már a télen kiegyezett s miután követei a császártól kedvező választ nyertek, egészen ennek szolgálatában állott, [2]) a Barczaságon át segélyhadat küldött Bástának. E had egy részét

---

[1]) L. Törv. és Irom. XLVI.

[2]) A császár válaszának fogalmazványa meg van Bécsben a titk. ltárban. »Copia Bescheidts für desz Radul weyda aus der Vallachey abgesandten den 26. April 1603.«

1) Ő fige kegyesen vette, hogy Radul Erdély visszafoglalásában Bástának segített, s hogy hű akar maradni, s biztatti, hogy maradjon is.

2) A mi az évi 40,000 és 10,000 tallér átalány-pénzt illeti, melyet a vajda a sereg tartására kér: bár ő figének igen sok kiadása van, ez egyszer megadja s Kassán ki fogja fizettetni.

3) Beleegyezik, hogy Oláhország Radul s örökösei hűbére legyen, de mindenik utód tartozik kérni e hűbért, s török, tatár, lengyel ellen megmaradni ő fige hűségében.

4) Azt is újra megigéri ő fige, hogy ha Radult az ellenség Oláhországból kikergetné, ő fige gondoskodni fog róla; sőt nejét, gyermekeit s vagyonát, a mikor szükségesnek látja, Szebenbe küldheti a vajda, s hogy ezek befogadják, arról intézkedni fog ő fige.

5) Vécsről még harározatot nem hozhat ő fige, előbb Básta s a commissariusok véleményét várja.

6) Azokról a bojárokról s nemesekről, kik ő fige pártján állottak, s hűségesek maradtak, nem fog elfelejtkezni ő fige, mihelyt az erdélyi kormányzat s a kamara ügye rendezve lesz.

7) Ő fige a lengyel királyt barátságosan megkérendi, hogy a lengyeleknek s moldvaiaknak Oláhországba való becsapásait tiltsa el.

8) Arra nézve, hogy panaszkodik Radul, miszerint neki idegen adosságokat kell fizetnie, azt feleli ő fige, hogy csak az egy Theophilus Graecusra emlékezik, a ki Mihály hagyatékából könnyen kielégíthető.

9) Azokat a zászlókat, melyekre a vajda s bojárjai megesküdni fognak, egy külön előkelő követ által küldi le ő fige. E zászlók alatt vonuljon ki a vajda, ha szüksége leszen rá, a keresztyénség védelmére.

Kis Farkas vezérlete alatt Besztercze vidékén, egy más részét Merza Demeterrel élén, Segesvár környékén verték szét Székely Mózesnek erdélyiekből s tatárokból álló dandárai, mig a két Bogáthy Capriolo Tamás grófot fogta el. Sőt június 8-án Kolosvár is, miután Bektas basa biztosította a németet hadakat, hogy ha az országból ki akarnak menni, sem személyökben, sem javaikban nem lesz bántódásuk [1]) s miután a fejedelem is a szabad vallásgyakorlatot, valamint jogaikat és kiváltságaikat megerősítette, felnyitotta kapuit. De a nép a városban másképp értelmezé a szabad vallásgyakorlatot, s a mint a németek eltávoztak, megtámadták a jezsuiták collegiumát, klastromát s templomát, kiprédálta, feldúlta azokat, kiűzte a jezsuitákat, kiket Toldy Görgénybe szállitott.

A megyék s a székely föld nagy része Székely kezén volt már — de nem a szászság, mely a közikbe küldött szultáni fermán daczára sem akart meghódolni. Székely még máj. 27-én sz.-benedeki táborából felszólította a szebenieket, hogy tiz nap alatt küldjenek hozzá követeket, hadakat, s jún. 10-én szamosfalvi táborából még határozottabban sürgette meghódolásukat. De az erős várral nem remélhetvén boldogulni, Besztercze ellen indult, mely jún. 19-én felnyitotta előtte kapuit. Besztercze példáját követte Szász-Sebes s nem sokkal utóbb Megyes is; úgy hogy Székely Erdély nagy részének már ura volt, s miután a porta egész erejével támogatta, [2]) reménye lehetett, hogy a többit is visszafoglalandja.

---

[1]) Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 42-ik l.

[2]) L. Törv. és Irom. XLIV. Csakugyan ugyanakkor, midőn e ferman kelt, írt a szultán a lengyel királynak, hogy az oláhországi vajdaságot ujra Simeonnak, Erdélyt Székely Mózesnek ajándékozta, ki mellé hadat is fog küldeni. Barátságosan kéri a lengyel királyt, hogy ha fel fogják szólitani, segélje meg mind a kettőt, különösen Székelyt. — A lengyel király erre Krakkó, jún. 6-ról a szultánnak udvarias, de kitérő választ adott: úgy hallja, hogy Simon dolgát a tatár khán vette magára, s mielőtt a dologba elegyednék, szeretné, ha a szultán bővebben értesítené. Székely dolgát csak a szultán leveléből tudja, ez még nem jelentett neki semmit. Különben van neki otthon is elég baja: őrül, ha saját ellenségeinek megfelelhet. Mindkettő egykorú másolatban egybe írva, Bécsben a titk. ltárban.

Székely e gyors előmenetele nagyban kedvezett Básta tervének, melyet ez az erdélyi ügyek szervezésére a télen Rudolfhoz terjesztett. E terv most ismét föleleveníttetett, mint Szamosközy tudni akarja, Rudolf meghagyásából,[1]) de valószinűleg csak Básta rendeletére. Nyáry és Gyulafi voltak a közvetitők, s az ajánlat, mit tettek, az volt, hogy Lippát, Jenőt, Lugost, Karán-Sebest s Erdélyt tartsa meg Székely, de a részekről (Várad, Kővár, Huszt, Máramaros s a Szilágyság) mondjon le.

Mennyiben volt komoly alapja ez alkudozásnak, azt nehéz volna meghatározni. Valószínűleg ha létrejött is, csak rövid fegyverszünet lett volna — s a török ellenében Básta és Székely együtt sem birták volna megtartani. Székely nem utasította mindjárt vissza; de mire hajlandó lett volna elfogadni: már késő volt.

S most ugyanaz ismétlődött, a mi négy év előtt Endre bibornokkal történt: Rudolfnak ismét az oláhok foglalták vissza Erdélyt.

Hogy Radulban nem bízhat, Székely kétségtelenűl tisztában volt azzal; azonban mindenesetre kerülnie kellett, hogy nyilt ellenségévé ne tegye. S csakugyan a hírre, hogy Kraker Szaniszló a Básta fő élésmestere közvetítésére, Merza (közönséges nevén Deli Markó) egy csapattal a szász városok megsegélése végett jún. 5-én Törcsvár, Rácz György pedig Prázsmár alá jött.[2]) Székely és Bektás Szalánczy Lászlót hozzá küldték az ajánlattal, hogy ha a vajda jó szomszédságot akar tartani, készek a portán megerősítését kieszközölni. A vajda és bojárjai látszólagos örömmel fogadták ez ajánlatot, Radul és bojárjai jún. 21-én erős hitlevelet adtak magokról[3]) s Radul ezenkivűl még levelet irt Székelynek, melyben kikéri közvetitését a portán.

De mindez csak Székely eláltatására volt számítva. Radul épen nem hívta vissza a barczasági oláh tábort, mely ellenkezőleg székely csapatokkal nagyon megerősödött. E hírre Székely Makót, Bogáthyt, Imecset a Barczaságra küldé az

---

[1]) Szamosközy III. 152.

[2]) A Trausch-féle krónika 222. V. ö. Szamosközy III. 176.

[3]) L. Törv. és Irom. XLV.

oláh-székely hadak fékentartására. Július 6-án megütköztek ezek — de megverettek s Makó is a csatatéren maradt. Most maga Székely is a Barczaságra sietett s nem akarván addig, míg a várt segélyhadak meg nem érkeznek, megütközni; a brassai papirmalom mellett sánczolta el magát, honnan július 14-ről Gyerőfit és Kolosvárit visszaküldé Nyáryhoz a föltételekkel, melyek alatt a töröknél a békét kieszközölni remélte. [1]) Már késő volt, mert ez alatt bejött Radul is, ki végre levetette álarczát, s július 17-én táborát Mózes ellen vezérlé. A tatárok elszaladtak, Bektas álöltönybeu menekült s csak az erdélyi nemesség szine-java maradt a haza függetlenségeért s utóbb már csak dicsőséges halálért harczolva. A csatatér már borítva volt halottakkal, midőn a lovasság vissza kezdett vonulni. Ezek közt volt Székely is; de midőn az utánok nyomulók utólérték, megfordúlt és hosszan, vitézül küzdve drágán adta el életét.

A veszteség, mely ez nap érte Erdélyt, leírhatatlan: nemességének nagy része a csatatéren maradt.

XII.

A szerencsétlenség híre Székely követeit Csehi várban érte utól, hol ezek épen tanácskoztak a föltételek iránt a magyarországiakkal; de ekkor vége lett az értekezletnek: a magyar urak visszasiettek, Básta pedig Majtényról, hova épen ez időtájt érkezett Szathmárról, toborzott hadaival Erdélybe sietett.

Ily módon Radul és Básta által a brassai ütközetből menekült kis hadcsapat két oldalról levén fenyegetve, folytatta visszavonulását a török szélek felé, Borbély vezérlete alatt, útközben egyesülvén Szászvárosnál ama lengyel csappattal, melyet Nagy Albert, Székely Mózes megbizásából fogadott, s mely a gyula-fehérvári német őrséget csak nem rég konczolta fel.

Az ősz vezér még nem mondott le a reményről, hogy megmentheti hazáját, s megpróbálta megtenni az utolsó kísérletet, hogy az elcsüggedt, kétségbeesett kedélyeket még egyszer fölemelhesse, a szivekben a remény sugarát felkölthesse, s ez uton

---

[1]) Kiadva az okmány: Szamosközy III. 162.

a további ellenállásra serget gyüjthessen. E czélből Szászvárosba a nemeseket részgyülésre hívta össze: szigorú büntetést szabván azokra, kik elmaradnának.

Meg is tartották a gyülést; de azon főurakon kivül, kik a brassai csatából megszabadultak, csak a szomszéd Zaránd és Hunyad nemessége jelent meg. Eljött maga Török Bálint is, ki Capreolo Tamást börtönéből kiszabadította, miután menedéklevelet adtak neki.

Elhatározták, hogy mindaddig mig kilátás van arra, hogy a törököktől segélyt nyerhetnek, senki ne merészeljen Bástának meghódolni vagy hozzá csatlakozni.

Továbbá, hogy az esetre, ha e reménység csakugyan meghiusulna, ne egyedül Török adja vissza az ő hunyadi várában levő Capreolot Bástának, hanem átalános bocsánat kinyerése végett tartsák vissza.

A már korábban is sürgetett török segély kinyerése végett pedig követségeket határoztak: menjen Bektás basához Kresowith János (ehhez elébb Csiszár Györgyöt küldék); Mehemet szerdárhoz, ki épen Esztergom ostromára sietett s már Belgrádhoz érkezett Szabó János, Kőrösi István és Bethlen Gábor.

Végül Borbélyt a sereg generálisává tették.

Ezzel a gyülés eloszlott, [1]) s minthogy Básta már közeledett Fehérvár felé, e kisded csapat a Nagy Albert által behozott lengyelekkel együtt megindúlt a török birtokokkal határos végek felé. Utjokat Duval lippai parancsnok el akarta vágni, de Barcsánál aug. 6-án megveretett. Szerencsétlenebb csatát vívtak további utjokban Rákóczy Lajos hajduival, kik a Vaskakapunál támadták meg őket. E szoros úton már nem ütközet, hanem mészárlás volt, melyben a bujdosók mindenöket elveszték. A megmaradt Borbély, Rhédey F., Boronkay, Bethlen Gábor, Szalasdy, Nagy Albert, Balássy Ferencz Karán-Sebesre mentek, honnan aug. 26-ról folyamodást intéztek a szultánhoz, s nagyvezérhez, hogy vigye őket országukba és oltalmazza meg s azt Veres Dávidtól küldték a portára. Három nap mulva új folyamodványt küldtek Széplaky Pétertől a nagyvezérhez, mely-

---

[1]) Szamosközy III. 273. s köv. Bethlen 443.

ben rögtöni segélyt sürgettek. [1]) Innen a bujdosók szétoszlottak: egy részök Temesvárra, más részök Nándor-Fehérvárra ment. Borbély néhányad magával Karánsebesen maradt.

A portán valóban volt hajlam megsegíteni a bujdosókat: s Szilvásy, Kamuthy és Kemény a korábbi követek visszatérő útjokban, Sophia szept. 19-ről értesiték Veres Dávidot, hogy a hatalmas császár »a libera electio« fentartásáról s megsegéllésekről már fermant is állított ki; ő azért sügesse a segélyt és sürgesse Simon vajdának visszahelyezését az oláh hospodárságba. [2]) S a bujdosó had és a velök hiven kitartó lengyel csapat — kiknek ügyében Bethlen és Szilvásy, Belgrád szept. végén, tettek előterjesztést a nagyvezérhez — várta és sürgette a segélyt; a nagyvezér pedig útja egyengetése végett azt ajánlotta, hogy válaszszanak magoknak fejedelmet. A bujdosók megfogadták a tanácsot s megválasztották Bethlen Gábort fejedelemmé; csak az egy Szilvásy Boldizsár ellenezte, ki a szabad fejedelemválasztás jogát fenn akarta tartani. A nagyvezér 16 ezer tallér évi jövedelmet utalványozott neki napi költségeire s zsoldot a katonáknak. Ezen kivül a főuraknak skárlát és gránát posztót, a népnek pedig karazia posztót adatott. [3])

XIII.

Básta Majtényból [4]) Székely megveretésének hirére Szamos-Újvár alá jött, onnan Kenyérmezejére tette át táborát [5])

---

[1]) Közölve Horváth Mihály magyar regestáiban. Magy. Tört. Tár XI. k. 162. s köv. ll.

[2]) Ugyanott 164. l.

[3]) Bethlen V. k. 463 s köv. ll. Említi Böjti is Engelnél 257. Bethlen e helyen közli a bujdosóknak Ahmed szultán által 1604. májusban adott athnamét — de hibásan, mert Ahmed atyja Mohammed 1603. decz. 22-én halt meg. Magyarúl kiadtam ez okmányt Török-magyarkori Okmánytár I. 43. s köv. ll. Rozsnyai munkáiban — Bethlen után — hibásan van 1603-ra téve. Mint Mikó Ferencz írja (163. l.) Szilvásy reá támasztá Bethlenre a rendeket szokott ravasz tudományával s kizárá a fejedelemségből.

[4]) Szamosközy III. 210. l.

[5]) Ugyanaz a III. 242. és 292. Nagy Szabó (Mikónál 87. l.) említi, hogy Básta Erdélybe jövet Deésen országgyűlést tartott, melyen többi

majd Szászvárosba ment s aug. 24-éről, oda a hol lesz, szept. 5-re egyetemes országgyűlést hivott össze. [1])

Básta az egész úton, melyen átvonúlt, leirhatlan nyomornak volt tanúja. Radulnak rendeletet külde, hogy hadait vezesse vissza Erdélyből, mit ő, Rácz Györgynek visszahagyásával megcselekedett ugyan, azonban a szerencsétlen országból a mi még épen maradt, azt is végleg elpusztítá. E had, mely egész Gyergyóig, Megyesig, Segesvárig száguldozott, magával hajtotta a barmokat s az úton végig jövő Básta láthatá az embereket »Básta szekerén« szántani, hallhatta, hogy az éhség már oly nagygyá nőtt, hogy Enyeden emberhúst mértek, [2]) Szeben közelében egy oláh aszony saját gyermekét főzte meg, Szamos-Újvártt pedig egy asszony saját karjáról leette a húst, helyenkint a sirboltokat is feltörték, a bitófákról is leszedték a halottak csontjait, s levágták rólok a mi még rajtok volt, [3]) mert a gabona ára 13 ftra, helyenkint 25 ftra emelkedvén, a szegény embernek nem állt módjában venni. Ő maga szerette volna

közt Maros-Vásárhely erődítésének ügyét is tárgyalták. Valószinűtlen, hogy ekkor lett volna e gyűlés — talán 1602. tavaszán tartották, mikor Basta huzamosb ideig mulatott Deésen.

[1]) L. Törv. és Irom, XLVII.

[2]) Trausch-féle krónikák I. 219.

[3]) Krauss 193. l. Hogy a szomszéd Oláhországban hasonló inség volt, azt két: Tergovist 1603. okt. 24-én kelt irat mutatja. Az egyik czíme: Extract ausz desz wallachischen *Gemeinen und Fuernemen Buern* an des Radul waiwoda *abgesandten* gethones schreiben. Az ország irtózatos állapotát festik a tatárok pusztításai következtében. Még soha sem volt oly nyomor, mint most. A földnek népe halni kiván inkább, mint így élni. — Mivel már egy éve, hogy a követek a császárhoz elmentek: ha hiszik, hogy a császár hajlandó őket segítni, akkor jöjjenek a segélylyel mihamarabb haza, családjaik s házájok oltalmára; mert különben, a hadi nép fizetetlensége miatt tehetetlenek levén a tatárok ellen, s nem védhetvén magokat, ők magok (a levéliró oláh rendek) is kénytelenek lesznek az országból kibujdosni. Ugyanez értelemben ír a vajda, a ki még a moldvaiakat vádolja, hogy ezek ingerlik a tatárokat ő rá. A tatárok 2000, 3000 s 6000 embernyi csapatokban jönnek s bár rendesen megveretnek az oláhok által s aztán kiűzetnek, (mint most legutóbb is, 10,000 főnyi tatárt vert meg az oláh had) mégis az ország úgy el van pusztulva, mint Szinán basa idejében.— Simon vajda készületéről is értesíti követeit.

féken tartani a hadakat, de azok rakonczátlanságán minden igyekezete megtört, s minthogy azt hitte, hogy mindez az inség annak következménye, mit ő az erdélyi nemesség háromszoros esküszegésének nevezett, egész haragja, gyülölete ezek ellen fordult. Mert ő, a más légkörben és más viszonyok között fölnevelkedett katona, nem értette, hogy az, mit ő háromszoros esküszegésnek nevezett, nem volt egyéb, mint a helyzet és viszonyok kényszerűsége. Nem látta át, hogy Erdélyt Erdélyben nem védheti meg, s hogy a míg Temesben, Pesten török az úr, a szegény zaklatott erdélyi nemességnek nem áll módjában a bár milyen erős záradékkal ellátott hűségi esküt megtartani. Épen azért büntetni akart s rettegtetésben kereste a hűség garantiáját. Polgári biztosúl Prágából Krauszenegh Pált küldék mellé, kivel, hogy a temesi határszélen csatározó török-erdélyi hadak ellen mehessen, Dévának vette utját, hova szept. elején érkezett meg.

Ez volt tehát a hely, hova a rendeknek össze kellett gyűlni. Básta már eddig is kérlelhetetlennek mutatta magát, már vetett ki egyes városokra sarczot s minthogy közbeszéd tárgya volt, hogy tulajdonképen haragja a nemesség ellen fordult, nagy volt ezek remegése. Sokan elmaradtak, de sokan féltek elmaradni s midőn összegyülekeztek, Básta TóthＡázyt a kolosvári birót és Trauzner Lukácsot, mint a kolosvári jezsuita-üldözés okozóit, elfogatta, s az elsőt, mert unitárius vallását nem akarta megváltoztatni, lefejeztette, az utóbbinak pedig, mert megváltoztatta, megkegyelmezett. A gyűlést Básta saját termében — a magas szikla csucsán — tartá[1]), hol az első helyet, a katonai méltóságok után Huet Albert szebeni királybirónak mutatták ki. Mindenekelőtt Básta összeiratá a megjelentek neveit — és ebből »látja azt, hogy a bakja nincs ott.«[2]) A megnyitó beszédet Krauszenegh tartotta: ez a szemrehányások egész tárháza volt, mely a császár jótéteményeit, igyekezetét, költségeit, hogy őket a török iga alól felmentse, számlalta fel, Erdély minden pusztúlását, az ők, az erdei vadaknál vadabbak nyakába sózta, fölemlegette esküszegéseiket, »de szerencséjökre a legkegyel-

[1]) Bethlen V. 473. Szamosközy 294.

[2]) Nagy Szabó Mikónál 84. l. I. k.)

mesebb uralkodó hatalma alá jutottak, kinek jóságát azonban úgy kell megragadniok, nehogy végre türelmét engesztelhetetlen gyülöletté változtassák. [1]) S aztán felveti a kérdést »ki hívei és az igaz hűséget kihez tartják?« A felelet természetesen nem lehetett más: mint a római császárhoz. S most Básta kiküld egy nagy rakás levelet, »a kiben a miriszlói harczkor Csákyval megesküdtek.« A rendek közül többnek hitlevele a csomókban volt — s ezek alig tértek magukhoz ijedelmökből, midőn egy másik csomag levelet külde közibek, »melyekben Mózesnek, Zsigmondnak mutatták hüségöket és ott is ugyan mellette a hadban voltak.« [2])

Most Básta »embere által« azt kérdi az országtól: »mit akarnak, kegyelmet-e vagy igazságot [3])?« Midőn a habozó rendek időt kértek a gondolkodásra, Kornis Boldizsár engedélyt nyert Bástától, hogy bemehessen hozzájok tanácskozásra. Az ország Kolosvári Jánost küldé be Bástához válaszával: nem lehet az összes nemesség ügyét egyforma mértékkel mérni, mert némelyek önként, mások csak a legnagyobb kényszerűség folytán pártoltak el, némelyek indították és vezették a mozgalmat, mások pedig kedvök ellen csatlakoztak hozzá, ezeket nem lehet egyformán sújtani a hűtlenség bűnével, az első sorban említettekkel. Egyszersmind emlékeztette, hogy midőn Kolosvárról távozott, többen vele akartak menni, s csak az ő kivánságára maradtak vissza.

Bástát épen nem elégítette ki a válasz, s most midőn másodszor ismételteté kérdését: az ország jobbnak látta azt mondani: »non petimus justitiam, sed gratiam.«

Básta maga is kiment a rendek közé, és »elő számlálja az ő jó tetteit az országgal szép renddel: felhozza miriszlói diadalát, melylyel Mihálytól szabadítá meg a nemességet, ki ha győz, »gondoljátok meg, hogyan jártatok volna?« Fölemlíti második küldetését Mihálylyal, ki az ő akarata ellen pusztítá Erdélyt. Ő megölette Mihályt, viszahívta a hajdúkat. Ez volt

---

[1]) Szamosközy 298.

[2]) Nagy Szabó i. h. 84. l.

[3]) »Quid vultis a me ut faciam vobiscum justitiamne aut gratiam?« Nagy Szabó 85. l.

a második veszedelem, mit elforditott rólok. »Im, miután — végzé szavait — császár ő felsége hallván e rebelliót, noha akkor is megparancsolta vala, de most újabban parancsolja, hogy az árúlókat megbüntessem, fejét megnyuzatván, oda szeme elébe küldjem. Azért, mit mívelhetek én egyebet császár parancsolatjánál? Ti mindnyájan árulók vagytok és előttetek halálotok, látjátok. De im hagyok három órára gondolkodásra időt mind nektek s mind magamnak.« [1])

Valóban válságos percz volt s a rendek Sennyey Pongráczot küldék be hozzá, hogy kérjen kegyelmet. Volt-e valóban Bástának megbizatása megnyúzatni a nemesek fejeit? nem tudjuk, de nem tartjuk valószínűnek. Felhatalmaztatása aligha terjedt többre, mint hogy a legmakacsabbakat büntesse — s ezt meg is tette. Ő most nem akart egyebet, mint megrettenteni az országot s ez úton biztosítni hűségöket. Csakugyan visszament a rendek közé, s kijelenté hogy »leveszi az országról a fegyvert« még azon az áron is, hogy magára vonja a császár haragját. De aztán mindenki adjon magáról hitlevelet, s annak ő »gratiát« (t. i. menedéklevelet) ad. [2])

S ezután kiadták ő és Krauszeneg az országgyülési rendeleteket hét pontban:

1) Kérelmére s az önmagára hozott ítélet alapján a nemesség visszanyeri életét és vagyonát, de úgy, hogy annak negyedrészét készpénzen váltsa vissza.

2) A Brassó alatt elestek és e gyűlésre meg nem jelentek vagyona lefoglaltatik: magok pedig hűtleneknek jelentetnek ki.

---

[1]) Szamosközy s utána Bethlen egy egész drámai jelenetet csinálnak; Bástával egy oratiót mondatnak, melyet »I lictor profer funes catenas expedi secures« szavakkal végez be. Mathaeus Sándor főporkoláb csakugyan be is hoz egy csomó erős bakót. Ekkor Sennyey a tilalom daczára beront Bástához s tartja azt a liviusi szónoklatot, melyet Básta »mi közöd hozzá« ? szavakkal félbeszakaszt ugyan, de csak azért, hogy Sennyey még nagyobb pathossal folytathassa. A mi a dologban való, azt egyszerűen, keresetlenűl elmondja Nagy Szabó — s mi az ő előadását követtük. Hogy az ország követe Sennyey volt, azt Szamosközy előadásából elfogadhatjuk.

[2]) Nagy Szabó 85—86. ll.

3) Vám, harminczad, dézma ő felsége birtokába szállnak

4) A hűtlenné lett városokban nincs megengedve más vallás, mint a catholica gyakorlata. A kolosváriak azonnal adnak templomot és iskolát a jezsuitáknak, a lerombolták helyébe.

5) Brassó 80,000, Kolosvár 70,000 frtot fizet. A többi városok sarczát ő felsége határozza meg.

6) A városok önkormányzati joga eltöröltetett, élökre kapitány állittatik s a kapuk kulcsait ezek őrzik.

7) A jelenlevők menedéklevelet kapnak. [1])

E rendelet az alkotmány végleges felfüggesztése s az ostromállapotnak állandósítása volt. Gratialevél nélkűl ezentúl nem lehetett utazni, s az utolsó hajdúnak vagy vallonnak joga volt megállítni akárkit: »hún a gratia?« szavakkal. S csakugyan mindenki sietett gratiát váltani, »különben módja nem volt a széljel járásban.«

Ezenkivűl e gyűlésen még a jezsuiták behozataláról is intézkedtek.

A dévai gyűlés végeztével Krauszeneg visszaindult Prágába, jelentést teendő a császárnak; azonban megállapodott Kolosvártt s 24 előkelő polgárt, kik a város Székely kezébe adásának s a jezsuita templom feldulásának inditói voltak, elzáratott s többeket kivégeztetett. [2]) Mathaeus Sándor a főporkoláb Fogarasnak és Brassónak vette útját, szerte járt az országban s elfogatta és kivégeztette a »lázadás«-ban résztvetteket. Szept. 18-án Brassóban volt, [3]) lefejeztette Hamvai Györgyöt, felakasztatta Vajda Miklóst, a Borbély vejét.

---

[1]) L. Törv. és Irományok XLVIII. A szász nemzeti egyetem ez évi jegyzőkönyvében fel vannak sorolva az ajándékok, melyeket ezen országgyűlés alatt Bástának adtak a szászok. Hogy Déván hoztak articulusokat, arra mutatnak Weissnak következő szavai: »ferebatur etiam rumor plurimos venire jesuitas, quos locaturus erat imperator in loca articulis Devensibus comprehensa per totam fere patriam.« De fájdalom az articulusok sem Bécsben, sem másutt még nem voltak feltalálhatók.

[2]) Szamosközy III. 311.

[3]) Weisz Mihály naplója 163. De a jegyzet, mely a szövegben lévő »er«-t Bástára magyarázza, tévedt. Az »er« a General-Profosz-ra vonatkozik.

Kívülök még sokan bünhödtek. Tamásfalvi János, marosszéki főkapitány, Ribiczey Albert, zarándi főispán felakasztattak, Lészay Farkas, Nagy, Tamásfalvi László, Jancsó Gáspár, Kis Péter, Sörényi Ferencz, Czeglédi Péter s mások kivégeztettek. A városok megsarczoltattak s élökre német elöljárókat tettek.

Básta Déváról Lippa alá vezette s Pálélésénél táborba szállitá hadát, hol eddig is folytak apróbb csatározások s Jenő alá ment. E hírre Temesvárról Bektás basa is megindúlt, s most Básta visszatért táborába, Bektás pedig (okt. 28-án) a Maros túlpartjain megállapodott. Apróbb csatározásokkal mulatták magokat — mignem Bektás egész váratlanul visszafordult. Nem ezt várták a bujdosók, s miután a lengyel katonák is elpártoltak, kiknek egy részök a császár, más részök a Radul szolgálatába állott, elhatározták engedélyért folyamodni Bástához, hogy szabadon haza mehessenek. Gyulafyt és Kapronczayt küldték hozzá, s ezek csakugyan meg is hozták az engedélyt Karán-Sebesre, melynek folytán nagy részök, maga Borbély is visszatért: de nem sokára meghalt (decz. 15.).

Básta is visszafordult s előbb Fehérvárra, onnan Kolosvárra ment. [1]) Ez alatt Hoffman Kolosvártt összeiratta Székely Mózes párthiveinek Erdélyben s a részben levő vagyonát, hogy ez alapúl szolgáljon a dévai gyűlésen kimondott elkobzásokhoz. Ugyanezek pénzeit s ingóságait lefoglalta s azokkal beszámolt a visszaérkezett Bástának. [2])

XIV.

Sarmaságinak és követtársainak Rudolf kormánya 1603 szept. 6-án kiadta a végválaszt. Ő felsége megértette a miket elébe terjesztettek. De minthogy azóta a tartományban nagy fordulat állott be, s a rendek nagy része nemcsak lázadóvá lett és fegyvert fogott ő felsége ellen, hanem még a hűségben maradtakat is kényszerítették pártjokra állani, s ezzel roppant

---

[1]) Szamosközy, Bethlen, Trausch, Weis az i. h.

[2]) Hoffman Gy. Kolosvártt 1605 okt. 5-én a prágai udvari kamarához tett jelentése. L. az összeirás egy részét Törv. és Irom. XLVIII. b) Az erdélyi összairás, fájdalom nincs meg.

költséget okoztak: elhatározta ő felsége ottani tábornokának s mellé adandó tanácsosainak tudtúl adni, hogy az ország kormányzásáról, a határok megvédéséről, az igazságszolgáltatásról mit fog határozni. [1])

De az e rendeletben kilátásba helyezett tanácsosok még e télen nem érkeztek meg, — egyedűl Hoffman volt vele s az ország kormányzása egyelőre továbbra is Básta, mint helytartó kezén maradt. Mellette voltak mint tisztek gróf Salm Miksa, gróf Duvall Henrik, a korábbi lippai parancsnok, Rákóczy Lajos a hajdúkapitány, Coppa, Spinosa, Eliás János,[2]) továbbá Capreolo is, fogságából kiszabadulván, [3]) kik közűl azonban úgy látszik, hogy csak Hoffman folyt be a polgári közigazgatás vezetésébe, s kivűle a hűnek tapasztalt erdélyi tanácsúr: Sennyey Pongrácz.

A kormányzás visszazökkent abba a kerékvágásba, melyből a tavaszszal Székely támadása kiemelte; csakhogy, miután Szebenen kivűl minden város Bástától kinevezett birót kapott, kiterjedtebb volt az absolutismus, melyben maga a kormányzó zsarnok épen oly szánalomra méltó alak volt, mint a kormányzott nép. Látta azt az óriási nyomort és inséget, melyet az egyiptomi hét csapás: a pestis, a német és hajdu, török és tatár hadak magok után hagytak, szeretett volna segítni rajta és erre nem volt hatalma. Hijában adta ki a rendeleteket a dulások megszüntetésére, hijában büntette azok áthágóit — nem volt semmi sikere. S mert ajtaja a kérelmezők számára mindig nyitva volt, — ő elébe, mondja egy krónikás, a koldus is bemehetett, — »menten ment a sok panaszló ember Bástára, panaszolni Kolosvárra és egyébüvé is, de csak azt kérdezte a nagy jámbor: magyar-e a ki azt mivelte?« s ha

---

[1]) Bethlen Farkas V. 513 közölve a leirat szövege. Istvánffy szokása szerint kelet nélkűl közölvén az eseményeket, Molard és Burghaus visszatérése utáni időre, tehát 1603-ra teszi a tiz biztos Erdélybe jövetelét. De téved: 1604 jan. 20-án késziteték számukra az instructiót a kamarai jószágok mikép kezelése iránt, — akkor tehát még nem jöhettek le. Különben is Weiss naplójából (172) látjuk, hogy 1604 jun. 5-ike körűl érkeztek Nagybányára.

[2]) Bethlen V. k. 525-ik l.

[3]) Papp Miklós Tört. Lapok I. 586.

a feleletből az jött ki, hogy magyar, az volt a válasz: »ha vallon vagy német volna, bizony azzal birnék, de a magyarral nem tudok birni.« [1])

Ez önvallomása Bástának jellemzé a sisyphusi munkát, melyet magára vállalt, s mely most annyival súlyosabban nehezedett vállaira, mert az uj szervezés keresztülvivői még nem jöttek meg. De addig is kormányozni kellett s nem tehetett egyebet, mint a régi formák közt mozogni. 1603. decz. 27-én kiadta meghivó levelét az 1604. jan. 25-én Kolosvártt tartandó országgyűlésre, s kiadta a rendeletet, hogy az adószedők is ugyanakkor számoljanak.[2]) Azonban e közben Básta megkapta Prágából a rendeletet, hogy Erdélyből küldjön orátorokat a pozsonyi országgyűlésre, s e czélból ő újabb körlevelet bocsáta szét, hogy mielőtt a rendek Kolosvárra jönnének, jan. 12-én jelenjenek meg Megyesen, ő felsége akaratának meghallgatására.[3]) S valóban egyéb nem történt a medgyesi országgyűlésen, mint hogy felolvasták a császár levelét, melyben a pozsonyi országgyűlésre orátorok küldését rendeli, még pedig minden nemzetből kettőt.[4])

XV.

A dévai országgyűléstől a kolosváriig semmi sem történt nyilvánosan, miből arra következtethetett volna az ország, hogy a büntetés még nem ért véget, s hogy a tulajdonképeni megtorló rendszabályok ezután következnek. Ellenkezőleg a Borbélynak s a kibujdosottaknak adott kegyelem mindenkit reménynyel töltött el. S épen azt akarta Básta, hogy senki se sejtsen semmit, s épen azért senki se maradjon el azon gyülésről, melyet ő a büntetés és visszatortás napjáúl nézett ki. Azt akarta, hogy mind azok, kiknek befolyásától tarthatott, s mind azok, kiket a multakért sújtani akart, kezében legyenek. Azt hitte, hogy Hoffmann mellé a többi biztosoki s a gyülés napjáig, jan. 25-ig az

[1]) Nagy Szabó 86—7.

[2])Básta György meghivója az országgyűlésre Déezs városához,Papp Miklós Történeti Lapok I. évf. 585-ik l. L. Törv. és Irom. XLIX.

[3]) Básta ujabb meghivója u. o. L. Törv. és Irom. L.

[4]) Trausch-féle Krónikák 228-ik l. Weiss Annalesei 166.

Erdély ujra szervezésére vonatkozó szabályzatokkal le fognak érkezni, s e gyűléssel is mint a megelőző évivel, ő az alkotmánynak ez újabb és még nagyobb mérvű módosítását tudomásúl fogja vétetni. De Prágában — hol a közelebbi siker mámorában jóval nagyobb mérvű, behatóbb és átalánosabb intézkedéseket vettek munkába — nem készültek el az utasításokkal s a mi főbb, nem tudták a hadaknak szükséges pénzt összeteremteni; pedig ott jóval nagyobb kiterjedésű és lényegesebb alkotmány-revisiót terveztek, mint a mult évi volt. Igy hát végre is maga volt kénytelen Hoffmannal együtt vezetni az országgyűlés menetét, melyre terveihez képest, hogy a büntetést senki se kerülje el, kit ő sújtani akart s hogy a tervezett ujitásokról is mindenkinek tudomása legyen, nem a szokott módon az előkelő nemeseket s a helyhatóságok követeit, hanem — mint az csak ritka és különös esetekben volt szokásban — a nemességet fejenkint minden mentség kizárásával hívta meg.

A gyűlés határnapjától kezdve több napon át gyülekeztek a rendek, de nagy meglepetésökre, a mint a város kapuján beléptek, neveiket egy arra rendelt írnok jegyzékbe vette, melyet estve, miután a város kapui bezárattak, Bástának bemutattak. Ez sem volt elég: megparancsolta magyar deákjának Kereszturi Györgynek, hogy a megjelentek neveit szállásaikkal együtt vegye jegyzékbe s nyujtsa be hozzá. Ezenkivűl az özvegyeket is meghivta, hogy gyermekeikkel együtt jelenjenek meg, [1]) mi arra a gyanúra adott alkalmat, hogy ő ezeket tisztjeinek akarja nőűl adni. S ha mind ez elég volt aggodalmakat támasztani, épen nem oszlatta el azt, a mit magában Kolosvártt találtak: hol a jezsuita üldözések megtorlására már megtették az előkészületeket. [2])

Ez aggodalmak daczára a gyűlés, nehány nappal ugyan a kitűzött határidőn túl, de a törvényes formák közt tartatott meg. Ugy látszik, Sennyeynek és Kornisnak befolyása eredményezte ezt, kik mellette voltak s habár a császár kegyelméről biztosította is a rendeket, propositiókat is küldött ki, s megengedte, hogy válaszukat articulusokba irják, de arról, hogy régi

---

[1]) Bethlen Farkas VI. 5.

[2]) Weiss Annalesei (Fundgruben) 167. l.

jogaikat, kiváltságaikat megerősítse, hallani sem akart: ezt akkorra halasztá, mikorra a commissariusok megérkeznek.

Igaz, hogy meghunyászkodásuknak elég jelét adták a rendek. Elismerték bűnös voltokat s megkegyelmeztetésökért hálát és köszönetet szavaztak neki. S a többiekben is, alkotmányos formák megtartása mellett, akaratához szabták magokat.

Megszavazták az adót: de nem portánkint, mint rendesen, hanem minden marhával biró jobbágy után 50 s minden marhátlan után 20 dénárt. [1]) Ez arányban vetették ki a szászokra is az adót.

Megválasztották Bástа propositiója alapján a királyi tábla tagjait is — kik ez idő szerint még a hazai törvény szerint itéltek.

Törvénybe iktatták a dévai decretumot, a dévai gyűlésen megjelentek jószágaik $^1/_4$-ét, az ott meg nem jelentek felét tartoznak megváltani. Mint nagy kegyet fogadták, hogy a fizetni nem tudók jószága csak a rá kivetett summa erejéig inscribáltatik másnak, s a tulajdonos által később is visszaváltható marad. [2])

A ki az ellenségtől levelet kap, tartozik Bástának átadni, hűtlenség bünének terhe alatt.

Azokat, kik nem tértek még meg a köteles hűség alá, proscribálták.

Kérik, járjon közbe a római császárnál, régi kiváltságaik megerősitése érdekében.

Kérik, oltalmazza meg a nemességet saját lakóhelyein a rakonczátlan katonák ellen.

A városokba menekült nemességet a városbeliek ne zsarolják törvénytelenül, s ne szállitsanak rájok katonákat.

A postálkodásban s a hadak ellátásában a Básta által kiadandó szabályzat tartassék meg.

Kinek Básta jószágot adományoz, az törvényesen iktattassa be magát abba.

---

[1]) A szász nemzeti egyetem jkvében (1604. febr. 12.) vagyonosnak és vagyontalannak nevezik.

[2]) V. ö. Weiss Annales Tranniae, Trauschenfels: Fundgr. 167. l.

Köszönettel veszik, hogy Básta a hűtlenek jószágait, melyeket ezek nejeik útján, vagy mint gyámok birnak, nem foglalja le. [1])

E gyűléshez febr. 4-én Szamosközy és többi conservator társai folyamodást adtak be, hogy a Fehérvártt igen rossz állapotban lévő levéltár megvédéséről intézkedjenek. [2]) S a brassaiak is e gyűlés alatt kapták meg a császár leiratát, melylyel a Básta által eredetileg 80,000 frtban rájok vetett sarczból 20,000 frtot leengedett. [3])

Alig ért véget a gyűlés, [4]) azonnal alkalmok lett a rendeknek tapasztalni, hogy minő volt a Básta által nekik ajánlott kegyelem. A városból csak az ő engedélyével lehetett távozni, s ő azt csak azután adta meg a rendeknek, hogy közűlök Boronkay Jánost, Kálmándy Mihályt, Csiszár Györgyöt a nemesek, Donáth Györgyöt (egyikét leghívebb embereinek, ki a Székely Mózes által neki ajánlott előkelő tisztséget nemcsak nem fogadta el, de ellenkezőleg Radulhoz csatlakozott) és Kálnoky Jánost a székelyek közűl elfogatta. Elfogatta kivűlök Kis Farkas hajdú kapitányt is. A megréműlt rendek azonnal Bástához fordúltak, kérték szabadon bocsáttatásukat, kérték, hogy közölje velök az ellenök emelt vádakat. »Uj bűnök ezek« — mondá Básta — s azonkivűl semmit sem tudhattak meg. [5]) Elfogatta a lázadás bűnével terhelt Bánffy Dénest is. Ezek közűl Kálmándy, Csiszár, Boronkay éjjel titokban akasztattak fel, mig Kis Farkast nappal végezték ki. Bánffy Dénes lefizette ugyan a reá rótt birságot, de azon ürügy alatt, hogy ezzel csak életét s nem szabadlábra helyezését váltotta meg, még

---

[1]) L. Törvények és Irom. LIII.

[2]) U. o. LVI.

[3]) Trauschenfels Fundgruben 166-ik l.

[4]) Weiss az eloszlás napját febr. 3-ra, a szász nemzeti egyetem jkönyve febr. 12-re teszi. Ez utóbbi valószinűbb, mert mint látjuk a conservatorok is még febr. 4-én adták be folyamodásukat.

[5]) Bethlen VI. 9. Weiss 167. »nec enumeratur cur hoc fiat, nec obtineri a nobis potuit ut causam captivationis hujus dominus generalis enarraret,« mondja ez utóbbi. De Bethlen tudni akarja, hogy Boronkay elfogatását a szebeniekhez írott levelei, valamint Lódi Simon karansebesi bán feladásai okozák.

sokáig fogva tartatott. [1]) Ellenben Kálnoky és Dónáth könnyen tisztázták magokat s rövid idő mulva visszanyerték szabadságukat. »Igy utánozta — mondja Bethlen — Básta Báthory Zsigmondot, ki az országházát börtönné változtatta.«

De ha az országháza börtön, maga az ország még mindig nyomor és inség színhelye volt. Egy szál ellenség sem állott az ország határán, de azért vallon és hajdú mindig úgy dúlt, mintha telve lett volna ellenséggel. Ha megszedte magát egy csapat egy helyen, s a sok panaszt már nem győzte hallani Básta, elszállásolta onnan s az új csapat, mit helyébe rendelt, ott kezdte, hol a másik elhagyta. Gerl Gáspár január 21-én egy vallon companiával Segesvárra érkezett s augusztusig 32,000 forintot zsarolt. Salamon kapitány 32,000 forintot, Hersel Ferencz Szászkezden 385,161 frtot zsarolt. [2]) Gróf Salm Miksa Szebenben gazdálkodott, [3]) Alfierit el kellett Kolosvárról Gyaluba tenni a németek rendetlensége miatt s ide vallonokat tett helyébe. [4]) Ez pedig rettenetes nép volt. »Olyan nép ez — mondja egy szemtanú — hogy, ha egy országot el kell pusztítani, csak vallont küldjenek oda: úgy kieszik, kiiszszák, hogy karddal, tűzzel sem lehetne oly tisztára pusztítani.[5]) Akármint akarta Básta megszüntetni e pusztítást — nem tudta, mert nem volt pénze, mivel kielégítse zsoldosait. Ha egy csapatnak fizetett, fellázadt a másik, melynek nem fizetett. Egy ilyen lázadó csapathoz Dampierret kelle küldeni, ki becsületszavára fogadta, hogy a pénz Kassán van, — csak igy lehetett várakozásra bírni őket. A rakonczátlan hadat pedig nem lehetett kivinni, mert az ország csak igy megszállva volt féken tartható. [6]) Pénzt pedig hijában sürgetett Básta, s anynyit, mennyire szükség lett volna, az országgyűlés sem teremthetett elő.

A prágai kormány a helyett, hogy az alkotmány helyreállításával a legegyenesebb és legtermészetesebb eszközt ra-

[1]) L. Törv. és Irományok LVIII.
[2]) Krauss, Keménynél 195 l.
[3]) Archiv, Neue Folge XIV. 383. l.
[4]) L. Törvények és Irományok LVII.
[5]) Krauss i. h. 194-ik l.
[6]) L. Törvények és Irományok LVII.

gadta volna meg a háborgó kedélyek lecsendesítésére, épen az alkotmány teljes kiirtásában kereste támaszát. Ez időben nagy tevékenységet fejtett ki: de nem a hiányzó pénz előteremtése, nem a török háború előkészületei megtétele körül. Uj kormányzási és közigazgatási intézményt készített Erdély számára, honnan azt Magyarországba is átvinni remélte, ha gondolata szerint annak legnagyobb akadályát a protestáns vallást sikerülend elnyomni, megtörni, kiirtani. A maga elé kitűzött eljárási módozat ez volt: kiirtani a reformatiót Magyarországon s egy időben ezzel a német birodalom alkotmányát s az örökös tartományok közigazgatási formáját életbe léptetni Erdélyben — a többi, gondolta magától fog jőni.

S csakugyan e mód szerint fogtak munkához. Carillo 1604. jan. 8-ról Kassáról jelenté, hogy az ottani »valóban királyi templom« elvétele a protestánsoktól e napon szerencsésen végrehajtatott, s ő maga is indúl Kolosvárra, [1]) hogy a térítés munkájának vezetését kezébe vegye ott is. Pár nappal utóbb jan. 12-én a jezsuiták prágai collegiumának rectora átvette az erdélyi collegiumra vonatkozó alapítványleveleket [2]) s ezzel kapcsolatban ugyanott megállapították Erdély új szervezetének alapvonalait. Ugyane napon jan. 12-én határozták el, hogy az összes erdélyi birtokviszonyt a nemességnél, a szent birodalomhoz hasonló jogalapra fektetik. T. i. Erdély lázadása által jogvesztetté levén, a császár foglalás által lett az ország urává, s mint ilyennel szabadon rendelkezik. A veleszületett kegyelemnél fogva azonban visszaadja a lázadásban részt vett nemeseknek jószágaikat: de úgy, hogy az eddigi birtoklási czím érvénytelennek tekintetvén, a lázadó nemes új adománylevelet kap, melylyel az illető jószágot, mint férfi ágat illető hűbért nyeri, s melybe a császár őt teljhatalmánál fogva beiktatja, mint az okmány mondja »investiálja,« azon föltétel alatt azonban, hogy azokért a biztosok által meghatározandó megváltási összeget készpénzben lefizessék. [3]) Hasonló módon jártak el a hűségben megmaradtak megjutalmazásával

[1]) Carillo jelentésének eredetije megvan Bécsben a titk. levéltárban.
[2]) L. Törvények és Irományok LI.
[3]) L. Törvények és Irományok LII.

is: elhatároztatott, hogy ezek is, mint hűbért kapják jutalmúl a nekik adományozandó birtokokat. Im ez volt a prágai kormány igazsága: lázadók és hívek egyaránt elvesztették birtoklásuk jogalapját. Egyszersmind kinevezték e művelet végrehajtására a polgári biztosokat: Burghaus Miklóst, mint igazgatót, Kraussenéck Pált, Hoffmann Györgyöt és Im-Hoff Károlyt, mint tanácsosokat s jan. 20-án elkészíték az erdélyi jövedelmek, adók beszedésére és kezelésére vonatkozó utasítást, mely épen úgy, mint a donatio rendszere az alkotmányt, a közigazgatást forgatta fel. [1])

Kétségtelenűl Erdély államjövedelmeinek és az ország pénzügyeinek kezelése sok tekintetben reformálandó volt. Az is tagadhatlan, hogy az utasítás sok jóravaló intézkedést tartalmazott. Ha azt a rendszert, mely az örökös tartományokban hasznosnak bizonyúlt be, alkotmányos úton, hazafiak által akarták volna életbeléptetni: a l isérlet egyik-másik részében hasznosnak bizonyúlt volna be. De igy, mint megkisérlették, minden czélzata, minden intézkedése az alkotmány negatiója volt, mely annak kimondását vonta maga után, hogy a pénzügyi adminisztratió körében minden hivatalnok csak német lehet.

Ez utasítás tulajdonképen egy erdélyi udv. kamarának felállitását rendelé el, a melynek székhelyéül Kolosvárt jelölte ki, s mely a többiek mintájára, s épen oly hatáskörrel, milyennel azok birtak, gyűléseket volt tartandó.

Meg voltak bizva, hogy kikutassák az egyházi vagyonokat, a regalékat s azokat visszaszerezni, ezeket hasznosítni igyekezzenek.

Az erdélyi bányák megvizsgálásával Kauffmann János sziléziai hegymester volt megbízva s ezeknek czélszerü reformját, az elzálogosítottaknak, bérbeadottaknak visszavételét tervezék, kimondván, hogy az igazgató és tanácsosai a magyar és csehországi szervezetet tartoznak átültetni, s e czélra külön hegymestereket akartak kinevezni.

Igy akarták reformálni az adót, harminczadot és sóbányákat, kötelességévé tévén az igazgatónak, hogy ez utóbbi helye-

---

[1]) L. Törv. és Irom. LIII.

ket negyedévenkint meglátogassa; kimondák, hogy pénzügyi hivatalra csak német alkalmazható.

A jan. 12-iki határozatban kimondott hűbéri szervezetet tt bővebben körülírták, intézkedvén, hogy a hűtlenség bűnébe esettek felett szigorú vizsgálatot tartsanak. Meghagyták, hogy minden birtokossal mutattassák fel a birtokaikra vonatkozó irományokat. A hűtlenek birtokai mint hübérek, németeknek lesznek adományozandók.

Maria Krisztiernának uradalmai visszaadassanak.

Az erődök szereltessenek fel.

Eltörlendő azon régi szokás, mely szerint a fejedelem vagy főurak a városokban ingyen tartatnak.

Főfizető mesterré Reichl György neveztetett ki, s ennek teendőit is részletesen körülírták. Administratorrá pedig Renner János neveztetett ki, megszabván ennek is hatáskörét és teendőit. S egyszersmind intézkedett az utasitás a számadások vezetéséről és megvizsgálásáról.

Ezek főbb körvonalai e nevezetes utasitásnak, melynek feladata lett volna az országban egészen uj állapotot teremteni s melyet annyi gonddal és fáradsággal dolgozott ki a prágai kormány. Bizonyosnak vehetjük, e terveknek legalább körvonalaiba Básta is be volt avatva. Legalább arra mutat, hogy már a dévai országgyülésen megszabta a redemtio árát, s hogy a kolosvárin ismételve formuláztatta azt. Hogy annak keresztülviteléhez nem foghatott minden részében, csak a prágai kormány pénzetlenségén múlt, mely nem tudott annyit összegyüjteni, mennyi a zsoldosok kifizetésére elegendő lett volna, s igy a biztosoknak leküldését is halasztá: kik közül egyedül Burghaus jött le. [1])

Ekkor más ügy is foglalkoztatta őket. Örmény Péter, mint Radul követe Prágában febr. 20-án jelentést tett Radul szorongatott helyzetéről, [2]) ki ellen saját alattvalói törnek, s

[1]) Bethlen Farkas VI. k. 26. lap. mondja: »circa aequinoctium vernum«

[2]) Bécsben a titkos ltban. Relatio Petri Arminii 1604 febr. 20. az oláhországi ügyekről, melyben többi közt ez áll: »adesse ad fines etiam rebelles Transylvanos, item Cosacos, nuper ex Transylvania caeso Zekely Mojse pulsos, in omnem etiam occasionem intentos.«

kinek támogatása Básta feladatai közé tartozott. Már ekkorra Carillo rendezte Kolosvártt a vallásügyi kérdést, [1]) nemcsak a templomokat, hanem nehány polgár házát is a jezsuitáknak adták, s a minden kiváltságtól kifosztott és teljesen megfélemlitett városból elindúlt a Barczaságba.

A kassai és kolosvári példa a szászokat is rettegéssel tölté el, melynek tápot adott az, hogy midőn a Barczaságon néhány megüresedett evang. parochiát a régi szokás szerint betöltöttek, Básta fenyegetőleg rájok írt, hogy majd Kolosvár sorsára jutnak, s még inkább hogy Rácz György megtiltotta a szász papoknak az urvacsora kiszolgáltatását s elszedte a templomok kulcsait. Az épen Megyesen átutazó kormányzóhoz folyamodást adott be a szász papság — s a külső-belső ellenségekkel küzdő kormányzó, nem akarva a szászokat is végképen elidegeníteni, megtiltá Rácznak, hogy vallásos reformokat erőszakoljon a népre, »nem tartozik az rá« s megerősíté a szász egyházak régi kiváltságait. [2]) Fényes kiséretével, 500 vallonnal márcz. 10-én érkezett Brassóba, hova 150 főből álló kiserettel márcz. 12-én Radul is megérkezett, épen olyan ünnepélyesen fogadtatva a szászok által a kormányzó rendeletére, mint a milyennel ő fogadtatott. [3])

Három napot töltött Radul Brassóban, mialatt megbeszélte Bástával a jövendő eshetőségek ellenében követendő eljárást s a kormányzó, hadai zsoldja fejében a császár által, (talán épen Hoffmann utján) küldött összeg pénzt (talán a mult évben igért 40,000 tallért) kézbesíté neki, [4]) valamint a brassaiak által ólmot és lőport adatott neki. Radul márczius 15-én, Básta a következő napon utaztak el — de a kormányzó távozása előtt a brassaiaknak visszaadta kiváltságaikat. [5]) Básta ismét Kolosvárra ment, honnan az időközben bejött Burckhaussal, maga is a császár parancsa következtében visszatérendő volt Magyarországra. Kimenetele előtt azonban még egyszer a

[1]) Hogy ő rendezte s hogy ott volt l. Trauschenfels Krónika 168. s 172. (Weiss Annalesei.)

[2]) Trausch 229.

[3]) Weiss 171.

[4]) Bethlen VI. k. 17. l.

[5]) Weiss Annales 172.

maga módja szerint, rettegtetés által intést akart adni az erdélyieknek: nehogy köteles hűségöket megszegjék. Sarmaságit hamis és alaptalan vádra, kohölt levél alapján, melyet Begtáshoz intézett volna, s melyet Markó vajda juttatott Básta kezébe, ez elfogatta [1]) s kivitette Szatmárra. Azután pedig azt adva ürügyűl, hogy kimegy Husztra, hogy e város birtokába beiktattassa magát, s három tonna aranyat Velencze felé előre küldve, ápr. 7-én elutazott Erdélyből. S mintha félt volna, hogy kimenetele a féken tartott szenvedélyt ujra felkölti: elindulta előtt azt mondá, hogy csak két hétre távozik. [2]) Valójában pedig végkép távozott: azt hitték Prágában, hogy Erdélyt polgári kormányzósággal is féken fogják tarthatni. Őt a törökök ellen folytatott háború parancsnokává szemelték ki. [3])

XVI.

A távozó Básta Capreolot hagyta helyetteséül, ki annyival volt rosszabb nála, mert nevének rettenetességével sem birt s még kevesbbé volt képes fékezni a vallonok és hajdúk kicsapongását. [4]) Közvetlen támadás veszélye még akkor nem fenyegette az országot: de tatár hadak elözönlék Oláhországot, s a kormányzó-helyettes Radul megkeresésére fegyverre szólitá a székelyeket s rendeletet adott nekik, hogy a vajda

---

[1]) Bethlen F. VI. 26-ik s köv. ll.

[2]) Krauss 196. Weiss 172, Bethlen VI. 34.

[3]) A magyar tud. Akadémia birtokában megvan Rudolf 1604 júl. 15-én kelt rendelete, melylyel Bástát tábornagygyá nevezi ki: Demnah haben wir den wolgeborenen Georgio Básta Grauen zu Huzt unsern Generalen in Siebenbürgen und lieben getreuen in gnädigster Betrachtung seines uns berümbten dapfern aufrichten und redlichen gemüets, inKriegssachen erlangten erfarenhait und bevorab seiner uns selbs in Nider und Ober-Hungern, sonderlich aber gedachter provinz Sibenbürgen vilfeltig ansenlicher und nuzen erwisener khrigsdinst. . . . s testvére Mátyás tanácsára. . . . kinevezi s parancsolja, hogy a hadak Bástát, . . . für unsern Obristen Veldt General Leüttennanten haltet ehret und respectiret stb. . . .

[4]) Bethlen i. h. Mikó F. irja 166 l. »a benmaradott praesidiumok előtt hagyván egy atyafiát, kit is conte Capreolosnak hivtak.« Azonban a három biztost nem rendelte Erdély kormányzóivá.

segélyére siessenek. [1]) A biztosok közül három: Kraussenek, Hoffmann és Imhoff már rég ki voltak Erdélybe rendelve, de nem levén pénzök a zsoldosok kifizetésére, hosszas időn át Kassán és Szatmártt tartózkodtak, honnan a két első Imhoffot előre küldvén, jún. 5-re Nagy-Bányára összehivta a rendeket, főként a szászokat, »tanácskozni azon eszközök felett, hogyan lehetne a hadi népet az országból kivinni, s annak nyugalmat, békét és bátorságot szerezni.« [2]) Imhoff előre bejött [3]) s a másik két biztos csak jún. elején ért Nagybányára. Az értekezletet csakugyan megtartották, de semmi nyoma, hogy valami üdvöst tudtak volna határozni s épen nem találták ki a módját, hogyan szabaditsák meg az országot a zsoldosoktól: mert ahhoz pénz kellett; pénzt pedig sem ők nem hoztak magokkal, sem az erdélyiek nem adhattak. [4])

Ez a gyülés, helyesebben értekezlet, nem tartatott meg a rendes és törvényes formák közt, articulusokat sem hozott s a tanácskozás sem terjedt egyébre, mint hogy a biztosok bejövetelére pénzt teremtsenek.

XVII.

Erdélyben a törvényhozás hatalma már tényleg nem állott egyébből, mint adókivetési és törvénykezési formaságokból. Ugy volt ez a részeken is, hol az erdélyihez hasonló viszonyok állottak fenn, s melyeknek egyik leghatalmasabb főurát Nyáry

---

[1]) L. Törvények és Irományok LIX. V. ö. Bethlen 62.

[2]) L. Törvények és Irományok LX. Máj. 30-ika után indultak el: L. Törv. és Irom. LXI. A biztosoknak ezen időből következő, a hadsereg élelmezésére és tartására vonatkozó jelentései maradtak fenn Bécsben, az udvari kamara ltárában: 1604. febr. 28. Kassa, Kraussceneck és Imhoff a császárhoz. 1604. febr. 28. Szathmár, Burghaus, Krauseneck és Imhofhoz. 1604. márcz. 3. Szathmár, Burghaus, Krauseneck és Imhoffhoz. 1604 jún. 17. Szathmár, Krauseneck, Imhoff és Básta a császárhoz, 1604. jún. 20. Nagy-Bánya, Kranseneck a főhghez.

[3]) Teutsch Fr. Arch. N. F. XIV. felemlíti Capreoloval kiadott rendeletét, mely Kolosvártt, máj. 21-én kelt, s melyben a szászoktól gabonát és hadat kérnek.

[4]) L. Weiss naplóját 172. l. »Regnicolas in Nagy-Bánya ad 5 diem jun. convocarunt,« de ez nemcsak a szászok gyülekezete volt.

Pált, daczára hogy a magyar királynak egyik leghatározattabb hive volt, s Erdély utólsó visszafoglalását is több tekintetben az ő közvetítésének köszönheték: jún. 10-én elfogatta, s irományai felkutatására kiadta a rendeletet.[1]) Ugyan erre készültek Magyarországon is, az Illésházy nyakába akasztott igazságtalan perrel, a rendek által hozott törvényczikkeknek a pozsonyi országgyűlés eloszlása után egy ujjal, a XXII-ikkel megtoldásával s a templom-elfoglalásokkal és vallásos üldözésekkel.

Mindez mutatta, hogy a biztosoknak bejövetele nem fog a dolgokon semmi változtatást eszközölni. Az alkotmány elkobzásának súlyát nevelte, hogy már a hívek sem érezték magokat biztosságban, — egy oly loyalis férfiunak, mint Sarmasági, folytonos zaklatása és fogságban tartása[2]) mindenkit méltó aggodalommal töltött el. S nem is vártak semmi üdvöst az országgyűléstől, melyet az országba Nagy-Bányáról bejött biztosok júl. 15-re hívtak össze.

E biztosok voltak: Krauseneck, Hoffmann és Im-Hoff[3]) kik mellett mint Básta hadi helytartója működött Capreolo. Magyar tanácsosok voltak mellettök Sennyei, Mindszenti, Kornis,[4]) kik közül azonban a két utóbbi nem volt még Fehérvártt. Alighogy megkezdték a biztosok működésöket, jún. 21-ére egy még Bástától kezdett alkudozások alapján fényes tatár követség érkezett, melynek feladata volt egy, Rudolffal kötendő szövetség alapjait megvetni, de egyszersmind annak is egyengetni az útját, hogy Radul a beiktatás jelvényeit a portától vagy legalább a khántól elfogadhassa. A biztosok a szövetkezés föltételeit nem ellenzették: azonban a választ azokra részint a császárra, részint Bástára halasztták.[5])

Ezalatt elkövetkezett júl. 15-ke, az országgyűlés megnyi-

---

[1]) L. Törvények és irományok LXII.

[2]) L. Törvények és irományok LXIII a) és b).

[3]) Die kaiserlichen kommissarii Paulus Krassenek, Georgius Hoffmann und Carl Imhoff admistriren Siebenbürgen, mondja Krauss 19-ik l.

[4]) A két első a kiadányokat is aláirá, az utóbbitól nem birunk ugyan ilyent — de tanácsúri minősége benne volt czímében. Lásd a LXIV. okm.

[5]) Székely Krónika 118-ik l.

tásának határideje, melyre a mint összejöttek a rendek, a biztosok megalakiták az erdélyi kamarát s ebbe fölvették Huet Albertet és Rhener Jánost. [1])

E gyülés a nagybányai határozathoz képest csak pénzügyi dolgokkal foglalkozott. A dévai és kolosvári határozatoknak, melyek elrendelék, hogy minden lázadó, lázadása minőségéhez képest birtoka egy részét megváltani tartozik: nem lett foganatja, [2]) s a pénzügyi mívelet, melytől Básta oly sokat várt, eredménytelen maradt. Senki sem találkozott, ki a törvény által adott felhatalmazás alapján a lefoglalandó jószágért letette volna a tulajdonos által meg nem adott sarczot — s igy a lefoglalást sem lehetett végrehajtani. A végrehajtással megbizott biztosok sokáig késtek minek következtében a művelet napról napra maradt, s miután, most midőn a biztosok már itt voltak, Básta elhagyta az országot, azok sem akartak nélküle intézkedni. Pénzre pedig mellőzhetetlen szükség levén, annak előteremtésére módról kelle gondoskodni. A rendek, különösen a szászok kérték a biztosokat, hogy vigyék el nyakokról a vallonokat, kik közelebről is egy, 32 terhes szekérből álló gabnaszállitmányt, prédáltak fel [3]): de a biztosok csak azon esetre igérték ezt meg, ha zsoldhátralékjokat valami módon kifizethetik. [4]) De hogyan? Adóból vajmi kevés jött be, zsarolni sem lehetett többet a földnépen: igy hát csak egyetlen mód volt még hátra — a kölcsön.

Valóban ez volt még az egyetlen lehetőség, pénzt előteremteni, s a biztosok ugyancsak hozzá is láttak. Zálogra hét százalék mellett fekvő birtokok vagy korona jövedelmek lekötése által öt hó alatt közel 130,000 frtot vettek fel. Az első kölcsönt márcz. 17-én Daróczytól vették fel, júl. 16-tól tehát

---

[1]) Adsertus est in hoc Claudiopolitano conventu in ordinem consiliariorum suae majestatis pro camera saltem Trasilvanica, Albertus Huet. Item quidam alius Cibiniensis Joannes Rhener artis sartoriae magister. Contigit haec primum Germanis gratia nostris. Mondja Weiss 173. l.

[2]) Inventus est — írja Weiss - qui redimeret vix unus, habebant enim aliud sub pectore fixum.

[3]) Bethlen Farkas VI. k. 54.

[4]) Krauss 196 l. és Weiss 172-ik l.

az értekezletet követő naptól már hat nagyobb kölcsönt kötöttek magánosokkal és szász városokkal. [1])

Mindamellett az egész augusztus hó eltelt az alkudozásokban és intézkedésekben, mig a vallonokat akkép ki tudták elégítni, hogy ezek elhagyák Erdélyt. A fenyegető hirekhez képest aug. 6-áról Fehérvár mellé »Morgó mezejére« ugyan ezen hó 15-ére elrendelék az erdélyi hadak táborba szállását, részint a hajdúk megfékezése, részint a fenyegető török támadás megelőzése végett. [2]) A táborbaszállás megtörtént ugyan a székelyek részéről, de ezek mind addig, mig a vallonok el nem hagyják az országot, nem akartak mozdúlni [3]) s igy a biztosok szept. 6-áról ujabb táborbaszállási parancsot adtak ki. [4])

Erdély különösen a vallonok távozása után nyugodt volt; de már ekkor újabban feléledt reményekkel várva és aggódva tekintett az eseményekre, melyek határain túl, magában az anyaországban renditették meg a rendszert, mely államéletét és alkotmányát megsemmisítéssel fenyegette.

---

[1]) L. Törvények és Irományok LXVII-ik sz.

[2]) L. Törv. és Irom. LXIV. sz.

[3]) U. o. LXV-ik sz.

[4]) U. o. LXVI-ik sz.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1601. elején.

Az erdélyi országgyűlés köreteinek Rudolf császár előtt elmondott beszéde.

Capita legationis ordinum et statuum Transiluanicorum.

Superioribus annis, augustissime atque inuictissime imperator, domine nobis clementissime, cum sacratissima M. V. per commissarios curam huius prouinciae administraret, meminisse potest serenissimum principem et dominum dominum Maximilianum archiducem missum a sacratissima Maiestate Vestra fuisse, ut eius imperio haec prouincia administraretur. Idem nunc quoque suppliciter a sacra M. V. petimus, ut suam serenitatem ad gubernandam hanc prouinciam mittere dignetur, cui sacra M. V. plenam et absolutam tribuat authoritatem. In administrationem porro prouinciae Vngaros adhibeat consiliarios, arcium praefectos, capitaneos et alio quolibet officio fungentes habeat Vngaros, militiam quoque pro defensione prouinciae ex Vngarica gente lectam alat, ita etiam salis cameras tricesimas ac alia quaevis loca, unde reditus prouinciae sperari possunt, per Vngaros officiales patricios nimirum Transiluanos administret, quemadmodum in alijs quoque christianis prouincijs mos iste consuetudoque obseruatur. Quod si sapienti sacr. M. V. consilio certis ex causis diversum probaretur, neque serenissimum archiducem mittendum existimaret, id quod a pristinis temporibus obseruatum fuit, quantum memoria complecti possumus, quemadmodum ex antiquis diplomatum inscriptionibus et tabulis apparet, postquam haec prouincia coronae Vngaricae incorporata fuit, semper ex Vngarica gente electos, ut plurimum autem patriae ciues secun-

dum regiam potestatem ei praefuisse suppliciter instamus, ut serenissimo archiduce nobis negato, benigno sacr. M. V. indulto vaiuodam ex gente Vngarica ex nostratibus eadem cum absoluta authoritate eligendi facultas penes nos sit, qui gubernationi praepositus, ab imperio nutuque sacr. caes. M. V. obsequiose dependeat.

Cum autem inde semper ab initio apud nos religionis libertas viguerit, in eaque principes praecipuum momentum posuerint, ut cuiusuis conscientia libera quietaque esse posset, atque ita gloriam dei propagare studuerint sine cuiuspiam offensione, humillime a sacr. M. V. petimus, ut crebras regnicolarum constitutiones eadem integritate conseruare, liberamque receptarum religionum professionem sine innouatione more antecessorum principum concedere dignetur.

Quandoquidem autem compertum habemus, his temporibus multas euenisse mutationes sine regni consensu et bona ecclesiastica, quae ab ingressu Isabellae reginae cum filio Johanne secundo fisco applicata fuerunt, postmodum inde auulsa esse, sacr. caes. Mti Vrae supplicamus, ut illa, arcem nimirum Gialu cum pertinentijs Mtas Vra recaptiuare et reliquis bonis fisci applicare dignetur, unacum reliquis arcibus ad fiscum regni pertinentibus, ut ex ijs de quotidianis et necessarijs sumptibus patriae prospiciatur; ne autem in posterum sacr. M. V. amplius eiusmodi episcoporum onere nos grauare dignetur, etiam atque etiam supplicamus.

Regna autem et imperia cum non minus legibus quam armis defendantur, supplices petimus, ut in antiquis libertatibus, iuribus, consuetudinibus, privilegijs et immunitatibus instar divorum regum et principum praedecessorum videlicet Mtis Vrae caes. conseruare et per alios etiam quorum interest vel intererit, clementer conseruari facere dignetur. Quemadmodum antiquitus omnes lites et causae forenses hic in Transilvania absque ulteriori appellatione terminari consueuerunt, sacr. etiam M. V. in eodem statu nos clementer conseruare dignetur.

Etsi autem, augustissime imperator, homines etiam solo virtutis amore recte faciant, maiori tamen ex parte liberalitate, munificentia et praemio ad virtutem sectandam excitantur;

unde fit, ut principes benemeritos remunerare, et munificentia sua, veluti arcto quodam nexu magis ad fidelitatis obsequia attrahere consueuerint, uti etiam antecessores principes ijs, qui militari aut alia quapiam laude praecelluerunt, dignis et benemeritis personis bona pro praemijs contulerunt, ita nunc quoque vaiuoda vel princeps pro tempore constituendus bene meritis bona conferre et donare, deque prouentibus regni pro necessitate et arbitrio libere disponere valeat, quas quidem donationes, inscriptiones, collationes et dispositiones a sacr. etiam Mte Vra ratificari et conseruari cupimus.

Certa lege statutum illud etiam est, crescentibus delictis poenas quoque exasperari, sicut etiam temporibus diuorum regum constitutae poenae successu temporis auctis delictis, auctae etiam poenae fuerunt, postquam privatorum quorundam ambitio et cupiditas dominandi in tantum decreuisset, ut vel principum etiam salus atque securitas esse nulla posset, in hac vero potissimum prouincia generali regnicolarum decreto constitutum esset, notorios et perduelles non modo in omnium bonorum tam propriorum quam uxorum et liberorum suorum, atque successionis perpetua amissione condemnari debere, verum etiam actionis et aquisitionis iure ligato facultatem omnem eripiendum esse. Hac quoque in parte ut s. M. V. in eodem vigore statuque constitutiones eas conservare dignetur, humillime instamus; etenim si quid horum violaretur, praeterquam quod latissimus ad omnia flagitia et periuria aperietur campus, inter militarem nobilitaremque ordinem turbas ingentes et discordias exoritura esse certum est, siquidem eiusmodi bona a principibus fidelibus et benemeritis personis collata sunt.

Quemadmodum hactenus principes iuramenti vinculo ad obseruandas praedecessorum suorum donationes, inscriptiones consensus ac alias quaslibet literas collationesque obligati fuerunt, ita cupimus ea omnia per sacr. caes. Mtem Vram sicuti antea quoque peculiaribus articulis et constitutionibus ea confirmauerat, denuo confirmari et ratificari cum illis, quaecunque per Isabellam reginam filiumque Johannem secundum, Stephanum regem tam vaiuodatus quam Polonici regiminis sui tempore, item Cristophorum, Sigismundum, et

Andream Bathoreos quibuspiam donata, inscripta, assecurationis aut alio quolibet titulo legitimo collata fuerunt.

Caeterum quantas et propemodum intolerabiles expensas ad praesentem expeditionem facere debuerimus, utpote in tam repentino et inopinato casu, ipsum robur militiae vaiuodae quantis largitionibus et promissis ad nostras pertraxerimus partes, sacr. caes. Mtas Vra sapienti iudicio pensare potest, plerisque benemeritis bona vigore litterarum assecuratoriarum contulimus atque iuramento mediante roborauimus. Supplicamus itaque, ut ea omnia sacr. caes. Mtas Vra benigne confirmare et ratificare dignetur.

Iam vero cum intelligamus, Michaelem vaiuodam contra voluntatem sacr. Mtis Vrae hanc prouinciam superiori anno inuasisse, atque rapinas, caedes, incendia et (ut sacr. M. caes. certius ex suis fidedignis et primarijs viris cognoscet) extremam ruinam intulisse, ut indignum omnino videatur truculentissimi huius tyranni vel aliquam saltem memoriam extare honestam. sac. caes. Mti Vrae uti domino clementissimo vehementer supplicamus, ut omnes eius donationes, inscriptiones aut aliter quandocunque factas collationes (exceptis ijs, quae vel spectabili et magnifico domino Stephano Chiaki vel militari ordini contulerat, quae nos quoque pro rato et firmo habuimus, et iuramento confirmata perpetuo iure confirmauimus) inefficaces, inutiles, viribusque destitutas reddere dignetur. In summa sacr. M. V. res omnes Transiluanicas velit in eo liberrimo et absoluto statu conseruare, in quo tum fuerunt, cum prouinciam Michael per latrocinium nefarie et hostiliter inuasit. Quamvis autem, sacratissime imperator idem spect. et magn. dominus Stephanus Chiaki ob insignem eius in sacr. Mtis Vrae fidelitatem et praeclara in patriam nostram merita beneficiaque non solum haec verum etiam longe his maiora a nobis promeruerit, ut tamen hac in parte quoque gratitudinem nostram iure testaremur, quaecunque bona ipsi vel Michael vaiuoda quocunque titulo contulit, aut alio quocunque iure praeter ea possedit, in eorum dominio ipsum iuramento mediante confirmauimus, uti hac de re sacr. caes. Mtem Vram peculiaribus literis demisse requiriuimus, sacr. Mti Vrae humillime supplicamus, ut hac etiam in parte postulatis nostris satisfa-

cere et ipsum non solum in illis benigne conseruare, sed praeterea amplioribus etiam gratiae et clementiae suae documentis exornare dignetur.

Quorum donationes propter repentinam hanc mutationem legitima statutione confirmari non potuerunt, illae quoque vigore earundem donationem non obstante annua reuolutione a die datarum donationalium literarum, in eadam bona introduci et statui possint, renouatis tamen cum declaratione casus necessarij literis statutorijs sacr. caes. Mtas Vra dignetur id etiam gratiose ratum habere.

Cum autem haec prouincia ob infinitas rapinas, populationes, incendia et damna usque adeo aflicta sit, ut ad onera belli ferenda amplius sufficere nequeat ne ad extremam ruinam deueniamus, atque cum familia liberisque charissimis extremae hostium libidini expositi simus, si praeter offensionem Mtis Vrae id postulare liceat, sacr. M. V. velit gratiosam nostri habere rationem, atque efficere, ut ex aequo bonoque de pace cum hoste transigatur, ut misera haec et afflicta patria nostra, quae tantam hactenus bellorum molem sustinuit, vires resumere, et pristinae restitui possit integritati. Quod si vero certis ex causis cum hoste rationes pacis minime tractandas iudicauerit, sacr. M. V. modum aliquem ineat, quo saluti nostrae opportune consulatur, tam propinquo enim ex vicinis prouincijs hoste quanto in periculo res nostrae versari possint, facile cuilibet constat. Ac comitatus Bihar, Zolnok mediocris, Maramarus quod attinet cum districtu Zilagi, si quidem illi reliquo Transiluaniae membro antea applicati fuerunt, quorum causae antiquitus hic in Transiluania finaliter determinari consueuerunt, suppliciter postulamus, ut omnes eorum causas iuxta antiquam consuetudinem citra ulterioris appellationis praetensionem hic terminentur.

Quam insignes ruinas his temporibus haec prouincia acceperit ob Siculorum libertatem, quot caedes quot latrocinia a peruersissima gente perpetrata clarius est, quam ut declaratione indigeat. Supplicamus itaque sacr. Mti Vrae, uti domino clementissimo ut nullo unquam tempore vel sacr. Mtas Vestra vel succesores Mtis Vrae principes Siculis libertatem amplius indulgeant, postquam adeo atroci crudelitate in nobiles, quo-

rum coloni fuerant. atque in omnem aetatem et sexum deseuierint, ut barbaricam crudelitatem longe excessisse videantur. Post primos contractus, quos sacr. caes. Mtas V. cum omnibus huius prouinciae ordinibus sancit, multae et variae successerunt mutationes, quibus haud dubie sacr. M. V. non leuiter offendi potuit, petimus supplices, si quae adhuc vel erga priuatos vel communiter erga ciues et incolas in animo sacr. Mtis Vrae offensionis residet difficultas, sacr. M. V. pro innata sua planeque imperatoria gratia benigne id omme onus exuere, omnesque offensas condonare dignetur, pro quibus nec iuris ordine, nec alia quapiam externa ratione vindictam ullam instituat.

Postremo, sacr. imperator, illud quoque silentio praeterire minime possumus, Stephanus Bochkaӱ clandestinis suis factionibus et multis rebus praeter scitum regnicolarum inique perpetratis, quantum non modo in sacr. Mtem Vram iniuriose et et in ser. archiducem Maximilianum augustissimamque domum Austriacam contumeliose deliquerit, verum etiam huic patriae nostrae quas ruinas, et quanta damna conciliauerit. Sigismundum Bathoreum contra regni consensum atque praescitum ex Opulia reduxit, clancularie militarem ordinem iuramento ad suas pertraxit partes, quo suo facto insignem huic prouinciae infamiam turpitudinemque apud omnes principes populosque Christianos comparauit. Prouinciam populationibus direptionibusque inducto peregrino milite crudeliter affixit. Vt itaque in posterum ab istiusmodi inquieti ingenij peruersitate patria haec nostra a simili ruina et clade tuta esse possit, demisse supplicamus, dignetur M. V. hac in parte clementer statutis nostris annuere: ne ullo unquam tempore ipse Stephanus Bochkaӱ in Transiluania bona possidere aut quomodocunque siue mansionis siue quacunque ratione huc se conferre possit, neue quicquam iuris unquam apud nos consequatur.

Constare sacr. Mti Vrae arbitramur qua ratione magnifici domini Balthasar Bornemizza et Franciscus Alard ob fidelitatem sacrat. olim Mtis Vestrae genitori praestitam uniuersa bona sua amiserint, quae quidem diuersa bona cum a diuersis donatarijs hoc tempore possideantur, quibus ea sine insigni iniuria adimi non possunt, eorum loco

deputauimus ipsis alia bona: Balthazari Bornemizza arcem Weechi cum pertinentijs, Francisco Alard castellum Alwintz cum suis pertinentijs. Quae quidem bona etsi quantitate, valore et prouentibus amissa non aequent, ne tamen omnino damnum patiantur hac ratione eos contentos reddidimus, et nomine omnium ordinum et statuum eos assecurauimus.

Quandoquidem vero iam omnia ista sub clementia et benigna sacr. Mtis Vrae cura contineantur, eidem uti domino clementissimo demisse supplicamus, posteaquam bona sua ob fidelitatem domui Austriacae praestitam amiserint, dignetur huic ordinationi nostrae et assecurationi benigne consentire, bonorumque illorum collationem pro eisdem dominis Balthazari Bornemizza et Francisco Alard in haeredes perpetuo iure confirmare.

Quanta industria et fidelitate magnifici domini Sebastianus Teokeoly et Ladislaus Pethe sacr. Mti Vrae et afflictae huic patriae nostrae inseruierint, sacr. M. V. ex alijs etiam fidedignis suis benigne intelligere dignabitur, cum ij nullis laboribus, vigilijs, nullis denique sumptibus parcendo, pro amplitudine et gloria sacr. Mtis Vrae, proque incolumitate huius patriae nostrae afflictissimae contra omnes fortunae casus sese opposuerint. Pro quibus meritis nos etiam gratitudinem nostram aliqua remuneratione testari volentes, omnium ordinum consensu domino Sebastiano Teokeoly oppidum Zeek cum salis camera et suis attinentijs, ipsi autem domino Ladislao Pete oppidum Kaplian cum suis pertinentijs dandum et conferendum destinauimus. Quapropter sacr. Mti Vrae supplicamus, dignetur hac etiam in parte grati animi nostri testificationem ordinationemque nostram ratam et firmam habere, proque eisdem dominis in haeredes perpetuo iure confirmare.

Kivül egykoru kézzel: Siebenburgisch gesandte ambringen bei der Röm. Kays. Mt. etc.

Ez alatt más kézzel: Dem khayserlichen hoffkhriegsrath vmb sunderlich unverlangt guetachten undt eruiderung dann, wan der herrn Hungerischen rath guetachten hirauber auch gewertig ist.

Per ser. archiducem 26 jan. a. 1601.

Gschrott m. p.

(Egykorú másolat a bécsi cs. állami ltárban. Hung. comitialia.)

II.

1601. márcz. 1.

Rákóczy Lajos, Mihály vajdának: hadai fentartásáról értesíti.

Illustris ac magnifice domine, mihi confidentissime, salutem etc.

Az nagyságod levelével érkezék Kÿralÿ Pál, Károlÿ Mihály, mely költ Bécsben 17. Februarii, mely 26. napján februariusnak jött kezemhez.

Irja nagyságod, hogy az vitézeknek mind moldvaiaknak, kozákoknak, itt ezen ez földön godviselőjök lennék, bizonyos emberemmel értetném őket, hogy el ne oszlanának, jó reménységgel is biztatnám. Nagyságos uram énnekem arra felette nagy gondom volt, kiváltképen az moldvaiakra, mert az kozákok csakhamar azután hogy nagyságod tőlünk elválék, Lengyelországban mind bementenek; valamely szegény legények maradtak volt itt az moldvaiak között, kik ennek előtte is Moldvában laktak többet, hogy nem Lengyelországban. Az nagy murzának az nagyságod levelét megküldtem, magam is biztató levelet irtam nékiek; ez ideig az murza mind beteges állapattal volt, Kassán felől az Seghnieÿ uram házánál feküdt, most is ott vagyon. Ez elmúlt napokba is megirtam vala nagyságodnak, hogy felette nagy szükségben vadnak, nagyságod pénzzel értesse őket, ne kellessék szerszámokot, lovokot elvesztegetni. Ide felette szűk idő vagyon. Mind embernek, lónak való élés drága, pénzen is nem mindenött teheti ember szerit; tudja nagyságod, hogy csak két-három nap is embernek igen nehéz éhen tűrni, lovának azonképen. Ez ideig ha az becsületes vitéz úrfi Homonnaÿ Bálint nagyságod jó hirejért, nevejért nem táplálta volna őket, nem tudom mint lött volna dolgok. Mégis kérem nagyságodat, találjon módot benne nagyságod, adjanak valami pénzt közinkbe.

Parancsolja nagyságod azt is, hogy mind lovas, gyalog vitézeket nagyságod számára tartóztatnék, miúta nagyságod

tőlünk elválék, énnekem arra felette szorgalmatos gondom volt Az mint ajánlottam is vala nagyságodnak magamat, biztattam is vala mind lovast, gyalogot, de az vitézek az szűk időhöz képest igen eloszlottanak széllel, kiváltképen az hajdúk. Mindazáltal még szerit tehetnénk, csak oszthatnánk valami pénzt közikbe; ők is kétségesek, hogy az pénzt nem látják.

Azt is bizonyos embertől értettem, hogy Zsigmond vajda Erdélyben az vitézt igen fogadja; arra is mind lovas-gyalog igen elmegyen az fizetésért; az ki hamar adhat, annak szolgálnak, tudja nagyságod. Az én tetszésem az volna, hogy nagyságod ő felségekkel hamar végezne, hogy itt Kassán adnának valahány ezer forintot, kivel nagyságodnak vitézeket fogadhatnánk, ahhoz képest az kik hallanák, mind nagyságodhoz tartoznának, várakoznának is ideig. Tudom, ő felségek oly módot találnának benne, hogy valahány ezer forintnak az kamarás urak szerit tehetik nagyságod számára. Kÿrálÿ Pál semmit nem mulatt, hanem sietséggel ment, Ibrán; Ferencz uram is kisértette egy ideig.

Barbatt György az nagyságod szolgája meggyógyúlt, jó állapatban volt itt Szerencsen, mostan egy paripát adtam alája, költséget is, Kÿrálÿ Pállal együtt elbocsáttam, mindenképen tanuságot adtunk nekie, hogy Erdélyországba bemenjen, megjárja, asszonyonk ő nagysága felől, az nagyságod szerelmes gyermeki felől minden hirt hozzon, mint s hogy vadnak, micsoda helyen. Mihelyt érkezik, nagyságod eleiben mindjárást felküldöm, nyugodt lovat adok itt alája. Váradra is bocsáttam bizonyos embert Kÿrálÿ Pállal, hogy az mit érthet mind asszonyonk ő nagysága felől, s mind az havasalföldiek felől, nagyságodat mindjárást megtudósitom, mihelyt érkezik Kyrálÿ Páltól válaszom. Károlÿ Mihályt addig itt tartóztatom házamnál, annak utána nagyságodhoz felbocsátom. Tartsa meg isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex Felső-Wadász, die 1. Marcij. Anno 1601.

Nagyságod szolgája

Rákóczÿ Lajos m. p.

(Külön lapon.) P. S. Az minemő dologért nagyságod ez levélvivő ifju legényeket kibocsátotta volt, azoknak tovább fáradni nem illett, ha nagyságod itt létében ez dolgot nyilvábban megjelöntötte volna, semminemő dologban fogyatkozás nem lött volna, mindazáltal az mikorra eszömben vehettem az nagyságod akaratját, forgolódtam benne, az embert ki is hozattam Havasalföldéből Kulchar Barbultúl és Armás Nikolátúl, de csak pusztán bocsátták ki, semmijét meg nem adták; mostan az az ember Zázwároson vagyon, semminemő lett okon az én emberemmel ki nem akart jőni, hanem egyét-mását oda várja. Az gyermek, az kit nagyságod visszaküldött volt, az vagyon vele; im ismét mindjárt érte küldök, és hogy ha meg nem hal, avagy meg nem halok, tizennegyed napra itt leszen. Ezt akarám nagyságodnak értésére adnom. Az postákat 12. Februarii bocsáttam innét el. Énnekem az nagyságod dolgaira szorgalmatos gondom vagyon, legyen nagyságodnak is gondja én reám.

Külczím: Illustrissimo principi domino domino Michaeli waiuodae Valachiae Transalpinae etc. domino mihi gratiosissimo.

Viennae vel Pragae.

(Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.)

III.

1601. márcz.—ápril.

Náprágy Demeter, Mihály vajda által okozott kárai megtérítését kéri.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas domine domine clementissime.

Octo iam integros menses, clementissime imperator maximo meo et ecclesiae dammo hic Pragae confeci, ita iam exhaustus, ut vesculas, quas mecum habebam, iudaeis impignorare coactus sim. Et nisi me Maiestas Vestra caesarea aliquo subsidiolo et prouisione clementer adiuuerit, Transiluania quoque iam exclusus, paulo post quo me vertam haud scio. Si interim nonnulla contra me aduersarij mei, siue illi sint Transilua-

nici legati, siue dominus vaiuoda, vel quicunque alij, aut clam sinistre Maiestati V. sacr. suggesserint, aut palam in scriptis exhibuerint. Supplico Maiestati V. Caes. uti domino domino clementissimo, dignetur illa mihi specie aut proponi, aut in scriptis extradari benigne mandare. Quae ubi vera fuerint comperta, nec me iuste excusare potero, pro aequitatis et clementiae ratione suis modis puniat. Si autem innocentia mea Maiestati V. innotuerit, solita sua in innocentes gratia et clementia me quoque complectatur. Quia vero dominus vaiuoda bona episcopatus mei, ut plurimum ex prouincia impetrata ab ipso venia discessi, occupauerit, centum vasa maxima vini abduxerit, decimas item distraxerit. Supplico Maiestati V. dignetur intelligere euis facti causam a domino vaiuoda, si illae insufficientes fuerint, cogere ad restitutionem eundem dominum vaiuodam. Quamuis ego in hoc suo iusto exilio non tanti curem restitutionem damnorum illatorum, quam innocentiae meae testificationem. Quam, dum ille contra me nihil solidi proposuerit, Maiestas V. sacr. facile cognoscet. Intelliget quoque Maiestas V. me ab ipso solum ob eam causam reiectum fuisse, quia partes Maiestatis V. acerrime in omnibus occasionibus contra ipsum defendi, unde me interdum germanum vocitare solebat, coram dominis senatoribus. Idem feci tempore cardinalis testetur id Baltazar Bornemisza, alioquin homo mei inimicissimus, legatus Transiluanus, tunc cardinalis alter Achates et cancellarius, qui me integro die nomine cardinalis et ordinum varijs territamentis cogendo ad iuramentum fidelitatis cardinali praestandum sub comitijs Albae afflixit. Quod dum obtinere non possent, ipse in persona arestatus et bonis priuatus fui. Idem tempore Sigismundi, cui, quamuis in me liberalissimo principi, nunquam cum animae et fidei periculo contra Maiestatem V. seruiui. Imo omnibus vijs, id conatus fui, ut in fide Maiestatis V. permaneat, Turcis non adhaereat, cum Serenissima bene conueniat. Quem etiam tandem ad obsequium Maiestatis V. non ultimus traxeram. Quae omnia luculentissime si Maiestas V. mandauerit probabo. Non video igitur causam, quare Maiestatis V. caes. indignationem praesertim nondum ego auditus neque excusationibus meis intellectis, merear. Supplico igitur Maiestati V. caes. humilime,

dignetur mihi aliquandiu vel hic in aula Maiestatis V. caes. exigua aliqua menstruali prouisione succurrere, vel in ditionibus Maiestatis V. de pane ecclesiastico prouidere. Non desunt Maiestati V. sacr. occasiones, siue in Austria, siue in Bohemia, Silesia etc. quibus hoc meo infortunio et exilio ex sola gratia siue aliorum inuidia, hanc meam paupertatem subleuare pro tempore poterit. Quod ego V. Maiestati caes uti domino dom. clementissimo omnibus et fidelibus obsequijs et orationibus reseruire studebo. Clemens et gratiosum expectans responsum.

Maiestatis V. sacr.

humillimus capellanus
Demetrius Napragi,
el. episcopus Transiluaniensis.

Kivül: Humillima supplicatio. Demetrij Napragi electi episcopi Transilvaniensis.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

IV.

1601. április 30.

Gyulafy követsége Bástához.

a)

Sigismundus dei gratia Transsyluaniae et sacri Romani imperii princeps etc. Uniuersis et singulis, spectabilibus, magnificis etc. Cunctis etiam aliis quolibet officio et praefectura fungentibus eorumque vices gerentibus, extra quidem ditionem nostram constitutis et commorantibus, dominis et amicis nobis honorandis salutem et nostri commendationem. Subditis vero nostris gratiam nostram. Expedivimus praesentium egregium Eustachium Giulaffy de Ratotth aulae nostrae familiarem in partes Hungariae ad illmum dominum Georgium Basta, publicae pacis et tranquilitatis causa. Proinde dominationes vestras

rogamus benevole, ut eidem ubique tam in eundo quam redeundo liberum, tutum, quietum, et pacificum transitum praebere velint. Subditis autem nostris harum serie committimus et mandamus firmiter, ut praemissa praestare, imo de curru et equis, alijsque rebus ad iter necessariis ac de tuta comitiva etiam prospicere et prouidere modis omnibus debeant et teneantur, nec secus faciant. Praesentes porro post earum lecturam semper et ubique reddi cupimus exhibenti. Datum in civitate nostra Colosuar, tricesima die mensis Aprilis. Anno domini millessimo sexcentesimo primo.

Sigismundus princeps, m. p.

(Sigill. impress. Eredeti. Ennek hátán Gyulaffy Eustach írásával:)

b)

Summa legationis E. [Giulaffy] apud dominum Basta bina [vice] Zathmarini tractatae.

Miben legyen az mostani [állapatja] Erdélnek, nem kételkednék ebben ő felsége, hogy eddig mind a római császárnak, mind penig [Bást]ának hirével ne legyen. Az az [jó] gondviselő isten, a ki mindenekben igazgatja az embereket, de kiváltképen mindazonáltal az fejedelmeknek gondviselője, igyekezett, hogy ahhoz az országhoz, kit isten eczczer kezéből kivett volt, ismég megtérjen. Mi okból istennek az mélséges tanácsába vagyon, a mennyire itélhetjük tehetség nélkül, nem gonoszszára, hanem megmaradására rendelte ezt ő szent felsége az keresztyénségnek, holott ugyanaz gonoszból ki szokta isten az jót hozni, ő fölsége is penig Sidmond az keresztyénségnek megmaradásánál [bizony] itt egyebet előtte nem viselne. Ha kik penig különb itiletben volnának felőle, kivánja, hogy azok is opiniojokat corrigálják és különben sententiáljanak. Mert istent híjja segétségűl, hogy egyéb fölvett scopussa nincsen, hanem az keresztyénségnek java és megmaradása, kit ennek előtte is hűséges szolgálatjából mind az császár, és mind egész imperium eszében vehetett, kiért mindazonáltal mi jó [dolgot] térített neki az római császár szolgálatja, mindazon-

által [mondani ?] nem akarja: pro regno sane quid alias quam paupertatem, pro fidelitate exilium, pro laboribus exantlatis persecutionem acceperit non videt, elannyira, hogy securus mind az olta is, hogy országából ki kellett volt búdosni, soholott nem lehetett, hanem életét markában viselte mindenütt. Mely dolognak mindazonáltal mind diiudicálását és mind vindicálását csak az jó gondviselő igaz istenre hagyja, kit tudja, hogy nem hagyja, contentus abunde conscientiae imprimis suae integritate et tranquilitate esset, [etiam] apud homines laude rerum a se ob rempublicam christianam non inutiliter gestarum quid-quid tandem quidam[1] [de se] opinentur; si enim tacere pergant vel dissimulare principes germani, lapides locuturos. Az susceptum negotium penig contra hostem, ha mindenekben nem ugy succedált, az mint reménlették, nem ű vétke, holott etiam in arbitrio ipsius non fuerunt omnia. Nunc rebus patriae suae extreme periclitantibus reversum esse, non eo animo ut noceat sed ut serviat suae Maiestati, nisi amplius quoque persequi se sua Maiestas caesarea voluerit, nec cuisquam se dominium violenter invadere, sed id quod suum est recipere. Hanc esse adventus sui causam. Hogy penig meg kelletett gyülekezni, semmire egyébre az római császár ne értse, hanem erre: először, hogy patrimoniomát Sidmont kezéhez vehesse ekképen és ha honnét valami vis ingruálna annak is mi[ndenképpen resistálhasson, mivel] hogy érti az római császárnak is, kiben hagyott ember Basta volna, naponként való sokasodását, kinek propositomját ennek mondják lenni, hogy Erdélt invadálja. Kéri azért az római császárt, mint kegyelmes urát, jussanak eszében az régi elvett jók és ha mi controversia ez dologban vagyon, permittálja egynihány igazságszerető jámbor szomszéd fejedelmeknek, kiknek censurájoknak ű is kész stálni, ne affligálja és persequálja ulterius, mert nem látja arra való vétkét. Et se nunc quoque ex parte sua nonnisi bellum defensivum meditari, hol penig ű fölsége non desistál, hanem ugyan mégis persequálni akarja Basta által, azt kell ű neki is cselekedni, quod leges et jura omnium gentium ac nationum permittunt. Kit ha bizonyosan meg is tapasztaland, nem várja az sulykot fejére teljességgel, hanem eleiben megyen hadával et pro patria et focis ultima quoque

tentare paratus leszen, noha nagyobb keserűsége lelkében Sidmondnak nem lehet, mint az, hogy oly kegyelmes urának kell vétni, a kinek azelőtt cum summo applausu christianorum omnium et sui ipsius nominis gloria immortali szolgált. Ne taszítsa el szemei elől, hanem vegye inkább szolgálatját ő felsége, ha mit vétett volna is ante actorum meritorum respectu obliterálja azt az római császár. Ne legyen oka ennyi keresztyéni vérnek kiontásának. Kinek ha ugyan meg kell lenni, protestál Sidmonth mind az isten és mind az emberek előtt, hogy oka semminek nem lészen, se enim invitum in hanc harenam protrahi. Szólt Basta uram is, moderálja magát csak (?) és semmiben ne hirtelenkedjék, quod postmodum poenitere possit; hanem Sidmonth is találtassa meg legatioja által az római császárt. Ne menjen fegyverrel végére az dolognak, quae una rerum omnium est periculosissima. Ez volt summája az én oratiomnak .....

c)

Responsa Bastae ad postulata Sigismundi per Eustachium Gyulaffi.

Mindezekre Basta csak rövideden felele mind az két úttal. Monda, hogy verbis haec res non perficietur, et si ita decidi posset, se tantum abest ut impediret ut etiam vehementer hoc nomine gratularetur, tam sibi quam christianis omnibus, quorum sanguine negotium hoc transactum iri videre sibi videretur. Sed iis incumbere, rationem coram deo reddere, qui causam adeoque ansam ut haec ita transigerentur, ultro prebuerunt. Se servum tantummodo esse, cui ea, quae jubetur, exequi sit necesse. Videre se hoc interim quoque, non tam sua, quam aliorum opera principem ipsum ut haec contra suam Majestatem caesaream tentaret, pertractum esse, ac proinde se principi, multa bona a republica conmerito ex animo misereri. Et licet non rogatus multa tamen hactenus variis nuntiis ac literis apud suam Majestatem tentasse, si qua via fors rebus istis succurri posset. Se tamen nescire quo fato, irrito semper conata laborasse. Ha mi, ugy mond, efféle volt eszében ő felségének, más

módon köllött volna eleit venni. Eleiben kellett volna adni, az római császárnak hazájában való jövetelire való kivánságát, ottan csak Lengyelországból is ha előbb nem. Explicalta volna minden difficultassit ő fölségének. Nem oly fejedelmeket educál ez az gloriosa domus Austriaca, quae nesciret compati aliorum calamitatibus és kétség nélkül mindent consequalhatott volna ex animi sententia. Mert ugyanis ki adhatta volna és resignálhatta volna jobban és hasznosban még kezéhez, mint a kinek adta és donálta non invitus, hanem jó akaratjából, kihez ha ő felsége nem nyult volna is, közel volt az ellenség, ki kétség nélkül két kézzel kapta volna az egész kereszténységnek ártalmára azt a provinciat, nudam et auxiliis omnibus destitutam. Jussanak eszében Zsigmond fejedelemnek, ha ezek akkor mind ugy nem voltanak. Én is penig pro parte mea kész lettem volna magam interponálnom és laborálnom mindenképpen ezen, hogy az provincia Zsigmondnak ő felségének ismét kezéhez jutott volna. Nem is kellett volna ehez nagy munka cum sua Mtas optime esset affectus erga eum, mert nem szorult császár erre az provinciára, adott isten azon kűvűl is eleget ő felségének. Et certe oneri fuit suae Mtti provincia illa magis quam commodo ullo, ut hic de sumptibus pene infinitis a se in conservationem tam Transylvaniae quam et Transalpinae collatis nil dicatur.

De nem jó tanács viselte Zsigmondot, kit ennek utánna is eszében veszen. Jobb lett volna azt precario tentálni, a kit most armis akar aquirálni. Nem volt soha senkitűl az császár jó volta megvonva. Most immár késő volna az tractatus. Neki meg volna hagyva, mit cselekedjék, ű penig csak soldatus, a ki nem maga, hanem más akaratjától függ. Mindazonáltal látnája meg Zsigmond, mit cselekednejék, ne pateretur se ab iis, qui non Sigismundi, propriam suam quaerunt, in manifestum se perduci periculum; unde regredi postea forte non sit commodum. Ezt penig az olasz proverbiomot, hogy Zsigmond observálja, inti fölötte igen Básta uram, tudni illik, hogy meghajtsa a vessző szálot, de ugy hogy el ne szegje. Ez az mondás jusson eszében, és vizsgálja jól meg magában az értelmet.

Evel elbocsátta. És kijűttem vala immár az udvarról, hogy Undo Mártont utánnam futtatta, hogy az proverbiomot el ne

felejtsem, hanem az mint ő mondta, azon szókval megmondjam Zsigmond fejedelemnek.

Oldalt Szamosközy kezével: 1601. Szatmarini.

(Eredetije a m. kir. egyetemi könyvtár kézirattárában, Szamosközy jegyzetei közt. A *b)* és *c)* alatt közlöttek közül az első Zsigmond megbízó levelének hátára van írva, a második külön ívre, — mindkettő Gyulafy sajátkezü írása.)

V.

1601. június 3—10.

A kolosvári részgyülés határozatai.

Nos Sigismundus dei gratia Transsylvania et s. Romani Imperij princeps, Partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles, magnifici, generosi ac egregij nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam exaudi, hoc est tertium diem mensis Junij, anno presenti millesimo sexcentesimo primo in ciuitate nostra Coloswár ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et presentauerunt nobis quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitijs, paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem uniuersos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptare, approbare, ratificare et confirmare ac tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam, ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Trassyluaniae in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam exaudi idest tertium diem Junij anno domini millesimo sexcentisimo primo, Claudiopoli celebratis conclusi.

(1) Minemű okokért kellett légyen kegyelmes urunk felségednek ez mostani időben partialis gyűlést közöttünk celebráltatni, felségednek hozzánk küldött propositiójából megértettük, látjuk kegyelmes urunk magunk is, minemű szükséges légyen az szolgáló nép tartása s mi kivántassék eltartásához. Azonképen külső hadbeliek segitségekre követekre való költségre és ajándékokra kévánnók azért kegyelmes urunk, hogy mint ennek előtte, mostan is az szükségekre és az felséged kévánságira elegek lehetnénk, az jó igyekezet mindenben meg is volna tőlünk, de ha jó szándékunkban az időnek állapatja miatt úgy a mint kivánnók, elő nem mehetünk, abból felségedtűl kegyelmes bocsánatot várunk. Az mennyében mindazáltal az úristen tehetséget és erőt adott, mostan is nem akartunk felségednek, hazánknak és az közönséges szükségre való gondviselésünknek megfogyatkozni.

Rendeltünk azért kapuszám szerint az szolgáló nép fizetésére, követekre való költségre és egyéb szükségekre négy forintot, két forintját ad primum diem Julij, az másik két forintját ad decimum quintum diem eiusdem mensis Julij bészolgáltatni.

Ezen tereh viselésre igirik az székely uraim is magokat.

Az szász uraim is exceptis combustis az ő módjok szerint.

Az szabad városok és egyéb ravatlan helyek is ez adóban az előbbi articulus tartása szerint fizessenek, azaz az előbbi reájok vetett summa szerint az mi ez négy forintos adóban reájok esik, azt ők is az hagyott napokra bészolgáltassák. Könyörgünk felségednek legyen kedves és elég felségednél hogy ezután is az mire kelletik szegíny községinkkel elegek lehessünk.

(2) Mivelhogy peniglen valaha egyébkor, most vagyon az pénzre szükségünk, tetszett hogy felséged minden rendbéli tiszttartóktól, kamora ispánoktól, harminczadosoktól és egyéb udvarbiráktól, ad decimum sextum diem Junij praesentis itt Kolosváratt számot vétessen. Azonképen az Mihály vajda idejében utólszor felvetett hat forint adóról és azután való adókról, ajándék pénzről, egyéb jövedelmekről is számot adjanak. Az számodás penig nemcsak az számvevők előtt legyen, hanem

kincstartó uram is ott legyen. Azonképen az országbéli atyánkfiai közől is Szentpáli János uram és az itilő mester is Lukácsi uram. Daczó Ferencz és az brassai biró is Hirscher Bálint ott legyen. Valaki penig mivel adósa marad, azt felséged irremissibiliter minden rendbéli tiszttartóktól megvétesse.

Az mely tiszttartó vagy exactor akkorra az számadásra nem jőne, két száz forinton maradjon.

(3) Végeztük volt ez elmúlt generális gyűlésünkben, hogy senki, se úr, se nemes ember se szolgáló ember, Mihály vajda kiverése után, nemes ember vagy lófő szolgát ne fogadhatna, az nemes ember is se penig az lófő sub poena in eisdem articulis declarata szolga ne lehetne. — Értjük, hogy sokan nem tartják ahoz magokat, melyben miérthogy nagy fogyatkozásunkat látjuk, könyörgünk felségednek, azt az articulust obseruáltassa és az szerint efféle szolgái előtt nemes embert, vagy lófejet helyére állasson, vármegyéje vagy széki zászlója alá, hogy igy az lovagszám ne szálljon, hanem többüljön.

(4) Kapúszámról mind székelységről, nemesség, urak és az ő felsége jószágáról négy-négy véka lisztet hozzanak az had szükségére mindjárást; ez elmúlt utolszori felvetett élésből, az ki jószága hátra maradott, hogy meg nem adta, az azt is ugyan az mostani felvetett éléssel meghozza.

Nos itaque praemissa postulatione dominorum regnicolarum intellecta, eosdem universos articulos presentibus literis nostris de verbo ad verbum insertos et inscriptos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam ubique in ditione nostra observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Claudiopoli die decima mensis Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo primo.

(A fejedelmi pecsét helye.) Lecta.

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum kéziratt. Collectanea Mart. Reschner Tom. I. Egy más eredeti példánya Teutsch. superintendens úr birtokában van.)

VI.

1601. július 21.

Erdélyi főurak Melith Pállal tudatják, hogy tatár s török hadak a Tiszán-innení földeket el fogják lepni.

Szolgálatunkat ajánljuk kegyelmednek, mint jóakaró urunknak, atyánkfiának, minden kivánsága szerint való jókkal áldja meg az uristen kegyelmedet, asszonyommal ő kegyelmével és kegyelmetek szerelmes gyermekeivel egyetemben.

Továbbá uram megemlékezvén az kegyelmed szeretetiről, hozzánkvaló jó atyafiúságáról, melyet kegyelmed mi hozzánk minden üdőben változás nélkül mutatott, akarók kegyelmednek értésére adni, mint jóakaró urunknak atyánkfiának, hogy Mihály vajdára, ki hazánkat elvötte vala, és azonkivül is dulással, pusztitással etc. pogány módon rontotta vala hazánkat, meginditván ő felsége hadát, értvén azt, hogy mostan is az előbbi gonosz akarattól meg nem szünvén ránk akart jőni, ő felségének mostani szándéka az, hogy Mihály vajdát valahol megtalálja, megkeresi. Visszaszállásunknak penig uram oka nem egyéb, hanem hogy Havasalfölde és Moldva által az mely török és tatár segitség jő, urunkhoz ő felségéhez küldöttek volt, hogy Erdélyen által bocsatná és az ő felsége segitségére gyorsabban elérkt...ének, de ő felsége meg nem engedte, régen más úton jüttek el, és kegyelmednek bizonyoson irhatom, hogy vagy holnap, avagy holnapután az Tiszán innét való földet egyik része az török és tatár hadnak ellepi. Más része peniglen az török és tatár hadnak, ki az vezér basával vagyon Pétervárad-jánál költözött által és kegyelmednek azt is bizonyoson irhatom, hogy az vezér basa személye szerint Tokajt avagy Karssát szállja meg. Alij csauz tegnapelőtt mene el, ki csak azért jött volt urunkhoz ő felségéhez, hogy ő felsége megengedje, hogy Tokajt avagy Karssát szállja meg a vezér. Az mi kegyelmes urunk peniglen, mint keresztyén és kegyelmes fejedelem, nem szomjúhozván az keresztyénségnek vérét, az kiket az más párt-

ról elfogtak, azok közül csak egyet is meg nem öletett ő felsége, nem úgy mint Mihály vajda, hogy kit levágatott s kit felakasztatott, kit ez levélmutató ember is kegyelmednek megmondhat, mert ő felségével ez is szemben volt. Moijses uram is kegyelmednek jóakarója levén, ő kegyelme által kértük meg ezt az embert ő felségétől. Moijses uram is inti kegyelmedet szeretettel, hogy kegyelmed házánál ne maradjon, hanem kegyelmed más helyet keressen Cengeren kivül megmaradására. Mi is uram, kik kegyelmednek jóakaró atyafiai vagyunk, azon kérjük kegyelmedet, hogy kegyelmed ott ne maradjon az istenért, mert azt sem tudjuk mely órában az tatár kegyelmedet ott éri, többi jóakaró atyánkfiainak is kegyelmed adja értésekre, hogy házoknál ne maradjanak, asszonyomat ángyomat is kegyelmed se Karssára se Tokajba ne küldje, mert bizonyos hogy az vezérbassa megszállja valamelyiket, hanem mind az kettőt nem is. Ezt is kegyelmednek bizonyoson irhatom, hogy urunk ő felsége mind kegyelmedhez s mind többi urainkhoz atyánkfiaihoz kedvvel és kegyelmességgel vagyon. Az istenért kérjük kegyelmedet mégis, hogy kegyelmed egy óráig se mulasson házánál, mert eddig is kegyelmed felől nagy rettegésben voltunk. Ez levelet uram öcsém urammal Horvát Istvánnal irattam, megbocsásson kegyelmed. hogy én magam nem irhatók, mert beteges állapattal vagyok. Ajánljuk kegyelmednek szolgálatunkat, mint urunknak atyánkfiának, engedje az uristen, hogy kegyelmedet jó egészségben és jó állapattal láthassuk mind asszonyommal ő kegyelmével és kegyelmetek szerelmes gyermekivel egyetembe. Datum ex castris ad Somlio positis 21. Julij. Anno 1601.

Kegyelmed jó akaró atyafiai szeretettel szolgálnak kegyelmednek:

Pettritieuÿtt Horuatt Ferencz m. p.
Stephanus Horuat Petritteuith m. p.
Wkÿthiewÿth István m. p.

Külczím: Generoso domino Paulo Melitth de Briber, etc. domino et fratri nobis obseruandissimo, confidentissimoque.

(Három pecséttel lezárva. Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

VII.

1601. aug. 4.

Mihály vajda jelentése Rudolfnak a goroszlói csatáról.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas domine et domine clementissime.

Fidelitatis ac fidelium seruitiorum meorum in gratiam Maiestatis Vestrae sacr. humilem perpetuamque subiectionem. Iuxta commissionem sacr. caes. Mttis vestrae citra rem Transsyluanicam mihi clementer demandatam, ea qua debui fidelitate et animi dexteritate processi et coniuncta cum domino Basta opera eosdem Transsyluanos ingenti militum suorum Tartaris et Turcis mixtorum copia fulcitos, auspice deo die 3. praesentis huius agressi, eosdem fortiter profligauimus, tormenta omnia ipsis ademimus, quorum et vexilla pro euidentiori documento N. 62. hisce Maiestati Vestrae sacr. humiliter transmisimus. Quod ad Sigismundum Transyluanum attinet, cum ipso non aliter, quam cum consanguine suo breui, actum iri existimo. Vestra Maiestas caes. fidem omnibus, mihi malevolis, quorum ne forte plurimi sunt, internecionem meam cupientes ne adhibeat, etiam atque etiam humiliter supplico. Experietur M. V. sacr. me non solum fidelem, sed et utilissimum fore seruitorem suum. Supplico praeterea, ut M. V. S. de pecunia ad belli usus necessaria mature prouidere, eamque nobis quantocius transmitti mandare dignetur. Hactenus enim praeter duorum mensium stipendium militibus, quorum maiorem quam M. V. S. mihi demandauit conduxi numerum solvere haud potui, miles autem in dies solutionem suam petit, qua neglecta verendum, ne aliquid moliatur atque tempore summae necessitatis ex castris elabatur. Dubium enim non est, quin recuperato regno, maioribus 'sumptibus et solutionibus opus sit. Praeterea supplico humilime M. V. S. ut tormenta illa bellica, quae Transilvaniae habentur, per clemens M. V. S. mandatum ad eos quorum interest edendum, mihi benigne dari et assignari iubere dignetur, quibuscum et alias rem M. V. S. promouere et regno eiusdem inseruire volo. Literas nonnullas ipsius Sigismundi de obsidione ciuitatis M. V. S. Casso-

viensis, et partium illarum depopulatione ad Turcas scriptas, Maiestati V. S. hisce transmiseram diebus, quae an redditae sint ignoro. Latere praeterea nolui Maiestatem V. sacr. Simonem vaiuodam Jeremiae fratrem minorem e regno suo Transalpinae conspirato eorum voto 24. diebus veteris calendarii elapsi mensis proximi, eiectum esse, regnumque illud pro M. V. S. conseruari, omnia demum bellica tormenta in eo existentia ab eis ablata, Polonos demum circa fines eiusdem regni commorantes ipsis adhaesisse. De cetero me gratiae et clementiae M. V. S. humiliter commendo, eandemque diutissime saluam, florentem et incolumem ac feliciter regnantem desidero. — Datum ex castris ad Gorozlon positis 4. Augusti. Anno 1601.

Sacratissimae Maiestati Vestrae caes.

humillimus ac fidelis seruus

Mihály vajda neve cyrill betükkel.

P. S. Supplico Maiestati Vestrae sacr. dignetur condignam mei rationem habere, atque diligenter in memoriam reuocare, me iam terna uice pro recuperando regno Transylvaniae sanguinem profudisse, atque omnia bona amisisse, dummodo seruus utilis M. V. S. et totius christianitatis esse potui, nec dum ad uitam usque meam cesso, de omni mea virtute et industria, rem M. V. S. et totius christianitatis promouere studeo; regnum vero Transalpinae per Tartaros Turcas totum desolatum nil nisi praeter montes et fluuios supersunt, me aliqua gratia ex innata sua liberalitate prosequi et iuuare dignetur, habeam fere modum, quo me sustentare et sub ala M. V. S. permanere possim.

Külczím: Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. regiae Maiestati, etc. domino domino mihi clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

VIII.

1601. okt. 5.

Naprágy és Bocskay felszólítják Zsigmondot, hogy forduljon a császár kegyelméhez.

Serenissime princeps et domine domine clementissime. Seruitiorum et orationum commendationem.

Inopinata et ignominiosa serenitatis vestrae paucis ante diebus ex praelio fuga, quae omnibus serenitatis vestrae amantibus luctuosa est, unde acciderit serenitas vestra ipsamet colligere potest. Nos illam partim serenitatis vestrae temeritati, partim malis consilijs, ex eorum fortassis qui proprijs commodis student, sententia manantibus tribuimus. Non misit vestra serenitas legatos ad caesaream Maiestatem ut et nos expectbamus, et suae Maiestati promiserat, quibus cum licentia caesaris coniuncti, ita nostras etiam partes collocassemus, quod neque provincia Transilvaniae, cuius saluti et incolumitati serenitas vestra semper studere conata fuerit, tantum cepisset detrimentum, neque serentate vestra castris, provincia, et omnibus clenodijs tam subito eruta fuisset: sed nec christiani sanguinis, cuius pro iactura coram deo authores grauissimam aliquando sunt reddituri rationem, tanta intra paucos menses accidisset profusio. Ferreo ille esset pectore et non christianus, qui tam splendidae et amabilis provinciae uastitatem, incendium, infamiam, baronum item et nobilium, qui generis antiquitate, opum, et diuitiarum praestantia sub protectione praedecessorum serenitatis vestrae floruerunt, non tantum bona, opes, gloriam, famam, sed et nomen ipsum in sempiternam obliuionem concidisse. Vestram vero serenitatem, quem gentes externae Alexandro magno, Scipioni, Herculi conferebant, et cui statuas erigendas nonnulis orbis terrae in partibus, decretum erat, quem etiam in extremis reipublicae christianae tempestatibus coelitus demissum Christi nominis contra Turcas propugnatorem laudabant, ex tantis opibus, gloria, diuitijs, dignitate, splendore, regum et principum societate, thoro imperiali, sponte excidisse, quis non lamentaretur. Quae omnia

vestrae serenitati et illis ex ipsiusmet solius obstinatis consilijs profecta esse neque serenitas vestra dubitabit. Neque nunc desunt, qui in his etiam serenitatis vestrae infortunijs nihilominus compatiantur. Nonnulli enim partim iuuenilis ingenij mobilitate, partim provincialium inconstantia et urgentibus nescio quibus necessitatibus, quae serenitatem vestram in tot absurda coniecerunt, honeste excusant. Quin etiam sua Maiestas, cum signa victoriae in conspectu eius Pragae sublata nuper fuissent, inter signa laeticiae, etiam paternae compassionis haud leuia dicitur edidisse argumenta. Instituta praeterea fuit his diebus mandato caesaris talis quaetio coram nobis. Qua ratione Transilvania gubernari tute et conseruari possit. Inter alios modos hic a nobis non postremus dominis consiliarijs propositus fuit. Serenitatem vestram adhuc ex prioribus illis pactis pro uoto non seruatis, adhuc Transilvaniae iurisdictionem tam diu praetendere, donec illi aliquomodo satisfiat. Nam etsi Sigismundo iam deesse facultatem nouiter conscribendorum militum, viriumque restaurandarum spem videamus, non tamen deesse ingenium ad res nouas, praesertim uero hostibus Christiani nominis gratas, uicissim excitandas sciamus; quae etsi suae serenitati parum aut nihil, rebus tamen christianorum plurimum obesse possent. Decere quoque Austriacae domus clementiam etiam summe nocentes in gratiam recipere, summorum quoque imperatorum, et quidem gentilium, qui iniurias ferentibus beneficiorum prius acceptorum memores, facile pepercerunt, exempla non deesse. Non esse item nouum apud imperatores, praeter omnium opinionem etiam acerrimis hostibus, cum ad poenitudinem conuersi sunt, gratiam contulisse. Vestram autem serenitatem, quae etsi aliquoties maiestati imperatoriae contra omnium gentium iura insegniter imposuerit, egregiam uicissim in initio operam in reipuplicae christianae salutem contra Turcas nauasse, quis non vidit? sit Michael vaiuoda homo perfidus et inconstans, exemplo, qui provincia pro se vi occupata, armis contra caetaris copias eductis, ab omnibus desertus, in extremas angustias adactus, non tantum gratiam apud suam Maiestatem consecutus est. Sed honorificentissime tractatus et dimissus fuit. Quamuis postmodum simulatae fraudis, meritas luerit poenas.

Multae in hanc sententiam amplificationes pro vestra serenitate fuerunt. Ipsi quoque domini consiliarij in defensionem suae maiestatis contra serenitatem vestram disseruerunt. Inter alia illud ultimum. Quod cum serenitas vestra ex Polonia in Transilvaniam a provincialibus revocata fuisset, mox datis ad Majestatem suam literis proprijs manibus scriptis, licentiam mittendorum legatorum ad ipsam, et literas saluiconductus petierit. Quarum summa talis erat. Scio (inquam) quid deo, summo pontifici, reipublicae christianae, imperatori regi et domino meo clementissimo debeam etc. Tamen postmodum impetrata licentia, et spe gratiae consequendae, non tantum a legatione abstinuerit, sed per literas, quae postea unacum curru serenitatis vestrae inter fugam interceptae sunt, se suamque provinciam in protectionem et tutelam Turcici imperatoris commendauerit: sed insuper domui Austriacae perpetuum hostem declarauerit, uiresque suas contra illam Turcis promiserit. Verum inter omnia illa querimonia multa etiam collegimus ab ipsis dicta, quae non ita ex indignatione, quam ex compassione profecta esse cognovimus. Unde, modo serenitas vestra uellet, speramus et credimus serenitatem vestram posse facile adhuc semel in gratiam caesaris per nos reduci, quamuis nos quoque causa serenitatis vestrae, iam a longo tempore multa patiamur. Nos certi in ea sumus opinione, quod si serenitas vestra per aliquem certum hominem cum literis et alijs ad id medijs bene instructum, suam maiestatem imperatoriam pium et benignum natura, et moribus facilem requireret, quae ab ipsa in felici et fortunato statu postulauerat, eadem consequeretur. Quod certe laudabile esset uictum a uictore omnia, ut olim formidabilem consequi potuisse. Sed forte serenitas vestra haec non ita probari a nobis, qui hic Pragae ab uno integro anno iam detinemur, quam persuaderi ab alijs putabit, et cum sit alioquin celeritate ingenij praedita, argumenta aliqua a nobis postulabit: mille sunt argumenta quae serenitatem vestram a Romani imperij hostium societate auocare debent, et paucissima aut leuia quae contra illud niti aut arma capere suadent. Vindicare fortassis serenitas vestra nescio quas iniurias praetendit, quae aut fuerunt serenitatis vestrae priuatae aut prouinciae. Illas serenitas vestra in se,

in amicis consanguineis, et provincia satis vindicavit, ita ut iacula in alios intenta, seipsam laeserint. Provinciae autem iniuriarum vindicta nulla esse potuit, minus iniuria. Siquidem illam a Turcico foedere imperator ui non abstraxit, neque postmodum a serenitate vestra toties sponte resignatam, ditionibus suis invitam adiecit. Admonitam autem fuisse eandem siue legationibus, beneficijs, clementia, siue ferro ob tot commissa periuria et periculosas orbi christiano defectiones, sive iniuria, vestra serenitas et provincia conqueri non potest. Si vero hos labores et pericula pro gente Hungarica serenitas vestra humeris suis imponit, quam forte ex tyrannide Turcarum eripere contendit, non videtur haec tuta via ad eius libertatem restituendam. Siquidem Hungaria olim terror Turcarum, apud quos ob militaris disciplinae celeritatem semper odiosa est, non societate et foedere Turcico, sed virtute potius et fortitudine alacriter contra ipsos cum alijs christianis suscepta, defenditur. Transilvani quidem ad sui conseruatione m hoc semper medium, cui nos semper reclamauimus vestrae serenitati proposuerunt. Cum Turcis pacem continuandam, Turcicas vires, unicam esse salutis uiam. Sed in hac quoque antea, quam ipsi constantes inter se fuerint, serenitas vestra recordetur. Quam etiam principem et imperatorem diligant, quos cum fortuna sequuntur: uictum dominum persequuntur: victori gaudent, dum fortuna fauet, ille inclinante pauci honestam mortem, multi autem vitam ignominiosam eligunt. Invicem produnt, et communia scelera aut in principem innocentem, aut in quosdam priuatos transferunt. Nunc quoque se excusant coram victoribus nonnulli. Quod pecuniam pro bello contra Turcas non habuerint, quod milites in tot expeditionibus occubuerint. Provinciam esse desolatam, aerarium exhaustum, provinciam esse in faucibus hostium. Praeterea, quod serenitatis vestrae reuocatio et tam turpis a caesare defectio, authoribus tantum aliquot nobilibus facta fuerit. Ita iam et vestram serenitatem et suae fortunae studiosos, omnibus conuitijs prosequuntur. Nonne his omnibus vestra serenitas potius se excusare posset? Ex Opolia serenitas vestra redijt, forte ut patrimonium tantum consequatur, a nemine certe uoca-

tus. Ipsi autem subito serenitatem vestram in principem, quod ipsa non postulabat, elegerunt. Nunc ex Polonia uicissim nihil tale cogitantem, sponte in principem electum, reuocarunt. Jam autem accusant, iam persequuntur, cum ipsi paulo ante in fidem caesaris iurauerint. Poterant quidem ipsi vestram serenitatem eligere, sed alia uia quam quidam inuenerant, sed cerebrosi, ut solebant semper inconditam plebem, in deteriorem traxerunt sententiam. Jam uero etiam si arte aliqua restauretur vestra serenitas cum dignitate uiuere, tute praesertim non posset. Provincia tota fere, igni et ferro solo aequata est. Subditi exhausti, redditus pauci. Praesidia Varadinum, Keővár, Huzt, Bania ostia Transilvaniae in manibus caesaris. Graues et prudentes desunt. Quos habet illos serenitas vestra nouit, et nos nouimus? Joannes Regulus superioris Hungariae parte fere potitus, potens opibus et milite, recenti adhuc Hungariae flore, quantum Turcarum et Tartarorum viribus profecerit, luxit ipse coram suo exercitu, luget et nunc afflicta Hungaria. Quid autem serenitas vestra in exiguas iam angustias Transilvaniae conclusa, contra tantum monarcham faceret? Nisi in auxilia Turcarum spem poneret? Sed quam illi etiam tot vestrae serenitatis literis requisiti, praesto nuper in proelio cum suppetijs fuerint, vestra serenitas probauit. Sed etiamsi vires suas conferrent, pro se certe et non pro serenitate vestra laborabunt. Tulit et Solimanus contra Ferdinandum infantulo Joanni suppetias: sed titulo tutorio pro se Budam et bonam Hungariae partem occupauit. Esto Turca sit sufficiens et in defensione syncerus. Principi tamen christiano in animae priculo et Christiani imperij detrimento, illi praesertim qui tot ab imperio amoris insignia accepit uicarie uicissim toties fidem dedit, eius arma contra nomen Christi in auxilium uocare, sicut honestum et salutare, ita totum non est. Habet et ipsa nunc quod agat. Rex Hispaniarum iuvenis non contemnendam classem in marj, et in continenti copias contra illum movit. Domus Austriaca tres potentissimos exercitus: alterum apud Albam Regalem, quae divino auxilio iam expugnata est; alterum sub Canisa, cuius recuperandae spem maximam concepimus: tertium in Transilvania habet. Ita nunc Christi domini nostri vindicandarum iniuriarum ex Turcis principes Christiani uiam

aperiunt. Sola serenitas vestra ante paucos annos stimulus et calcar principum ad praestanda egregia contra hostem facinora, nunc, obicem ponit, et militem christianum in defensione nominis Christi occupatum, distrahit, lacerat, et in mutuum seuire sanguinem cogit. Cum aeterna sui nominis, coram deo, angelis, et principibus, populisque christianis ignominia. Spem haud leuem in Polonico cancellario vestra serenitas posuisse dicitur. Sene et mortali homini, cui nunc et toti Poloniae regno Carolus Suecus non parum facessit negotium. Extinguetur illa spes cum morte ipsius breui. Regis uero in vestram serenitatem fauorem nullum esse, neque in eius ditionibus uitam serenitatis vestrae tutam fore, certum est. Restat unica caesaris benigni gratia, quam omnibus etiam sceleratissimis expansam, totus orbis miratur. Per omnes deos, per sacra, per patriam, perque christianam animam, quam serenitas vestra deo debet, et cuius aeternum supplicium omnibus viribus fugere debet, misereatur tandem christiani sanguinis, reuertatur ad se, currat ad gratiam caesaris, qui certe modo dexteritatem vestrae serenitatis uideat, illam adhuc in suam protectionem et clementiam recipiet. Nos haec vestrae serenitati etiam in his afflictionibus, et fortunae ludibrijs expositi, beneficiorum a vestra serenitate olim acceptorum memores per certum nostrum hominem Joan. Banhegÿ, et literas significanda uoluimus: per quem plura etiam verbis eidem vestrae serenitati referenda in mandatis dedimus. Cui ut vestra serenitas in hac re fidem adhibeat, nostrumque hoc consilium in bonum et commodum serenitatis vetrae, et patriae afflictae salutem profectum, non contemnat, uehementer rogamus. Periculosus forte nobis hic labor pro serenitate vestra erit, sed tamen compassi pro ipsius honore grauiora, hoc etiam arduum tentabimus. Seruet deus vestram serenitatem ad multos annos et reducat in statum florentem. Pragae.

Kivül: Mássa az Sigmond levelének kit Banhegy által ketten püspök urammal irtunk, császár hirével: Anno 1601. 5. die Octobris.

(Ivrétben hat levél. Drugeth-levéltárban Homonnán.)

IX.

1602. jan. 20.

Básta az erdélyi hadak tábornokává és fővezérévé neveztetik ki.

Rudolphus etc. Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium uniuersis. Cum ad recuperandam Transiluaniam, quae iure multiplici nostra est, et ad pericula quae non solum a Turcis ac Tartaris sed ab aliis etiam cum internis tum externis hostibus imminebant auertenda necessarium existimassemus exercitum eo et equestrium et pedestrium copiarum expedire inter multos qui virtutem nobis suam ac fortitudinem bello probassent, unice delegimus magnificum, fidelem nobis dilectum Georgium Basta consiliarium nostrum bellicum et supremum commissarium Transiluaniensem, virum non solum totius belli Belgici tempore in omni genere militiae insigniter exercitatum et a stratagematibus militaribus celebratum, sed et in nostro Hungariae regno varijs in expeditionibus cum omnium admiratione spectatum, cui uti ante superioris Hungariae praefecturam sic deinceps exercitum Transiluanicum adeoque summam rerum illis in partibus concredendam duceremus, ubi cum ita sese ille fortiter ac strenue gesserit, ut victoriam aliquoties, et quidem superato Michaele Valachiae vaiuoda, quando rebellium Transiluanorum multitudine nitebatur, ac deinde Sigismundo Bathoreo quando ex diuersis nationibus vires collegerat, reportarit, omnino nobis faciendum duximus, ut postquam res Transiluanicae nondum pacatae ac stabilitae, sed multis adhuc discriminibus expositae atque obnoxiae sunt, donec alium ibi gubernatorem collocemus, confirmaremus, quemadmodum praesentium vigore hunc in modum confirmamus, ut ipse Georg. Basta ibidem supremam generalis et campiductoris potestatem in equestres et pedestres copias, adeoque in totum exercitum, eamque expeditionem, quamdiu nos id necessarium iudicauerimus, habeat, utque pro tali ab omnibus et quidem inprimis ab illis qui munus aliquod castrense gerant, siue equitatui siue peditatui praesint, ac denique ab omnibus ac singulis cuiuscunque ordinis militibus pro more ac disciplina militari debitam obedientiam praestando

honoretur et obseruetur. Vicissim vero etiam ipse Basta sua ex parte dignam et conuenientem respectum ad nos et ad supremum nostrum totius Hungariae generalem serenissimum Mathiam archiducem Austriae, fratrem ac principem nostrum charissimum habeat, cuius iussis parere, omniaque summa fide, vigilantiaque ac solicitudine prouidere, agere et administrare, quemadmodum fidelem, prouidum, sagacem, diligentemque generalem belli ducem et caput in tam ardua expeditione decet, et illarum prouinciarum necessitas postulat, nosque de ipso nobis pollicemur, teneatur. In quorum fidem has propriae manus subscriptione et sigilli impressione communiuimus. Datum Pragae 20. Jan. 1602.

Szélén: Assumptio Georgij Bastae in supremum generalem et campiductorem exercitus Trausiluanici.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lvt. Hung.)

X.

1602. febr. 18.

Zsigmond válasza Bocskaynak 1605. nov. 5-iki levelére.

Spectabilis et magnifice domine frater charissime et obseruandissime.

Bánhegÿ uramtól kegyelmed minden állapotot megért; restat hogy kegyelmed értse, én bizony igen jó egészségben vagyok, és egy cseppnyire sem különben, valamint szinte ez előtt tiz esztendővel kegyelmed esmert, sem vigabban, sem szomorúbban, sem eszesben; és igy sem istenemet nem bántom meg, magamat mód nélkűl nem töröm. Et cum his kegyelmednek magamat atyafiúságosan ajánlom, kegyelmedet pedig az istennek. Coronae 18. Febr. 1602.

S. M. D. V. seruitor et frater amantissimus.

Sigismundus princeps m. p.

Külczím: Spectabili ac magnifico domino Stephano Boczykaÿ etc. domino fratri charissimo et obseruandissimo.

(A fejedelem sajátkezü irása. Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XI.

1602. márcz. 2.

A császár Bastának : a Zsigmonddal folytatott egyezkedésről.

Rudolphus.

Magnifico etc. Intelleximus ex literis tuis 13. Febr. ad consiliarium nostrum secretum Carolum de Lichtenstain scriptis, quis inter te et Sigismundum Bathoreum tractatus inchoatus, quae conditiones propositae, quae induciae datae sint. Etsi autem persuadere nobis difficulter possimus, Sigismundum aliud in animo habere, quam ut eiusmodi inducijs expeditioni, quam suscepisti, et consilijs tuis remoram injiciat, placet tamen nobis quod illas interea dum a re tormentaria instructus esses, concessisti. Ad conditiones illas quod attinet, ut scilicet se prouinciamque in clientelam antiquam Turcicam dedat, nequaquam id nobis, quod nimis id finibus nostris periculosum ac perniciosum futurum sit probari potest. Ex prouincia Transiluaniae postquam eam se tueri non posse fatetur, si excedere et si nobis eandem integram restituere volet, ipsi spem facere ac promittere possis, nos, si minus Opolia et Ratiborium placeant, aliud castrum cum territorio et quinquaginta millia pensionis annuae, certa et secura cautione, praeterea veniam et ipsi et ipsius asseclis daturos. Quae conditiones si minus acceptentur, occasio nulla negligatur, quin rem gerere strenue pergas, quod ut animosius facias, scire te volumus, equites Belgicos sexcentos sub comite Solmensi, qui iam per multos dies in itinere sint, brevi tibi adfuturos, et quinque millia peditum sub barone Preinero de integro conducta in procinctu esse. Quae subsidia ubi acceperis, non dubitamus, quin Sigismundum in eas angustias redacturus sis, ut ab incepto desistere, ac deserere prouinciam cogatur. Si qui deinde ex Transiluanis sese nobis spe ueniae, dedere volent, eorum deditio acceptetur, ijsque venia promittatur. In primis vero quantum fieri possit caueatur, ne promiscue ita rapinae a nostro milite exerceantur, damna publica euitentur. De cetero benignam in te affectionem gerimus. Datum Pragae 2-a Martij anno 1602.

Szélén : Georgio Bastae.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XII.

1601. márcz. 9.

Jacobinus Náprágyinak : az erdélyi hangulatról ír.

Illustrissime et reuerendissime domine, domine mihi semper benignissime.

Diu est quod ad illustrissimam dominationem vestram scripturio, et scripseram quidem ad eam anno superiori cum legati nostri Pragę essent, non una tantum vice, sed literas ab ipso legationis primate interceptas esse cognoui; miror curiositatem quorundam non satis accuratam. Ex eo quidem tempore metu rerum obuersantium calamum cohibui, sed nunquam animum, qui semper illustrissimę dominationi vestrę est addictissimus, eritque dum mihi vita suppetet. Interea mala nos publica ita tangunt et augunt, ut tam variabiles fortunę ludos ipsa etiam natura miretur atque obstupescat. Ita visum est deo, qui omnia hęc inferiora fingit, et suo arbitratu refingit. Vix ulla aetas aut regio tot calamitatum monstra vidit, quot misera hęc Transsyluania sustinuit: quę antea loca frequentissima apparebant, nunc squallent in pulvere cineribusque sepulta. ipsa episcopalis arx venerandam illam dignitatem iam pridem ita amisit, ut palatia imo sacrificiis dicatę sedes latronum speluncę et iumentorum caulę appareant. Nunc quidem spes exigua pacis iniecta est, quę qualis aut quam diuturna sit futura, deus nouit. Stulti nos et inepti, qui ab inani glorię vento inflati dum cęlum querimus, terram amittimus, cornua aspectantes etiam aures perdidimus. Quę omnia pręuidit illustr. Do. V. imo peruidit, dum ab hac Charibdi nauim auerteret, quam ita feliciter sapientissimus ille Nauclerus direxit, ut in optatum tandem tranquillitatis portum sit delata. Ita plane sentio domine illustrissime, nunquam virtus suis carere potest premijs, quę effecit ut ill. D. V. varijs tempestatibus superatis ad hosce amplissimos dignitatum gradus eueheretur. Magnum est et amplum esse caesari a consilijs, at maius sustinere munus cancellarij: longe vero amplissimum fungi episcopale dignitate. Ad quę omnia cum laude sustinenda cum optimam voluntatem summę coniunctam fa-

cultati illustrissimę dom. vestrę minime deesse intelligam, gratulor vehementer hanc ill. dom. vestrę contigisse Spartam, in qua non solum peruersis hominum iudicijs viam pręcludere, verum etiam prudentiam, virtutem pietatemque suam ita exercere possit, ut et ecclesiam dei cum fructu animarum gubernandi, et laudes suas insigni cumulo augendi latissimum habeat campum. Ego me totum ex animo illustr. dominationis vestrę benignę voluntati deuoueo, quam servet deus ad multos annos florentissime valentem. Claudiopoli die 9. Martij. Anno 1602.

Illustr. dominationis vestrę
addictissimus cliens
Jo. Jacobinus m. p.

Külczím: Illustrissimo et reuerendissimo domino domino Demetrio Napragy, episcopo Vesprimiensi, sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliario et per Hungariam cancellario etc. domino mihi semper benignissimo.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XIII.

1602. márcz. 10.

Majoros Náprágynak: az Erdélyben lévő jezsuitákról.

Reuerendissime domine in Christo obseruandissime.

Pax Christi et humillima nostra obsequia.

Per D. Banhegy non debui obmittere salutationem reuerendissimae D. V. in domino, ut intelliga me et omnes nostros esse et fore qui alias fuimus serui in Christo reuerendissimae D. V. Gratulamur ipsi de noua dignitate et officio, sed dolebimus si non rediret ad nos et oues suas, fiat tamen voluntas Domini, et quod fuerit commodius et honestius reuerendissimae D. V. non est opus ut ipsam rogem ad iuuandam pacem, ut concludatur cum sua caes. M. propter bonum totius reip. christianae, subleuationem huius miserae prouinciae et etiam ad commodum suae caes. maiestatis. Nos hic sumus incolumes, ex populo multi moriuntur. Petrus Raiky est cum P. Suglok prope Sakmar, bis uolui illum mittere ad rever. dom. vestram, sed non est uisus contentus. Reuer. D. V.

videat quid de eo agendum sit, et offero obsequia nostra, 3. sunt Albae nostri, et D. Lucas aegrotus; hic sumus 11, apud serenissimum P. Antonius, duo Varadini quos commendo rever. D. V. duo prope Sakmar cum domino Prepostuari et domino Kerestury cum quibus est Pinky: (?) alij missi sunt in Austria, si rev. dom. vestra redeat, queso petat a R. P. Alfonso det ipsi 12. aut 15. ex nostris, ut satis faciamus, sed post messem, iam namque non est unde alantur. Dominus conseruet rev. dom. vestram, et rogo si uiderit R. P. Alfonsum, vertat illi dici me scripsisse per D. Segnyey, qui mittitur ad S. C. M. et iam non licet qui D. Banhegy festinat, me cum omnibus nostris humiliter commendo reu. D. vestrae. Claudiopoli 10. Martij 1602.

Rev. dom. vestrae

seruus humilis in Christo

Petrus Maiorius

societatis Jesu.

Külczím: Reuerendissimo domino D. Demetrio Napragy electo episcopo Transilvaniae etc. in Christo obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XIV.

1602. jan. 7. — márcz. 25.

Basta levelei a szebeniekhez.

Litterae illustris spectabilis et magnifici dom. dom. Georgii Basta sacr. Rom. imper. Mttis exercitus per Transylvaniam generalis capitanei super tela Silesica scriptae, at per hominem simplicem atque obscurum ad Cibinienses transmissae.

Herr Burgermeister und herr Königsrichter der Hermanstadt. Wir haben in wenig Tagen zum wenigsten vier von euren Boten ohne einiges Schreiben bekommen, und von ihnen vernommen, wie ihr gerne succuriert und entlendigt werden wollet, welches wir auch desiderieren. Denn wir seyn schuldig für ihrer kays. Mth. Unterthanen, die getreu seyn, unser Blut

zu vergiessen. Weil aber die Noth in welcher ihr euch befindet, nit so gross dass verursachen kan das Verderben aller Handlung dieser machina, so ermahnen wir euch, wollet etwas Gedult tragen, denn wir praeparieren uns mit Geschütz, Pulwer und andern nothwendigen Sachen, damit wir uns auf den Weg machen können, und euch nit allein erledigen, sondern mit der hülff Gottes auch weiter fortziehen und setzen, und umb desto mehrers, dass ich gar in kurtzem erwarte sechs tausend Teutschen zu Stärkung dieses Heers. Und wenn ihr mitler Zeit belaegert würdet (das ich doch nit glaube) so haltet für gewiss und verspreche es auch bey meiner Treu und Ehre, dass ich persönlich mit meinem Kriegs-Heer succurrieren und euch entsetzen will — denn ich woll so viel Volckes bey mir habe, dass ich solches gar wohl thun kan, und haltet dieses mein Schreiben zum Pfand meiner Zusagung und seydt guttes Muths und beständig damit Ihre Keyserl. Mtt. Ursache habe euer Treu zu bedancken.

Actum im Lager bey Almasch den 7. tag Januar 1602.

G. Basta.

Aliae ejusdem ex castris penes Bistricium positis d. 14. mensis Februarii huc allatae. Herr Burgermeister. Zeiger gegenwärtiges hat mich gleich allda unter Nösen befunden, allda ich erwarte die grosse Stücke, die morgen kommen werden, und wenn si ankommen werden, will ich von Stund an anfangen die Stadt zu beschiessen, und bald ein Ende machen, alsdann nach Einnehmung dieser Stadt, will ich mit dem gantzen Kriegsheer gegen der Hermannstadt zu ziehen und will Gott bald euch aus Nöthen helffen und erledigen, Mitlerweil aber bleibt gegen ihro Matt. beständig und seydt guttes Muths und verlasst euch auf meine zugesagte hülffe, wie ich euch fürmahls geschrieben, denn ich will euch gewiss nicht stecken lassen. Die Ursach warumb ich etwas lang ausgevesen bin, ist, dass ich etliche Schlösser als Bethlehem und andere eingenommen habe, damit ich einen geraumen Weg haben könne biss auf Clausenburg, wisset euch darnach zu halten.

Actum von Nösen den 7. Febr. 1602.

G. Basta.

Quartae [1]) litterae domini Georgii Basta die 15. mensis Aprilis administratae.

Edle, Ehrenweste, Wohlweise Herren, euch ist mein Gruss und Guttwilligskeit jederzeit zuvoran bereit. Eures und des Fridrichs Muster-Schreibers Schreiben hab ich empfangen und wundere mich, dass ihr meine 3 Schreiben nicht empfangen habt, so ich euch zugeschrieben. Und ist nichts weniger, dass der Sigismundus mit grosser Demuth und Unterthänigkeit Friede begehrt hat, in welchen aber ich ohne Ihro Keys. Mtt. Willen und resolution nit eingehen wollen, sondern sein Begehren Ihro Keys. Matt. bericht und errinnert, erwarten in kurtzem darauf einen Bescheid. Mitlerweil aber habe ich von ihme Pfand genommen, als nemlich den Zentpály János, Harinnÿaÿ Miklós, Gereoffÿ János, welche bey mir verbleiben werden, biss der Bescheide von Ihro Keys. Matt. kommen wird. Werden nun Ihro Keys. Matt. den Friede annehmen, so sollet ihr vergewisset seyn, dass man euch daraus nicht excludieren oder lassen wird; sondern soll euer wohl gedacht werden. Wird aber der Krieg continuieren, so wollet auch gar nicht zweifeln, dass mann euch verlassen werde; sondern seydt guttes Muths und Hertzens, denn es wird in kurtzen zu einem glückligen Ausgang gerathen. Wolle auch, dass ihr mit dem Csÿakÿ handlen sollet, damit ihr einen von euch zu mir schicken könnet mit welchen ich handlen und tractieren könne. So wollet also diesem nachkommen, denn ich zweifele nicht, dass es auch soll abgeschlagen werden von gedachtem Csÿakÿ. Wisset euch also in einem und andern darnach zu halten.

G. Basta. Datum in Margita
25. Martii anno 1602.

Postscripta. Solle aber euch auch wissend seyn, dass in diesem Beschluss und Tractat wir mit dem Fürsten Sigismundus also concludiert haben und beschlossen, dass ihr sammt allen euren Bürgern und Einwohnern sollet frei und sicher (ohne alle Verhinderung) wo ein jeder will gelassen werden. Wo

[1]) A 3-ik levél hiányzik.

nun dieses von ihnen nicht also soll gehalten werden, wollet mich berichten, damit ich gebührliger weis diesem vorkommen könne, den es wäre nicht billig, dass man dieselben so Ihro Keyserl. Matt. so grosse Treue und Beständigkeit wie ihr gethan, erzeiget haben, verlassen solle. Derowegen wenn ihr dies mein Schreiben bekommet, so könnet ihr dem Sigismundus schreiben und von ihme begehren zu wissen seine intention und Meynung, und nach demselben mich berichten.

(Egykorú másolata N.-Szebenben, a szász nemzeti egyetem ltárában.)

b)

1602. márcz. 26.

Székely Mihály a császárnak: ajánlja Sennyei Pongráczot, kit Básta küld hozzá Prágába.

Allerdurchleichtigister grossmächtigister Röm. kays. Maiestät stb.

Dieweyll diser gegenwertiger Eur. Röm. kay. Mt. treuer aller undterthenigister dienner Sennÿeÿ Pongrácz nicht allein in sein aignem sahen, sonder von dem herrn Georgio Basta auh zue Eur. Röm. kay. Mt. geschickht wirdth, hab ich allerundterthenigist vnd gehorsamisth meinen treuen schuldigen pflicht noch nicht undterlassen wellen Eur. Röm. kay. Mt. souil allerundterthenigst vnd gehorsamist berichten als vill mir bewisth ist diser herr Sennÿeÿ Pongrácz der isth in allen sibenbyrgeryschen sahen woll erfahren, khendth die leytt, das landth die aigenschafft bestandickheytt vermügen affection nur gar zu woll, so das er auch wie Gialu profondtireth (proviantirt) isth gewesen, wer man da von allerley treydth gefunden hatt also von wein und von geschytz, auch also zu Veecz; wenn Eur. Röm. kay. Mt. werde ihn von allen sahen allergnedigisth befragen lassen, er werde Eur. Kay. Mt. in allen sahen allerundtherthenigist berychten khinnen. Was das frydens tractation anbelangt, Eur. kay. Mt. und derselben geheymber Ratt ihr genaden werden allergenedigist vnd genedigh wissen zu thein (thun), der allmechtig gott geb alles zum guetten,

aber es wils nyembts (niemand) glauben. Volenti non fit iniuria. Den Sennyey Pongrácz wellen Eur. kays. Röm. Mt. allergenedigist in dero kheyserlichen allergenedigisten genaden befohlen lassen sein, den er des wohl verdienth hatt mit darstreckhung seines leybesz und lebens, auch mit seinem treuen standthaffsverhalten alles das verloren was er von jugendth auf zwegen (zu wegen) hat bracht, Eur. Röm. kays. Mt. einem andern zu guettem Exempl nicht verlassen. Ich thue mich Eur. khay. Mt. stb. Sackhmar 26. Martii anno im 1602.

Eur. Röm. kheys. Mt.

allerundtherthenigister gehorsamister diener
Michaell Zekelly mp.

Külczím: Der allerdurchleuchtigisten grossmächtigisten Römischen khaiszerlichen auch zu Hungern stb. khiniglichen Maiestät stb.

(Eredetije a bécsi cs. áll. ltárban. Hung.)

XV.

1602. április 20.

Rudolf császár Bástához, Zsigmond kielégítése ügyében.

Volumus autem ut statim exercitum promoueas, et sic in ipsa prouincia armatus cum Sigismundo tractes, qui si serio nobiscum pacisci volet, cum ipso in hanc quae sequitur sententiam agere ac tractatum instituere poteris.

Primum omnino urgebis, ut ex prouincia, quae nostra sit, quam ipse Sigismundus nobis solenniter cesserit, et cuius nobis possessionem tradiderit, prioribus condicionibus excedat. Quae vero eae conditiones fuerint, ex oppositu illius temporis tractatu intelliges. Si minus Oppolia et Ratiborium placebunt, alium locum commodum, quo contentus esse possit, aut eo maiorem pensionem ultra quinquaginta millia tallerorum, literasque nostras commendatitias ad pontificem, et ad regem catholicum, ut patrocinio nostro, quod inde speret, consequatur, promittes.

Kivül: Ex literis ad dominum Bastam 20. mensis Aprilis 1602. datis.

Jegyzet. Ez a 26. szám alatt közlött Marietti-féle levélnek melléklete, melyre magában a levélben is van hivatkozás.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XVI.

1602. május 4.

Nyáry Pál Unverzagtnak: a Zsigmond és Csáky István közt felmerült viszályokról.

Spectabilis ac magnifice domine stb.

Spectabilis et magnifica dominatio vestra bene in mentem revocare potest me Posonii mentionem fecisse Stephanum Chaky nuper mihi exarasse Transylvania quasdam litteras, quas eidem continuo remiseram; eo tunc illustrissimo domino Pecz Bartholomaeo etiam litteras exarasse; tandem ego rursus per suum servitorem rescripsi et modis omnibus persuasi hoc modo: ut si Sigismundus Báthory suo proposito animo nullo modo adhaerere fidelitatemque praebere sacrae caes. regiaeque maiestati nollet, confestim Stephanus Chaky data occasione abneget illinc se ipsum et cum toto regno Transsiluaniae adhaereat suae maiestati caesareae praebeatque fidelitatem erga suam maiestatem, ne ipse sit tantarum discordiarum et contentionum in culpa. Deus enim optimus maximus pro periurio neminem amplectitur, maximisque calumniis punire solet. Quare nunc certo mihi relatum est Stephanum Chakÿ cum ipso Sigismundo Bathoraeo inire litem et discordiam ob eamque rem celerare dominum Bastam Transsilvaniam aiunt; sed inter duorum ligitantium *(sic)* qualisnam adhaeserit et praebuerit fidelitatem erga sacr. caes. regiamque Maiestatem, ignoro. Si igitur Stephanum Chakÿ Turcis adhaesisse intellexero, ego ullo unquam tempore ulterius penes illum industriam meam navabo; si autem (quemadmodum ego illi modis omnibus persuasi) adhaesit et praebuit fidelitatem suam sacrae caes. maiestati, eandem spectabilem et magnificam dominationem vestram diligentissime ac summopere rogo, velit eiusdem res apud suam maiestatem benigne promouere et in effectum ducere, secundum inchoatam benevolentiam suam.

Porro de bonis etiam castellorum Adorian et Kereszegh possessionibusque meis ad curiam meam nobilitarem pertinentiis velit erga me suam benevolentiam praebere et suas res apud suam serenitatem sic promovere ac in effectum ducere, dignetur sua serenitas easdem possessiones meas S. Nicolai pertinentias mihi benigne concedere pro illa certa summa pecuniae promissa, pro fidelibus iisque perpetuis servitiis meis. Ego enim omnimode spectabilis et magnificae Dnis V. benevolentiae inhaero stb. Datae ex possessione Zobodisthia 4. Mai, anno 1602.

P. S. His diebus certo mihi retulerunt Varadino quendam tabellarium Turcicum czauz nuncupatum ab imperatore Turcico expeditum Transsilvaniam profectum, quem copia Turcarum Gywlaiensium sequebatur, quorum invadentes, sexaginta tres Turcarum captivi Varadinum inducti sunt, solum tabellarium interfectum, apud quem inventa est quaedam epistola, sub nomine Sigismundi Bathory, quarum tenor talis erat; quemadmodum in scheda inclusa remisi magnificae dominationi vestrae; ex quibus patet infidelitas, inconstantia et contumatia eorum, quorum nulla fides pietasque ulterius adhibi potest. Has igitur litteras ad suam serenitatem deventuras minime dubito.

Seruitor addictissimus
• Paulus Niarÿ
manu pr.

Külczím: Spectabili et magnifico domino Wolffgango Vnfferzachtt, libero baroni in Petronell stb. sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliario aulico et imperiali ac serenissimi principis ac domini domini Matthiae archiducis Austriae a secretis consiliario intimo stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. ltárban. Hung.)

XVII.

1602. május 25.

Mátyás főhg a császárral tudatja, hogy Csáky István ajánlatot tett, hogy négyezer emberrel Zsigmondot kiveri Erdélyből.

Allerdurchleuchtigister, grossmächtigister Römischer Kayser stb. Eur. Röm. kay. Maiestät erindere ich gehorsamb-

lichen, das sich bey mir der obrist zu Wardain Niarÿ Paul angemeldt vnnd gehorsambist fürbracht, das er auff Stephan Chiakÿ vom viertten disz monaths beÿ aignem diener ihme zugeschickthes vertreuliches schreiben vnd was derselbige diener ihme mündtlichen, welches er der feeder nicht vertrawen könne, angezaigt, aus schuldigen vnderthenigisten pflichten zu befürderung Euer kay. Maiestät diennst vnnd der christenheit, wohlfahrth nit vnderlassen sollen mir des Chiakhi erbietten zueröffnen, darauff des Chiakhi original hungrisch schreiben fürgewisen, welches der Niari selbst transferirt, vnd neben dem, was des Chiakhi diener ihme mündtlichen angezaigt hatt, eröffnet, auch schriftlichen, so Euer kay. Maiestät hiebey zuemphahen haben, zugestöllt. Daraus des Chiakhi erbietten vnnd souiel zuvernehmen ist, zum faall Sigismundus auf die conditionen, welche Euer kay. Maiestät durch den Bocskaÿ und Napragÿ dem Sigismundo genedigist anbietten lassen, vnd das übrige in derselben prouinz in güetten Euer kay. Maiestät nicht cediren wollte, das er Sigismundum mit vier tausendt mann, wan Euer kay. Maiestät ime die zugeben woltten, mit gewaldt aus dem landt veriagen vnd ganz Siebenbürgen, sambt allen führnehmen vestungen, die er Chiakhi in seinem handen hab, ohne wiederstandt in Euer kay. Maiestät ruehige posses vnd gewaldt bringen wollte.

Die conditionen, welche er Chiakÿ hergegen begert sein diese, das Euer kay. Maiestät ihme Fogarosch lieszen, oder wan ye dieselbe ime nicht vertrawen vnd in Siebenbürgen leiden wöltten, anstatt Fogarosch andere güetter vnnd einkhommen in Hungern, dabey er sich erhaltten kündtte, dahinn er sein weib vnnd kinder zum vnderpfandt schikhen vnnd lassen woltte, genidigist zu verleihen vnnd erblich zu bewilligen. Für ander das Euer kay. Maiestät ihm Chiakhi vnnd alle seine adhaerenten die sich Euer kay. Maiestät ergeben, alles was sÿ wider derselben miszhandlt haben, verzeihen, zu gnaden annehmen, vnd auffs allerfürderlichist vnder Euer kay. Maiestät genedigsten ferttigung hierüber ain general pardon vnnd frey sichers glaidt ihme überschickht werde, damit er vnd alle die es mit ihm Euer kay. Maiestät zum besten halten, der versöhnung vnd verzeihung irer verbrechen, das deren in ewigkeit

nicht gedacht werden solle, vergewisst, und Euer kay. Maiestät gnad kündten versichert sein. Fürs dritte bittet er Chiakhi solches, weill ihm sein leben darauf stehet, in höchster gehaimb zu halten.

Wann ich mich dan Euer kay. Maiestät gnedigisten resolution, Sigismundum mit guettem oder mit gewaldt aus dem landt zubringen, zuerindern hab, welches auf ain oder andern weg durch des Chiakhi practickh, vermüg seines erbiettens, beschehen möchte, als hab Eur kay. Maiestät ich dieses brüederlich wollmainend berichten wöllen; die sich auf dieses des Niarÿ in namben des Chiakhi gehorsamb: und zur sachen nicht vndienstliches anbringen genedigist zu resoluiren; und ob ich oder andere diese sach in gehaimb durch vnderhandlung des Niarÿ, verners traction vnd erörttern solle, gnedigist zu beuelhen, und mich hierauff zu beschaiden haben, zu kayserlichen gnaden vnnd brüederlichen hulden mich gehorsambs fleisz beuelhend. Datum Wienn den 25. May anno sechzehenhundert und andern.

Euer Röm. kay. Maiestät

gehorsamer bruder
Matthias mpr.

Külczím. Der Römischen kayserlichen auch zu Hungern vndt Behaimbn etc. königlichen Maiestät stb. Praag.

(Eredetije a bécsi cs. és k. áll. ltárban Hung.)

XVIII.

1602. jún. 1.

Csáky István Nyáry Pálnak. Jelenti, hogy Erdélyt a császár hűsége alá hajtotta.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak, atyámfiának, adjon az szent isten kegyelmednek minden dolgaiban szerencsés előmenetelt. Az kegyelmed levelét Twrwk András mind az Unferczoht uram levelével együtt meghozá, látom uram, hogy kegyelmednek az én dolgaimra nagy gondviselése volt, kiért teljes életemben kötelesképpen akarok kegyelmednek szolgálnom, én valamit kegyelmednek meg-

irtam, azon ember voltam, és ezután is leszek, és valami valamennél hivebben egész életemben tudok szolgálnom az ő kegyelmes uramnak, római császárnak ő felségének, azon leszek. Itt benn istennek kegyelmességéből annyiban helyheztettem az állapatot, itélem minden dolgok jó végben mennek, és ő felségének kedve szerént lesznek.

Az fejedelmünket reá birtam, hogy kimegyen az országbul, és mindenben az ő felsége császár urunk kegyelmes akaratjára hagyja ő felsége magát, az országnak is nagyobb részét, és valakiknél az erősségek vadnak, mindazokat egy értelemre, és az ő felsége hűségére hoztam, az kik hátra volnának is, azon vagyok, azok is ezent cselekedjék; én magam jöttem ide Kolosvárra Básta uramhoz ő nagyságához követségben ő felségétűl és az országtul, itt is isten segitségével minden dolgok véghez mentek, ez után ő felségéji Erdély és mi is, és mindenekben az ő felsége kegyelmes gondviselésére hattuk magunkat, egy hétre minden közit kiveszi Zsigmond fejedelem Erdélyből; bizony az kikkel engemet vádoltak, abban nekem vétkem nem volt, im mostan olyban kedveskedtem és szolgáltam ő felségének, az kiért minden kegyelmességét várhatom.

Ugy itélem, minden rendeket, az kik visszát akarnának vonni is, lecsendesithetem, mert minden várak kezünkben vadnak és minden városok, ha valamit akarnának is igy, nem lehet módjuk, és mint lött, és ment véghez, sok volna megirnom, hanem az mikor kegyelmeddel szembe leszek, akkor kegyelmednek megmondom. Higyje meg kegyelmed felette nagy dologban szolgáltam ő felségének, és éppen én vittem ezeket véghez, kikhez képest ő felsége császár urunk az én kevés és elpusztúlt jószágimat megadta; kérem kegyelmedet, bocsáttassa mindjárt Twrwk András kezében, az mi élés és egyéb benne volt azokkal együtt, és legyen ótalma mindenek ellen; im az ő nagysága Básta uram levelét küldtem kegyelmednek, higyje kegyelmed az istennek, nagy hálákat adok rajta, hogy ez dolgok véghez mehetének, és én minden állapatomban lelkemben csendes lehetek.

Ez mellett kegyelmednek szóval is izentem Twrwk Andrástúl, higyje meg kegyelmed szavát, ezután is uram kérem kegyelmedet, mindenekben viselje ugy kegyelmed az én dolgai-

mat, mint igaz atyafia dolgát, azon leszek, kegyelmednek én is kedve szerént szolgálhassak; adja isten hamar való nap láthassam jó egészségben kegyelmedet. Irtam Kolosváratt. 1. die Junij Anno 1602.

Kegyelmed igaz atyafia

Chiakÿ István m. p.

Az Chiakÿ Gergely uram jószágát is megadta ő felsége, az kik engemet vérszerént is illetének, azokat is bocsáttassa kezemhez kegyelmed, vagyon ilyen dolog is, az itt való főnépek szólnak azon, hogy én mennék fel ő felségéhez császárhoz az ország követségével, mivelhogy én vittem az dolgokat véghez az ő felsége kedve szerént. Minden szerencsénket is egész életünkben ő felségétűl várjuk; ez Básta uramnak is igen tetszék, az kegyelmed jó tanácsát is örömest akarom venni, kérem kegyelmedet, mentűl hamarább adja értésemre, kegyelmednek mi tetszése legyen ez dologban.

Külczím. Spectabili et magnifico domino Paulo Nyarÿ de Bedegh *etc. etc.* Domino affini obseruandissimo.

(Az egész levél Csáky István sajátkezű irása. Eredetije a bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.)

XIX.

1607. j ú n. 6.

A császár Nyárynak: megkapván a feltételeket, melyek alatt Básta Csákyval kiegyezett, nem tartja szükségesnek Pezzent leküldeni.

Rudolphus etc.

Magnifice. Misit ad nos serenissimus frater noster archidux Mathias quae de Stephano Chakio attulisti. Quae res cum gravis et magni momenti sit, consiliarium nostrum doctorem Bartholemaeum Pezzium omnium quae eo pertineant et benignae mentis nostrae conscium mittere statueramus, qui nostro tecum nomine prout occasio latura esset, ageret. Postquam autem interea conditiones a generali nostro Georgio Basta quibus cum Chakio transactum foret, accepimus, non adeo necessarium duximus ut Pezzium hoc tempore dimitteremus. Bastae vero quae mens nostra sit, rescribimus, cum eo consilium studiumque coniunges ac fidem in nos tuam deínceps

nobis praeclara hac occasione probare perges. Nos vicissim eam tui rationem habituri sumus, ut et praeterita et praesentia tua merita quae in hac tanti momenti re cumulaturus sis, singulari nos beneficentia et gratia, qua te conplectimur, agnoscere sentias. Datum Pragae 6. Junii anno 1602.

Az irat élén : Paulo Niary de rebus Transilvanicis.

(Fogalmazvány a bécsi cs. és k. áll. ltárban.)

XX.

1602. jún. 22.

Básta néhány erdélyi urnak menedéklevelet ad.

Nos Georgius Basta dominus in Sult, eques auratus, sacr. caes. regiaeque maiestatis, et catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, ac eiusdem s. c. regiaeque mattis exercitus in Transilvaniam delegati et regni Transilvaniae generalis capitaneus etc. Bizonyos és főszemélyek Erdélyben lakosok (minthogy Istennek kegyelmes akaratjából, egészségben indultunk) kivánják, hogy őkegyelmeket assecuralnók, tudniillik Székely Mózses, Toldy István, Mindszenty Benedek, Barcsay András, Bogáthi Miklós, Szilvásy Boldizsár, Toroczkay László, Bogáthi Menyhárt, Vajda Miklós, Vas Ferencz: noha immár ezelőtt egynehány úttal közönségesképen mindeneket ugy assecuráltunk, hogy elegendőképen őkegyelmek megnyughattak rajta: mindazonáltal most is őkegyelmeket assecuráljuk mind személyekben, tisztességben, azonképen jószágokban is, in quantum suae imperialis majestatis praetensioni regni Transilvaniae et eorum juri, qui partes suae mattis secuti sunt, non derogat, bántások nem leszen, sem császár urunktól ő felségétől, sem mitőlünk, sem pedig egyebektől. Sőt ő kegyelmek követvén az elkezdett dolgot, minden részéből tisztességes, becsületes állapotot remélhetnek. Ebben ő kegyelmek bizonyosok lehetnek minden kétségen kivűl. Datum ex castris caesarianis in Transilvaniam delegatis, die vigesimo secundo mensis Junii. Anno domini sexcentesimo secundo supra millesimum.

G. Basta mpra.

(Eredetije Kolosvártt, Mike Sándor gyűjteményében).

XXI.

1602. jún. 24.

A császár Bástának. Báthory Zsigmond kielégítése ügyében.

Rudolphus, etc.

Magnifice, fidelis dilecte. Vt nobiscum Sigismundus Bathoreus in gratiam redire cupiat, utque tu cum parte exercitus in provinciam armatus ingredi statueris, ex ijs quae nobis humiliter nunciata voluisti, accepimus. Probatur nobis fides ac prudentia tua cum fortitudine coniuncta, qua istis in rebus te uti videmus. Vtque deinceps prout tibi expedire videbitur siue cum toto exercitu siue cum aliqua eius parte ulterius pergas, discretioni tuae benigne permittimus. Quid ipsi Sigismundo respondeamus, ex apposito litterarum nostrarum exemplo intelliges, ipsas vero literas ei, qui ab illo huc missus fuit, si nihil interea quod a literarum sensu diversum sit, ille susceperit, tradere poteris Sigismundo perferendas. Si denique feliciter arcium praecipuarum deditio successerit, ut provinciae totius securi simus, videris ipse quid vlterius agendum, inprimis autem id diligenter curandum, ut sufficienti provincia praesidio ita muniatur, ne opportunitas incolis rursus deficiendi relinquatur. Vt Valachiae vaiuoda in ditionem suam restituatur, laudamus. Id autem quibus auxilijs, qua via rectaue per Transilvaniam an obliqua iuxta Temesuarium extra Transilvaniae fines fieri expediat, et num qua deinde alia cum reliquo exercitu expeditio siue in finitimam aliquam Turcarum arcem, siue in remotiora loca per grassationes ad hostium vires distrahendas tentanda sit, ipse tu omnium optime statueris, erga quem munificum animi nostri affectum in ijs quae petijsti ita ostensuri sumus, ubi prouincia ista in ordinem redacta fuerit, ut de gratia te nostra, qua te complectimur, tibi gratulaturum confidamus. Datum Pragae 24. Junij. 1602.

P. S. Vbi res istae compositae et arces praesidio, quantum necesse sit, munitae fuerint, etiam atque etiam vide, ut hostium vires, quae solito maiores in inferiorem Hungariam aduentare nunciantur, distrahi aliqua expeditione siue in Temesvarium, siue una cum Valacho in remotiores Turcarum

fines instituenda possint. In primis autem hoc observari velimus, ut si fieri commode queat, Transilvani, qui maxime militares sint, e provincia dextre una cum aliqua alia militum manu coniuncti educantur. Num istis in finibus aliquid memorabile tentari, an vero pars exercitus cum nostra inferioris Hungariae militia coniungi possit, velimus pro fide in nos tua consideres, nosque ei rei certiores facias. Datum ut in literis.

Szélén: Georgio Bastae.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXII.

1602. j ú n. 29.

Básta válasza Zsigmond s a rendek által elébe terjesztett hódolati feltételekre.

Responsio illustrissimi domini Georgii Bastae etc. ad postulata serenissimi principis Sigismundi Bathori et regnicolarum Transsilvaniensium.

Ad primum. Nihil ambigimus, quin sua serenitas tractatum cum sacra caesarea regiaque Maiestate de concambio hactenus institutum sit prosequutura. Quemadmodum nos vicissim suam serenitatem assecuramus ex parte caes. maiestatis suae nihil suae serenitati decessurum.

Ad secundum. Legati nomine ordinum Transilvaniae libere et absque impedimento expediri ad sacr. caes. maiestatem poterunt.

Ad tertium. Ad communem provinciae statum gubernationemque quod attinet, assecuramus universos et singulos cuiuscunque conditionis homines ordinesque nomine sacr. caes. reg. Maiestatis vigore plenipotentiae nobis attributae, quod ipsos tam in personis quam etiam rebus et bonis quibuslibet (demptis tamen eorum bonis, qui his disturbioribus temporibus fidelitatem partesque suae maiestatis caes. secuti sunt) iuribus, libertatibus, immunitatibus, praerogativis, receptisque religionibus conservabimus et conservari faciemus, idque ad fidem nostram promittimus atque recipimus, imo incolumitatem eisdem in omnibus bonis et iuribus eorum possessionariis ita

pollicemur, ut etiamsi nonnulli bona aliqua in controversia et difficultate posita possiderent, nostra tamen apud sacr. caes. maiestatem intercessio pro illis minime sit defutura, ut in pacifico eiusmodi bonorum dominio permanere possint. Si quae vero bona per eos titulo inscriptionis usque certam summam possidentur, casu quo sacr. caes. maiestas illa prae manibus ipsorum relinquere nollet, pro refusione summae capitalis inscriptionis diligenter apud sacram caesarem maiestatem partes nostras interponemus.

Ad quartum. Ut nobiles liberam semper et ubique in civitates eundi exeundique facultatem habeant, nullamque vel in personis vel rebus ipsorum universis a quopiam patiantur molestiam aut detrimentum, dignum iustumque iudicamus.

Ad quintum. Ordinem etiam militarem securum facimus in libero dominio bonorum et iurium suorum possessionariorum, qui nimirum digni et benemeriti reputabuntur.

Ad sextum. Promittimus etiam, quod in arces et fortalicia prae manibus patronorum existentia nulla Germanica aut alia aliqua externa praesidia introducemus, verum possessoribus suis prossidendum relinquemus, usque benignam sacr. caes. maiestatis superinde resolutionem. Ita tamen ut tam ipsi patroni quam etiam servitores et familiares ipsorum ad fidelitatem suae maiestati caes. debitam iuramentum solenniter praestare debeant et teneantur.

Ad septimum. Arces a Turcis recuperatas utpote Jenő et Lippam, uti promittitur, in potestatem recipiemus.

Ad octavum. Si quae bona Rascianis aut Valachis per Michaelem valachum collata fuissent, promittimus sacr. caes. maiestatem eiusmodi collationem eius Rascianis aut Valachis factam annihilaturam et abrogaturam, neque commissurum ut in posterum vel donata illis restituantur vel cuique eorum ulla amplius in hac provincia bona conferantur, aut illa possidere permittantur.

Ad nonum. Milites suae maiestatis ita in officio continebimus, ut vel ipsi regnicolae contenti esse possunt.

Ad decimum. Non est quod sua serenitas quicquam suspicari debeat de ullis insidiis, nam sicut hactenus, ita nunc etiam suam serenitatem iure iurando et fide nostra interposita asse-

curamus, quod quandocunque suae serenitati mutuum colloquium probabitur, nos quoque nihil refragabimur, ut videlicet cum Albae Juliae appropinquaverimus, sua serenitas missis ad nos nunciis, consilium voluntatemque de loco modoque colloquii suam nobis aperiat, ut id quam secretissime fieri possit, nos etiam interim quid consultius sit futurum consilium inibimus.

Ad undecimum. Quod sua serenitas copias ad Devam coegerit, certis de causis factum esse facile animadvertimus, ex quibus stipendiarios sua serenitas apud se habere poterit. Ceterum ad Siculos, haidones et Saxones sua serenitas ad sua quosque dimittat postulamus, neque eum composita iam pace ullis amplius usibus necessarios esse ducimus, cum praesertim eae nobiscum sint sacr. maiestatis copiae, ut in omnem occasionem pro defensione prouinciae sufficere possint. Necessarium praeterea fuerit Siculos domum remitti, siquidem ipsis absentibus haidonum exercitum in Transalpinam transeuntem non levia damna ipsis inferri possent, quae domi praesentes facilius evitarent.

Ad duodecimum. In his porro omnibus et similibus in quibus ordines sibi ad gratiam sacr. caes. maiestatis confugiendum iudicauerint, nos libenter operam, studium, intercessionemque nostras interposituros esse sincere et benevole promittimus atque pollicemur.

Actum Claudiopoli die 29. Junii. Anno 1602.

(*Szélén*: Szamosközy írásával: Mikor utolszor Bátori Zsigmond Erdélből kimene ördögbe. — Az Egyetemi könyvtárba.)

XXIII.

1602. júl. 13.

Nyáry Pál a császárnak, az erdélyiekkel létrejött kiegyezés ügyében.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas domine domine mihi naturaliter clementissime. Humilium servitiorum stb. subiectionem.

Quandoquidem temporibus non ita pridem transactis, partim nempe sub proxime praeterita Posonii celabrata sacr. caes. Maiestatis vestrae diaeta, partim vero Viennae existens

certa quaedam a domino Stephano Chakio scripta tribus, uti existimo, vicibus in re non parvi momenti acceperim, quae semper unacum translatione in latinum sermonem ad eandem permitti studiosissime curavi. Quibus equidem omnibus caeterisque illustrissimi domini Georgii Bastae super eodem negotio scriptis cognitis, benignis suis litteris Pragae sexta proxime praeteriti mensis Junii emanatis quid mihi mandarit, ut in eo tanti momenti negotio studium consiliumque meum cum illustrissimo domino Basta coniungerem ac fidem in vestram sacr. Maiestatem hac praeclara occasione probare pergerem, demisse accepi atque intellexi. In iis itaque rebus Transsylvanicis quidquid publici boni utilitatisque causa diligenti meo studio efficere potui, in eo multum pro meo posse diligentissime laboravi. Nunc vero denuo domini Chiaky eiusdem rei gratia scriptas ad me literas unacum interpretatione latina hic vestrae sacr. Maiestati transmitto, gratulorque ex animo quod tantis suis promissis nuper Posonium ad me scriptis tandem fidelissime pro voto Maiestatis vestrae satisfecerit, quemadmodum existimo eandem ex litteris illustrissimi domini Basta fusius intellexisse iam dudum: laetor praeterea ex syncero corde, quod tandem ipsi Transylvaniae incolae tot tantisque perfidiosissimis erroribus suis renunciantes Maiestatem vestram sacram pro vero clementique ipsorum domino agnoverint, resque tam gravis tam foelicem exoptatumque finem atque exitum adepta sit. Facit deus omnipotens ut haec omnia ad gloriam nominis sui utilitatemque omnium christicolarum splendoremque sacr. Maiestatis vestrae esse queant. Quantum vero quaesitum domini Chiakÿ concernit, an legatione ad vestram Maiestatem fungi debeat, in qua opinionem consiliumque meum exposcit, ego eidem domino Chaki statim rescripsi ut super hoc benignam v. Maiestatis voluntatem per scripta celeriter transmissa praesciret, putoque eundem id facturum fore. Vestram sacr. Maiestatem foeliciter valere exopto. Datum ex arce Kys-Varda 13. die Julii 1602.

Eiusdem sacr. caes. regiaque Maiestatis vestrae
humilis ac fidelis subditus
Paulus Niary mpr.

Külczím: Sacr. caes. reg. Maiestati etc.

(Eredetije a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Urk.)

XXIV.

1602. július 29.

A császár Bástának: sürgeti, hogy hadaival jöjjön ki Erdélyből.

Rudolphus etc.

Magnifice, fidelis dilecte. Quod tibi cum subdolis istis hominibus certamen sit, ex binis tuis literis octaua et duodecima huius mensis Julij datis facile colligimus. Laudamus autem fortitudinem, prudentiamque tuam, qua difficultates quascunque superas, tibique de victoria nobis contra Moisem Zekelium eiusque asseclas obtenta, benigne gratulamur. Quod modo restat, strenue perfice, arces occupa, ac praesidiis muni. Sigismundum Bathoreum in has partes mitte.

In inferiorem Hungariam, quo minus quod cupiebamus venire incerta ad huc rerum istarum fluctuatione, possis, causas ex tuis et Michaëlis Zeckelÿ, Pancratij Senniey et Balthasaris Bornemissza literis intelleximus. Quae etsi non leue apud nos pondus habeant, tamen cum summa inferioris Hungariae necessitas tuam praesentiam postulet, iterum atque iterum abs te benigne requirimus, ut rebus istic quomodocunque constitutis, omnino te ad iter pares, et simul atque istuc Ferrantus Gonzaga aduenerit ad exercitum nostrum, qui modo ad Strigonium confluit, properes, in locum ducis Mercuriani successurus, ubi mentem nostram plenius intellecturus sis. Qua hactenus fide omnia prouidentiaque gessisti, quin deinceps gesturus sis, minime dubitantes, gratiae te nostrae, qua in remuneratione tibi debitam breui ostendendam propensi sumus securum esse volumus. Datum Pragae 29. Julij. Anno 1602.

Szélén: Georgio Bastae.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXV.

1602. júl. 31.

Istvánffi Mátyás hgnek: jelenti, hogy az Erdélybe menetelre kész.

Serenissime princeps et domine domine clementissime.

De mea in Transsiluaniam profectione, quę nuper Viennę conclusa fuerunt, serenitas v. benigne meminit: nimi-

rum ut quamprimum Serenitatis V. literę ea de re ad me allatę fuerint, me itineri accingam. Cum igitur iam ego paratus sim, et in horas mandatum V. Serenitatis suspenso animo expectem: supplico Serenitati Vestrae, uti domino meo clementissimo, dignetur mihi significare, quid mihi faciendum, quando proficiscendum sit. Ea re intellecta, in me mora non erit ulla. Deus opt. max. Serenitatem Vestram felicissime et diutissime conseruet. In cuius gratiam me et fidelia seruicia mea iterum atque iterum humiliter commendo. Ex Vinice ultima Julij 1602.

Serenitatis vestrae

humilis et fidelis seruitor
N. Isthuanffÿ m. p.

Külczím: Serenissimi principi et domino domino Matthiae, dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tirolis etc. domino meo clementissimo. Viennam.

(Egészen Istvánffy kezeírása. Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXVI.

1602. augusztus.

Marietti beadványa a császárhoz, Báthory Zsigmond kielégítési ügyében.

Summa duarum instructionum, quas a sua serenitate habeo, propria eius manu subscriptas et proprio munitas sigillo.

Quae mens inprimis sit suae maiestatis de aduentu principis in hanc urbem, priuatusne an publicus, et cum aliqua pompa esse debeat. Si priuatus, nulla est difficultas, incognitus veniet, ad amicum aliquem secreto diuertet, et inde suam maiestatem, uti ipsa iusserit, conueniet. Si publicus, sua serenitas tota in eo est, ut ita accipiatur, ut homines ubique intelligant, se non minus caram suae maiestati nunc esse, quam olim fuerit. Vellet igitur eadem accipi pompa, ijsdemque beneuolentiae signis, quibus olim rcceptus fuit, hospicium praeterea cuperet in arce habere, ut olim habuit. Mihi si aliqua habetur fides, censeo principem publice accipiendum et hospicium pristinum dandum. Ita enim decet imperatoriam maiestatem, ita decet celebratissimam Austriacę familiae clemen-

tiam, ita denique imperatorem christianum, cuius illa praecipua laus, parcere subiectis et debellare superbos. Scio, non modo totius Transiluaniae, sed totius poene dixerim orbis oculos, in hanc unam rem esse coniectos, quomodo nimirum hic princeps accipiatur: ex hac re, de multis alijs iudicium fiet, etc. sapientibus pauca. Et vero miser princeps, qui ut reip. christianę consuleret, suo se exuerit, et patrimonio et regno, haec, et (fas mihi sit loqui) maiora promeritus videtur.

Quod autem attinet ad recompensationem, sua serenitas se totam benignissimę clementiae imperiali submittit. Nosse enim se ait inclitam hanc familiam, quae nulli unquam iniuriam fecerit, de omnibus bene merita fuerit, ingentem semper clementiae et benignitatis laudem retulerit. Vellet tamen sibi, si ita suae maiestati videretur, praestari, quae in literis ad dominum Bastam datis, promissa sunt, et mox nouis a sua maiestate litteris ratificata, verboque caesareo confirmata. Ducatus scilicet duos Oppuliae et Ratiboryę, quinquaginta millia tallerorum annua, suae maiestatis patrocinio, eiusdemque ad suam sanctitaten et ad maiestatem catholicam litteras. Egomet ex litteris suae maiestatis caput, in quo haec continebantur mea manu descripsi, in Zakmar, Albam Juliam tuli, et in publico senatu recitaui, atque ita recitaui, ut statim princeps, de cessione prouinciae serio cogitare cęperit, ut deinde, deo fortunante, totius rei euentus ostendit. Super ijs tamen rebus, hic est suae serenitatis animus, ducatus illos in primis nollet, quicppe, qui huic tractationi semper videantur fuisse infausti, quod ex ijs, quae cum Isabella, ante annos quinquaginta, quae cum ipso Sigismundo non ita pridem transacta sunt, intelligi potest. Summam prępterea illam, quinquaginta millium tallerorum, nollet esse in pecunijs annuatim numeratis, sed vellet ducatuum illorum reditus aestimari, et summam illam, quae inde proueniret, cum illis quinquaginta millibus numerari, et totam deinde hanc summam, in bonis stabilibus siue immobilibus

fundari. Cum ergo reditus illi aestimentur, decem millibus tallerorum circiter, optaret sibi dari talia immobilia bona, ex quibus singulis annis totam hanc perciperet summam, nimirum sexaginta millium tallerorum, non computatis tamen expensis, quae suae serenitatis mensae sunt necessariae.

Haec bona optabat in Tyrolensi comitatu varijs de caussis, quarum hae praecipuae, quod tractus ille remotior esset ab omni Hungarorum commercio; quod vicinior Italiae, quod incolatur ut plurimum ab ijs, qui Italicam calleant linguam, etc. Nuper tamen litteras ad me ex Leuthomericio dedit, quibus significabat, se contentum fore bonis illis, quae quondam domini Georgij Poppel fuerunt, si omnia libere, et absque ullo onere sibi dono darentur. De qua tamen re nouas a sua serenitate expecto literas.

Si meum hic quoque interponere liceat iudicium, nisi aliter de bonis domini Poppel videatur suae maiestati, censeo in Tyrolensi comitatu tantum assignandum esse bonorum immobilium, quantum satis sit ad summam praedictam singulis annis percipiendam, atque id ob causas paulo ante commemoratas, quibus, addo, si contingeret principem ad statum ecclesiasticum animum adiungere, quod puto esse valde probabile, haec prouincia esset commodissima. Mitto alia.

His quam breuissime expositis rogo illustrissimas dominationes vestras, ut misero principi quam citissime satisfiat; scio quid dicam, haec enim omnia eadem animi sinceritate, qua totum hoc negotium hucusque tractaui, scripsi: quamuis, ut uno verbo dicam, sua serenitas, se post deum totam in suae maiestatis vlnis tutum, ut in initio dixi, securumque committat.

Kivül: Pater Antonius pro Sigismundo principe.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXVII.

1602. aug.

Petraskó, a Mihály fia folyamodik a császárhoz : kéri, hogy engedtessék meg neki a császárhoz mehetni.

Sacra Cesarea Maiesta, signore signore mio clementissimo!

Io Petrasco wayuoda figliolo del Michael wayuoda con questa mia supplica prego humilmente V. Maesta cesarea, che hauendo alla vita del mio pouero padre ma voluto mandare alla corte di V. Maesta cesarea et hauendo mi mandato sino in Claudiopoli li i Transiluani mano fatto prigione et hano fatto schiaua, et hano messo in un castello, che se chiama Gialso, doi anni, et in quella mia priggionia io con la mia pouera madre pregavimo le omnipotente iddio, che V. Maesta ces. pigliasse Transiluania, per liberar si ancho noi miseri dalla schiaüitu et cosi il nostro signor iddio ha concesso la sua santa gratia, che M. Maesta ces. vogli conceder mi tanta gratia che possi venire alla corte di Vestra Maiesta ces. et basciare li piedi di v. Maesta ces. et viuer et morir al numero minimo di seruitori di V. Maesta ces. In questo di piu supplico di nouo V. Maesta ces. vogli commandare al illustr. signor Basta che douve il mio padre et la mia madre hanno datto delle robbe V Maesta ces. vogli commandare, che me sia restituito et poi con quele robbe veniro dalla V. Maesta ces. pero prego per l'amor de iddio V. Maesta ces. non me vogli abbandonare et vogli anco ponere in consideratione la seruitu del mio pouero padre fatta alla Maesta V. ces. di anni otto, con che fine pregaro la signore iddio per la prospera felicita di Vestra Maesta cesarea.

D. Vestra Maesta ces.

humillimo et deuotissimo
seruitore
Joan. Petrasko waiuoda.

Kívűl: Alla sacratissima cesarea Maiesta. Humillima supplica Ioan Petrasko waiuodae.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXVIII.

1602. aug. 23.

A megyesi országgyűlés törvényei.

Nos Georgivs Basta, dominus in Sult, eques auratus sacrae caesareae regiaeque maiestatis ac Hispaniarum regis catholici consiliarius bellicus, ac eiusdem sacrae caesareae regiaeque maiestatis exercitus et regni Transsylvaniae generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles, magnifici, generosi, ac egregij nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transilvaniae, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in generalibus eorum comitijs, ad diem vegesimum tertium mensis Augusti, anni domini millesimi sexcentesimi secundi, ex aedicto nostro celebratis conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos universos et singulos articulos ipsos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum authoritate nostra a sacra caesarea regiaque maiestate nobis attributa praebere, et tam nos ipsi observare, quam per alios quospiam, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniae in generalibus eorum comitijs Megyiesini ad diem vigesimum tertium mensis Augusti, anno domini millesimo sexcentisimo secundo unanimi consensu celebratis conclusi.

Megértettük az nagyságod közinkben küldött propositiójából mind azt, mint számlálja nagyságod előnkbe az országban sok változások miatt történt romlásokat, mind pedig ez mostani szükséget, és nagyságod ahoz képest való kivánságát. Reménséget ad nagyságod, hogy isten után az viszszavonás egyességre, az kárvallás pedig és pusztúlás csendességre és minden jóra fordulna. Int nagyságod arra bennönket, igyekezzünk mi azon, hogy az megmaradásban módot találnánk,

holott immár minden szabadságunk, immunitásunk és religiónk felől nagyságodnak császártúl ő felségétől adatott authoritásából confirmatusok volnánk. Azért nem tagadhatjuk az nagy romlást és pusztulást hazánkban, kit kivántunk volna ha meg nem történt volna. Mind azon által, hogy az úristen ennek is ilyen exitusát adta, immár ex bello pacem, ex pace vbertatem speramus; kiben miért hogy császár ő felsége után egyik fő medium nagyságod volt, hogy nagyságodat ez szegény ország nyomorult állapatja ilyen jó akaratra hozta, azért az úristen nyagyságodat megáldja; mi is nagyságodnak mindenben, a miben tudjuk, megszolgáljuk. Kivánjuk is, hogy az úristen nagyságodat ez után is, ez szegény haza oltalmára és ő felsége római császár mi kegyelmes urunk után való gondviselésre mind egésségében mind tehetségében reá segélje, és úgy vezérelje, igazgassa, ki ő szent felségének nevének dicséretére, keresztyénségnek előmentére és javára, nagyságodnak jó hirére nevére, szegény hazánknak és magunknak megmaradására lehessen. Mely nagyságod gondviselése és fáradsága miképpen, hogy minden nemzetségnél becsületes és kedves lészen, mi is azonképpen minden erőnkkel, igyekezetönkkel és tisztességgel, mindenben a miben tudjuk, és elegek lészönk reá, nagyságodnak meg igyekezzük hálálni és szolgálni.

(1) Az mi illeti azért az nagyságod első kívánságát, ugy mint az készen lételt, kivánjuk szivönk szerint, ha ugy készülhetnénk, a mint mi akarnók: az igyekezet meg is volna, de ha az erő és tehetség annyéra nincsen, a mint nagyságod szemével látja, azt az romlás vötte el tőlönk, kiből nagyságodtúl bocsánatot várunk: mindazonáltal mikor szükség lészen, és nagyságod parancsolja, kinek kinek a minémő tehetsége közöttünk vagyon, személyünk szerint jelen lészünk, és oda megyönk, a hova az szükség mutatja; kapuszámárúl való lovaginkat és gyaloginkat pedig hogy nagyságod könyörgésünkre megengedte, és különben felvenni nem akarja, hanem ha az summa necessitas kivánja, azt nagyságodnak megszolgáljuk.

Az szászság azonképpen, hogy nagyságod őket is az ő drabantjok előállatásában az szükség idejéig megkimélli, nagyságodnak ők is meg igyekeznek szolgálni.

(2) Az mi pedig nézi az szolgáló nép tartására való contributiót, kívánjuk szivönk szerint, hogy úgy lehetne, ki nagyságodnál kedves volna, de érezzük erőtlenségönket, kiért nem lehet ugy a mint mi akarnók: mindazonáltal igérönk nagyságodnak az hadakozó nép tartására fele kapuszámra másfél forintot, az egy forintját ad vigesimum diem Septembris, az ötven pénzét ad decimum diem Octobris béazolgáltatni. Mely terehviselésre az szász uraim is igérik magokat az ő módjok szerint. Az kolosvári uraim ötszáz forintot adjanak, melyet szolgáltassanak az perceptorok kezébe.

Az szabad és mező városok és egyéb ravatlan helyek, az mint egyébhai efféle praesidiumra fel vetett adóban fizettenek, most is az mostani adóhoz képest az megirt napokon contribuáljanak.

Vadnak Deszni vidékén is némely jószágok, kik ekkédig ravás alatt nem voltanak, azok is megrótassanak és az vármegyékkel mind adókban s mind egyéb hazánk szükségére való dolgokban egyenlő terhet viseljenek. Az mely puszta helyekről az adót be nem vehetnék, az ura váltsa meg; ha meg nem váltanák, foglalja el az ispán ő felsége számára infra tempus redemptionis. Ez pedig legyen csak az jövő gyűlésig.

(4) Ezen pénznek perceptióját nagyságod hova és kihez rendeli, az ispánokat, polgármestereket és királybirákat in tempore certificálja felőle, tudhassák hová kellessék administrálni. Könyörgönk nagyságodnak fogadja jó kedvvel és elég neven ilyen romlott állapatunkban tőlünk, hogy ez után is az közönséges szükségekre meg ne fogyatkozzunk.

(5) Az miképpen int nagyságod, hogy az táborra való élés dolgából is ugy provideálnánk, hogy az szegénységet is az pusztúlástól inkább megóhatná, eleget szóllottunk. És noha látjuk kösségünknek romlott állapatját: mindazonáltal, holott az hadakozó rendnek az élés nem kevesbbé szükségesb mint a pénz, nem akarunk ebben is az nagyságod jó intésének megfogyatkozni, hanem rendeltönk azonképpen fele kapu számárúl két két véka lisztet adni, melyet nemességől Fehérvárra szolgáltatunk.

Az szászság pedig az ő felsége táborába.

Hunyadvármegye és Karánsebes tartományostúl, Lugas azonképpen Lippára szolgáltatják. De könyörgönk nagyságodnak, légyen oly gondja rá, hogy az szegénységnek, kik az élést alá viszik, se személyekbe se marhájokba, útokban bántások ne essék, se az élés az útban ne intercipiáltassék.

Az kikre pedig nagyságod ezeknek perceptióját bizza, azoktúl suo tempore számot is vétessen, hogy holott igen drága és szűk az élés, helytelen helybe ne keljen.

(6) Továbbá adja nagyságod előnkben az Székely Mózesnek cselekedetit és császár ő felsége ellen való excessusit, hogy az Kolosváratt való végezéshez és contractushoz nem tartván magát, sőt fegyvert fogván, császár ő felsége hada ellen támadott volna, kivel ez után meg is kelett volna víni nagyságodnak; de nagyságod ezeket is megtekintvén, azoknak, a kik Székely Moysessel voltak, fejenként gratiát adott volna, Székely Moysest pedig szép engedelmesen irott levelével s mind istenével megtalálta volna, és nem tekintvén ilyen vétkeit, még is az országban minden jó állapatot igért volna neki; melyet Székely Moyses hogy nem acceptált volna, sőt az egész keresztyénség ellen felkelvén, az pogán ellenség közzé ment volna, kivánván nagyságod az ő büntetéséről való deliberatiónkat. Azért tudjuk mi is Székely Moysesnek ezekben való cselekedetit, azt is értettük, nagyságod minő jó szivét és igéretit mutatta hozzá mind magátúl s mind pedig ő felségétűl római császártúl; kiben kivántuk volna, hogy Székely Moyses megmaradott volna, és istene, házája és nemzete ellen ilyen ellenséghez magát ne adta volna. Mely cselekedetét miképpen hogy nem javalhatjuk, azonképpen Székely Moysest tanquam amissorem et traditorem castri finitimi regni iuxta contenta decreti Tripartiti in nota infidelitatis perpetuę et amissione capitis et omnium bonorum condemnáljuk érette.

(7) Az mi pediglen illeti az levelek dolgát, kik vagy ő felsége birodalma kivől irattatnának ide, vagy innét irna valaki az ő felsége biradalma kivöl valóknak, végeztük, hogy a kinek ide az ő felsége birodalma kivől való helyekről ez után levelet küldnek, olyat ki császár ő felsége és az ország állapatja ellen volna, és annak kezébe jutván az levél, a kinek szól, supprimálná és ő nagyságának nem praesentálná, vagy ha innét ő

nagysága hire nélkül és ő felsége birodalma kivől ez után oly levelet irna, ki császár ő felsége és az ország állapatja ellen volna, az levél deprehendáltatnék, afféle ember in nota perpetuę infidelitatis conuincáltassék, deservatis de iure servandis, azaz, ő nagysága citáltassa per directorem directe ad breuem terminum in curiam, et per judices regni ordinarios törvény légyen reá felőle, és a szerint megbüntettessék.

(8) Mivel hogy pedig országúl nekönk is sok bántásink és nyavalyáink vadnak, azokrúl igy szóllottunk, legelőször, hogy mind az előtt való articulusok s mind pedig nagyságoddal való contractusunk szerint az recepta religiók minden helyeken megmaradjanak, és senki abban meg ne turbáltassék.

(9) Vadnak oly emberek, kik nem találván egyéb dolgot, untalan hireket szereznek, és effélékkel az ártatlanokra is avagy kétséget avagy nyavalyát és veszedelmet is igyekeznek hozni; kivánjuk nagyságodtúl egész országúl, hogy ha valaki valamelyik felől valami sinistra suggestiót tenne, nagyságod mindjárt azon meg ne indúljon, se senkit, főképpen nemes embert, se személyében se marhájában az contractus szerint meg ne háboritson, hanem nagyságod azt, a kiről szó volna, hozzá hivatván értse meg maga mentségét, és ha magát elégségesen defendálja, ne bántassék; ha pedig nem defendálhatná ez ország szokása szerint törvény légyen reá és a szerint büntettessék.

(10) Végeztük ezt is, hogy a miképpen az contractusban expresse megvagyon, az nemességnek háza népét, marháját, magát is ha az szükség ugy hozza, az kulcsos városokban libere tartóztatás nélkül beeresszék, adó fizetésre, posta-ló-adásra ne kénszerétsék, mert más ember házában sellér módra lakván, nem tartozik vele; szabad vásárlása, bora légyen maga szükségére, saluis priuilegijs locorum, ne korcsomálásra. Egyéb dologban is az nemesség régi szabadságában és törvényében tartassék, de az nemesség is ugy viselje magát, hogy az ő határa és állapatja kivöl semmi illetlen dologban ne találtassék.

(11) Miért hogy pedig sok helyeken mind az hadakozó rend s mind egyebek az nemességnek házára mentenek és különb különbféle iniuriákat cselekedtek; tetszett, hogy az romlott nemesség házára semminemő hadakozó rend semmi úton és semmi okkal ne szálljon, azonképpen szállására is, se pedig

efféle violentiát rajtok ne cselekedjenek. Melyről könyörgünk nagyságodnak, hogy ezt ő felsége római császár táborába, mennél hamarébb lehet, seuero edicto promulgáltassa, azonképpen, hogy mindeneknek békességes járása lehessen.

(12) Látván penig azt, hogy az hadakozó nép kiváltképpen ezért siet az marha vételére, hogy egyéb emberek olcsó pénzen tűlök megvészik, végeztük, hogy senki efféle marhát az had népétől meg ne vehessen; ha ki megvenné, és nála találják, pénz nélkül elvehessék tőle. Ha pedig mészáros venné meg, és megnyúzná, kétszer árrát fizesse meg az mészáros; kiről az magistratus mindjárt satisfactiót tégyen. Az barom és egyébb marha minthogy az országban most is szűk, tetszett, hogy semminemő barom sub poena amissionis az országból ki ne vitessék, kiről nagyságod specialiter mind az harminczadosoknak, vámosoknak, parancsoljon, hogy diligens vigyázások légyen reá.

(13) Törtintenek ilyen dolgok is, hogy ez mostani háború időben a minémő marhájokat az nemesség oltalomnak okáért az kulcsos városokba vitték, azokban az gazdák miatt sok károkat vallottanak, eo nomine, mintha az had népe vagy az vitézlő rend vötte volna el tőle. Végeztük azért, hogy ha kinek efféle dologbúl gazdájával, mással is, mi dolga vagyon, az városokban való birák és senatus, remotis omnibus subterfugijs et uanis exceptionibus, az actornak efféle ember felől törvént szolgáltassanak. Mely törvénynyel ha az actor contentus lészen, exequálják is, ha pedig contentus nem lehet, appellálja táblára, et in primis comitijs per judices regni ordinarios a transmissio megláttassék és finaliter determináltassék, et posthabitis omnibus juris remidijs az debita és finalis executióra remittáltassék, saluis tamen priuilegijs et consuetudinibus quarundam vrbium et ciuitatum Saxonicalium.

(14) Az mely marhákat az nemesség jószágábúl, és az szászság közzűl is, hajdúk és egyéb rendbeli hadinépek eldultanak, kiket az városbeliek és egyéb rendbeliek is olcsón az had népétől megvöttenek, tetszett hogy azok iuribus dominis prioribus restituáltassanak; kiben ilyen mód légyen, hogy megesküdjék az emptor, min vötte efféle ökröt, avagy marhát, lovat, barmot, juhot és egyébféle marhát, és a mire esküszik

letévén azt neki restituáltassék. Melyet ha az városbeli birák, hadnagyok, kapitánok, nemesség vagy egyéb akarmely rendbeli ember nem praestálna, vagy az alattavalókkal praestaltatni nem akarna, tehát két száz forinton maradjon.

(15) Vadnak sok gonosztévők, kik Mihály vajda idejétől fogva mind nemes embereket s mind egyebeket fosztottanak, nemes házakra mentenek, nemes embereket öltenek, marhájokban sákmánt vetettenek, házokat elégették, hánták, és egyéb gonosságokat cselekedtenek. Kik felől végeztük, hogy azok generaliter mindenütt kiadassanak, és mind az ispánok, kapitánok, királybírák kergessék és érdemek szerint büntettessék. Kiben nagyságod is mindenött, a hol kivántatik, az ispánoknak, kapitánoknak, királybíráknak minden segétséggel légyen.

Az kik az latroknak patrocinálnak és ki nem adnák őket, azok is érdemek szerint megbüntettessenek.

Az minémő kártételek Mihály vajda bejövése és kiverése előtt löttenek, azoknak megvételében az léczfalvi articulus observáltassék, mind lokságon, mind székelységen és egyéb helyeken.

(16) Panaszolkodtanak sok atyánkfiai jószágoknak törvén nélkül kezekből való elvétele és elfoglalása felől; melyről végeztük, hogy az laesa pars vegyen missilist az ispánokra az occupatiórúl vagy egyéb spoliatiókrúl, melyek Mihály vajda bejövetelétől fogva eddig történtenek, avagy ez után is történnének, mely szerint az ispán inquiráltasson, hirré tévén az aduersa parsnak is, az mit inquiráltatni akar, és ha comperiálja az ispán, hogy törvén nélkül vötték el tőle, mox et de facto az ispán törvéntévő személyeket, a kiket lehet, arra gyűjtvén, székes helyeken kivől is megitélje, s ha comperiáltatik, hogy az laesa pars quaereléja igaz, mox et de facto, (in quantum suae maiestati caesareae praeiudicatum non fuerit) az ispán in integrum restituálja, meg is oltalmazza benne. Ha pedig az conuicta pars még is valami jussát praetendálná, extra dominium keresse suis modis.

(17) Vagyon ilyen panasz is, hogy egyik nemes ember az másiknak marháját eldúlta és sok egyéb potentiát cselekedett rajta, erre nézve, hogy az törvények nem folyhatnak. Kiről

tetszett, hogy nagyságod efféle marhát restituáltasson, az potentiáért pedig saluum légyen ez után is keresni.

(18) Hogy te nagyságod igéri, hogy az katonákat azokban az jószágokban, kiket Mihály vajda nekik adott volt, és mi is annak megtartására országúl hitet töttünk nekik, meg akarja tartani, azt nagyságodnak mi is megszolgáljuk.

(19) Végeztük ezt is, hogy régi szokásunk szerint az kamora helyekről az nemességnek házok szükségére pénz nélkűl elegendő só adassék

(20) Az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda béjövetelitől fogva urok földéről elmentenek, azok dominis suis terrestribus restituáltassanak ilyen móddal: a kié az jobbágy, kérje meg szolgabiróval, vagy csak köznemes emberrel is, attúl a kinek földjén lészen; ha megadja, jó; ha meg nem adja, citáltassék az székre tizenötöd nappal az szék előtt, ez alatt pedig az actor bizonyétson de proprietate et perpetuitate coloni fugitiui, és az széken azon attestatiókra, non obstante eo, hogy intempestivák, törvénye légyen; és ha az in causam attractus az meg nem adásnak jó okát nem assignálhatja, cum homagio mortuo az jobbágy restituáltassék; kiben semmi tovább való remedium se appellatio ne admittáltassék. Az in causam attractus is, ha bizonyétani akar, pro sui defensione bizonyéthasson, de statim post repetitionem coloni, úgy hogy a székre ő is mint az actor készen légyen, és ott citra ulteriorem prorogationem determináltassék; ha pedig oly ratióját adja az in causam attractus, miért nem restituálta, azt a törvény ruminálja, discutiálja.

Az szabad és mező városokrúl, kamora helyekről, kérjék parancsolattal meg, sub poena ducentorum florenorum; ha meg nem adná, citáltassék a gyűlésre, és ott reuideáltassék coram sede iudiciaria sacrae caesareae maiestatis.

Máramarosbúl is ezen feljűl megírt mód szerint reducáltassanak az jobbágyok, az kik innét Erdélyből oda futottak, vagy futnának. Az mely jobbágyok pedig az előtt mentek el, azok az régi processus szerint reducáltassanak.

(21) Az szökött szolgák az elébbi articulusnak tartása szerint restituáltassanak. Az kik pedig most az ő felsége táborába szöktek, vagy ez után is szöknének, akar szolgák, akar

jobbágyak, ő nagysága azokat hadnagyokkal, kapitánokkal, azonképpen sub poena praescripta restituáltassa.

(22) Az hadnak leszállása után penig az ispánok, kapitánok és az királybirák székeket üljenek és törvént tégyenek, kiváltképpen afféle szökött jobbágy és szolgák dolgában, et de actibus potentiarijs.

(23) Megszokták némelyek, hogy posta név alatt az szászságon és egyéb helyeken járnak, kiknek nincsen levelek posta lovat és egyébféle élést kivánnak, az szegénységet sarczoltatják, verik, lovakat elvonszszák. Tetszett azért országúl, hogy afféle sarczoltatókat, kiknek levelek nincsen, fogják meg és vigyék nagyságod kezébe; de az végbeli kapitánok levelére mindjárt mindenött lovat adjanak hamarsággal, minden késedelem nélkül.

(24) Minthogy az sok veszedelmes időben sok szegény atyánkfiai leveleket elvesztették, végeztük, hogy afféle levelek, akarhonnét és akarminemővek valakikhez akadtanak, sub poena notae infidelitatis minden nemes ember bévigye, jobbágyánál is felkeresse, és ad primum diem Januarij anni 1603. et alijs duobus vel tribus diebus immediate sequentibus Fejérváron káptalanok avagy Kolosmonostoron conuentek kezébe assignálják; mely káptalanok és conventek tartozzanak azt éppen bészedni, és külön reponálni, melyet ez után való gyűlésbe referálják az káptalanok az országnak, és az ország deliberál osztán felőle.

Az székelyek is minden helyeken, az szászság is, minden városokon és székekben mindentűl hit szerint felkeressenek afféle leveleket, és valamit találhatnak meg, két atyjokfiai által köldjék Fejérvárra az káptalan kezébe, vagy az kolosmonostori conuentbe, az melyiket hamarébb éri, és ott reponálják sub eadem poena.

(25) Mivelhogy pedig országunkban az pénz igen szűk, végeztük, hogy ez esztendőben az arany járjon két forinton, tallér egy forinton tiz pénzen, az dutka tíz pénzen, az után szabassék az időhöz az árra.

(26) Panaszolkodnak az székely uraink atyánkfiai, hogy ős jobbágyja nem akarna nekik szolgálni, és hogy örökségeket, kiket bírtak, némelyeket elvötték volna, némelyeket háborgat-

nának benne, sem törvént, sem executiót, a mint kellene, nem praestálnának, kiváltképpen Imecs Mihály, hanem inkább azon igyekeznek, miképpen az ő igazságok elnyomódjék. Végeztük azért, hogy az szabadságlevél tartása szerint az ős és feje kötött jobbágy, és ki most be nem iratta magát, vagy elpusztúlt, minden helyeken és minden székekben az ő földes urának szolgáljon. Melynek praestálására nagyságod authoritate sua minden kapitánokat, királybirákat, de kiváltképpen Imecs Mihált serio compelláljon.

Az minémő örökségét pedig az székelység között lakó főrendek és nemesség vagy donatióval, vagy emptióval, vagy impignoratióval ekkédig bírtanak, vagy most is bírnak, azokban semmiképpen és semmi úton vagy okkal ne turbáltassanak, mind addig míg császártól ő felségétől resolutio nem jő felőle, sőt a mit elfoglaltak volna is, szántó földet, rétet, szőlőt, erdőt, molnot vagy egyéb örökséget, azokat is az kapitánok, királybírák, ad primam requisitionem spoliantis vagy quaerulantis, sub poena amissionis officij, az occupatorokkal, akar lófejek vagy drabantok, akar szabad székelyek legyenek, restituáltassanak.

Ha pedig az quęrulans efféle potentiarius felől törvént kíván, igaz törvént tegyen az kapitán és királybírák, és akképpen executiót is minden haladék nélkűl impendáljanak.

(27) Az mikor pedig történnék, hogy a székelységnek haddal kellene kiindulni, könyörgőnk nagyságodnak, még annakelőtte míg kiindúlnának, nagyságod kemény fenyíték alatt parancsolja meg kapitányjoknak és hadnagyjoknak, hogy, holott hazúl jőnek, élések légyen, és se az nemesség jószágán, se az szászságon ne kóboroljanak; ki ha lenne, nagyságod az kapitánnal vagy az hadnagygyal fizettessen meg afféle kártételt, ha annyi marhája nem volna, ő magát adassa kezébe az károsoknak.

(28) Az ispánok és kapitánok, királybírák, az adókrúl és minden egyéb rendbéli tisztviselők mindennemő jövedelmekről és szedésről mindjárást számot adjanak nagyságodtúl arra rendeltetett emberek előtt, de kiváltképpen az mely három adót Mihály vajda kiverése után adtunk, azonképpen az egyegy forintrúl is, kit ajándékon Sigmond fejedelemnek ad-

tunk volt, mind arrúl a mi béjött s mind pedig a mi restantia kün vagyon mind lakságon, székelységen, szászságon, számot vegyenek az perceptoroktúl: az Albert deák, ki kéncstartó volt, deákitúl is, ugy mint Kolosváratt György deáktúl és egyebektől is, és valamennyivel adóssá maradnak, irremissibiliter exigálják; egyébről is mindenről, a miről illik, számot vegyenek.

(29) Az mely élést Fejérvárott Szabó István és Dancsak János Fejérvármegyében felszedtenek és marhákat dúltanak, azoktúl is tőlök azon arra rendeltetett személyek az exactorokkal együtt számot vegyenek és az eldúlt marhákrúl is diligenter inquiráljanak, és mind az számvételt, mind az inquisitiót ez jövendő gyülésre reportálják, és az ország statuál is felőlök, semmiképpen sub poena amissionis officij az exactorok azt ne praeteremittálják. Az minémő három rendbeli élést tavaly és az előtt is az három széken felvetettenek volt, az had tartására, arrúl Egri György vegyen számot, hova költ, és mennyi volt; az kik percipiálták is, tartozzanak számot adni, Egri György mellett Mikes György légyen az számvételben.

Vadnak ezenkivűl is némelyek, kik noha számot nem adtanak, de ajándékkal és egyéb okokkal magoknak quietantiát impetráltanak, azért végeztük, hogy ha kik effélék találtatnak, non obstantibus literis quietantialibus, tartozzanak számot adni és meg is fizetni, a mivel adóssá maradnak.

(30) Az számvételre rendeltük Boronkai Jánost és Kléśán Kristófot, kikhez adjungáltuk az ő felsége számvévőit. Légyen pedig kezdeti az számvételnek in die festo exaltationis sanctę crucis proxime venturo, Fejérváratt.

(31) Mivelhogy pedig császárhoz ő felségéhez rendelt követek költségére és ajándékokra pénz kivántatik, rendeltünk félfél kapuszámrúl den. 25, az másfél forint adó mellett ugyan azok kezébe, kik az derék adót szedik, béadni, azon 20 Septembris, melyet azon perceptorok szolgáltassanak minden késedelem nélkűl Gyerőfi János vagy Cseh György kezébe.

Ebben fizessenek az egy házhelyi nemesek den. 75.

Az székelységen az lófejek azonképpen den. 75.

Az drabant és szabad székely, egyik-egyik den. 10.

Az szászság az ő módjok szerint.

Gyerőfi János kezébe pedig Kolosvárra vigye Kolosvármegye, Tordavármegye, Doboka, Szolnok, Aranyosszék.

Cseh György kezébe pedig Fejérvármegye, Kíköllővármegye, Hunyadvármegye, Zaránd, Karánsebes, Lugos és az székelység és szászság administrálják.

(32) Vagyon más szükség is, kire rendeltünk egyegy házas örökséges embertől den. 10.

Egy házhelyi nemes ember adjon ebben den. 20.

Az lófőszékely azonképpen den. 20.

Drábant és szabad székely den. 10.

Az szászság között minden városokban, székekben, egyegy személy, kinek háza, öröksége vagyon den. 10.

Az szabad és mezővárosok azonképpen fizessenek.

Az utólsó adóval együtt administrálják az perceptorok kezébe.

Ez tíz pénz adóval az perceptorok az mely czédulákat adnak, pénz nélkűl adják.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum dominorum nobilium regnicolarum trium nationum Transsyluaniensium benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, ut praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet authoritate plenipotentię nostrę, a sacra caesarea regiaque maiestate nobis attributę, quorum interest, seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamusque et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta ciuitate Medgies die vigesima tertia mensis Augusti, anno Domini millesimo sexcentesimo secundo.

(Eredetije a *gr. Mikó Imre gyűjteményében.)*

XXIX.

1602. szept. 1.

Básta jelentése Rudolfnak az erdélyi ügyekről.

1. Vom 24. Augusti habe er Basta geschrieben, das der landtag oder versamblung in der statt Meggies aus den gnaden gottes erwündtschtes endt erraichet habe, und erstreckhe sich die gelthülff in die 20 oder 25 m. fl. welches gleichwoll gar ein schlechtes remedium zu den grossen notturffen der soldaten, beuorab (?) der hungern zu Lippa und Jeneő, die sonst monatlich bezahlt worden, das ihn dann mehr als alles anders beengstiget, weill dises ein volck so starkh bei diser verenderung interessirt.

2. Man schickhe hiemit die articulos so in dieser versamblung beschlossen.

3. Dar land hat wöllen den Toldi mit andern deputirten zu ihrer Maiestät abfertigen, und möchte beschehen, daz der adl zugleich mit den Sachsen und Siculis khommen, (?) [1]) aber er erachte nicht besser sein zu erhaltung des landts, als sy auf mitl, die ihr Mt. für gut ansehen, von einander abgesondert zu halten.

4. Die relligion betreffendt, währe guet die catholische in der Sachsen stett einzubringen und die zu Cibinio zu annemung derselben anfangs zu disponiren, würden alsdann die andern hernach folgen.

5. Vor allen .... müsste der arianisch, sabbatisch oder jüdische glaub wie auch der caluinisch, doch dieser zu seiner zeit nit jetzt ausgerottet werden.

6. Weill hieuor die sich catholisch erkhläret, zu kheinem magistrat gelassen worden, solle daszelb khönfftig abgestellet werden.

7. Nachdem sich die zeit der abdanchwng des kriegsvolkhs herzwnahet, vnd auf die bezahlung sowohl als auf ringerung des landts [2]) zu gedenkhen, danebens weill man die

---

[1]) Venessero az olaszban.

[2]) Per allegerire la prouintia.

festungen inhatt, sich kheines auffstandts zubesorgen, so währe er der meinung es möchten in Lippa gelegt werden 400 teutsche khnecht, so vill im Jeneo, 100 in Deua, 100 in Fogaras, 100 in Viwar, vnd 500 wo der general residiren würde zu seiner guardia, vnd allerlej fürfallenheiten, vnd hierzu währen von nöthen des obristen Breiner 6 neugeworbene fändl knecht vnnd da sÿ nit völliger anzahl, müsste mann sÿ mit andern erstatten, in alle weg aber auf ihre bezahlung ohne die sÿ dahin nit zu bewegen, gedacht sein.

8. Die reuterei betreffendt khöndte man die 4 compagnie des Verlini vnd die 6 neue wallonische sambt des herrn Basta guardi behalten, die übrigen abdanckhen vnnd hürüber hetten sich ihre Mt. vmb daz der Obriste Flaus tod, zuuerhütung tumults diese zu resoluiren.

9. Herr Joachim Beckh, ligt zu Jeneő, hatt gemacht daz des Selestey Janos diener ihne, ihren herrn umbgebracht eben zu rechten zeit als er auch zu den türcken fallen wöllen. Ist ein Person *(t. i. Beck)* die ihre Mt. billich in ihren diensten erhalten sollen, vnnd bittet ihre Durchl. der Basta, sÿ wellen herrn Beckh dahin befürdern, daz er in dem gouerno zu Jeneő möchte als oberster confirmiert werden, alleweilln er sowohl standes als valors wegen nit zuverbessern.

10. Obwoll her Basta vorhabens gewöst mit seinem khriegsvolckh gegen Lippa zu ziehen, das castell Zolmos, so der Moyses Sicul dem Türckhen geben, einzunehmen, demnach er aber vom Wallachen auisirt, dasz dem Simeon 11,000 Tartaren vnd ein anzahl Polackhen zu hülff khomen, hat er sich nach der Cron statt begeben, hiedurch vnserm wallachischen weyda einherz, vnd den Jeremia an sich halten zu machen, vnd zu disem end hatt her Basta verlauten lassen, er ziehe auf die Moldau, immittels wölle er den Barbel Geörgy mit 3000 Siculn vnnd mit 2000 Pferd gegen Lippa wertz, die impresa des schloss Zolmos fürzunehmen abfertigen, wölches wie fürkhombe nit starckh, weilln zu Temesuar wie die gefangenen aussagen, vber 4000 Türckhen sambt dem Bectes bassa nit befinden.

11. Dem Wallachen hatt er geschrieben, das er auf khein weis schlagen, sondern an einem festen ort sich enthalten

solle, zumahlen die furia der Tartarn nit lang wehren khan. vnder deszen will Basta sehen, wie sich der Jeremias verhalten wirdet, vnnd da er vermerckhte daz er seinem brudern hülff leistete, wöllte ihme der herr Basta in seinem landt unruhe zu machen, weilln sich der orthen nit wenig vertribne Moldauer befinden: doch will er diszfalsz so gewahrsamb als sich gebührt handlen, damit er ihre Mt. nit ein neue khrieg einlaitte.

12. Mit des obristen Breiner regiment stehet es übl vnd da er *(t. i. Básta)* nit tuech vnnd schuech etlicher massen für sy erhandlet, hetten sÿ böse handl angefangen. Sey derowegen ein notturfft auf das ehist gelt hinein zu ordnen, damit nit ein meuterei folge, wölches dann ohne zweifel das lezte verderben dieses landt sein wurde, weill sÿ gesellen gnueg finden würden. Derowegen er herr Basta die vallonischen Pferd dahin gewisen, das sÿ einen zu solicitirung ihrer besoldung zu ihrer Mt. absenden sollen, hierzu sy dann den haubtmann Gent zaigern dises verordnet, den würdt bis man mit gelt gefast, mit gueten beschaid vnderhalten müessen.

(13) Mit den Siculn erregt sich ein sehr wichtige difficultet, und ist dise, das wann man ihnnen die freyhait zulasst wie sy fürgeben und ihnen zuegesagt worden, so würd der ganze adl bey ihnen, der grosse ist, ihrer güter entsezet sein, denen würdt man notthwendig andre güetter eingeben müessen; wo man aber dieselben nemen werde, wüsze er *(Básta)* nit, weill die ganz prouinz so gar verderbt; wölle aber bessere erkhundigung einziehen, folgendts ihr Mt. und ihre fürstl. Durchl. berichten.

14. Er wölle nit zweifeln, die deputirten zu Praag die werden sich etlichermassen auf die handlung zu Clausenburg gründen, welche aber seines erachtens mit mehr gelten solle, in erwegung, er nach dem schluss derselben die wehr [habe] brauchen müessen.

15. Was die ruhe des landts antrifft, will er dafür halten die gemütter haben sich gestillet, obwoll dieser völckher natur die allerunbeständigist, darumben ihn[en] nit vill zu vertrauen. Er verhoff auch, sein gebrauchte guetigkeit werde ihrer Mt. nit schaden bringen; obwoll es auch wenig nuz sey, souill

etlicher gueter [1]) belange, werde sich auch begnügen, do er *(Básta)* ihr *(ő felségének)* diese prouinz underworffen. Bittet demnach gehorsambist ihre Mt. und fürstl. Durchl. wolten dem Niarÿ Pauln bewelchen daz er ohne ferrers difficultirn die gütter denen so begnadet worden restituiren lasse, wölches bisanhero nit beschechen.

16. Der Toldi ist in diesem landt ein fürneme person, wie ihre fürstl. Durchl. wissen werden, und währe guet, das ihme zu hoff sactisfaction beschehe, wölches dann zu befridig — vnnd contentirung dises volckhs dienet.

17. Als Basta diesen brief zumachen wöllen, ist ein practica des Sicul Moyses mit etlichen aus den fürnembsten, beuorab mit dem Toldi und Barbel Georgen, indem er sy ermahnet ihre zusag vnnd ihre verbindniss, das sy die Teutschen in dem landt nit leiden wöllen, zu halten, unnd hatt man den diener mit sambt den brieffen bekhomen. Man examinirt jezo vnnd souill man bishero heraus bringen mögen, ist dise verbintniss gleich bald nach der schlacht bey Weissenburg, und eher man die vestungen oberantwortet, beschechen. Man würdt also immer fortfahren, damit man alles erfahre. In summa dises volckh würdt nimehrmehr ruhwig sein, es seÿ dann daz man ein orth mitten im landt befestige, es seÿ nuhn Sassebes oder Milenbach, dann unmöglich ist in disem landt sovill khrigsvolckh als zu bendigung dises volckhs vonnötthen zu underhalten, so verwüstet ist es. Wenig soldaten aber da zu halten, ist gefährlich. Diser Sicul Moyses schreibt auch etlichen haubtleuthen der heÿduckhen so in der Wallachei sein, unnd ermahnet sÿ, sÿ sollen das vatterlandt liberirn helffen; erinndert sÿ auch der verbündtnuss des jüngst abgewichnen jahrs; destwegen ihrer fürstl. Durchl. er Basta mehrmals geschriben; deutet ihnen benebens an das gros verlangen so sÿ neulicher zeit als sÿ nahend beÿ Sassebes fürgezogen gehabt haben, damaln wie der Sigismundus unnd er Basta in erstbesagter statt beÿsammen gewöst, da dann Khys Farkas, Redey Ferenz, der sonst zu Fillegg gelegen, unnd Nagy Pal alle 3 Ungern dem Sigismundo zu wiszen gemacht, sÿ währen berait das deutsche

[1]) Némelyek jószágait.

khriegsvolckh alles niderzuhauen, und ihn in das fürstenthumb widerumben einzusezen, da er hett gewöllt, wölches mir *(Bástának)* dann der fürst selbst auisirt vnnd er mehrers darumben wiszen würdet, weilln er es remediret, indem er sÿ vertröstet, ob er woll an den hoff verraisen, werde er doch mit ihrer Mt. gnaden in 3 monathen daz fürstenthumb widerumb regirn. Vnnd zu bösserer ergründt- und erforschung des handls, hab er Basta sich resoluiert selbige brieff in die Wallachei den haubtleuthen, nachdem er sÿ woll zugemacht zu übersenden, und da es annderst müglich zu erfahren, was sÿ desfals gesinnet, wie er dann zu diser verrichtung ein tüchtige person zuwegen gebracht, und wann ihr Mt. khönfftig sich mit dahin resoluiren, das man ein tail diser nation dort weggnimbt, so werden sÿ gewis ein seltsamen pesseu [1]) machen.

18. Die eröfnung diser practikhen habe verursacht das er dem Barbel Georgen die gedachte impresa per Zolmos nit vertrauen derffen, besorgend gefärlich zu sei souill Siebenbürger auf die gränizen zuschickhen, die sich dann leichtlich mit andern der gränz deren bey 3000 ungefährlich sein möchten, zu den Turckhen schlagen und gegen ihme ziehen möchten. Und habe sich demnach resoluirt gedachte 3000 Siculn und tausent pferd mit sich nacher Cronstatt zu führen, würde darnach zeit nit manglen sich gegen Lippa zu wenden, dann daz Wallachische weesen khönne weder auf aine noch andere weis lang wehren.

19. Bitet abermahlen unterthänigist ihre Mt. und Durchl. wolten ihm wissen lassen, wessen sÿ sich wegen licentier und behaltung des khriegsvolkhes deren orten genedigst entschlossen, dann auszer bevelch wölle er auch mit einen licentieren.

20. Es wäre gar guet, das ihr Mt. ein verstendige person umb allerleÿ zustende willen dem Wallachen jederzeit beÿzuwohnen verordneten. Dann obwoll er Basta leit dort habe die ihne des verlauffs berichten, so khonnen sÿ es doch nit alles penetrirn, wie ein solcher thuen khündte etc. Datum im feldt beÿ Nagy-Schink den 1. Septembris Anno 1602.

---

[1]) Al sicuro farano qualche bel tiro.

(Egykorú fordítás a bécsi udv. kamarai levéltárban. Siebenb. Urkunden.)

XXX.

1602. szept. 14.

Radul a császárnak: Simon vajda megveretéséről jelentést tesz.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas stb.

Non dubitamus clementissime domine, Maiestatem Vestram caesaream benigne meminisse, quibus de causis et arduis negotiis, superioribus temporibus legatum nostrum Ztroiam Buczesthÿ ad Maiestatem Vestram caesaream ablegaverimus, per quem nostrum legatum Maiestatis Vestrae caes. gratiam et benevolentiam qua erga nos afficitur, copiose intelleximus.

Requisiveramus Maiestatem vestram caesaream per praedictum nostrum legatum de aliquo castello in Transilvania sito Wecz nominato per Mtem Vestram caes. nobis clementer conferendo de quo negotio in instructione nostra etiam mentio fit. Similiter etiam tres fratres Buczestianÿ ex quorum numero unus Ztroya Buczesthÿ praedictus noster legatus, nomine aliorum duorum fratrum, Maiestatem Vestram caesaream de castellis Egeres et Bolia in Transsilvania sitis, ipsis per Maiestatem Vestram caesaream benigne conferendis requisiverat. Eapropter Maiestatem Vestram caesaream humiliter oramus, velit nostri clementer ob respectum nostrorum fidelium servitiorum curam habere, castellaque praedicta ex gratia clementer conferre. Quam Maiestatis Vestrae caes. gratiam et benevolentiam omni fidelitate ad ultimum usque vitae nostrae halitum reservire studebimus.

Eandem Maiestatem Vestram stb. foelicissime valere cupientes. Datum ex civitate nostra Tergovistia die 14. Septembris anno 1602.

Eiusdem Maiestatis vestrae caesareae
fidelis ac perpetuus servitor
(Oláh írással) *(Radul vajda)*

Külczím: Sacratissimo et invictissimo Romanorum imperatori Rudolfo secundo . . . . stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titk. áll. ltárban.)

XXXI.

1602. okt. 17.

Istvánffi, Mátyás főherczegnek Erdélybe küldetése ügyében.

Serenissime Princeps et domine domine clementissime. Magnifici domini Pezzen et Molard patroni mei urgent meum iter in Transiluaniam, quod mihi iussu maiestatis caes. domini mei clementissimi incumbit; ut statim illud aggredi Viennamque proficisci debeam. Quod quidem ego ex animo praestarem, sed impedimento mihi ac summo dolori est coniugis meae charissimae periculosissimus morbus, qua cum multos annos coniunctissime vixi, neque decet ut eam in hac extrema necessitate deseram. Quamprimum autem deus opt. max. in utramuis partem de illa statuerit, ego officio huic meo satisfaciam. Sed interim illud quoque Serenitati Vestrae humiliter significo, ac deliberandum relinquo, quod si mihi in Transiluaniam omnino erit eundum, neque futurae diaetę Posoniensi interesse potero, omnes causae fiscales, quę arduę prorsus et difficiles sunt, utpote quędam ad notam infidelitatis tendentes, differri ac prorogari debebunt. Itaque supplico Serenitati V. humillime, dignetur deliberare, an ire vel pro dicta causa domi manere debeam, quicquid autem Serenitas V. iusserit, hoc exequar. Quam deus opt. max. felicissime et diutissime conseruet. In cuius gratiam me et seruitia mea humiliter commendo. Ex Vinice. 17. Octobris 1602.

Eiusdem serenitatis vestrae

humilis et fidelis seruitor

N. Isthuanffÿ m. p.

Külczím: Serenissimo principi et domino domino Mathiae Dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. Domino meo clementissimo. Viennae vel in castris.

(Egészen Istvánffy kezeírása. Eredetije a bécsi cs. titk. ltár. Hung.)

XXXII.

1602. nov 2.

Rudolf, Bástának: óhajtandó, hogy hadai egy részével kijönne Erdélyből.

Rudolphus etc.

Magnifice. Ex litteris tuis proximis, 16. Octobris datis vigilantiam, prudentiam tuam militarem quam in expeditionibus istis adhibere, quaque periculis obviam ire prouinciaeque finibus prospicere consuevisti, libenter perspeximus. Gratum nobis inprimis fuit ita foeliciter fugatos fuisse Tartaros et successibus caruisse perniciosa Moysis Zeckely consilia, quae quomodo deinceps superanda atque avertenda sint, minime dubitamus, quin solicite sis curaturus.

Quandoquidem vero Turcarum exercitus qui in superiorem Hungariam et ad Transsylvaniae fines sese convertebat, audita obsidione Budensi ad Pestinum redijt, quod modo premit, magnopere optemus te, si absque singulari prouinciae periculo possit, cum aliqua lectorum militum manu nostris qui Pestii et in castris Budensibus laborant, auxilio venire aut saltem copias aliquas mittere, quae vel exercitum nostrum inferioris Hungariae augeant et conforment, vel si hostis forte abscesserit, illum in itinere infestent. Quid fieri possit, cupimus mature consideres, et serenissimo fratri nostro archiduci Matthiae significes. Quandoquidem vero etiam de arce in metullio provinciae ad maiorem securitatem extruenda semel atque iterum quid sentias innuisti, consilium nobis tuum omnino placet, cuius executionem tibi soli, si commissarii nostri diutius adventum suum distulerint, concredimus. Ut enim illi communicato tecum consilio id curae haberent, a nobis in mandatis habebant. Ut caetera omnia, sic et istud inprimis fideliter cura, tibique gratiam nostram stb. promitte. Datum Pragae 2. Novembris anni 1602.

Az irat homlokán: Georgio Basta responsum.

(Fogalmazvány a bécsi cs. állami lt. Hung.)

XXXIII.

1602. nov. 21.

A brassai tanács Bornemiszának, az országgyűlés által kivetett élelmi szereket nem tudja beszolgáltatni.

Magnifice dne, nobis observande: salutem et servitiorum nostrorum paratissimam commend.

Singulares agimus gratias Mag. Vrae quod nostri causa partes suas apud ill. dnum generalem interposuerit. Mediam partem ex frumentis proximis in congregatione Medgyesiensi nobis impositis illma sua mag. con. . . . . Perspectum vero atque cognitum habet Mag. Vra, rem omnem frumentariam a colonis nostris ita ademptam esse non solum ex campis sed etiam horreis ut omnino nihil sit residui. Nos quoque in ciuitate nostra nihil aut exiguum valde habere ut plerique in hoc districtu pane furfureo et ex glandine confecto vivant. Cujus rei gratia modum haud quaquam invenire possumus ut mandato ill. suae mag. satis facere valeamus. Milites libertini et satellites Marci vayuodae hinc inde excursitantes nunc quoque miseris hominibus maximo sunt incommodo. Horum itaque habita ratione, respectu etiam communis calamitatis Mag. Vram demisse rogamus ulteriori sua intercessione nobis non deesse velit, ut vel Mag. Vrae causa altera quoque pars frumenti impositi nobis concedatur: quod administrare ob ejus defectum, non nostram inobedientiam vix licet. Quod vicissim demereri nostris servitiis de Mag. Vra studebimus; eandemque felicissime valere exoptamus. Datum Coronae, die 21. Nov. anno domini 1602.

Mag. V. servitores paratissimi

Iudex et senatus civitatis Coronensis.

Külczím: Magn. d. Balthasaro Bornemisza s. c. r. Mttis per Tranniam consiliario, dno nobis obseruando.

(Ered. a Mike Sándor úr gyűjt.)

XXXIV.

1602. decz. 6.

Rudolf Bástának: az erdélyi ügyekről intézkedik.

Rudolphus etc.

Magnifice fidelis dilecte. Ex proximis tuis decima quarta Novembris die datis quis modo rerum Transsilvanicarum status sit et quidem hoc libenter intelleximus, depulsis iam quae a Turcis ac Tartaris imminebant periculis, id curandum esse, ut dimisso superfluo milite praesidium per provinciam maioris securitatis causa distribuatur. Quod ut facilius fiat procurandarum in eos usus pecuniarum rationes camera nostra aulica solicite init, quae brevi tibi quicquid eo pertineat scribet. Urgemus etiam ut commissarii a nobis iam dudum designati quamprimum pergant et sive coniunctim sive separatim rerum istarum curam suscipiant.

Quandoquidem autem sinistra de Radulio et Valachica nobilitate et quidem ex litteris tuis te de illis non nihil dubitare intelligimus, non satis tutum existimamus, te hoc tempore ad nos, donec Transilvaniae bene prospectum sit, excurrere. Id cum absque periculo fierri posse intelligemus, facultatem veniendi benigne tibi daturi sumus. Ut vero patientius eam moram feras, colonellatum vallonum quem petiisti, tibi concedimus ac permittimus, deque aliis ornamentis tuis sponte nostra cogitamus, quod brevi re ipsa senties. — Arcem interim sive propugnaculum in meditullio prouinciae aedificari ubi maxime tibi opportunum videatur, nobis placet, ut vero illius ad nos formam mittas, cupimus.

Obsidionis Budensis quis successus fuerit, haud dubie acceperis. Cum itaque plurimum hoc tempore intersit hostem diversis in partibus distineri, — opportunum nobis videatur, si Turcarum confinia excursionibus infestentur et commeatus qui in Hungariam portetur, impediatur, quod per Radulium si constans in fide persisterit, fieri commodissime posset.

Quod Marcum vaivodam ab expeditione Moldavica, ne Poloni irritentur, revocasti, recte factum.

Equitatus Silesiacus si eo non magnopere per hyemem opus erit, videbis quomodo et quando dimittendus sit. Quae vero copiae in Transilvania necessario retinendae et in futuras expeditiones necessariae sint, ipse dispicies. Turcarum interim consilia obseruatis, nosque de iis, quae explorata habebis, certiores facies. Res annonaria quomodo tempestive et in Transilvania et in superiore Hungaria procurari commodissime queat, cupimus tibi curae sit.

Et cum ante hac Turcae variis modis pacem quesierint, operae precium fuerit, quid modo animi habeant, si observes si dextre ad confinia per homines idoneos inquiras, nobisque quid compereris, significes. Si etiam inveniri modus possit, ut Tartari sese a Turcis separent, et ab iniuria nostris finibus inferenda abstineant, rebus in nostris valde commodum foret, ad quod industriam et curam adhibebis.

Quoniam etiam nostra in eo consultatio versatur, ut expeditionem in proximam aestatem redintegremus, iudicium audire tuum velimus, quid potissimum, qua in parte suscipiendum tibi videatur, et num ita rem institui posse existimes ut uterque, si opus sit, exercitus coniungatur. De caetero stb. Datum Pragae 6. Decembris, anno 1602.

Az irat élén: Georgio Basta.

(Fogalmazvány a bécsi cs. és kir. áll. levéltárban. Hung.)

XXXV.

1602. decz. 10—15.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgivs Basta dominus in Sult eques auratus sacrae caesareae regiae maiestatis ac catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus eiusdemque sacrae caes. regiae mtis exercitus et regni Transilvaniae generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod magnifici generosi egregij nobiles coeterique status et ordines duarum nationum regni Transylva-

niae nobilium videlicet et Saxonum in partialibus eorum comitijs ad decimum diem mensis Decembris anni millesimi sexcentesimi secundi proxime praeteritum ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem partialibus comitijs paribus ipsorum uotis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut nos uniuersos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes nostrum consensum illis praebere, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare quam per alios quospiam ubique per ditionem sacrae caesareae regiaeque Maiestatis Transylvaniensem firmiter observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum duarum nationum regni huius Transsylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem decimum mensis Decembris Anno domini millesimo sexcentesimo secundo, hic Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Minémű jó akarattal való gondviselése legyen nagyságodnak reánk országúl ilyen nagy romlott állapatunkban, mind annak előtte való időkben, s mind pedig mostan, az nagyságod propositiójából és közénkbe való izenetéből nyilván meg értettük; holott jelenti nagyságod, hogy ez ideigvaló sok romlások, pusztulások, kik az sok változásoknak háborúi miatt reánk következtek, nagyságodnak akaratja és kedve ellen történtenek volna. Melyek hogy ez után meg szűnnének, nagyságod minden úton azon igyekezvén, kévánta volna ez mostani partialis congregatiónkat, hogy in tempore azokról az mediumokról szólván, melyek ad hanc rem perficiendam sunt necessaria, nagyságod is az hadakozó népnek fizetését megadván, in officio contineálhatná őket, és tovább való kártételtől az szegény országot megoltalmazná. Mely nagyságod hozzánk való jó kedvéért, rólunk való szorgalmatos gondviseléséért, az úristen nagyságodat megáldja, szerencséjét nevelje és öregbétse, az egész keresztténségnek jovára, császár ő felsége birodalmának kiterjedésére, és az szegény romlott hazának megmaradására.

Noha pedig minémő fogyatkozott állapatban mind magunk s mind szegénségünk jutottak légyen etiam nobis tacentibus res ipsa testatur, nagyságod is jól látja: mindazáltal elhivén azt, hogy nagyságod isten után minden tanácsit gondalatit arra dirigálja, miképpen ennyi sok nyavalyákból emergálván in optatum tandem quietis et tranquilitatis portum pervenire possimus, nem akarunk mind ennyi fogyatkozásban is, se az nagyságod reánk jó akarattal való gondviselésének se magunknak és az közönséges jónak megfogyatkozni.

(2) Annak okáért az mi nézi az nagyságod kévánságát, tudniillik, hogy hadának fizetésére bizonyos summa pénzt és élést adnánk, melyből nagyságod megadván fizetéseket bizonyos helybe szorítaná őket, és ekképpen mind fizetésből mind élésből prospiciálván nekiek nagyságod, minden úton azon lenne, hogy tovább való pusztitástúl, kóborlástúl az had népét megfogná, és az szegénségnek állapatját csendességre hozná; látjuk és esmérjük az nagyságod hozzánk való propensitását, és az közönséges jónak promoueálására való kegyes indulatját, kiben hogy mi is nagyságodat elégségessé tehessük, ígírjük nagyságodnak arra az szükségére, az nagyságod kévánsága és tetszése szerént nemességől és szászságúl tizenöt ezer forintot ad festum natiuitatis domini immediate venturum ide Fejérvárra bészolgáltatni.

Mely summa pénzt hogy nagyságod jó akaratjábúl ígíri ez jövendő generalis gyűlésünkben felvetendő közönséges adóbúl defalcáltatni, nagyságodnak országúl hálaadással megigyekezünk szolgálni.

Mely kölcsen pénzben noha az nemességre ez mostani romlott állapathoz képest annyi nem háromlanék, mindazáltal nemességől az hatezer forintot magunkra vesszük, az többének penig, az kilencz ezer forintnak, megfizetését az szász uraim is magokra vötték.

Ezen szükségre (igérünk) nagyságodnak nemességől és szászságúl ezer Küköllő köble búzát.

(3) Hogy penig ezen summának felszedésében olyan difficultási ne legyenek, az melyek az előtt is az adónak és egyébféle contributióknak beszolgáltatását impediálták, nagyságodnak könyörgünk, hogy az valonokat és egyébféle hadakozó

rendnek moderatiójában találjon oly módot, hogy se az pénznek és élésnek felszedésében se penig annak beszolgáltatásában az nagyságod kévánságának meg ne fogyatkoznánk; mert történtenek oly dolgok, hogy az mely élést és adót az vármegyéken és székeken felszedtenek, azokra vagy valon vagy hajdú vagy egyéb hadakozó rend reá találván, az vármegyékrűl avagy székekrűl való élést és pénzt tűlök elvötték. Kiről hogy nagyságod úgy resolválta magát, hogy azoknak, kik az élést vagy pénzt szolgáltatták, elegedendő bizonyságok és mentségek lévén, az ispánok is hit szerént végére menvén, arról hogy az had népe vötte el tőlök, számba acceptáltatja és quietálja rólla, nágyságodnak megszolgáljuk. Könyörgönk nagyságodnak, hogy mind valonokkal, katonákkal és hajdukkal az szegénségnek ha mi marháját az élés és pénz mellett elvötték volna, mindeneket restituáltassa.

(4) Mivelhogy penig az vármegye ispán uraim némelyek tiszteket resignálták, némelyek penig az változásokban el is holtanak közűlök, ki miatt sem az székek nem folyhatnak, sem az adó gondviselők nélkől bé nem szolgáltattathatik, nagyságodnak könyörgünk, hogy az mely vármegyében az ispánok vacálnának, nagyságod épétse fel és állassa helyekre őket.

(5) Az szász uraink atyánkfiai panaszolkodnak az Markó vajda népére, kik széllel az szászságon, de főképpen Kőhalom székben, szörnyű kóborlásokat, dúlásokat cselekednének, úgy annyira, hogy egyéb rendeket mindeneket az kóborlással felől haladtanak volna. Nagyságod prospiciálván felőle, hogy az féle violentiák megszünnének, az mi marhájokat az szegénységnek eldúltanak, nagyságod adassa meg velek, és minthogy fizetésen nincsenek, nagyságod oszlassa el őket, holott semmi bizonyos állapatjok vagy fizetések nem lévén, nem is méltó hogy az szegénységet eképpen rontsák, pusztítsák.

(6) Panaszolkodnak sok atyánkfiai, hogy az katona és hajdú rendek elhagyván zászlójokat, széllel az nemesség jószágát kóborolják és az szegénségen élnek, nagyságod parancsoljon meg, hogy az feje vesztése alatt minden közűlök zászlója alá álljon, az kóborlástól megszűnjék, és az mely az szegénségnek marháját elkóborlotta volna, mindeneket nagyságod restituáltassa, ha kik penig nem szükségesek, nagyságod oszlassa el őket.

(7) Vannak olyak is, kik nemes emberek vagy városbeliek lévén, hogy az kóborlásra nagyobb szabadságot vehessenek magoknak, az valonok, katonák avagy hajdúk közé adták magokat, és azokkal egyaránt dúlnak, kikről végeztük, hogy az olyanok ez jövendő vizkereszt napjáig, sub poena amissionis bonorum sine jurium possessionariorum suorum, házakhoz szálljanak.

(8) Történt ilyen dolog is ezen gyűlés alatt, hogy az Szászvároson lévő valonok Haczokra [1]) ütöttek, az szegénségnek minden élését eldúlták, noha az felvetett élést az vármegyékről és székekrűl éppen bészolgáltattuk nékik, de mindazáltal ahoz nem nyúlnak, semmit el nem költenek benne, hanem külön reponálják, egyéb helyeken ezen violenciát exerceálják. Nagyságodnak könyörgünk, parancsolná nékik mind Szászvárosra és egyéb helyekre, hogy az bészolgáltatott éléssel elégedjenek meg, abbúl éljenek, és ez után az kóborlástúl minden úton megszünjenek.

(9) Az elmult medgyesi gyűlésben noha elvégeztetett, hogy senki semmiféle had népétől kóborlott marhát meg ne vehessen, mind azon által vannak olyan panaszolkodások is, hogy sokan mind nemes és városi rend közűl, nem gondolván az articulussal, az féle kóborlott marhákat olcsón megvennének, és különb-különbféle praetextus által vagy kimészárolják vagy egyéb usuokra fordítják. Hogy azért az articulus ereiben maradjon, végeztük, hogy az emptor, valakinél azféle marha kóborlott találtatnék, kit ez mostani partialis gyűlés (előtt) [2]) quomodocunque aut a quibuscunque megvötte volna, az marhának elvétele kőűl (*kivül*), ha nemes ember, az vármegye ispánja két száz forintot, ha penig városbeli, az biró ötven forintot vegyen mox et de facto rajta.

(10) Az székelység közett mely örökségek közett ős és feje kötett jobbágyokat, vagy pénzen vöttek, az nemesség birja, az mint arról az elmúlt gyűlésben való articulus contineálja, kit nagyságod confirmálta, könyörgönk nagyságodnak, hogy azon végezést in vigore tartsa meg, és parancsoljon az kapitá-

---

[1]) Hátszeg vidéke.

[2]) Az »előtt« szó az eredeti hiteles példányból ki van felejtve.

noknak, hogy articulus tartása szerént minden nemes embernek hagyják örökségeket jószágokat, békeségesen bírniok.

(11) Mivelhogy az fogyatkozás ez egész országon naprúl napra öregbedik, azonképpen kinek-kinek állapatja fogyatkozik, panaszolkodnak sok atyánkfiai, hogy az nagyságod deáki az cancellárián az levelek árrát praeter modum annyira nevelték, hogy huszonöt pénzes levéltől egy forintot, egy forintostúl kettőt s többet is exigálnának: nagyságodnak könyörgünk, hogy nagyságod az régi usust observáltassa velek az levelek taxáinak exigálásában.

(12) Az perceptor uraim panaszolkodnak, hogy azelmult generalis gyűlésben az követeknek, kiket római császárhoz ő felségéhez választottunk, költségekre, azonkűűl más szükségre is az mely contributiót rendeltük volt, abban az székelységről ez ideig semmit nem administráltak volna: azért azon contributióknak megczirkálására rendeltük bizonyos atyánkfiait, úgy mint:

Marus, Csik, Gyirgyó, Kászon székekre Bogáthi Miklós uramot.

Udvarhely székre Betlen Farkas uramot, Koncz Mihályt.

Az három székre Csonkabunk Markust, Henter Benedeket.

Aranyas székre Járai Mihály deákot. Kinek országúl oly authoritást adtunk, hogy nem csak az contributiókban felszedtenek, azt cirkálják meg, hanem az mely restantiák hátra volnának is, exigálják, hogy az követeknek készületekben az késedelem miatt fogyatkozás ne essék.

(13) Commonefaciál nagyságod bennünket, hogy az elmult generalis gyűlésben felvetett adónak restantiáját is administráltatnók, melynek beszolgáltatása hogy ez ideig haladott, nagyságod ne az mi negligentiánknak, hanem az állapat súlyos voltának tulajdonítsa. Igírjük azért nagyságodnak azokat az restantiákat mentől hamarébb minden helyekről béadministráltatni.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum dominorum regnicolarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et in-

scribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, acceptauimus approbauimus ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis clausulis articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam, ubique per Transsylvanicam ditionem, firmiter observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus, authoritate a sacra caesarea regiaque Maiestate nobis attributa, harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate Alba Julia die decima quinta mensis Decembris anno Domini millesimo sexcentesimo secundo.

(P. H.)

(Eredeti hiteles példánya, Básta veres viaszba nyomott monorú alakú pecsétével, *az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.)* — Ebből a példányból tették közzé gróf Kemény József és Kovács István *Erdélyország tört. tára II. köt. 77—84. l.)*

XXXVI.

1602. decz. 18.

A császár válasza B. Zsigmond kielégitése ügyében.

Sacr. caes. ac regia maiestas dominus noster clementissimus in memoriam sibi reuocans quid domino principi Sigismundo Bathori de Somlio aurei velleris equiti antehac tam quoad pensionem annuam, quam quoad domicilium certum promiserit, benigne respondet: pensionem se se omnino soluere paratam esse, tarditatis eam causam fuisse, quod uno in loco et uno tempore solui nequiuerit. Vt vero dominus princeps hanc moram patientius ferat, donec regnorum ditionumque haereditariarum conventus, ubi certa soluendi ratio ineunda sit, habiti fuerint, quartam promissae pensionis partem quolibet trimestri soluet.

Et cum sacr. maiestas sua nusquam oportunius domicilium pro domino principe quam in hoc Bohemiae regno inveniat, de quo cum regni ordinibus agendum sit, ipsi interea dominium Libochowitium cum omnibus commoditatibus et

reditibus donec aliud domicilium detur, concedit. Quae in his et in alijs omnibus clementem et inclinatum in dominum principem affectum gerit. Datum Pragae die 18. Decembris 1602.

Szélén: Responsum pro domino principi Sigismundo Bathori.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXXVII.

1602 k. n.

Náprágy Demeter erdélyi püspök emlékirata az erdélyi viszonyokról s Erdély szervezéséről.

a)

Demetrii Napragy electi episcopi Transsilvaniensis de Transsilvanicis rebus ad sacratissimam caesaream regiamque maiestatem memoriale.

Status Transsylvaniae.

Dividitur tota Transsilvania in tres nationes: Saxones Siculos et Hungaros. Inter hos sunt dispersi per totam provinciam Valachi. Habent Saxones septem civitates praecipuas liberas: Cibinium, Coronam, Bistricium, Segesvár, Megies, Szászsebes, *Claudiopolim.* Hinc vicissim dividuntur in septem sedes.

Szazvarasi szek, ut ipsi vocant, habebat ista olim nostro tempore duodecim pagos.

Szasz-Sebes. Civitatem et pagos octo aut decem.

Segesvar, numerabantur sexdecim pagi.

Shinck szek, habebat pagos viginti duos.

Reizmark, pagos decem.

Olchna, pagos duodecim.

Rupensis sedes, pagos quindecim.

Sunt autem inter hos Saxones plurimi immixti pagi, castella, curiae nobilium, qui ad istas sedes non numerantur. Saxones igitur singulis annis ad comitia per principem evocati, non secundum numerum portarum, ut Hungari, sed cummuni contributione facta, *taxam* ipsi vocant, certam summam in aerarium principis inferunt, aliquando quadraginta, aliquando

sexaginta millia tallerorum, pro necessitate maiori vel minori. Sunt praeterea octo parochiae seu capitula, quae ipsi universitatem appellant:

Bistriciense, cum viginti quinque pagis.

Regnense, pagis XXVIII.

Barczense a fluvio, habet Coronam et quatuordecim pagos.

Kizdense capitulum pagos XXXXVI.

Ketsink capitulum seu duarum sedium, civitatem Megies cum pagis triginta sex.

Cibiniense capitulum, pagos quadraginta novem.

Sebes capitulum, pagos octodecim.

Horum omnium decimae pertinebant olim ad episcopatum Transsilvaniae, nunc ipsimet Saxones parochi a principe arendare solent in certa summa, quae mihi non constat, habetur tamen istius rei urbarium in Transsilvania apud arendatores.

Tempore pacis Saxones tenentur principem cum tota aula, cum ad illos animi causa excurrerit, gratis alere; solent enim pricipes, praesertim hiemali tempore, cum Albensis tractus ob frequentium aulicorum penuria laboraverit, se ad Saxones recipere, et isthic ubique splendide donariis exceptus, convivari, et ita aliquot menses sine expensis producere.

Cum vero est domi princeps, boves mactabiles, vina, avenam et omne genus frumenti gratis in aulam principis convehunt, quorum praecium ex taxa solet postea defalcari.

Ad usum quoque et necessitatem principis, ubi a praefecto Albensi admoniti fuerint, equos curules administrare tot, quot necessarii sunt, tenentur.

Singulis item annis omnes sedes et civitates principem in ipso circumcisionis festo xeniis honorariis excipere solent, praesertim scyphis deauratis amplissimis.

Tempore autem belli vectura, commeatus et maiorum tormentorum omniumque instrumentorum bellicorum praesertim capitulares illi sacerdotes Saxonici gravi sub poena tenentur.

Item ex omnibus civitatibus et sedibus arma, quae ipsi in armamentariis habent, et militem quantum possunt, non ad

castra tantum, sed etiam ad praesidia mittere et communiter omnes penes principem insurgere.

Est certe gens utilis, flos Transsilvaniae et aerarium principis. Facile enim cum taxis decimarum arendatione et aliis accidentiis centum millia tallerorum principes hinc in fiscum inferre potuerunt.

Quod ad religionem attinet. Isti omnes lutherani sunt, cuius sectam acerrime tuentur. Meo iudicio isti non sunt in religione hoc tumultioso tempore turbandi, sed potius in ordinem redigendi, praesertim qui in fide maiestatis suae caesareae constanter perstiterunt. Dabit deus aliam occasionem, quanto potentiori hoste Turca devicto, et vicinis provinciis pace et amicitia conciliatis, foelicibus suae maiestatis auspiciis avita quoque religio triumphabit.

Siculi sequuntur. Scytharum hoc hominum genus est durum et asperum, olim omnes nobiles et liberi, etiam pecorum pastores. Sed ob frequentes seditiones, ad quas nimium sunt proclives, omnibus libertatibus et immunitatibus privati in ordinem redacti, in perpetuamque rusticitatem deiecti nobilibus Transsilvaniae et principi sunt subiecti.

Sunt etiam isti in septem regiones seu sedes divisi, quarum nomina sunt: Szepsi, Orbai, Kisdi, Chik, Georgio, Marosszek et Araniasszek. Numerosos isti habent quoque pagos. Olim dum essent liberi, nullum principi censum soluebant, nullos labores et servitia rustica praestabant.

Tempore belli viritim omnes penes principem bene armati et hastati insurgebant, in castra cum illo descendebant gratis sine stipendio. Hac tamen lege: quindecim diebus gratis militabant, quibus elapsis rex aut princeps tenebatur illos aut in pugnam cum hoste educere aut domum remittere, vel vero commune stipendium cum aliis militibus solvere.

Cum vero principem contigisset aut nubere aut prolem habere, ad nuptiarum et baptismi solennitatem singuli unum tallerum et unum bovem solvebant: numerabantur olim circa triginta millia personarum, hac tempestate vix quindecim millia.

De horum statu mea opinio haec est: quia haec gens nimis seditiosa, levis et impetuosa est, non est in antiqua liber-

tate per suam maiestatem, posteaquam armis victa est, retinenda, sed in ordinem potius redigenda in servitutem, benemeritis personis aut prioribus dominis nobilibus, si fideles fuerunt, distribuenda aut arcibus suae maiestatis applicanda, et ad labores et culturas fodinarum vicissim cogenda. Habet enim princeps in Chikszek excellentem utilissimamque ferri fodinam, molas asserum, quae, ob concessam a Michaele vaivoda illis libertatem, desertae iacent, quas ipsi antea in usum principis colere tenebantur.

Ut vero tutius in officio retineri possent, restauranda sunt illa duo castella Varheli et Vdvarhel olim in Siculia contra illos a principibus exstructa, ab ipsismet nuper Siculis incendio deleta. Valebant haec castra impositis in ipsa capitaneis fidelibus contra Siculos et utramque Valachiam.

Contigit enim olim aliquoties ut clandestinis machinationibus incitati, principes Valachi ex utraque Valachia in Transsilvaniam irruptionem fecerunt, et insigni strage facta ad propria reversi, spoliis onusti.

Aut vero Siculi insurrectione et seditione contra principes excitati ex propriis sedibus in unum confluentes, contra principes et provinciales frequenter periculose invecti sunt.

Hae itaque duae arces, quibus insignes pagi et redditus Siculorum applicari poterint, horum malorum remedium erunt.

Verum ne tam bellicosae gentis operam omnino deleamus, servabit sua maiestas receptum in Transsilvania modum talem: sunt aliqui inter Siculos, quos principes ad commendationem suorum fidelium ex numero rusticorum eximere solent, et armis donare nobilitatis, tenebuntur isti alere unum equum et arma necessaria, temporeque belli sive in castris sive in praesidiis contra hostem pugnare, possunt esse aliquot millia aut centeni, et quidem selecti hastati. Vocantur apud illos *Lófö*, quasi unus eques.

Est una sedes, quae vocatur Araniasszek, illi incolae ob fidem et constantiam semper sunt in libertate conservati. Religione sunt varii, catholici plerumque, calvinistae, sabatistae, jacentes, arriani. Isti possunt hoc tempore praesertim in ecclesiam catholicam cogi. Nam et proclives sunt ad fidem

catholicam et fracti nimis, cedent facile, modo collocentur parochi catholici, quos et nunc plurimos habent.

Deinde monasterium in sede Chik, ubi et nunc sunt fratres Franciscani, in quos admodum sunt Siculi devoti, gratia suae maiestatis iuvetur, et exiguis ornetur redditibus, quo commodius plures fratres contineant. Ex hoc monasterio fratres per omnem Siculiam circumcursitabunt, concionibus et sacramentis populum fovebunt.

Hungari sparsi per totam provinciam, novem habebant comitatus, quorum nomina sunt haec: comitatus Colosiensis, Tordensis, Albensis, Kiköllő, Doboka, Szolnok interior, Huniadiensis, Szarand, Kraznensis.

Nobiles horum comitatuum utuntur legibus et immunitatibus regni Hungariae, mutatis nonnulis post defectionem a corona Hungariae. Omnes causae litigantium coram comitibus comitatuum discutiuntur, et sententiae, si alterutri parti non placuerint, ad tabulam principis per viam appellationis deferuntur, quae sub comitiis per dominos consiliarios revideri solent.

Tempore pacis isti nobiles praesidiarios in confiniis ex contributione communi alebant, equitum et peditum circiter duo aut tria millia. Deinde ad principis sustentationem numero et ratione portarum singulis annis in comitiis certam pecuniae summam fisco conferebant.

Portae vero singulis fere annis per commissarios ad id deputatos connumeratione noviter facta conscribebantur, quarum numerus pro temporum varietate variebatur. Minuebatur enim aut tyrannide possidentium aut militum vagantium, quos potentiores consiliarii sub vexillis suis non paucos alebant, insolentia, aut iniuria temporum, anni videlicet sterilitate, incendio, morte, ut fieri solet etc. Numerabantur tamen circiter quinquaginta millia portarum, ex quibus in comitiis nobiles ad instantiam principis, plus aut minus offerebant, nunc ex singulis portis tallerum et medium, nunc duos talleros, aliquando plures tres etc. Michael vaivoda meo tempore accepit sex. Unde dignabitur maiestas sua benigne colligere, quid Michael in tam brevi tempore cmmunxerit, et quam etiam suae maies-

tati pro pecunia molestus fuerit, aliis infinitis rapinis et praedis tacitis.

Itaque hinc etiam princeps Transsilvaniae habuit ad ducenta tallerorum millia, citra suorum subditorum offensam et gravamen.

Tempore vero belli contribuebant libenter, ex portis singulis tres aut quatuor talleros, milites quoque armatos, ex decem domibus unum equitem et ex singulis tribus domibus unum peditem, vel si necessitas tanta fuit, viritim omnes penes salutem patriae et principis insurgunt.

Ad castra sufficientem commeatum tam in provincia quam extra provinciam certo tamen illi pretio et levi concluso, convehunt.

Religione sunt fere omnes arriani et calvinistae. Qui hoc tempore ipsis fatali, facillimo negocio in fidem reduci poterint. Hac via:

Sua maiestas simulet se difficilem in gratia ipsis concedenda. Claudantur omnes ecclesiae Arrianorum, et sub poena capitis a cathedris concionatores Arriani arceantur. Si qui faciliores fuerint, in gratiam facilius admittantur. Severiores autem durius excipiantur.

Bona et redditus abalienati iuxta antiqua urbaria, quae passim in Transsilvania invenientur, arcibus suae Maiestatis applicentur.

Decimae similiter arrianorum in antiquum ordinem revocentur, omnes ipsorum proventus, quos principes catholici ex iuramento illis administrare debebant, abscindantur.

Articuli omnes in ipsorum favorem olim conditi et principum iuramentis firmati rescindantur.

Quin ego sic existimo sola suae maiestatis sub nomine exhortatione et mandato id fieri posse, si domini commissarii fuerint diligentes. Neque est quod hinc alicuius novi tumultus periculum timeamus.

Fracti iam sunt Torda et Dess amplissima duo oppida duae arrianorum sedes, funditus incendio deletae sunt, et mea sententia, aut nova colonia instituenda aut profugi pertinacissimi arriani sub conditione recipiendi.

Claudiopolis restat unica sedes episcoporum arrianorum, quae ob vicinitatem utcunque in fide suae maiestatis se continet, ab illa omnino haec pestifera secta pellenda est. Quod facillime fieri poterit.

Michael vaivoda, si non ille et sui boerones fuissent muneribus corrupti, omnibus Transsilvaniae principibus hanc gloriae palmam praeripuisset.

Valachi disperi sunt per totam prouinciam, montosa praesertim inhabitant loca, subsunt partim principibus partim nobilibus eius provinciae. Decimas frugum non soluunt, nisi pecorum omnis generis. Religione schismatici sunt. Isti propter linguam peregrinam difficulter converti in fidem catholicam possunt. Utiles sunt, nam ad omnia servitia coguntur.

Sequuntur bona et redditus principis ordinarii.

Praeter decimarum arendam, quas Saxones et nobiles arendare solent, item annualem provincialium contributionem, habet princeps aliquot arces seu castra:

1. Varadinum.
2. Somlio.
3. Hust.
4. Keowar.
5. Samos Viuar.
6. Maros Viuar.
7. Albam Juliam olim sedem episcopalem.
8. Vincz olim capituli Albensis.
9. Monora etiam capituli Albensis, Enied similiter.
10. Deua.
11. Branichka.
12. Sidowar.
13. Lippa confinium.
14. Wilagoswar confinium, Solmos, Geno confinia, Fogaras, Lugas et Karansebes districtus.

In his omnibus provisores seu officiales fuerunt, qui perceptoribus singulis annis dabant rationem. Urbaria horum reddituum satis multa in Transsilvania inveniuntur, praesertim in curia principis, si hoc tumultu non perierint, item apud

illos qui aliquando perceptores, praefecti, exactoresque rationum fuerunt. Illud hic notandum est, has arces olim ornatissimas et amplissimas fuisse praediis et possessionibus seu pagis, sed tempore Sigismundi ita spoliatae, ut pagis hincinde aliis distributis, vix nudi parietes remanserunt. Replicandi itaque erunt distracti pagi et in pristinum ordinem reuocandi. Hinc etiam factum fuit, ut arces et castella dominorum pagis et redditibus fere luxuriaverint, principis autem tantis ornamentis viduatae, se denudatas deflecterint.

Horum pagorum nomina in urbariis inveniuntur, vel etiam viva ex voce subditorum cognosci poterint.

Caeteras arces et castella provinciales tenebant. Hinc ingens est commoditas principi, greges equorum et pecorum omnis generis alendi, agros colendi et omnem oeconomiam exercendi.

Fodinae auri et argenti.

Sed et fodinas princeps habet insignes, quae illi singulis annis non mediocrem vim auri et argenti ordinarie offerebant.

1. Nagibania, Rivuli Dominarum.

2. Szalathnia.

Colebat has fodinas meo tempore in arenda doctor Muraltus et solvebat singulis annis, si bene memini, sexaginta millia aureorum ducatorum iusti ponderis. [1]) Ex his fodinis cuduntur aurei et talleri, et principis camerae applicantur. Poterint esse et plures hominum labore et industria.

Abrukbania et Körösbania.

Circa has sunt montes et flumina, qui incolarum industria partim ex terrae visceribus, partim ex lavacris obcisum aurum et pulveres et lapides aurei eruuntur, et in principis cameram comportantur. Praefectos fodinarum habent.

Non amplius hae fodinae in arendam elocandae essent, sed potius summo studio certis artificibus et magistris in hac arte peritis, ex aliis suae maiestatis ditionibus eo transferendi, qui in rationem suae maiestatis et has diligentius colerent, et

---

[1]) Szélén Náprági kezével: *circiter*.

plures fodinas iustituerent. Volebant idem experiri nonnulli diligentiores in provincia, si per principem licuisset.

Fodinae ferri, aeris.

Bellenes et in Siculia. Coluntur ad usum et necessitatem principis. Arendabat Wogen aliquot millibus.

Fodinae salium.

Thorda, Vizakna, Colos, Chik, Dees.

Hae producunt sales praestantissimos. Incolis nobilibus, praesertim vero dominis magnatibus pro usu domestico gratis satis administrant. Si vero questus causa quis emere voluerit, quinque nummis Hungaricis unum emitur, idest pro talleris viginti. Ingens utilitas harum fodinarum tempore pacis fuit, nam per Marusium, qui in Tibiscum, mox deinde in Danubium defluit, in Hungariam et ad partes Turcicas, deinde per Szamosium versus Maramaros, in continenti etiam, sal principis ingenti cum lucro efferebatur. Emporium et depositio salium est apud Varadgia, prope Albam Juliam, et Dees, ibi Marusius versus orientem, hic vero Szamosius versus occidentem onera vehit. Iam dignabitur maiestas sua cogitare, ex his omnibus fodinis quoties centena millia salium eruantur, et extra provinciam educti, tres aut quatuor, olim vero sex-septem venditis pro tallero, quanta pecunia in aerarium hinc inferri possit. Habent istae fodinae singulae suos praefectos, quos illi camerarios vocant, ex redditibus sibi officiales et cultores fodinarum satisfaciunt. Rationem tamen singulis annis reddentes.

Potuit princeps et ex his salium fodinis singulis annis habere centum millia tallerorum.

De bonis Valachorum in Transsilvania.

Antequam Michael vaivoda, irruptione in Transsilvaniam facta, provinciam occupasset, iam antea nonnulli Valachorum bona aliqua possidebant, atque imprimis Albae Juliae princeps Sigismundus,in gratiam Michaelis vaivodae, quem a Turcarum societate avocaverat, omnibusque benevolentiae significationibus prosequebatur, monasterium in colle penes civitatem sumptibus Michaelis extrui permiserat, praediisque donaverat. Sed

et Michaeli et heredibus suis insignem curiam Bolia vocatam cum omnibus pertinentiis contulerat, ubi Michael semper officialem habebat proprium, qui eius curiae redditus illi in Valachiam transmittebat.

Item relicta quoque Stephani vaivodae Moldaviae, nonnulla bona haud contemnenda, quorum nomina mihi non occurrunt, obtinebat. Erat autem hic Stephanus ille, qui Aronis vaivodae in locum, qui ob suspitionem ad Polonos et Turcas defectionis, captus a Transsilvanis fuerat, per Sigismundum suffectus, postea a Polonico exercitu victus, captus et penes fidem Sigismundi, vel potius suae maiestatis in palum crudelissime opera cancellarii Polonici tractus fuerat.

Habuerunt alii quoque Valachi sparsim bona in Transsilvania, quos sibi Michael fideles putabat, qui tamen Sigismundo omnia eius consilia interdum suggerebant, beneficiis et liberalitate Sigismundi illecti.

Fugato postea cardinali, et provincia subacta idem Michael, usurpata sibi huiusmodi authoritatis licentia, impune amplissima bona, arces, castella, curias suis Valachis distribuebat, quorum ex numero aliqui etiam nunc in aula suae maiestatis eorum bonorum iurisdictionem suam putant.

Quod itaque primo ad monasterium attinet, sentio illud nulla ratione Valachis permittendum propter has rationes.

Primo. Sive princeps, sive gubernator, sive episcopus aliquis Albae Juliae resideat, non decet penes fenestram pallacii schismaticum templum fieri, et ecclesiae Romanae rebelles contra ecclesiam cathedralem, cui prope est monasterium, triumphum occinere.

Secundo. Quia sub praetextu religionis ex illo monasterio tam a Turcis quam a Valachis fiunt consiliorum principis explorationes. Accidit enim aliquoties, ut calugeri (ita enim vocantur) ex Moldavia, Valachia, Transalpina colore devotionis, subornati in illud claustrum fuerint, qui omnibus, quae Albae Juliae in aula principis gerebantur, exploratis et apprime cognitis, pleni consiliis novitatibusque ad suos sunt reversi.

Hac dolosa cogitatione Michael quoque vaivoda homo astutus, qui in extorquendis principum secretis omnem adhibebat diligentiam, sub pallio devotionis illud monasterium

erexerat. Quod postea eventus rei comprobauit. Nam per calugeros consiliorum secreta cardinalis, et quam negligenter res suas idem cardinalis in principatu ageret, edoctus, incautum et imparatum hominem Michael invasit.

Michaelis vaivodae bona, an heredibus ipsius, qui tamen res aliquas bene gessit, per suam maiestatem reddenda sint, nec ne, vel alteri vaivodae, si in fide suae maiestatis perseveraverit, conferenda, stat in arbitrio suae maiestatis.

Viduam Stephani et filium, sentio per suam maiestatem non tantum in iis bonis, quae Sigismundus contulerat, conservandos, sed omni benevolentia et gratia prosequendos, quorum pater pro salute christianorum a Polonis, forte in odium domus Austriacae, tam atroci supplicio affectus sit.

Reliqua bona, quae suggeronibus a Sigismundo collata fuerunt, etiam stat in gratia suae Maiestatis. Certum tamen hoc est, multum interesse principibus Transsilvaniae, ut consilia Valachorum, qui frequenter a fide exorbitare solent, non ignorare.

Illa demum, quae Michael victor insolens suis donaverat, ut erant inordinate et illegitime, sine authoritate et annuentia suae maiestatis donata, ita omnes eorum donationales rescindendae et cassandae sunt.

Si vero sunt aliqui, qui sub praetextu constantiae, bona sibi restituenda sollicitent, non deerit modus suae maiestati illos aliter reddendi contentos. Arces etiam aliqui possidebant, ut Branichka versus Lippam, ostium quasi et clavis Transsilvaniae, quae hac tempestate praesertim tute aliis externis committi haud possunt.

De modo instituendae novae gubernationis et propagandae religionis in Transsilvania.

Absolutum aliquem principem praecipue ex fratribus suae maiestatis his temporibus ad eius provinciae gubernationem, mittendum non existimo esse tutum et necessarium. Primo quia non est digna illa provincia, ut aliquis ex domo augusta tantis periculis pro illa obiiciatur. Invident quoque suae maiestati haud impotentes inimici, hanc obtigisse provinciam, qui procul dubio movebunt omnem lapidem, ne sua

maiestas illa potiatur. Ignes etiam domesticos procul dubio excitabunt. Dedecus esset immortale principem aut fugisse turpiter, aut periisse in illa provincia. Deinde vix primis annis et ipse cum dignitate vivere, praesidia tueri et aliis necessitatibus succurrere in provincia tam desolata posset. Moveret haec res et Polonis stomachum, qui sub interregno principibus Transsilvaniae ad coronam aditum facilem putant.

Deinde vertiginosa est nimis illa provincia, Deus novit adhuc quos turbines ex altis alpibus excitare potest.

Censerem itaque ego usque ad quietiora tempora, quando princeps aliquis in provinciam bene pacatam, noviter restauratam, amicitia item vicinarum provinciarum firmatam intrare posset. Palatino tantum seu gubernatori alicui habenas Transsilvaniae committendas. Homini militari, catholico, docto, fideli, prudenti et modesto, qui ordinatis sibi in singulis annis ex provinciae redditibus salariis, certaque pecuniae summa limitata, item sibi conferendorum bonorum potestate concessa, praeesset toti provinciae, ut olim. Qui tamen limites sui officii non excederet. Haberet iste certos milites tam in provincia necessarios, quam in praesidiis sufficientes. Lege et iusticia praeesset, causas omnes litigantium, quae non essent magni alicuius momenti, via appellationis ad se delatas revideret. Nam graviores causae in Hungaria more antiquo ad regiam tabulam provocandae essent.

Neque cancellario isthic amplius opus esse censeo, collationes enim suae maiestatis et graviores expeditiones in Hungarica cancellaria expediri possunt, ut tempore divi Ferdinandi et praedecessorum. Posset hic gubernator Albae vel Cibinii residere.

Perceptores quoque seu camera instituenda, qui proventus regios diligenter et conscientiose percipiant, supremo camerae perceptori rationem reddant, lucrum, quaestum, et oeconomiam diligenter exerceant, tricesimas instaurent, et pro temporum statu novas instituant. Vino, sale et frumento, pecoribus in Hungariam, in Poloniam et partes vicinas quaestum instituant, quod commodissime fieri poterit, si diligentes fuerint. Posset camera residere aut Claudiopoli aut Coronae.

Haec vero omnia maximo cum emolumento fient, si sua maiestas cum Turca primo rem aut armis aut pace decernet, et cum vicinis Moldavis et Valachis amicitiam colet, sine quibus Transsilvaniae redditus et emolumenta percipi, exerceri et augeri vix possunt.

Quod ad religionem porro spectat, si divina humanis postponenda sunt, primo omnium sub hac victoria dominus capitaneus generalis Arrianorum ecclesias Claudiopoli, qui in omnibus consiliis et machinationibus contra Jesuvitas et religionem primi sunt, occupet, claudat, et concionatores Arrianos pellat. Idem faciat cum Calvinistis, ubi commode id fieri potest. Dignum est enim, ut tali facto, innocentia D. Ferdinandi imperatoris, qui Arriana perfidia Joannis Reguli ea provincia privatus fuit, vindicetur, et haeresis Reguli quam ille pulsis ex provincia omnibus religiosis, isthic invexerat, condemnatur, et ad oras extremas pellatur. Iuvabit etiam ad religionem restaurandam, si sua maiestas quamprimum episcopum aliquem introducat, bonorum et decimarum olim abalienatorum aliquam partem illi restituat, nam illa quae Sigismundus donaverat, nunc ab exercitu suae maiestatis ferro et incendio fere deleta sunt. Capitulares etiam aliquot Albam reponet, partem exiguam bonorum capituli illis reddet, omnia perpurgabit, renovabit. Ecclesiae libertatem a temporibus Joannis collapsam vindicabit, laudes et gloriam dei ubique promovebit. Haec tamen omnia ad benignum suae Maiestatis placitum.

(Eredetije, Naprági sajátkezü javításaival, a bécsi udv. kamarai ltárban. Sieb. Act.)

b)

E memoriale Naprági következő, sajátkezüleg írt leveléhez van melékelve:

Illustrissime domine, domine observandissime. Servitiorum et orationum commendationem.

Ea quae illustrissima dominatio vestra nomine suae maiestatis de rebus Transsylvanicis a me notanda ante paucos dies mihi mandaverat, perscripsi diligenter, ut eorum recorderi potui. Plenius et verius informaretur maiestas sua per me, si

Regesta et Urbaria prae manibus haberemus, quae in Transsylvania plurima invenientur, et etiam in Biblioteca mea in Hungaria puto me habere nonnulla. Haec ego scripsi, ut mihi occurrerunt, et quo in statu Transylvania meo tempore fuit. Non ita tarditati, quam aegritudini veniam peto.

Illustrissimae dominationis vestrae
servitor et capellanus
El. episcopus Trans.

Külczím: Illustrissimo domino domino Wnwerczagt etc. sacr. caes. regiaeque Maiestatis camerarum summo praesidenti etc. et consilii secreti consiliario etc. Domino patrono observandissimo.

(Eredetije u. o.)

XXXVIII.

1602. deczemb. 20-án.

Básta jelentése Rudolfhoz, az erdélyi ügyek rendbehozásáról.

Sacra Caesarea Maiestas.

Maluissem Maiestati Vrae humillime praesens proponere rerum conditionem et statum huius provinciae Transilvaniae, sed quae nuper Maiestas Vestra mihi exequenda mandavit, nimis fortasse reditum meum differre suspicor: meas partes fore existimavi,[1] si ea quae mihi impensius huic provinciae (ut par est) invigilanti utiliora esse videntur et Vestrae nominis Maiestati honestiora, scriptis narrare, ut opportune nunc et sine ulla temporis ac rerum iactura, quod Maiestati Vestrae magis libuerit, statuere ac postea imperare possit.

Praelium omne ideo infertur ut acquiratur aliquid non solum divitiarum, sed etiam ut novae vires ex debellatis populis et rebus bello comparatis victoris reliquis provinciis accrescant atque ita hostibus ipse magis infensus reddatur: et huic metae tanquam scopo praecipuo consilia omnia, quae deliberationem praecedunt, sine dubio concurrunt.

---

[1]) . . . »de miután a biztosok megérkezése kötelességemmé teszi«, mondja az olasz péld. De itt nem a tényleges megérkezést, hanem az útban lételt érti.

Transilvaniae tractus omnis, quo ad situs commoditatem attinet, nulli dubium est (dummodo provincia retineretur) quin magnae utilitati futura sit Maiestatis Vestrae omnibus regnis, cum ex ea faciliter Turca bello exagitari possit non solum in proximis confiniis, sed etiam excursionibus trans Danubium opportune tentatis non leve ipsi damnum afferri et ad Walachos sub fide Maiestatis Vestrae continendos iuvabit plurimum, sicut ad timorem Moldavis incutiendum, Polonos suspensos reddendos et ad Hungarorum superbiam aliquo modo compescendam nulla aptior reperiri potest loci conditio. Sed iure potest verti in dubium: an possit vel expediat ipsam provinciam retinere et quomodo id assequi possimus.

Quod bello est conquisitum, retinemus viribus et pecuniis, vires ab exercitu, arciumque propugnaculis nobis comparamus. Quoad arces, in tota regione vix ulla est quae vel brevissimam tormentorum bellicorum expugnationem sustinere possit. Sunt quidem in confinibus agris eaeque magni nominis arces: Lippa et Jeneo; sed quales nam sint, hoc unum satis sit dixisse: Transylvanos ipsos annis elapsis a Turcarum potentia ipsas recepisse. Varadini conditionem alias Maiestas Vestra a me audivit, cum supplex orarem, ne ei sententiae confideret, quod aliquando Turcarum potuerit inanem reddere expugnationem, quoniam si haec ratio sufficeret, iam Maiestas Vestra Agriam aliasque Hungariae arces et fortalitia haberet; quod si Varadini arx aliquando amittatur, actum esset iam de tota superiore Hungaria et Transylvania. Cum igitur tam parum fidendum sit arcium viribus, reliquum est ut milite hanc provinciam defendamus, qui quidem aut extraneus erit vel provincialis et hic praeter quam quod sua natura est inconstantissimus, pestissime etiam affectus est, quare hostem domi nutriemus, ut haec sola suspicio valde suspensum militem extraneum retinebit ut non audeat ipsius copiam in castris habere, nec a tergo ipsum solum relinquere et hoc eo magis, quoniam circumvenitur a multis regulis eisquo potentibus inimicis aut saltem aemulis Majestatis vestrae, qui rerum novarum occasionem venantur potius, quam oblatam velint praetermittere. Reliquum est igitur extraneis militibus solum esse confiden

dum, quos sine maximis expensis conduci posse non ita facile videtur.

Huic difficultati multi satisfacere se putant, iique praesertim, qui rei gerendae non intersunt, ex redditibus et exactionibus tam dictis provinciae externis militibus conducendis nos commode .... [1]) et reliquos etiam bellicos apparatus instruere; cum regnum hoc semper habitum sit commeatuum reliquarumque rerum necessariarum satis habere. Fuit quidem olim satis dives; sed nunc vix supersunt veteris illius opulentiae vestigia; cum fere tota regio ferro, igne aut etiam peste sit devastata. Reliqui tamen sunt aliquot nobiles; sed villici, qui redditus instaurant, iam perierunt; illudque pro certissimo habendum est, principem vix posse ex tota provincia centum millia talerorum congregare pro annuo redditu. Habita igitur ratione lucri, ad trutinam reducendae sunt expensae, quas in retinenda hac provincia Maiestas Vestra faciet, et praesertim hoc anno tribus capitibus continentur, arcium statis praesidiis, castrensi milite et exercitu, ut possit confinibus hostibus resistere; cum etiam contra potentissimum Turcarum exercitum, si forte in hanc regionem suas omnes vires hoc anno convertere statuat, pugnare. E circa primum, cum subditi isti sint renitentes et male affecti, licet alio hoste careremus, expediet Maiestati Vestrae in hac regione aliquem numerum exterorum militum semper habere ad mille saltem peditis, tum ad castellorum praesidia explenda, cum saltem quingenti qui capitanei generalis stipent personam, et mille equites, ut utrique, quocumque sese offeret occasio et necessitas praesto esse possint; isque militum numerus vix sufficiens esse posset, dum Transilvani aliquid novi velint moliri. Horum tamen militum stipendia pro quolibet mense triginta millium tallerorum summam explicit, conficientque in annum 360 mill. tallerorum excedente redditum expensa ad 250 mill. tallerorum.

Circa castrensem huius anni apparatum ad omnem cautelam necessario esset aliquae praeventio, scilicet si expeditionem oportune contra Temesvar aut Julam tentaremus, idque

---

[1]) E pontozás az egykorú iratban is megvan.

ut longius hostis, si fortis advenerit, in illis recuperandis plus temporis conterat. Necessaria itaque videntur ad finem mensis Maii sex millia Germanorum peditum, tria millia pixidariorum ex Hungaria superiore, una cum solito equestris ordinis milite Slesiensi, postquam quatuor millia pixidariorum ex Siculia congregabuntur et tria millia Valachus conducere potuerit. Praeterea ob annonae caritatem ad 15. mill. mensurarum frumenti ex Hungaria superiore in Varadinum essent omnino convehenda; sicut etiam tormenta bellica cum reliquis necessariis ex Cassovia exportanda, cum in tota ista regione vix sex aut octo ex grandioribus haberi possint. Sed quoniam a multis pro certo asseritur, Turcam hoc anno, postquam optime Budam munierit, cum toto exercitu et viribus suis in Transsylvaniam se conversurum, Varadinique ante omnia tentaturum expugnationem, tum ut nostros quam maxime a Danubio divertant, cum etiam, quia illa arce se potiturum pro certo confidit; quod si assequatur, a reliquis Maiestatis Vestrae regnis excindet (ut ita dicam) Transylvaniam et totam Hungariae superioris regionem in maximas coniiciet angustias. Idque Turcam moliturum facile est coniectare, cum a transfugis Transylvanis ad id exstimuletur et in hanc provinciam diripiendam, obiecta huius rei facilitate, semper provocetur; quare praesciet optime quam tenuia sint Varadini praesidia reliquique apparatus, quam male ipsius vires sustinere, nedum refringere possint. Quamobrem oportune considerandum est, quod tunc difficulter poterimus Varadini arci auxiliari, sicut exercitui qui circa Danubium sit, impossibilis erit transitus ob commeatuum penuriam, cum neque haec provincia, neque tota Hungaria superior tam numeroso exercitui alendo sufficere possit. Necesse itaque erit ante hostis adventum eam militum copiam, quam supra numeravi, ad finem Maii opportune comparavisse.

Haec itaque si recte ponderentur, clarissime patet quam exigua futura sit utilitas, quam Maiestas Vestra ex hac provincia recipere potest et quam impar sit expensis laboribus et periculis transactis quaeque in posterum debent subiri: iusta igitur de causa quicunque qui fideliter Maiestati Vestrae inseruit, potest magno affici desiderio inquirendi; scilicet an

possint aliqua ratione haec omnia componi, ita ut Maiestati Vestrae nihil detrahatur et tot graves sumptus in meliorem usum reponantur. Idque hoc modo nos assequi posse videtur, si Maiestas Vestra praeciperet Transilvanis, ut arcem in Szamosujvár ad Varadini latus, retroque Sackmar, Kőwar et Nagibaniam extruerent, eaque tam magna esset, ut recipiat quingentos milites Germanos sumptibus Transilvaniae tributi vice alendos, possentque tunc reliquae arces, si tales nominandae sint, ipsis Transiluanis concedi, sicut et omnia privilegia et libertates retinendi, vel etiam solvendi ipsi Turcae tributum, reservato tamen Maiestati Vestrae vice obedientiae iure seu ut vocant regalitate cudendi monetam Maiestatis Vestrae nomine aut quicquam aliud faciendi. Atque ita tum Maiestas Vestra liberaretur ab omni onere hanc provinciam defendendi, cum hac munitissima arce in ipsis provinciae visceribus erecta iam cogeretur nunquam a Maiestate Vestra deficere. Neque timendum est, posse se aliquando Transilvanos hoc froeno explicare: cum propriis viribus talem arcem aggredi nunquam valeant, extraque omnem rationem esset, si post restitutam ipsis libertatem et sublatam militum molestiam Turcam ad huius arcis adeptionem in ipsorum auxilium advocarent; cum praecipue timere sit, ne post ipsius expugnationem Turca sibi velit eam retinere, sicut in aliis se gessit, et Buda ab obsidione per Solimannum liberata valde domesticum ipsis est documentum. — Valachus autem posset aliquo confoederationis vinculo, prout melius Maiestati Vestrae licuerit devinciri, cum Transylvanis, eoque modo possent coniungi, ut unus alteri in Maiestatis Vestrae servitium esset froeno et tutelae. Hoc modo antiqui illi caesares tam diligentes propriae existimationis et nominis artifices et vindices et non solum primi illi monarchae Octavianus et Tiberius se gesserunt, et qui deinceps his proxime successerunt: sed etiam ii, qui longa temporum serie imperio tum occidentis tum etiam orientis potiti sunt, cum multa regna et principatus subiecissent, imperiumque Romanum longo lateque in exteras nationes easdemque barbaras dilatassent et earum ingenio et instabilitati parum fiderent, aptasque potius agnoscerent ad imperii Romani vires magnis praesidiis distrahendas, propriis dominis restituerunt

aut ei (animos gentium ut sibi devincirent) quem consensus popularis magis reposcebat; sic etenim eorum amicitiam et fidem sibi parabant et imperium Romanum ab externis hostium irruptionibus tutius reddebant, necessitatique et tempori inservientes maximos sibi honores compararunt ex donatione earum rerum quas difficulter sibi retinere potuissent. Satis itaque hac ratione consultum esse videtur, Vestrae existimationis Maiestati potuisse ex hac provincia deponere principem alterumque ipsi praefecisse et eandem ita Vestrae Maiestatis imperio subiecisse, ut potuerit ipsam funditus evertere, nisi clementiae via paratissimo animo victor caesar incessisset.

Atque haec dicta sint in gratiam simplicis, fidelis tamen propositionis, non ut Maiestati Vestrae consultor haec scriberem. Albae Juliae 3. kalendas Januarias 1602.

Hátirat: Discursus et propositiones domini Bastae circa provinciam Transylvaniae factae in Alba Julia 1602.

Jegyzet. A kelet, hihetőleg a másoló hibája miatt, téves. XIII. kalendas Januarias 1603 helyett. Maga Básta egy későbbi levelében decz. 28-ra teszi keltét. Ugyanis az olasz példányban 1602 decz. 20. áll mint kelet s ez a fenebbinek felel meg. Olaszból magyarra forditva már megjelent ugyan a Századok 1868-iki folyama 553 s köv. ll. azonban igen lényeges variansokkal és módosításokkal.

(Egykorú irat a bécsi cs. és k. áll. levéltárban.)

XXXIX.

1603. jan. 19.

a)

Az Erdélybe küldött commissariusok beszéde.

Sacratissima caes. reg. Maiestas dominus noster clementissimus ad vos, reverendi, magnifici, egregii et nobiles, caeterique partium regni Transylvanarum status et ordines, clementissime nos ablegavit, vobisque omnibus et singulis gratiam suam caesaream precatur, uti ex hisce credentialibus intelligetis, atque ad animum vobis revocare iussit idque neminem vestrum latere potest aut debet, divinam benignitatem, antiquis iuribus legitime a maioribus devolutis, ac iustis rectisque suae Maiestatis pactis

et consiliis ita annuisse, ut provincia isthaec plene planeque in suae mtis potestatem sit redacta: eoque res divino concessu iam perducta est, ut tandem post varias armorum procellas ac direptionum vicissitudines de pacifico regendi modo, qui sacrae caes. reg. mti securitatem, incolis quietem et emolumentum adferat, serio cogitandum sit.

Nec iam sacra caes. reg. mtas memoria repetere vult, quae his annis proximis in ipsam commissa fuerint, si fideles vos deinceps praebere subditos studueritis: Austriacum, idest levem et benignum imperii modum, qui ubique terrarum innotuit, re ipsa experiemini. Cogitare autem vos debetis, iustum infidelitatis et inconstantiae vindicem deum esse, quod, proh dolor, nimis ipsa Transylvania, patria vestra, (utinam non sensisset) sensit, quodque nos vobiscum oculis nostris intueri et dolendo affectu, deplorare cogimur.

Ad haec cum animis vestris illud fideliter perpendatis, [quodsi] unusquisque suam in sacram caes. reg. mtem fidem ac obedientiam magis magisque probarit, eo caes. mti cariorem, eo caesariam in ipsum gratiam cumulatiorem fore.

Pernovit enim sacra caes. reg. mtas, nulla re proprius homines ad deum accedere, quam salute hominibus danda, estque inclytae domus Austriacae proprium, regibusque et principibus convenientissimum, noxios eripere, lapsos erigere, et servare eos ipsos, qui se perdunt.

Caeterum, singularis nunc ad provinciae huius securitatem et tranquillitatem vigilantia ac solicitudo requiritur, ut a Turcarum, Tartarorum ac aliorum inimicorum insidiis, rapinis, latrociniis et iniuriis liberetur, quod ut auxiliante divina ope feliciter in effectum deducatur, quemadmodum sacra caesarea reg. maiestas praesidia sua constituere et vos contra hostiles insultus tueri satagit: sic et vos vestra studia et honestos conatus extendere coniuncta habere vestra, cum suae mtis votis, nihil in pectoris recessu diversum optare, multoque minus quicquid contra sacr. caes. reg. mtem attentare debetis.

Qua quidem in re, vos universos et singulos vestros ani-

mos ac voluntates, clementissimae caesareae voluntati subiectissime accommodaturos fore, minime dubitamus.

Ex his sane, quae breviter recensui, singularem suae [mtis] in vos clementiam, propensamque in vos vestramque patriam conservandi, in pristinumque nitorem reducendi voluntatem, abunde intelligitis, idque forsan praeter aliquorum quietis publicae turbatorum, communisque tranquillitatis insidiatorum expectationem.

Haec igitur clementissimi nostri caesaris regisque gratia ut firma immotaque vobis permaneat ad fidelitatis sacramentum suae caes. reg. mti de novo praestandum vos hortamur, ut quod iam ante praestitistis solenniter, libere et religiose renovetis, ac iuramento scripto, vestra nomina subscribatis.

Quod ubi decenter factum fuerit, quomodo salutariter, atque ex usu publico, huius provinciae administratio sit conformanda, consultabimus et laborabimus.

b)

A beszédben említett hűségi eskü-minta a következő:

Ego N. iuro per deum omnipotentem, patrem, filium et spiritum sanctum, sanctam et individuam trinitatem, me invictissimo et potentissimo principi ac domino domino Rudolpho secundo, divina favente clementia electo Romanorum imperatori semper augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque regi, etc. etc. domino meo clementissimo, suisque haeredibus et successoribus legitimis, in toto vitae meae curriculo fidelem futurum, amicis eius amicum, inimicis vero inimicum, quaecunque in emolumentum mtis caes. reg. futurum cognovero, ea pro posse meo sequi et adiuvare conabor: nullis factionibus, nullisque contra eandem mtem caes. reg. per quemcunque institutis technicis et practicis, palam vel occulte socium me praebebo; imo quaecunque in damnum, detrimentum ac infidelitatem erga suam mtem caes. reg. a quoquo fieri et committi videro vel audivero, locumtenenti ac gubernatori suae caes. reg. mtis inter nos existenti, ultro et

illico manifestabo neque celabo. Atque in omnibus ad ultimum usque vitae meae diem, fidelem me suae mti praebebo, et in hoc iuramento persistam, neque ab ullo absolutionem eius petam aut oblatam accipiam. Ita me deus adiuvet et sacrosancta trinitas.

(Mindkettö igen megrongált állapotban a bécsi udv. kam. lt. Sieb. Act.)

XL.

1603. jan. 19.

A császári biztosok válasza a rendek postulatumaira.

a)

Az első fogalmazvány.

Responsio dominorum commissariorum ad postulata.

Juramentum excipere clementiam, de defensione patriae et bono regendi modo et referre salva iustitia ut sit pro emolumento.

1. Primus articulus referetur ad suam mtem, non dubitare quin benigne sit responsura, nec dubitamus, quin faciat mutationem, et personas nulla molestia afficiat.

2. Similiter pendet a resolutione suae mtis et processum iuridicum formabit, nec dubitamus quin iustitia administretur.

3. 4. Similiter suam mtem informabimus.

5. De Belenes pertinet ad Varadinum, quae attinet ad Ungariam superiorem.

6. Intrare et exire in civitates non dubitamus si raro sit aliquid vel abusus, dominus generalis disponet.

7. De appellatione sua maiestas resolvet.

8. Volente ita regno Ungariae ad Ungariam applicavit sua mtas et nihil commodi Transsilvaniae afferre poterit.

9. Iste articulus a dominis commissariis est propositus, et d. Generalis faciet, modo non dent refugia nec timeantur.

10. Fiet quantum potest, et d. Generalis faciet contentos et aliquam partem dimisit, annonae curam habeant quantum possit.

11. Nos velle libenter remitti, relaxavimus, sed tanta est necessitas militum ut hisce arendis opus sit et si nunc plus aliquanto solvant, tum reliquis annis resarcietur.

12. Deliberabimus et proponant alium modum.

13. Debent dare consignationem, quantum unusquisque habeat frumenti in civitatibus.

14. Petant salvam guardiam ab ill. Generali et insignia.

15. Quia status inter se dissentiunt, remittitur hic articulus ad suam mtem, sed non debent dubitare iustam esse, nec praecludentur fores iusticiae.

16. Per vim non poscant, sed coram capitaneis iure fiant et fiet iusticia, et ab una quaque parte transmittitur appellatio.

17. Salisfodinae sunt desolatae, ipsi etiam vitent abusum quando reparabuntur, habebitur ratio nobilitatis, non plus aequo postulent.

18. Eligentur commissarii, qui inquirant ubi vero spolia reperientur, facient relevationem, et D. Generalis curabit restitui, quod ad executiones attinet, ubi reddentur spolia Generalis deliberabit de executione.

19. Ubi prior inquisitio fuerit peracta et in hoc fiet quod aequum est.

20. Curae erit Generalis, ut remedium adhibeat, sed forsan esset remedium, si vellent alere sex equites et pedites et sic non molestantur penes Generalem.

21. Curae erit Generalis, et si certi erunt cursores, citius expediuntur.

22. De his resolutio a sua mte sed regnicolae cogitent publicum bonum praeferendum privato.

23. Quia et quomodo est ibi constitutum etiam curae erit Generali, modo ad eum referentur de his.

24. Remittitur ad resolutionem suae mtis.

25. Nobilitas Sicula dedit ad partem supplicationem, et illis responsum est, contenti esse possunt.

Ad petitiones privatas sollic. . . Generalis.

b)

A válasz minutája.

Responsiones illustrissimorum dominorum commissariorum ad postulata statuum et ordinum provinciae Transsylvanicae.

Cum a sacr. caes. maiestate domino domino nostro clementissimo ob eam rem missi atque expediti in Transsylvaniam simus, ut in primis gratiam et clementiam suae maiestatis ordinibus et statibus huius provinciae proponamus, deinde vero ut ab uno quoque iusiurandum excipiamus et de patriae defensione ac bono regendi modo et de iis quae e re omnium erunt, in quo nunc omnem operam collocamus et in posterum collocaturi summus, prospiciamus et ad suam maiestatem totum rei decursum referamus, non potest esse dubium, quin sua mtas caesarea benignam sit resolutionem datura et nihil antiquius defensione huius provinciae atque administratione iustitiae ac emolumento habitura. Quod vero ad postulata statuum et ordinum attinet, hoc pacto ad ea respondendum duximus.

Ad 1-mum. Articuli primi contenta in clementia sacr. caes. maiestatis reponenda esse censuimus, minime dubitantes, quin eadem sua mtas benigne sit approbatura, nec ullam fore mutationem religionis. Verumtamen catholicae religionis quam sua mtas amplectitur, ratio habeatur, neque illam excludere moliantur, neque illi adherentes qualibet molestia afficere nitantur.

Ad 2-dum. Hoc quoque in arbitrio sacr. caes. maiestatis situm est, quae iuridicum processum formabit et diligenter cavet, ut iusticiae ordo minime violetur.

Ad 3-tium et 4-tum. De tertio et quarto suam maiestatem informabimus, et certo sibi persuadeant status et ordines suam maiestatem hac quoque in parte benignam illorum habituram rationem.

Ad 5-tum. Districtus Belenesiensis cum ad Varadinum pertineat, illud autem praesidium superioribus Ungariae partibus applicatum sit, inde nequaquam abalienari vel distrahi potest.

Ad 6-tum. Secundum transactionem Claudiopoli factam non dubitamus liberam nobilibus in civitates ingrediendi, si ita res ferat, etiam cum familia et exeundi facultatem ereptam esse, modo ne aliquis inde oboriatur abusus, nec invalescat. Si autem aliquid ex eo difficultatis emergeret, dominus Generalis ambarum partium propositionibus auditis, quod conveniens iusticiaeque consentaneum videbitur, faciet. Ipsae tamen inter se se mutua sponte, quantum fieri potest, foveant, concordiam et ius vicinitatis ac hospitalitatis conservari nitantur.

Ad 7-mum. De causis regnicolarum iuridico processu, absque ulteriori extra regnum facta vel fienda appellatione terminandis, sacr. caes. maiestatem consulemus, quae in his quoque statuum et ordinum votis fore ut conniveat, confidimus.

Ad 8-vum. Has partes huic olim provinciae subiectas, voluntate regni Ungariae ita ferente, sua maiestas ad Ungariam superiorem adiecit, quae vix aut ne vix quidem ullo commodo huic patriae esse possunt, quibus de causis a dicta iam Ungaria superiori segregare non patietur.

Ad 9-num. Articulum hunc de reprimenda pravorum hominum effrenata licentia, qui caedibus et rapinis aliorum inhiant, nos proposuimus. Quod dominus Generalis sedulo faciet modo status et ordines huic rei cum eo invigilent, nec illis refugia praebeant, vel quovis modo timeantur, sed in vincula potius coniiciant et quod iuris iusticiaeque requirit ordo, exequantur.

Ad 10-mum. Insolentiam militum dominus generalis, quantum fieri potest, coërcet, ac in officio continere studebit, ita ut onus illud plebis, quod hactenus perpessa est, diminuatur. Sed tamen ipsi quoque status et ordines de re frumentaria, prout possunt, prospiciant.

Ad 11-mum. Nos quidem arendae relaxationem in praesentia non abnueremus, sed tanta est inopia militum, ut hisce arendis maxime sit opus. Et quamvis duriuscula nunc solutio esse videatur, ea tamen reliquis annis consequentibus ex eisdem arendis resarcietur.

Ad 12-mum. De exactione contributionum consilium inibimus, vel si aliquem status et ordines noverint modum, nos certiores faciant.

Ad 13-tium. Domini nobiles dent consignationem, quantum ex iis unusquisque habeat in civitatibus frumenti, et dominus Generalis neminem suo iure fraudari patietur.

Ad 14-tum. Obtineant a domino Generali salvam guardiam et ipsius insignia mercentur, ne militibus ignaris vel inscitiam forte causantibus ulla excusandi ansa praebeatur.

Ad 15-tum. Super hoc articulo, quoniam status et ordines inter se mutuo dissentiunt, eundem iusto suae mtis arbitrio, committendum esse non dubitavimus, cum non tantum administrari iusticiam curet, verum etiam fons et origo ipsius iusticiae censeatur.

Ad 16-um. Servi et ancillae, clam alio sese proripientes, potentia mediante non reducantur, sed suis modis retrahantur; de non restitutione autem, coram ordinario iudice vel capitaneo, uti status et ordines postulant, iuridice agatur; ita tameu ut si alterutra partium sententia prolata contenta esse noluerit, ad dominum Generalem appellationem transmitti possit.

Ad 17-mum. Quamvis salisfodinae in istis bellorum tumultibus magna ex parte desolatae atque destitutae sint, quae nonnisi magnis sumptibus restaurari poterunt, nihilominus tamen habebitur ratio nobilitatis, verum hoc conditionis interventu, ut ipsi quoque abusum vitent ..... (*A többi hiányzik.*)

(Mindkettőnek eredeti fogalmazványa a magyar kir. egyet. könyvtárban Szamosközy gyüjteményében. MS. T. T. Trans. LXVIII.)

c)

Articuli Saxonum

ad illustres, spectabiles ac magnificos dominos N. N. sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliarios et in Transylvaniam designatos commissarios pro intercessione apud sacr. caes. regiamque Mtem.

Közölve egész terjedelmében Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde IV. B. 113—128. ll.

(Az erdélyi commissariusok 1603. febr. 24-én Gyula-Fejérvárról kelt jelentéséhez mellékelve. A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Acta.)

d)

Forma iuramenti vaywodae Transiluani.

Ego N. waywoda Transyluanus et Siculorum comes, juro per deum vivum, et eius genitricem virginem Mariam, et omnes sanctos ac electos dei, quod ego omnibus coram me causantibus et in omni negotio, quod ad officium meum pertinebit, odio, amore, favore, timore, prece, et praemio postpositis, absque cuiusvis personae, divitis scilicet et pauperis respectu rectum iudicium, iusticiam et executionem pro posse meo faciam: officiumque vaywodatus et comitis Siculorum per sereniss. principem N. regem Ungariae etc. dominum mihi clementissimum durante eius beneplacito concessum, eius maiestati fideliter conservabo et in omnibus ad praedictum officium pertinentibus fideliter procedam. Et quandocunque sua maiestas officium a me repetierit, omni occasione, difficultate, dilatione semotis suae maiestati resignabo. Sic me deus adiuvet.

(A bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XLI.

1603. január.

Mogila Jeremiás követsége Bástához.

Legatio illustrissimi Jeremiae Mogila, vajvodae Moldaviae, ad illustrissimum generalem Georgium Bastam, per suos boeros anno 1603, mense januario.

Felicem rerum illustrissimae dominationis vestrae incrementum ac prosperum fortunae successum, dominus noster vajvoda Moldaviae precatur. Idem praeterea intellexit benevolam illustrissimae dominationis vestrae erga se animi propensionem, quam vel hoc ipso illustrissima dominatio vestra declaravit, quod non ita pridem Marcus vajvoda, cum exercitum in Transilvaniam praeter scitum et voluntatem illustrissimae dominationis vestrae contraxisset, quo Moldaviam adoriretur

ac popularetur, vastaretque; dum eidem illustrissimae dominationis vestrae nunciatum id fuisset, prohibuit: exercitum vero collectum dividi et in hiberna concedere jussit, et Marcum vajvodam ad se accitum, ibidem detinuit. Ex quibus princeps noster ac dominus, non nisi illustrissimae dominationis vestrae benevolentiam et illibata vicinitatis foedera servare conatam esse, colligere potuit. Cujus animum ob eas causas illustrissima dominatio vestra, ita inprimis sacrae caesareae majestati, ac omnibus imperii ordinibus, deinde vero sibi devinxit, ut majestatem ejus maxime revereatur et dignitatem ordinum, atque illustrissimae dominationis vestrae, majorem in modum observet, et tantum abest, ut Transylvaniae, aut Valachiae Transalpinae nocere, vel suis conatibus imperii majestatem taedere velit, ut etiam in omnibus adjuvare pro vicibus nitatur.

Responsio domini generalis.

Haec ita fuisse, et Marcum vajvodam cum exercitu Moldaviam invadere statuisse, manifestum est. Quod cum intellexissemus et eum a proposito dimovi et exercitum ad hiberna deduxi, quamvis de jure non tantum Marcum vajvodam ingredi fines Moldavorum permittere debuissem, verum etiam ipse, cum omnibus suae majestatis copiis invadere potuissem, cum illustrissima sua dominatio adversus sacratissimam caesaream majestatem, atque adeo rempublicam christianam multa deliquerit. Et primum quidem contra sacratissimam caesaream majestatem, ejus inimicis rebellibusque, omnes copias ac vires attribuit, quas ad Goroslоviam cum earum ingenti clade, propter injustas belli causas, vindex et perfidiae ultor, deus punivit.

Deinde anno 1601 die item prima Februarii ad comitia generalia in civitate Colosvariensi habita Damianum Visterium in legatione misit, cujus legationis summa erat, Transylvanos a fide suae majestatis desciscere, et Turcis adhaerere tutius esse, quae si facerent, auxilio se illis futurum pollicebatur. Quibus effectum est, ut Transilvani deficerent, et aliqui fidelium suae majestatis in vincula conjecti, carceres experirentur, et ego abdicatus ex Transilvania decederem. Hoc quoque non praeterit illustrissimam dominationem suam Michael vajvoda,

qui infensus illius hostis erat, cum sibi venditasset hanc provinciam, et sacratissimae caesareae majestati cepisset adversari, et cum exercitu ejusdem majestatis caesareae ipsius conatibus obviam ivissem, et deo ita volente ex Transilvania ejecissem, parvo postea tempore interjecto, praesidio Polonico accersito ac Simeoni fratri adjuncto, in Valachiam Transalpinam, ditionem suae Majestatis misit, et ab ejus imperio distractum Simeoni usurpavit. Ac praeterea non ita pridem, litterae illustrissimae suae dominationis interceptae sunt, quibus ordinibus et statibus hujus provinciae persuadere conabatur, defectionem a sacratissima caesarea majestate incoandam esse, quam si tentassent, suum illis auxilium non defuturum contra suam majestatem. Denique his omnibus non contentus chamum cum magna Tartarorum colluvie sollicitatum cum Simeone fratre copiisque Polonicis ac Moldavicis in Valachiam Transalpinam misit, qui tamen magna suorum clade accepta, discedere conpulsi sunt. His igitur et similibus exacerbati contumeliis, si quid hostile contra illustrissimam dominationem suam novissemus, haud immerito, id fecisse judicaremur. Verumtamen sacratissima caesarea majestas, dominus noster clementissimus sanguinis christiani cum sitiens nunquam fuerit, non perpendit adversarios illustrissimae dominationis suae conatus, quin potius clementiam ejus impetrantes, quicunque illi sint, benigna ipsius gratia fovebuntur. Si igitur et illustrissima dominatio sua in omnibus iis qui superius commemorata sunt animi constantiam declaraverit, et pacis foedera cum Transilvania et Valachia, atque adeo cum tota republica christiana servabit, et in regno tutus consistere, et a nobis auxilium, si res et occasio ferat, exspectare poterit.

Responsio legatorum.

Justas esse illustrissimae dominationis vestrae querelas, non inficiamur, — quae cum facta sint, infecta esse non possunt. Sed provinciam nostram eo in loco sitam esse, ut omnibus gentibus pervia esse possit, manifestum est, et cum fortalicia quoque desint quibus inclusi vitas et fortunas tueremur, necessitate conpellimur Turcis ac Tartaris morem gerere. Quod autem Sigismundo principi auxilio fuimus, id fecimus, quia

inprimis ab imperatore Turcarum nobis iniunctum fuit. Deinde vero si duobus totius orbis imperatoribus more ingenii sui, nunc hoc, nunc illud persvasit, et a Polonis quod voluit etiam obtinuit, multo magis hoc principi ac domino nostro, qui more gentis nostrae simplicior illis est, persvadere potuit. Sed in posterum nihil se tentaturum hujusmodi, dominus ac princeps noster bona fide pollicetur.

Ultima responsio domini generalis per magnificos dominum Pancratium Senniey et dominum Balthasarem Bornemissza.

Illustrissimus generalis dominus cum ex litteris illustrissimi domini vajvodae Jeremiae, tum ex verbis dominationis vestrae intellexit ejus voluntatem, et si ea, quibus ultro se obtulit, inviolata servaverit, et inprimis sacratissimae caesareae majestati fidelem navaverit operam, et mutuam cum vicinis prouinciis foverit benevolentiam, uti ipsum dominum generalem intellexerunt, sacratissimae caesareae majestatis benignitatem et clementiam commendantem, ita dominum quoque generalem non dubitent, et vicinas suae majestatis provincias, illustrissimam dominationem suam omni benevolentia conplecti velle. Quod ut firmius ac certius esse possit, huic fortasse mutuae transactioni consentaneum videbitur, aliquam de hac re consignationem mutuo dari debere.

Ultima responsio legatorum.

Quaecunque a nobis nomine principis ac domini nostri dicta sunt, justa existimet illustrissimus dominus generalis, ac si ipsummet Jeremiam dicentem audiret, nam omnia quibus se alligavit et ipse observabit, et per suos observari faciet, nec suae majestati vel ejus imperio, directe uel indirecte nocere studebit, quin imo si hostium suae majestatis hostiles conatus intellexerit, id e vestigio, vel ipsi domino generali vel cuipiam ex suis, per quem ad scitum ipsius devenire possit, aperiet. De quibus ut illustrissima dominatio sua certior sit, aliquem ad principem ac dominum nostrum expediat hominem, qui haec eadem ex illo audiat. Consignationem autem ut demus in no-

stra potestate situm non est, cum edocti hac in re non simus. Sed cum is praesto fuerit, quem illustrissimus dominus generalis ad principem ac dominum nostrum missurus est, in eo quoque defectum fore nullum putamus.

(Az egész Szamosközy irása. Megvan az Egyetemi könyvtár kézirati gyüjteményében MS. TT. Trans. LXIII. 158—61 ll.)

XLIII.

a)

1603. febr. 1.

A harminczad szabályozása a biztosok által.

Vectigal provinciae Transsyluaniensis per illustres ac magnificos dominos sacr. caes. regiaeque maiestatis eiusdem prouinciae generalem, consiliarios et designatos commissarios in Transsylvaniam subscriptum et subsignatum, prout iam olim a principe fuit constitutum.

De tricesima pecorum et pecudum.

A singulis bobus exigantur	f.	—	50	den.
Ab uno tauro	f.	—	50	»
Ab una vacca	f.	—	25	»
Ab uno iuvenco trienni	f.	—	32	»
Ab uno equo decem florenos valente . .	f.	1	—	»
Ab una equa	f.	—	40	»
Ab uno equo plus decem florenis valente, iuxta valorem exigatur, hoc est de singulis florenis	f.	—	3	»
Ab uno bubalo	f.	1		»
A centum ovibus et capris	f.	3	—	»
A centum agnis ante festum S. Joannis Baptistae	f.	1	—	»
Post festum S. Joannis	f.	3	—	»
A centum porcis saginatis	f.	3	—	»
A centum porcis cespitalibus	f.	1	50	»

De cutibus, pellibus et instrumentis ex iisdem factis.

A centum cutibus bovinis	f.	5	—	den.
A centum cutibus vaccinis	f.	5	—	»
A centum pellibus iuvencorum et vitulorum.	f.	1	50	»
A centum pellibus ovinis crudis	f.	—	50	»
A 100 pellibus ovinis et caprinis elaboratis .	f.	1	50	»
A 100 pellibus capreolis	f.	—	50	»
A 100 pellibus agninis crudis	f.	—	25	»
A 100 pellibus agninis elaboratis . . .	f.	—	25	»
A 100 cutibus Carmasin	f.	5	—	»
A 100 cutibus Zappa vocatis	f.	5	—	»
A 100 cutibus bubalinis	f.	5	—	»
A 100 calceis papuz vocatis	f.	2	—	»
A 100 cothurnis vulgaribus	f.	2	—	»
A 100 cothurnis Turcicis	f.	2	—	»
A 100 cothurnis Carmasiis	f.	4	—	»
A 100 soccis	f.	1	—	»
A 100 ocreis maioribus	f.	1	—	»
A 100 soccis vulgaribus	f.	—	50	»
A 100 calceis muliebribus	f.	—	50	»
A 100 calceis muliebribus cremesiis . . .	f.	2	—	»
A 100 ocreis mediocribus	f.	1	—	»
A 100 calceis mulierum maioribus . . .	f.	1	—	»
A centum calceis virilibus et puellaribus minoribus vulgo Fyczor vocatis . . .	f.	—	20	»

De pellibus et pelliceis.

Ab una suba hermellina	f.	5	—	»
Ab una suba mardarina	f.	4	—	»
Ab una ligatura pellium mardarinarum continente pelles 40.	f.	4	—	»
Ab uno pileo mardurino	f.	—	10	»
Ab una suba variolina vulgo Gerezna vocata	f.	—	50	»
Ab una suba vulpina	f.	—	50	»
Ab una mastrucea Morauiensi	f.	—	50	»
Ab una ligatura pellis vulpinae, dorsinae et ventrinae	f.	1	—	»

Ab uno pileo variolino	f.	1	—	den.
Ab una pelle lupina	f.	—	5	»
Ab una suba lupina	f.	—	50	»
Ab uno centenario lanae tenuioris	f.	—	50	»
Ab una pelle fibri	f.	—	20	»
Ab una pelle castorea	f.	—	10	»
A centum tunicis pelliceis vulgo chiuha keodmeön vocatis	f.	2	—	»
A centum subicza vocatis	f.	2	—	»
A 100 takarító vocatis	f.	1	50	»
A 100 pellibus duplicatis vulgo belles	f.	1	—	»
A 100 Czente vocatis	f.	—	20	»

De pannis.

Ab una pecia panni granat integri	f.	4	—	»
Ab una pecia panni granat medii	f.	3	—	»
Ab una pecia scarlat integri	f.	6	—	»
Ab una pecia scarlat medii	f.	3	—	»
Ab una pecia panni stamet	f.	1	—	»
Ab una pecia panni purgomal	f.	1	—	»
Ab una media pecia	f.	—	50	»
Ab unius equi onere panni purgomal	f.	—	50	»
Ab una pecia panni löndisch	f.	2	—	»
Ab una pecia panni löndisch vulgaris	f.	1	50	»
Ab una pecia panni purpian	f.	1	50	»
Ab una pecia panni Italici	f.	1	—	»
Ab una pecia panni beürkeős	f.	1	—	»
Ab una pecia seu media seu integra panni saÿa	f.	2	—	»
Ab una balla panni gannus	f.	4	—	»
Ab una pecia eiusdem	f.	—	15	»
Ab una balla Carasiae	f.	10	—	»
Ab una pecia eiusdem	f.	6	—	»
Ab una balla panni Norinbergensis	f.	6	—	»
Ab una pecia eiusdem	f.	—	20	»
Ab una pecia panni Norinbergensis	f.	—	12	»
Ab una balla panni Vratislaviensis	f.	3	—	»
Ab una balla panni Iglauer	f.	4	—	»

Ab una pecia eiusdem	f.	—	16	den.
Ab una balla panni Beőgler	f.	3	60	»
Ab una pecia eiusdem	f.	—	20	»
Ab una balla panni Leőmbergensis . . .	f.	5	50	»
Ab una pecia pernisii integri	f.	1	—	»
Ab una pecia pernisii medii	f.	—	50	»
Ab una pecia panni viszen	f.	—	25	»
Ab una pecia panni kizniczer	f.	—	20	»
Ab una pecia panni Misnensis	f.	2	50	»
Ab una pecia panni Turckis	f.	—	20	»
Ab una pecia panni Kentula	f.	—	20	»
Ab una pecia panni Brassouiensis . . .	f.	—	20	»
Ab una pecia panni Truttmal	f.	—	10	»
Ab una pecia panni Gannis	f.	—	15	»
Ab una pecia panni Naltinger	f.	—	15	»
Ab una balla panni Bigler	f.	3	60	»
Ab una pecia eiusdem	f.	—	20	»
Ab una pecia panni Rasti	f.	1	50	»
Ab una pecia panni Benger	f.	—	25	»
Ab una pecia panni Akolaÿ	f.	—	50	»
Ab una pecia panni Cherkes	f.	—	40	»
Ab una pecia panni Aba	f.	—	6	»
Ab una balla panni Geőbler	f.	3	—	»
Ab una balla panni Nander-Albensis . .	f.	4	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	16	»

De rebus auratis et sericeis.

Ab una ulna veluti deaurati	f.	—	25	»
Ab una pecia eiusdem	f.	6	—	»
Ab una pecia veluti argentei	f.	4	—	»
Ab una pecia veluti duppla	f.	4	—	»
De una pecia veluti mediocris	f.	2	—	»
Ab una pecia veluti cannabei	f.	1	50	»
Ab una pecia veluti dupplae Turcici . .	f.	5	—	»
Ab uno cubito veluti deaurati viridis . .	f.	—	20	»
Ab uno cubito veluti kender	f.	—	10	»
Ab uno cubito veluti karmasin	f.	—	15	»
Ab uno cubito veluti Turcici	f.	—	25	»

Ab una pecia dancari aurei coloris . . .	f.	2	50	den.
Ab una pecia damasci vulgaris	f.	1	—	»
Ab una pecia damasci Rasciani	f.	—	50	»
Ab una pecia atlasii Cremesiensis . . .	f.	4	—	»
Ab una pecia Tabit	f.	2	—	»
De una pecia Matthas	f.	—	2	»
Ab una pecia cameloto Venetiano vulgo czömöllyöt vocato	f.	1	50	»
De bisco	f.	1	—	»
Ab una pecia hernasii melioris	f.	—	25	»
Ab una pecia fostan dupplicis	f.	—	20	»
Ab una pecia fostan vilioris	f.	—	10	»
Ab una pecia Mohar	f.	—	20	»
Ab una pecia hernasii mediocris . . .	f.	—	20	»
De maÿcz auratis et simplicioribus iuxta valorem exigatur.				
Ab una libra fili deaurati vel argenti . .	f.	—	50	»
Ab una ligatura kanicza	f.	—	10	»
Ab una libra serici Kremescini	f.	—	25	»
Ab una libra serici springh	f.	—	25	»
Ab una serici vulgaris	f.	—	15	»
Ab una ligatura fili Turcici	f.	—	12	»
Ab uno bal fili plani	f.	1	50	»
Ab una libra fili fusci	f.	1	25	»
Item quae non sunt in vectigali tricesimae, iuxta valorem exigantur.				

De sindonibus et telis.

Ab uno bal sindonis galler	f.	2	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	5	»
Ab uno vasculo sindonis truppaÿ . . .	f.	3	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	50	»
Ab uno bal sindonis, longior et haitot . .	f.	4	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	5	»
Ab uno vasculo sindonis gyapot	f.	4	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	3	»

A sindone Gaustuch iuxta valorem exigatur.

Ab una pecia telae viridis	f.	—	5	den.
Ab una pecia telorum tinctorum iuxta valorem exigatur.				
Ab una pecia istar	f.	—	3	»
Ab una pecia telae velez integrae	f.	—	10	»
Ab una pecia telae velez mediocris	f.	—	5	»
Ab una pecia sindonis carmasin	f.	2	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	5	»
Ab una pecia sindonis brevioris	f.	1	50	»
Ab una pecia sindonis Bartfaÿ	f.	—	5	»
Ab una pecia Kittel	f.	—	5	»
Ab uno vasculo sindonis Bartfaÿ	f.	1	20	»
Ab uno bal telae crispae	f.	3	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	5	»
A 100 fekete wegű	f.	—	75	»
Ab uno bal talae Turcicae	f.	3	—	»
Ab uno vasculo sindonis Transyluanensis .	f.	—	60	»
A pecia eiusdem	f.	—	3	»
Ab una pecia telae Janczatorum	f.	2	—	»
Ab uno bal bagaziae	f.	3	—	»
A pecia eiusdem	f.	—	3	»

De speciebus et coloribus.

Ab uno centenario piperis	f.	2	-	»
A libra eiusdem	f.	—	2	»
Ab una libra croci Viennensis	f.	—	25	»
Ab una libra croci Transyluanensis . . .	f.	—	8	»
Ab uno cent. zinciberis	f.	—	50	»
A libra eiusdem	f.	—	2	»
Ab una libra floris muscati	f.	—	3	»
Ab uno centenario eiusdem	f.	1	50	»
Ab uno cent. zacchari Viennensis	f.	1	50	»
Ab uno cent. zacchari vulgaris	f.	1	—	»
Ab uno cent. { Amigdali, Vitrioli, Alumnis, Cappari }	f.	—	40	»

Ab uno cent. { Uvarum passarum [1]
Ficuum . . . . f. — 25 den.
Uvarum malvaticarum.

Ab uno cent. { Risii
Galgalii
Zedvariae [2]
Zandali
Rosmarini
Castanearum . . . . . . f. — 20 »
Thuris
Gallarum
Gummi
Sulphuris
Baccaris lauri.

Ab uno cent. { Poma granati
Preselii . . . . f. — 40 »
Minii

Ab uno cent. crispani	f.	— 50	»
Ab uno cent. naphti	f.	— 50	»
Ab uno cent. cinobrii	f.	— 50	»
Ab uno cent salnitri	f.	— 25	»

Item quae non sunt in vectigali, iuxta valorem exigantur.

De fructibus et metallis.

Ab area vitri cristallini	f.	2 —	»
Ab area vitri simplicioris	f.	— 40	»
Ab 1000 orbibus vitreis	f.	1 —	»
Ab una tunella lemoniorum	f.	1 —	»
Ab uno cent. uvarum malvaticarum . . .	f.	— 50	»
Ab uno sacco cauae	f.	— 50	»
Ab uno cent. smigmatis Viennensis . . .	f.	1 —	»
Ab uno cent. smigmatis Transylvaniensis .	f.	— 50	»
Ab uno centenario saevi	f.	— 20	»
Ab una ladula mali punici	f.	— 25	»

[1]) Mazsola.
[2]) Egy fanem, melynek gyökereit használták.

De peplis, velis et tapetis.

A velis 100 maioribus Moraviensibus	f.	2	—	den.
A 100 velis mediocribus	f.	1	—	»
A 100 velis rusticorum	f.	—	50	»
A 100 velis crispis	f.	—	75	»
A tapitis simplicioribus	f.	—	10	»
A tapitis duppla maioribus	f.	1	—	»
A peplis vulgarioribus	f.	—	10	»
A peplis praecisioribus et sericis iuxta valorem exigatur.				
Ab uno vase pileorum continente pileos 800	f.	4	—	»
Si autem plures continuerit, a singulis duobus pileis	f.	—	1	»
A 100 pileis civium »	f.	1	—	»

De vinis et caeteris e terra nascentibus.

Ab uno vasculo vini Malvatici	f.	2	—	»
Ab uno vasculo Ramphol	f.	—	50	»
Ab uno vase vini maioris	f.	1	—	»
Ab uno vase mediocris	f.	—	60	»
A minoris	f.	—	40	»
Ab uno vase mulsi	f.	2	—	»
Ab uno vase mellis	f.	4	—	»
Ab una urna vini distillati	f.	—	20	»
Ab una urna vini aceti	f.	—	5	»
Ab una urna mellis	f.	—	10	»
Ab una tunella olei olivae	f.	1	50	»
Ab una tunella olei lini	f.	—	10	»
Ab una tunella olei papaveris	f.	—	10	»
Ab uno cent. cerae	f.	1	—	»

De lodicibus et penulis.

A 100 lodicibus Caransebesiensibus	f.	1	—	»
A 100 lodicibus ex pilo factis	f.	2	—	»
A 100 gubae	f.	1	50	.
A 100 lodicibus maioribus	f.	3	—	»
A 100 subselliis equorum vulgo nemez vocat.	f.	—	50	»

A 100 sitarcis ex pilo factis . . . . . f. — 50 den.
A 100 cingulis e pilo factis . . . . . . f. — 40 »
A 100 culan . . . . f. — 40 »
A 100 zanes . . . . f. — 10 »

De liquidis et metallis.

Ab uno centenario ferri . . . . f. — 12 »
A 100 laminis maioribus ferri . . . . f. — 24 »
A 100 laminis mediocribus ferri . . . f. — 12 »
A 100 minoribus ferri . . . . f. — 7 »
Ab uno cent. chalibis . . . . f. — 50 »
Ab uno cent. plumbi nigri . . . . . . f. 1 — »
Ab uno cent. plumbi albi . . . . . . f. 2 — »
Ab uno cent. argenti vivi . . . . . . f. 2 — »
Ab uno vasculo ónos pleh . . . . . . f. 1 — »
Ab uno cent. cupri . . . . f. 1 — »
Ab uno cent. geliet . . . . f. 1 — »
Ab uno cent. cupri albioris . . . . . . f. 1 — »
Ab una pixide minori . . . . f. — 15 »
Ab una pixide maiori . . . . f, — 20 »
A 100 falcibus mescorum . . . . . . f. — 20 »
A 100 falcibus maioribus . . . . . . f. — 50 »
A 100 cultellis sutorum . . . . f. — 20 »
A mille cultellis simplicioribus . . . . f. — 40 »
Ab uno vasculo cultellorum antea exigabantur f. 1. d. 60, deinceps exigantur . . f. 4 — »

De instrumentis ex corio factis.

Ab uno fék agÿ czapa . . . . f. — 10 »
Ab una antellena czapa . . . . f. — 10 »
Ab una postillena czapa . . . . f. — 10 »
Ab uno fek agÿ bagaria . . . . f. — 6 »
Ab uno fek agy simpliciori . . . . . . f. — 5 »
A centum coreis mancipiorum . . . . f. — 50 »
A 100 coreis stapedum . . . . f. 8 — »
Ab uno . . . . f. — 8 »
Ab uno cingulo e corio facto . . . . . f. — 2 »
Ab uno zomak . . . . f. — 2 »

Ab uno freno kanthar vocato	f. —	3	den.
Ab uno freno lanczos vocato	f. —	3	»
Ab uno vulgariori	f. —	1	»

De piscibus.

Ab una tunella halecum	f. —	50	»
Ab uno centenario husonis	f. —	50	»
A 100 piscibus barilla vocatis	f. —	50	»
Ab una ligatura polikorum	f. —	16	»
Ab una pinta onerum husonis	f. —	10	»
Item quae non sunt in vectigali, iuxta valorem exigantur.			

De funibus maioribus et minoribus.

Ab una ligatura funium maiorum	f. —	10	»
Ab una ligatura funium minorum	f. —	5	»
A centum gyeplo	f. —	5	»
A centum maioribus chordis	f. —	50	»

De frumentis.

Ab uno cubulo frugum 5 d. exigebantur, deinceps tricesima omnium frumentorum fiat iuxta valorem.

De salibus, lardis et papiro.

A 100 salibus antea exigebantur 20 den. deinceps a singulis salibus exigantur [1] .	f. —	1	den.
A 100 lardis	f. 3	—	»
Ab uno bal papiri	f. 2	—	»
Ab una ligatura papiri	f. —	—	d. *(igy)*

De instrumentis ligneis.

A 100 lagenis ligneis maioribus	f. 1	—	»
A 100 lagenis ligneis minoribus	f. —	50	»
Item quae non sunt in vectigali, iuxta valorem exigantur.			

---

[1]) Oldaljegyzet: Quia homines se valde grauari putant, posset redigi ad medium nummum vel 40 den. 100. auctio non nimium est.

In cuius rei testimonium nos suae Maiestatis caes. regiaeque generalis ac designati commissarii huic vectigali, iuxta quod tricesimatores cuiusque loci suae Maiestatis prouentus tricesimales exigere tenebuntur, manu propria subscripsimus, sigillumque nostrum adposuimus. Actum Albae Juliae prima Februarii, anno 1603.

G. Basta. Joannes â Molart. Nicolaus â Burckhaus.

Notandum, iuxta istud vectigal, similia exempla omnibus aliis suae Maiestatis caes. in hac provincia Transylvaniae tricesimatoribus extradanda erunt.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszterium ltárában. Sieb. Urkunden.)

b)

1603. febr. 1.

A lippai harminczad bérbe adása.

Contractus Lippensis.

Nos Georgius Basta etc. Joannes a Molart etc. ac Nicolaus a Burckhausen in Stolcz etc. uti eiusdem provinciae Transylvanensis designati commissarii etc. Memoriae commendamus tenore praesentium quibuscunque expedit universis et singulis. Quandoquidem egregius Jacobus literatus Aythonÿ, suae Mtis caes. quoque tricesimator Lippensis annis prioribus uti 601. et 602 ad intertentionem militum Hungarorum praesidiariorum tam equitum quam peditum ad exigentiam et commissionem Sigismundi Bathory certam summam pecuniae mutui nomine contraxerit ac exolverit, videlicet florenos termille ducentos viginti hungaricos, super qua summa eiusdem domini Bathory binas assecuratoriales cum specificato libello solutorio produxit, in quibus etiam, ut idem ex proventibus tricesimalibus Lippensibus semel contentare possit, facultas concessa. Rursum iuxta aliam productam recognitionem Georgii Barbelÿ olim supremi capitanei Lippensis similiter in eosdem usus erogaverit florenos quinquaginta sex hungaricos, quae binae postae simul constituunt in summa florenos ter mille ducentos septuaginta sex hungaricos ex proventibus tricesima-

libus totaliter percipiendos. Quia vero talem pecuniam nonnisi ad conservationem totius provinciae, item defensionem contra hostem Turcam conversa secus non constet; ut autem et suae Mti caes. pro praesenti aliquid ex proventibus in eosdem usus convertendis haberi possit, convenimus cum praelibato Jacobo literato Aythonÿ taliter, ut inposterum, uti a prima Januarij anni praesentis 1603. ex iisdem proventibus medietatem singulis angariis manibus perceptoris primarii suae Maiestatis caes. plenarie assignet, reliquam medietatem in defalcationem sui antepositi debiti retineat, suo salario et reliquis expensis ordinariis prius defalcatis sicuti primo defalcandi sunt ex praenotata summa florenorum termille ducentis septuaginta sex hungaricis, in simul floreni ducenti octuaginta duo et denarii septuaginta quatuor, quae ex proventibus tricesimalibus Lippensibus idem anno 1602. excepit et sibi admissi sunt. Restabunt ultra floreni bis mille nongenti nonaginta tres et denarii viginti sex, quae summa ex proventibus tricesimalibus modo praemisso eximenda manet. In cuius rei certitudinem bine literae testimoniales confectae quarum unae pro sua Mte servatae, alterae ipsi Jacobo literato Aythonÿ extradatae et manus nostrae subscriptione ac sigillo proprio adposito corroboratae sunt. Actum Albae Juliae die prima Februarij. Anno domini 1603.

(*Másolat* a bécsi kam. lt. Sieb Urk. Hasonló contractus a jenői tricesimatorral Buza Jánossal 720 frt. felöl, melyeket ez Báthory Zsigmondnak kölcsönözött (Gy.-Fejérvár 1603. febr. 17), Mindszenty Benedekkel, ki Báthorinak 17,000 frtot adott, s a miért a deési sóbányákat kapta (Gy.-Fejérv. 1603. febr. 20.) Bonfadinussal, kinek Báthory sóbányákat kötött le (Gy. F. 1603. febr. 20.)

c)

1603. febr. 24.

Contractus mit den Cronstedtern.

Wier Georg Basta freyherr etc. Hans von Molar freyherr etc. Nicolauss von Burgkhauss etc. also in Siebenburgen von höchstgedachter Röm. Kaijs. Maiestät verordnete commissarii, bekhennen und thun khundt idermenniglich krafft dieses brieffes, das von wegen ihrer kays. Maiestät unsers aller-

gnedigsten herrn auf unser beschehen ersuchen und begeren, ein ersamber und wolweyser richter und ratth der stadt Cronen in Siebenbürgen der Röm. kays. Maiestät unsern allergnedigsten herrn zue fürstehender notturft und desto besserer underhaltung deroselben kriegsvolckh im landt Siebenbürgen, aus allem unterthenigsten gutten herzen und gehorsamben gemütt zentausendt thaler an bahrem gelde 5000 fl. hung. an Cronstädter tuch und 2100 thal. an 300. cübl traidt oder weizen, den cübl per 7 thal. geraitet, welches zusamben 17100 fl. hung. den fl. zue 100 hung. pfenningen geraitet, machen tueht, zu leichen und fürzusezen zuegesagt, doch derogestaldt, das ihnen solche 17100. fl. hung. ehistes wiederumben gezahlet und sie contentiret werden, oder aber das sie so lange die einkomben und arenden, so ihr kaÿs. Maiestät beÿ der Cronstadt hatt und ihnen zu vorauch vor eine andere summa verpfendet sein sollen, zue ihre bezahlung in handem halten ..... bezahlet, und auch wan unter dess andere contributions taxen, zinsen oder tributt aufs landt oder stadt geleget wirden, sy dieselben anders nicht begeben dürffen, sy haben sich dan zuvor gemelter summa der 17100. thal. bezalet gemachet, und das izige ihnen auf den halse ligende kriegsvolckh von ihnen und aus dem Barcenlande bald abgeführen werde.

Wan wir dan ihre treue dinst hierin angesehen, und wie mitt grossen ihr Maiestät und des landes besten diss ihr für lohn beschicht erwegen:

Als haben wier an stadt ihrer kaÿs. Maiestät solches zue gefallen angenomben, zusagen und versprechen, demnach hiemit von wegen ihrer kaÿs. Maiestät krafft habender commission, das ihnen entweder solche summa der 17100. fl. hungrisch richtig bezahlet und abgelegt werden solle, oder aber das sie angedachten arenden und allen gefallen, auch von künfftigen taxen, contributionen, zinsen und tributt so angeleget werden möchten nach und nach soviel in handem behalten sollen, biss sÿ sich dessen bezahlet haben, vor menniglich ungehindert, es soll auch das .... liegende kriegsvolckh das Preÿnerische Regiment, und ein corneten des herren obristen alsbaldt von ihren abgeführet und sÿ mit ...... mit diesem oder andern zum winterleger weitter beschweret werden. Der-

wegen sollen sÿ alsbald den tag darnach wan das kriegsvolckh aus dem Barcerlandt weggeführet worden, den halben theill der 5000 fl. hung. sambt dem tuch und traidt auszehlen, den andern halben theill aber inner monatsfrist darnach. Was sÿ auch dem kriegsvolckh so anizo als die Preunerschen und neun fahnen Wallonen, so anizo bey ihnen gelegen, haben an proviandt und geldt fürgereicht, sollen sy desselben richtige verzaichnuss bey dem herrn feldtobristen undt zalhambt einlegen undt bescheinigen, auch nicht zweyfeln wan es dem kriegsvolckh an der bezalung abgeraittet wirdt, das ihr kaÿs. Maiestät sÿ in gnedigste acht nemben und contentiren werden und was von herrn feldobristen im nahmen ihr kays. Maiestät ihnen sonsten verschriben, soll es in seinem werth verbleiben. Alles traulich ohn gefehrde zu vrkundt und stetterfester haltung haben wir obge...... feldtobrister und commissarij vnsere petschafften hie aufgedruckt und uns mit eigener handt unterschrieben. Actum Weissenburg den 24. Februari, anno 1603.

(Igen rongált másolat a bécsi kam. lt. Sieb. Urk.)

b)

1603. márcz 1.

A fejedelmi palota leltára.

Inventarium rerum omnium in arce Alba-Juliensi repertarum, ab egregio Francisco Budaÿ sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis provisore Albensi succedenti sibi in officio, egregio Stanislav Kracker ad manus assignandarum die prima Martij anno 1603.

In inferioribus arcis et domini generalis habitationibus.

In primo hypocausto.

Janua	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fenestra	Nro 1.

In secundo.

Janua	Nro 1.
Mensa	Nro 1.

Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In tertio.

Janua	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Tapetes inauratae circumcirca; imagines in tabulis .	Nro 7.

In cubiculo.

Mensa	Nro 1.
Tapetes laneae circumcirca .	

In palatio arcis superiori.

In hypocausto solutionis vicegerentis.

Janua	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In hypocausto secretarii.

Janua	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In hypocausto palatii maioris.

Januae	Nro 2.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea confracta .	Nro 1.

In palatio ipso.

Janua	Nro 1.
Fenestrae vitreae magnae confractae	Nro 4.
Candelabrum magnum aereum confractum . . .	Nro 1.

In hypocausto musicorum primo.

Janua	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In altero.

Januae	Nro 2.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In reliquis habitationibus neque ianuae neque fenestrae, sed omnia confracta et ablata sunt.

Ibidem tres sclopetae bambardariae connexae sunt	Nro 3.
Ahenum aereum	Nro 1.

In conclavi inferiori.

Cancelli ferrei pro fenestris	Nro 8.
Pro ianuis	Nro 2.
Instrumentum ligneum pro extrahendis sclopetis	Nro 1.
Instrumentum ferreum pro attrahendis ad aedificia lignis	Nro 1.
Terebra ferrea magna	Nro 2.
Aheni cuprei magni	Nro 4.
Instrumenta ferrea pro puteis	Nro 3.
Pondera lapidum	Cent 1½.
Cista	Nro 1.
Cuspides ferrei pro palis in ponte	Nro 87.
Janua ferrea	Nro 1.
Globi ferrei	Nro 20.
Janua lignea	Nro 1.
Ferri portio	Nro 1.
Cannabi centen.	Nro 30½.

In cella arcis prima.

Vini vasa integra	Nro 16½.
Vacua vasa	Nro 32.

Cistae amplae	Nro 2.
Scalae pro attrahendis et dimittendis vinis .	Nro 2.
Funis magnus	Nro 1.

In secunda.

Vasa vacua	Nro 9.
Scala longa	Nro 1.

Spectant praeterea ad provisoratum molae tres, quae omnino confractae et de novo aedificandae erunt.

In cuius rei testimonium nos Franciscus Budaÿ antecessor et Stanislaus Kraker successor manu propria subscripsimus et sigilla nostra adposuimus. Actum Albae Juliae die prima mensis Martii. Anno 1603.

Franciscus Buday. Stanislaus Kraker.

(Egykorú másolat, a bécsi udv. kamarai ltárban. Sieb. Urkunden.)

e)

Jelentés az erdélyi sóbányákról.

Bericht ober die saltzbergkwerch vnd cammmer, so ihrer kays. Maiestät im landt Siebenbürgen aigenthunblich angehörig sein, wie die bisshero werwalt und verraitt, wass für nutzung getragen, auch wie viell rest am saltz vndt paargeldt gefunden worden.

Befinden sich aber der saltzbergkwerch in allem Nro sieben:

alls { Vizakna.
Torda.
Coloss.
Zekhi.
Deess et
Siculiana. }

Das erste bergkwerch Vizakna.

Dass bergkwerch zue Vizakna hatt verwalt Colosswarÿ Januss Deakh, vnd hatt anfangs raittung geben, als von 1. Tag Augusti des 602 Jahrs, bis ersten Februarii des 603-ten vbergeben. Darin er an gehauetem saltz-stain Nro 28,483; an

baarem geldt aber 1974 fl. 62 den. verrait. Sein ausgab ist am saltz Nro 25,136 am geldt aber 2099 fl. 29 den. bleibt noch so auf das 603. Jahr restirt saltz-stain Nro 1342, dessen saltzrest wert ist zu dem empfang baargeldt geschlagen vnd zugeraitt worden. Dagegen befindt sich im baargeldt mehr aussgeben so zupuess: 124 fl. 67 den. Der ambtman gibt für, das beÿ den kriegsleuffen das bergwerch vnd taggebey sehr verwüst, die leutth auch abgestorben, also zue erbauung des bergkwerchs viell aufgelofen.

Thuet zuebuss 124 fl. 67 den.

Was dan solche seine gethane ambraittung antrifft, ist theills woll vbersehen, auch die darin befundenen mengl dem ambtman vorgeschrieben, vnd vmb rectificirung aussgeben worden. Weill aber die raittung aus mangl etlicher zugehörungen nit haben können ordentlich aufgenomben werden, auch wegen einer gewissheitt des gefallenen vnd gebrochenen saltzes halber inquisition zuehalten vonnöthen, ist solche raittung dem administratori vmb verrer ersehung vbergeben worden, damit er die darin nacher befunden mengl sambt dem vbriegen verantworten oder wieder erstatten soll, die andere oder schlussraitung von der vbriegen zeitt, als vom 2. tag Februarii bis zur zeit der abtrettung, ist vom ihme kein eingeraicht worden. Da er doch zue solcher einraichung zum offternmall ersucht vnndt vermant worden, doch nichts gelaist, solls aber nacher zuhanden ihrer Maiestät administratoris proventualis stracks vbergeben.

Dargegen ist diss bergkwerch sambt der saltzcammer ainem Hermbstetter burger Daniell Mallerer im bstandt auf ain Jahr als pro 6000 fl. hung. darzu noch ein traidt vnd wein zehet hingelassen, am vorrat saltz aber mehr nit als saltz stain Nro 1836. lautt inventari, so dem successori vbergeben befunden worden.

Torda.

Das saltzberghwerch zue Torda hat verwaltet Tordaÿ Januss Deakh, vnd aine raittung als vom ersten Augusti biss lesten Decembris des 602. Jahrs vbergeben, von welcher zeitt er an gehauetem saltz pro empfang saltz stain Nro 57,039, mehr baargeldt 4585 fl. 70 den. verrait. Sein ausgab saltz ist stain

Nro 51,599 bargeldt aber 2535 fl. 96 den. befind sich also defalcatis defalcandis vberschuess am saltz vnd baargeldt 2593 fl. 74 den. Die raittung ist auch zum thaill ersehen vnd die mengl, so darin an ietzo zufinden gewest, dem ambtman vmb rectificirung vbergeben, darauf er bisshero noch nicht geantwortet. Weill aber des ambtmans raittung sehr verdächtig erscheinen, derwegen dan ein inquisition anzustellen von nötten, wie auch des zu Vizakna raittung also beschaffen, ist solche dem administratori vmb verrer ersehung auch vberantwort worden. Seine andere oder schlusraitung biss zu der zeitt, alss das bergkhwerch dem arrendatori bestandtweys vbergeben worden, hat der ambtman gleichsfalls nit aingeraicht. Da er ebener massen von herren commissarien ihrer Gnaden selbst, vnd vom secretario zu dickhermalln vermant, vnd die reittung abgefordert worden; welche auch wie die zu Vizakna dem administratori proventuali soll ehist vbergeben werden, befindt sich also noch am saltz stain Nro 4858 die seinem successori, als ietzigen arendatori, lautt inventari vbergeben worden. Es haben sich aber auch nacher befunden beÿ 30-m stain saltz, so der ambtman im 603-t Jahr aus dem bergkwerch ausshauen lassen, vnd verkaufft hatt (weil die herren commissarien ein verzaichnus auss Allvintz, dahin solches saltz geführet worden, befunden) welche er ambtman in seiner schlussraittung ihrer Maiestät zu gutten zu verraitten schuldig.

So ist das bergwerch nachmalln ihrer Maiestät regalium proventuum administratori Hansen Rener burger zur Hermbstadt vmb ain jährlichen bstandt als pro 7500 fl. verlassen worden, wie in dem bericht oder die bestandt verlassung vnd der darüber aufgerichten contract mit mehrern zuevernemben.

Coloss vnd Zekhi.

Diese zweÿ saltzbergkwerch Coloss vnd Zeckh hat bissher ingehabt vnd genossen die stadt Clausenburg wegen ainer dargeliehen summa geldt, als 40m fl. darüber sÿ vom Bathori Sigmundt assecuratoriales vberkhomben vnd fürbracht, auch des herren Georgen Basta veldtobristen patent wegen ruhiger possidirung. Sein aber diese zweÿ saltzbergkwerch sambt den

cammern wieder der stadt Clausenburg vmb ainen bstandt als jährlichen pro 1200 fl. hung. verlassen worden. Welche bstandt summa die stadt zu handen ihrer Maiestät einember, als zue yeder quartalszeitt 300 fl. vermüg aufgerichten bestandtverlassung contract zuerlegen schuldig, da sich dan in abtrettung in beeden saltzcammern an vorrath saltz stain Nro 1000 befunden, welchen vorrath sie die bestandt inhaber zur zeitt der resignirung wieder zu erstatten schuldig.

Deess.

Das berkwerch Dees hatt bissher ingehabt vnd genossen Mindzenti Benedict, auch wegen aines darleihens als 17m fl. darüber er vom Bathori Sigmundt assecuratorien fürzaigt. Die nutzungen, so er aus dem bergkhwerch genomben, soll vber allen vncosten mehr nit als 105 ducatos vom 602. Jahr gebracht haben, sambt etlichen stein saltz, so zue handen ihrer Maiestät hoffrichter zu Samosvywar Hansen Stenzell gegen quittung dargeben, und darfür das geldt der hoffrichter pro empfang verrait. Nachmaln weill das bergkwerch dem Mindzenti so lang, biss der sein geliehen geldt summa wider bekommt, zue geniessen gleich wie pfandtsweys weÿs *(sic)* versetzt, aber wenig nutzung getragen. Wie dan das 602-t Jahr mehr nit den 105. ducaten nutz einkomben, aber Maiestät kann daher sonst zugewarten, ist das bergkwerch sambt der saltzcammer neben vier dreÿsigsten vnd dem traidt zehet, zue Deess vnd Ackhna ihrer Maiestät hoffrichter zue Samoss-Vywar, als obbenenten Hansen Stentzll vmb ain bstandt als jahrlichen pro 16m fl. verlassen worden. Darvon der bstandt inhaber Quattenber 4000 fl. am bstandt zu handen ihrer Maiestät einnember erlegen soll. Am saltz aber ist im vorrath verlassen worden: stain Nro 624. Welcher vorrath der bstandt inhaber zur zeitt seiner abtrettung wieder zu erstatten schuldig.

Saltzberghwerckh im Säckllandt.

Diess saltzberkhwerch im Sackhllandt gelegen wirdt ieziger zeit nit gebautt, allein weilln die Sackhlln sollen mit adelichen freÿheiten begabt sein, gebrauchen sÿ es oder einander selbst, ist aber dem administratori regalium proventuum

vnd sonderlich dem hoffrichter zue Foggaras anbevohlen worden, solches wieder zuerbauen und ihrer Maiestät nutz zue machen.

(A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.)

f)

Jelentés az erdélyi fiscalis uradalmakról.

Verzaichnuss aller deren possession und fleckhen so zue ihrer Maiestät herrschafften in Siebenbürgen aigenthümblich gehören und itzieger zeitt dahin dienstbar sein und genossen werden.

Erstlich Weissenburgkh.

Zue dieser hoffrichtereÿ werden aigenthümblich genossen, inn allem, märckh und fleckhen Nro 14. Welche genent sein: Weissenburg das städtl sambt der vorstadt oder zu fleckhen Borbant, Zenthmere der margkh, Zeölöss, Sardt, Pokhloss, Chigedt, Waradgia, Beörne, Remethe, Ponora, Tupanfalva oder Kempen, Biztra unndt Muska. Auss welchen possessionen die letzten dreÿ, Tupanfalva, Biztra unnd Muska, weill die bisshero ihrer Maiestät wenig nutz getragen, oder in raittung verrait worden, wie dan lautt des vorgewesten hoffrichters zu Weissenburg gethanen raittung, nur etlich hundert fl. nutzung in allem mehr nit sich befindet, auch mehr der espan darin sich ausgehalten, noch darzu der landtsknecht und ihrer haubtleutth pferdt mit fuetter und hew gefuttert und gefrett worden, habens die herren commissarij dem herren Hansen Adam von Hoffkirchen freÿherrn etc. in ainem gewissen bestandt als jährlichem umb 3000 fl. hinverlassen, welche summa er von Hoffkirchen woll wirdt raichen können, wan der ein holtzfletzwerch daselbsten anrichten thuett, das er sich auch zuthun verobligirt hat; von den andern märckht und fleckhen Nro 10. weill die itziger zeitt gar ödt unnd verwüst, ist kain nutz und einkhomben bisshero eingenomben worden, ohn allein, was aus dem bruckhen geldtgefellen zue Waradgia, und die mauttgefellen aus den traidtmühlen

das doch gar wenig, gefallen und einkomben. Verrer gehören darzue sechs weingartten, die im inventari specificirt und genent worden. Mehr werden zue dieser hoffrichterey gezehnt etliche sächsische stüell als Segeswar, Köhalmb, Zeben, Zeretahell vnndt Zazzebes. Was daher an wein, traidt, gersten, habern, hirsch, flachs und anders einkhombt, alles praecipirt, ausser diesem befindt sich itzieger zeitt keine andere einkhomben oder dörfer, so darzue genützt werden.

Die herrschafft Foggaras.

Zue dieser herrschafft werdenn auch itziger zeit gebraucht vndt genossen mittl und dörfer Nro 60. Welche ein gantz jahr dinstgeldt geben, lautt des daselbst wesenten hoffrichters verzaichnuss 1515 fl. 55 den. darzue werden auch 20 saxische dörfer aus dem stuell Nagisenckh, zu wein, traidt, habern, hönig und dergleichen gezehnt, noch ist ein edlsietz darzu gehorig Comoni genant, daruf ein aigner espan noch gehalten wirdt; zue welchem dan etliche dörfer dinstbar sein gemacht, doch nur an robat, als da sein, Ober und Vnder Comona, Ober- und Vnder-Venetia, Kochiolata und Lupsa, welche die ackher-länder und gründt zue dem edl und freÿhoff anbauen, ackern, besamen, schneiden und einwechsen sollen.

Abermalln ist ein mittl oder dorff Bettlehm genant, so auch darzue gehörig und genossen wirdt, deren zinss und dinstgeld schon in der summa der 1515 fl. 55 den. mit einkhomben, wie dan des margkhs Foggaras zins selbst darzue geschlagen. Sonst befinden sich dieser zeit an aigentümblichen güttern kheine mehr.

Die herrschafft Samoss-Vÿwar.

Zue dieser herrschafft werden itzieger zeit nit mehr als Vywar, Nemethi und Orman gebraucht, sambt der zehntquartt von den pristern an wein, traidt und andern, aus dem stuel Nesen, und was von mühlen sonst, so zum schloss gehören, einkhombt.

Die herrschafft Dewa.

Zue dieser herrschafft Dewa befinden sich lautt furbrachtes urbarij diese dörfer itzieger zeit, als Dewa der margckht, darin aber bey 12. vermüglichsten von Bathori Sigmundt gea-

delt worden sein. Mehr nach benente dörfer deren Nro 30. gezelt und genent werden als Zantohalom, Almas, Kozolia portio, Iffiu oppidum, Raduliest portio, Play, Zteregonia, Laposnak portio superior et inferior, Braznik superior, inferior est plane deserta, Baniest, Facza, Pank, Mihaliest, Faoziat portio, Rosskony portio, Pyna, Papest, Kordan, Gerend, Zadisor, utraque Lazo, Bradet, Tyza, Tey, Bukurel, Lapugi inferior, Lapugi superior, portio Chaba, Pez, Zeliste, Ztanchyest.

Die herrschafft Lippa.

Wegenn dieser herrschafft weill es in des feindes nache gelegen, ist der hoffrichter daher zu der raittung nit zuebringen gewest, auch die kriegsleutth daselbst, dy einkhomben alle genossen, und der turckh täglich straiffen thutt, ist also kein verzaichnuss zue diesemmal zue bekhomben gewest.

Die herrschafft Jenő.

Zue dieser herrschafft werden itzieger zeit genossen, mehr nit als der margckht Jenő, Rokzen, Jenowadas, Gella, Pankota, welche aber mehrer theill verödt sein.

Aus der pertinentia Kosond seind 20. dorffstellen, die werden alle von den hussarn zue Jenő genossen, und seit die vestung aus des erbfeindts henden erobert worden, hatt mans zu der vestung gebraucht. Der herr Basta soll denen assecuratoriales derwegen zuerthailt haben.

Caran-Sebes.

Zue diesem ortt sollen itziger zeitt mehr nit den zwey dorfer Karan und Czyamana genossen, die aber verzetzt worden, wie im andern libell zue sehen.

Lugos.

Bey dieser herrschafft befinden sich mehr nit, als der margckh Lugos. Auch noch andere kleine dörfer Nro 11. die aber itzieger zeitt von dem erbfeindt, gar ödt und verwüst worden und Hussar Peter obrister genensts.

(A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.)

XLIII.

1603. febr. 28.

a)

A kolosvári részgyülés határozatai.

Nos comites comitatuum Transylvaniensum et caeterarum partium eidem subiectarum, caeterique electi ordines et status sedium Siculicalium et Saxonicalium eiusdem regni Transylvaniae etc. Damus pro memoria etc. Cum nos iuxta speciale decretum dominorum procerum magnatum, reliquorumque statuum et ordinum trium nationum Transylvaniae in generalibus eorum comitiis, circa 15. diem Januarii proxime praeteriti Albae Juliae celebratis, pro oratoribus, et legatis ibidem electis, cum plena facultate et instructione ad sacram caesaream regiamque maiestatem, ratione publicorum regni negotiorum mittendis ad ultimum diem Februarii anno praesentis in civitate Kolosvar convenissemus, ac de expediendis legatis, aliisque rebus ad id necessariis tractare cepissemus occurerunt aliqua, quae et aparatum legatorum impedivisse, et deinceps quoque in commodo fore animadvertebamus, de quibus unamini voto, certos Articulos vigore plenipotentiae nostrae, superinde attributae conclusimus. Qui quidem sic sequuntur de ordine.

(1) Mivelhogy a minémű költséget a császárhoz ő felségéhez rendelt urainknak felvetettek volt kapu számra, elegedendőnek nem látjuk lenni: tetszett országul a nemességnek, és egyébb velünk való rendeknek is, hogy ujonnan vármegyénként bizonyos summát adjanak. Mely summát ilyenképpen a comesek vegyenek fel, tudniillik: gyűlések lévén minden széken, ő magok disponálják, senki magát ebből ne vonogálja, sőt ha retrahálná is mostan, a comeseknek ilyen authoritás adatott publice és egyébb tisztviselő embereknek is, hogy ha ki meg nem hadná adni és venni jószágán, erővel is exigálhassák, kiért ha perleni akarna is, az exactorokkal, semmi uton a comes törvényt neki ne szolgáltasson. Ha hol pedig a reluctans valami potens lenne, és ugyan obstinate nem hagyná megvenni

jószágában, citáltassék a székre, és jure mediante valamivel aggraválja, defacto exequálják, és az exactor mellé a vármegyétől erő adassék arra elégséges, az obstinatusnak pedig se törvény, se appellatió ne engedtessék.

Adjon azért:	florenos:
Fejérvármegye	600.
Colosvármegye	500.
Dobokavármegye	300.
Hunyadvármegye	400.
Karán-Sebes	100.
Küküllővármegye	500.
Thordavármegye	300.
Szolnokvármegye	300.
Zarándvármegye	100.

Az lakságon az egy ház helyű nemes emberek adjanak: denarios 32.

Miért pedig a székely uraim az első felvetett költségben részesek voltanak, ez mostani közönséges felvetésből is nem vonhatják ki magokat, a köztök levő nemes személy azért adjon: denarios 32.

A lófőség adjon: denarios 10.

A szabad székely adjon denarios 5.

Ennek felszedésére a kapitányok, és királybirák mindjárást exactorokat rendeljenek, a kik mellé elegendő erőt tartozzanak adni, hogy ha contumások találtatnak, mox et de facto megvehessék rajtok azon büntetés alatt, és azon mód szerint, a mint vármegyékre, és lakságra rendeltetett.

(2) Mivelhogy pedig Egri György, kire a követek felküldését, és az ajándékok megszerzésére való költség felszedésit bizonyos székeken a székelységen biztuk volt, sem az elmult fejérvári gyűlésre, sem ide az Kolosváratt való gyűlekezetünkben nem jöve, sem okát nemjövetelének nem adta értesünkre, a pénzben is a mennyit bészolgáltatott, többet itéltünk annál nála lenni, melylyel mind a követek utjokban megkésődtenek, és mind pedig az ajándék szerzésében fogyatkozás esett, végeztük azért, hogy Egri György ad 1mum diem Aprilis proxime venturum regestrumával együtt ide jöjjön Kolosvárra, és Gyerőffi János atyánkfiának számot adjon, és minden percipiált pénzt kezében

szolgáltasson minden fogyatkozás nélkül. Melyet ha Egri György nem praestálna, az ispányok 200 forintot duljanak marhájából érette; ha marhája annyi nem volna, jószága foglaltassék el érette az ország számára és semmiképpen addig kezébe ne bocsáttassék, mig perceptiójáról való igaz számadással, és a pénz bészolgáltatással magát elegedendőképpen expediálja; ismét azért a derék számadásra és a pénz beszolgáltatására iterato sub poena duplicata kénszeritessék.

(3) Továbbá holott Imecs Mihály Havaselföldében való szolgálatban foglalatos, tetszett hogy ő helyette Háromszéken ez mostani felvetett pénzt szedje Kálnoki János, és az előtt felvetett pénznek restantiáját is ugyanakkor megvegye, és felszedje, ezen felvetett pénzzel beszolgáltassa.

(4) Tetszett az is, hogy ennek a pénznek beszolgáltatása napja legyen ad dominicam misericordiae immediate venturam idest ad 3. diem Aprilis azon helyre, és azoknak kezekbe, a kiknek az ország rendeli és deputálja.

(5) Ha pedig ezeknek exequálásában az ispányok avagy királybirák gondot nem viselnének és a felvetett summát, a rendeltetett helyre, és arra deputált embereknek kezébe épen bé nem szolgáltatnák, tehát akárki, a kinek kedve, és akaratja lészen hozzája megadván az országnak a summát, a kivel az ispányok tartoznak, akármelyik vármegyében levő faluját, jobbágyit, a melyeket szeret, elfoglalhassa csak ezen articulus erejével, contradictione, inhibitione, repulsione, aut gratia principis minime obstare volentibus, és mind addig birhassa, mig a summát megadja. Ha hol pedig az ispány a foglalásnak contumaciter resistálna in poena infra notanda ex parte eorum, qui contra executionem comitum violenter se se opponerent deputata convincáltassék.

(6) Minemű szükség kényszeritett légyen a megirt summának felvetésére, tetszett, hogy minden székes helyekre ország nevével megirattassék.

(7) Vagynak ilyen panaszolkodások is minthogy minden vármegye két processusra szakasztatott; egyik processusbéli ispány minden adókat exigál, iure et suo modo a rendelt helyre administrál. A másik processusbéli ispány sem a szükséget, sem tisztinek kötelességét nem gondolván, vel negligen-

tia ductus, vel contemnendo publicam constitutionem sem maga sem egyebeknek az ő processusában levőknek jószágokból a rendeltetett adót bészolgáltatni nem akarja, melyből gyakorta de kiváltképpen mostan, a közönséges nagy szükségnek idején sok fogyatkozások esnek és estenek is.

Végeztük azért: az ilyen negligens vagy contumax ispánynak, és az ő processusában levő uraknak, nemeseknek és minden rendbélieknek jószágára, a másik processusbéli fő és viceispánynak szabad legyen menni, és a negligens ispánynak jószágát a negligentiáért contradictione, inhibitione, repulsione aut alio juris remedio non obstante, imo neque gratia principis in hac parte eidem suffragari valente megdulhassa, a rendelt adót is mind annak, és minden egyéb abban a processusban lévőknek jószágán uti praemissum est exigálhassa, mint szintén a maga processusában.

Ha pedig vagy negligens ispány, vel aliqui magnatum nobilium, aut illorum officiales, in illo processu existentes, az más processusbeli ispány-executiójának resistálna, tehát az olyan ispány, úr, nemes ember vagy tiszttartó in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék. Igyen, ha valamely közülök processu jùris akarná az exactiót interturbálni, és infestálni, semminémű székes és törvényes helyeken actió oda ne adassék, hanem perpetuum silentium in hac parte imponáltassék.

Melyben ugy mint publica constitutiókban universorum regnicolarum azt az exactort contra quosvis legitimos et violentes impetitores, turbatoresque tartozzék protegálni és defendálni. Ezt is hozzátévén, hogy ha valamely nemes embernek akármelyik vármegyebeli jószágának elpusztulásáért, ez felvettetett pénzt és az előtt felvetett restantiákot az ispány az ő vármegyéjében meg nem vehetné, tehát akármelyik vármegyében, a hol épebb jószága találtatik, reámehessen, és abban a vármegyében való ispány tartozzék a viceispányt melléje adni, és azon móddal, uti praemissum est, azon az jószágon megvenni.

A mely nemes ember pedig jószágának pusztulásáért városban laknék, és marhája volna, a viceispány a városba menvén, tartozzék az város birája egy eskütt embert melléje adni, és ezzel a nemes ember szállására mehessen, s az olyan nemes ember marhájából az ispány igazat vehessen.

(8) Noha továbbá ennekelőtte sok articulusokban volt végezés arról, hogy az kit az ispány az gyűlésre választ, sub poena tartozzék elmenni, de még is találkoznak olyak, kik contumacia ducti elmaradnak, s el is maradtanak, kiváltképpen ez mostani szükséges dolognak idején. Végeztük azért: hogy valaki ide választatott, s el nem jött, ha jó ratióval magát de absentia nem excusálhatja, az olyan contumaxnak jószágán mox et defacto az ispány omnibus remediis exclusis 200 forintot vehessen. Ennek utánna is pedig azon dologban poena in articulis exinde confectis denotata observáltassék. Ebben is egyik ispánynak a másik processusában azon hatalom és authoritás adassék, mely a felvettetett költségnek az felvételiben adatott az országtól.

(9) A latroknak kergetésében is azon mód observáltassék.

(10) Végeztük azt is, hogyha mely nemes ember czégéres latrot megsarczoltatna, és elszabadítaná, tehát a tisztviselő ember, a ki abban tapasztaltatik in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék. Ha pedig privatus ember, 200 forinton maradjon, mivelhogy némelyeknek annyit extorqueálnak afféle latroktól, hogy abból igen könnyen az latroknak díját megadhatják. Ha paraszt ember tapasztaltatik abban, azon büntetéssel lakoljon, a melylyel a malefactornak kellett volna büntetődni.

(11) Ha hol valakihez suspicio volna, tehát a ki végre mehet, tartozzék a földes urának megmondani, az is tartozzék mindjárást megfogni a suspecta personát; ha meg nem fogná, comperta rei veritate, az olyan latornak dijján maradjon. Ezeknek penig exequálására az ispányokat rendeljük, hogy sub amissione officiorum citáltassák a székre az afféle embereket, és első széken revideálván, absque dilatione exequáltassák.

(12) Végeztük azt is, hogy a követek jószága mind lovag és gyalog állatásból, hadba menéstől, élés adástól addig, mig császártól ő felségétől megjőnek, immunis legyen.

Azonképpen minden causájok ezen követeknek juxta antiquos articulos infra tempus reditus eorum prorogáltassanak.

Quae quidem constitutio nostra, ut omnibus quorum interest innotescat, describendam et publicandam esse duximus.

Datum in praedicta civitate Colosvár die 8-va Martii Anno 1603.

Pancratius Sennyei. (L. S.)
Benedictus Mindszenti. (L. S.)
Nicolaus Bogáthi. (L. S.)
Caeterique electi status et ordines ad praemissa publice delegati.

(Az Akadémia birtokában lévő másolatról)

b)

A kolosvári országgyűlés felterjesztése a császárhoz.

Ordinum provinciae Transsylvanicae ad sacratissimam imperatoriam caesaream regiamque Maiestatem dominum, dominum eorum clementissimum humillimus supplex libellus.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine domine nobis naturaliter clementissime.

Cum Mtas Vra sacr. omnia delicta ordinum provinciae Transylvanicae, quibus vel privatim vel publice, sive aliorum instinctu sive motu eorum Mtas Vra sacr. offensa fuit, medio praecipuorum dominorum commissariorum suorum clementer condonaverit, id ab ordinibus regni ea gratiarum actione et laetitia susceptum est, omniumque animos adeo conformes reddidit, ut nova fide sacr. Mti Vrae ordines se obstringerent. Gratias itaque agunt iidem ordines Mti Vrae sacr. pro hac clementia, et misericordia erga nos declarata, eas quas possunt maximas. Humilime supplicantes, ut paternam hanc affectionem innatamque benignitatem etiam deinceps erga eos benigne demonstrare velit, promittentes iidem ordines se quoque ad omnes occasiones fideles futuros et propere iussa Mtis Vrae sacr. executuros.

1. Caeterum cum in Transsylvania principes pro tempore constituti, non obstante diversitate religionis ipsorum, libertatem religionis semper intactam habuerint, quam et commissarii Mtis Vrae sacr. reverendissimus dominus Stephanus Zuhaÿ, ac illustres et magnifici domini Nicolaus Istuanffy et Bartholomaeus Pezzen anno 1598. pro recipienda Transsylvania missi iuramento suo approbarunt: novissime vero etiam

illustrissimus dominus Georgius Basta in contractu, vigore plenipotentiae a Mte Vra sacr. ei attributae cum ordinibus provinciae inito, in eodem statu reliquerit, orant ordines, quo Mtas Vra sacr. religionem sine omni perturbatione eodem modo conservare velit, quemadmodum in caeteris etiam provinciis Mtem Vram sacr. facturam ordines provinciae Transsylvanicae compertum habent.

2. Quemadmodum in priori etiam legatione ab ordinibus regni Transsylvanicae supplicatum est, ut sacr. Mtas Vrae serenissimum dominum Maximilianum archiducem etc. fratrem suum charissimum pro regni administratione in Transsylvania praeficere dignaretur: supplicant etiam nunc, se in eo exaudiri. Quod si aliqua de causa Mti Vrae sacr. aliter videatur, illustrissimum dominum Georgium Basta a praeclara fide et industria Mti Vrae sacr. provincialibus vero ob amore iustitiae laudabilique rerum administratione satis commendatum; si vero id etiam Mti Vrae sacr. minus placeat, Mtas Vrae sacr. provinciae huius regno Hungariae iam incorporatae administrationem more praedecessorum suorum divorum Hungariae regum, alteri alicui Ungaricae nationis, apto et idoneo, clementer committere velit.

3. Cum cura et administratio regum non minus conducat ad conservationem libertatum subditorum, quam regni defensionem: ideo orant ordines demisse, ut Mtas Vrae sacr. omnes ordines, nobilitatem, civitates muratas, et libera oppida in legibus, donationibus (exceptis donationibus Michaelis alias vaivodae Valachiae Transalpinensis, demptis quibusdam militibus, aliis quibusvis factis) nec non literis privilegialibus, assecuratoriis, inscriptionibus, impignoraticiis, adiudicatoriis, earumque processibus, immunitatibus, libertatibus, indultis et in omnibus praerogativis, clementer conservare velit, quandoquidem et domini commissarii D. Stephanus Zuhay, Nicolaus Istuanffy et Bartholomaeus Pezzen, novissime vero etiam ill. D. Georgius Basta literis suis fide interposita provincialibus datis, ea in pristino statu et robore relinquentes, approbarint. Cuius D. Georgii Bastae contractum cum ordinibus provinciae anno proxime praeterito celebratum, et assecurationem ut Mtas Vra sacr. inviolatam habeat, humilime ordines praecan-

tur, vel ea saltem ratione, quod et D. commissarii novissimi Mtem Vram sacr. nihil immutaturam, verbo Mtis Vrae sacr. in publico ordinum conventu palam pronunciarint.

4. Porro, quemadmodum tempore primae cessionis Sigismundi principis et resignationis provinciae Transsylvanicae Mtas Vra sacr. interposito iuramento dictorum commissariorum suorum D. Stephani Zuhay et reliquorum, clementer hoc promiserit, quod consiliarios, capitaneos et officiales in administratione provinciae Ungaros habebit. Eo nomine supplicant ordines humillime, ut Mtas Vra sacr. easdem constitutiones nunc quoque clementer admittere, confirmareque dignetur.

5. Cum autem iam a quinquaginta ferme annorum spatio omnes caussae, differentiae et lites, inter provinciales ultro citroque ortae, iudicio iudicum eiusdem provinciae semper decisae et determinatae fuerint, hunc veterem provinciae usum ob vetustatem pro firma lege iam habitum, propterea quod provinciales ob facultatum tenuitatem extra eam provinciam prosequendae litis caussa proficisci nequeant, Mtas Vra sacr. clementer ratum firmumque habere velit, ordines demississime supplicant.

6. Praeterea, dictus Michael vaivoda, dum in Transsylvania esset, donaverat aliquos ex militibus suis possessionibus et villis. Quibus in vigore servandis, cum ordines provinciae propter operam eorum militum, in expellendo Michaele navatam, fidem dederint, quod illustr. quoque D. Georgius Basta approbavit: orant ordines humillime, ut Mtas Vra sacr. eosdem milites in iis bonis conservare velit, quo et fides ordinum, suum sortiatur roborem, milites vero rursus promptiori animo operam suam praestent.

7. Sunt in Siculia, una parte Transsylvaniae, nobiles, qui colonis suis Siculis, propter restitutam eis libertatem, privati sunt. Quibus nobilibus, cum et princeps Sigismundus, restitutae libertatis tempore, talem fecerit promissionem, quod alia bona eis conferet. In eo Mtem Vrae sacr. ordines regni humillime orant, quo Mtas Vra sacr. colonos Siculos eis restituendos iubere dignetur. Vel si Mtas Vra sacr. Siculos plebeos in hac libertate conservandos statuerit, donatarios iuxta promissionem Sigismundi principis similibus bonis contentos

reddere, vel vero bonorum valorem, perennem nimirum aestimationem, eis clementer refundere velit.

8. In pertinentiis castelli Belenyes, quod in comitatu Bihariensi est, plerique nobilium in pertinentiis Jeneo, Stephanus Tholdi; item in Zilagy et pertinentiis Keouar, plurimi in bonis suis, contra formam contractus cum illustrissimo D. Georgio Basta initi, turbati sunt. Quae ut eis restituantur, Mti Vrae sacr. ordines provinciae humillime supplicant.

9. Oppidum Déés, una cum fodina salis ibidem habita, et possessio Akna, pro decem et septem millibus florenis hungaricalibus integre levatis inscripta fuit a Sigismundo principe Benedicto Mindzenti, quam nondum restituta summa, domini commissarii novissimi ei ademerunt, aliquot annos subsequentes, modosque et conditiones, quibus ei satisfiat, praescribentes. Et quia idem etiam Benedictus Mindzenthi adeo exhaustus est, qui sua pecunia tantisper carere non possit: supplicant ordines, ut cum illustr. D. Georgius Basta inscriptionem hanc in vigore reliquerit, et ipsum etiam Benedictum Mindzenthi superinde assecuraverit, Mtas Vra sacr. id quod in ea summa inscriptionis adhuc restat, ipsi restitui iubeat, vel oppidum et possessionem cum fodina eo usque donec de ea summa sive de reditibus fodinae sive a Mte Vra sacr. ei satisfactum fuerit, apud se relinquere benigne dignetur.

10. Bona Georgij Palaticz et Gabrielis Perniezÿ nobilium Transsylvaniensium iure uxorum suarum eos concernentia, camerarii Posonienses aliis contulerunt. De quorum restitutione ordines sacr. Mti Vrae humillime supplicant.

11. Orant praeterea, ut Mtas Vrae sacr. habeat diligentem rationem desolatae Transsylvaniae, populorumque in ea oppressorum, qui quo in statu sint, arbitrantur ordines Mtem Vram sacr. ex dominis commissariis novissimis hactenus cognovisse. Quae ne in maiorem desolationem deveniat, vel in nihilum porro redigatur: supplicant ordines provinciae, ea qua par est humilitate, ut iam tandem tot rapinis, spoliis et miserorum colonorum cruciatibus, torturis, occisionibus, quae hactenus militibus praecipue Vallonibus, in hunc usque diem neutiquam interdici potuerunt, modus interponatur: nam nisi hoc fiat manifestum est, nullam ex ea provincia sperandam esse utilita-

tem, quod quanto sit Mti Vrae sacr. incommodo, Mtas Vra sacr. pro ineffabili sua prudentia facile iudicabit.

12. Ordines supplicant iterum atque iterum, ut Mtas Vrae sacr. teneat exercitum in Transsyluania pecuniis viventem, non rapina, uti hactenus. Nam omnia omnibus ordinibus erepta sunt per vim et absque pretio, neque in debitos usus conversa, sed ante tempus prodigaliter consumpta. Quo effectum est, ut multi omni re sua spoliati, fame perierunt, et adhuc plures perire necesse est. Imo animadvertunt ordines etiam hoc, quod antequam falces, fruges intrent, nisi Mtas Vra aliunde provideat, commeatus, quo milites alantur, ibi non inveniantur.

13. Postremo, orant ordines debita subiectione, ut Mtas Vra sacr. diligentem adhibere curam velit, ne Transsylvania in manus hostium deveniat neve ordines atque tota provincia cum uxoribus et liberis, periculosissima peregrinatione, aliena regna et tecta petere cogantur. Maxime cum provincia Transsylvanica ab ea parte, ubi sita est, propugnaculum multarum provinciarum, atque adeo totius christianitatis censeatur, in eoque sit loco constituta, ut si eam in manus hostium, quod deus opt. max. benigne avertat, devenire contingat, multis inde provinciis hostis nocumento esse possit.

14. Quae omnia cum ita se habeant, ac provinciae Transsylvaniae tenuitas hostisque pernitiosa in provincia intentio Mti Vrae sacrae nota sit, ordines provinciae Mtem Vram sacr. demississime orant, quo certi aliquid cum hoste in salutem Transsylvaniae constituere clementer velit, cum ea re in eius provinciae salutem christianitatisque emolumentum nihil utilius sit futurum.

15. Postremo, adsunt civitatum Cibiniensis, Segesvariensis, Brassouiensis alias Coronensis et Claudiopolis urbium Transsylvaniae nunctii, de privatis rebus suis Mtem Vram sacr. supplices requisituri. Quos ut Mtas Vra sacr. ex immensa sua bonitate et exaudire et in omnibus iis, quae e re earundem urbium visa fuerint, benignum responsum eis dare velit, ordines provinciae Transsylvaniae iterum atque iterum supplices Mti Vrae sacr. se exhibent.

(Eredetije a bécsi udv. kamarai lt. Sieb. Act.)

c)

A rendek megbizó levele a követek számára.

Sacratissima caesarea ac regia Maiestas, domine domine clementissime.

Quantopere misera haec et afflicta Transilvaniae provincia, superiorum bellorum tempestatibus exagitata, iamque ad extremam redacta sit desolationem, latere sacr. caes. regiamque Mtem Vram non potest. In quibus quidem angustiis cum ab unica sacr. caes. regiaeque Mtis vrae clementia perfugium auxiliumque nobis superesse agnoscamus, legatos hosce nostros: magnificum, generosos ac egregios dominos Benedictum *Mindzenti* de Vicze, magistrum Joannem de *Kiralifalwa* protonotarium, Sigismundum de *Sarmassagh*, et Joannem *Petky* de Ders, ac prudentes et circumspectos Gallum *Lutsch* et Georgium *Eniedi* iuratos ciues Cibinienses ad sacr. caes. ac regiam Mtem Vram suppliciter expedivimus. Humillime itaque sacr. caes. ac regiae Mti Vestrae uti domino nostro clementissimo supplicamus, ut eos non minus in conspectum suum benigne admittere, quam ea quae nomine afflictissimae huius provinciae referenda ipsis commisimus, exponentes clementer exaudire, fidem illis habere, et cum gratioso responso remittere non dedignetur. De caetero humillima obsequia et subiectionem nostram sacr. caes. ac regiae Maiestati Vestrae demisse offerentes, eandem ad salutem incolumitatemque totius reipublicae christianae quam diutissime et foelicissime valere exoptamus. Datum in civitate Colosuar, die IX. Martij, anno domini MDCIII.

Sacr. caes. ac regiae Mtis Vrae
humillimi et subiectissimi fideles
ac perpetui servitores:
Universitas statuum atque ordinum trium nationum Transsilvaniae.

Külczím: Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. regiae Maiestati, etc. domino domino clementissimo.

(Tizenkét pecséttel lezárt eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

d)

Basta a császárnak ajánlja az erdélyi követeket.

Sacra caesarea Maesta.

Venendo li deputati di questa prouincia a far la debita riuerenza alla Mta Vra sacr.ma m'hanno fatto instanza, ch'io li raccomandi; e poi che sin' hora in loro si uede senon buona intentione di uoler mantenere la fede verso Vestra Mta, non ho uoluto lasciar di humillissimamente supplicarla si degni uolerli accettare nella sua imperial protettione, accio con tanto maggior animo possino perseuerare in essa. Et alla M. V. sacrma humillissimamente m'inchino. Di Claudiopoli li 11. di Marzo, 1603.

M. V. sacrma

fidelissimo seruitore
G. Basta.

Külczím: Alla sacratissima Maesta dell'imperatore, nostro signore gratiosissimo.

Jegyzet: Ugyanezen napról Bástának egy hasonló tartalmú levele a titk. tanácshoz, melylyel Mindszenty Benedeket, a követség fejét figyelmébe ajánlja.

(Eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

XLIV.

1603. máj. 15.

A szultán levele a lengyel királyhoz, Székely Mózes érdekében.

Copia litterarum potentissimi invictissimique caesaris Musulmanorum szultan Mahumedi ad serenissimum regem Poloniae Sigismundum tertium missarum.

Gloria splendoreque fulgidissimo Sigismundo regi Poloniae, magno duci Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiaeque et Livoniae necnon Suecorum, Gottorum, Vandalorumque haereditario regi, principi magnanimorum Jesum comitantium, moderatori negotiorum et rerum plebis et familiae Nasarenorum, domino et haeredi perpetuae beatitudinis

et gloriae incliti regni Poloniae, cuius actionum incrementum beatissimum exitusque felicissimos opto et mutua perpetuaque familiaritate nostra sanctissimoque foedere digna vota laudesque sempiternas offero.

Significationem litterarum mearum amicissimam hanc esse, audita concessione principatus regni Transilvaniae ex gratia nostra illustrissimo et magnifico domino Moysi Zekell Transilvaniensi, quod magnifici per plures, ipsiusmet iuris regni Transilvaniae domini, aliique heroes, praeclari et spectabiles viri, litteras per homines suos ad illum misissent, illique significassent, ut quamprimum praedestinatus ille, ex fortissimis electus vaiuoda, ipsemet suo singulari exercitu Transilvaniae regnum ingressurus esset, praenominati magnifici domini totiusque exercitus regni Transylvaniae unamini consensu consilia inissent, Germanorum in Transilvania exercituum copias debellare, unanimiter coniurati per litteras suas annunciavissent. His perceptis serenissimus princeps Tartarorum Gazi Gerai han illi septem vel octo millia Tartarorum fortissimorum in auxilium praeordinavisset, illisque adiunctis ex partibus Graeciae, aliisque locis aliquot millia equitum peditumque consignavissent, cum illustrissimo heroe, ex fortissimis electo vaivoda Zekell Moyse Danubium transnavigare Transilvaniaeque regnum magno suo ordinato paratoque exercitu occupare statuisset, Transilvanos per litteras suas certiores fecisset.

Ut igitur Serenitas Vestra ex munificentia liberalitateque sua propter vicinitatem amicitiamque foedus sanctissimum inviolatum erga portam nostram beatam praestans, singulari quodam exercitu suo equestri peditatuque pixidario, necessarium in auxilium advolare, illustrissimum vero et magnificum cancellarium exercituum copiarum suarum generalem, quin constitueret, postulato vero tempore ut Serenitase Vstra vaivodam praenominatum per literas certiorem faceret, die una eodemque tempore ex duabus partibus Germanorum grassantium copias quibuscunque in locis invenirentur, debellare, ex regno depellere atque eiici curam studiumque suum adhiberet.

Quo vero modo ab antiquis arces regnaque istius provinciae gubernata fuissent et nunc ut in potestatem fortissimi

herois et electi vaivodae redigerentur, miseri et subditi eorum regnum *(sic)* adiuncto auxilio liberalitate Serenitatis Vestrae pristina conditione in pace conservarentur, hoc modo litterae hae nostrae caesareae sunt scriptae, per strenuum nostrum fidelem Ibrahim czausium in fulgidissima beatissimaque porta nostra existentem perferendae ac Serenitati Vestrae sunt missae.

Convenit igitur ut hac ratione, mutuae, constanti, perpetuaeque familiaritati vicinitatique digna necessariaque consilia inirentur, quonam modo Germanorum grassantium hostium copiae, subditis regni Transilvaniae omnem iniuriam inferentes illorumque bona omni fraude despoliantes crudelitateque omnia devastantes vi vindicarentur. Et ut supradenominatorum ob causam illustrem et magnificum dominum cancellarium plenario exercitu equestri peditatusque exercitu quin Serenitas Vestra mittere dignaretur, amice postulamus. Quae postremo generali exercituum vestrorum ad bellum expedienda necessaria visa fuerint ut electum vaivodam certiorem faceret, diem assignaret, uno eodemque tempore ex duabus partibus consilio vestro ac consensu unanimi Transsilvaniae regnum ingredi, ab antiquo tempore, quo statu ac conditione regna totius provinciae, illorumque arces gubernatae fuerint et ut nunc eiusmodi conditione omnia in potestatem praenominati electi vaivodae restituerentur, illique consilio, studio, auxilioque suo adesse vellet, quo miseri isti subditi, regnaque totius provinciae cura vestra in pace conservarentur.

Non ut Sigismundus, qui optimam divitem omniumque rerum abundantem provinciam Transilvaniae regnum illique praeordinatione divina concessum pro nihilo habebat, summa ignominia contemnebat, creatori omnipotenti pro hisce donis gratias non agebat, sed suasu Germanorum hostibus illis ipsimetque fallacissimis ad placitum pertinaciter adhaerebat, optimum illud regnum Transilvaniae omnibus in locis devastabat, miserosque eius regni colonos vel subditos prodebat, illos in extremam miseriam ad omnem perniciem redigebat.

Illorum quidem miserorum lachrimas gemitusque deus omnipotens audiens, acceptans, ita quod hucusque qui Transsilvaniae regnum vi occupare ingressi fuerint, deterrime peri-

erunt, illisque non concessis *(sic)*. Deus omnipotens magna ignominia ultimoque supplicio poenas ab illis scelerum repetivit. Quare et hoc tempore conveniret ut ex partibus vestris magnifici aliique totius regni Transilvaniae domini spectabilesque viri, consiliis atque litteris vestris non resisterent, a Germanorum grassantium coniuratione animum diverterent, quo vero modo ab antiquitate, ita et nunc illum ex fortissimis electum vaivodam obsequerentur, illique summa obedientia fidem adhiberent.

Sin vero aliter, scire deberent, quod subditi miserique illi a gravi summoque exercitu ei ex omnibus partibus assignato et misso in perpetua mancipia redigantur, totumque regnum igne, gladioque devastetur. Quamobrem subditi tot millia totius regni pessime opprimentibus *(sic)* vitaque deprivarentur, quod quidem spectaculum miserrimum esset. His litteris nostris caesareis perceptis intellectisque qua ratione et quomodo exercitus praeparetur, illustrem et magnificum dominum cancellarium cum quot exercituum copiis et quonam tempore Serenitas Vestra mittere constituerit, nos ut per litteras Serenitatis Vestrae certiores fieremus, optamus. Serenitatem Vestram quam foeliciter valere cupiamus. Datum in sede nostra Constantinopolitana die 3. mensis Zilkade nuncupati, Anno vero Muhammedi sancti prophetae nostri 1011.

Hátirat: Illustrissimo ac magnifico domino domino Moysi Zekell, ex strenuis fortissimisque heroibus, electo regni Transilvaniae vaivodae etc. domino meo clementissimo litterae hae tradentur.

(Egykorú irat, mely meg van a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XLV.

1603. jún. 11. (új sz. 21.)

Radul vajda és bojárjai hitlevele, Székely Mózesnek.

a)

Litterae Radul vaivodae ad Moisem Zekely.

Illustrissimo domino domino Moysi Zekel de Semienfalwa, vaivodae regni Transilvaniae, necnon Siculorum comiti etc. domino amico nobis observandissimo.

Illustrissime domine domine amice vicine nobis observandissime, salutem etc. Ex litteris magnificae D. V. quid scribat et animi habeat, intelleximus; moneatque nos scilicet quod fidelitatem praestaremus caesari potentissimo, totamque spem haberemus solummodo in illo. Ad quam rem pro nostra salute iam hoc facere et praestare tendimus, potentissimoque caesari capita nostra demisse volumus inclinare. Quoniam autem ita se res habeat et ad hoc venit, quod nosmetipsos in tutelam potentissimi caesaris praestare volumus, quod et magn. Dtio Tua pro certo habere possit. Ideo magn. Dtionem Vram amice rogamus, ut apud potentissimum caesarem, secundum magn. Dtionis Vrae fidem, promissum et scripturam nobis gratiam et tranquillam pacem remansionemque parare conetur, omnibusque in rebus nostris apud potentissimum caesarem magn. Dtio Tua ad remansionem sit author. Vaivodae autem Simeoni, qui saepius ansam solet mali praebere, regnum istud miserum devastat, compilat; idcirco ex voluntate magn. Dtionis Vrae sua magnificentia Bektes passa serio mandet, quod sine regno isto sit, et deinceps non devastet et non praedet, si iam regnum istud desolatum potentissimo caesari caput inclinavit submisse, et ita sub potentissimi caesaris nomen se commendavit, quia si demum pax ista contra potentissimmum caesarem (quod deus avertat) iterum amitteretur, nullus in culpa erit, et ratio, si arma capit erga nos, sed Simeon vaivoda. Idcirco si magn. Dtio Vra rem nostram velit compesci coram ita habeat, quod sub fidelitate potentissimi caesaris de utraque parte possemus pacifice in regno nostro requiesci. Similiter Tartaris Bucziakiensibus serio mandet magn. Dtio Vra, quod misero regno isto nihil contraria urgent,non praedent, et devastent iam ulterius, sed sint sufficientes compilatione ad hoc usque tempus. Pro cuius rei veritate et testimonio misimus hos duos Boërones cum literis nostris ad magn. Dtionem Tuam nomine Szwlchÿer Manuel et Zlattam Armas omni cum disciplina, ideo magn. Dtio Vra in omnibus fidem habeat. Quod reliquum est illustrissimam magn. Dtionem Tuam feliciter valere cupimus. Ex civitate nostra Tergowistÿa, die 11. Junii, anno domini 1603.

Illustrissimae Dtionis Vrae

amicus vicinus benevolus
Valachiae Transalpinae princeps.
(Oláh aláirás).

(*Szélén Szamosközy írásával:* Descripsimus ex archetypo ad verbum. *Ez alatt:* Radul vajda eb hüti.)

b)

Litterae Boeronum ad Moisem Zekel.

Illustrissime domine amice vicine nobis observandissime salutem et servitiorum nostrorum vicinitatisque nostrae commendationem.

Ex litteris mag. Dom. Vestrae quid animi habeat moneatque nos simul cum regno pro pacifica futura remansione intelleximus, potentissimo caesari fideles obedientesque essemus, sicuti autem quoque a plurimis temporibus fuimus. Nos igitur unanimiter in unum convenientes inter nosmetipsos conditionem remansionemque pacificam animadvertentes consultum habemus simul cum principe nostro hoc, ut potentissimo caesari dum viveremus fideles a minore usque ad majus simus, secundum mag. Dom. vestrae et Bektes Bassa scripturam promissum, fidemque, quam nobis magn. Dom. Tua sub fide scripsit, quod universi apud potentissimum imperatorem aliorumque contra quoslibet pacificam remansionem pacemque constituere simul principi nobis et huic misero regno non recusat. Certum est et hoc apud m. D. Vestram quum primum Simeon vaivoda hoc in regnum intravit, et in sedem sedit, variis et innumeris contrariis miseriisque incepit regnum hoc onerare, quas miserias regnum nequaquam pati potuit, simul igitur et semel contra eum arma cepimus, e regno eiicimus. Tunc quoque temporis statim voluimus a potentissimo caesare aliquem pro principe agnosci, sed usque ad tres menses fuit regnum sine principe, quam rem et Sigismundo alias principi Transilvaniae scripsimus. Videns ergo hoc ut intra tempus Simeon vajvoda veniens expeditione sua bellica ad nos, regnum istud iterum in potestatem suam redigere vellet, ita postea caput nostrum et animi sensum debuimus studiose ad Romanorum imperatorem inclinare, cuius auxilio iterum veniens contra illum expulsus est

per nos e regno. Inter haec autem fuimus in pace. A M. D. Tua nos quoque optamus secundum M. D. vestrae fidem scripturam et promissum quod mag. Dom. vestra velimus, intelligat voluntatem nostram erga Simeon vaivodam, quod nos unanimiter vaivodae Raduli ad evangelium fidem praestitimus, unaque cum eo volumus vivere et mori, quam alium principem dominari. Si ergo vaivodae Simeoni ad talia animum haberet, iuravimus quod volumus a minore usque ad majus omnes contra eum arma capere, simulque mori quod non deinceps dominari in regno nostro. Quoniam autem mag. Dom. vestram deus ad haec reconciliavit, quod pacificam remansionem totius regni nostri ad se levavit: idcirco sit apud potentissimum caesarem omnibusque in rebus nostris fautor lucidus, ut ita simul de una et altera parte haberemus in regno remansionem pacificam. Versus Moldaviam autem uno consensu M. D. vra cum Bektes Bassa legant homines per quos M. D. tua et litteris Simeoni vaivodae mandet, quod sint contenti tanti periculi, quia certum est et apud mag. Dom. vestram quam horribiliter devastatum est istud regnum, ita admodum, ut miseri coloni pro eorum variis excursionibus sufficientes ad nihil esse possint. Similiter Tartaris Buchakiensibus mandet mag. D. Vra. deinceps non compilent, devastent, impedientque hoc miserum regnum, quia iam sub potentissimo caesare totaliter se contulerunt. Pro rei autem huius nostrae veritate et vigore misimus ad mag. dom. vestram cum litteris nostris hos praesentes duos Boërones Manuelem Sulcher et Zlattam Armas quorum mag. D. tua fidem habeat si quid dixerint nomine nostro. Confortavimus autem literas nostras in regno hoc existentium Boëronum propriis sigillis aliorum plurimorum Boëronum voluntate et commissione. Quod reliquum est illustrissimam D. Vram felicem valere optamus. Datum ex civitate Tergowistia die 11. Junii. Anno dni 1603. Illmae D. Vrae amici vicini benevoli. Totus coetus nobilium seu Boëronum regni Valachiae Transalpinae.

Sigilla Boëronum

XII. (L. S.) (L. S.) (L. S.)

(L. S.) stb. 12. p. h.

(Mindkettő Szamosközy által vett másolatban megvan a budapesti Egyetemi könyvtárban.)

XLVI.

1603. jún. 13.

Lichtenstein Károly inti Kornis Boldizsárt, hogy a császár iránti hűségben legyen kitartó.

Magn. Dne. Fidelitatem Vestram erga S. Caes. Mattem et perspeximus et laudamus et ut magis in dies propensior fiat identidem cohortamur; non enim frustra id fecisse vobis compertum erit: nam et munificentia caesaris et opera nostra in eamet obtinenda, non indigebitis. Porro inceptis futura respondeant; dum enim sese occasio obtulerit, nostrum erit bene merentes non oblivisci. Valete. Pragae 13. Juni 1603.

Mag. D. Vrae ad in serviendum paratissimus
Carolus a Lichtenstein.

Külczím : Magnifico Dno Balthasari Kornis de Ruska etc. Sakmar.

(Eredetiről a t. Mike S. úr gyűjt.)

XLVII.

1603. aug. 24.

Básta György meghivója a szept. 5-iki országgyűlésre.

a)

Georgius Basta comes Huztiensis, liber baro, dominus as Sult, eques auratus sacrae caesareae regiaeque Maiestati et catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, ac ejusdem caesareae Majestatis sacrae exercitus et regni Transsylvaniae generalis capitaneus etc. et Paulus a Krausenegh in Vesendorff aulicae camerae sacrae caes. regiaeque Majestatis consiliarius ac per Ungariam superiorem et Transsylvaniam commissarius. Prudentibus et circumspectis magistris ciuium regiis et sedis judicibus villicis caeterique juratis ciuibus et ciuitatibus sedis Segeswar nobis honorandis. Salutem et benevolentiam nostram. Quum ad quintum diem mensis 7-bris comitia generalia, tribus nationibus regni huius Transsylvaniae incolis, indicere et in

loco ubi nos personaliter per id tempus futuri sumus celebranda statuerimus: dominationibus vestris committimus et mandamus harum serie firmiter, quatenus ad praedefinitum terminum magistrum ciuium regium et sedis judices, vt de oportuno regni statu, communi consilio tractare et meliora quaeque de salute ejusdem statuere possimus, in antefatum locum cum sex civibus juratis expedire, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum ex Za zvaras vigesima quarta Augusti anno millesimo sexcentesimo tertio.

G. Basta m. p. Paulus a Krausenegg m. p.
(P. h.) (P. h.)

(Eredetije nyilt parancs alakban irva, Segesvár városa ltban.)

b)

Georgius Basta stb. et Paulus Crausenegk stb.

Universis et singulis magnificis, generosis, egregijs nobilibus comitibus, vicecomitibus judicibus ac universitati nobilium comitatus Zolnok interioris, amicis nobis honorandis, salutem et benevolam nostri commendationem. Mivelhogy immár az országba vagyonk az császárnak ő felségének az mi kegyelmes urunknak kegyelmetekhez való kegyelmes akaratját értésére akarjuk adni és bizonyossá tenni felőle, mihez tarthassa kegyelmetek is magát. Kivántatik mi nálonk az kegyelmetek jelenléte; hagyjuk azért és parancsoljuk császártól nekünk adatott auctoritásonkból, hogy kegyelmetek mind fejenként vármegyeiről ad ultimum diem hujus mensis Augusti oda jönni tartozzék, az kapuszámról való regestromokat velek elhozván valahol az mi személyönket hallja sine mora ulla et cunctatione. Secus etc. Praesentibus etc.

Datum ex castris ad oppidum Szászváros positis, duo decima die mensis Augusti, anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

Basta m. p. Paulus Khrauseneg m. p.
(P. h.) (P. h.)

A czímlapon: Comitatus Szolnok interior.

(A Daniel-család ltból, kiadva Thaly K. által, Tört. Kalászok. 87. l.)

XLVIII.

a)

1603. szept. 13.

Básta válasza a rendekhez, a dévai országgyűlésen.

Resolutio illustrissimorum et magnificorum dominorum dominorum Georgii Bastae, comitis in Huzt, liberi baronis, domini in Sult, equitis aurati, sacrae regiaeque Majestatis et catholici regis Hispaniarum consiliarii bellici, ac eiusdem sacrae c. regiaeque Maiestatis exercitus et regni Transsilvaniae generalis capitanei etc. et Pauli a Krausenegh in Vessendorf sacrae c. regiaeque Majestatis commissarii, super propositiones, oretenus hesterna die nobilibus praesentibus comitiis Deveni facta, et ad responsum deprecationemque eorundem nobilium ad ratificationem suae maiestatis 13 die mensis Septembris, data anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

1) Ad deprecationem nobilium et propriam in sese latam sentenciam manuscriptam condonatur illis vita, ita et bona, excepta quarta parte, quam in proximis comitiis secundum aestimationem per commissarios deputatos factam, parata pecunia redimere debeant.

2) Bona autem nobilium qui in conflictu periorunt et illorum qui ad hanc conventionem non conparuerunt, sunt ad sac. caesaream regiamque majestatem devoluta, ita et ipsi infideles in persona nota infidelitatis proscripti.

3) Telonia et tricesimae ita etiam decimae gravi frumenti et vini posthac ad cameram regiam per totam provinciam recipientur.

4) Civitates, qui a fidelitate suae majestatis secesserunt, posthac nullum aliud extra romanae ecclesiae exercitium spirituale habebunt, et nullo alio utantur. Claudiopolitani vero sint obligati, quamprimum patribus societatem Jesu ecclesiam parochialem consignare, et scholas domusque pro collegio destructo.

5) Ciuitas Coronensis in spacio trium septimanarum octuaginta millia florenum, uti antea illis pro mulcta injunctum. Ita et Claudiopolitani septuaginta millia deponent. Mulcta reliquarum civitatum reservatur ad resolutionem suae majestatis.

6) Civitates, quae se infideles exhibuerunt posthac nullam habebunt potestatem judices et senatores, sine consensu gubernatoris eligendi. Ita neque claves reservare per noctem civitatum portarum, sed ad manus capitanei, uti unicuique civitati quidam certus nominabitur, consignabunt.

7) Unusquisque nobilium qui conparuerunt hisce comitiis, posthac litteras protectionales domini generalis penes se habebit, ne quis pro infideli habeatur et patiatur.

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyetemi könyvtár codexe MS. TT. Transsilv. LXVIII. 319. (181.)

b)

1603. okt. 2.

Básta rendelete a jezsuiták kárpótoltatása ügyében.

Georgius Basta comes in Huzt stb.

Quoniam ecclesiam pro ecclesia a vobis destructa r. patribus societatis Jesu possidendam dedimus et concessimus, quare necesse est omnia adiuncta, quae antea fuere, adiungantur etiam in praesenti. Ideo vobis judici et juratis ciuibus authoritate a Sacra Caesarea regiaque Maiestate plenipotentialiter mihi attributa iubemus et mandamus, ut non solummodo molendinum, sed etiam hortos, vineas, et alia omnia ad domum parochialem et ecclesiam pertinentia vel pertinere debentia, presentibus uisis, praefatis reuerendis patribus remittere, et ad manus dare, modis omnibus debeatis et teneamini, nec secus absque gravissima indignationis et animadversionis nostrae poena facere ausi sitis modo aliquali. Secus non facturi. Datum ex Castris ad Marsina positis die secunda mensis Octobris, anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

G. Basta.

Kívül: Judici primario caeterisque juratis ciuibus ciuitatis Colosuariensis.

(Eredetije *Kolosvár város ltban. (Fasc. III. Nro 62.)*

c)

1603. okt. 5.

Hoffmann György összeirása Székely Moizes azon párthíveinek jószágairól, kik a részekben laknak.

Bona quorundam rebellium Moisi Zekel adhaerentium, quae illi in partibus Hungariae circa Varadinum et alibi habuerunt.

Bartholomaei Somogi bona	Lazar, Gygisen, Kis-Belenes, Banthestes, Posga, Balilen, Dimidietas possessionis Lees, Tarkanÿ.

Georgii Barbely	Mező-Panaz, Tarjan.

Stephani Tholdi, Stephani Kis Chaky et Raphaelis Zorhy	Nagy Maria,	Fekete Bathor,	Viznek,
	Esztar,	Gieris,	Kouazi,
	Portio Pankota,	Hodos,	Fazekas,
	Zent Miklós,	Gorbea,	Varsan,
	Zalonta,	Nagyfalu,	Tövisegjhaz,
	Nagy Haurik,	Pezere,	Palota,
	Keszi,	Zakaly,	Mindzenth,
	Nagywasari,	Hobolj,	Giores,
	Kereztzeg,	Piski,	Cziesko,
	Fancsika,	Thold,	Koe Allya,
	Kis Eoregd,	Orozi,	Gyanta,
	Eordeghiarak	Kerluet,	Olass.
	Arpad,	Karoly,	
	Sarges,	Körtuelies.	

Nicolai Vaida { Zelestie, Kricher, Lehessen, Kaluger.

Stephani Vamos: Fiözeg.
Pauli Sirokÿ: Kiskolt.
Quondam Georgii Sandor: Ferich.
Demetrii Nagy: Petrócz, Francisci Buday: Guran.
Martini Luka: Koczioba.
Joannis Kozak et alterius Joannis Zolosi: Szol.
Francisci Pribek: Karpeneth.
Bona Pauli Sirokÿ: Magura.
Michaelis Bikaczy: Kerbunar alias Zentfalwa.
Bona Laurentii Nagy: Posalaka.

Bona pertinentiarum Belines per Sigismundum Bathori diversis personis collata.

Also Fenes, Felse Fenes Belestze Beiduraz. } Collata Michaeli Veer.

Myrragh, Benkeres, Tarkanicza. } Balthasar Eordegh.

Felsolmos, Burda. } Stephano Stepan.

Alsó mezős, Felso mezes, Pathosfalva. } Georgio Palaticz.

Telek: Matthiae Mesghedi.
Lonka: Stephano Erdely.
Nag susd: Joanni Nameny.

Veen, Burdestas, Hathar. } Petro Ghimes qui in acie occubuit.

Gurareth: Francisco Buday.

Magura, Vylak. { Joanni Varalliay.
Zenfalwa: Christophoro Fwlpeossy.
Leheczen, Kisgier, Kalugier, Zehedell, Zeleste. { Nicolao Vaida.
Herczesd: Francisco Thuri.
Felsoepeen: Danieli Nagy.
Zaka, Schey. { Volfgango Kamuthy.
Nagj Segesd: Joanni Kws.
Ligetfeő: Valentino Vaday.
Fericzie: Georgio Sandor.
Laled: Szauo Keoreosy.
Fwzegy: Stephano Vamos.
Felseőkeh, Giwlesd. { Stephano Korody.
Alsokeh: Paulo Sirok.
Recziwlie: Joanni Kapronczay.
Petroza: Joanni Totgery.
Bekefalwa: Abrahamo Nagy.
Alsó-Feketepatak, Gjomfalva. { Valentino Babolczy.
Bradetth, { Ludovico Komaromy et Stephano Korody.
Rosstoka: Blasio Nagy.
Geod: Francisco Zabolchy.
Alsopoen: Thomae Nagy.
Koczioba: Martino Luka.
Mocziola: Joannis Varadi.
Thalp: Ludovico Komaromy.
Kresswlie: Nicolao Vaida et Joanni Aponiay.
Zlauesd: Matthiae Vaida.
Nag'kosar: Joanni Prybek.
Keolesd: Francisco Daly.

Karpinetth: Francisco Pribek.
Fogaras: Michaeli Zilagy.

Bona pertinentiarum arcis Varadiensis per Sigismundum Bathoreum diversis etiam personis post obsidionem eiusdem arcis collata.

Alsokarazo, Felsőkarazo, Thopafalwa, Czioutahaza, Poklossa, Veczad, Kaloczia, Magiar Eökrös	Michaeli Cziokassy.

Olczia et Zygethi: Joanni Kolya.
Belfener, Tenke: Balthasar Erdögh.
Olah Eökrős: Giorgio Modano.
Siatth, Syppolth: Georgio Vanchya.

Forrofalwa, Koezep-Eörmenies.	Petro Viragh.

Soljond: Stephano Thömeswary.
Dalom: Stephano Zekely et Benedicto Nagy.

Jegyzet. Mellékelve Hoffmann Gy. 1603. okt. 5-ki jelentéséhez.

(A bécsi udv. kam. ltárban, Sieb. Act.)

XLIX.

1603. decz. 27.

Básta György meghivója az 1604. évi jan. 5-iki országgyűlésre.

Georgius Basta sat.

Judici primario coeterisque juratis civibus oppidi Dees, salutem et benevolam nostri commendationem. Cum ex matura deliberatione et sententia quorundam fidelium sacrae caesareae regiaeque majestatis nobiscum existentium, regnicolis trium nationum regni hujus Transylvaniae, et partium ei subjectarum ad diem conversionis divi Pauli apostoli, hoc est vigesimum quintum Januarii hic Claudiopoli congregationem generalem cele-

bratem decreverimus, quo tempore ea quae e re omnium erunt, et ad communem patriae salutem pertinebunt, in medium proferemus, ac de iis una cum aliis dominis regnicolis statuemus et deliberabimus. Proinde vos hortamur, imo etiam nomine sacr. caes. Majestatis harum serie committimus et mandamus eisdem, quatenus ex illo oppido vestro octo ex fratribus suis viros graves et usu rerum, atque authoritate pollentes deligere ac una cum judice vestro ad diem et locum praescriptum, ubi nos quoque deo bene juvante personaliter aderimus, cum plenis mandatis rerum inibi tractandarum et concludendorum negociorum gratia transmittere modis omnibus debeant, et teneantur. Hoc non praetermisso, quod cum ex vobis curatores proventuum regalium quidam extiterint a quibus exigi adhuc ratio non potuit, ii quoque cum suis regestris in personis adesse, ac plenariam et omnimodam superinde rationem reddere et sese expedire sint obligati. Secus non facturi, praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in civitate Coloswar, vigesima septima die mensis Decembris. Anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

G. Basta m. p. (L. S.)
Exhibiti die 4 Januarii judici primario m. p.

(Eredetije Deés városa levéltárában).

L.

1604. január 4.

Basta összehívója az 1604. jan. 12-iki országgyűlésre.

Georgius Basta sat.

Judici primario coeterisque juratis civibus oppidi Dees salutem et benevolam nostri commendationem. Quamvis comitiorum diem festum conversionis divi Pauli apostoli, hoc est vigesimum quintum Januarii proxime affuturi fore constituierimus: tamen cum a sacratissima caesarea Majestate et litterae et peculiaria mandata ad status et ordines hujus provinciae Transylvaniae sint allata, ut iis de rebus eos certiores faceremus, antequam praenotatus futurae congregationis dies praesto esset, statuimus ex quolibet oppido fratrum vestrorum certos quosdam viros Meggyesinum ad duodecimum diem praetacti hujus mensis Januarii convocare, quatenus voluntatem

antedictae caesareae Majestatis sacratissimae intellegerent, atque exciperent, ideo vobis authoritate a praefata sacratissima caesarea Majestate nobis concessa, committimus, et mandamus harum serie, ut ex illo oppido vestro judicem primarium, cum duobus fratribus vestris, ad diem et locum declaratum citra omnem excusationis moram expedire modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in civitate Coloswar, quarta die mensis Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo quarto.

G. Basta m. p. (L. S.)

Exhibitae die 6 Januarii iudici primario m. p.

(Eredetije Deés városa ltrában.)

Jegyzet: Ugyan ennek Közép-Szolnokhoz intézett példánya meg van az Erd. Múz. egyl. kézirattárában, melyben »oppidum« h. »comitatus« — a judex primarius h. »comes comitatus« van. Ennek hátára van jegyezve: »Az mely nap Medgyesen az gyűlés leszen, az nap hozták énnekem ezt az ő nagysága levelét, azaz bódog asszony havának 12. napján.«

LI.

1604. jan. 12.

Téritvény a kolosvári templom visszaadásáról a jezsuitáknak.

Anno 1604. die 12. Januarij instrumenta fundationum collegiorum etc. societatis Jesu in Transilvania mihi manu mea subscripto restituta sunt ex mandato illustrissimi domini domini vicecancellarii imperialis.

Jacobus Geranus rector collegii
Societatis Jesu Pragae m. p.

Kivül egykorú kézzel: Recognitio a D. Rectore Jesuitarum de receptis ab eo instrumentis pro collegiis in Transylvania.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

LII.

1604. jan. 12.

Az új donatio-levelek minta-fogalmazványa.

a)

Nos Rudolphus etc. Princeps Transyluaniae et Siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Etsi in eos qui fidei suae datae, et

praestiti iuramenti immemores a nobis ad hostes nostros defecerunt et discesserunt, poena et mulcta legibus et consuetudinibus constituta et sancita, potius animaduertere, quam aliquid ipsis ignoscere aut remittere debeamus, quod tamen supplicatione et deprecatione, immo confessione publica N. qua sese uitam et omnia bona sua amisisse confessus est, et clementiam nostram implorauit, intellecta et exaudita, eidem hanc gratiam, ut quartam partem propriorum hactenus habitorum et possessorum bonorum, pecunia certa, quam commissarii nostri specificabunt redimeret, et deinde tam redemptam partem, quam reliquas tres partes bonorum suorum immobilium, in feudum masculinum, pro sese et haeredibus suis masculinis uniuersis acciperet, fecimus et concessimus. Imo praedicto N. et haeredibus suis et successoribus masculinis ex suo corpore et ex uero et legitimo matrimonio procreatis et descendentibus, ex certa scientia, animo deliberato, sano ad id accedente consilio, ac de nostra potestatis plenitudine, bona sua cum omnibus suis utilitatibus (*itt a szokásos tartozékok vannak felsorolva*) hisce in feudum masculinum damus, donamus, concedimus, et inuestimus, saluis tamen nostris, et successorum nostrorum legitimorum Transylvaniae principum iuribus et superioritatibus, prouti quoque praedictus N. fidelitatis iuramentum praestitit, et sese obligauit omnia ea sedulo facere et praestare, quae obedientem vasallum nostrae Maiestatis, haeredum et successorum nostrorum legitimorum Transylvaniae principum agere et praestare decet et conuenit. Harum testimonio, quas impresso sigillo muniri fecimus, literarum. Dabantur Pragae 12. Jan. 1604.

b)

Hasonló fogalmazvány, mely különben a megelőzővel megegyezik, csak a proemiumban tér el:

Nos Rudolphus *etc.* Memoriae commendamus *etc.* quod nos attentatis et consideratis fidelitate et fidelium seruitiorum meritis fidelis nostri N. quae ipse Maiestati nostrae cum alias, tum vero annis praeteritis in recuperanda et defendenda Transyluania ab infidelibus strenue et constanter praestitit, et imposterum praestare promisit, uolentes cum munificentia et

benignitate nostra complecti, ut tam ipse, quam alij fideles nostri hoc exemplo inuitati ad fidelitatem nobis praestandam promptiores et alacriores reddantur, ex certa scientia, animo deliberato, sano ad id accedente consilio, et de nostra potestatis plenitudine, bona N. quae ipse sua ad hostes nostros defectione contra fidem datam amisit, et sic ad fiscum nostrum, et consequenter concessionem nostram devoluta sunt, cum omnibus suis utilitatibus etc. *(A többi csekély eltéréseken kivül az elöbbivel egészen megegyezik.)*

Az előbbi szélén: Investitura pro rebellibus resipiscentibus in Transyluania.

Az utóbbién: Investitura pro Transyluanis.

(Mind a kettő fogalmazvány a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

LIII.

1604. jan. 20.

Rudolf utasitása az Erdélybe küldött biztosok számára.

Rudolphus.

Instructio super his, quae strennuus ae egregii fideles nobis dilecti Nicolaus a Burghaus in Stoltz, Schiltperg et Fonsdorff, utpote director, Paulus a Kraussenek in Wesendorff, Georgius Hoffman et Carolus in Hoff camerae nostrae aulicae Hungaricae et Scepusiensis consiliarii, quos de fide integritate ac industria eorundem confisi ad eam provinciam et durante beneplacito nostro constituimus in administratione proventuum Transylvanicorum caeterisque negotiis eo spectantibus, una cum adiunctis et infrascriptis personis, gerere debeant.

In primis conservandi boni ordinis causa inter dictos consiliarios nostros primas partes census directori tribuimus et tributas esse volumus praefato a Burghaus, qui caeteris sibi adiunctis consiliariis tempus habendi consilii, quotiescunque opus erit, denunciet, in consilio praesideat ac res deliberandas proponat, singulorumque sententias super re proposita inquirat, vota eorundem colligat, quae decernenda videbuntur concludat, deinde expediri et in effectum deduci faciat.

Volumus autem in inquirendis et dicendis sententiis hunc servari ordinem, ut director ipse quotiescunque aliquid in de-

liberationem venerit, etsi hactenus semper secundus a praeside sententiam primo aperuerit suam, non sessionis, non aetatis, neque personae cuiusque rationem habeat, sed eum primo loco sententiam suam dicere iubeat, qui rem, de qua deliberatur, praecipue cognitam habere videbitur, atque ita demum alii ordine suam quisque sententiam dicere iubeatur.

Quibus auditis director ipse quoque quid sibi videatur exponat, neque tamen secundum sententiam suam, tantum quatenus ea ab aliorum sententiis dissidebit, sed pro eo quod maiori parti videbitur, concludat.

Quicquid autem conclusum fuerit, id secretarius ipsis subiectus scripto complectatur, eique litterae et commissiones aliaeque necessariae expeditiones ac responsa conformentur. Neque debet consiliariorum quispiam, dum quilibet rerum rogatus a directore sententiam suam dicet, alium sine rationabili causa interpellare, sed alius alium ordine audire et sententiam suam eloqui permittere.

Conveniant itaque consiliarii nostri in consilii loco, quem Claudiopoli constituent, quotidie hora certa mane quidem hora septima, a meridie vero hora secunda, maneantque una in consilio tam mane quam a meridie horis ternis, exceptis tamen Dominicis aliisque festis diebus, in quibus vacationem habebunt, nisi si qua inciderit causa, propter quam ipsis esset conveniendum.

Deliberata et conclusa in consilio, ad gubernatorem provinciae cum motivis et rationibus suis referent, utque voto et authoritate sua illa firmet, sique opus fuerit, expediat, cupient et monebunt: aut si ex collegio camerae expediendae erunt, ipsi expediant ac in effectum deducant.

Tametsi autem director et consiliarii praedicti ex iuramenti sui debito secreta velare sunt obligati, tamen hoc expresse ipsis hac instructione praecipiendum duximus, ut in omnibus consiliis et tractatibus ad nos nostraque negotia spectantibus taciturnitatem servent, dictaque et suffragia singulorum et ea quae ex communibus votis fuerint conclusa arcana habent. Nominatim vero caveant, ne ullae penitus officialium nostrorum informationes ipsis datae divulgentur aut parti adversae delegantur, ne officiales in odia incurrant illorum, de

quibus in rem nostram consuluerunt, neve alii tali exemplo ab eiusmodi significationibus, quas in commodum nostrum facturi essent, absterreantur.

Statuimus quoque, ut neque magister rationum neque secretarius neque perceptor vocem in consilio habeat, sed fungatur officio quisque suo recte.

Attendent autem director et consiliarii nostri diligenter, ut magis ardua et necessaria negotia, quae sine detrimento differri nequeunt, primo loco et ante omnia alia proponantur, in consilio tractentur et, si opus erit, expediantur.

Teneat etiam director caeterique consiliarii eam moderationem, si forte nonnullis ex illorum numero absentibus inciderent negotia graviora, quae a paucis praesentibus recte geri et expediri non possent, ut ea, donec reliqui quoque conveniant, differantur, in quantum tamen ea sine damno nostro aut aliorum quorum interest differri potuerint et secretarius in hoc genere arduorum negotiorum, quot et qui consiliarii eiusmodi deliberationi interfuerunt, unacum sententiis eorum in acta referre ac annotare debet.

Quae vero directori nostro curanda et observanda tum in his iniungimus, tum in sequentibus iniuncturi sumus, ea ipsa quoque, si eum ad alia loca ire et a consilio abesse contigerit, ei committet curanda, qui in ordine consiliariorum post eum primum locum obtinet, ut ipso absente simul et praesente recte omnia gerantur, nec quicquam ullo tempore negligatur in his, quae ad promovenda commoda et arcenda incommoda nostra facere videbuntur.

Sit autem directoris nostri et consiliariorum prima cura, ut quanta maxima possunt diligentia ingruant, quae sint provinciae istius regalia, proventus ordinarii, quae bona vel provisioratus, quae commoda, quae iura, qui census, quae decimae, quae telonia, quae tricesimae, quae minerae, quae salis fodinae, quae cementa et usus monetarii, item civitates, oppida, arces aliave loca inter cameralia recendenda vel pertinentia. Similiter et qui sint extraordinarii et accessorii proventus, contributionum, dicarum, confiscationum, recuperatorum bonorum, Siculorum pro libertate donanda annua collecta, et sedium Saxonicalium pro tollendis in principis et nobilium hos-

pitationem hactenus factis expensis obtinenda contributio; atque illa omnia et singula bene explorata ac vere comperta in scripta redigi et in cancellaria ipsis sub recta conservari curent.

Ecclesiastica bona et decimas omni studio investigent, illa conscribi faciant, quid exinde ecclesiasticis personis ad sustentationem ipsorum concedi, quae pro nostro aut confiniorum usum reservari, aut si quae per praedecessores abalienata sunt, qualiter recuperari possint, sedulo meditentur, ac recuperationi tali studeant aut nos superinde informent; in hac plurimum attenti, ut omnes fundationes, episcopatus, praepositurae maiores et minores, parochiae, aliaque beneficia, eorundemque collatio nobis sit libera. Ac si quos repererint, quae talia bona ecclesiastica quovis titulo possiderent, quo modo ab illis recuperanda aut aliis bonis aequivalentibus redimenda, nos consilio suo edoceant.

Eandem quoque curam habeant in conquirendis principis regalibus, ac in iis, quae forte iniusto titulo abalienata sint, recuperandis et in pristinum statum redigendis, ut successu temporis, si per quem principem ex nostro vel successorum nostrorum assensu isthuc manere contingeret, pro dignitate principis vivere posset.

Quantum vero ad proventus modernos attinet, eos quidem scimus ob disturbia, digladiationes, caedes, depraedationes, famem et pestem praeteritis annis grassatas, et adhuc grassantes esse perexiguos, futuros tamen dei beneficio meliores; et eiusmodi potissimum, uti fodinas minerarum, auri, argenti, cupri, salis et aliorum metallorum, item tricesimas, vigesimas aliaque vectigalia, similiter et lucrum camerae; census civitatum Saxonicalium aliarumque civitatum, confiscationes, collectas, contributiones publicas et similes.

Ex metallorum utpote auri, argenti et cupri cultura nobis non contemnendas utilitates accessuras pro certo a multis asseritur.

Dabunt itaque consiliarii nostri operam, ut quibus locis ea cultura quo fructu ac quibus modis, quove ordine in Transylvania exerceri posset, resciscant; et iis visis et inventis manum operi admoveri iubeant, quarta parte nostris sumptibus colenda

reservata et reliquis tribus partibus aliis colendis relictis. In quem finem magister montanorum Silesiacorum Joannes Kauffman eo mittitur, ut de venis metallicis inquirat, et qualiter illae postmodum colendae sint, modum instituat; sicuti quoque curaturi sumus ut sectores et alii, qui fodiendis metallis animum applicarunt, ex hac et aliis nostris provinciis praesertim vero ex montanis civitatibus Hungaricis eo ducantur et culturae illi metallorum adhibeantur.

Nagibanienses auri et argenti fodinae, res monetariae, redemptio auri et alia nostra regalia ibidem hactenus quidem Gerharto Lisabonae et collegae ipsius Georgio Wagen in certam arendam fuerunt locatae. Sed dabimus certis nostris commissariis in mandatis, ut arendam istam ipsis renuncient, ac super praeterita et restanti aut etiam super emptione, si quae tractanda fuerint, cum ipsis conveniant; et talem culturam deinde peculiari minerarum praefecto aut camergrauio nostro, ut vocant, committant; quem etsi alias camerae Scepusiensi suberit, ipse director et consiliarii nostri propter loci vicinitatem auxilio et consilio, quandocunque postulabit, prompte iuvabunt.

Urburas quoque, ut dicunt, quae nobis de metallis in quorumquunque bonis inventis vigore constitutionum metallicarum et decretorum regni debeantur, director et consiliarii nostri ad cameram nostram colligi ac percipi curent.

Quod si qui se a solutione earum urburarum exemptos esse allegaverint, consiliarii nostri literas earum exemptionum sibi exhiberi postulent, ac quales quamque efficaces sint, revideant ac discernant, aut nos, si qua inerit dubitatio, certiores reddant et super his resolutionem nostram expectent.

Praeterea cum prioribus constitutionibus vetitum sit, ne quod aurum argentumve rude et non signatum e provincia exportetur, sed in omne ad cameram redimendum afferatur, director et consiliarii nostri quibus modis ea redemptio in provincia ista in locis a loco cusionis monetae longius dissitis cum aliqua nostra utilitate fieri et continuari possit, diligenter provideant.

Inquirant etiam accuratius in eos, qui monetas quales-

cunque extra cusionem nostram, citra consensum nostrum cudunt et cudi faciunt, ut secundum leges puniantur.

Curent etiam monetas, quae nostro nomine cuduntur, saepius probari, ut num iustum ac debitum gradum seu valorem habeant, sciri possit.

Quoniam vero bonus ordo cum aliis in rebus tum in colendis montanis seu fodinis maximum momentum habet: director et consiliarii nostri super tali ordine, qualiter is servandus, sedulo consultabunt et de eo opinione sua nos informabunt, in quem finem constitutiones montanicas nostri regni Bohemiae et in Hungaria ipsis mitti mandabimus, ut ordinem Transsylvanicum iisdem conforment et accommodent.

Quia vero in aliis nostris regnis et provinciis utiliter institutum est et observatum, ut sit unus magister montium, qui culturae minerarum ubique praeest, et sub se in locis opportunis iudices habet, qui cum suis iuratis lites in montanis incidentes, quas possunt, diiudicant. Graviores vero causas ad illum referunt aut remittunt, quique montanistis intendunt ut recte culturam exerceant, similiter et magistrum silvarum, qui praeest silvis, et ne temere praecidantur, providet. Proinde director et consiliarii nostri de talibus magistris montanorum et silvarum idoneis provideant, et ipsos ad ratificationem nostram constituant.

Imprimis vero aurum lavandi et redimendi certum constituant modum, utque wallachi aut alii, qui lotiones tales exercent, secure et absque omnibus iniuriis et violentiis liberi sint, caveant et enitentur.

Caeterum etsi de tricesimis aliisque vectigalibus provinciae istius proculdubio certa sit constituta et facta limitatio exactionis, quae de singulis rebus, quae importantur aut exportantur, fieri et observari debeat; tamen consiliarii nostri si quid his diligenter perspectis ac examinatis inesse aut deesse compererint, quod pro maiori nostra utilitate aliqua reformatione opus habent: de eo nos informent, neque tamen quicquam mutent, nisi id consensu nostro fuerit comprobatum.

Diligenter etiam deliberent, qua ratione vectigal unum et idem in omnibus tricesimarum locis institui et observari queat.

Loca quoque tricesimarum, si qua minus opportuna erunt, alio transferre ac nova quoque, ubi opus erit, nostro assensu praevio instituere debent.

A tricesimatoribus ac contrascribis instructiones ipsorum postulent ac diligenter revideant, ac si quid illis addendum, illud addant, aut si demendum, demant; sin vero tales non haberent, novas easque separatas pro tricesimatore et contrascriba conficiant ac sigillo a nobis ipsis benigne concesso et subscriptionibus directoris ac secretarii muniant, solutionem quoque singulis tricesimatoribus et contrascribis pro locorum, laborum et meritorum ratione competentem ordinent, idque consensu nostro procedente faciant.

Porro director et consiliarii nostri singulis anni quartalibus aut quotiescunque opus esse duxerint, unum de collegio ipsorum cum aliquo adiuncto commissario singula tricesimarum et vectigalium loca ex improviso adire iubeant, qui diligenter explorent quali ordine tricesimatores et contrascribae sua officia administrent, an iuxta sibi datam instructionem in colligendis proventibus nostris sibi creditis procedant, eosque in una arca nostra sub duabus distinctis clavibus, quarum unam officialis alteram contrascriba habeat, conservent, an equos idoneos apparatu ac servitoribus bene instructos iuxta praescriptum sibi ordinem teneant, an vias diligenter observent et custodiant, quae omnia ad unguem rescita et explorata idem emissus consiliarius et commissarius nostri conscripta relatione adiectaque opinione directorem et alios consiliarios plenarie informabunt, ut si qui tricesimatorum comperti fuerint, eorum officio non satisfacere, corrigi aut substitutis diligentioribus amoveri queant.

Habeant etiam director et consiliarii nostri de fodinis salis in provincia ista, quae sunt in Dees, Torda, Visagna, Kolos, Seegk et inter Siculos singularem curam, et ut hae recte colantur, provideant, et ubi camerae salium constitui, et ex venditione illius proventus augeri possint, sedulo disquirant et modis culturae, coctionis, arendationis et eductionis inventis et habitis, ut ipsis sedulo opera locetur, curent et advigilent.

Lucrum camerae, si quod ante hac praestari solitum, iidem director et consiliarii, quando aliae contributiones non

fierent, opportuno et debito tempore faciant administrari, similiter et census civitatum Saxonicarum et aliarum et si quae sunt alia, quae camerae nostrae ordinarie debentur.

Contributiones autem dicarum aliarumque taxarum secundum modum, qui generaliter fuerit per nos constitutus, faciant administrari.

Et quia multa inordinate et damnose in administratione dicarum et aliarum contributionum fiunt, advigilabunt sedulo, ut non modo per dicatores sed etiam per alios tam dominos quam nobiles ac eorum subditos nulla fraus hac in parte committatur, sed depositio talis pro conservanda aequitate integra, et prout conclusa est, fiat; et colonis aliisve de perceptis subsidiis schedae dentur et penes eos relinquantur.

Omnium arcium et proventuum nostrorum officiales, capitaneos, rationistas, tricesimatores, teloneatores Germanos esse volumus, et tales quidem, quantum fieri poterit, qui sint possessionati, aut pro omni damno sufficienter cavere possunt, quique annuatim de perceptis et expensis integras et iustas rationes reddant.

Civitates Saxonicae et aliae oppidaque et bona nostra ut in privilegiis suis conserventur, et a militum vel aliorum iniuria defendantur, utque mercatoribus, civibus, medianicis augeantur et locupletentur, sedulo curabunt.

Bona, quae per defectum seminis aut notam infidelitatis aut per alium aliquem casum praeteritis annis ad nos devolvi contigit, aut ut devolvantur contigere posset, accurate inquirant, et statum eiusmodi bonorum, qualia ea sint, quem colonorum numerum et quae emolumenta habeant, ac si quae in his esse videbuntur, quae apud cameram, arces nostras, confinia sive in toto sive in parte conservari potius, quam aliis conferri debeant, aut quae cum aliquo nostro fructu, utpote pro redemptione aut commutatione aliorum bonorum aut compensatione aliquorum debitorum aut benemeritorum conferri possint, de his nos semper bene informent, certificantes nos etiam de servitiis ac meritis et conditione eorum, quos nobis pro talium bonorum collatione supplicare accidet.

Mulctas etiam seu poenas pecuniarias et alias quascunque res aut merces et bona, quae propter excessus praeteritos

vel futuros exigi aut confiscari debebunt, ad utilitatem camerae nostrae administrari faciant, neque de his quicquam absque consensu nostro vel gubernatoris et consilii maioris praescitu disponant, aut per proventuum nostrorum administratores seu officiales, dempta tamen parte eis debita, disponi sinant.

Donationes, impignorationes et permutationes bonorum praeteritis annis factas diversas esse ipse director et consiliarii nostri haud ignorabunt.

In hocce igitur puncto illi sese accomodare volumus, quod gubernatori nostro et consilio maiori in alia instructione iniunctum et mandatum est.

Inprimis vero ut litteralia instrumenta super istis per quemcunque habita produci, exhiberi moneant, ea diligenter revideant et excutiant, et si quem illegitimum possessorem cognoverint, illum bonis cedere et ea camerae nostrae applicari decernant et prosequantur.

Similia quoque transumpta sive exempla aliorum quoque privilegiorum, libertatum, immunitatum, praerogativarum, inscriptionum, assignationum, obligationum, donationum, iurium et quorumvis litteralium instrumentorum cameralia nostra quoquo modo concernentium, quae apud eosdem per quoscunque producerentur, aut alias haberi possent, diligenter describi et in unum librum redigi et regestrari curent, etiamsi aliqua talia in his essent litteralia instrumenta, quae cassari deberent, ut ista ab aliis distincta et in singularem librum descripta habeantur et adserventur.

Statutum quidem est per nos, uti ex altera intelligendum instructione, omnia bona infidelium ad nos devoluta, sicuti etiam in proximis comitiis Devensibus, in gratiam receptorum futuro tempore debere esse feudalia ac pro feudis benemeritis et Germanis quidem collatum iri. Sed cum aliqui ex magnatibus et nobilibus in fide perstiterint, ac impignorationes, inscriptiones, venditiones aut donationes bonorum in futurum fieri possent: director et consiliarii nostri sedulo observent, ut si qua in eiusmodi bonis essent commoda et emolumenta, quae cum maiore fructu per nos retineri et propter hoc de aliorum bonorum numero excipi et sequestrari possent,

ut illa ita excipiantur et sequestrentur, nosque de eo admoneamur.

Aut si propter fidelitatem aut benemerita quaedam inter feuda non essent accipienda aut numeranda, ita ut fidelis cum infideli aut benemeritus cum non benemerito non sit eiusdem conditionis, id quoque ad nos perscribant. In primis vero in caducitate ex feudis postero tempore sedulo animadvertant.

Super omnibus bonis nostris, arcibus, oppidis, villis ac pertinentiis eorundem, rebusque in iisdem inventis, existentibus, duo correspondentia inventaria fieri, et unum apud officialem loci istius et alterum apud consiliarios nostros asservari volumus.

Agant etiam hoc saepefatus director et consiliarii nostri ut quicunque bona nostra impignorata vel alio titulo tenebunt vel nunc tenent, ut ea in aedificiis, structuris atque munitionibus retineant atque conservent, et si quae instauranda sunt, neque propter sumptus mediocres collabi sinant.

Arces Fogaras, Maros-Vyvar, Engedin, Kysualu et Monera cum pertinentiis ad serenissimam archiducissam dominam Mariam Christiernam patruelem nostram charissimam et dote bono et aequo pertinere, directori nostro et consiliariis cognitum erit.

Studebunt itaque diligenter, ut administratio earum recte geratur, si proventus aliqui abalienati, restituantur, aut si a praedictis dominis pertinentiae quaedam divulsae essent, iisdem vicissim applicentur, cum in hisce nostris regnis et provinciis aequivalentibus bonis eam contentandi et bona ista pro nobis retinendi iam nulla detur occasio vel sese exhibeat commoditas.

Militibus qui propter defensionem provinciae istius iam extraordinarie intertenentur, de solutione decente ex partibus hisce propter alias innumeras erogationes bellicas pecunia illuc mitti aut suppeditare nequeat, sic non minori cura laborabunt, ut militibus in confiniis stipendia merentibus, solutio et annona competens iusto quoque tempore, quantum fieri poterit, subministretur, et desertio illorum vel etiam excursio ad miseros colonos evitetur.

Deinde propugnacula talia aedificiis, rebus tormentariis et bellicis, aliisque necessariis reficiantur et instruantur, quique ab antiquo soliti sunt, eo praestari gratuiti labores, exigantur et illuc convertantur.

Gubernator noster ac consilium maius quoque habet in mandatis, quid cum Siculis fidelibus et deinde ad Zekel Moysen transfugis agendum sit. Illi ut insistantur, director et consiliarii nostri monebunt, inque hoc omni modo enitentur, ut pro insurrectione Siculorum, si possibile, certum ab illis annuum obtineatur subsidium, ad conservationem confiniorum vel aliorum militum magis exercitatorum convertendum.

Simili modo conabuntur, ut consvetudo illa vetus, principem et nobiles ingredientes aliquot dies gratis sed magis suis expensis hospitandi et alendi, tollatur: civitatesque Saxonicae et oppida hoc onere liberentur, hac tamen conditione, ut pro tali libertate annuam nobis aut camerae nostrae solvant pensionem, sumptibus illis, quos alias pendere tenerentur, aequandam, ut earum quaelibet duo diversoria aedificet, et pro adventantibus recipiendis necesariis habitationibus, stabulis et alimentis, accepta ab ipsis adventantibus aequa solutione, instructa conservet.

Audiant etiam director et consiliarii nostri causas partium in rebus bona camerae nostrae concernentibus et easdem cum bono examine iustoque iudicio discernant.

Perceptorem proventuum nostrorum vel solutorem ob monstratam fidem et industriam Georgium Reichl constituimus, adiuncturi ipsi contrascribam et instructionem ipsis expedituri.

Hi vero tenebuntur secundum ordinem ipsis datum super omnibus et singulis proventibus a se perceptis quietantias dare et eas manu sua subscribere ac simul cum ipsis perceptis in ordinem suum redigere, neque tamen aliquid a quoquam percipere debent, nisi prius eaedem quietantiae manu magistri rationum fuerint subscriptae, qui similiter his specialem suum librum habeat, quo nobis bona et liquida ratio de omnibus nostris proventibus dari possit.

Est autem haec seria voluntas nostra, ut dictae proventuum ac reddituum quorumcunque perceptiones a nemine alio

quam per solam perceptoris et contrascribae manum fiant, neque quisquam consiliariorum aut aliorum officialium camerae istius nostrae in hoc negotium recipiendi aut distribuendi proventus vel pecunias nostras sese immiscere audeat.

Vetamus quoque, ne praefatus perceptor aut contrascriba unquam ad simplices et verbales commissiones seu directoris seu consiliariorum erogationes faciat, sed semper poscant scriptas et sufficientes commissiones.

Idem etiam perceptor vel solutor noster et contrascriba dictos proventus nostros a se perceptos exponant et dispensent, non aliter tamen quam secundum tenorem instructionis ipsi a nobis traditae vel secundum commissiones, quas director et consiliarii nostri daturi sunt, quatenus tamen praedictae instructioni erunt conformes.

Et accipiant iidem super omnibus et singulis, quae sic expondituri sunt, quietantias idoneas et sufficientes, curentque ut libros rationum suarum ita ordinatos et digestos habeant, ut expleto quoquo anno, aut quando nobis videbitur, rationem reddere et cum exhibitione commissionum quietantiarum et certificationum expediri possint.

In commissionibus autem expediendis hic modus servabitur, ut director et consiliarii de talibus expensis inter se conveniant et commissionem directoris et unius consiliarii vel duorum consiliariorum manu subscriptam ordinent pro dictis perceptoribus, qui eandem commissionem cum sufficienti quietantia aut recognitione pro sui expeditione conservent.

Idem prohibemus, ne liceat vel directori et consiliariis, vel perceptori aut solutori pecuniam nostram cuipiam mutuo dare et ne quidem salarium ante tempus.

Salarium menstruum ipsi perceptori et contrascribae, sicuti secretario, magistro rationum et scribis, ad ratificationem tamen nostram, pro modo laborum et servitiorum constituent.

Ad haec neque directori neque consiliariis nostris liceat sua salaria in tricesimis, dicis vel proventibus aliis levare, sed quisque accipiat suum salarium suo tempore, per manus perceptoris, conscio tamen consilio.

Inter perceptiones et erogationes perceptor praedictus et eius contrascriba hunc servabunt ordinem, ut bellicas erogationes ad confinia vel in milites deputatas et conversas se iungant et distinguant, et propterea diversas quoque tabulas accepti et expensi servent.

Ab administratore proventuum Joanne Renner, ipso Reichl perceptore et aliis officialibus per priores commissarios constitutis rationes super praeteritis perceptionibus et erogationibus exigant, et revisionem illarum magistro rationum committent, et qualiter repertae fuerint, nos post hac informent, et defectus rectificari vel restantias exolvi iubeant.

Praeterea secretarius ipsis adiunctus omnibus consultationibus, deliberationibus et actionibus in cônsilio isto intersit, actaque et consultata atque decreta consilii scriptis complectatur, et secundum ea, quae expediri necessum est, expediat. Habet idem quoque exactam curam super regestraturis aliisque scripturis cameralia ista Transylvanica concernentibus, exceptis his quae ad magistrum computorum et rationes eiusdem pertinent, ita videlicet ut quae deliberata et conclusa sunt in consilio, recte et integre scribantur, et quae in codices aut regesta referenda erunt, bene atque ordinate registrentur.

Legat etiam et relegat crebrius et attentius registaturas et alia suae functionis scripta, et si qua maiore deliberatione opus habere aut commodis nostris praeiudicare compererit, ea in consilio proferat, ut maturius et accuratius tractari et discuti queant. Quo vero hisce officii sui negociis commodius perfungi queat, adiungemus ei personas pro adiumento necessarias, quibus sua quoque sustentatio per nos est ordinata.

Et quoniam permagni nostra interest, ut semper omnia scripta et acta distincto ordine fideliter adserventur, iniungimus firmiter, ut regestrator solus, vel si expeditor ob negociorum multitudinem constituendus erit, ambo omnium literarum in rebus arduis nostris undicunque scriptarum exempla, acta item omnia propriis et separatis voluminibus conscribant et accurate custodiant adserventque.

Caeterum instructiones provisorum, tricesimatorum aliorumque officialium nostrorum sive clausae sive patentes prin-

cipio per directorem et consiliarios nostros subscribi ac cum sigillis ipsorum, donec aliud statuemus, consignari debent.

Literae vero super maioris momenti negotiis, eiusmodi sunt donationes, gratiae concessiones, assignationes, obligationes, impignorationes et similia, sive in pergameno sive in papyro expediundae, in praefata cancellaria ipsis subiecta concipi quidem, sed deinde in curiam nostram mitti debent, ut apud cameram curiae nostram, prout moris, ac manu nostra subscribantur et sigillo nostro muniantur, ad eosdem consiliarios pro extradatione remittendae.

Ordinabimus quoque et constituemus magistrum rationum, qui omnibus computis et rationibus, quae in dicta camera nostra fiunt aut fieri debebunt, praesens intersit, debitaque fide et diligentia, quae officii sui sunt, exequatur ac provideat, ut libri rationum in summis singulorum laterum seu paginarum, similiter et in summis summarum sibi recte et praecise constent, et ex his summarii extractus ordinate fiant, ac quicquid in universum ad bene digerendos computus et rationes utile est, exequi curet.

Singulariter vero regesta et rationes aliorum officialium camerae et quietantias, quas ipsi cum rationibus suis exhibebunt, per singulas paginas et latera per semetipsum revideat, et si quos defectus inesse comperierit, eos directori et consiliariis fideliter indicet. Quietantias etiam perceptorum, quas iidem aliis ratione perceptoribus daturi sunt, sua manu, uti praemissum est, signet et in peculiarem librum conscribat.

Habeat etiam semper ad manus extractum seu cathalogum eorum officialium, quorum rationes nondum sunt absolutae. Item apud quos debita remanent, et omnium restantiarum extractum, et de his omnibus subinde consiliarios admoneat.

Volumus et decernimus insuper serio, ut omnes et singuli officiales quoruncunque proventuum et redituum directori et consiliariis nostris de omnibus et singulis perceptis et expositis solicitam curam habeant, ac de eisdem bonum ac liquidum computum teneant secundum officii sui exigentiam ac instructionem, quam cuivis officiali super modo administrationis officii sui per consiliarios dari volumus.

Saepefati director et consiliarii nostri ad sumendam bono ordine de omnibus officialibus rationem singulis certum tempus ac terminum, qui cuivis pro modo administrationis suae competens et idoneus fuerit, nominent, ut videlicet quovis anno per seriem quandam alius post alium ad diem designatum cum suis rationibus compareant, eumque diem citra rationabiles causas minime negligant. Atque ut positio calculorum eo maturius fieri possit, magistro rationum plures personae adiungantur.

Debent etiam omnes officiales nobis ac consiliariis nostris cum personis, rebus ac bonis suis ita esse subiecti, ut si quod contra fidem suam aut datam ipsis instructionem agerent aut debitores remanerent, director et consiliarii nostri pro qualitate et conditione causae in tales animadvertere et ab eis, quod nobis debetur citra strepitum iuris non obstante cuiusque libertate exigere possint.

Nec habeant consiliarii nostri facultetem cuiquam officialium restantias ullas remittendi.

Quodsi consiliarii nostri certo resciverint et cognoverint officialem quempiam aliqua percepta praesertim indebito quodam modo suppressisse, eaque in ratione sua produxisse, de eo ipsum commonefacere et nos quoque certiores reddere debent.

Committent etiam serio eisdem officialibus, ut omnia et singula praecepta diligenter atque ordine non minus quam ipsa exposita in regesta sua ac codices rationarios referant et inscribant, neque existiment rationem perceptorum aliunde, quam e regestis peti aut demonstrari oportere.

Debent quoque perceptor vel solutor noster caeterique officiales singulis anni quadrantibus duos ordinarios extractus omnium perceptorum et expositorum suorum facere et directori et consiliariis nostris exhibere, quorum alterum apud se in officina rationaria revidendum retinebunt, alterum ad cameram curiae nostrae mittent.

Perfectis deinde et conclusis rationibus, quae consiliariorum nostrorum iudicio sufficientes et consummatae videbuntur, iidem consiliarii nostri tunc literas super eiusmodi rationibus expeditorias pro iis officialibus, quos istae rationes concernunt, fieri curabunt, ac in maioribus summis, in quibus opus

videbitur, per directorem et unum ex consiliariis et secretarium subscriptas pro nostra quoque subscriptione transmittent.

Si qui vero essent, qui administrationis suae rationes annuatim non redderent, aut eas imperfectas relinquerent, illos consiliarii nostri ad expediendas et absolvendas rationes suas requirant et urgeant. Restantias etiam pecuniarum, si quae erunt, tam ab ipsis quam ab aliis, qui se in perceptionem proventuum nostrorum contra voluntatem et ordinationem nostram ingerere ausi sint, exigi omnino curent.

Cum vero etiam saepe accidat, ut per iniuriam et negligentiam officialium damnis afficiamur, dum videlicet quidam sibi nimium indulgentes plura, quam pro modo salarii sui debeant, profundunt; quo fit, ut magnis debitis contractis solvendo deinde non sint, huic incommodo ita obviari volumus, ut director ante assumptionem vel constitutionem cuiuslibet officialis, cautionem sufficientem accipiant.

Quodsi proventus affertur tanti ponderis et emolumenti, forent, ut difficulter sufficiens cautio haberi possit, tum officiales constituendi teneantur dare fideiussores idoneos vel pro annuo eius officii proventu vel pro eo quod ipsi post datam rationem debere convincerentur.

Decernimus etiam, ne liceat consiliariis et officialibus nostris in locis et districtibus, ubi nos decimas conducere soliti sumus, sibi ipsis quicquam decimarum coemere vel arendare.

Administrationi proventuum Waradiensium, Keowariensium et aliorum bonorum in quatuor comitatibus Hungariae vicissim applicatorum superintendere camerae nostrae Scepusiensi quidem incumbet. Sed cum loca illa a Cassovia sint remotiora et Transylvaniae viciniora, memorati consiliarii sedulo advertent, ut in istis dominiis et bonis per officiales debita et iusta geratur administratio, et si viderint aut experti fuerint, quo officiales non recte fungi officio aut non ad usus confiniorum converti, cameram Scepusiensem mature edoceant, quo emendare vel corrigere illud possit.

Praeterea cum in curia nostra speciale camerae consilium habeamus, ad quod omnia et singula, quae in aliis cameris nostris geruntur, referri solent. Proinde director et consiliarii nostri Transylvanici ad nos et eandem cameram curiae no-

strae respectum et recursum suum habere debent in omnibus et singulis, quae aliqua maiore declaratione, informatione et resolutione indigere aut quae nostra cognitione digna esse et ad incrementa camerae nostrae pertinere videbuntur, addita semper opinione sua cum bono iudicio de his quae sic ad nos sive per postam et litteras sive etiam per speciales nuncios, cum opus esse videbitur, sunt relaturi.

Sin etiam in negociis fisci ex cancellaria Hungarica vel alia literae quaedam fuerint allatae, ab earum exequutione supersedeant tantisper, donec nos informent et ulteriorem nostram resolutionem accipiant.

Ut autem directori et consiliariis nostris ea, quae officii sui sint, quaeque fidei et curae suae per nos in hac instructione nostra credita atque commissa sunt, semper magis ac cognita et perspecta reddantur, animique eorum eo altius infigantur tenaciusque habent: iniungimus eisdem, ut hanc instructionem, quo fieri potest, creberrime et ad minus singulis anni quartalibus semel in consilio perlegendam curent, ac singulos eius articulos ordine perquam diligenter perpendant, seque ubique admoneri existiment, ut omnes suos conatus et operam ad procurandam cum dignitate utilitatem nostram convertant.

Postremo director et consiliarii nostri aliique officiales nostri iisdem coniuncti vel subiecti pro se singuli quanto quisque maximo potest studio, diligentia, fide et labore incumbant, omnesque conatus et consilia sua eo dirigant, ut commoda nostra augeant atque quoad eius fieri potest promoveant; damna vero et incommoda nostra praeveniant atque avertant, quemadmodum sese nobis iureiurando obstrinxerunt et ipsos alioqui pro sua erga nos fidelitate et subiectione facturos benigne confidimus nobisque certo pollicemur. Nostram in praemissis omnibus expressam et omnimodam exequuturi voluntatem. Datae Pragae 20. Januarii, anno 1604.

(Másolata a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Act.)

LIV.

1604. január.

Básta és Hoffmann felterjesztése Bocskay elkobzott javai visszaadása ügyében.

Sacratissime caesar, domine domine nobis clementissime. Fidelium *etc.* oblationem.

Benignum Mtis Vrae sacr. mandatum die XXV. Septembris anni praeteriti editum, una cum suplicibus libellis spectabilis ac magnifici domini Stephani Bochkay restitutionem bonorum suorum in Transylvania existentium, sed per haec disturbiorum tempora ab eo alienatorum petentis, legimus quoque donationalium literarum paria, scriptaque caetera nobis simul transmissa.

Praetensiones eius non iniustae esse videntur. Nam donationes illae, ut ex litterarum paria apparet, pro fidelibus eius servitiis a Sigismundo principe annis 1594, 95, 96, 97 et circa principium 98 factae sunt, quibus temporibus Sigismundus Transylvaniae princeps existens ius et potestatem donandi habuit, igitur rite et legitime emanatae sunt donationes.

Amisit vero bona illa Bochkay praeter iustam rationem, primum quia partim per cardinalem Andream Bathory, partim per Michaelem vayvodam illis privatus est, qui non fuerunt legitimi Transylvaniae principes, et ut ius donandi aliis non habuerunt, ita adimendi ea, quae legitime donata sunt, non potuerunt.

Deinde non propter infidelitatem sed ideo dictus Bochkay per Cardinalem suis bonis privatus est, quod vinculo fidelitatis quo Mti Vrae sacr. obstrictus fuit, inhaerendo, partes eius sequi noluerit, ergo neque causa iusta fuit adimendi. Ex quibus omnibus sequitur, memoratum Bochkay bona illa iusto titulo aquisivisse, et praeter aequum iis privatum esse.

Ad restitutionem vero, quam fieri petit, quod attinet, res difficilis est, nam ut multa et varia sunt bona, ita in multorum manibus existunt, partim per supradictos cardinalem et Michaelem vaivodam, partim per me Bastam ad benignam Mtis Vrae sacr. ratificationem fidelibus et benemeritis donata,

qui ea aegre remissuri sunt, quaedam etiam ad rationem Mtis Vrae sacr. possidentur, uti Wéche et Görgen ex infidelium manibus recuperata.

Circa quae ea demissa est nostra opinio, quod haec duo pro Mte Vra sacr. vel iure belli quo illa Mti Vrae sacr. merito cedere videntur, tanquam magno labore, multisque sumptibus ex infidelium manibus recuperata, vel autem transactione aliqua cum Bochkayo mediante essent retinenda, cum alterum ex his Görgen sit fortalicium, et consultum sit talia in regno Germanicis praesidiis munita conservari.

Reliqua vero bona omnia, apud quorumcunque manus existant, aequitas reddi iubet, merita quoque eiusmodi sunt Stephani Bochkaÿ, ut cum aliis multis nota infidelitatis aspersis non modo sua restituta, sed etiam alia tempore ita exigente, donata sint, ille ne sua penes fidelitatem amittat, iustum sit, neque deest eius rei ratio; nam donationes cardinalis et Michaelis vayvodae, uti supra ostensum, non sunt legitimae, meae vero Bastae ad ratificationem Mtis Vrae sacr. factae sunt, atque ideo possunt pro clementi Mtis Vrae sacr. arbitrio servari vel non servari, hoc tamen adiicimus, si fideles bona Bochkayana, quae ego Basta illis contuli, remittere cogentur, iustum erit, ut iis alia loco illorum ex infidelium bonis dentur.

Opinionem magnificorum dominorum Joannis à Molart et Nicolai à Burghaus commissariorum, quam nobis unà transmissam esse Mtas Vra sacr. clementi suo mandato benigne meminit, non vidimus, in relatione tamen ipsorum de rebus Transylvanicis Mti V. sacr. anno praeterito perscripta, donationes Bochkayo factas pro iustis agnoscere, et ideo alias in contrarium factas cassandas esse, censeri videntur, uti ex articulo inde descripto et praesentibus annexo videre est.

Quod in eodem benigno Mtis V. sacr. mandato, habetur, me Bastam in negotio arcis Wéch penes magnificum dominum Balthasarem Bornemizza intercessisse, hoc quidem tum factum est, causa bonorum Gyogyanorum apud manus Georgii Barbelÿ relictorum, ad quae Bornemizza praetensiones suas habuit, et loco illorum Wéch acceperat, sed iam alia est ratio, cum officialium eius culpa dicta arx Wéche Moysi Zekel tradita fuerit, et felici Mtis Vrae sacr. auspicio recuperata sit.

Deus Mtem Vram sacr. diutissime salvam et felicissime imperantem conservare dignetur. Datum ex Coloswar. Januarij, anno M.DCIIII.

Mtis Vrae sacr.

humilimi ac fideles servitores
G. Basta m. p.
Georgius Hoffman m. p.

Külczím. Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque etc. regiae Maiestati, etc. Domino domino nobis clementissimo.

Pragae, ad cameram aulicam.

E fölött más egykorú kézzel: 6. Martii 1604.

(Eredetije a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Act.)

LV.

1604. jan. 25.—febr. 4.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Georgius Basta comes in Huzt, Liber Baro dominus a Sult, sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis et catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, eiusdemque sacr. caesareae regiaeque Maiestatis exercitus, ac prouinciae Transilvanicae gubernator et generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles magnifici generosi et egregij nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae exhibuerunt et praesentauerunt nobis quosdam infrascriptos articulos in generalibus eorum comitijs ad diem vigesimum quintum mensis Januarii anno domini millesimo sexcentesimo quarto Colosuarini ex edicto nostro celebratis conclusos. Supplicantes nobis humilime ut uniuersos et singulos articulos ipsos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes nostrum illis consensum authoritate, a sacra caesarea regiaque Maiestate nobis plenipotenter attributa, pariter et assensum praebere, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quorum interest obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae in generalibus eorum comitijs ad diem vigesimum quintum mensis Januarij anno domini millesimo sexcentesimo quarto unamini consensu conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk nagyságodnak közinkben küldött propositiókból az mi szegény hazánknak mind ennyi tempestasiban is hozzánk immáron a natura insitam suam pietatem et benignitatem, és az pogán ellenség ellen is nagyságod hazánkért, feleségünkért s gyermekünkért szorgalmatos industriáját, vigilantiáját és forgolódását. Noha ismerjük kegyelmes urunk ő felsége ellen, az hatalmas és győzhetetlen római császár mi kegyelmes fejedelmünk és nagyságod ellen is vétkünköt, mindazáltal mind ő felségének reménségünk felett hozzánk való kegyelmességét, s mind nagyságodnak atyai kegyességét rajtunk érezvén, könyörgünk az úristennek éjjelnappal, hogy reánk való kegyes gondviseléséért és kegyelmességéért nagyságodat sokáig megtartsa, hogy ennekutánna is ő felségénél az mi kegyelmes urunknál, az hatalmas, győzhetetlen császárnál dolgunkat promoveálja, az szokott hozzánk való pietását continuálja, melyet mind ennyi sok romlásokban is és vétkes állapatunkban naponként, kicsintől fogva nagyig voltaképpen experiáljunk.

(1) Látjuk azért szemeinkkel kegyelmes urunk az vitézlő rendnek ilyen fogyatkozásában, az ellenségnek szüntelen való reánk törekedésében, hogy nem kicsin segétség volna köztünk az contributió, hazánknak ótalmára és megmaradására. És noha annyira megromlottunk, hogy szegény jobbágyink ugy elpusztultanak, hogy igen kevés helyen lakik falun egy vagy két ember; az hul pedig laknak is valami kevesen, éjjel-nappal rajtok vagyon az vitézlő rend, magok mindennapi életekkel sem szabadok, mindazáltal, hogy mind az nagyságod hasznos kévánságának és hazánknak is meg ne fogyatkozzunk, miért hogy az pusztaság miatt kapuszám szerint adót nem vethetünk, igírünk minden marhás jobbágyinktól ötven-ötven pénzt, marhátlantól husz-husz pénzt. Az szabad várasiak magabiró emberek ötven-ötven pénzt, az szegénybek huszonöt pénzt.

Mely terehviselésre az szász uraink atyánkfiai is ezen mód szerint igírik magokat, kitől senki jobbágya, se fejedelemé, se úré, se papoké immunis ne legyen. Könyörgünk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak alázatoson, megtekintvén nagyságod az rajtunk való nagy inséget, és pusztaságot, legyen contentus nagyságod e contributióval, ne pusztuljunk ennél is inkább.

Annak pedig minden helyekről nagyságod kezében administrálásának napját, ugyan nagyságod kegyelmes jó akaratjából deputáltuk, ez jövendő bőjtmás havának 25. napját fogyatkozás nélkül.

(2) Az mi az nagyságod második propositióját, tudniillik az tábla megépitését illeti, ahhoz való személyeknek választását az nagyságod bölcs itéletére hagytuk, mindazáltal, hogy nagyságod reánk is hagyta, minthogy az mestereknek nem csak juris peritusoknak kell lenni, hanem jó expeditoroknak azaz levélcsinálóknak, azért az nagyságod kegyelmes jó akaratjából és tetszéséből, egyenlő akaratból országúl választottuk Borsoló Jánost, miérthogy az előtt is afféle tisztbéli ember volt, melléje pedig Angyalosi Jánost itélő mesterekké; directorrá Kolosvári János deákot; assessorokká Szalánczi Lászlót, Rádai Bálintot, Elekesi Kristófot, Darlaczi Ferenczet, Dobrai Pétert, Vajai János deákot, Kósa Mátyás deákot és Forró Pált. Hogy penig nagyságod az előbbi szokás szerint való fizetéseket az tárházból megadatni igérte, nagyságodnak mind véllek egyetemben megszolgáljuk.

(3) Megértettük, kegyelmes urunk jószáginknak excisiója felől az nagyságod kegyelmességét, tudniillik, hogy az kik közülünk Déván az gyülésben compareáltunk, azoknak jószáginak quartáját, a kik pedig akkor absentálták magokat, és vakmerőségre magokat adván, az rebellióban azután is jó ideig duráltanak, várván az hadnak végét, későbben tértek meg az gratiára, azoknak jószágoknak dimidietását akarja modo redemptibili az populosa sessióját harminczkét forintra, az desertát tizenhatra taxálván, ő felsége számára excindáltatni. És hogy megváltásának terminusát az jövendő Szent Gergely pápa napjára praefigálta. Ha ki pedig arra az terminusra meg nem válthatná, és azután elapso videlicet termino redemptionis

nagyságod valakinek conferálná, nem feljebb, hanem csak annyi summáig akarja nagyságod inscribáltatni, azt is úgy, hogy valamikor az haeres költségével hozzá fér, successivis semper temporibus megválthassa hogy nagyságod tőllünk perpetuo abalineálni nem igyekezik, teljes életünkben megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

(4) Végeztük az nagyságod jó tetszéséből, hogy ha az ellenségtől levelet hoznának, valaki azt megértené, és nagyságodnak az levelet nem praesentálná, azvagy tudtára nem adná, azon poenája légyen, mint az kímnek, azvagy az levél hordozónak. Azonképen ha ki az országban uj dolgot akarna moveálni, ha ki azt megértvén tudtára nem adná nagyságodnak, hítlenség alá vettessék.

(5) Jelenti nagyságod az többi között azt is, hogy az kik mind itt az ország határin belől, mind pedig kivül az ellenség között lévén, ez mai napiglan magokat nem praesentálták, azokat proscribálnók, vagy vagyon assecuratiójok, vagy nincsen; ebbeli nagyságod kévánságát azért méltónak és illendőnek itélvén, minthogy eddig az nagyságod kegyelmességét sokan subterfugiálták, az olyan contumaxokat proscribáljuk.

Hogy pedig nagyságod azoknak, kik ide nem jövetelekről méltó és elégséges okot adhatnak, excusatiójokat acceptálni promittálja, azt megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

(6) De minthogy nagyságod nem nézvén az mi vétkünket, ótalma és szárnya alá vött, és privilegiuminkban, és immunitásunkban, libertásunkban, törvényünkben és régi jó szokásinkban megtartása felől való könyörgésünknek resolutióját az mi kegyelmes urunk római császár ő felsége commissariusi idejövetelekre rejiciálta: könyörgünk, nagyságod akkor is előbbi hozzánk való jó akaratját és kegyelmességét megmutatván, legyen azon, hogy azokban meg ne bántassunk.

(7) Találtuk volt meg nagyságodat könyörgésünkkel, hogy az szegény megnyomorodott nemességhez mutatná oly kegyelmességét, hogy az kinek háza megmaradott, lakhatnék ezután házánál vagy jószágában, élésével és kevés marhácskájával, meghagyván az kapitányoknak, hadnagyoknak, tisztvi-

selőknek, és minden rendbéli hadaknak erős fenyítékkel, hogy se házánál, se egyéb helyeken semmi bántása az szegény nemességnek ne lenne, se penig a szegény községnek; hogy nagyságod erre való gondviselését igíri, megszolgáljuk nagyságodnak.

(8) Jóllehet ennek előtte való gyűlésünkben is nagyságod elvégzé és articulusokba is iratá, hogy az nemességet az kolcsos várasokban bebocsássák, az ki be akar menni, fogadott házban marhájával ott akar lakni, és semmi adófizetésre, közönséges szolgálatra, mely libertásának és immunitásának praejudikálna, ne kénszeríttessék; mindazáltal némely várasok sem az közönséges végezéssel, sem az nagyságod edictumával nem gondolván, az külső nemességet, kik köztök béres házban zsellérűl laknak, külömb-külömbféle tereh viselésre, adófizetésre, szolgálatra kénszerítik, kit soha ennekelőtte nem cselekedtek, hisszük, hogy most cselekeszik in comptemtum edicti excellentiae vestrae, marhájokat váras szolgálatjára hajtván feljebb erőltetik, hogy nem magokat, az ő magok marháját nem akarván azféle szolgálatot cselekedni, eliktatják kit imide, kit amoda, és csak az szegény nemességet hajtják; ha nem akar menni, az váras szolgája mindjárást németeket vagy vallonokat veszen melléje, s az nemes ember szállására mégyen véllek, holott szidják, rútolják, marháját elviszik. Végeztük azért nagyságod akaratjából, hogy ennekutánna is az várasbeli uraim afféle méltatlan dolgokban magoknak szabadságot venni ne merészeljenek, holott ő nékik az privilegiomoknak ellene nincsen, könyörögvén nagyságodnak, hogy az kapitányoknak, hadnagyoknak és minden rendbéli hadaknak parancsolja meg, hogy senki instantiájára nemes emberre, se házára, se jószágára, sőt egyéb rendbéli emberekre is ne küldjenek, se menjenek, holott nem törvény, sem az nagyságod akaratja.

(9) Minthogy az szegény nemesség házánál nem lakhatik, hanem sokan közűlök várasokra szorultak minden élésünkkel béres házban ott kell nyomorganunk, az hadak is az várasokra szállván, az szegény nemesség fogadott szállására is reászállottak, németek, vallonok, kik élésadásra kénszergetik, szidják, verik, saczoltatják: könyörgöttünk volt nagyságodnak, hogy azféle szállókat elvenne rólunk, és ennek utánna ne en-

gedné reájok szállani, se élésadásra az várasoknak őket kénszeríteni. Hogy nagyságod ebbéli könyörgésünkre is kedves választ tött, hálaadással vöttük nagyságodtól.

(10) Panaszolkodnak az várasiak is, hogy az mely várasra németek, vallonok, ráczok, hajdúk és egyéb rendelt hadak is szállanak, ha csak három vagy négy is elindul egyik helyből csak másikba is, felette istentelenül viselik magokat, elannyira, hogy az hul az szegény községet házoknál találják, verik, vágják őket; posta lovokot is addig viszik, hogy vagy eláll, vagy meghal, s oda vesztik tőllök; ha penig városban szállanak, annyi gazdálkodást kévánnak, mint valami nagy urak, sőt mindeneket az élésen kivül is elkóborolják. Hogy azért afféle illetlen dolgok ne legyenek: végeztük nagyságod jó tetszéséből, hogy minden rendbélitől ennek utánna, mind postaságban, mind kazdálkodásban, a nagyságodtól adandó mód tartassék meg.

(11) Mivelhogy némelyek az nagyságod donatiója mellett oly jószágot is foglalnak el vagyis elfoglaltak, ki az nagyságod donatiojában nincsen, nékik sem conferálta nagyságod: végeztük nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az donatarius iuxta consuetudinem introducáltassa magát in dominium bonorum. Missilissel senki jószágot ne foglaljon; ha ki pedig indebite valaki jószágát elfoglalta, iuxta contenta articulorum superinde edictorum in Megyes, restituáltassék az spoliatusnak.

(12) Hogy penig nagyságod az olyan jószágot, melyet némely atyánkfiai, kik az harczon vesztek, vagy most is ellenség közt vadnak, nomine tutorio, vagy feleségek után birtak, az mi könyörgésünkre az haerestől elidegeniteni nem akarja, nagyságodnak tiszta szívvel meg igyekezzük szolgálni.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Tranniae nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, ratos gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, pro ut acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam authoritate praetacta observari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio litera-

rum mediante. Datum ex ciuitate Colosuar die et anno in praenotatis.

(P. h.) (Lecta.)

(Eredetije *Kolosvár város levéltárában.* — Ugyanott megvan egykorú egyszerü másolatban is.)

LVI.

1604. febr.

Szamosközy és a Conservatorok kérése a rendekhez, hogy a Fehérvárott levő levéltár gondviselése iránt intézkedjenek.

Magnifici, generosi, egregii domini nobis observandissimi.

Az fehérvári cáptalan supplicál kegyelmeteknek, hogy kegyelmeteknek lenne valami gondja arra az helyre, az elmult romlásokban is nagyobb részére az gondviseletlenség mia lött abba a cáptalanban való sok drága leveleknek fogyatkozása. Tudja kegyelmetek, hogy az országnak egyik tárháza, és talám legdrágább az cáptalanba való levelek. Ugy vagyon, hogy sok kár lött benne. Sok ide s tova való tékozlás, de mégis annyi levél vagyon ott, hogy három szekeret bővségesen megrakhatnának vele; mind ott vesz a földön, ott rothad az torony megégése után az esőviz nedvessége mia. Könnyü költséggel az toronnak az alsó részét az bót felett meghéjazhatnák. Nam az kis-selyki dézmának minden bőv hasznát azért veszik fel az pap uraim, hogy valami részét az templom épületire fordítanák. Az koporsókat valamint felhánták, lovakat az mit bele kötöttek ez ideig mind ugy áll. Az fejedelem testének koporsója nitva áll. Az templom ajtaját csak tövissel sem verték be mind az óráig is. Az mi magunk költségén sokszor ajtaját az segresténék becsináltattuk, törtön-törik fel, horton-hordják az leveleket, merthogy a templomnak nincsen ajtaja szent István király idejénél fogva való sok királyoknak és az egész országnak titok levelei ott hevernek. Nagy bün, nagy vétek ily siketséggel ez becsülhetetlen kárt elhallgatni. Ez elmult fehérvári gyülésben is szólottunk kegyelmeteknek ezen dolog felől, de semmi gondja nem leve senkinek reá. Ez előtt is sokszor, de ez elmult esztendőbe főképpen nagy iszonyu kár leve az kápta-

lanba, mert kinek kinek az ön maga hasznára leve gondja az közönséges jó senkinek eszébe nem juta. Azok az levelek az mi romlott nemzetségünknek mind Erdélben, s mind Magyarországban oly fő és drága emlékezetre való kinçs volna, melyet kevés szóval meg nem mondhatni. Az istenért kérjük kegyelmeteket, legyen gondja kegyelmeteknek arra. Nem annira az mi hasznunkért, mint az közönséges jóért kérjük kegyelmeteket. Nincsen nekünk módunk benne, hogy derék ellenség ellen nem oltalmazhassuk, s takargathassuk, mert elfogyatkoztunk. Vagyon három esztendeje, hogy egy pénz hasznát sem láttuk ez elébbi fejedelmeknél rendelt fizetésünknek. Ez elmult üdőkben történt veszedelmekben nem ilyen gondviselés volt ez féle drága marhára, mint moston. Budából, Pécsből, Székes-Fehérvárból, Esztergomból, Nagy-Szombatba takartak volt ez féle leveleket, melyekben most is az egész Magyarországnak igazsága áll. Orodból és Csanádból ide Fejérvárra hozták volt az veszedelem előtt az ország leveleit, moston kenig senkinek anni gondja nem leve arra, hogy csak egy mélföldig az ellenség előtt valami részei elvitethetnek volna, noha sokat törekednénk azoknál, kiknek Fejérváratt arra gondjoknak kellett volna lenni. Ez okáért ott hagyák veszni közakarattal az mi eleinknek, és maradékinknak ily becsülhetetlen kincseit. Lészen oly üdő, s talám el is jött, mikor megérezzük ez mi siketségünknek effectusát, forogjanak elő csak az törvények, és az öszvekeveredett jószágoknak igazsági, melyeknek kárát, és fogyatkozását kegyelmetek maradéki kezdenek megérezni. Mi isten előtt, és kegyelmetek előtt protestálunk, hogy szivönk szerént minden igyekezettel akartuk oltalmazni, és takargatni, de mi nekünk értékünk nem volt hozzá, mert sok üdőtől fogva semmi fizetésünk meg nem jár. Azért mi sem most, sem ezután okai ne legyünk az iszonyu kárvallásnak.

Igy akaronk kegyelmeteknek irni, hogy nyilvánabbá megértse kegyelmetek ez dolgot. Legyen isten kegyelmetekkel.

Anno 1604. die 3 Februarii.

(Fancsali Daniel Memoria Episcopatus-ából.)

LVII.

1604. febr. 4.

Básta jelentése Pezzenhez az erdélyi ügyekről.

Molto illustre signore.

L'Alfieri cesare cambi arriuo da me questa mattina nel castello die Gialu, doue mi era ritirata per il disordine delli Alemanni ch'erano ut citi da Claudiopole, che quali essendone restati circa 200 mandai per tre compagnone de caualli Valloni, accio uenessero a intrare in questa citta per maggior mia sicurezza et questa mattina a ponto quando il sudetto Alfieri arriuo, io montai in carozza per uenir mene a Claudiopoli, si come ho fatto, le bandiere cio e le cinque che stauamo in questa citta, si ritrouano al presente in Reen, et le altre otto si ritrouano in Bistrizzio, quali mediante sette millia talleri che se li sono dati, si sono contentati di aspettare sino alli 22 di questo che sara dominica prossima, sto pero aspettando da loro risposta a una propositione, che a lor ho fatto, cio e che non uolendo essi credere a me che il pagamento loro ha per il camino, si come piu uolte li ho assicurati, che uoglino mandar dua di loro per le posta ad miontrare detto pagamento che io mi contento pagar la spesa, non so cio che farano, et a mio parere, saria se non bene che V. S. si delle fretta di uenir quanto prima altrimente dubito, che esse non siano per continuare nella lor prima ressolutione, ch'andar sene ho pero dato le lettere che V. S. seriue a gl'officiali et soldati, al conte di Salma, accio li facce uedere a gli altri, ma dubito sarano di poco frutto. E pero se mette conto a S. Maesta, che questa soldatesca resti conuerra darse fretta inuenire o mandar qualche persona d'authorita che posse trattenerle sin'all'arriuo del Danaro.

Intendo ch'il pagamento de Valloni uengi fondato sopra la taxsatione fatta a questa citta et a Corona, ho piu volte sopra dicio scritto a S. Maesta et rimostrato l'impossibilita et in questo debbe V. S. molto ben auertire perche io non ce ueggo forma alcuna, si come anco il camerario Hoffman le debbe hauer scrito, e non dandoli sodisfattione dubito di qual-

che inconueniente maggior del primo, il che seruira per auiso.

La dieta era impossibile differirla piu oltre, et in essa si e fatto ogni possibile, ma se ua a dir il uero, io non ce ueggo forma per non hauer costono pane a bastanza per magnare, non che per pagare condannaggione e se lei uerra in queste parte come spero lo uedra con effetto.

Nel parcre di Hust, non so intendere qual sia la intentione dell'Jell, non ostante che l'habbi ultimamente assicurato di non uolerme raccordare mai piu delle trauerse che me ha fatto, non ostante che hario tanto publiche che ogn'un le uede.

Staro donque aspettando con desiderio l'arriuo in queste parti di V. S. e del signore Burghausen, che a mio parere, e molto necessario per aquietare questi ceruelli, e di cuore me gl'offero et raccommando prego gli da Dio ogni contento.

Li Danari dati ultimamente alli Allemanne sono di quelle ch'erano destinati per il Vallauo *(sic)*, et questo seruira per auiso, per che non si e potuto far'altro. Di Claudiopoli li 16. di februario 1604.

V. S. molto illustre

affettuosissimo per seruirla.
G. Basta.

P. S. In questo ponto arriua il capitan Coppa qual fu da me mandato al regimento a proporli, che non uolendo creder alle mie parolle mandassero alcuno a incontrare i denari, e porta per risposta resoluta, ch'essi nòn aspettaranno piu oltre di lunedi prossimo che sara li 23. Et poi se ne uogliono andare, non so cio che potra far il conte Dampier mandato da me questa mattina da loro ad assicurar li sopra l'honor mio che i danari sono arriuati a Cassovia, ma per quanto posso comprendere al sicuro se n'andaranno, perche V. S. nòn potra esser qua si presto. E per dir il uero essi sono degni di qual si uogli castigo, poi che li sono offerti partiti tali, che di ragione non li doueano reffutare.

Külczím hiányz.

(Másolat a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

LVIII.

1604. márcz. 25.

A pozsonyi kamara jelentése Bánffy Dénes fogsága ügyében.

Die kayserliche hinderlassene Hofcammer findet in beÿligender der hungerischen stenndt ubergebenen andtworttschrift, welche maisten thails beschwärungen wider das im landt ligundte khriegsvolkh unnd durch dasselb den landleutten und underthanen zuefügundte schäden in sich begrifft (derowegen es dann auch auf den khriegsrath zue notwendiger ernstlicher abstellung und dasz khriegsvolkh zue erstattung solicher schäden zuhalten, zugeben were) rast nichts sonders so iere expedition hierunder berueren thät, alsz was hernachvolgunder zwaÿer puncten halber einkhommen, sÿ vermaint aber dannach auch souil diszen ersten punct belangt, das die stenndt dahin zu vertrösten weren, weil ier khay. Maiestät genzlich im werkh vnd iero derzeitt nichts angelegeners sein liessen, alsz soliches noch unabgedanckhtes khriegsvolkh mit dem allerehisten auszuzallen und von dem armenmann zubringen, dasz demnach sÿ die löbliche stänndt inen ain khlaine zeit nit zu schwär sein lassen, und sich benebens allerehisten entledigung beruertes khriegsvolckhs, wie auch dessen versehen wolten, das ier fürstl. Durchl. gegen denen muetwillern welliche die stenndt im ierer schrifft angezogen gebüerundte demonstration füernemen, vnd sich zuerstattung der zuegefüegten schäden mit ernst halten lassen wöllen.

Wasz die eingebrachte beschwär wider den Lassota wegen den gefangkhlich gehaltenen Dionisi Banfÿ anlangt, da ist sich zum thail zu verwundern, das sich die ständt desselben alsz welicher ein wissentlicher offener rebell wider ier Maiestät gewest, also starkh annemben und mit solcher beschwär füerkommen, dabeÿ auch dieses unvermeldt nit zu lassen, das seine güetter durch den herrn Basta veldobristen in Sübenbürgen neben anderer rebellen güettern vor diesem eingezogen vnd gedachtem Lassota ain stueckh daraus Nagfalw genannt vermüg beigefügter donationscopi gegeben, welches auch durch ier khay. Maiestät gnedigist ratificiert wor-

den, vnd nach dem auch ier Maiestät ime Banfÿ das leben gar wol nemen hette khünnen, hat sich sein befreundter des Stephan Boczkaÿ vnlengst für ihn interponiert und zue fristung desselben auch erlangung gnadt dem hern veldobristen in Ober Hungern vierzehn taussent taller hindangesetzt vnd begeben der gütter, zu erlegen erbotten; welches ier khay. Majestät ebenfahls ratificiert und wie die hofcammer annders nit waisz, als dasz das geltt berait erlegt, und dahero dem Banffÿ das leben gefristet seÿ, wider welchen process sich nun der Hofcammer erachtens, niemandt deme anderst die beschaffenhait bewuszt, mit fug zubeschwären hat. . . . . . .

. . . .

Datum Preszburg den fünf und zwanzigisten tag Martii anno sechzenhundert vier.

Hofcammer.

Hátirat. Auf die kay. Hofexpedition zu geben.

Jegyzet. A Bánfi javak Básta donationalis levele szerént először Prépostváry Istvánnak adományoztattak s miután ez kihalt és a javak a fiscusra szálltak, kapta Nagyfalut Lassota Erik a főmustramester s Básta helyettesse Felső-Magyarországon.

(Eredetije a bécsi cs. áll. ltárban. Hung.)

LIX.

1604. máj. 12.

Capreolo kormányzó-helyettes rendelete Udvarhelyszékhez, hogy Rádul vajda segélyére hadakat állítsanak ki.

Magnifici et generosi, domini amici nobis honorandi. Salutem et nostri benevolam commendationem.

Miérthogy a székelységről ezer lovast és ezer gyalogot rendeltünk Raduly vajda ő nagysága segitségére, ha kivántatik: hagyjuk kegyelmeteknek, gubernator urunktól ő nagyságától nekünk adatott authoritásunkból és serio parancsoljuk hogy kegyelmetek onnét Udvarhelyszékből mindjárást készítsen harmadfél száz válogatott lovast és harmadfélszáz gyalog puskást. Ezek pedig mindjárást oly készen legyenek minden hadakozó eszközökkel, élésekkel, hogy mihelyen Raduly vajda

ő nagysága levele érkezik és melléje kivánja azt az elrendeltetett hadat, minden késedelem nélkül indulhassanak és melléje menjenek. Ennek pedig az elrendelt hadnak választott főkapitányok lészen az Orbai széki Gika kapitány, kihez az egész hadbeliek hallgassanak és mindenek szavát fogadják, kit kegyelmetek is a hadbelieknek serio eleikbe adjon. A megnevezett széken pedig kegyelmetek válasszon egy-egy hadnagyot a sergek elibe, mind lovas és gyalog had eleibe, kiknek kegyelmetek serio meghagyja, hogy eleikbe választott Gika kapitányhoz hallgassanak sub poena. Kegyelmetek pediglen helyeken maradjon a derék haddal, és az alattokvalókat oly készen tartsa, hogy ha a szükség kivánja élésekkel egyetemben mindjárást a hova kivántatik, vel partialiter vel generaliter mindjárást indulhassanak. Secus non faciant. — Datum in civitate Kolosvár, die 12. Maji. 1604.

M. D. V. Amicus et servus
Thomas comes à Capreolo m. pr.

Külczím: Magnifico et Generoso dominis capitaneo, et vicecapitaneo sedis Siculicalis Udvarhely etc. Dominis amicis nobis honorandissimis.

(Eredetije a M. T. Akad. birtokában.)

LX.

1604. máj. 14.

Kraussenek és Hoffmann meghivója a nagyszebeni, segesvári, megyesi, szászsebesi és brassai tanácsokhoz, a Nagy-Bányára hirdetett értekezletre.

Edle Ehrnueste sonders liebe herrn vnnd Freunde, Euch sey vnser geneigter wil vnd gruss zuvuor. Können benebens nit vnterlassen, euch zu eruidern,[1]) wie der herr general vnd die von ihrer kay.[2]) Mt. verordnete Herrn commissarien sammtlich; euer uberschiekhte Beschwer wegen erlegung der noch[3]) ausstendiger straffgelter: so woll auf das kaiserliche kriegswolckh dargebene profiant vnnd dass euch von dem kriegsvolckh zugefügter gewaltdetigkeit[4]) vnd beträngnuss vernommen vnnd für Ratsamb erkennen,[5]) euch hierin zu succurire vnnd alle hilff zu erzeigen, da ihr euch eur auch[6]) zu helffen willens seitt.

Sein derhalben wir bede auss dem mittl verordnet vnnd depudirt worden, von jeder Statt den Richter sambt zwor des Rathss, so von dem ganntzen Rath vnd gemein volmechtig abgefertigt werden soldten, zu erfordern, von denselben ihr beschwer anhören, der beschehenen darlehen vnd auferlegten straffen, ordentliche abraittung zu halten vnd nach gelegenheit auf gnugsambe versicherung auf Lehen zu tractirn, damit wir neben der vorhandene baarschaft zu contentirung des kriegsvolckhs gelangen können, damit solches auss dem Landt auf die Päss gebracht vnd dass Landt zu einer Ruh [6a]) fridt vnd sichern strassen gelangen möge.

Zu volziehung solcher auflag haben wir vnss endtschlossen, den ersten künfftigen Monats Juny gewiss zu Hatwanien [7] zuerscheinen vnd den Herrn oder ihren abgesandten den 5 gedachten Monats zur Tractation benent haben, auf welchen sie vnaussezlich vnd gewiss, mit volmechtigem gewaltt erscheinen werden, nachdem solche Handlung dem vatterlandt vnd ihnen selbst zum bestenn garaichen wurdt. [8]) Alss [9]) volziehen sie in [10]) solcher erscheinung ihrer khay. [11]) Mt. allergnedigsten willen vnd meinung. Wir bleiben entgegen ihr ganz willige freundt allezeit. Datum Cassau den 14. May Anno 1604.

Durch guett will [12])

Paul von Krausenegg m. p.
Georg Hoffmann m. p.

Külczím: Dem Edlenn ehrenuesten vnd wolweisen Herrn N. N. Richter Burgermeister vnd Rath der Hermanstatt vnsern sonders lieben Herrn und freundt *Hermenstatt.*

A segesvári külczíme: Den edlen vnd vessten Herren N. vnd N. Riechtern vnnd Rath der Stadt Schässburg vnnsren lieben Herren vnnd guetten freunden. Schässburg.

A segesvári példányban következő jelentékenyebb varianeok vannak.

1) erinnere,
2) *kimaradt,*
3) *kimaradt,*
4) gewalthigkheiten,
5) erkendt,
6) *ez után még e szó van:* »selbsten«, 6a) einem Stuek,
7) Nagibania,

8) wirdt,
9) also,
10) nun,
11) *kimaradt*,
12) Eur gutte freunde.

Jegyzet. A megyesi, szászsebesi, brassai példányok teljesen megegyeznek a segesvárival, csakhogy »Schässburg« helyett »Mediasch«, »Mielebach«, »Cron« olvasandók, Kraussenek és Hoffmann csak a szebeni példányt irták alá. A többiekre más ember irta nevöket.

(Mind az öt meghívó eredetije Nagy-Szebenben, a szász nemz. egyetem levéltárában. 38—41. sz. a.)

LXI.

1604. máj. 30.

Hoffmann, Gyulafinak írja, hogy útban van Erdély felé.

Magnifice domine mihi semper observandissime.

Post seruitiorum meorum paratissimam commendationem, kivánok istentűl nagyságodnak minden testi lelki jókat megadatni.

Vettem az nagyságod levelét; a mi a búza dolgát illeti, minthogy nagyságoddal elvégeztük, nagyságod ugyan bevitesse, kérjük nagyságodat.

Az mi peniglen az váradi dolgot illeti, hogy oda elkészeríték mívre az vármegyét, az or:zág végezése.

Továbbá a hun azon kér nagyságod, hogy az erdéli útamban nagyságtok házához betérjek, megszolgálom nagyságtoknak hozzám való jó akaratját; azért, hogyha arra utam leszen, és az üdő és az alkolmatosság engedi, el nem kerülöm nagyságtokat. Isten tartsa meg nagyságodat minden hozzátartozóival egyetemben, jó egészségben. Cassouiae 30. Maij. Ao 1604.

Magnificae dominationis vestrae

Seruitor paratissimus
Georgius Hoffmann m. p.

Kivül: Magnifico domino Ladislao Giulafi de Ceh, domino mihi semper confidentissimo.

(Eredetije az *erd. Múzeum kézirattárában.*)

LXII.

1604. június 10.

A császár a szathmári parancsnokot Nyáry Pál elfogatásáról értesíti.

Rudolphus secundus, diuina favente clementia electus Romanorum imperator, semper augustus.

Magnifice, fidelis dilecte. Accepimus literas tuas vigesima secunda Maij datas, quibus addita erant, quae ad te comes Georgius Basta ex confessione captiui illius Transiluani misit. Vnde cum talia contra Paulum Niarium indicia deprehendantur, quae et alij aliunde nuncij confirment, ut nostra magnopere interesse existimaremus, illum ne nobis elabatur clausum custodiri, hic apprehendi et in carcerem duci iussimus. Necessarium itaque inprimis est, vt quamprimum Varadinum tete conferas, et arci illi, ne detrimentum capiat, de rebus necessariis prospicias, praesidioque siue lancionum siue alium exercitatum militem donec alius a nobis praefectus designetur, praeficias. In aedibus siue hospitio tum etiam in possessionibus et bonis Niarÿ suppellectilem omnem in inuentarium redactam obsignari, scriniaque et scripta omnia perlustrari, et si quid in illis quod ad pleniorem sinistrarum machinationum indaginem pertineat, inueniatur, nobis fideliter mitti ac bona omnia in sequestrum accipi cures. Ad captiuum illum quod attinet, illum Cassouiam tuto mitti a comite Basta potes. His fideliter celeriterque conficiendis gratiam nostram caesaream, qua te complexi sumus magis magisque promereberis. Datum in arce nostra regia Pragae, die decima Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo quarto. Regnorum nostrorum Romani vigesimo nono, Hungarici vigesimo secundo et Bohemici itidem vigesimo nono.

Rudolphus m. p.

(Czímzet nélkül. Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.)

Jegyzet. Nyáry Pál okt. 19-én bocsáttatott szabadon, mint ezt az alább következő igen érdekes okmány igazolja.

1604. okt. 19.

Illustrissimo mio Signore osservandissimo.

Hieri fu riferta la cosa del signor Niari per illustr. signore Baruitio a sua maesta, qual si conferma con il parere del conseglio secreto, relaxando l'aresto di casa, con la promissa offerta dal medismo che douera esser data a V. S. illustr. in presentia delli signori Vlm e Scheneberg cosi sara im suo commodo far chiamar li sodetti signori e anch'il F. Niari et io le bascio le manie. Di casa li 19 ottobre 1604.

Di V. S. illustr.

additissimo seruitore
B. Pezzen mp.

Külczim : All'illustrissimo signore mio osservandissimo il signore vicecancelliére caesareo.

(Pezzen sajátkezű levele).

Hátirat (más kézzel): Auf diese erinnerung ist Herr Paul Niary in beywesen der zue sachen deputirten herrn kays. commissarien herrn vicecanzler, herrn von Vlm und herrn obersten von Schönenberg des arrests in seiner herberg erlassen, doch mit der condition dasz er bis auf iren kays. Mtät fernere gnedigiste resolution von hie nicht abweichen sonndern erst höchsternannter kays. resolution gehorsamist erwarten solle, welchem also zugeben und nachzukommen er herr Niary Paul obernanntem herrn obersten von Schonenburg in die handt angelobt hatt.

Actum Prag den 19. Octobris, anno 1604; praesentibus supradictis dominis deputatis commissariis.

(Eredetije a bécsi áll. levéltárban)

LXIII.

1604. júl. 11.

a)

Capreolo, a kormányzó helytartója, vallatási parancsot ad ki Sarmasági részére.

Thomas comes de Capreoli sacrae caesareae Maiestatis exercituum in Transilvania suppremus et generalis excubiarum magister, et in absentia excellentissimi domini generalis in Transiluania locumtenens. Uniuersis et singulis generosis,

[illegible] nobilibus et ignobilibus, [illegible] scilicet ac honestae
[illegible] utriusque sexus hominibus ubivis in hoc
[illegible] Transsilvaniae existentibus et commorantibus,
[illegible] commendationem. Expo-
[illegible] in persona generosi Sigismundi Sarmasaghy de
[illegible] certorum nego-
[illegible] generosorum, egre-
[illegible] de Rozka, Francisci
[illegible] Matthei Teöreös
[illegible] sacrorum tuitione,
[illegible] celebrari facere vellet
[illegible] iustitiaeque reco-
[illegible] vobis, et
[illegible] nostra qua fun-
[illegible] requisiti, vel quili-
[illegible] singularum
[illegible] in praesentiam dictorum
[illegible] per ipsum
[illegible] praefigendum, ibique ad
[illegible] vobis super coram
[illegible] suo modo dicere,
[illegible] teneamini. Super
[illegible] literas tandem per
[illegible] mediante con-
[illegible] uberiorem ad
[illegible] communi iu-
[illegible] Praesentibus perlectis exhi-
[illegible] die undecima men-
[illegible] millesimo sexcentesimo quarto.

P. H. Lecta.

[illegible] kézirattárában. *Mike* [illegible]

b)

1604. júl. 20.

Sarmasági Daróczynak, kéri, hogy méltatlan fogságából szabaditsa ki.

Magnifice domine domine confidentissime et frater charissime. Servitiorum meorum syncerissimam commendationem etc.

Az uristen kegyelmedet kedve szerént való jókban éltesse sokáig szerelmesivel együtt etc.

Uram, halálra eluntam ez méltatlan fogságot. Ha kegyelmed jovallja, ezt gondoltam volna: hogy kegyelmed irjon igen sietve Krauzeneknek; ha egyéb nem lehetne benne, cselekedné ezt: kegyelmed az Bocskainál való pénzt igy igirné oda: három ezerét immár felvötte, még az öt ezeret adnók oda (én magamnak kellene pedig kegyelmeddel együtt Bocskaihoz mennem), az kilenczedik ezeret adnók Krauzeneknek ajándékon; az tizedik ezeret hadná nekem, mert uram bizony nincs pénzem, szolgáim is mind egyig fizetetlenek, ruhátlanok; mind lovaim és egyéb elvesze, ujobban kell felkészülgetnem mindenhez; lenne házamnál is mivel élnem, az ezer forintot magam táplálására azért venném. Azaz, az nyolcz ezer forint lenne ő felsége számára, de ily okkal, (nám látják ártatlanságomat és contra conscientiam el nem vehetnék), hogy itt kin, vagy Erdélybe, vagy Szilágyba adnának jószágot feleségemnek érette; mert az summa övé és gyermekié; arról assecurálna most mindjárt, és hogy bemennék az summával, akkor componálnánk, micsoda jószágot adna etc.

Kegyelmed ezt mintha csak magától gondolta volna ugy irná Krauzeneknek, hogy kegyelmed elhinné kétség nélkül, hogy igy véghez vinné velem, ha Krauzenek is akarná, és addig lenne kegyelmed kezes érettem, bocsátanának el innen, kegyelmeddel lennék és talám ugyan együtt vihetnők be az pénzt is. És én kegyelmednek erre tisztességemet és minden jószágomat kötöm, hogy bele nem hagyom ebbe kegyelmedet, ha kegyelmed jónak itíli lenni, hogy igy cselekedjünk; talám az fl. 1000-ért ő is gondolkoznék, csak az sok dilatiótól félek uram. Kérem istenért is kegyelmedet, ha lehet ne szánjon postán fárasztani

és urgeálni serio érettem etc. Tudom az fl. 8000 felől kegyelmed által jól végezhetnénk. Szegénységemet és minden fogyatkozásimat, hogy szolgáimtól értette kegyelmed, annectálhatja levelébe. Az idei majorságnak, ki Bogyoszlóhoz volt, fele engem illetne, de arról hallgassunk, hanem ugyan kegyelmed által Bocskaival oztán mindenről végezhetnénk. Kegyelmed ha mit nekem értésemre akarna adni, titkon itt vadnak az szolgáim, könnyen meglehet általok etc. etc.

Szabaditson ki kegyelmed uram hamar, ha lehet, hadd szolgáljak kegyelmednek érette. Et optime valeat magnifica dominatio vestra. Ex Zakmar 20 Julij. -:- Szeredán 1604.

Magnificae dominationis vestrae

seruitor et frater perpetuo addictissimus

Sigismundus Sarmasaghÿ m. p.

Ha pedig külömben meg lehetne kár nélkül szabadulásom, jobb volna; de ha ugyan nem lehet, igy kell fogni uram; ha pedig ennél is különben ítíli kegyelmed, kegyelmedre hagyom, az mit kegyelmed végez abba, jovallom én is, és meg nem máslom semmi végezésit kegyelmednek. Kegyelmed tudom ugy bocsátta szolgáját, hogy az idő mivoltához szabja magát; ha alioquin érti, hogy kiküldtek azon közbe hogy eleresszenek, nem kelletik ez tractatus: ha pedig még is dilatio volna ott, megérti a papoktól, Lukács deáktól is, egyebektől is, ahoz képest conformálhatja magát; kegyelmed ezeket jobban tudja, az mint kegyelmednek tetszik; csak az halogatás nekem halálom etc.

Kivül: Magnifico domino domino Francisco Daroczy de Dereghnieö etc. etc. etc. Domino et fratri charissimo et confidentissimo. Zekelÿhid.

(Eredetije egy fél iven, zárt alakban, pecsét nélkül az *erd. Múzeum kéziratttárában: Mike Sándor gyüjt II. köt.)*

LXIV.

1604. aug. 6.

A biztosok a székelyeket Morgómezejére táborba szólitják.

Magnifice domine amice nobis honorande. Salutem et benevolam nostri commendationem.

Quantum conducat tempestivo et maturo iis quae adverse contingere possunt obviare consilio, nemo est qui non experiatur. Cumque Turcam totius christianitatis hostem non semel jam armis et quidem non exigua esse manu acceperimus variisque in dies Hajdonum, qui se hostes potius apertos insolentiis, excessibus et provinciae devastatione declarant et ostendunt, quam suae Matti obedientiam praestare velint, consultum et e re fore putavimus mature huic provinciae miserrimae prout fieri potuerit prospicere, et hostium si quoquo modo accideret irruptionem anticipare, Hajdonumque insolentiam refrenare. Ad quae exequenda maxime necessaria videtur Siculorum insurrectio, qui inter caeteros suae Matti ad serviendum omni tempore sunt adstricti et obligati. Vestram igitur dominationem nomine sacr. caes. regiaeque Mattis requirimus et hortamur, ut adjuncto sibi Dno Marco vajvoda, in publico hoc negotio subtrahere se a servitio nolit, sed duo millia peditum bene armatorum cum equitibus quingentis ex omnibus sedibus Siculicalibus colligere, eosque ad decimum quintum diem huius mensis Augusti, in campum Morgómezeje vocatum, ad Albam-Juliam educere et castra metari velit. Ne defectus ullus in numero aut in apparatu, si utendum opera eorum fuerit, comperiatur. Secus non facturus. Datum Claudiopoli die 6. Augusti, anno 1604.

Paulus a Khrauseneg mpr.
Georgius Hoffmann mpr.
Carolus Im-Hoff mpria.
Pancratius Sennyey mpr.
Thomas comes a Capreolo mpr.
Benedictus Mindszenty mpr.
Alb. Huett. J. R.
Erasmus secr.

Külczím. Magnifico domino Balthasari Kornis de Ruszka, sacr. caesar. regiaeque Mattis consiliaro et capitaneo sedis Siculicalis Udvarhely etc. amico nobis honorando.

LXV.

1604. aug. 27.

A biztosok Kornisnak: a székelyek táborba-szállása ügyében.

Magnifice domine, amice nobis observande, salutem et nostri benevolam commendationem.

Cum jam dei optimi maximi auxilio castra metari et in campum prodire inceptum sit, militesque Valones exiverint, Flanriani sequuntur et reliqui brevi adfuturi sint, neque parum conducere videatur, tempestive de victualibus et commeatu prospicere, dominationem vram magnificam requirendam duximus nomine S. C. R. Mattis ut cum major in Siculia quam ullis partibus Tranniae sit copia carnis ex singulis sedibus Siculicalibus triginta bobus cellectis in unum certum locum compellere, atque eae singulis etiam sedibus suis tringita bobus certum aliquem hominem adjungere, ibique generali annonae magistro ad manus dare, ut venditis secundum valorem pretium condignum percipere possint; quemadmodum spondemus et promittimus se nihil in iis amissuros, sed levato praetio pacifice reddituros. Deinde conquesta in Megyes mgfica D. Vra est, et excusavit se progredi cum exercitu Siculicale non posse, donec Flanriani se movere, quod timeret ne irruptionem in Siculiam facerent ac magna Siculis damna inferrent. Verum cum negotiatium cum Flanrianis sit peractum, hortamur Mag. D. Vram, ut sequenti quo Flanriani se moverint die cum exercitu Siculicali sequatur. Sedis vero Kaszon Siculis quemadmodum nunquam ab excelso suae Mattis regimine concessum est, ut a publica et generali se insurrectione subtraherent, ita nolumus ab hac expeditione communi esse immunes, sed pro custodiis, tantum quantum necessarium videbitur relictis ad expeditionem coeteri cogantur, prout antea quoque demandatum dno capitaneo est. Secus non facturus. Datum ex civitate Coloswar, die m. 27 Aug. 1604.

S. C. R. Mattis commissarii et excelsi regiminis provinciae Tranniae consiliarii.

Paulus a Krausseneg mp.
Georgius Hoffmann m. p.
Carolus Im-Hof m. p.
Thomas comes a Capreolo m. p.
Albertus Huett I. R. m. p.

Külczím: Mgfico D. Balthasari Kornis de Ruszka sedis Siculicalis Udvarhely capitaneo ac comiti cottus Szolnok inter. dom. amico nobis honorando.

(Eredetiről az Akad. gyüjtem.)

LXVI.

1604. szept. 3.

A biztosok táborba szállásra újabb parancsot adnak ki.

Magnifice domine amice nobis observande. Salutem et nri commendationem.

Cum tam praesentia magnificae domis. vrae quam vero copiae Siculorum dominationi vrae adjunctae in castris suae Mattis summopere postulentur, ideo nomine sacrae caesareae Mattis magnificae dominationi vrae harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus visis praesentibus, postpositisque omnibus negociis absque ulla mora et tergiversatione statim castra suae mattis cum omnibus sibi adjunctis copiis ac omni apparatu sequatur, in eademque se conferat. Nec secus facturus. Datum Claudiopoli die 3 Septembris, 1604.

Sacrat. caes. reg. Mattis commissarii ac excelsi regiminis provinciae Transilvanicae consiliarii etc.
Paulus a Krausenegg mpr.
Georgius Hoffmann mpr.
Carolus Im-Hoff mpria.
Thomas comes a Capreolo mpr.

Külczím. Magnifico domino Balthasari Cornis de Ruszka comiti comitatus Küküllő, nec non capitaneo sedis Siculicalis Udvarhely etc. Amico nobis observando.

(Eredetije a Magyar Akadémia ltban.)

LXVII.

a)

1604. k. n.

Kiktől vettek föl Krausenegg és társai pénzt és mit kötöttek le érette.

Verzaichnuss was der edel und gestrenge herr Paul von Kraussenegg zu Vesendorf, röm. kays. Mt. Hoffcammer-

rath vnd verordneter commissarij nach Ober-Hungern und Siebenbürgen zu bezallen des Siebenbürgischen Kriegsvolckhs in Ober Hung. vnd Siebenbürgen für geldt erhandelt undt aufgebracht.

Nap.	Név.	Mennyit?	Mit kötöttek le érette?
Márcz. 17.	Daróczy Ferencz	18,000 frt.	Hogy megszerzik neki a reá eső Zólyomi-jószágokat: Székelyhid, Jankafalva etc.
Júl. 16.	Haller Gábor	12,000 frt.	Hogy megszerzik a császártól Szentpál, Ugra, Kerello, stb. birtokaira a confirmatiót.
Júl. 17.	Medgyes városa és szék	8,000 frt.	Hogy 6 hó alatt megadják, s hogy a legközelebbi diétán ő fgétől a város összes privilegiumainak megerősítését kieszközlik.
Júl. 20.	Gyczy Péter és Kendy István	3,000 tallér.	Neki inscribálják Bonyha felét.
Júl. 26.	Kőhalomszék (Repps)	3,500 frt.	Hat hó alatt megadják.
Júl. 26.	Nagy-Szeben	18,000 frt.	Hat hó alatt megadják s lekötik az enyedi uradalom jövedelmét.
Júl. 26.	Brassó	15,000 frt.	A gabna és bordézsmát kötik le.
Júl. 26.	Segesvár	3,000 frt.	Hasonlóképen a városi tizedeket kötik le.
Aug. 5.	Pernessy Gábor.	3,000 frt.	Neki adnak egy nemesi curiát Springh-ben és Keserü János jószágait.
Aug. 29.	N.-Szeben	4,000 frt.	Lekötik a vizaknai (Salzburg) sóbányákat.

Nap.	Név.	Mennyit?	Mit kötöttek le érte?
Szept. 3.	Gyulaffy László	9,000 frt.	Nyires és Lukácsfalvát (Kővár vidékén) adományozzák értte.
Szept 4.	Segesvár	3,000 frt.	Ismét a városi tizedeket kötik le.
Szept. 4.	Medgyes városa	12,000 frt.	Lekötik: Khores, Sallia, Frauendorff és Ezeldorff tizedét értte.
Szept. 7.	Brassó városa	3,000 frt.	Lekötik a mischnai tizedet.
Szept. 7.	Beszterczе városa (Nössen)	2000 frt.	A városi tizedeket.
Szept. 7.	Nagy-Sinki szék.	1,200 frt.	A nagy-sinki tizedeket és jövedelmeket.
Szept. 7.	Kőhalomszék [1] (Repps)	2,000 frt.	A tizedeket s jövedelmeket.
Szept. 8.	Bornemisza Gergely	1,000 frt.	A kolosi és széki sóbányák árendáját kötik le.
Szept. 11.	M.-Vásárhely	1,500 frt.	A városi gabna- és bortizedet.
Szept. 15.	Mindszenti Benedek	10,000 frt.	Neki adják Bethlen várát összes tartozékaival.
Szept. 17.	Enyed városa	1,000 frt.	A városi tizedeket kötik le.
Nov. 12.	Kolosvár városa	5,000 frt.	Lekötik a kolosi és széki sóbányákat.

Jegyzet: Mellékelve 21 záloglekötő levél, melynek kivonata a fennebbi kimutatásban van adva.

(Valamennyi kötelezvény másolata a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

b)

1604. nov. 14.

Az erdélyi kamara nyugtatja Kolosvár városát, hogy a sarczot megfizette.

Nos camerę et regiminis Transyluanici Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliarij damus pro memoria, quod

[1]) A százszoktól felvett pénzek mind 7%-ra vétettek kölcsön.

[illegible] N. [illegible] ac iurati ciues [illegible] milia florenorum [illegible] per [illegible] Maiestatem Caesarem ac Regiam [illegible] Moysis Zekely factioni [illegible] Maiestati Caesareae [illegible] perceptoris et solu- [illegible] diuersis vicibus [illegible] a poena et onere [illegible] illibata fide, ac [illegible] Maiestatis gratiam continuis tempo- [illegible] Datum Cibinii die decima [illegible] mensis N [illegible] millesimo sexcentesimo [illegible]

[illegible] m. p. (P. H.)
[illegible] m. p. (P. H.)

([illegible] Fasc. IV. Nro 65.)

XVI. FEJEZET.

I.

Minden kisérlet, mely Erdélyben az ország felszabadítására 1599 óta történt, szerencsétlenül végződött s annak nagyobb nyomorát vonta maga után. A porta, mely ha nem idézte is fel egyenesen, de szította e törekvéseket, belügyeivel és háborúival egyaránt el levén foglalva, nem adhatott kellő támogatást; az oláh hospodárok ellenkezőleg német pénzen elegendő zsoldost tartottak, hogy beüssenek Erdélybe s a német tábornokokkal közös megállapodás szerint kezdték a háborut, és Szebenre támaszkodva, folytatták azt; sőt a részek két nagy erődje Huszt és Várad is ezeknek szolgált hadmíveleti támpontúl. De annyi bukásból még is merített az ország egy nevezetes tanuságot, azt a meggyőződést, hogy függetlenségét csak a részekből vivhatja ki.

Attól fogva, hogy Borbély is meghódolt, benn az országban semmi ellenállási kisérlet sem zavarta meg a nyugalmat, annyival kevesebbé, mert a török viszonyok is lehetőleg kedvezőtlenül alakúltak. Az 1603 végén meghalt szultán III. Mohamed trónjára egy gyermek, I. Ahmed lépett, ki a prágai kormánynak békét ajánlott. Az alkudozások megkezdése Rudolf tanácsosait elbizakodottakká tette s azt hivén, hogy a porta kénytelen elfogadni az ő föltételeiket, megkezdették a politikai pereket és vallásos üldözéseket; templom-foglalásokkal s az alkotmány sarkalatos pontjainak megsértésével zaklatták a kedélyeket. De ezzel minden érdeket megsértvén, a nemzetet ellenállásra hivták fel.

Volt egy percz, midőn az erdélyi bujdosók is kétségbeestek az ország jövője iránt: 1604 tavaszán folyamodtak a biztosokhoz, hogy eszközöljenek ki számukra engedélyt a hazatérhetésre. A tagadó válasz, a mit kaptak, csakhamar kijózanitá

őket [1]) s annyival nagyobb buzgalommal kezdtek ismét a porta megnyerésén dolgozni. Követet küldtek Stambulba, ki jún. havában athnamét eszközölt ki, melyben a szultán a bujdósoknak a hódoltságban területet adott, hol visszatértökig lakhassanak, biztositá Erdélynek a szabad fejedelemválasztást, s adóját tiz évre elengedé. [2])

S ez alapon ők meg is kezdték az agitatiót. Belátva, hogy soraik közt senki sincs, ki a felszabadítás művében nevének varázsával a hazafiakat maga körűl tudná gyűjteni, s belátva, hogy a részek és Magyarország részvéte nélkűl alig hajthatják azt végre: elhatározták a részekben lakó magyar főurnak ajánlani fel a fejedelmi süveget, ki aztán Erdélyben és Magyarországban maga körűl gyűjtendi a hazafiakat. Első választások Nyary Pálra esett: de az nem fogadta el a felajánlott méltóságot, [3]) s elfogatása, melyről fennebb szóltunk, lehetetlenné tette a további egyezkedést vele.

Különben is ennek kevés jelentősége, s ez úton a diadalra kevés kilátás volt. A bujdosóknak júliusban adott fermán aligha birt több fontossággal, mint hogy biztositni akarta a bekövetkezhető esélyekre nézve azok közreműködését. Midőn azonban a nagyvezér 1604 júl. 26-án meghalt s helyébe Lalla Mohammed a magyarországi hadak vezére neveztetett ki, a dolog más fordulatot nyert. Ugy látszik az új nagyvezér becsületbeli dolognak tekinté, hogy a fiatal szultán trónraléptét valamely fényes hadi tettel örökítse meg s elhatározta a magyarországi háborút nyomatékkal folytatni. [4])

Már akkor ősz volt, midőn a birodalom pecsétjét megkapta — de kedvezőbb körülményeket nem is kivánhatott volna. Rudolf tehetetlen és rossz akaratú kormánya, mely minden érdeket megsértett, akkora elégületlenséget támasztott Erdélyben úgy mint Felső-Magyarországon a politikai és vallásos üldözésekkel, hogy semmi sem hiányzott, mint egy vezér, ki a békétlenkedőket maga körűl gyűjtse.

---

[1]) L. Bethlen Farkas VI-ik k. 110 l.

[2]) Közölve ez athnáme Török-magy. Államokmánytár I. 44. 45. ll. s Rozsnyay Dávid Maradványaiban — de ez utóbbi helyen hibás kelettel.

[3]) Bethlen F. idézett helyen.

[4]) Zinkeisen III. 612. Hammer II. 679.

S arról is gondoskodott a kormány, hogy ilyen legyen.

Bocskay az 1604. év elején kapta vissza erdélyi jószágait s azok megtekintésére az országban egy útat tett. Nem maradt ott sokáig, de a mit ő ott tapasztalt, meggyőzte arról, hogy bármily népszerütlen is ő ez országban, szivesen hozzá csatlakozand az, ha Rudolf még népszerűtlenebb kormányának megbuktatásáról lesz szó. S az, mit a részekben és F.-Magyarországon haza érkezése után látott, arról győzte meg őt, hogy az elkeseredés itt is a kitörés stadiumáig ért. Gondolt-e ő már e perczben arra, hogy a mozgalom élére álljon? Nem lehetetlen, hisz már 1599-ben el volt terjedve a hír, hogy a fejedelemségre vágyik. [1]) Tett-e lépéseket arra nézve, hogy az őszi hadjáratra a bujdosók és a törökök figyelmét magára vonja? [2]) Az sem valószinűtlen, mert bármily hive volt is ő Rudolf kormányának, nem volt hive azon pontig, hol a király iránti hűség a hazafi kötelességével összeütközésbe jött. S a mint a vallásos üldözéseket, templomfoglalásokat a tiszavidéki helyeken rendszeresen megkezdte Belgiojoso Barbiano gróf kassai parancsnok, az ő »fogadott fia«, ő is támaszt keresett a töröknél az ellenállásra.

Az első összeköttetést a bujdosókkal Bocskaynak egy török foglya eszközlé, ki a hódoltságba sarcza összeszerzése végett utazott, s azok csakugyan fejedelemmé választván a temesi hódoltságba gyülekeztek, onnan Erdélybe ütendők. E hirre Rákóczy Lajos, Dampierre és Duval megtámadták a szervezkedő csapatot, szétverték s táborát elfoglalták, melyben Bocskayt compromittáló levelekre akadtak.

Belgiojoso most Bocskayt rakamazi táborába idézte, ki megjelenés helyett természetesen várőrségét szaporítá s Ör-

---

[1]) Nagy Szabó (Mikónál I. k.) 95. l.

[2]) Bethlen F. és Istvánfi homlokegyenest ellenkezőleg adják elő a dolgokat. Az első szerint a bujdosók vonták be Bocskayt a mozgalomba; az utóbbi szerint Bocskay kereste fel a bujdosókat. Fájdalom, a titkos ltár épen oly kevéssé nyújt e részben felvilágosítást, mint a köpcsényi. De igen érdekes és megfontolandó Szamosközy kézirataink e dologra vonatkozó része. MS. TT. Trans. LXVIII. két helyen említi a 147. és 182. ll., de mindkét helyen ott, hol Bethlen Gábor beavatkozása van elmondva; egykorú kéz oda teszi: »nem igaz, sokkal különben volt« és »nem igaz, ne higyjed.«

[illegible] gyüjte maga körül. [illegible] hogy megbüntesse őt [illegible] menni ellene, [illegible] Pezzent. Capreolot [illegible] felől siettek [illegible] szállottak táborba: [illegible] Szenyey Pongrácz [illegible] selyem lobogó [illegible] Alsó[illegible]jánnál egyesült.

A [illegible] megkezdé a támadást, elfog-[illegible] Kereki ellen indult. A [illegible] Pál zsolddal, [illegible] maga mellé nyerte a [illegible] sőt a császár [illegible] siető Pez-[illegible] 14-ike éjjelén [illegible]

E [illegible] Barbianot [illegible] ki a rémülés első [illegible] Szenyeyt és Kornist [illegible] esetére amnestiát [illegible] természetesen [illegible] következtében nyolcz [illegible] Kassa felé [illegible] Markó vajda, s utóbb [illegible] be. útjokat [illegible] erdélyi hadak [illegible] császárra nézve Ma-[illegible] ez előtt még Bocs-[illegible] megtartását, e [illegible] a fölkelők kezébe estek s a [illegible] nagy része is a mozgalom-hoz [illegible] Kassa [illegible] horgonya. [1])

[1]) Bethlen Farkas VI. 182. Hogy Bocskayra nézve különös tervek forogtak fenn, egy a [illegible] (Acta [illegible] fascic. 11. Nro. 3.) [illegible] Mátyás [illegible] Rudolf császárhoz, s melynek az [illegible] »Empfangs Bestäti-gungen [illegible] in Ober-Ungarn

Bocskay már ekkor biztosítva volt a nagyvezértől, hogy ő a fölkelők ügyét fölkarolja. Táborával ez a Rákoson állott, s minthogy az esőzések miatt nagyobb műveleteket nem tehetett, [1]) főfigyelmét a bujdosók ügyének támogatására fordítá, kik időközben Bocskayt Erdély fejedelmévé választák, [2]) melynek folytán s különösen a hozzáküldött követ Korláth István közvetítésére a nagyvezér nemcsak megerősíté e választást, de leveleket is küldött az erdélyi hatóságokhoz, melyekben kijelenté, hogy ő e választásnak érvényt fog szerezni, fentartván a Szolimán császárral fennállott kötést, és épen ezért inté őket, hogy hódoljanak meg neki. Nagyobb biztosítékúl pár héttel utóbb nov. elején ki is állítá Bocskay számára a szultán nevében az első athnámét, [3]) melyet még e hó 19-én kézbesített neki Huszain bég zászló, két ló, díszkard s a kaftány kiséretében. [4])

A mint távolabb ment Bocskay Erdélytől, a biztosok

---

als auch an den Erz. Mathias unterm 5-t. d. Monats erlassenen, die Weisungen durch welche Mittel die Rewolte in Ober Ungern und Siebenbürgen zu stillen wären enthaltenen Schreiben, mit dem Berichte dass der in dem Zipser Schlosse von den Rebellen bloquirte Oberungerische Feldobrist Belgiojoso von allen verfolgt die Flucht ergriffen habe, dann das die Schlösser Tagay, Kalo, Pudnokh, Krasnahorka, Sadmar, Onod u. Szendreo an die Rebellen übergeben, und die dortigen königl. Beamten theils gefangen, theils vertrieben worden sind. Bei diesen Umständen und da die Erbitterung gegen gedachten Feldobristen daselbst den höchsten Grad erreicht hat, *dann aus Besorgnissen dass die demselben in Betreff der Behandlung des Rebellen-Haupts Botschkay ertheilten Befehle (die hier zu entnehmen sind) die innbeschriebenen Folgen mit sich ziehen könnten, fals solche in des letztern Hände kommen würden,* hat es der Erzherzog für rathsam befunden dass an den Feldobristen erlassene Schreiben um so mehr nach Prag zu remittiren, als ganz Siebenbürgen und Oberungarn abgefallen, sohin jede Tractation mit den Rebellen vergeblich und gegenwärtig blos von den Operationen des Obristen Basta ein günstiger Erfolg zu gewärtigen ist.

[1]) Hammer II. k. 679.

[2]) A nagyvezir levele a szebeniekhez a szász egyetem levéltárában 1604 okt. 19-ről, kiadta gr. Mikó: Tört. Ad. III. 319. . . . . »Bocskay Istvánt az itt benn való főembereknek választásából Erdélyországnak fejedelmének engedtük lenni.«

[3]) Kelt Budán nov. 4—14. Eredetije török nyelven az Akadémia birtokában. Megjelent magyarúl Török-Magy. Áll. Okm.

[4]) Bethlen F. VI. 174. l.

reményei mindinkább éledtek, hogy megtarthatják ez országot a császár hűségében, Kraussenek jobbnak látta ugyan mindjárt a mozgalom kezdetén, »erszényét megtöltvén pénzzel« távozni az országból, [1]) de a benmaradt Imhoff és Hoffmann ugyanakkor, midőn Capreolo a vallonokkal s Sennyey a kolosvári táborral Adorján alá mentek, egy más tábort hívtak öszsze Fehérvár mellé Mindszenti és Huszár István alatt, hogy féken tartsák a temesi hódoltságból történhető beütést. De a hadak lassan gyülekeztek s a biztosok Rácz Györgyöt küldék a székelyek közé, hogy a honmaradtakat ültesse fel. [2]) S midőn ennek sem lett sikere, Básta közeledésével és Radul vajda igéreteivel biztatták a csüggedőket, [3]) kik közül az utóbbinak maga Rudolf is írt, felszólítva őt, hogy csatlakozzék a Bocskay leverésére megindított vállalathoz. [4])

Valóban igazuk volt a biztosoknak: Radul is biztatta őket s Basta is megindult 14,000-nyi haddal. De bár ennek kedvezett is eleinte a szerencse, bár a nagyvezérnek Konstantinápolyba távozása, bár az általa Bocskay mellé rendelt egri és temesvári basáknak szent Demeter nap után haza távozása meggyengíté is Bocskay erejét, sem az osgyáni mészárlás, sem az edelényi diadal, sem a kisérlet Kassa visszafoglalására, nem tudtak komoly akadályt gördítni a jól indúlt szabadságharcz utjába. A veszteségekért Fülek és Szathmár átállása kárpótlás volt: s decz. 12-ről végre Bocskay csatlakozásra hivta fel Erdély rendeit. [5])

Ez országban teljes nyugalom volt, az a tikkasztó, fuladt nyári hőség, mely a vihart szokta megelőzni. Egy falevél se mozdult, de mindenki látta a terhes fellegeket a láthatáron. Látták a biztosok is, s érezték, hogy az országban a szebenieken s nehány régi németpártin kivül alig bizhatnak valakiben, hogy az erdélyi hadakra, hajdúkra többé nem, s csak nehány vár csekély számú német őrségére támaszkodhatnak —

---

[1]) Krauss 197. l. és Bethlen F. VI. 127.

[2]) L. Törv. és Irom. I.

[3]) L. Törv. és Irom. II.

[4]) L. Törv. és Irom. III.

[5]) L. Törvények és Irományok IV. Szathmárról Kraussnál olvassuk (198. l.) hogy január 22-én vette be Gyulafy.

és Kolosvárról Szebenbe tették át kormányuk székhelyét. [1]) S csakugyan a vihar előjelei nemsokára mutatkoztak. Jenő átállott Bocskay pártjára, leölvén német őrségét, [2]) s ezzel Erdély egyik kulcsa elveszett, egyes portyázó csapatok beütöttek az országba, Csáky közelgetett, s a hir úgy tudta, hogy Bocskay megbizásából. [3]) Szemben e hirekkel a biztosok Mindszentit, Bornemiszát megbizták, hogy Hallerrel, Petkivel Fejéregyházán értekezzenek a székely hadak felültetéséről, de miután a kitűzött napon, decz. 18-án az értekezlet nem tartathatott meg Petki távol maradása miatt: ezt Szász-Nádasra újabb tanácskozásra hivták meg. [4]) Sem ő, sem a székelyek nem jöttek »a háborgók megfékezésére«, [5]) úgy látszott, hogy az ünnepek és a tél sanyarúsága a zavargásoknak határt szabott, s a nyugalom az országban annyira biztosítottnak látszott, hogy még a kolosváriak is a biztosok kezébe küldötték Bocskaynak decz. 12-iki hozzájok küldött levelét. [6])

A pillanatnyi szünetnek valóban más oka volt. Kassa sikeretlen ostroma alúl Básta Eperjesre szállott táborával. Pillanatnyi előnyét ellensúlyozta az, hogy a felső-magyarországi főurak közűl mindtöbben, köztük Mágócsy, Homonnai, Bocskai mellé állottak s szivesen engedett Rákóczy Zsigmond és Csáky István felhivásának, hogy kezdjen Bocskayval béketárgyalásokat, s annak folytatásával és végrehajtásával épen e két főurat bizta meg. Bocskay is hajlandó volt rá, s ennek folytán az alkudozások sikeres folytatása végett fegyverszünet létrehozását tartották szükségesnek. Az első tárgyalások csakugyan e körűl forogtak s Básta 1605. jan. 12-én Eperjesen kiadta erre vonatkozó pontozatait. [7]) Ezek ellen Bocskaynak,

---

[1]) Krauss 197. l. »verefügten sich von Klausenburg in die Hermannstadt, könnten uns nicht helfen, wollten uns auch nicht zulassen, dass wir auf unsre Sachen bedacht wären ; gerathen derowegen in grosze Armuth, Elend und Verderben.«

[2]) Bethlen VI. k. 188. l.

[3]) L. Törv. és Irom. V.

[4]) U. o. VI.

[5]) U. o. VII.

[6]) U. o. IX.

[7]) U. o. XI.

kivált miután Básta azt is megigérte, hogy ez alkudozásokról nem fogja a törököt értesíteni, nem volt kifogása s igy csakugyan létre jött a fegyverszünet. [1]) A dolog magokon az alkudozás pontjain tört meg: Bocskay kiindulási pontja volt, hogy Erdély és a részek engedtessenek neki mint fejedelemnek át, Básta pedig hallatára e kivánságnak azonnal félbeszakasztá a az alkudozást. [2])

S az ellenségeskedést, mennyire a téli idő engedte, azonnal megkezdték Erdélyben, hol Kővár, Lippa és Karánsebes minden vérontás nélkül feladták magokat, s egy gyakorlatlan csapat Szamos-Újvárt fogta ostrom alá, mire a biztosok Hoffkirchen Ádámot küldték ki a vár felmentésére, s rendeletet küldtek Petkinek, hogy a székelyekkel csatlakozzék hozzá. [3]) Hoffkirchent saját vigyázatlansága kalandos vállalatokba ragadta, s vakmerőségeért életével lakolt, [4]) Szamos-Újvár felmentésére más módokról kelle gondoskodni, s a biztosok magyar és székely hadakat rendeltek ki. [5]) A kezdi-i székelység csakugyan el is indúlt [6]) s a magyar urak egy része is kész volt táborba szállni, de az ország jelentékenyebb része nem volt hajlandó hadat adni a Bocskay nevében küzdő tábor ellen, a biztosok és császárpártiak minden sürgetése daczára.

Ott Erdély keleti részében Moldva szomszédságában, a székelység közt Petki János udvarhelyi kapitány rendezte ezt a hallgatólagos tétlen ellenállást. Hiában figyelmeztette őt Mindszenti, hogy a biztosok neki és nekik fogják tulajdonítni Szamos-Újvár bukását, ha nem siet fölmentésére, [7]) ő ki sem mozdúlt székéből; hiába hívta meg a biztosok által gyűléstartásra felhatalmazott nemesség, Bornemisza, Bogáthy, Vas, Mindszenti s többen, hogy jan. 31. Petelére jőjjön tanácskozásra, [8]) ő

---

[1]) L. Törvények és Irományok XII.

[2]) L. Történelmi Tár 1878-iki f. 824. l. Csáky István levelét Nyáry Pálhoz.

[3]) L. Törvények és Irományok X.

[4]) Bethlen F. VI. k. 213. l.

[5]) L. Törvények és Irom. XIV.

[6]) U. o. XVI.

[7]) U. o. XVII.

[8]) U. o. XV. Kraussnál olvassuk: Nach diesem hatten die Edelleute und Zeckel sehr viele conventus werden den Sachen bald eins, erkennen

már akkor meg volt nyerve Bocskaytól, ki 1605. jan. 6-ról barátságukra emlékeztette, s tudatta vele, hogy Erdélybe, régi hazájába siet [1]) — melynek folytán ő, hogy bejöhetésének útját egyengesse, Keresztúrra február hó elejére külön értekezletet hirdetett a székelyeknek.

Ezek csakugyan szép számmal jöttek ott össze, elhatározták, hogy magok Bocskay mellé állanak, tudatják ezt a megyékkel, főurakkal s meghivják ezeket, hogy a tanácskozások folytatására jőjjenek egy bizonyos helyre. Ez a hely Maros-Szerda volt, s az országgyűlésre kitűzött határidő febr. 21-ike. Ugy látszik a Petelére gyűlteket is meghivták, mert ezek is, Bornemisza, Bogáthy, Kemény, Vas, Mindszenti eljöttek, ott közakarattal Bocskayt fejedelemmé választák, s követeket küldöttek hozzá: Kemény Boldizsárt, Angyalos János itélő mestert, a megyék Bató Menyhértet, Nagy Menyhértet, Barlabás Ferenczet a székelyek részéről, kik tudatnák vele megválasztatását, felajánlják neki a fejedelemséget s biztositsák, hogy mind a lakság, mind a székelység azonnal hozzá csatlakoznak a mint bejön. A megyék azt a kérést terjeszték elibe, hogy gondoskodjék, hogy Erdélyt a német hadaktól szabaditsa fel; a székelyek pedig: 1) hogy erősitse meg őket régi szabadságaikban, 2) hogy azokon, kik e zavarokban netalán valami bűnt követtek el sem Bocskay, sem a nemesség ne álljon boszút; 3) elöljáróikká idegen kapitányokat s tisztviselőket ne tegyen, hanem ezeket választhassák ők szabadon, s a nemesek, kik nem egy eredetűek velök, távozzanak el közűlök; 4) csak két hetet tartozzanak régi szokásuk értelmében a táborban tölteni; s annak elteltével térhessenek haza. Bocskay tegye le az esküt ezek megtartására. Ugyan ez alkalommal a szászokhoz küldtek követeket s ezek által felhivták, hogy ők is csatlakozzanak Bocskay választásához. [2])

---

der Bocskay für den Landes Fürsten berufen auch die Sachsen in ihre conventus. Niemand aber aus derselben durfte sie bey sich machen, weil Hermannstadt zurückhalt. (199. l. Keménynél.)

[1]) L. Törv. és Irományok XIII.

[2]) L. Bethlen F. VI. k. 229—231. ll.

II.

Bocskay az erdélyi követeket szivesen fogadta, s midőn visszabocsátá őket, Bethlen Farkast és Balásy Ferenczet a biztosokhoz küldé, hogy ezeket Erdély átengedésére hivják fel. [1]) Petkit pedig a székelység főkapitányává nevezte ki. [2]) Irt Bocskay a szászoknak is s felszólította őket, hogy csatlakozzanak hozzá, [3]) de sem a biztosok, sem a szászok, kiket a magyar és székely gyűlés végpusztulással fenyegetett, nem fogadták el a nyujtott békejobbot. Azok nem, mert egy csomó vár birtokában voltak még, s Radultól segélyhadakat vártak; ezek pedig azért nem, mert nem hihették, hogy »egy egyszerű nemes végrehajthassa azt, mit oly hatalmas császár ellen kezdett« s főként mert a biztosok nem engedték.

S ezzel megkezdődött a küzdelem a szász várak körül. Rádul a nála levő Rácz Györgyöt hajdú és rácz csapatokkal a biztosok rendelkezése alá bocsátá, s ezek most a kétségbeesés erejével fogtak Erdély megtartásának munkájához. Mindent elkövettek, hogy az ostromlott Szamos-Ujvárt felmentsék [4]) s midőn a magyarok és székelyek Balázsfalva körül táborba szállottak, Rácz Györgyöt Megyesre küldék, hogy az ottaniakkal egyesülve támadják meg e tábort [5]) Egy kis magyar had márcz. 25-én bevette Megyest, de ezek titokban Rácz Györgytől segélyt kértek, ki másnap visszavette e várat, s a magyar hadak nagy részét felkonczolá. Erre a hirre magyarok, székelyek Parathélra siettek, s a fejedelmi biztosoknak, Bethlennek, Balásynak csak nehezen sikerült helyreállitni a békét. [6]) De a szászok nem tartották meg a fejedelem részére letett esküt, s

---

[1]) Bethlen Farkas 231.

[2]) Péchy Simon írja neki Szerencs, 1605. márcz. 26-ról: »Petki János vagy, Erdélyben az egész székelységnek generalisa; Bocskay bizta rád az országnak legfundamentomosb dolgát, viseld uram szemed előtt ezeket és serkenj ugy hozzá az dologhoz, hogy ha ezeket dicséretesen véghez viszed, noha titulo most némelyek előtted járnak, de idővel nem haladnak meg.« Eredetije az erdélyi Múz. Egylet birtokában.

[3]) Krauss Keménynél 200. l.

[4]) A biztosok levele 1605. márcz. 16-ról. Arch. N. Folge I. 78.

[5]) A biztosok egy másik levele ugyane napról. Ugyanott II. 79.

[6]) Krauss i. h. 201.

a küzdés és háború ujra kitört, mely tartott azután is, hogy a Bocskay által Erdély számára kinevezett kormányzó Gyulafi László ezer hajdúval megérkezett. [1])

Magyarországon ez alatt Bocskay megszilárditá állását: márczius végéig 22 vármegyét mondhatott sajátjának. Most már eljöttnek látta az időt, hogy itt is fejedelemmé választassa magát s a Szerencsre ápr. 20-ára összehivott rendek nagy lelkesedéssel végrehajták azt, mire Bocskay »Magyarország és Erdély fejedelmének« czímét vette föl. E gyűlés az erdélyi rendekhez is bocsátott átiratot, [2]) melynek kihirdetése végett újabb országgyűlés tartása válván szükségessé, május 8-ra Maros-Vásárhelyre összehivta a rendeket, [3]) kikkel Bocskay Petky utján tudatta, hogy ő is nemsokára, a mint magyarországi fontosabb dolgai engedik, közéjök fog érkezni! [4])

Mint a meghivó mondá, Gyulaffy itt akarta magát bemutatni az országnak, mint kinevezett kormányzó; feladata lett volna e gyűlésnek helyreállítni az ország békéjét s épen azért a szászokat is meghivta. Meghivta Kolosvárt is, mely még se hódolt meg, s melynek követei, Bonczidai a magyarok és Kerekes a szászok részéről, csak menedéklevél mellett jelentek meg, kikhez azonban Trauzner s még többen csatlakoztak a városiak közül. Alig kezdték el azonban a tanácskozást, midőn Megyesről Rácz táborából egy szökevény tudatja vele, hogy Rácz meg akarja lepni e gyűlés alatt Vásárhelyt s három oldalról felgyújtani.

Gyulafi, kinek tábora távol volt, nem tartotta tanácsosnak tovább is Vásárhelyt maradni, hanem felkerekedett a rendekkel s Kelementelkére ment. Itt számot adott róla, hogy miért tette át a gyűlést ide; bemutatva a szerencsi gyűlés által az erdélyi rendekhez küldött levelet, hogy e gyűlés által akarta megtudni Bocskay, hogy kik hívei s felhivja ezeket, hogy a hazai törvények értelmében proscribálják a hűtleneket; s hogy végre mondják ki a táborba szállást azonnal. A kolosváriaktól külön azt kivánta, hogy táborába 200 gyalogot küld-

---

[1]) Bethlen VI. 238-ik l. Krauss 203.
[2]) L. Törvények és Irományok XIX.
[3]) L. Törvények és Irományok XX.
[4]) L. Törv. és Irom. XVIII.

jenek; a szász városokat, pedig Segesvár kivételével (mely levelet küldött) hűtlenségben marasztalták. Gyűlés végeztével néhányan a megjelent főurak közül, Bornemisza, Bogáthi, Erdélyi, Mindszenti, Vas, s mások azzal mentvén magokat, hogy ők táborba, s nem gyűlésre jöttek, haza kéredzettek. Nem szivesen, de megadta nekik a távozási engedélyt, maga pedig elindúlt Kórod-Szentmártonra s Ebesfalvára, hol táborba szállott. [1])

Épen e napokban a szászok is gyűlést tartottak Szebenben, de a meghódolásra nézve nem tudtak egyezségre jutni. Abban azonban megegyeztek, hogy meg kell kisérleni a kibékülést s Weiss Mihályt egy szebenivel az ebesfalvi táborba küldték a föltételekkel, melyek alatt ők hajlandók volnának meghódolni. Máj. 15-én érkeztek meg [2]) s Weiss egy melegen tartott beszédet intézett a rendekhez, melyben kifejté szorongatott helyzetöket, midőn a császár commissariusi köztök vannak, ők nem tudnak két urnak szolgálni, s ezzel indokolta, hogy az általa hirdetett országgyűlésen nem jelenthettek meg. Kiemelte a brassaiakat, kik Zsigmond és Székely mellett híven kitartottak, s bemutatja a föltételeket, melyek mellett ők készek Bocskaynak meghódolni. [3])

A pontok felett megkezdték a tanácskozást s a kapott válaszszal haza mentek a szász követek, midőn máj. 19-ike éjjelén, áldozócsütörtökön, Rácz, ki Oláhországból újabban kozák és oláh segély csapatokat kapott, némely szászok ösztönzésére, kik mint Weiss irja, »a némettől kapott javaikat féltették«, nagy titokban kivonult Megyesről táborával s Gyulafi táborát épen azon részen, hol nem voltak előőrsök felállitva, meglepte s szétverte az ebesfalvi tábort: a gyalogok majd mind a csatatéren maradtak, csak a lovasság menekült meg. [4])

---

[1]) Bethlen Farkas VI. 259—62.

[2]) U. o. és Krauss 204.

[3]) Weiss Annaleseibe egészen beiktatta e beszédet. 474. s köv. ll.

[4]) Bethlen F. VI. k. 267. Krauss 204. Weiss Mihály (Trauschenfelsnél) 167-ik l.

III.

Gyulaffy vesztesége mindenesetre jelentékeny volt, de nem olyan, hogy ki ne lehetett volna heverni. A csatából ő Sárdra menekült, összegyűjtötte seregének maradványait, leveleket küldött szét a főurakhoz, hogy siessenek hozzá, Rákóczy Lajost, Bethlen Gábort a nyugoti végekből fölrendelé, [1]) a moldvaiaktól, törököktől segélyt kért [2]) s midőn már némi csapatai voltak együtt, Segesvár közelében Fejéregyházhoz táborbà szállott, a közel fekvő szász helységeket ugyancsak sarczolta s pusztitotta, s magának Segesvárnak alsó városát is kiraboltatta máj. 26. [3]), s bár más nap a város alá jövén, meghódolásuk iránt alkudozást kezdett velök, de nem tudta meggátolni, hogy a városiaktól segitségül hivott Rácz hadait jún. 14-én e városba be ne vigye. Kárpótlás volt e helyett, hogy Kolosvár meghódolt, hogy jún. 5-én Szamosujvár is feladta magát, [4]) s hogy a moldvai segély-hadak is mintegy négy-öt ezeren megérkeztek.

Ez a dúlás és fosztogatás, Rácznak hitetlen és kihivó magaviselete magoknak a szászoknak sem volt inyökre, kiket jobban sarczolt, mint a magyarokat. Weissot a brassaiak Fejéregyházra Gyulaffy táborába küldék, hogy az alkudozások félbeszakadt fonalát fogja ismét fel. Jún. 23-án fogadta őt Gyulaffy, ki a körülötte gyülekezett rendek előtt, tehát tábori országgyülésen, egy beszédben kifejté követségét. Ismét elmondta, minő hiven kitartott Brassó a magyarsággal az utolsó években: ezzel akar feleletet adni a rendek gyanújára, ezzel czáfolja balvéleményöket. Elmondja, hogy Szebenbe is követeket küldöttek, onnan is vár követet, ki közelebbről meg fog érkezni, hogy fölvegyék az alkudozás elejtett fonalát. Addig pedig kéri, hogy hadait tartsa vissza további támadásoktól.

A szebeni követség júl. 2-án csakugyan megérkezett s a szónoklatot Huet Albert a királybiró helyett ismét Weiss tartá.

---

[1]) L. Törv. és Irom. XXI.
[2]) Weiss Annalesei 177. l.
[3]) Krauss 206.
[4]) Krauss 208.

Hosszan menté a szászok ragaszkodását letett esküjök megtartására — de készségét jelenté ki, hogy most meghódolnak Bocskaynak, oly föltétel alatt azonban, hogy ez hadait szállítsa le, hirdessen két hó alatt országgyűlést, melyen legyen jelen a három nemzet, s aztán abból válaszszanak követeket a fejedelemhez, kik előtt ő esküdjék meg az ország jogai és kiváltságai megtartására. [1])

Júl. 4-re csakugyan elkészült a kiegyezés. Két hó alatt leteszik a szászok Bocskay részére a hűség esküjét; a Rácz melett levő havasalföldi hadakat haza küldik, a dévai, fogarasi őrségeknek nem adnak többé élelmi szereket; a császári biztosokat haza küldik: — más felől Bocskaynak a szászok földjén levő hadait, onnan kivonják s a szászokat minden jogaikban, kiváltságaikban megtartják. [2])

De a kiegyezés daczára sem Rácz nem adta fel Segesvárt, sem Szeben nem nyitotta meg kapuit. E közben júl. 19-én Ali basa török és moldvai hadakkal a Barczaságra érkezett, s Gyulaffy is azonnal megindult Brassó felé. Fogaras útközben megadta magát, s Brassó követeket küldött elibe. Megjötte után jún. 27-én követeket küldött Rádulhoz — de másnap júl. 28-án hirtelen halállal kimult Köpeczen. Helyét ideiglenesen Petki töltötte be, ki Ali basával Segesvár ostromára sietett. [3])

IV.

Bocskay kora tavasz óta készült Erdélybe. Fontos dolgok tarták vissza, a magyarországi ügyek, melyek elintézésétől függött megkezdett művének sikere. De miután a harcztéren a Morváig és Dráváig kalandozó, az Ausztria és Styria határszéleit pusztitó hadai megtörték az ellenség erejét annyira, hogy »Básta érczfala« is elszéledt, miután Szerencsen a rendek fejedelemmé választák, s miután követei a portán olyan »alkalmat« szereztek neki, milyennel előtte Erdély egy uralkodója sem birt, elhatározta lemenni Erdélybe. Pécsy Simon júl. 25-ről megirta Petkynek, hogy másnap fényes udvarral megin-

---

[1]) Weiss Annalesei 174—181. ll.

[2]) Közölve mindkét okmány Bethlen Farkas VI. 284. és 285. ll.

[3]) Bethlen VI. 317.

dulnak, s felhivta őt, hogy ünnepélyes fogadásról gondoskodjanak.[1]) E napon Bocskay is kiadta az országgyűlési meghivót, melylyel a rendeket Kolosvárra aug. 10-re összehivta[2]) s Balásy Ferenczet előre küldötte.

Mialatt Bocskay megindult Erdély felé, Segesvár körül Rácz csapataival, daczára az aug. 3-án kezdett békealkudozásoknak, folyton tartott a küzdés.[3]) Bocskay hadai főparancsnokává Erdélyben Csáky Istvánt nevezte ki[4]) s midőn Ali basa és Simon moldvai vajda hadai is megérkeztek oda, oly jelentékeny erő volt a vár alatt, hogy minden további ellentállást haszontalan vérontásnak lehete tekinteni. S valóban a védelem ezután inkább lehető kedvező feltételek kicsikarásáért folyt. Megnehezíté Rácz helyzetét az is, hogy Bocskay és Radul közt a fejedelem Tergovistyére küldött biztosai Haller, Kálnoki, Weiss aug. 5-én létrehozták a véd- és daczszövetséget,[5]) melynek egyik pontja szerint Ráczot Radulnak ki kelle Erdélyből hivni, s melynek értelmében Radul le is tette a hűségi esküt.

Ez alatt aug. derekán Bocskay megérkezett Erdélybe; ünnepélyesen fogadtatott mindenfelé s Kolosvártt fényes bevonulást tartott. A biztosok is, Hoffmann, Im-Hoff megérkeztek ide, s a fejedelem által azonnal fogadtattak és megnyugtattattak. Az országgyűlés megtartására kitűzött határidő már el is mult, midőn a székelyek és szászok részéről követség érkezett Kolosvárra, mely kérte, hogy tegye át a fejedelem az országgyűlést Megyesre.[6]) Bocskay beleegyezett s aug. 28-án Kolosvárról megindult, megbizván Csákyt, hogy Segesvár feladását sürgesse s e czélból, hogy a német őrséget a feladásra hajlandóvá tegye, Imhoffot küldé hozzá.[7])

---

[1]) L. Törvények és Irom. XXII.

[2]) U. o. XXIII.

[3]) Részletesen leirva Krauss által 211, s köv. ll.

[4]) L. Bocskay levelét Csákyhoz. A Rákóczyak Erdélyben I. k. 21. s köv. ll.

[5]) Közölve az illető okmányok Bethlennél VI. 320. s köv. ll. V. ö. Weiss 182-ik l.

[6]) Bethlen VI. 325.

[7]) A Rákóczyak Erdélyben. I. k. 21. l.

Ő maga aug. 27-én érkezett meg Megyesre, hová Jeremiás Mogila moldvai vajdától is üdvözlő követ érkezett.[1]) Erélylyel kezdte folytatni az alkudozásokat Segesvár feladása iránt s ezt szept. 9-én csakugyan feladta Rácz. Őrségének egy része Bocskay szolgálatába állt, de a német csapatok visszatértek hazájokba, s a külföldiek Ráczczal hazamentek.

Szept. 14-én nyilott meg az országgyülés roppant fény és pompa között s a jelenlevők egyező akarattal, határtalan lelkesedés közt Bocskayt fejedelemmé választották s még az napon föleskették az ország alkotmányának s a nemzet jogainak megtartására.

Az ünnepélyen a szultán küldötte Huszain bég is részt vett s ura nevében a beiktatás jelvényeit, a zászlót, fejedelmi botot, kaftányt, s magát az athnamét is átadta a fejedelemnek, de ugyanakkor melegen ajánlá Székely Mózes árváját is a fejedelem gondjaiba.[2])

Fontos tárgyalások folytak e gyülés alatt a moldvai s oláhországi ügyekben is. Jeremiás vajda azt sürgette, hogy Bocskay testvérét Simont helyezze vissza az oláhországi hospodárságba:[3]) Rádul követei pedig a megkötött frigy alapján urok megerősítését kérték. Aug. 14-éről az oláhországi méltóságok épen a Hallerrel kötött véd- és daczszövetség alapján, levelet intéztek hozzá, melyben kérték, hogy »az országukra törő ellenségöket Simon vajdát fogja el tőlök«, mert jobb volna nekik meghalni, mintsem természet ellen való urat »uralni.«[4]) Weiss Radul követeivel fogta a dolgot s a brassai tanács is tett érdekében fölterjesztést Bocskayhoz — ki végre is abban állapodott meg, hogy a megkötött szövetséghez tartja magát.[5])

---

[1]) L. Törv. és Irom. XXIV. Weiss Annal. (183. l.) vagy nyomda, vagy tollhibából szept. 27. van. Hogy aug. 29-én már ott volt, mutatja Káthaynak e napon irott levele.

[2]) Bethlen Farkas VI. 213. L. Törv. és Irom. XXV.

[3]) L. Törv. és Irom. XXV.

[4]) Közölve e levél a kismartoni ltárból az »Ellenőr« 1877-ik évi f. (deczemb.)

[5]) Weiss Annalesei 183.

Weiss e gyűlésen, szept. 15-én, beadta a fejedelemnek Brassó városa folyamodását, melyben e zavaros időkben tanúsított hazafias magatartásáért a város részére némi jutalmat kér s egy beszéddel indokolta előtte e kivánság méltányos voltát. Bocskay jóakaró és biztató válaszszal bocsátá el őt magától. [1])

Tárgyalásba vették Sennyey Pongrácz és Kornis Boldizsár ügyét is — kik épen ez időben Prágában kárpótlás és újabb adományozások után szaladgáltak [2]) — s minthogy Bocskay a kivételes idők súlyát és nehézségeit felfogni és méltányolni tudta, s nem üldözés, hanem engesztelékenység által fegyverezte le ellenségeit, alkalmat nyujtott nekik a megtérésre; de azon esetre, ha nem akarnának meghódolni, számüzék őket. [3])

Kivetették az adót, kétségtelenül a szokott törvényes formák közt, [4]) s elrendelék, hogy a fejedelemhez bizonyos számú csapatok csatlakozzanak. [5]) Ezenkivül törvénykezési, vallásügyi és rendőri törvényeket is hoztak, melyekkel az interregnum minden érdeket sértő absolutismusa által ejtett sebeket akarták gyógyítani és hegeszteni, s melyeket az alkotmányos uralom visszaállítása tett szükségesekké, [6]) de ezeket, minthogy e gyűlés határozatai még lappanganak, nem részletezhetjük.

Végül elfogadták s beleegyezésökkel szentesíték a fejedelem azon intézkedését, melylyel távolléte idejére Rákóczy Zsigmondot kormányzójokká és generalisukká nevezte ki. [7])

Hazabocsátá gazdag adományokkal ellátva a csauszokat, a vajdák követeit, haza Ali basát segélyhadaival, s a né-

---

[1] Weiss Annalesei 184—7. ll.

[2]) L. Törv. és Irom. XXIV.

[3]) Bethlen F. VI. 333.

[4]) L. Törv. és Irom. XXVII. V. ö. a XXX. sz.

[5]) Igazolja ezt Bocskaynak s Rákóczynak Petkihez irott számos levele, melyekben a hadak kirendelését sürgeti.

[6]) Deliberatum insuper de omnibus quae e re et commodo reipublicae ac miserae multisque modis divexatae Transsylvaniae libertati proficua videbantur. Bethlen VI. 333.

[7]) L. az 1607. jan. kolosvári gyülés I. art.

mert [illegible] fegyveres kíséret alatt kikisértette az országból.

A gyűlés hangulata emelkedett volt. A kiállott szenvedések és nyomorok már csak mint mult emléke élt a szivekben, helyét a jobb és szebb jövő reménye foglalta el. Minden szivet öröm és lelkesedés töltött be a haza ez ünnepén, midőn a három nemzet barátságosan nyujtott egymásnak jobbot. — Csak egy volt mi megzavarta az általános jó hangulatot: Csáky Istvánnak hirtelen és korai halála.

A gyűlés folyama alatt, vagy tán még előtte [1]) megérkezett Pogrányi Demeter, Rudolf császár követe is békeajánlatokkal s tisztességesen, őt megillető pompával fogadtatott. S e ténynek kétségtelenül jótékony befolyása volt a békét óhajtozó kedélyekre. [2])

Szept. 18-án Bocskay megtétette az előkészületeket az elindulásra. [3]) Már szept. 25-én Kolosvártt voltak s onnan másnap elindultak Bátor felé a Báthory István temetésére. [4]) Kolosvárig kisérte őt Rákóczy is, honnan visszatért Gyula-Fehérvárra. Innen kormányozta ő Erdélyt csaknem teljhatalommal, mert Bocskay, mint hozzá irott leveleiből látjuk, csak a legfőbb intézkedést s a felségi jogokat tartotta magának.

De a belügyek vezetése is fáradságos munka volt az időben, midőn a multból még annyi zavar és rendetlenség maradt fenn. Fenyegette a tatár segítség is, s Rákóczy Petkyt bizta meg, hogy azt fordítsa el, [5]) mert már felesleges volt, midőn csak az egy Déva állt még ellent, melynek megvételére Keszi Nagy Albertet rendelte ki, s székely hadakat küldött mellé. [6])

---

[1]) Aligha erre nem czéloz Pécsy szept. 4-iki levelében. L. Törv. és Irom. XXV.

[2]) Bethlen Farkas VI. 324.

[3]) Pécsy Petkyhez szept. 18-án irott levelében székely hadakat rendel, »kik bizonyos ideig kisérjék« őket. Ered. az Erdélyi Múz.-Egyl. birtokában.

[4]) L. Törvények és Irományok XXVI.

[5]) Rákóczy levele Petkyhez, Torda, szept. 29 ről; az Erdélyi Múzeum-Egylet birtokában.

[6]) Rákóczynak szept. 30-án Petkyhez intézett levele u. o. Későbbről is számos levél van, mely Déva alá hadak küldését sürgeti.

Az ostromlottak török kézbe akarták játszani az erődöt, de tervök kitudatott s meggátoltatott [1]) s végre nov. 11-én feladatott a vár.

Ily módon ha vissza volt is foglalva Erdély, s ha mint későbbi törvényekből látjuk, az ország integritása a részek visszakapcsolásával helyreállíttatott is, de a nyugalom még nem volt megszilárdítva. A temesvári basa rablócsapatai Hunyadváráig száguldoztak s árulással Lippát kezükhöz keritteték, melyet aztán Bocskay csellel foglalt vissza. A közbiztonság sem állt a legjobb lábon az országban, az elharapódzott duló fosztó latrok miatt s a fejedelem felhivására ezek kergetésére decz. 6-ik napját tűzte ki. [2]) Főként a székelyekre volt Bocskaynak sok panasza, hogy a kiadott parancsok ellenére elégtelen, és rosz hadakat küldöttek táborba; elrendelétehát, hogy általános seregszemléket tartsanak és készítsék el a hadi lajstromokat. [3]) S minthogy a szombatos papok zsinatokat kezdettek, a régi törvényekbe bizva, tartani, Rákóczy Zsigmond szigorúan eltiltá azokat. [4])

V.

Megyesről és Kolosvárról Bocskay Bátorba ment, s jelen volt régi barátja Báthory István temetésén. Feljövetelét Illésházy lázasan sürgette: »Erdély — irá neki — sokszor ártott Magyarországnak, de nagyobbat nem, mint most fog ártani, ha fölséged onnan föl nem siet.« Okt. vége felé már Patakon volt, nov. 10-re pedig fényes, valóban királyi kisérettel Rákos

---

[1]) A Rákóczyak kora I. 47.

[2]) Rákóczynak Udvarhelyszékhez irott rendelete, Fehérvár nov. 23-ról az Akadémia irattárában: »intjük azért kegyelmeteket és ő felsége nevével inponáljuk, hogy is serio kglmetek is a megirt napra annak rendje és módja szerint a tolvajok, latrok és gonosztevőknek kergetésére a kglmetek székére kimenvén és kibocsátván, afféle gonosztévőket szorgalmatosan megczirkáltasson és megkergettessen, s a kik kézbe akadnak, minden kedvezés nélkül büntesse, ölesse, akasztassa őket.« T. i. átalános kergetés volt elrendelve.

[3]) L. Törv. és Irom. XXVIII. Ennek alapján 1606. jan. 7-én Bocskay elrendelte, hogy 2000 székely küldessék táborába.

[4]) L. Törvények és Irományok XXIX.

mezejére ment találkozandó Lolla Mohameddel, hol ez oldalára értékes kardot kötött, jobbjába királyi pálczát adott s fejére koronát tett, mely hajdan a despoták birtokában volt, s melyet a brassaiak hoztak neki ajándékúl. [1]) A frigy pontjait is megbeszéllették itten, s ha Erdélynek Bocskay tiz évi adómentességet eszközölt is ki, de meg kellett igérnie, hogy Lippát, Jenőt, ha Erdélybe bemegy, vissza fogja adni.

A miért Illésházy Bocskay feljövetelét sürgette, az nem a nagyvezérrel való találkozás, hanem Mátyás főherczeggel, mint Rudolf meghatalmazottjával való alkudozás volt — ugyanaz, miért Pogrányi Demeter is megfordúlt Kassán. Mátyás pontozatait a Korponán összejött rendek elibe terjeszté, de ezek azokat elfogadhatatlanoknak találták. Az alkudozást azonban nem szakították félbe, hanem elhatározták, hogy Bécsben fogják folytatni, s e czélra követűl Illésházyt nevezték ki, ki csak deczember végén indult fel oda, s hosszas megbeszélések után csak február 9-én kapott olyan választ, melyről hitte, hogy küldőinek legalább bemutathatja.

De Bocskay épen nem volt e pontokkal megelégedve, nem főként az Erdélyt illetőkkel, s épen ezért elhatározá, hogy azokat az ottani rendekkel közli, oly módon, hogy ezek észrevételeiket a Magyarországon tartandó országgyűlésre megtehessék. Meg is küldte fejedelmi előterjesztéseit Rákóczy Zsigmondnak, ki ápril 4-ére Kolosvárra egyetemes országgyűlést hivott össze. [2])

A kitűzött napon tárgyalásba vették a fejedelmi pontozatokat.

Mindenekelőtt közli a fejedelem a bécsi alkudozás alatt létrejött pontok közűl az Erdélyt illetőket, melyek elrendelék, hogy ez ország maradjon a magyar korona tagja; Bocskay bizonyos évi ajándékot fizessen a fensőség elismerése fejében; Erdély küldjön a magyar országgyűlésre követeket; halála után szálljon vissza a magyar koronára; esküdjék meg erre Bocskay rokonaival; esküdjenek meg a rendek s az ország is;

---

[1]) Bethlen Farkas VI. k. 548.

[2]) L. Törvények és Irományok XXXI-ik sz. Weiss Annaleseiben ápril 3-ára teszi.

a magyarországi szökevények adassanak ki; a pénzre veressék rá a császár neve és czímere is; az erődök tartassanak jó karban; a törökkel a császár tudta nélkül ne egyezkedhessék; s végre, ha a törökkel nem jöhetne létre béke, közös erővel harczoljanak ellene.

Bocskay azt kivánta, hogy az erdélyi országgyűlés e pontok felett őszintén nyilatkozzék, s ez ki is mondá: rábizzák ugyan a fejedelemre s tanácsosaira az alkudozást ama reményben, hogy azt czélozzák, a mi a haza javára szolgál, de csak annyiban, hogy Erdély önálló fejedelemség maradjon; tartassék fenn a szabad fejedelemválasztás s azon mi se változtattassék; mert ők e szabadságukról le nem mondanak, nehogy annak elejtése új bonyadalmakat idézzen elő.

Azután tárgyalásba vették a többi pontokat.

Kivánta a fejedelem, hogy rendeljék el a hadfölkelést, a székelység adjon 2000 gyalogot és ugyanannyi lovast, s ezekkel a kapitányok magok is jőjjenek ki; adjon a szászság ezer gyalogot, a nemesség 500 lovast s ugyanannyi gyalogot. Tartsanak az országban kellő őrséget, a haza szükséges védelme végett. Vessék ki az adót s gondoskodjanak a fiscus jövedelmének megszaporításáról. [1])

A pontok tárgyalásához fogván a rendek, a székelyek részéről megszavazták a kétezer lovast és ugyanannyi gyalogot, valamint a nemesség részéről is az 500—500 harczost.

Megszavazták az adót: minden ökörtől 32 pénzt, apróbb barmoktól 2—2 pénzt. A részek ugyanezt fizetik, a szászok fejenkint 1—1 frtot adnak.

Eltilták az arany kivitelét, s a pénzre egyebet, mint a fejedelem czímerét, nem szabad verni.

Elrendelék a törvénykezés folytatását; a hiányzó főispányságokat töltse be a fejedelem, valamint a táblát is birák kinevezésével egészítse ki.

A nemesség árenda elengedésre szóló folyamodása később fog elintézést nyerni.

A küküllőiek Görgényből ingyen hordhatnak sót.

---

[1]) L. Törv. és Irom. XXX. sz.

Az elbujdosott jobbágyok ügyében elrendelék, hogy ezek 200 frt büntetés terhe alatt kiadassanak a városokból és székekből: adassanak ki a megyéken is — de a sóvágók kivételével.

A szökött szolgák a régi mód szerint büntettessenek.

A nyilvánvaló adósságok az 1596-iki törvények értelmében vétessenek meg. [1])

Mégválasztották a kassai gyülésre küldendő követeket is: Kendi István, Sarmasági Zsigmond főispánokat s Trauzner Lukácsot a magyarok, Gáspár János és Bedő István főtiszteket a székelyek s Weiss Mihály brassai és Brassai Bertalan szebeni polgárokat a szászok részéről; kik csakugyan meg is jelentek az ápril 24-én megnyilt kassai gyülésen, hol más nap ezek fel is szólaltak a bécsi pontok felolvasása alkalmával, hogy a három bevett vallás mellé negyediknek az unitaria is iktattassék be, de eredménytelenül; Erdély ügyét Bocskay elválasztá a többiekétől. A kassai gyülés tárgyalásai máj. 12-ig tartottak; a pontok Bécsbe vitelével ismét Illésházy bizatott meg.

Máj. 17-én pedig Bocskay megerősitette, a kolosvári országgyülés által elébe terjesztett törvényeket s azzal a követeket hazabocsátotta, sürgetve mindenekfelett a hadak kiállitására vonatkozó pontok végrehajtását.

Rákóczy valóban meg is tette az erre vonatkozó lépéseket, [2]) de ezenkivül a moldvai és oláhországi határszéli villongások eligazitásán is buzgóan munkált. Békés időben is gyakori eset volt, hogy mindenik országból ütöttek be egyesek a szomszéd tartományba, s a mit kézhez kaphattak, elrabolták. Az ilyen ügyek felett vegyes bizottságok itéltek. Az utóbbi zavaros évek alatt elmaradt e bizottságok kiküldése — annyival nagyobb szükséggé vált most, midőn a jó szomszédság helyre állt. E tavaszszal tehát Rákóczy, valamint a két Oláhország is kinevezték saját meghatalmazottjaikat. Az oláhországi bizottság hamar s közmegelégedésre bevégezte

[1]) U. o. XXXI-ik sz.

[2]) Az Erd. Múz.-Egylet birtokában számos levele van, mely a hadak kiállítását sürgeti.

működését; [1]) azonban nem ugy a moldvai. Az itteni bizottság egy félreértés következtében össze sem ülhetett. Összeülés napjául áldozó csütörtök volt kitűzve — s a székely bizottság az új, az oláh pedig az ó szerint jelent meg a kitűzött helyen — s igy nem találkoztak együtt.[2]) Végre is uj határidő kitűzésében állapodtak meg. [3])

Mialatt azonban a magánosok ügyeinek kérdése a két Oláhországgal rendeztetett, kevésbe mult, hogy a helyre állott béke fel nem bomlott. Rudolf kormánya ezt még, mint a kényszerűség művét is perhorrescálta. Ha tervével, hogy Bocskayt láb alól eltegye, 1604. fel is kellett hagynia, ha Radullal ugyanakkor kezdett alkudozása félben is maradt: nem mondott le a reményről, hogy egy vagy más úton meg fogja buktatni. Mialatt Mátyás és Illésházy Bécsben alkudoztak, Rudolf tanácsosai erősségeket igértek a töröknek, ha Bocskayt elejtik. S mialatt a Kátay által beadott méreg következtében súlyos beteggé lett: Erdélyben a székelyek közt lázadás magvait hintették el. Ápril végén, Rákóczy egy kis levélkét kapott, mely figyelmeztette őt a székelyföldi agitátorokra: »Ezt akarám nagyságodnak értésére adnom, hogy az Radul vajda és Klustier Radul emberei mostan székely földön vadnak és ez alatt lovakat keresnek, félő, hogy más dologban is járnak. Az emberek igen álnokok, azért nagyságodnak jó idejében nem ártana vigyázni, mert a mint hallom, az Nicolo az oláh képíró, ki Kolosváratt lakik, ez ideig az vajdánál volt, most penig Szebennél kijött, Besztercze felé tartott, hogy Moldvába menjen, ugy hallom,

---

[1]) »Akartuk volna — irja a kormányzó 1606 máj. 31-ről Petkinek — ha az szerént cselekedtek volna, mint az havasalföldiek (t. i. a moldvai bizottság) kik az eligazításra reá jöttenek s mindeneket az mint az közönséges igazság mutatta, oly szépen eligazitottanak, hogy az ember ugyan örülhet rajta ; s egymásnak szépen levelet adtanak s immár semmi egyenetlenség nincsen köztök.« Ered. az Erd. Múz.-Egylet birt.

[2]) L. Törv. és Irom. XXXIII.

[3]) Rákóczy lev. Petkyhez 1606. jún. 7. Erd. Múz.-Egyl. Törv. és Irom. XXXIV. júl. 2-ika tűzetett ki ; l. Vornik Kreszte levelét Petkyhez Tatros, jún. 15-ről, az Erd. Múz.-Egylet birtokában. De akkor sem tartatott meg.

jó volna végére menni«. [1]) Másfelől is jöttek hirek, hogy Radul gyűjti a hadakat [2]) s a mi még roszszabb, székelyföldi mozgalmakról is kapott a kormányzó tudósításokat; ott már nyilvánságosan üzték a bujtogatást a német császár és szövetségese az oláh vajda érdekében, elterjesztették a nép közt, hogy »az német császár mellett három koronás király támadott fel; lázitottak Bocskay ellen, a ki az ő ingyen hadkötelezettségök értelmében nem fizet zsoldot; »eddig Bocskay király volt a neve, — beszélék — de ezután Bocskoros István leszen ez beste lélek kurvának az neve« [3])

A hir igaz volt: Radul készült Erdély ellen, s az ő ügynöke Rácz György volt. Nemcsak nehány előkelő embert nyert meg a mozgalomnak, mint Bedő Istvánt, Kamuthy Farkast, Boronkovich Jánost, [4]) hanem sokakat a székelyek közül is. »Az istennek — írá Nagy Menyhért Petkynek — ha gondja nem lett volna ránk, csak egy hétig is, mind oda lettünk volna, mert itt sokan ittak volt az Rácz György poharából.« [5]) Bocskay korán értesült e törekvésekről, s parancsára jún. 7-én Rákóczy elfogatta Ráczot és vasba verette, [6]) s intézkedett, hogy Bedő javai mindenütt zár alá vettessenek. [7])

---

[1]) Eredetije az Erd. Múz.-Egyletben, Rákóczy ápril 29-i leveléhez mellékelve.

[2]) Nemes és Kálnoky irák Petkynek, Sepsi-Szent-György jún. 8-ról, »bizonyosan értettük ismét ujabban hogy Raduly vajda hadat erősen gyűjt és ki tudja mi történhetik.«

[3]) L. Törv. és Irom. XXXV.

[4]) Bethlen Farkas VI. k. 404. lap.

[5]) Kelt Kézdi-Vásárhely 1606. jún. 10. Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában. Érdekes egy más levele is jún. 5-ről: »adja értésemre ha vagyon valami uj hire kglmednek az Rácz György megfogásánál egyéb; mert Bedő uram hivatta volt az itt való királybirót és irta neki, hogy az holnapi napra Sz. Györgyre menjen és ott meglátja micsoda fő állapotot adott urunk neki.« Bedőt Rákóczy Bocskay parancsából már jún. 10-én vigyázat alá helyezé. Több levele vonatkozik ezek letartóztatására s elfogatására.

[6]) L. Törv. és Irom. XXXIV. V. ö. Goebel és Wachsmann Krónikájával 109. és Krauss 216. »Hogy Bedő Imecs Istvánnak írta vala — írja Daniel Petkynek 1606. jún. 10-ről — kapitánnak irta vala magát.« Nem igaz Bethlen Farkas azon állítása, hogy Bocskay megölette: ügyét Rákóczy alatt tárgyalták.

[7]) L. Törv. és Irom. XXXVI.

VI.

A lázadás gyors elnyomása annyival jobbkor jött, mert épen ez időben a bécsi alkudozások kevés kilátással biztattak jó kimenetelre,[1] a mi Bocskayt hadikészületek tételére inditá, hogy minden eshetőség készen találja. A kolosvári országgyűlésen elrendelt hadaknak kiosztása, a királyi táblának kiegészítése, s az üresedésben levő főispánságok betöltése új országgyűlés összehivását tette szükségessé s erre a kormányzót Bocskay még máj. 17-én, ugyanakkor, midőn a kolosvári articulusokat megerősitette, felhatalmazta. Ennek folytán Rákóczy jún. 28-ról Fehérvárra részleges országgyűlést hirdetett.[2]

Az országgyűléssel kapcsolatban tartattak tudvalevőleg octavalis terminusok is, s hogy a törvénykezést meg lehessen kezdeni, a fejedelem felhatalmazása alapján Rákóczy kinevezte a tábla tagjait, s midőn a rendek összejöttek, a névsort elibök terjeszté, kik azt tudomásúl vették. Törvényszéket azonban egyéb elfoglaltatásuk miatt nem tartottak, s annak terminusát Bertalan napjára tüzték ki.

Különben a rendek hálával ismerték el, hogy a kormányzó gondjait Erdélynek nemcsak a külső ellenségektől való megvédésére, hanem a belső hatalmaskodások és törvénytelenségek megszüntetésére is fordítá, s hogy annyi viszontagságteljes év után a fejedelem gondjai által megnyugodhattak, csendesen lehettek.

Azután a kolosvári országgyűlés által kivetett ötszáz lovast és ugyanannyi gyalogot aránylagosan szétoszták a megyék s városok közt.

Végül a követségi adó befizetését, kettős büntetéspénz fizetésének terhe alatt ismét elrendelék.

---

[1] »Igen akarnám — irja a kormányzó, Petkynek jun. 26. Fehérvárról, — hogy az ő felségéhez elkezdett jó akaratjokat, jó szomszédságokat megtarthatnák (t. i. a moldvaiak) a nélkül is ez országnak sok ellenségi vadnak, s az némettel való békesség is nem kezd végbemenni; jobb száz barátunk volna, hogy nem mint egy ellenségünk.« Ered. az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.

[2] L. Törv. és Irom. XXXVII.

[illegible]

[illegible] kiszabott had azonban [illegible] megnyitása előtt [illegible] »veres darabontok« azaz széke- [illegible] s még azon kivül 3—400 puskás [illegible] s csakhamar azután a [illegible] s annak eszközlésére, mint biz- [illegible]

[illegible] tatároktól való [illegible] rendeletével Lippát [illegible] természetesen megvédésé- [illegible] Lippát a mult évi rákosi kie- [illegible] vegette, s most ehez [illegible] betörései járultak, kik [illegible] [6]) egész Ilyéig [illegible] Szászvárosig fognak jőni. [illegible] a tatárok elhajtották az ilyei [illegible] Dévaig nyomultak s Fehér- [illegible] közt Nagy Albertet

[illegible] XXXV[illegible]

[illegible] levele; az Erdélyi Muz.-Egy. [illegible]

[illegible] XXXIX.

[illegible] irja a székeknek: [illegible] uram ő kegyelme és [illegible] az lovasokban, gyalo- [illegible] készülettel készen vadnak; [illegible] egész szé- [illegible] állapotoknak, dol- [illegible] bizonyos instru- [illegible] commissariusunkat Strucz Ferencz [illegible] Erd. Múz.-Egylet.

[illegible] Rákóczy Peckynek: ő felségétől tegnapi napon [illegible] Lippa [illegible] viseljünk gon- [illegible] nem volt ennyire tanúsi- gunk.« Eredeti az Erd. Múz. [illegible]

6) Igy nevezi Rákóczy júl. 17-iki levelében.

7) Rákóczynak júl. 19-iki levele u. o. Júl. 21-iki levelében írja: »vagyon csak az, hogy az temesvari basa hitetlenkedik s az tatárok is egy hét alatt csak harmadszor ütöttek be az országban. Déva tájján is ez-

küldte Bocskay a székelyek kihozására. [1]) Mindamellett az ilyen apróbb pusztitások egész nyáron át tartottak, s szeptemberben Bethlen Gábor arról értesité Rákóczyt, hogy megindult a tatár Vaskapu felé: a tavalyi nyomot akarja követni. [2]) A tett intézkedések, s még inkább a zsitvatoroki alkudozások elforditák a veszélyt.

Radullal már ekkor helyre volt állítva a jó viszony: [3]) s a mi még hátra volt, az csak az utolsó időben esett határrablások s a két oláh ország és Erdély egyes lakosai közt fenforgó peresügyek elintézése. [4]) Közös találkozási helyűl ez országok bizottságainak Brassó tűzetett ki, [5]) hol az Erdély és Oláhország részéről kiküldött nemzetközi bizottság összeült s okt. 3-án elvégezvén tanácskozásait, elintézte a fenforgó viszályokat. [6])

Ez idő alatt csakugyan létre jött, hosszas alkudozások után, Bécsben a béke, mely Sennyeynek és Kornisnak — kik jövendő előnyük biztositása kedveért hűségökről Rudolftól bizonyitványt szereztek, [7]) amnestiát s szabad haza térhetést biztosított, s midőn végre Mátyás szept. 23-án kelt leiratával a vallásszabadságot s Rudolf szept. 24-ki nyilatkozatával Erdély és a részek szabad fejedelem választását biztositák, s az örökös

---

bereket öltek, az tizenhárom város, azt végezte volt, hogy hitetlen az török« (t. i. a felső megyék.)

[1]) Bocskaynak júl. 20-iki rendelete u. o.

[2]) Rákóczynak szept. 22-iki és 25-iki levele. V. ö. Rákóczyak kora I. k. 43. l.

[3]) Júl. 19-ről irá Rákóczy Petkynek: »minden dolgait hátrahagyja mind az Raduly vajdával való dolgot s mind egyebet, mert onnét nem lehet semmi félelmünk.« U. o.

[4]) Radul írja Petkynek, Tergovist júl. 23-ról: »jelentő mü nekünk az mü becsületes boérunk, melyet bocsátottunk volt gubernator uramhoz ő ngához, az mikor kegyelmed is Fejérváratt jelen volt, hogy kegyelmedet ő nga választotta, az moldvaiakkal való határjárását is mindkét felől való károk eligazitására, mind penig az ide való határunkra is azonképpen kegyelmedet« u. o.

[5]) Radulnak 1606. szeptember 10-én Tergovisten kelt levele u. o. Ugyanannak szept. 28-iki levele u. o.

[6]) L. Törv. és Irom. XLI.

[7]) U. o. XL.

[illegible] biztosíták e békét: [illegible] a magyar királynak, a feje- [illegible] 29.) Zsitvatoroknál [illegible] Nov. 11.) Nov. 22. Várad [illegible] helyre volt állitva.

[illegible] is utolsó stadiumban [illegible] Bocskay Erdélybe akart [illegible] készületeket.[1]) Ugy akart [illegible] bejövetelekor, öröm és [illegible] és panaszok orvoslásáról gon- [illegible] megzavartatni, kiket egyes [illegible] Tudomására jutott, [illegible] nem mertek hozzá fordúlni: [illegible] megnyugtatá őket.[2]) Nem úgy [illegible] Nem [illegible] de siró arczok [illegible] útjában. Gonosz [illegible] 17-én megirta vég- [illegible] híveinek, hogy »vala- [illegible] nemzetségek- [illegible] egy magyar fejedel- [illegible] meghalt.

[illegible] kiket ő az ügyek [illegible] — halálát egyelőre titokban [illegible] hogy tetemeit Fehérvárra [illegible] meg [illegible] 1607 jan. [illegible] az ottani hatóságoknak [illegible] hogy a fejedelem nevezett ugyan [illegible] kell tartaniok, s meg- [illegible] az [illegible] megérkezik, min- [illegible] De más napra már meg [illegible] ideje: febr. 1-ét tűz- [illegible] Kassáról indulni.[5]) Bocskay halálá-

[1]) L. Tört. és Irom. XLII.

[2]) [illegible] IV. [illegible] l.

[3]) L. Homonnai és Nyary levelei [illegible] 1606. szept. 30-ról. Tört. Tár 1878. [illegible] l.

[4]) L. Tört. és Irom. XLIII.

[5]) Rákóczyak kora Erdélyben I. k. 32. l.

nak 7-ik napján tetemeit vaskoporsóba zárták, s az udvari szolgákat feketébe öltöztették, kik urok halála miatti elkeseredésökben a mérgezéssel vádolt Káthayt jan. 12-én hajnalban felkonczolták. [1])

VII.

Kit Bocskay utodjáúl jelölt ki, s kinek érdekében a testamentomos urak mindent elkövettek: az Homonnai Bálint volt. Biztosították a hajdúkat, hogy állapotjokban meg fognak tartatni, [2]) utasitották a portai orátorokat, hogy érdekében mindent elkövessenek, [3]) követséget neveztek ki a nagyvezérhez, ki Belgrádon tartózkodott, s itt annyival kevesbbé tartottak akadálytól, mert Bocskay még életében kieszközlé számára az athnámet.

De Homonnainak csakhamar versenytársa akadt: az ifju Báthory Gábor, ki Bocskay halála után Ecsedre ment Imrefyvel a fejedelem egyik tanácsuraval, toborzani kezdett a hajduság közt, ennek egyik kapitányát Nagy Andrást megnyerte, irt jan. 2-ról a nagyvezérnek, atyja érdemeire hivatkozva, hogy szerezze meg neki a fejedelemséget, [4]) s a részére hasonlag megnyert Bethlen Gábort Erdélybe küldé, ottan neki pártot teremteni. [5])

Rákóczy a kormányzó csak jan. 12-ike körül vette a testamentomos urak leveleit Bocskay haláláról, s azonnal jan. 22-ére Kolosvárra hivta a rendeket tanácskozásra. [6])

---

[1]) Nyáry Pál jan. 14-iki levele. Tört. Tár. 1878. évf. 876. l.

[2]) Nyáry és Szécsi levele Kassáról 1607. jan. (a nap ki van hagyva) Rákóczy Lajos kállai kapitányhoz. A m. k. orsz. ltárban.

[3]) A testamentosok levele Kőrösi István portai orátorhoz jan. 2-ról, kiadta Torma Károly. Magy. Tört. Tár XIII. k. 94. l.

[4]) U. o. 95. l.

[5]) Báthorynak jan. 16-iki levele Bethlen Gáborhoz. M. k. orsz. lt. Igen érdekes Pécsynek jan. 4-ről irott levele: »Az fejedelemségre — irja — nem tudván az emberek mi által legyen, itt az mi földünkön hanyathomlok mind méltó s mind méltatlan keresi. Egy nehány paraszt vérontó tyrannust, ki azt fegyverrel vötte magának, elfordita az hazafiainak industriája« stb.

[6]) L. Törv. és Irom. XLIV.

A rendek úgy találták, hogy most nem értekezletnek, hanem országyűlésnek van helye, mert Bocskay halálával megszűnvén az általa Rákóczyra ruházott kormányzói hatalom érvénye, ők vannak hivatva gondoskodni, az ideiglenes kormányzóságról: s épen ezért azonnal országgyűléssé alakultak.

Első tettök volt, hogy Rákóczyt kormányzóvá választák, oly módon, hogy méltósága az országtól függjön, fizetése maradjon a régi, valamint hatásköre is, csak hogy donatiókat ne tehessen, s tanácsurakká választák: Sennyeit, Hallert, Bornemiszát, a szebeni királybirót, Kornist, Trauznert, Szilvásyt.

Más nap jan. 23-án az új kormányzó beküldötte a fejedelmi előterjesztéseket, melyekben tudatta a részleteket Bocskay haláláról, s a testamentomos urak intézkedéseiről. A dolog, hogy ezek már intézkedtek a temetés napjáról és rendjéről, nagy felháborodást okozott, mert ezt saját hatáskörükbe tartozónak itélték. S elhatározták, hogy miután nekik is van beszólásuk a dologba, s ők hálájokat Bocskay iránt, holta után is ki akarják mutatni, fel fogják híni a testamentomos urakat, hogy vagy halaszszák el a beindulást, s tölök várják a napot mikor induljanak, vagy ha már ez késő volna: álljanak meg Szathmártt.

Elhatározták, hogy küldjön a kormányzó követeket a két oláh vajdához, kinyerni segélyöket a szükség esetére. Küldjön követeket a portára, kérni, hogy ott csak azt erősitsék meg, kit az ország választ.

Küldjön követet a császárhoz, hogy az utóbbi kiegyezés alapján védje az ország szabad fejedelemválasztási jogát.

Eltilták, hogy valaki — Báthory Gáborra czéloztak, — ügynököket járasson az országban pártszerzés kedveért; várják felemeltetésöket istentől és a szabad választástól.

Elmarasztalták azokat, kik e gyűlésre nem jelentek meg.

Irtak a várakba, hogy a meghalt fejedelem ott levő kincseit tartsák meg az országnak.

Portai követekké Balassit és Horváthot, magyarországivá Sarmaságit választák.

Bizottságot küldtek ki a végházak megvizsgálására. [1])

---

[1]) L. Törvények és Irom. XLV.

Azután január 26-án elkészíték a felterjesztést Rudolf-
ıoz, melyben kérték, hogy a szabad fejedelem-választásban
artsa meg őket [1]) s ugyan e napról szétküldték a meghivót
ıgy febr. 8-án tartandó egyetemes gyülésre.[2]) Rákóczy nyoma-
tékot adandó a rendek fölterjesztésének, maga is csatolt hozzá
egy jelentést Rudolfhoz, melyben Báthory Gábor törekvéseit
tárja fel a császár előtt, s minthogy senkinek sincs annyi joga
e fejedelemséghez mint ő figének, kéri őt, hogy a ház kegyel-
mességéhez méltó választ adjon a rendek folyamodására. [3])

VIII.

Február elseje, a temetésre kitüzött nap már eljött, s a fényes gyászszertartás Kassán más napon — péntek volt — véget is ért, s a fejedelmi szék versenytársai közül egyik sem lépett még vissza: sem Homonnai, sem Báthory. Rákóczy tudta, hogy a temetési menettel had is fog jőni az országra, arról is értesült, hogy az Imrefy által sugalmazott Báthory is mintegy két-háromezer emberrel készül követelésének érvényt szerezni,[4]) s hogy meg ne lepessék: intézkedett, hogy M.-Vásárhely körül tábor vonassék össze: [5]) de intézkedett arról is, hogy a

[1]) L. Törv. és Irom. XLVI.

[2]) U. o. XLVII.

[3]) Rákóczynak 1607. jan. 27-én kelt levele a császárhoz, melyben elpanaszolja jószágai pusztittatását Básta által s azután igy folytatja: »Interim juvenis quidam Gabriel Báthory nuncios suos ad me misit instans sive postulans, cum prosapiam suam ac iuxta eam ad regnum successionem praetenderet, ipsum in dominium Transsylvaniae introducerem, filialem mihi devotissime offerens observantiam, qui iam etiam ad excelsam imperatoris Turcarum portam huius rei causa instantiam faciat. Verum cum scirem neminem plus iuris ad Tranniam habere, quam sacr. Mtem Vram, eandem humilime requirendam duxi, ut habito digno respectu tot laborum, tot miseriarum et variorum malorum, quibus misera haec provincia tanto temporum ductu conflctata est, dignetur ipsorum humilima intercessione clementissime commoveri, ac ad illorum epistolam imperialem suam clementiam et Austriaca domo dignissimam affectionem benignissime declarare«. A bécsi áll. lt.

[4]) L. Törv. és Irom. XLVII.

[5]) Rákóczynak jan. 30-án és febr. 2-án kelt rendeletei az Erd. Múzeum irattárában.

temetési menet, ha jön, tisztességes ellátásra találjon Erdélyben.[1])

A főterv pedig az volt, hogy mire a temetési menet a részekhez közeledik, már egy oly bevégzett ténynyel álljon szemben, melyen módja ne legyen változtatni. Amit a főurak és rendek előre elvégeztek magok közt, az volt, hogy Rákóczyt egyező akarattal megválasztják.

A kitűzött napon, febr. 8-án csakugyan számosan összejöttek Kolosvártt s komolyan és behatón kezdették vizsgálni a helyzetet. A már kialudt és lappangó szenvedélyek ismét föléledtek, a régi gyűlölet és ellenszenv ismét működni kezdett. Bocskay még azután is, hogy a felszabadítás művét bevégezte, nem volt teljesen népszerű Erdélyben: a visszaemlékezés a multra nem aludt ki szivökben, s az általok kétezer nótázott férfiu csak bámulatuk és nem ragaszkodásuk tárgya volt. Az érzés, hogy még halála után se tudjanak megszabadulni befolyásától, elég volt arra, hogy elforduljanak attól, kit ő jelölt fejedelmökké. Ezért nem kellett nekik Homonnai. Nem mintha szép tehetségét, jó indulatát nem méltányolták volna. Talán azt is hajlandók lettek volna megbocsátani neki, hogy Mihály vajdával czimborált ellenök: de Bocskay jelöltje volt, s nem akarták, hogy Bocskay halála után is rendelkezzék rólok. Különben volt e személyes indokon kivül más tekintet is elég, mely miatt nem akarták Homonnait; úgy találták, hogy a mit ő eddigelé tett, az, hogy a választás előtt, a végrendelet alapján már is csaknem behelyezkedett a fejedelmi székbe, s a mit vele együtt Nyáry és a testamentomos urak tettek, kik a temetést s számos őket illető dolgot meghallgatásuk nélkül intéztek el, sérelmes rájok nézve. Bocskay egész uralkodása alatt egyszer volt Erdélyben: ismét magyarországi ember legyen fejedelmök, s kormányzó által igazgassa őket? Ők vissza akarták hozni Erdélybe az igazgatás túlsúlyát s fenn akarták tartani a szabad választást. A császár beleegyezése iránt a bécsi békében kerestek biztosítékot, a törökökre nézve meg voltak nyugtatva a nagyvezérnek Belgrádból hozzájok intézett fermanjá-

---

[1]) Lásd Torma Károly közlését: Magyar Tört. Tár XIII. 101. s követk. ll.

Azután január 26-án elkészíték a felterjesztést Rudolfhoz, melyben kérték, hogy a szabad fejedelem-választásban tartsa meg őket [1]) s ugyan e napról szétküldték a meghivót egy febr. 8-án tartandó egyetemes gyűlésre.[2]) Rákóczy nyomatékot adandó a rendek fölterjesztésének, maga is csatolt hozzá egy jelentést Rudolfhoz, melyben Báthory Gábor törekvéseit tárja fel a császár előtt, s minthogy senkinek sincs annyi joga e fejedelemséghez mint ő figének, kéri őt, hogy a ház kegyelmességéhez méltó választ adjon a rendek folyamodására.[3])

VIII.

Február elseje, a temetésre kitűzött nap már eljött, s a fényes gyászszertartás Kassán más napon — péntek volt — véget is ért, s a fejedelmi szék versenytársai közűl egyik sem lépett még vissza: sem Homonnai, sem Báthory. Rákóczy tudta, hogy a temetési menettel had is fog jőni az országra, arról is értesűlt, hogy az Imrefy által sugalmazott Báthory is mintegy két-háromezer emberrel készűl követelésének érvényt szerezni,[4]) s hogy meg ne lepessék: intézkedett, hogy M.-Vásárhely körűl tábor vonassék össze: [5]) de intézkedett arról is, hogy a

---

[1]) L. Törv. és Irom. XLVI.

[2]) U. o. XLVII.

[3]) Rákóczynak 1607. jan. 27-én kelt levele a császárhoz, melyben elpanaszolja jószágai pusztittatását Básta által s azután így folytatja: »Interim juvenis quidam Gabriel Báthory nuncios suos ad me misit instans sive postulans, cum prosapiam suam ac iuxta eam ad regnum successionem praetenderet, ipsum in dominium Transsylvaniae introducerem, filialem mihi devotissime offerens observantiam, qui iam etiam ad excelsam imperatoris Turcarum portam huius rei causa instantiam faciat. Verum cum scirem neminem plus iuris ad Tranniam habere, quam sacr. Mtem Vram, eandem humilime requirendam duxi, ut habito digno respectu tot laborum, tot miseriarum et variorum malorum, quibus misera haec provincia tanto temporum ductu conflictata est, dignetur ipsorum humilima intercessione clementissime commoveri, ac ad illorum epistolam imperialem suam clementiam et Austriaca domo dignissimam affectionem benignissime declarare«. A bécsi áll. lt.

[4]) L. Törv. és Irom. XLVII.

[5]) Rákóczynak jan. 30-án és febr. 2-án kelt rendeletei az Erd. Múzeum irattárában.

foglalt magában, engednie kellett a közó hajtásnak. Magokkal vitték a templomba, hol ő még egyszer tett kisérletet érvényt szerezni tagadó válaszának. A rendek ragaszkodtak választásukhoz, ismételten kifejték előtte, hogy csak őt tartják képesnek az országot a két hatalmas császárral kibékitni — valójában pedig Homonnait megbuktatni, s felesketék, hogy a szabad választást, az ország jogait, kiváltságait, az arany bullát, elődjei adományozásait megtartja s az ország szokása ellen semmi újítást nem hoz be. [1])

A törvényczikkek már ekkorra meg voltak hozva.

Biztosítni akarták magokat Báthory Gábor ellen, s elhatározták, hogy gyermeket nem választanak fejedelemmé.

Törvénybe iktatták a három nemzet unióját, s elhatározták, hogy erre a rendeket, a főispánokat, s a hatóságok elöljáróit, a városokat felesketik.

A fejedelem közügyekben kérdezze meg a tanácsurakat.

A mult visszaéléseire amnestiát adtak.

A törvénykezésre vonatkozó 1597-iki articulust a rövid folyamú perekről kiterjesztették a részekre is.

Korlátozák a posták visszaéléseit.

Elhatározták, hogy a meghalt fejedelem temetése után Vásárhelytt egyetemes gyűlést tartanak. [2])

A mint Rákóczy elfogadta a fejedelemséget, egész erővel hozzá látott, hogy székében megerősítse magát. Kornis Boldizsárt a temetési menethez küldé, hogy a testamentomos urakat a dolgok fordulatáról értesítse. Írt Homonnainak, vele is tudatva a változást, s felszólítá, hogy fegyveres kiséretét hagyja künn, különben itt is fegyveres ellenállásra találand. [3])

---

[1]) L. az eskü formáját Approbatae Constitutiones Pars II. Titulus I. Art. I.

[2]) L. Törv. és Irom. L.

[3]) L. Homonnainak Béltek, febr. 16-ról Mátyás főhghez írt levelét, melyben írja, hogy mikor az erd. fejedelemség elfoglalására ment volna: »afferuntur mihi literae ab ordinibus Transsiae ex edicto gubernatoris ibidem (Claudipoli) comitia celebrantibus et consilia mutuo conferentibus, quibus promoneor, ne liberam eorum electionem armis et tam frequenti comitatu stipatus impediam, solenni namque omnium ordinum

ból: »valakit az ország királyáúl választ, az legyen király, mi is annak igérjük és engedjük.« [1]) Az ő jelöltjök Rákóczy volt, ki, mondák, tapasztalt ember s a bekövetkezhető viharos időben meg tudja védni őket. Csak Bethlen Gábor működött e közmegállapodás ellen, s próbált pártot összehozni, bujtogatván a rendek közt Báthory érdekében, de eredménytelenül. Az általa kiosztott leveleknek oly kevés hatása volt, mint igéreteinek, s hogy több sikert biztosítson, leutazott a vidékre, de elfogatott, s visszahozatott Kolosvárra, hol a gyűlés tartama alatt letartóztatva maradt.

Midőn Rákóczy febr. 8-án megnyitotta a gyűlést, a rendeknek a meghalt fejedelem végrendeletének megfelelőleg Homonnait ajánlotta: s azzal a gyűlés helyéről, a piaczi nagy templomból eltávozott.

A rendek pedig ragaszkodtak korábbi megbeszélésökhöz. Mielőtt azonban választáshoz fogtak volna, Kamuthyt Báthory Gáborhoz, s Huszár Istvánt a temetési menethez küldék, felszólítással, hogy amaz mondjon le követeléséről, a temetési menet pedig fegyveres erő nélkül jőjjön be. Azután febr. 11-én megújiták a három nemzet közt az uniót, mely egyiránt kötelezze mindeniket, s melynek megtartására minden körülmények közt, de főként a fejedelemválasztásra nézve esküvel kötelezték magokat közösen.

Azután másnap febr. 12-én hozzá fogtak a választáshoz, s fejedelemmé közakarattal (egyedül csak Haller Gábor nem adta rá szavazatát) Rákóczy Zsigmondot tették.

Rákóczyt, ha nem is lepte meg e választás, de egészen nem számított rá, s midőn az országgyűlés küldöttsége az eredményt tudatta vele, öregségével, betegeskedésével, köszvényes fájdalmaival mentegetőzött s nem akarta elfogadni. Kérte könyezve esedezett, hogy válaszszanak mást. De a rendek nem tágítottak, testületileg mentek hozzá, úgy, hogy lakása befogadni is alig volt képes azokat; nevökben a beszédet Sennyey Pongrácz tartotta, s minthogy megválasztatása elvi kérdést

[1]) Rákóczyak kora I. k. 60. Más biztatások is volt: legalább Rákóczy febr. 19-iki feliratában a császárhoz olyan fermánról emlékezik, mely azt hagyta meg a rendeknek, hogy magok közűl valót válaszszanak.

ki őket értesíté a választásról s felszólítá, hogy feles hadaikat bocsássák el, az terhére lenne a kimerült Erdélynek; a csekély számú kiséretet azonban szivesen látják. Az izenet komoly és határozott volt, s hogy az összeütközést kikerüljék, engedni kellett a kényszerűségnek. Nyáry és Czobor azonnal válaszoltak: sajnálják, hogy ily módon félreértették őket, ők csak a meghalt fejedelem iránti tiszteletöket akarták kimutatni. Ugy mennek, mint kivánták: kocsikon »mint urak szoktak járni«, csak szolgáikkal s az udvari néppel. Had nem lesz velök — adnak biztosító levelet, de ők is kivánják az erdélyiektől a biztosítást, hogy bántásuk nem lesz.[1]) Homonnai és Nyáry visszatértek s a menet vezetését Czobor és Szécsy vették át.

Az új kiséret febr. 17-én Kolosvár alá érkezett. A fejedelem s az országgyűlés testületileg mentek elébe, s zápor hullása közt kisérték be a városba. Másnap volt az ünnepélyes szertartás: az istentiszteletet saját papjai tartották s azután közszemlére tették ki a tetemet. Febr. 19-én a koporsó mellett a nagy templomban felolvasták végrendeletét s azután elindították a fejedelem s a rendek kiséretében.

Ez utolsó napokban, kapcsolatban a temetési szertartással, bevégezte az országgyűlés utólsó teendőit. A mint látta, hogy a dolog simán folyt le, s a végrehajtott választás érvénye sehol sem tétetett kérdésbe, jelentést küldöttek a portára s Rudolfnak.

A portára irott jelentésben tudatván a választás eredményét s hivatkozván szabad választási jogukra, kérik az athnamét az új fejedelem számára, s kérik, hogy ha más is kérné a fejedelemséget, azt ne erősítse meg, hanem adjon segélyt a jogtalan követelő kiüzésére.

Kérik, hogy botot, zászlót az ország akarata ellen a porta senkinek ne adjon; az adóösszeget hagyja meg a régi állapotban, s ajándékot ne követeljen; de a tiz évi adóelengedést tartsa fenn, sőt terjeszsze ki 20 évre. Az elfoglalt határrészek visszaadását rendelje el, s szüntesse meg a hódoltatásokat. Rendelje el, hogy szükség esetére a két Oláhország nyújtson segélyt. A kapitihák láttassanak el a portán a szükséges

[1]) Rákóczyak kora I. k. közölve e levél.

A Tordáról Kolosvárra fogva hozott Bethlen Gábor ellen felségsértési keresetet akart inditani, de rokonai közbevetésére megkegyelmezett neki, azonban Hunyadvárát visszaadta régi tulajdonosának Török Istvánnak.[1]) De gondoskodott a haderőről is, mely szükség esetére a temetési menetet készen találja.

Nem volt szüksége rá. Báthory Gábor nem minden neheztelés és nem minden utógondolat nélkül egyelőre félrevonult,[2]) s a temetési menet ünnepélyességét sem a testamentomos urak, sem Homonnai nem akarták megzavarni. Nem főként az utóbbi, ki már febr. 12-ről Lampertről visszabocsátá Huszár Istvánt. Ő is, a testamentomos urak is tiltakoztak minden olyan gondolat ellen, mintha fegyverrel akarnák az ország nyugalmát megzavarni, s kijelenték, hogy alkalmazkodni fognak a rendek kivánságához: az urak csak szolgáikkal jönnek, sem hajdúság, sem föld népe, sem fizetetlen had nem lesz velek.

Útját a menet folytatta Goroszlóig, hol Kornis Boldizsárral, már az új fejedelem követével találkoztak, (febr. 14.)

---

suffragio solitoque cum applausu nemine contradicente, in principem provinciae praenominatum suum gubernatorem ab ipsis susceptum et promotum esse. Itaque nisi a proposito adeundae provinciae cum meo tali comitatu cessem, non amicos, sed hostes et quietis publicae turbatores nos omnes habituros, armaque armis pensaturos atque repulsuros esse. Ezt ő soha sem hitte volna; az ügyet a főhg itélete alá bocsátja, nem akarván semmit tenni, a mivel a közrend, a fhg és az osztrákház tekintélye csorbát szenvedne. Semmit sem akar kezdeni, a mi a főhg szándékával ellenkeznék. (Másolat a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

[1]) Rákóczyak kora I. 92. a jegyzet.

[2]) Kamuthyt visszaküldé a rendekhez. Lásd levelét u. o. 93. De hogy félrevonulása nem volt visszalépés, mutatja Pogrányinak Újvárból febr. 28-ról irt levele. A hajdúk — írja — magokat Báthory Gáborhoz adva, be akarták őt vinni Erdélybe. Ez ugyan eddig nem történt meg, de B. Gábornak ez föltett szándéka. Közli vele Báthorynak a felső-magyarországi megyékhez küldött iratát. Az erdélyiek azonban nem akarják őt »den das öffter vmbexlln erbaut die länder nit, sondern verhert vnd ödet sÿ.« Báthory Bocskay nyomaiba akar lépni, most már a hajdúk is mozognak, mert most úri rendből van fönökük, és reménylik, hogy ha Báthory dolga sikerül Erdélyben, kijönnek M. országba, s mind azt elfoglalják, a mit valaha Bocskay birt. De minthogy a béke a törökkel megköttetett, könnyű lesz nekik ellenállni. (A titk. lt. Bécsben.)

a rendek jelenlétében, Rákóczynak, ki aztán örömében a kapucsi basát ezer aranynyal s két serleggel, s a követséget is gazdag ajándékokkal jutalmazá. [1]) S ugyanakkor kötelezvényt adott elődje igéretéhez képest Lippa és Jenő megadásáról is.[2])

IX.

Mig Erdélyben ily gyorsan és könnyen megoldották a választási kérdést, a két nagy hatalmasság, mely az ország védelméhez jogot tartott, habozó és tartózkodó állást foglalt el: nem nyugodott ugyan bele az eseményekbe, de tényleges erővel egyik se lépett fel a statusquo felforgatására.

Rudolf és Mátyás actioba lépését a köztök fenforgó viszály megbénította s egyelőre csak jogaik és befolyásuk fentartására gondoltak. Nem hitték, hogy a dolgok oly gyorsan fejlődnek s különösen a főherczeg nem akart többre szorítkozni, mint arra, hogy a szabadválasztást meggátolja, s épen ezért, a mint Bocskay haláláról értesült, azonnal írt a rendeknek, biztosítván őket a magyar király kegyelméről, s felhiván, hogy őrizzék meg hűségöket s várják be ő felsége elhatározását, azután pedig midőn válaszolt a rendek január 26-iki levelére, melyről minthogy csak három pecséttel volt lezárva, azt hitte, hogy csak egy kis töredéktől származott, azt a tanácsot adta nekik, hogy küldjenek ünnepélyes követséget a császárhoz.[3])

---

[1]) Az erre vonatkozó adatok részletesen összeállítva a Rákóczyak Erdélyben I. k. 102. s köv. ll.

[2]) Törökmagyarkori Államokm. I. 65.

[3]) L. Törv. és Irom. XLVIII. Mátyás febr. 12-iki válasza ismertetve Rákóczyak kora I. 98. Érdekes, mit e tárgyban ugyanaz napról a császárhoz ír: két levelet kapott Rákóczy Zsigmondtól, melyek ugyan a császárnak voltak czímezve, de Rákóczy kérte, hogy bontaná fel. Az egyikből látta »dass die siebenbürger für den gemalten Ragozi intercedirt, liberam electionem begeren. »Figyelmezteti a császárt mily fontos rá nézve »an diesem Ort einen Subjectum haben.« Kéri, hogy határozatot hozzon, »damit die siebenbürger nicht vrsach haben ainen andern für sich selbst zu erwählen vnd fürzunemen, vnd also Siebenbürgen ganz vnd gar von Eurer M. vnd der Cron Hungern zu separieren.« Emliti Rákóczynak adott válaszát. »Das ander Schreiben aber so im namen der magnatum und nobilium universitatisque Trannium vndterschriben, ist

A mint a Belgrádban tartózkodó nagyvezért Rákóczy követe a választásról értesíté, ez azonnal válaszolt. Egész buzgalommal fogta Homonnai pártját, sürgetőleg tanácsolta Rákóczynak, hogy lépjen vissza, ne engedje a dolgot háborúságra menni, s a sok intést és fenyegetést végre még is azzal a jó tanácscsal végezte, hogy rokonok levén, béküljenek ki, neki mindegy akármelyikök marad is fejedelem. [1])

Rákóczy megfogadta a tanácsot. Egyezkedni próbált Homonnaival, ki Goroszlóról egyenesen Husztra s onnan Kővárba ment és a két erődöt kezéhez vevén, Erdély felső részében megfészkelte magát, s hogy kisérletének biztosítsa a sikert, s az ország támogatásával nagyobb súlyt szerezzen az alkudozásnak, márcz. 18-ára Maros-Vásárhelyre egyetemes országgyülést hivott össze.

Rákóczy meghivân Kornist, hogy vele együtt menjen a gyülésre, márcz. 13-án indult el, de a sok esőzés által elrontott utakon csak nehezen haladt. Mindamellett a gyülés megnyilt a kitüzött napon. Eljött ide Simon moldvai vajdának a követe, üdvözlő levéllel [2]) s el Homonnai megbizottja Macskási Ferencz is.

Macskásy a credentionalison kivül három levelet hozott magával: egyet Rákóczynak, mely határozott, bár szelid hangon felhivta, hogy ne idézzen fel háborúságot, ne szakaszsza el a részeket Erdélytől, vérontás nélkül engedje át neki az országot.

Kimeritőbben írt a rendeknek s itt határozott erős váddal lépett fel Rákóczy ellen, hogy t. i. mialatt őt biztatta a fejedelemséggel, azalatt magának halászta azt el. Ő nem kereste azt, a megboldogúlt fejedelem jelölte ki, az urak tanácsa

---

mir darumb verdechtig, weilln es allain mit drey Pedtschafften (l. az 1607, jan. 26.) verfertigt, niemandt vndterschriben, von den stetten vnd den Sachsen dabey niemant zu finden, und ein ansehen hat, samb *(sic)* es dem Ragoczy in favorem beschehen wie ich dan khaines wegs nicht rathen kann, das inen libera electio also simpliciter vnd pure zue zulassen, weillen dergleichen electiones vor disem niemallen gebreüchlich gewesen. (Eredetije Bécsben a titk.)

[1]) Török-Magyarkori Tört. Eml. Államokm. I. k. 68-ik l.

[2]) Közölve Török-magyarkori Államokm. I. 74.

megnyugodott benne, a török és keresztyén nemzetségek approbálták. Daczára ennek ő nem lépett le az egyenes utról, s nem akarta a törvényes rend és a nemzet jogai felforgatásával megszerezni. S ime midőn megindult az üdvözölt úr testével, minő méltatlanúl bánt vele az ő vén apja. Közülök is némelyek haszonlesésből, mások gondatlanságból vagy feltünni vágyásból sokan pedig túlzott aggodalmak miatt nem tudták megbecsülni e közönséges jóra fordult állapotot. Ő hát nem tehetett mást, minthogy időt hagyott nekik a meggondolásra. Várad, Huszt, Kővár, Szathmár s több végvárak az ő kezén vannak; fogadják inkább szeretettel azoknak házájokhoz visszacsatolását, hogysem azoknak elszakadásából a haza pusztulását s veszedelmét idézzék fel; a dolog már addig jutott, hogy becsületének megvédése miatt se léphet vissza. Isten a bizonysága, hogy ő a rendek akaratához kivánta volna magát szabni, de szerelmes atyjának ajánlásába s hitébe vetett bizalma miatt hagyta el tractálási szándékát: ő t. i. írta és izente neki, hogy minden dolgot rendbehozott, az eltérő véleményüeket pártjára térítette, s már mindenütt annyira biztosnak vették dolgát, hogy Bécsből is Illésházy és más tanácsurak fejedelemül üdvözölték. Ily körülmények közt, gyalázatára, ő el nem áll követelésétől. Végül kéri a rendeket, hogy ne fenyegessék Pernyeszyt a kővári kapitányt nótával azért, hogy neki adta át a várat: meg fogják látni, hogy ez is javukra volt.

A harmadik levélben biztatásokkal s igéretekkel fordul a székelyekhez. Üdvözült fejedelmök szép szabadságuknak felépítését betegágyában rábizta. Ő már nem állhat hátra s tudatja velök, hogy »az üdvözölt úr erős átok alatti kötelezése miatt s lelke és tisztessége sértése alatt« köteles felépítni szabadságukat és megtartani ezt. Felhivja őket, hogy jöjjenek hozzá Szathmár felé: mert ha nem jőnek, magoknak tulajdonitsák a következményeket. Annyi néppel kell bemennie, hogy ebből a hazának romlása fog következni. [1])

Homonnai csalatkozott, ha azt hitte, hogy ügyét parlamentirozással jó rendbe állítja, s a rendeket magához hajt-

---

[1]) Mindhárom levél kiadva Rákóczyak kora I. 122—133. ll. Valamint a megbizó levélnek, ugy ezeknek kelte Kővár 1607. márcz. 17.

hatja. Levelei nagy felháborodást okoztak: követét Macskásit Rákóczy letartóztatta s megtiltá, hogy lakását elhagyhassa s valakivel érintkezzék.

Hogy pedig a Magyarország s főkép Homonnai felől fenyegető veszélyt elháríthassák, elhatározák a szervezés munkáját, valamint a perek elintézését s a magánosok folyamodásait sz. György napjakor tartandó közelebbi ülésre halasztják s most csak a legszükségesebbekről intézkednek.

Az is sok volt.

Legelőbb kivetették az adót. Az utóbbi évek zavarai a porták régi összeirásait használhatlanokká tevén, portalis adó helyett ismét fejadót vetettek ki: minden nagyobb marha után 20, közép marha után 10, kis marha után egy-egy pénzt. A városokra egy összegben vetették ki, a szászokra minden fő után 60 pénzt.

A zálogba tett vámok, harminczadok és sóaknák kiváltását elrendelék.

A múlt évi dézma-hátralék s az idei dézma fele elengedtetett.

Elrendelék az orvok üldözését; a harminczadosok zsarolásainak megfékezését; a szászok közt a hátralékos szent-mártonnapi adónak beszolgáltatását; a szökött jobbágyok kiszolgáltatását s a hamis pénzverőket hűtlenségen marasztalák.

A ki az országgyűlésre korán nem jött el, fizet száz frtot.

A kik a székelyek közül még nem tették le a hitet, tegyék le azonnal.

Kamuthy Farkast felhatalmazák, hogy ártatlan fogságának okozóit törvénynyel kereshesse.

A fejedelmi asztal szükségeit Fogaras jövedelméből lássák el.

A törvényeket a fejedelem márcz. 25-én írta alá, [1]) s miután Szilvásy Boldizsárt a két oláh vajdához követté nevezék ki szövetség kötése végett, Sarmasági által felhívták Báthory Gábort, hogy tartsa magát távol a mozgalomtól, s maga Rákóczy Kálnokyt Kővárba, Szuhayt a magyarországi rendekhez küldé egyezkedés végett: a gyűlés eloszlott.

---

[1]) L. Törv. és Irom. LIII.

X.

Mialatt Erdélyben a pártok és főurak Rákóczy mellett mind határozattabban foglaltak állást, s a dolgok szilárdultak, Bécsben és Prágában az egymással már ellenséges lábon álló császár és főherczeg nem mondtak le a reményről, hogy ez alkalmat befolyásuk megszilárdítására használhatják fel. Báthory Zsigmond az első perczben, a mint meghallá Bocskay halálát, »zörgölődni« kezdett s elindult Erdély felé. [1]) És Prágában is, a mint meghallák Rákóczy megválasztását, Rudolf tanácsosai latolgatni kezdék: mi volna jobb, meghagyni Rákóczyt a fejedelemségben vagy Báthory Zsigmondot küldeni be ellenfejedelemül? [2])

Ez eszmét Mátyás udvarában, a magyar tanácsosok is kezdék latolgatni,[3]) s bár komolyan foglalkoztak vele, de Zsigmond bevitelének eszméjét csakhamar elejtették. Rákóczynak s az erdélyi rendeknek a februári országgyűlésből kiküldött követe Szécsy Tamás feladata volt, azzal nyerni meg Mátyás

---

[1]) Thurzó és Forgács, Kassa márcz. 9-ről irják a főherczegnek, hogy B. Zs. visszatértéről nyugtalanító hirek kezdtek elterjedni, hirlik, hogy vallon és más hadak vannak vele. Kérik a főhget, gondolja meg, menynyit szenvedett ez az ország, s mennyi baj származnék ebből, ha csakugyan úgy volna.

[2]) L. Törv. és Irom. LV.

[3]) Pozsony, 1607. márcz. 23-ról a magyar tanácsosok opiniót nyujtották be a főherczeghez, melyben javasolják, hogy ő flge küldené mennél előbb Báthory Zsigmondot Erdélybe, ki egészen ő flgétől függne. De ha ez nem történhetnék, kisebb baj, ha Rákóczyt hagyják meg a fejedelemségben, mint ha Homonnait teszik azzá. Rákóczy már öreg, eszeágában sincs hadról, stb. gondoskodni, vele könnyen lehetne egyezségre lépni. Ezenkivül nem is fog a kath. vallás ellen nagyon működni, mert felesége katholikus, ellenben Homonnai vastag nyaku kálomista. Javasolják, minő föltételeket szabjanak Rákóczynak: Erdély ő felségétől függvén, ő felsége akarata nélkül ne tegyen semmit, ne kössön a törökkel frigyet, az erdélyi püspökséget előbbi állapotába helyezze, Sennyei Pongrácznak Gyalu helyébe (mely a püspökségé) mást adjon, a jezsuitákat hozza vissza, stb. Homonnainak írja meg ő felsége, hogy nagyon sértve érzi magát az ő ajánlatai által; álljon el terveitől, akkor aztán ő flge visszafogadja kegyelmébe. (Bécsben. a titk. ltban).

pártfogását, hogy kimutassa neki, hogy mig Homonnai és pártja a török pártfogás által akarja Erdélyt megszerezni, a megválasztott fejedelem a bécsi udvarra támaszkodik. Márcz. 24-én Pozsonyban értekezett Illésházyval s ezt megnyerte urának. Márcz. 27-én már Bécsben Mátyás fogadta, de többet nem tudott kieszközölni, mint azon igéretet, hogy írnak Nyárynak és Homonnainak, maradjanak csendesen. [1]) Mielőtt azonban végleg döntött volna Mátyás, egyelőre elégnek tartotta a rendeket figyelmeztetni, hogy a választás végrehajtása előtt be kellett volna várni a császár elhatározását, s felhivni Rákóczyt »a császár tanácsurát«, hogy a béke fentartására ügyeljen. [2]) Azonban a főherczeg és magyar tanácsosai csakhamar kibékültek az eszmével, hogy az öreg higgadt s kalandos vállalatokra nem hajlandó Rákóczyt meghagyják — s még csak a meghagyás föltételeit latolgatták. [3])

Midőn Mátyástól a levelek megérkeztek Rákóczyhoz és a rendekhez: az épen Fogarasban tartózkodó fejedelem öszszehívta a tanácsurakat s a közelben lévő urakat és rendeket s a főherczeg levelét elibök terjeszték.

A rendek azonnal válaszoltak. Bőven kifejték a főherczeg előtt, hogy a választást ők nem halaszthatták tovább oly körülmények közt, midőn Homonnainak s az ő érdekében a nagy tekintélyű Nyárynak föllépése, Báthory Gábornak köve telései s a prédára éhes hajdúknak készülődése válságoss

[1]) Rákóczyak kora I. k. I. 142—3. ll.

[2]) L. Törv. és Irom. LIV.

[3]) Simon zágrábi pp. Erghelius Ferencz bosniai pp., Erdődy Tamás, Draskovics János és Istvánffy M. opiniót terjesztettek Mátyás fhghez, melyben kifejtették, hogy Erdélyt vissza kell csatolni a magyar koronához, ennélfogva Rákóczynak nem a fejedelmi, hanem a vajdai czím adassék meg. Ezenkivül »apellationes causarum e Trannia in curiam regiam deinceps transmittantur, atque inde remissae, executioni demandentur.« — Továbbá: »Temporibus quoque comitiorum et ipse vaiuoda vel per se comparere vel certos suos nuncios, sicuti et ipsi Transilvani, ad instar reliquarum partium coronae Hungariae annexarum mittere debeant et teneantur.« Homonnait le kell ültetni. Különben — vették oda végül — ha lehetne, jó volna Erdélyt »inter duos litigantes« elfoglalni s egy kath. embernek adni, ki megtartsa ő felségének. (Ered. a titk. levéltárban.)

tették a helyzetet Erdélyben és nekik a szabad választás megtartásáról gondoskodniok kellett. [1])

Másnap ápril 19-én Rákóczy is írt. Kifejté, hogy minő kényszerűseg volt az, mely őt a választás elfogadására birta. Bizony, mondá, Erdély nem alkalmas hely meggazdagodni. Krausenek Pál (Rudolf biztosa) úgy kipusztította azt, hogy a szász lányok fülében a függőket — s a fejékeken a tűket sem hagyta meg. [2])

Ez alkalommal a portáról küldött követeket s Homonnai megbizottját is fogadta [3]) s onnan Fehérvárra ment.

XI.

A sz. György napra kitűzött országgyűlést nem lehetett megtartani az e czélra kijelölt napon, mert a kedélyek még nem voltak annyira lecsendesedve, hogy a szervezés nagy munkáját végre lehetett volna hajtani — azonban ekkorra már annyira megnyugtató kilátás volt a békére, hogy Rákóczy kitűzhette a gyűlés határidejét. Május 7-ről szétküldte a meghivót a jún. 10-én Kolosvártt megnyitandó országgyűlésre. [4])

A fordulat a felső-magyarországi urak magatartásából származott. Homonnai törekvései ugyanis a közbékére nézve mind veszélyesebb színt kezdettek ölteni. A hajdúság nagy részét maga részére vonta, [5]) lépéseket tett, hogy Báthory Gábort is a maga részére nyerje, s a közvetítő Nyáry volt, mindkettőnek rokona, ki e végett tekintélye egész súlyát a latba vetette. [6]) De veszedelmesebb volt, a mint a törökkel tractált, kitől újabban is zászlót, botot fogadott el s kik mindenütt királynak czímezték, ezenkivűl összeköttetést tartott a basákkal, különösen a budai basával, kihez untalan járatta követeit. [7])

---

[1]) L. Törv. és Irom. LVI. *a)*

[2]) U. o. LVI-ik sz. *b)*

[3]) Weiss Annalesei 19?.

[4]) L. Törv. és Irom. LVII.

[5]) L. Szilasyhoz márcz. 30-ról irott levelét, Rákóczyak kora I. 135.

[6]) L. Nyáry márcz. 31-ki levelét u. o. 138.

[7]) Mátyás főherczeg ápril 7-ről írja a császárnak, hogy Homonnai nagyon jár a fejedelemség után, s e végből a törökkel praktikál, különö-

Épen ezzel fordítá el magától a magyarországi urakat. Bocskay halála után a Tiszán túl való megyék visszacsatoltattak, Szatmár kézbeadását Bocskay Miklós mindig halogatta — mint közönségesen tudták, Homonnai számára tartogatta, [1]) ki Bocskay István egész örökségét akarta megszerezni, t. i. nemcsak az erdélyi, hanem a magyarországi fejedelemséget is. Magyarország integritásával ezt az ottani urak nem tartották megegyeztethetőnek s Kassán márcz. 23-án a tizenhárom vármegye országgyűlést tartott.

E gyűlés Homonnay törekvései ellen egész határozottsággal föllépett. Eltiltá a hajdúk zavargásait, gyűlésezéseit, s elrendelék, hogy azok zászlók alá sorakozzanak. Bocskay Miklósnak meghagyták, hogy Szathmárt haladéktalanul bocsássa vissza. Homonnait, »ki pogány kézbe akarja adni hazánkat és annak libera electioját« felhivták, hogy üljön le, s követeket küldtek ki, »ki legelőször a maga személyét keresse meg, annakutána szolgáit: nemes embereket, kik tagjai országunknak, elvegye ő nagysága háta megől, és jószágait confiscálja«, ha t. i. jó szántából nem enged. [2])

E határozat Homonnai törekvéseinek élét vette. De ezzel nem ejtették el az ő erdélyi fejedelemjelöltségét. Ápril 19-én Rozgonyban értekezletet tartottak a felső-magyarországi urak, melyen Thurzó és Dóczi, mint királyi biztosok Homonnaival értekeztek. Itt tudatta velök Homonnai, hogy ügyei a portán, s a budai basánál jól állanak. Azt a hirt közölte velök, hogy ezek Rákóczy megválasztásáról hallani sem akarnak; azt a kapucsi basát, ki a Homonnainak szánt athnámét Rákóczynak adta, megölette a vezér, s házát is lerontotta, a deáknak pedig, ki Homonnai nevét kivakarta, fél kezét levágták. Most már készül a porta, s hadait nem a Kazul ellen vezeti, hanem Erdélyt fogja ellepni. A részgyűlés Homonnai mellett nyilatkozott, s Szuhait, a márcziusi gyűlésből felküldött követet, Kassáról

---

sen a budai basával, kinél most is van követe; s a törökök is erősen biztatják őt »ine regem intituliren, nennen und schreiben.« V. ö. a kassai végzésekkel (márcz. 23-ról) 18. art.

[1]) A kassai márcz. 23-iki országgyűlés I. czikke.

[2]) A kassai végzések 18-ik czikke.

Thurzó György és Dóczi András ápr. 20-áról azzal a felhivással bocsátották haza, hogy mondjon le Rákóczy az erdélyi fejédelemségről, s engedje azt Homonnainak át, ki egyelőre, addig mig Thurzó megjárja Bécset, csendességben fog maradni. [1]) Homonnai ez elhatározásában talán a portának is volt része, hol Balassi a Rákóczy követe még is kivitt annyit, hogy a szultán megintette csauszai által Homonnait: hadat ne vigyen Erdélyre, hanem szép szerével egyezzék ki a fejedelemmel. [2])

Az izenet, melyet Szuhay Thurzótól hozott, s főként azon körülmény, hogy ez leplezetlenül tudatta, hogy Homonnai érdekében Bécsbe utazik, rögtöni intézkedést kivántak: azonnal kellett valamit tenni azok ellensúlyozására. Ezenkivül a Balassitól kapott hir a portai fordulatról, az ottani viszonyoknak jó karba hozása szükségessé tették, hogy Rákóczy is tegye meg a kellő intézkedéseket. Nem lehetett tehát bevárni a júniusi egyetemes országgyűlést, hanem a dolgok sürgősségéhez képest a fejedelem máj. 12-éről a fő- és tanács urakat, s a nemeseket értekezletre hivta magához Fehérvárra. [3])

Nemesek és főurak szép számmal jöttek össze. Mint a politikai küzdelmekben általánosan világszerte mindenütt, a szemvedély itt is mindenik pártnál az ellenfél törekvéseit képtelenségig tulzottakká nevelte s tetteinek indokait önzésben, hazafiatlanságban kereste. Ha Homonnai nem átallotta az ő »szép apjának« sántaságát nevetség tárgyává tenni, [4]) a fejedelem párthivei nem is vádolták kisebbel, mint, hogy magyar király akar lenni. [5])

---

[1]) Thurzó levele Sepsei Laczkónál, 120 s köv. ll.

[2]) Weiss naplója 197 l.

[3]) L. Törv. és Irom. LVIII.

[4]) Márcz. 28-iki levelében.

[5]) Sennyey máj. 25-ről irja Forgácsnak : »Licebit Mtiae Vrae propediem videre tales literas a vezerio scriptas ut dominus noster sit gubernator Tranniae, Homonnaius rex Hungariae, si Romanus imperator et Mtiae Vrae permiserint, videant quid agent.« Tudatja vele Kornis Boldizsár azon hirét, hogy Homonnay mindent igér a császárnál és a portánál. »Addit dnus Cornis Paulum Nyari id apud Turcas effecisse, ut Rakoczium gubernatorem Tranniae, Homonnaium regem Hungariae constitutum vellent, eoque nomine vexillum sceptrumque Turcicum velut insignia mperii Hungarici delatum iri Homonnaio.« (Bécsben a titkos ltban.)

A fehérvári értekezlet a portai dolgokban beállott jobb fordulatot fel akarta használni. Elhatározták a portára újabb követséget küldeni, (júl. 20-án) s Veres Dávidot és Weiss Mihályt nevezték ki. Utasitásába adták sürgetni a portán az athnámet, s a szokásos jelvényeket. Ne tűrjék, hogy mint Murad idejében, a basák nevezzenek ki fejedelmet; ellenkezőleg utasitsák ezeket, hogy szükség esetében segéljék meg az országot. Erdély fegyveres erejét ne vegyék igénybe; s az országon török erő ne vonuljon át. Boksányt, Moldvabányát s Világosvárt adják vissza, s az évi adót tiz évre engedjék el. [1])

Tanácskozás alá vették a Thurzó által küldött izenetet s hogy végre Rákóczy elismertetését kivigyék, elhatározták oly embert küldeni a császárhoz, ki nála személyileg is kedvelt egyén, s erre nézve Sennyey Pongráczot szemelték ki. Minthogy pedig az ország eddigi, a három nemzet három pecsétjével lezárt leveleinek hitelességét kétségbe vonták, a Sennyeynek adott teljhatalmat a jelenlevő főurak, főispánok, székely királybirák és szász királybirák mindnyájan személyesen aláirták és megpecsételték (jún. 25-én) azt: számszerint 36-an. [2])

Maga Rákóczy is irt a császárnak: tudatta vele Sennyey Pongrácz küldetését, s bocsánatot kért, hogy ő hamarább nem küldhetett követet. Ez fogja ő felségét hűségéről biztositni (máj. 26.) Írt Mátyás főherczegnek is, (máj. 27.) kit illetőleg Sennyey meg volt bizva, hogy hozzá is térjen be. [3])

Maga Sennyey elindulása előtt Forgácsnak irt: felvilágositandó őt az iránt, hogy az országban senki sincs, ki Homonnait akarná fejedelemnek, mindenki irtózik tőle, egyszersmind figyelmeztetvén is, hogy most midőn már külső ellenség nincs, kerüljék a belviszályt. [4])

E végre Homonnaihoz is küldött Rákóczy követet, Pécsy Simont, ki által őt személyes találkozásra hivta fel. Nem volt ettől idegen Homonnai »nagyságod előbbi minden engedelmes-

---

[1]) Weiss naplója 197—199. ll.

[2]) L. Törvények és Irományok LIX.

[3]) Rákóczynak mind két levele máj. 25-ről meg van Bécsben, a titkos ltban.

[4]) Sennyey levele Forgácshoz (a titkos ltban) Fehérvár 1607, máj. 25-ről.

ségre szoktatott fiát, várjon, úgy minden idegenséget szivéből kivetvén, mindenekről nagyságoddal bizvást szólhassak« — irá Nagy-Bánya máj. 30-ról,[1]) s a találkozás megtörtént. Homonnai lemondott ugyan igényeiről a fejedelemséghez, de Bocskay koronáját magánál tartá, s Husztot és Kővárt sem adta ki kezéből.

XII.

Kolosvárra jún. 10-ére országgyűlés volt hirdetve. Homonnai Fehérvárról épen e napokban a nélkül ment itt keresztül, hogy megállapodott volna. A fejedelem jún. 9-én érkezett meg Kolosvárra [2]) de már itt kitünt, hogy közte és fia közt maradtak fenn differentialis pontok.[3]) A rendek nagy része együtt volt már a kitűzött határnapon, de Pernyeszi a kővári kapitány hiányzott. Rákóczy a rendek közbenjárására küldött hozzá új meghívót, s egyszersmind felszólitá, hogy a kővári kapitányságról mondjon le.[4]) Pernyeszi, sem meg nem jelent, sem le nem mondott, s a dolgot Homonnai vette magára, ki egyik bizalmas emberét Csernelt küldte a gyűlésre, kiegyenlítni a viszályos kérdést.[5])

Ezalatt megnyilt az országgyűlés.

Rákóczy hosszú és kimerítő előterjesztést küldött a rendekhez, melyben terjedelmes bölcsészeti és társadalmi okokkal támogatva követeléseinek mellőzhetlenségét, kéri, hogy udvartartásáról, a végházak fentartásáról gondoskodjanak, Fehérvártt az elpusztult fejedelmi palotát épittessék fel; a követek számára szavazzanak meg adót, töröljék el a jus ligatumot, vizsgáltassák meg a donatiók s inscriptiók, a harminczadok és sóaknák ügyét; azt a bujtogató székelyt, ki a székelyek közt lázadást akart támasztani, büntessék meg.[6]) Rácz György ügyét, kit még Bocskay záratott el Szamosúj-

---

[1]) Rákóczyak kora I. 150. Homonnai pünkösd napján (jún. 3) ment át Kolosvárra. Segesváry Bálint (Mikó IV.) 170-ik l.

[2]) Segesvári Bálint 170-ik l.

[3]) L. Törv. és Irom. LXI.

[4]) L. Törv. és Irom. LX.

[5]) Rákóczynak júl. 17-én Fejérvártt kelt levele Pettkyhez.

[6]) U. o. Törvények és Irományok LXIII.

várba, vizsgáltassák meg; a székelyek adják meg az ökör-sütést; Kővárnak és Husztnak e két fontos végháznak ügyét intézzék el, minthogy azok még mindig Homonnai kezén vannak; követeljék be a szászoktól a hátralékos sz.-mártoni adót.

A rendek tárgyalása hosszas időt vett igénybe: nem csak közjogi és közigazgatási, hanem törvénykezési téren is sok reformra, sok új intézkedésre volt szükség, részint az elharapózott visszaélések megszüntetése, részint a viszonyok által teremtett új állapotok megszilárdítása végett; s egy egész törvénykönyvet, 62 articulust állítottak össze, melyek elvei a multban a történeti hagyományokban gyökereztek ugyan, de melyek mégis, minthogy a régiből sok nem volt megtartható, új fejlődés csiráit rejtették magokban.

A fejedelmi propositiók egyik leglényegesebb pontja a jus ligatum eltörlése volt. Mig Báthory Zsigmond alkudozott Rudolffal, következetesen minden országgyűlés, mely Prágába kiegyezési követséget küldött, a jus ligatum fentartását sürgette. Nemcsak a Báthoryra való tekintet volt itt irányadó, hanem a magánérdek is. Az elkobzott jószágok közűl sok nagy befolyásu egyén kezén volt jus ligatummal elvett jószág, többi közt volt olyan is elegendő, mely a jus ligatummal sujtott Báthory István, Endre és Boldizsár jogán Báthory Gábort illette. Ő támadási szándékát igényei ki nem elégitésével indokolta, s midőn legalább egyidőre felfüggeszté követelését, azon az alapon tette, mert kielégítése kilátásba volt helyezve. Épen ezért nem lehetett tovább halasztani a kérdés tárgyalását, de azt ugy mint a fejedelem kivánta, teljesen nem akarták eltörleni a rendek — ezért tehát a középutat követték: elhatározták ugyan, hogy Gálffy és Gyulay megöletése óta a törvénynyel ellenkezőleg kiadott donatiók érvénytelenek: de a visszaperlést oly föltételekhez kötötték, hogy maga ez a törvény több tekintetben illusoriussá lett. És ennek folytán rendezni akarván a levelek elveszése és az események folyama által kuszálttá lett birtokjogi viszonyokat: kimondák, hogy csak az igazságos nova donatiók érvényesek, ellenben Mihály, Básta, Székely, s a biztosok adományai érvénytelenek. Ezzel a jus ligatum csak enyhitve, s nem eltörölve lett: és Báthory nem kapta vissza uradalmait.

A fejedelem által a külföldi követségre kért adók megszavazását elhalasztták, de a hátralékok beszedését elrendelék.

Egész szász dézsmát ne adományozhasson a fejedelem.

Görgény mint fiscálisjószág vétessék vissza és csatoltassék a fiscushoz. Elhatározák, hogy a zászlós uradalmak csatoltassanak vissza az országhoz.

A szabad hajdúság, mint katonai intézmény eltöröltetett, s maga a szabad hajdú nevezet is örökre eltiltatott: tartson a fejedelem hópénzes hadat. A székelység is, ha táborba száll, ne szálljon a megyékre vagy a szászokra.

A rablókhoz csatlakozott papok, mesterek és deákok ellen megujiták az 1601. törvényt.

Intézkedtek, s legtöbbnyire a szokott alapon, az orvok kergetése, a szökött jobbágyok, gyüjtogatók, dézsmák, harminczadok, kereskedés, só ügye, a veszedelem idején a nemesség elől elzárkozó városok ügyében. Eltilták a barom- és bőrkivitelt. A nemesek házaik szükségére régi szokás szerint kapjanak sót. Kinek Bocskaynál letett jószága van, kapja viszsza. Megengedték, hogy a cath. papok Kolosvárra, (s Várad kivételével) a többi helyekre is bemehessenek gyóntatni, keresztelni, de functiójok végeztével távozzanak a városból. Az erdélyi perrendtartást kiterjeszték a kapcsolt részekre. Hálával vették, hogy a fejedelem, tekintve az országos inséget, a dézsma arendát elengedte.

Kiváló fontosságú törvény volt az, melylyel Bocskay végrendeletét, minthogy ő az országnak olyan részét is hagyományozta el, melyhez nem volt joga, semmisnek jelenték ki: ez volt az első alkalom, melyben szabadon nyilatkozhattak Bocskay ellen, s siettek is megragadni azt.

Pernyeszyt, ki Kővárt a megintés daczára sem adta ki, nóta alá vetették.

Fontos, s a törvényhozás egy nevezetes részénél resensussal találkozott törvény volt az, melylyel a szabad vallásgyakorlat meghagyása mellett a jezsuitákat kitilták az országból. A kérdés heves vitát idézett elő. A jezsuiták ajánló levelet mutattak fel Rudolftól, melyből kitűnt, hogy utólagosan eszközölték ki s épen ezért, még inkább pedig azért, mert titokban

jöttek be, a nem cath. többség kitiltásukat kivánta. A catholicusok kitették magokat érdekökben: de a kérdés szavazatra bocsáttatván, leszavaztattak. Most Szilvásy, Kornis, Kálnoky, Béldi, az unitáriusból nem rég catholicussá lett Trauzner, s a többi jelenlevő főurak magok és a távol levők nevében jún. 10-én benyujtották tiltakozásukat, s a fejedelem a törvény végrehajtásakor bizonyítványt állított ki mellettök. S egyszersmind a rendek június 20-ról és a fejedelem június 24-ről felterjesztést küldtek Rudolfhoz, melyben sajnálatukat fejezék ki, hogy a császár közvetítése későn érkezett hozzájok, s az elsők okaikat, az utóbbi mentségeit sorazza fel, hogy miért nem lehetett a császár kivánatát teljesitni. [1])

A fejedelem a törvényeket jún. 24-én erősítette meg,[2]) a gyűlés jún. 26-án oszlott el [3]) s ugyanez napon Rákóczy bizonyitványt adott a jezsuitáknak,[4]) kik a törvény határozata következtében csakugyan elhagyták az országot.

Ráczot az octavalis terminus szabadlábra tette.

XIII.

Prágában a császár kormánya, de maga Mátyás főherczeg is Erdély irányában reservált állást foglaltak el. Ellenére a zsitvatoroki békének, s a szabad választást megerősitő leiratnak, nem mertek egyenesen belevágni e kérdés eldöntésébe: de semmi, a jogok fentartására vonatkozó dolgot nem hagytak megkisérletlenül. Igy Pozsonyba a jún. 24-re hirdetett, s utóbb aug. 25-re halasztott országgyűlésre meghivta Erdély rendeit is, hogy követeik által képviseltessék magokat. [5])

Épen ebben az időben megállapodásra jutottak Prágában Erdély jövendő kormányára nézve. Báthory Gábor a tavasz óta látszólag nyugodtan viselte magát, sem a töröknél, sem a hajdúknál nem tett többé lépéseket saját érdekében, s magában Erdélyben sem tett többet, minthogy egyes befolyá-

[1]) L. Törvények és Irom. LXV. és LXVII.
[2]) U. o. LXII *b*) *c*).
[3]) U. o. LXVIII.
[4]) U. o. LXII. *d*).
[5]) U. o. LXIV.

sosabb embereket igyekezett lekötelezni. Az ő érdekeit Forgács Ferencz és Dóczy András fogták fel, s közvetitették Rudolfnál, Mátyásnál. E két úr Erdély visszacsatolásának buzgó apostola volt még azon az áron is, hogy fegyverrel hódítsák vissza s több mint egy tizeden át mitsem hagytak el kisérletlenül. Csakugyan a prágai kormány beleegyezett, hogy Homonnait grófi czimmel s a tőle visszakivánt birtokok nála hagyásával, ki fogják elégitni, [1]) s elhatározta, hogy Erdély kormányzójává Báthory Gábort nevezi ki, sőt jún. 23-án ezen kineveztetést az erdélyi rendekkel tudató leiratot maga Rudolf is aláirta, [2]) biztosokká kinevezték Forgácsot és Dóczyt, elkészitették nekik az instructiót, el a leveleket az erdélyi főuraknak, az ottani rendeknek, Báthory Gábornak kettőt (egyet a biztosok számára) ugyancsak neki a megbizó levelet, s a leiratot a biztosoknak. [3]) Sőt midőn az expeditió pár napig késett, Forgács Ferencz ugyancsak sürgeté azok kiadását, [4]) s ajánlá, hogy Molárd mint biztos küldessék Erdélybe. [5])

---

[1]) A magyar cancellár Homonnai kielégítése ügyében jún. 19-én előterjesztést tesz, melyben irja, hogy multkori memorialejában elfelejtett e tárgyról írni. Ajánlja, hogy azon 300,000 tallérnál többet érő birtokokat, melyeket felső M. O. Homonnaitól visszakiván, adományozná Homonnainak »addito insuper comitis de Homonna Graff nuncupati honore; sub ea tamen cautione, ut coronam Turcicam et quicquid a Turca honoris vel praerogativae sumpsit, id inversum sacr. Mtis caes. potestati subdat « (Másolat a bécsi titk. lt. Hung.).

[2]) L. Törv. és Irom. LXVI.

[3]) Mindeniknek külön-külön a fogalmazványa több darabban meg van Bécsben, a cs. k. titk. ltárban.

[4]) Forgács Ferencz, Prága júl. 27-ről írja Baruitiusnak : »ut illud (negotium) ante diactam executioni demandarent, ne Homonnayo occasio relinqueretur, molimina sua prosequendi, alia quoque magna incommoda vitari possent, si tempestive resolutio suae Mtis in effectum deduceretur. Scrupulum illum quoque sublatum existimo de vayvodae appellatione, quia de legibus regni constat temporaneum tantum officium non perpetuum Tranniae vaivodatum fuisse, et ad beneplacitum regis conferri solitum.« Kéri tehát a levelek mennél előbbi expeditióját. (A titk. ltban.)

[5]) Igen érdekes Forgács Ferencznek e tárgyban Prága, jún. 28-án kelt és Stralendorffhoz beadott emlékirata. Ebben javasolja Molard csatlakozását az erdélyi biztosokhoz. »Cui tamen alius titulus quam praesentis negotii titulus inducendus est, ne res ante tempus avulgata difficultates aliquas incurreret,« pl. azon ürügy, hogy ő felsége őt Felső-Magyar-

A már teljesen elkészült expeditiót azonban nem adták ki: valószinűleg azért, mert Sennyey az erdélyi követ megérkezett Prágába, s várták a vele kezdendő alkudozások eredményét.

Sennyey megérkezése után azonnal értekezett Forgácscsal. Megakarta győzni a buzgó főpapot, hogy Rákóczy csak kénytelenségből fogadta el a fejedelemséget, s kész is arról minden pillanatban lemondani, s hogy Homonnai az erdélyieknek semmi áron sem kell. Forgács azonnal (júl. 2-án) tett a minisztereknek jelentést: de szivökre kötötte, hogy a Báthoryra vonatkozó terveket valahogy el ne árulják, mert az dugába dönthetné a dolgot. [1])

Forgács nagy befolyásu ember Rudolf udvarában, ki épen ezekben a napokban neveztetett ki esztergomi érsekké. A mellett volt egy júl. 3-án beadott emlékiratában, hogy Sennyeyvel keményen kell beszélni, nem kell neki semmit engedni s Báthorinak e jeles indulatú és a cath. vallásért oly buzgó ifjunak jelöltségét fenn kell tartani. [2])

---

ország s a határszélek megvizsgálására küldi. Ecsedet illetőleg, mely most Báthory Gábor kezén van, javasolja »ut vel arcem illam suae Mtis beneficio vita solum durante obtineat, vel etiam post obtentum principatum iuxta placitum suae Mtis iure revideri negotium non abnuat.« A bányászatot illetőleg, bányák jelenleg Erdélyben nem műveltetnek, arany ezüst csak a folyókból nyeretik, melynek hasznát a fejed. húzza. Igaz, hogy Nagybánya műveltetik, de ez a somlai Báthoryak birtoka, melyet Szathmárért cserébe kaptak. A várak és megyék visszacsatolását illetőleg, azok még nincsenek Báthory kezén, de nem is állithatja azokat vissza, csak ha a Bocskay és Rákóczy párti várnagyokat és kapitányokat el nem mozditja, s helyökbe a maga embereit nem teszi. (A titkos levéltárban Bécsben. Eredeti).

[1]) L. Törv. és Irom. LXIX.

[2]) Forgács, Prága, 1608 júl. 3 véleményt ad Stralendorfnak, az erdélyi követtel való alkudozásról. Erősen meg kell — irja — támadni a követet (Sennyeyt), hogy honnan van, hogy az erdélyiek megfogadott hűségök daczára »principem sibimet eligant, cum Turca foedus ineant, sub ejus patrocinium totos de se tradant: quid hoc aliud esse quam sub hac adumbrata obsequii specie majestatem caesaream ludibrio exponi«? Az erdélyiek tudhatnák, hogy kétféleképen is ő fige alá tartoznak: 1. mert a magyar korona alatt állanak; 2. mert magok is hűséget esküdtek. Honnan van mégis, hogy ő fige hire nélkül kötöttek a törökkel szövetséget?

Sennyey elfogadtatása júl. 5-én történt. Boldog és hosszú uralkodást kivánt a császárnak. A helyett, hogy Erdély szenvedéseit felsorolja, elmondja kérelmeit és mentségeit — mint ezt már kétizben kifejté a főherczeg előtt, — hogy miért volt kénytelen uralkodót választani? kéri ő felségét, erősitse meg Erdély jogait, kiváltságait; ismerje el fejedelmöket s adja meg neki az őt megillető czimet. Versenytársait, főként Homonnait, korlátozza, minthogy ez egészen a törökre támaszkodik, rendelje el, hogy Husztot, Kővárt adja vissza, adja ki a megboldogult fejedelem által Erdélynek hagyott kincseket; s Kővárt azonnal adja vissza. Végül kérte, hogy a saját biztosai által kölcsön vett összegeket is térítse meg ő felsége. [1])

Közepette a prágai törekvéseknek gondolni sem lehetett, hogy Sennyey kedvező választ kapjon. De addig mig Báthory ügye el nem dűl, választ sem akartak neki adni — s nem is kapott mást, mint a szokottat: ő felsége megfontolandja a dolgot. E tárgyalások folyama alatt érkezett fel Daróczy jún. 25-iki levele a jezsuiták kitiltásáról [2]) s most természetesen kevesbbé lehetett szó Rákóczy elismeréséről. E helyett Forgács azt ajánlá, hogy Báthory Erdélybe küldésével siessenek — s hogy próbálják meg ez eszmének Sennyeyt is megnyerni: [3]) ugy hitte, hogy a jezsuiták kitiltása őt mint buzgó catholicust hajlandóvá teszi erre.

A prágai kormány e törekvéseiről mind ez ideig sem a Prágában időző követnek Sennyeynek, sem Rákóczynak sejtelme sem volt.

Azonban félni lehet, hogy Rákóczy után, ki öreg és beteges, ujabb zavarok állnak be; mert sokan áhitoznak a fejedelemségre. Most végre sikerült ő felségének egy »eximiis naturae dotibus praestans« ifjut találnia, t. i. Báthory Gábort; ajánlja, hogy ezt tennék meg vajdává, s fiatalsága tartamára adnák mellé Sennyeyt és más férfiakat kormányzókúl. A Báthoryval való tractatusokat titokban kéri tartatni; még Sennyeynek se szóljanak felőle. Az erdélyiektől végre kivánni kell, hogy a Homonnai és mások kezében tartott várakat s határszéli helyeket váltsák ki. (A titkos levéltárban, Bécsben. Eredeti.)

[1]) L. Törv. és Irom. LXX.

[2]) L. Törv. és Irom. LXVIII.

[3]) Forgács Ferencz Stralendorffhoz 1607 júl. 17-ről érdekes emlékiratot nyujtott be: Hivatkozva Daróczinak levelére (1607. június

Ez utóbbi még mindig Homonnaitól tartott, ki pedig tényleg már ekkor nem akart egyebet, mint hogy birtokjogi követelései mennél kedvezőbben intéztessenek el. [1]) Nem kevéssé döbbentette meg, midőn a budai basa július vége felé azt a csodálatos kérdést intézte hozzá: hogy miért szólitotta fel őt (t. i. a basát) az ő barátja Mátyás főherczeg, hogy ne levelezzen többé az erdélyi fejedelemmel, mert Rákóczy már az ő hivök? Rákóczy e levelet annak jeléül vette, hogy a főherczeg Homonnait ellenében elejté — pedig az valóban a budai basa elidegenitésére volt számítva — s a levelet azonnal megküldé Forgácsnak. [2]) Más számitásai is voltak a felső-magyarországiakat illetőleg: Nagy-Bánya visszacsatolása, s az ő saját ottani uradalmainak pusztitása, elfoglalása, melyekért Forgácsnál panaszt emel. [3])

Ez aggodalmak és nehézségek közepett, midőn már más vágya sem volt, mint, »hogy az égi madarak módjára« vissza kivánkozott ősi fészkébe nyugalomba, kapta a császár meghivóját a pozsonyi országgyűlésre. A határidő már rövid volt, s válaszában betegségével, és a török mozgalmakkal menté magát; különben várta a Sennyeynek adandó választ. [4])

25.) panaszkodik, hogy az utolsó erd. diéta határozatai szerint a jezsuiták onnan kiüzettek; a vallás ily megsértése miatt fölháborodva kéri, eszközölné ki ő flgénél, hogy Báthori mennél elöbb a fejedelemségbe helyeztessék; kinek hűsége és kath. valláshozi ragaszkodása ismeretes. Hogy pedig veszély ne forogjon fönn »accipiantur ab eo tam validae cautiones ac reversales ut fidei fallendae nulla sit occasio reliota.« Ha Homonnay a kezén lévő birtokok visszaadását megtagadná, annál inkább kell a vitéz Báthoryt fejedelemségre segiteni, hogy azon részeket ő flge hüségére birja; mert felső Magyarorsz. biztosságára legkivánatosb Erdélyről jól gondoskodni. Sennyey Pongráczot rá lehetne birni, hogy Báthory utait előkészitse. (Eredetije Bécsben, a titkos ltárban.)

[1]) L. Törvények és Irományok LXXII.

[2]) L. Törvények és Irományok LXXI.

[3]) L. Törvények és Irományok LXXIII.

[4]) Rákóczy, Gyulafehérvár júl. 19-éről válaszolt a császárnak. Irja, hogy megkapta ő felsége irott parancsát, mely szerint neki sz. Jakab napjára Pozsonyba kellene megjelennie. Ő flgének máj. 10-én kelt parancsát csak július 17-én kapta meg: igy tehát a határidő igen rövid, ő különben is öreg, beteges ember, ezenkivül a törökök is nyugtalankodnak; az országot tehát nem hagyhatja el. Különben is elküdte már két hónap előtt Sennyey Pongráczot, azzal végezhet ő flge. Kéri tehát, hogy mentse föl

Ugyanakkor júl. 17-én megérkezett a meghivó ugyanezen gyűlésre a rendeknek. A fejedelem aug. 6-ára részgyűlést hirdetett Gyula-Fehérvárra. A rendek természetesen mig Sennyey követségére választ nem kapnak, nem akartak e meghivó tárgyalásába bocsátkozni. Fölterjesztést készitettek a császárhoz, s egy mást Mátyás fhghez: menték magokat, hogy a levél a határidő elteltével tárgyaltathatott csak, s kérték Sennyeynek kedvező válaszszal visszabocsátását. [1])

S e levelekkel Kemény Boldizsárt küldék fel Prágába, Bécsbe. [2])

XIV.

Az a hallgatagság és szinleni tudás, melylyel Báthory Gábor szerepét játszta, oly fiatal és tapasztalatlan embernél mint ő volt, mindenesetre meglepő. Jó catholicusnak és jó császárpártinak mutatta magát; ennél többet nem kivánt a prágai kormány, s ezzel maga Forgács Zsigmond is beérte. Más kevésbbé hiszékeny ember valószinűleg komolyabb garantiákat is keresett volna, mint a szó és biztatás, melyekkel Báthory épen nem fukarkodott, de Zsigmond urnak egész politikai pályája alatt tapintathiány volt egyik gyenge oldala, s ez most is ugy belevitte a Báthory által készitett kelepczébe, hogy abból szabadulni sem tudott.

Megegyezett vele a föltételek iránt, melyeket Forgács Zsigmond szabott meg, s melyeket ő készségesen fogadott: visszaállitja a cath. vallást, s az egyházi javakat, örökre alá veti magát a magyar koronának, felajánlja hű szolgálatát az osztrákháznak, visszaadja a részeket. [3])

őt a császár ez úttól. Jelenleg elküldi Szuhay Gáspárt, ki az ő tolmácsa lesz. Ered. az áll. lt. Bécs, Hung.

[1]) L. Törvények és Irományok LXXIV.

[2]) Kazi hibásan irja (169) hogy Kemény János mint országgyűlési követ ment fel. Nem János hanem Boldizsár volt a ki felment s nem mint országgyűlési követ, hanem mint fejedelmi követ. V. ö. Bethlen VI. 508.

[3]) Forgács Ferencz, Prága, 1607 júl. 22-ről a titkos tanácsnak Báthoryt a lehető legmelegebben ajánlja. Hogy Felső-Magyarország »quae plerique fons et origo seditionum esse consuevit« nyugton maradjon; oly embert kell Erdély fejedelmévé tenni, kinek hűsége és vitéz-

Forgács Zsigmond megnyerte testvérét Ferenczet, a nagybefolyásu főpapot, kinek magának is tetszettek a föltételek, s ki teljes erejével igyekezett, hogy az államtanácsot, s a főherczeget megnyerje. [1]) De az államtanács még nem látta eljöttnek az időt, kilépni a cselekvés terére, s egyelőre több biztositékot kivánt az ajánlott föltételek komolyságáról: s még azzal is tisztába akart jönni, ha nem lehetne-e Rákóczytól is nyerni hasonló föltételeket? [2])

Bármily titokban tartattak is ez alkudozások, s bár azokból semmi sem szivárgott is ki, Rákóczy még is érezte hatását. Még az olyan ember is, mint Rácz György, kit ő szabaditott ki a börtönből, melybe nem ő csukatta, elmozditásán

sége ismeretes, s bizonyos, hogy Báthory Gábor ilyen. Ez az egyedüli mód felső M. o. és Erdély biztositására. Báthory elfogadja oly föltételek alatt is a fejedelemséget »quas nemo alter oblaturus esset, neque praestare posset; imo nullus iis conditionibus onus administrationis Tranniae sustinere vellet....« A Báthory által tett ajánlatok ezek: »Offert restitutionem religionis catholicae et bonorum ecclesiasticorum, offert perpetuam submissionem et dependentiam a corona Hungariae, offert studium et fidele servitium inclytae domui Austriacae, offert tot comitatus, quos ab Hungaria abruptos longa serie annorum principes Tranniae possiderunt.« De legtöbbet ér ha ő fígének Erdélyben oly vajdája lesz, kiről a f. m. országiak tudhassák, hogy ő fíge akaratára mindent megtett. Senynyeynek szólhatnak a dologról, de a Báthory föltételeit nem kell mind elmondani (Bécsben, a titkos levéltárban.)

[1]) Forgács F. Bécs júl. 29-ről javaslatot intéz Mátyás főherczeghez melyben sietteti, hogy Erdélyt Magyarország megfékezése szempontjából is el kell foglalni. Ajánlja, hogy hivják ki Rákóczyt s tegyék helyébe Báthoryt, kit az erdélyiek is elfogadnának. Ajánlja, hogy beszéljen Senynyeyvel is.

[2]) A kriegsrath 1607, aug. 2-án Prágába a császárhoz opiniót ad be Sennyey, az erdélyi követ által ajánlott föltételekről s továbbá Forgács és Mátyás fhg javaslatairól. Javasolja, hogy Forgács tovább alkudozzék Báthoryval, hogy az általa ajánlott föltételekről teljes bizonyosságot szerezzen. De ez esetben is csak a *vajdai* és nem *fejedelmi* méltóságot ajánlja megadatni. Ajánlja, hogy próbálnák meg Rákóczyt is titokban, minő föltételeket ajánlana ő fgének. Aztán a császár határozzon, kit választasson meg a magyar diéta által Erdély fejévé. Sennyey Pongráczot jó szavakkal kell tartani vagy egyenesen a magyar diétához utasitni. (Ered. bécsi áll. lev. Hung.)

munkált [1]), s ha nem is birt tudomással róla, hogy Báthoryt versenytársaúl állitották fel, azt látta, hogy minden ügyben, minden kis dologban elmozditásán törekednek. Főként Forgács Ferencz, ki minduntalan aggságát, bénaságát, süketségét hánytorgatta [2]), folytonosan Homonnaival fenyegette, [3]) s még Szamosújvár ellen is támadást intéztetett, Huszt, Kővár dolgát nem hagyta elaludni, s azokat, kik jószágait pusztiták, pártfogásával takargatta. [4]) Valóban úgy volt intézve a dolog, hogy a látszat egészen Homonnai ellen legyen intézve, hogy a valódi versenytárs ügyét annál biztosabban támogathassák. S a szegény öreg törődött ember békén és zúgolódás nélkül türte a bántalmakat, s buzgalommal és erélylyel igyekezett azok rossz következményeit elfordítni.

Ilyen körülmények közt, midőn nem tudta ha megtámadtatik-e és minő ürügy alatt, szükségesnek látta összehivni az országgyűlést, annyival inkább, mert az adó megszavazásának kérdését a közelebbi országgyűlésre halaszták. A meghivót aug. 27-ről küldte szét, s a határidőt szept. 4-ére tűzte Enyedre. Várta, hogy a portáról s Prágából megérkeznek a követek, megfogják jelentéseiket tenni, s a végházak fentartásáról való gondoskodást főtárgyúl tűzte ki. [5])

A mint az országgyűlés ki volt hirdetve, Báthory sürgetni kezdé, hogy a jus ligatum ügye hozassék elő: a kolosvári végzések közt azon articulus, mely e tárgyban hozatott, név-

---

[1]) Szalankeméni Rácz Györgynek van Bécsben a titkos ltban egy fölterjesztése a császárhoz, 1607 júl. 28-ról, melyben irja: politis Transilvanorum verbis in omnibus non est locus dandus, quin in futura regni dieta talis vir istuc substituendus, qui fidelissimus Mti V. s. habeatur, neque Turcis amicus: cum constet quid tot vicibus Trannia facere tentaverit, impraesentiarum quoque diverso ducatur sensu.

[2]) Törvények és Irományok LXXV.

[3]) Forgács Zs. 1607, aug. 7-ről irja Rákóczy Zsigmodnak: Homonnaitól megtudta, hogy micsoda actiót inditott meg ő (t. i. Rákóczy) Huszt vára miatt. Figyelmezteti, hogy várjon a magyar dieta végéig, ott eldől Erdély sorsa. Egyébiránt ha Rákóczy Homonnai ellen fegyverrel fog föllépni, ez esetben kapott parancs folytán ő Homonnainak fogja pártját fogni (Bécsben, a titkos ltban.)

[4]) L. Törvények és Irom. LXXVII. LXXVIII.

[5]) L. Törv. és Irom. LXXVIII.

szerint nem emliti meg a jus ligatumot; ő azt kivánta, hogy nevezet szerint is töröltessék el: mert vannak a kik azt mondják, hogy tényleg nincs eltörölve. [1])

A gyűlés Enyeden a kitűzött időben szept. 21-én megnyilt; de vagy nem hozta elő a jus ligatum dolgát a fejedelem, vagy a rendek nem tudtak kiegyezésre jutni, tény az, hogy határozat ez ügyben nem történt.

A követségekhez fűzött reményeiben is csalatkozott Rákóczy: a portán fentarták a kért várak kiadása iránti követelést, s Sennyey szept. 10-ről Kemény Boldizsárt azzal a hirrel bocsátá vissza: hogy a sok mutatio (a jezsuiták kitiltására vonatkozó törvényt érti) tartóztatta fel az alkudozás befejezését, [2])

Ily viszonyok közt a gyűlés csupán az adóügy megszavazására szorítkozott. Minthogy a porták összeirásával még nem készültek el s a múlt gyűléseken kivetett fejadót terhesnek tartották, akkép akartak az adófizetőkön könnyiteni, hogy minden nyilas háztól 28, fél nyilas háztól 14 s zsellértől 7 pénzt szavaztak meg: még pedig megyékre, szászokra, székelyekre s városokra egyiránt. A követségek költségeire 6, 3 és $1^1/_2$ pénzt szavaztak meg.

Elrendelék, hogy Vajda Istvánnak Temesmegyében fekvő Monostor vára fentartására forditott költségeit a tulajdonos Török István téritse meg. [3])

Ezzel a gyűlés, miután még Bocskay Miklósnak is válaszolt Vécset illető követeléseire,[4]) szept. 25-én eloszlott.

XV.

Nem sokkal az enyedi gyűlés eloszlása után Rákóczy súlyosan megbetegedett, s Forgácsnak első gondolata volt, hogy ez lesz az erdélyi ügyek legkönnyebb megoldása. [5]) Azon-

---

[1]) L. Rákóczy kora I. 166 l.

[2]) L. Ugyanott I. 162. l.

[3]) L. Törvények és Irományok LXXIX.

[4]) L. Törvények és Irományok LXXXIV.

[5]) Forgács Zsigmond Kassa oct. 12-rŏl irja Stralendorff Lipótnak: »Significare insuper etiam ill. ac mag. Dni Vrae debeo, hac hora mihi

ban Rákóczy felgyógyult s a remény, hogy Báthoryt minden nehézség nélkül bevihessék a vajdaságba, nem teljesedett. Ellenkezőleg a fejedelem méltatlankodva, hogy a Homonnaival létrejött megállapodás föltételei nem hajtattak végre, hogy Pernyeszi még se hódolt meg: kiméletlenül végrehajtotta a júliusi törvényeket. A dolog Magyarországon nagy feltűnést okozott, s a magyarországi rendek, Kassa okt. 13-ról két követet, Kellemesy Mihályt és Bornemisza Miklóst e tárgyban Rákóczyhoz küldötték. [1])

Mire azonban ezek oda értek volna, új zavarok új felforgatással fenyegették az országot.

A porta Rákóczyt németesség miatt gyanuba vette, s e gyanunak tápot szolgáltatott azon körülmény is, hogy a kikötött várakat még sem szolgáltatta kézhez. Ha Görcsi Mehemed pasa későbbi vallomásának hitelt adhatunk, az ő befolyása és akarata hozta létre az ezen időben kitört hajdú mozgalmakat. Ezek felkelésére ürügy nem hiányzott soha, s ha vezető kéz »tutor« volt, a fölkelés is létre jött. Tény az, hogy a végházak rossz karban voltak, az őrség el akart széledni, mert nem fizették őket, mert élelmi szereket nem kaptak s mert már is sokkal tartoztak nekik. Ily körülmények közt hivogatta ma-

---

nunciatum esse Sigismundum Rakoczy lethaliter decumbere; quem si mori contingat, auguramur dom. Gabrielem Bathory, cum Transylvani ipsi faueant, vaywodatui surrogatum iri. Quo casu quid nobis faciendum esset, a sua Mte caes. ac regia et illustr. ac magn. Dne Vestra edoceri demisse cupimus. Nos quidem contrarii non sumus, ut Bathoreus vaywodatui praeficiatur, cum propter alias causas tum praecipue quod assecurationem iam ediderit de catholicae religionis in Transylvania conseruatione et cessione bonorum in istis partibus habitorum, id quod et ill. et magn. Dtione Vrae probe constat«. (A titkos ltban.)

[1]) Forgács Zs. és Dóczy András Kassa, 1607, oct. 13-ról irják Mátyás főherczegnek: »res Transilvaniae in pacato sunt, quia vero quorundam fidelium suae mattis bona Sigismundus Rákoczy confiscari curaverat unacum statuum és ordinum harum partium voto Michael Kellemessy et Nicolaus Bornemiza illuc propterea ablegati. De electione novi alicuius waiwodae, dum hic spiritum ducit, nihil certi neque alius hoc superstite superinduci potest. Grauiter autem decumbere dicitur, quem si expirare contigerit, plurima Bathoreum suffragia habiturum putamus.« (A titkos ltban Bécsben.)

gához Ali a budai basa a hajdúk főembereit, [1]) kik a szolnoki béggel s más törökökkel Debreczenben okt. végén gyűlést tartottak, s elhatározták, hogy a Szikszó alatt levő népséggel itt táborba szállanak, s királyt fognak választani, [2]) s kik csakugyan tényleg zajongni s gyülekezni kezdtek.

A mozgalmak hirét Rákóczy csaknem egyszerre kapta meg Forgácstól és Báthorytól. Az első felhivta, hogy maga is szálljon táborba ellenök, [3]) az utóbbi pedig felajánlotta az erdélyi rendeknek közreműködését ellenök. [4])

E levelek s a jószágkérdés ügyében kiküldött biztosok csaknem egyidőben érkeztek Erdélybe. Rákóczy nov. elejére a főurakat Kolosvárra tanácskozásra és törvényszék tartására hivta össze, de ezek a más két nemzet jelenléte nélkül tanácskozásba venni nem akarták a követek által elibök terjesztett pontokat s válaszukat is ily értelemben adták ki, [5]) daczára, hogy a fejedelem a királyhoz (t. i. Rudolfhoz) való hűségre intette őket. [6])

Erdélyben és Erdélyen kivül Homonnait gyanitották, hogy a mozgalom intézője, ezt hitte maga Rákóczy is. [7]) Ő felajánlotta a hajdúk leverésére jó szolgálatát, saját hadait s a két Oláhország segitségét is, s a magyarországiak ezt annál örömestebb fogadták, mert a hajdúk, bár ennek akaratja ellenére, Homonnait kezdték mint királyt emlegetni.[8]) S valóban Magyaror-

---

[1]) Hatvani III. k. 232 l.

[2]) Hatvani III. k. 231 l.

[3]) L. Törv. és Irom. LXXX.

[4]) L. Törv. és Irom. LXXXI.

[5]) L. Törv. és Irom. LXXXIV. Semmi kétség, hogy az a Kellemesiéknek adott válasz: igazolja ezt az enyedi gyűlésre való hivatkozás is.

[6]) L. Törv. és Irom. LXXXV.

[7]) L. ennek válaszát e tárgyban Magyar Történelmi tár XIII. k. 141. l.

[8]) L. Törvények és Irom. LXXXIII. és LXXXVI. sz. Azonban hogy Homonnainak nem volt része benne, mutatja ennek Forgácshoz és Dóczyhoz irott levele, melyet ezek nov. 9-ről küldtek fel Mátyásnak. Sajnálkozik a hajdúk fölkelésén; fölajánlja ellenökbe magát és fegyvereseit. Kéri, hogy ne adjanak hitelt az ellene terjesztett rágalmaknak, »nam existens ego verus sincerus ac fidelis servitor suae mtis perlubenter et acceptatissime penes fidelitatem suae mtis ob amorem suae mtis, utque

szágon komoly készületeket kezdtek ellenök tenni, táborba szállottak sőt maga Báthory is, ki leplezetlenül megirta Rákóczynak, hogy őstől maradt jószágai vissza nem adásáért nehézsége van ellene, jelenté hogy »féllába kengyelben« [1]) s sürgette az erdélyieket, hogy a segélyt, az oláh és székely hadakat Bihar vármegyébe szállítsák. [2])

Rákóczy igyekezett, hogy a mozgalom elnyomására segélyt vihessen ki: de az ujon kinevezett moldvai vajda maga is segélyt várt Rákóczytól, [3]) Radul nem biztatta, ő a különböző bizonytalan tudósitások közt nem tartá tanácsosnak kivezetni hadait, s jobbnak látta a sürgetésekre egyelőre mentegetőzéssel válaszolni: [4]) valódi és főmentsége pedig az volt, hogy Sennyey követségének eredményéről mind ez ideig nem volt tudomása.

És Sennyey csakugyan a nélkül hagyta el Prágát, hogy valami határozott választ hozhatott volna magával. Nov. 8-án Bécsbe érkezett, [5]) tovább egy hónál tartózkodott ottan, mert a végválasz kiadásával mindig késtek, s utóbb is nem akarván tovább várni, annak utánaküldésével biztatták. [6])

---

illi complaceam, non curarem etiam propriam meam vitam deficere.« (Eredetije Bécsben, a titkos ltban.)

[1]) L. Történelmi Tár XIII. 134. s köv.

[2]) L. Törv. és Irom. LXXXVIII.

[3]) L. Törv. és Irom. LXXXII.

[4]) L. Törv. és Irom. XC.

[5]) Sennyey, Bécs nov. 9, írja Molardnak, hogy ő fige akaratából elhagyván Prágát nov. 8-án Bécsbe érkezett, kéri, hogy siessenek a comissariusok küldésével, hogy Erdélyben valahára nyugalom legyen. Ez írásban a hajdúk zavargását is a commissariusok kiküldésének sürgetésére használja fel: »praemissis enim datis ad principem et ordinem literis quibus adventus commissariorum significantur, multo commodius suae majestati servire possum.« E napról Stralendorffhoz is írt. (titkos ltárban). Nov. 16-ik Molardhoz irt levelében ismét sürgeti a commissariusokat: kik a fejedelem magán ügyeiről, a Makoviczán praetendált kir. jogokról, s a folyamodványban feljegyzett tartozásokról is kapjanak instructiót (U. o.)

[6]) Sennyey decz. 19-én Bécsben kelt, s a titkos tannácsosokhoz intézett levele Bécsben, a titkos ltban. A biztatást Kutfeői György kamarás hozta meg. Panaszkodik, hogy pénze már elfogyott, adósságra él. (U. o.)

Ez a végválasz pedig, mit akkor Sennyey várt, nem más volt, mint felszólitás Rákóczyhoz, hogy engedje át a fejedelemséget, természetesen illő kárpótlás mellett Báthory Gábornak; annak kiadását úgy látszik épen ezen mozgalom tartotta vissza, mely mind fenyegetőbb alakot kezdett ölteni. A budai basa épen nem tagadta részességét, mint a magyarok védelmezője viselte magát s nyiltan tudtokra adta a magyarországi uraknak, hogy ha haddal támadnak azokra, védelmökre ő is fel fog kelni. [1]) A hajdúk pedig még mindig Homonnai nevét emlegetve, [2]) folytonosan előnyomultak: már Szikszóig hatoltak, s elfoglalva Putnokot, Tokajig barangoltak. Számuk folytonosan növekedett s erejökben és a törökben bizva, minden közvetítést visszautasítottak. Nov. 22-én Kassa alatt állottak, s kierőszakolták a szabad átvonulást a hidon. Az erő, mit a magyarországiak ellenökbe tudtak állítani, oly jelentéktelen volt, hogy kisérletet sem tehetett volna megütközni velök, s igy nem maradt más hátra, mint többszörös kisérlet után ismét megpróbálni a békés kiegyezést: s e czélra a magyarországiak Homonnait, s az erdélyiek Sarmaságit nevezték ki biztosoknak. A találkozás a hajdú vezérekkel Kis-Hernád mellett Ináncson történt, Muherrem tihaja jelenlétében, de itt sem mehettek semmire: a hajdúk Homonnait akarták királylyá tenni, s miután ez semmi áron sem fogadta el, ötven napi fegyverszünetben egyeztek meg, melynek határidejéül ujév napját tüzték ki.

Báthory ez idő alatt mintegy 3000 emberrel s taraczkokkal átkelt a Tiszán s Tarczal és Tokaj közt táborozott. De megintve az egri basa által — nem ellenséges szándékkal. — Ellenkezőleg ki akart velök egyezni, s e czélból alkudozást

---

[1]) L. nov. 1-én kelt levelét, Tört. Tár. XIII. 144.

[2]) Forgács Zs. Mátyásnak, Kassa, decz. 15-ről irja, hogy a hajdúk határozattan kijelentették, hogy őket az istenen kivül csak Homonnay Bálint tudja lecsendesitni; egyszersmind követelik, hogy azok kik a Bocskayféle mozgalmakban ő figének esküdtek hűséget, mint Dóczy András, Alaghy Ferencz, Daróczy Ferencz, Hosszútóthy Ist. az országból eltávolittassanak. Homonnay igen megháborodott a hajdúk e szemtelenségén, s hűségét minden áron be akarja bizonyitani. A bécsi titk. lt.

kezdett. Ugyanakkor Rákóczyval is próbált megalkudni, s Imrefyt, legbizodalmasabb emberét futtatta Erdélybe, s végre deczember 13-ról fölterjesztést intézett Rudolfhoz, hogy fölemeltetését hajtsa végre. [1])

Rudolf, ki e hajdúfölkelésnek fontosságát épen nem fogta fel, s még kevesbbé hitte, hogy az ellene is fordulhasson, abban a véleményben, hogy Báthory Gábor fejedelemmé tétele által fogja ezt elérthetni, s épen azokban a napokban, midőn a pozsonyi gyűlés az ő elmozdítására tette meg az első lépéseket — jan. 16-áról felhívta Rákóczyt, hogy mondjon le a fejedelemségről s adja azt erősebb kezekbe, [2]) és pár nappal utóbb felhivta Radult is, hogy szolgálatára készen álljon. [3])

Mig ezt meg nem kapta, Rákóczy ingadozott, s hogy közelebb legyen az események szinhelyéhez, Váradra ment ki, hol a kapitányságból Bánfy Dénest, a Báthory sógorát elmozdítá s helyére Rhédey Ferenczet nevezte ki, barátját, hívét, hogy e fontos állomáson minden eshetőségre megbizható embere legyen s miután az alkudozások folytatására Szilvásyt és Pécsyt Báthoryhoz küldé, visszatért Fejérvárra, »Déva felől a belényesi úton, sok veszélyek közt«, — mert a másik, a körösvölgyi út már nem volt bátorságos.

A hajdú mozgalom már ekkor más fordulatot nyert, olyat, melyre Rudolf és Forgácsék legkevésbbé voltak elkészülve: Tarjány mintegy 2000 hajdúval febr. elején Debreczenbe hivatott, mig a többi sereg Erdély felé indult, nem azért, mint Forgács Zsigmond hivé, hogy Homonnait tegyék Illésházy segélyével Erdély fejedelmévé, [4]) hanem hogy Báthory Gábor jelöltségét támogassák.

Valóban már meg voltak Illésházytól nyerve s már alkudoztak Báthoryval. Ezeknek a hajdúknak az volt feladata,

---

[1]) L. Törv. és Irom. XCI.
[2]) L. Törv. és Irom. XCII.
[3]) L. Törv. és Irom. XCIII.
[4]) Forgács Zs. Forgács Ferencznek Kassa febr. 8-áról irott levele. Bécsben a titkos ltárban, melyet Forgács F. febr. 22-én Stralendorffal közlött.

hogy Báthory Erdélybe vitele után Rudolf letételére segélyt adjanak. [1])

A magyar és osztrák rendek közt febr. 2-án aláiratott az a hires frigylevél, mely Rudolfnak végre is koronájába került; e hó vége felé Debreczenben a hajdúk kiegyezése Báthorival, komoly fordulatot vett, daczára a hajdúk túlzott követeléseinek, kik nem kevesebbet kivántak, mint hogy Báthory esküdjék meg, hogy az igaz (t. i. a reformált) hitben marad mind végig, a pápásokat, bálvány imádókat, arianusokat, trinitáriusokat, eretnekeket kiirtja, a portával s a császárral kibékíti az országot; Nagy Andrást hajdú kapitánynyá, nagyságossá, tanácsossá, Elek Jánost helyettes kapitánynyá s tanácsossá teszi, várakkal ajándékozza meg: legyen ezek székhelye Várad s a többi hajdúk is kapjanak jutalmakat; a szikszai papnak adjon száz jobbágyot. [2]) Végre ez alapon létrejött szövetkezése a hajdúkkal: kapitányjoknak Erdélyben két várat s a hajdúknak a székelyekéhez hasonló szabadalmakat igért, [3]) mit sem törődve azzal, hogy csak nem régiben egy másik reversalissal épen a protestansok üldözésére s a cath. vallás fenntartására kötelezte magát. Ekkor már Rákóczyval is meg volt a kiegyezés: a dolgok új fordulata, Rudolf levele, melyben lemondásra szólítják fel, a magyarországiak magatartása meggyőzték őt, hogy továbbra csak nagy küzdelmek s egy kétes kimenetelű polgárháború árán tarthatja meg méltóságát; különben is neki a lemondása fejében felajánlott Szádvár és Sárosvára elegendő kárpótlásnak is tetszett. Már ekkor

---

[1]) Forgács Zsigmond 1608 febr. 13-áról irja Forgács Ferencznek, e tárgyra vonatkozólag: »Cum Trannis, ut mihi relatum est, nunc Andreas Nagy tractatum habet, literas fideiussorias ab eisdem super hoc poscens, ut cum versus Posonium exercitum suum moverit, ne a tergo ab eisdem infestetur, prout antehac per Gabrielem Bathory factum est. Quodipsum ita Trannos facturos non dubito, si modo vim a seipsis amoveri possint, similiter et alii eorum exemplo facturi, quibus ita contingentibus, experientur postea, quid tot conclusiones profuerint.«

[2]) L. Törv. és Irom. XCIV.

[3]) Névtelen levél Bécsben, a titk. ltban. 1608. márcz. 1-ről. Márcz. 1-ről Forgács Ferencz Ditrichsteinnak irja: »Cum Gabriele Bathory missa legatione tractatur ut cum hajdonibus quos sibi conjunxit, in societatem belli veniat.« (Bécsben, a titkos ltban.)

az erdélyiek közül Bethlen Gábor és Imrefy által sokan a Báthory részére voltak megnyerve; sőt a magyarországi részeken levők közül is többeket a Rákóczy által elfoglalt jószágok visszaigérésével megnyert.

Már semmi sem hiányzott, mint a megért dolognak országgyűlés elé terjesztése. S valóban Báthory febr. 23-áról irt levelével tudatta az erdélyi rendekkel, hogy az országgyűlés összehivásáig, hadait visszatartja, de oly feltétel alatt, hogy ők se halaszszák a meghivó kibocsátását. [1])

S csakugyan Rákóczy márcz. 3-ára összehivta a rendedeket. Ez volt az ő utolsó fejedelmi ténye.

[1]) Rákóczyak kora I. 190.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1604. okt. 25.

A biztosok Kornisnak és Petkynek: hadfölkelés ügyében.

Magnifice domine, egregii nobis honorandi, salutem et benevolam nostri commendationem.

Quoniam certo edocti sumus, quam plurimos Siculorum neque in Hungaria neque ad castra Albensia profectos esse, sed domi remansisse, et delitescere, atque ita se a suae Maiestatis servitio abstrahere: ideo ordinavimus ac expedivimus generosum dominum Georgium Rácz de Szalonkemeny ut universos quarumlibet sedium Siculos generaliter insurgere faceret, et in castra educeret, et necessitate postulante si eorum opera uti vellemus, non hinc inde dispersos colligere et convocare, sed paratos et in promptu habere possimus. Quocirca dominationes vestras hortamur, imo nomine sac. caes. reg. Maiestatis committimus et mandamus, ut universos sedis illius Siculos domi existentes exurgere, et predicto domino Georgio Rácz ad manus dare, ipsumque ad se recipere, et in castris tenere permittere velint, imo debeant et teneantur. Secus nec fecerint. Claudiopoli die 25-a Octobris. Anno 1604.

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis commissarii
et excelsi regiminis provinciae Transsilvanicae consiliarii.

Georgius Hoffman m. pr.
Carolus Im-Hoff m. pr.

Czímzet: Magnifico domino Balthesari Kornis de Ruszka capitaneo, ac generoso Joanni Petki Judici regio, ac vicem eorum gerentibus sedis Siculicalis Udvarhely amicis nobis honorandis.«

(Eredetije gr. Kornis Károlynál.)

II.

1604. nov. 2.

A biztosok Kornisnak: intik, hogy a császár ügye mellett tartsanak ki.

Magnifice, generose, egregii, nobiles, agiles domini amici nobis honorandi, salutem et benevolam nostri commendationem.

Értjük, hogy némelyek az hitván hireken sopánkodnak, és különb-különbféle gondolatokban vannak, minthogy az dolog nem szintén oly szernyen vagyon az mint hirdetik, más az, bizonyosok is vagyunk abban, hogy ő felségének az mi kegyelmes urunknak ennek az országnak ótalmára nagy gondja vagyon; Basta uram is bizony dolog, hogy minden erejével útban vagyon; Ráduly vajda is ajánlja magát, hogy minden népével és tehetségével ő felségének és az országnak szolgálni akar, itéljük azt, ha némely külső ellenség valami változásra okot keresne is, de elő nem mehetne az dologban. Noha penig az kegyelmetek ő felségéhez való hűségében és tökéletességében semmi kétségünk nincsen, mindazonáltal minthogy hivatalunk azt mutatja: kegyelmeteket ő felsége nevével intjük, az miénkkel barátságosan kérjük, az elkezdett és ő felségéhez megmutatott hűségben állhatatosan megmaradjon, és ha valami ellensége történik az országnak, az ellen hazája ótalmában, az ő felsége hűsége mellett úgy forgódjék, hogy kegyelmetek mind ő felségétől jutalmát vehesse, mind az keresztyénség előtt dicséretére essék. Eosdem bene valere cupientes. Datum Claudiopoli, die 2-a Novembris. Anno 1604.

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis commissarii, et excelsi regiminis provinciae Transsilvanicae consiliarii.

Generosarum dominationum vestrarum
amici paratissimi
Georgius Hoffman, m. p.
Carolus Im-Hoff, m. p.
Joannes Rhener, m. p.

Czímzet: Magnifico, generoso, egregiis, nobilibus, agilibus Balthesari Kornis de Ruszka capitaneo, Joanni Petki judici regio, item primoribus, potioribus, primipilis, peditibusque pixidariis, ac universitati libertinorum Siculorum sedis siculicalis Udvarhely. Dominis amicis nobis honorandis.

(Eredetije gr. Kornis Károlynál.)

III.

1604. nov. 7.

Rudolf császár Rádulnak: felhívja, hogy támadja meg Bocskayt.

Rudolphus. etc.

Illustris etc. Increbuerit satis istic infandum nefas Stephani Botschkaÿ, qui quas diu meditatus fuit seditiosas perfidiae machinationes in superioribus Hungariae partibus, nuper in apertum produxit, cum Haÿdonum, qui nobis iuramento ac stipendijs obstricti erant, turba fraudulenter ac subdole suam in factionem pertracta id effecit, ut deserta illi, quam nobis debebant fide, cum pridie stipendium accepissent, commilitones Germanos intempesta nocte proditorie invaserint, atque oppresserint. Quo perpetrato facinore, magis in dies magisque insolentiores per ditionem pergrassando, in quoduis sese facinus effundant. Nos vero ut gliscens hoc incendium tempestivius restringamus rationes quascunque inivimus, iustissimaque arma expedimus. Ad quae si accedere vestra possint, quae antehac tumultuarie confluentium rebellium Transÿluanorum globum feliciter compressere, non dubium est, quin pristinam rei illae in tranquillitatem illico restituendae, et qui excitati fuerunt motus feliciter componendi sint. Quicquid autem a nobis in eo praestitum fuerit, nobis magnopere gratum, et rei christianae publicae hoc bello Turcico apprime opportunum futurum, quo insignem apud omnes laudem in-

venturi, nosque plurimum demerituri sitis. quibus beneuolentiam omnem et gratiam offerimus. Pragae 7. 9-bris. 1604.

Ad vaiuodam Wallachiae.

(Másolat, a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

IV.

1604. decz. 12.

Bocskay felhívása Erdély rendeihez, hogy csatlakozzanak hozzá.

Stephanus Boczkay de Kis-Mária, diuina miseratione Transsilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Magnifici, generosi, egregij, nobiles, fideles nobis sincere dilecti, salutem et favorem. Hogy mind ennyi ideig kegyelmeteket meg nem találtattuk sem levelünk sem emberünk által, annak sok okai vadnak, de főképpen két ok viselt bennünket, egyik minthogy romlott állapatait tudtuk Erdélynek, mint ides hazánkhoz, mely minket nevelt és tartott, és kinek sok javait is vöttük, meg akartuk ezzel is hála adó voltunkat mutatni, hogy az míg itt künn dolgainkat jól vigezhetjük, addig ott benn sem pártokat sem egyéb hadi rendeket nem akartunk támasztani, hogy azzal is az ország inkább ne pusztuljon, minthogy az ott benn való segitségre szükségünk sem volt. Más az, hogy az mely hada német császárnak Basta Györgygyel reánk jött vala, noha egy hirtelen, mig derekason meggyülekezhetének, az szerencse az mint az vitézlő dologban szokott forgani, sokképen változódék. De az szent istennek neve dicsirtessék, dolgunknak úgy mutatta állapatját, hogy Kassa alól sok kárral és szégyenvallással elkergetvén őket, most is űzőben vadnak, utána lévin mindennap sok kárral kisirtjük üket, kezünkben maradván minden erősségek, várak és városok, és velünk lévén mind az urak, vármegyék és minden rendek. Most immár isten kegyelmességéből dolgunk jó végben menetelit látván, és mindeneket itt künn jó móddal jó móddal *(igy)* és állapattal hagyván, oda kegyelmetek köziben, mint hazánkban, akarunk indulni, hogy azt is kezünkhöz vegyük; minthogy az hatalmas és győzhetetlen császárnak botját és zászlóját mind Erdélyrűl

mind peneg Magyarországrúl immár elvöttük. Tudván azért kegyelmeteknek eleitül fogván minden magyar fejedelmekhez mutató hűsigit és jóakaratját, reméljük, hogy mitőlünk is kegyelmetek nem lésznek idegenek, kirül az nagyságos vezir passának felőlünk való intő levelét is odaküldtük kegyelmeteknek. Intjük azért kegyelmeteket szeretettel, hogy valahul minket ért lenni, bizonyos fő emberi által mindjárást, haladék nélkül megtaláltasson, kik az kegyelmetek akaratjárúl és hozzánk való hűségérül tegyenek hihetőképpen bizonyossá, tudhassuk mihez magunkat tartani, és ha lehet az hadaknak innét való bevitelére okot ne adhasson, kivel az ország annál is inkább ne pusztuljon, mert istennek hála hadunk anynyi vagyon, hogyha az német császárnak alsó- és felső magyarországi hadainak ellene állhatunk vele, nem itéljük, hogy ott benn is oly ellenségünk támadhasson, kinek ellene isten segitségébül elégségesek ne lennénk; késedelmet peneg ez dolog nem kiván, mert ha hadainkat innét meginditjuk, az útban nehéz elhadni, melyben mi ahhoz képest viseljük magunkat, az mint az kegyelmetek hozzánk való hűségét tapasztaljuk és semmi romlásnak okai nem leszünk; hogyha peneg valami úton, kit nem reméljük ugyan, engedetleneknek ismerjük lenni hozzánk kegyelmeteket, egyfelől az moldovai vajda minden ereivel, kinek erős parancsolatja vagyon császártúl arra, másfelől az tömösvári passa az Duna melléki törökökkel, kit ugyanaz számára hagytunk el mellőlünk mostan, harmadfelől mi magunk minden üdőválogatás nélkül, sem télnek sem tavasznak ideit nem nézvén, mindjárást menten megyünk kegyelmetekre, és protestálunk mostan mind az nagy istennek s mind az egész világnak előtte, és kegyelmetek előtt is, hogy mi okai nem leszünk az kegyelmetek romlásának, elhivén ezt kegyelmetek magában, hogy semmiképpen ebben immár egyéb nem lehet, hanem az mit elinditottunk, azt isten segitségébül véghez is kell vinnünk. Ha peneg kegyelmeteknek engedelmes hűségit hozzánk megtapasztaljuk, kegyelmetek között nem mostoha, hanem mint illik hazánkhoz édes atyja akarunk lenni, és minden régi szabadságának nemcsak megtartója, hanem ótalma is és öregbitője egyekezünk mindenben lenni, mely dologrúl való jó akaratotok felől magatok közzül való főemberek által minden ha-

ladék nélkül mindjárást választ várunk. Bene valeant. Datum ex castris nostris ad possessionem Mysle positis, die 12. Mensis Decembris. Anni 1604.

Stephanus Boczkay. M. Katay̆, cancellarius.

Ez alatt: In simili scriptum est ad omnes ordines regni Transylvaniae.

Jegyzet: Gróf Mikó Tört. Ad. I. 213 l. hibás másolatról kiadta ugyan e levelet, azonban szükségesnek láttuk azt jelen alakjában kiigazitva közzé tenni.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

V.

1604. decz. 14.

Haller Gábor, Petki Jánosnak: az Erdélybe ütött kóborló hadak megfékezéséről.

Generose domine tanquam frater observandissime stb. Kevánsága szerint való jókkal látogassa isten kegyelmedet.

Tegnap jüttek meg Szebenből az uraktól az kegyelmed emberi, ott létemben adák meg Hoffman uramnak az kegyelmed levelét, kit előttünk olvasa meg; az kegyelmed jómaga-ajánlását jó neven vevék kegyelmedtől; de, hogy kegyelmedet valaki avisálta volna, az mint kegyelmed irja, arra ő kegyelmek nem emlékeznek. Az jószág felől is itélem jó válasza lött kegyelmednek, csakhogy csudálkozának ezen, hogy ennyi levelekre kegyelmed még sem indúlt volt meg, ki igen szükséges vala; kegyelmeteket ugyan nem várhaták, hanem az szászságról 200 puskást bocsátának az tolvajokra; immár mint jártak oda, semmit felőlle nem hallottam. Csáky István hire is meg csendesedék; némelyek azt mondják, hogy viszszament. Bizonnyal hiszem penig egynehány okokból, hogy nem Bocskay uram akaratából jött be, hanem az maga fejétől. Ha kegyelmed mit ért ezek felől, ha még benn vannak, és együtt vannak: jó volna kegyelmednek az urak parancsolatához tartani magát. Egy Ördög Mihály nevü ifju legény vagyon, kit itélem ismer kegyelmed természetiben is, úgy értem, hogy Hederfája táján gyülekezett meg egy Tasi nevü hajdú nemesemberrel, vannak

50 lóval; énnekem felette tetszenék kegyelmed kémletné meg őket, küldene rájok, kivel kegyelmed az uraknak igen kedves dolgot cselekednék; akár mint fordulna az állapot is, de ez ugyan dicséretesen esnék, hogy efféle senkitől nem rendeltetett koborlókat büntettetné kegyelmed. Tudom, hogy én tisztem volna, minthogy vármegyémben vagyon gyülekezetök, de kegyelmed látja, s tudja minden erőnket. Eandem D. V. feliciter valere exopto. Ex Fejéregyház 14-a Decembris, 1604.

E. D. V. seruitor paratus
Gabriel Haller. m. p.

Czimzet: »Generoso domino Joanni Petki de Ders, judici regio sedis Siculicalis Udvarhely domino tanquam fratri observando'«

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VI.

1604. decz. 16.

Bornemisza és Mindszenti, Petkit decz. 19-re értekezletre hivják.

Szolgálatunkat ajánljuk stb.

Mi uram ide Nádasra jutánk, ez okáért jüttünk, hogy az commissarius urak parancsoltak valami dolgokat, kiért kegyelmeddel is szemben kell lennünk, mert kegyelmedet is illeti az dolog. Azért uram ugy végezénk, hogy holnap után az az egy jövő szombaton Fejéregyházra megyünk Haller uramhoz. Kérjük kegyelmedet, hogy kegyelmed az napon, szombaton eljövén legyen ott jelen Fejéregyházatt Haller uramnál, hogy az dolgokat kegyelmeddel együtt láthassuk; semmi uton kegyelmed nélkül nem lehet; kegyelmed jüjen oda, ne kellessék ott várakoznunk. Kegyelmednek ajánljuk szolgálatunkat. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egésségben. Datum Szász-Nádas, die 16-a, Decembris 1604.

G. D. V.

Seruitores et amici
Balthasar Bornemisza m. p.
B. Mindszenty. m. p.

Czimzet: Generoso domino Joanni Petki de Ders judici regio sedis Siculicalis Udvarhely, dominis et amicis nobis observandissimis.
(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VII.

1604. decz. 19.

Mindszenti, Petkit decz. 20-ra ujabb értekezletre hivja.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek stb.

Irtam vala uram kegyelmednek egy levelet, nem tudom adták-e meg, vagy nem, még Vécsből; de semmit kegyelmed nem ira felőle. Szász-Nádasról is irtam vala, hogy kegyelmed ide Fejéregyházra Haller uramhoz jőne, de kegyelmed ide sem jöve; Bornemisza Boldizsár urammal örömest beszélgetünk vala kegyelmeddel egyről másról, de főképen azokról, melyeket az commissarius urak parancsoltak nekem. Kérjük most is kegyelmedet, hogyha lehetséges kegyelmed jőjen Szász-Nádasra holnap, az az hétfőn; kedden reggel elindulunk onnét, minthogy az innepek előttünk vannak, és Vécsbe sietünk; ha az nem volna, mi magunk megyünk vala kegyelmedhez. Ha penig kegyelmed semmiképen nem akar jüni, irjon kegyelmed mindenek felől. Énnekem az urak három levelet is küldtek, kikben irják, hogy Udvarhelyszéken kegyelmedet Csongrádi Ferenczet választották kapitányságra; Marosszéken Pató Menyhártot, Huszár István uramékat; énnekem azt parancsolják, hogy az két széknek, Udvarhely és Marusnak generalis-kapitányságát felvegyem és gondot viseljek mindenfelé az hová kivántatik. Im szint most értem, hogy kegyelmeteknek musträjok leszen kedden; ha ma estvére kegyelmed Szász-Nádasra jöhetne, annál jobb volna. Marossszéken elvégezénk dolgunkat és készen vannak; kivántatik uram, hogy kegyelmed is készen tartson mind lovagot gyalogot; én elküldtem Vécsre, hogy valami hirek oda lesznek, hogy meghozzák. Kérem uram kegyelmedet, hogy kegyelmed igen készen tartassa az uraimat, hogy mihelt irok, mindjárást indulhassanak. Csongrádi Ferencz uram mondá, hogy még ő semmit nem értett abban az dologban. Azért uram tudom, hogy kegyelmeddel együtt irtak az commissariusok; kegyelmed küldje párját neki, tudja mihez kellessék magát tartani; sőt kegyelmed hivassa el az mustrára, legyen ő is ott. Kegyelmed irjon arról is, hogy ha az uraim acceptálják-e Csongrádi uramat vagy nem; azonképen enge-

met, hogy tudjam mihez magamot tartanom, én nem kivánom, hanem csak érthessem. Kérem kegyelmedet irjon most is, és az mustra után is, és küldje kegyelmed Vécsbe, mert most ott leszek. Az innepek után én is ide felé jövek; mostan irjon mindeneket meg kegyelmed. Végezetre uram tudja kegyelmed, hogy buzám, zabom hátra vagyon, és kegyelmed egynehányszor ajánlotta magát levelei által, kiket most is tartok. Kérem kegyelmedet, ne legyek elfelejtve kegyelmednél felőle. Az kőrispataki adósságim is mind hátra vannak; azt kegyelmed és Kornis uram veszté el tőlem, én akkor csak törvényt kivánok vala, de kegyelmetek interponálá magát köztünk, és semmi nem kele benne; de meglátják, hogy ha még igazság leszen, megveszem az enyimet. Az mely vetésem volt is Körispatakon, kit az urak megadtak vala végezések szerint oda vagyon. Kegyelmed jó akaratát várom. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum Fejéregyház die 19-a Decembris 1604.

G. D. V.

Servitor paratissimus
B. Mindszenti m. p.

Utóirat: Bornemisza uram kéreti kegyelmedet, hogy szerezzen kegyelmed valami zabot az uraimtúl, ezután is szolgál ő kegyelmeknek mint azelőtt.

Külczím: Generoso domino Joanni Petki de Ders capitaneo et judici regio sedis Siculicalis Marus, domino mihi semper obseruandissimo.

(Eredetije gr. Kornis Károlynál.)

VIII.

1604. decz. 26.

A biztosok Petkinek: óhajtásukat fejezik ki a zavargók megfékezéséről.

Generose domine amice nobis honorande, salutem stb.

Accepimus litteras dominationis vestrae, in quibus scribit se in promptu habuisse dominos Siculos, sed quia de praedonibus jam nihil audiatur eos iterum resedisse. Studium illud gratum nobis est, idem de caetero quoque adhibere velit. Neque adhuc ut audimus plurimi desunt qui publicam pacem

turbent, qui sane merito refraenandi essent. Eandem benevalere cupientes. Datum Cibinii 26-a Decembris 1604.

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis commissarii, et excelsi regiminis provinciae Transsilvanicae consiliarii

Georgius Hoffman m. p.
Carolus Im-Hoff m. p.
Albertus Huet J. R. m. p.
Joannes Rhener m. p.

Külczím: Generosi Joanni Petki substituto capitaneo sedis Siculicalis Vdvarhely, domino amico nobis honorando.

Petki kezétől tett megjegyzés: »29-a Decembris allatae.«

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

IX.

1605. jan. 3.

A biztosok felhívják Petkyt, hogy csatlakozzék Hoffkirchenhez Szamosujvár felmentése végett.

Generose domine amice nobis honorande, salutem et nostri benevolam commendationem.

Minime generosam vestram dominationem latere arbitramur, qui rumores de quibusdam praedonibus et hostibus circa castellum Samoss-Vÿwar oberrantibus et quosuis molestantibus circumferuntur. Cum ergo illis in tempore obviari et resisti sit necesse: idcirco suae Mattis supremo capitaneo arcis Devensis, domino Johanni Adamo libero Baroni ab Hoffkyrchen commisimus, ut collecta quantacunque posset manu illic proficisceretur: generosam vestram dominationem juxta nomine suae Mttis serio, nostro autem benevole requirentes, ut cum suis Siculis quamplurimis mox illuc se conferat, cum dicto domino ab Hoffkyrchen mutuam intelligentiam habeat, ac praedones illos, hostesque publicae tranquillitatis removeat praeclare in eo de sua Mtte et tota hac provincia promeritura.

Quam in reliquo bene valere disideramus. Dabantur Cibinii 3-a die Januarii. Anno 1605.

Sacrae Caes. Regiaeque Mttis consiliarii, et
in Transylvania commissarii
Georgius Hoffmann m. p.
Carolus Im-Hoff m. p.
Albertus Huet, J. r. m. p.
Joannes Rhener m. p.

Külczím: Generoso et egregio domino Joanni Petki substituto capitaneo et regio judici sedis Siculicalis Udvarhely, amico nobis honorando.

Petki kezével: »allatae 10 die Januarii a domino Melchiore Patho.«

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

X.

1605. jún. 4.

A biztosok megdicsérik a kolosváriakat, hogy Bocskay levelét hozzájok küldték.

Responsum dominorum commissariorum ad nobiles in Colosvar existentes, qui litteras Bocskaij ad illos miserant.

Egregii domini, amici honorandi, salutem et nostri commendationem.

Megadá mineknk az kegyelmetek embere az levelet, kit kegyelmetek mi nekünk küldött; méltó dicséretre és emlékezetre is az kegyelmetek ü felségéhez az római császárhoz való hivsége, hogy kegyelmetek el nem titkolta, sem magánál meg nem tartotta, nem is leszen az kegyelmetek hivsége ü felségénél elfelejtve. Im most Hoffkirker uramot bocsáttuk bizonyos dolgainkban oda fele, intjük azért kegyelmeteket, hogy az mit kegyelmeteknek eleiben ad, ahoz tartsa mindenekben magát kegyelmetek, és az hova az szükség kivánja az ü felsége szolgálatjában együtt legyen vele kegyelmetek és az ü felsége hivsége mellett ezután is solitam in omnibus servent constantiam et bene valeant.

Datum Cibinii die quarta Januarii anno 1605.

Ez levelet Hencz György hozta meg Colosvárra, mert ugyanattul ez Hencz Györgytűl küldték volt az nemesek is az commissariusoknak.

(*Bethlen Farkas oldaljeggzete:* Az kolosváriaknak feleltek az commissariusok.)

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyet. könyvtár MS. TT. Transsilvanica: LXVIII.)

XI.

1605. jún. 12.

Básta válasza a Bocskay biztosai által vele közlött békepontokra.

Resolutio excellentissimi domini generalis Georgij Bastae ad articulos a spectabili et magnifico domino Stephano Bochkaÿ, medio spectabilium et magnificorum D. D. Sigismundi Rakoczÿ et Stephani Cÿackÿ propositorum.

Vidit excellentissimus D. generalis articulos, quos magnificus dominus Cÿackÿ attulit, cumque pro suo in rempublicam charissimam et inclitum hoc regnum vere pio affectu nihil aliud habeat in votis, quam ut haec instituta tractatio de pacificatione quanto citius ad finem deduci possit:

1. Praetendit ut spectabilis et magnificus D. Bochkaÿ primo, et antequam ad ulteriores tractatus condescendantur, milites suos tam pecunijs conductos, quam a comitatibus in auxilium missos, qui in arces aliquas hinc inde obsederunt, iterum revocet, et dictas arces pressas obsidione liberet, quo praesidiarij suae maiestatis milites in ijs constituti liberam ingrediendi et egrediendi facultatem habeant. Similiter ut dominus generalis praedicto liceat decem vel duodecim equites Tockayum vel ad alia loca mittere, quo de statu illorum praesidiariorum informationem habere possit. Illis vero saluum conductum et literas assecuratorias idem D. Bocskaÿ dabit, hucque transmittet, quo secure et tuto tam eo ire, quam inde redire possint.

II. Vt iniungat haidonibus, eorumque complicibus, ne civitatibus montanis ultra molestiam aliquam vel vim inferant

prout hactenus factum est. Nam illos auxilio Turcarum et Tartarorum loca aliqua intercepisse, pro certo excellentissimo domino generali relatum est.

III. Vt subito aliquot dierum induciae, prout in literis assecuratorijs continetur, stabiliantur, et tractatus de pace quanto citius ineantur, quo tandem afflictum hoc regnum hac graue belli mole liberatum respirare possit, interea vero et quamprimum D. Bochkaÿ se se declaret, et domino generali significet, quo cum suo exercitu se conferre velit, similiter et dominus generalis illi significabit, an et quorsum hinc sit iturus.

IV. Iniunget D. generalis militiae suae, ne quid hostile contra exercitum domini Bochkaÿ tentet, id quod et ipsi faciendum erit.

V. Assecurat insuper D. generalis D. Stephanum Bochkaÿ, se se a sua maiestate caesarea et regia amplissimam auttoritatem et plenipotentiam pactandi et concludendi habere. Et si forte hoc domino Bochkaÿ sufficere non videretur, obligat se se, quod infra breue tempus a sua maiestate confirmatio et ratificatio omnium eorum, quae cuncludentur, subsequetur. Quod uero D. Bochkaÿ allegato exemplo Transssylvanico nonnihil de plenipotentia domini generalis dubitare videtur, respondet D. generalis, ipsimet Bochkaÿ optime constare, quod omnes assecurationes tam de vita quam de proprijs bonis nobilibus in Transylvania a domino generali factae semper fuerint a sua maiestate ratificatae, et si quod dubium interdum in Aula intercessit, non fuit nisi de bonis, quae a domino generali extraneis collata fuerunt.

VI. Quod vero spectabilis et magnificus dominus Bochkaÿ desyderat, ne excellentissimus dominus generalis clandestine literas ad Turcas et alios suae spectabilis et magnificae dominationis milites exharet, (igy), promittit excellentissimus dominus generalis fide et honore mediante, se se durante hac tractatione id minime facturum, sed prout christiano homini conuenit, omni fraude et dolo cessante, candide, syncere et fideliter acturum. Quod itidem a spectabili et magnifico domino Bochkaÿ sibi pollicetur.

Quos supra scriptos articulos nostro praescitu et iussu exaratos esse sigillo nostro apposito manusque nostrae subscriptione fatemur et attestamur. Quosque etiam spectabilem et magnificum D. Bochkaÿ similiter affirmare desideramus. Actum Epperjes 12 Januarij 1605.

G. Basta.

Hátára jegyezve. Par literarum D. Bastae, per generosos dominos Michaelem Kelemesi et Joannem Bertotÿ vicecomites comitatus Saros 17. Januarij missarum.

(Egykorú másolata az erd. Múzeum kézirattárában Ötvös Ágoston hagyatékából.)

XII.

1605. jan. 6.

Sarmasági Zsigmond értesíti Petkyt a megkötött fegyverszünetről.

Generose domine. frater amantissime et colendissime, servitiorum stb.

Ez új esztendőkben, és sok következendő időkben, kegyelmednek kedvessivel. bódog, kedves életet kevánok adatni az jó Istentől. etc.

Értette kegyelmed azt itílem, az két had között való két hónapi frigyet, azmint ám itt Sigmond fejedelemmel is vala Básta uramnak. A közbe az tatár kárt teszen Magyarországba óránként. Az urak Bocskaÿt, hadastól. Sárospataknál (ahová eddig elérkezett) hagyván, kiki várában hallgat; Básta Eperjesbe. Vagyon valami reménység az nagy hitü emberek közt az két császárral való békéllés felől. Szép hadai segitségi érkezdegélnek Básta uramnak: Kornis és Sennyey uramék együtt Básta urammal egésségben vadnak Eperjesbe, és az veszedelemnek idejét várják etc. etc. Tegnap éjjel vitték el Toroczkóról Hoffkirkent az dévai kapitánt az katonák Bocskaÿ uramhoz et caetera. Reliqua ex fideli praesentium latore. Tartsa meg az bódog úristen kegyelmedet bódogúl. etc. Ex Gerend. 6. Jan. 1605.

Generosae dominationis vestrae.

Servitor et frater syncerissimus et amantissimus.

Sig. Sarmasaghÿ. m. p.

Kivülről: Generoso domino Joanni Pettky, Judici regio et capitaneo sedis siculicalis Maros etc. domino et fratri colentissimo et charissimo.

(Eredetiről, az Erd. Múz. Egylet birtokában.)

XIII.

1605. jan. 6.

Bocskay István Petkynek: tudatja, hogy Erdélybe siet s csatlakozásra inti.

Stephanus Bochkay de Kis Maria, divina miseratione Transilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes. etc.

Generose domine nobis observandissime. Salutem et nostri commendationem.

Nincs kétségünk semmi az kegyelmed hozzánk és szegény nyomorult nemzetünkhöz való igaz jó akaratjában, kit az isten ő szent felsége ennyi sok inség után kegyelmesen megszánván, megszabaditására való szép irgalmasságát mutatta, melytől, hogy kegyelmed idegen legyen, vagy lehessen, kegyelmednek sem eleitől fogván való dicsiretes jó magaviselete, sem lelkiismereti, sem hozzánk eleitül fogván mutatott ismeretes barátsága, elhinnünk nem engedi. Minémü jó módokat mutatott legyen pedig az szent isten dolgainkban, és minemü erős paisokat, bástyákat adott immár kezünkben, mind alsó és felső Magyarországban, mind az Dunáig, tudjuk egyebektül is kegyelmed megértheti, kik enyett nemcsak messze vetjük az német ellenségnek erejét Erdélytől, de annak örökös békességben való megmaradást is szerzünk, hadunk is mennyire többült legyen, magátúl megitilheti kegyelmed; holott csak az felső magyarországi erőnk is jó részére elégséges lehet az német ereje ellen. Mü magunk pedig ezeket itt jó rendben hagyván nem késünk, hanem Erdélyben, mint édes hazánkban besietünk. Kegyelmed azért szöme eleiben vévén, minemü dicsiretes dolog volt eleitül fogva minden nemzetségek között az kik hazájok és nemzetségek szabadulásáért czégéres szolgálatjokat mutatták: intjük kegyelmedet, viselje ugy magát ez dologban, hogy mind nemzete közt magának jó hirt nevet szerezzen, s mind

penig ez előtt kegyelmednek, velünk való ismeretségét, minden üdőbeli kegyelmességünkre méltóvá tegye, kiről kegyelmednek rövid nap, levelével együtt emberét várjuk. Bene valeat. Datum in civitate nostra Cassoviensi die 6. Januar. Anno domini 1605.

Stephanus Bochkaÿ m. p.

M. Káthaÿ, m. p.
cancellarius.

Kivülről: Generoso Joanni Petky de Ders, sedis Siculicalis Udvarhely capitaneo et iudici regio etc. Nobis honorando.

(Eredetiről. Erd. Múz. Egylet birt.)

XIV.

1605. jan. 15.

A biztosok Petkynek: felhivják, hogy siessen Szamosujvár fölmentésére a székelyekkel.

Generosi, egregii domino amici nobis honorandi. Salutem. stb.

Irtunk az Háromszéknek, hogy Samos Vyuarhoz menjenek, és az sok duló fosztó hatalmasoknak szállásátúl megszabaditsák, melyet el is hittünk, hogy megcselekesznek. Azért kegyelmed is udvarhelyszékbeli székely atyafiakkal felülvén, és az vásárhelyszékiekkel egyben állván, kiknek ugyanezen dolog felől irtunk, mindjárt ez mi levelünk látván induljon Szamosujvár felé, azféle hatalmasoknak reprimálására, és elkergetésére; az útban az Háromszékiek is elírik kegyelmeteket. Kegyelmetek mindazáltal okossággal, és vigyázva járjon, egyebet ebben kegyelmetek ne cselekedjék. Isten tartsa meg kegyelmeteket jó egészségben. Datum Cibinii 15. die Januarii. Anno 1605.

Sacrae Caes. regiaeque Mattis commissarii. et excelsi regiminis provinciae Tranniae consiliarii

Georgius Hoffman m. p.
Carolus Im-Hoff m. p.
Albertus Huet, I. r. m. p.
Joannes Rhener m. p.

Külczím: Generoso et egregio domino Joanni Petki capitaneo et judici regio sedis Siculicalis Udvarhely et universitati Siculorum ejusdem sedis, domino, amicis nobis honorandis.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XV.

1605. jan. 18.

Erdélyi főurak Petkynek: Petelére jan. 31-re értekezletre hivják meg.

Generose domine tanquam frater nobis observande, servitiorum stb.

Gondolkodván az mi szegény hazánknak mostani romlott és veszedelmes állapota felől: találtuk volt meg az commissarius urakat, hogy ő nagyságok engednék meg közönségesen az nemességnek, hogy egy bizonyos helyre convocálhatnók magunkat, holott az hazának jövendőbeli állapota és megmaradása felől beszélgethetnénk, és minden jót is végezhetnénk egymással. Mely dolgot ő nagyságok approbálván minekünk megengedtenek.

Intjük azért kegyelmedet szeretettel, és kérjük is, hogy kegyelmed consulálván először az hazának, azután magának feleségének, gyermekeinek és főképpen az posteritásnak, kegyelmed ez jelenvaló januariusnak utolsó napján Petelieben legyen jelen, az holott istennek segitségéből kegyelmetekkel együtt beszélgethessünk, tanácskozhassunk, és viselhessünk gondot szegény hazánkra s magunkra, és annakutánna szükséges dolgainkról találhassuk meg császár urunkat ő felségét is, hogy mégis több és nagyobb veszedelem reánk ne következzék. Hogy penig ilyen távol és felfelé való helyre hijuk kegyelmeteket, abban nem az magunkkönnyebbségét tekintettük, és kerestük, hanem annak oly bizonyos okai vannak, hogy kegyelmed azokat magunktól megértvén, acquiescál rajta. Kegyelmedet penig kérjük felette igen, mint urunkat, s atyánkfiát, ezt semmiképpen el ne mulassa, hanem eljöjjön kegyelmed. De caetero G. D. Vestram feliciter valere desideramus. Datum in arce Görgény die 18. Januarii. 1605.

G. D. Vestrae servitores et fratres.

Balthassar Bornemizza m. p.
Melchior Bogatthi m. p.

B. Mindszentÿ m. p.
Franciscus Vass m. p.
Stephanus Erdelj m. p.
Caspar Bornemizza m. p.
Caeterique nobiles in hoc districtu commorantes.

Czímzet: Generoso domino Joanni Petky de Ders judici regio sedis Siculicalis Udvarhely, domino et tanquam fratri nobis observandissimo.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XVI.

1605. jan. 24.

Konkoly Péter Petkynek: tudatja, hogy ő megindult Szamosujvár fölmentésére.

Generose domine mihi observandissime, servitiorum meorum commendationem. Áldja meg isten stb.

Nyilván lehet az kegyelmednél is, az miképpen az commissarius urak ő nagyságok parancsolják az egész székelységnek, hogy meginduljon, és kimenjen az ő felsége végházának Szamosujvárnak megszabaditására; azért én mind az én alattamvaló Kézdiszékiekkel megindultam, megyek és mostan itt Sepsi-Batzomban vagyok, holnap Rácz György uram is ide jő, várom csak az sepsieket, és az orbaiakat, hogy elérkezzenek, mindjárást megindulok, és oda ki kigyelmetek felé közelgetek. Annakokáért kérem, és intem is kegyelmeteket, hogy kegyelmed az kegyelmed alattvalóit tartsa oly készen, hogy valami fogyatkozás az megindulásban ne találtassék; kegyelmednek ezt akarám csak értésire adnom. Tartsa meg isten kegyelmedet. Datum in Sepsi-Batzom 24, die Januarii 1605.

G. D. Vestrae.

servitor
Petrus Konkoly, capitaneus
sedis Siculicalis Kézdi m. p.

Külczím: Generoso domino Joanni Petki, judici regio sedis Siculicalis Kézdi *(sic)*, domino amico observandissimo.

Jegyzet: Ugyanezt a Konkoly Pétert, Bocskay Sáros-Patakon febr. 15-én kelt levelével felszólitotta, hogy álljon át az ő részére. Nem csodálja, hogy »nem szintén kész akarattal volna hozzája« mert tudja, hogy ennek előtte »kinek lött légyen köteles szolgája.« De miután a magyar nemzet egy akaratra jött, ő se tartson abban ellent.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XVII.

1605. jan. 24.

Mindszenti sürgeti Petkyt, hogy siessen Szamosujvár fölmentésére.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint bizott uramnak, áldja meg isten kegyelmedet mind ez új esztendőben és mind az következőben kivánta sok javaival aszszonyommal és szerelmes gyermekivel.

Az mint az commissarius urak ő nagyságok solicitálják Szamosujvár megszabaditását elhittem, hogy kegyelmednél nyilván vagyon; nem oknélkül is solicitálják, mert szinte elöttünk inkább parasztság, hogy sem vitézlő nép háborgatják, ki ugyan félő is, minthogy az élés szüken volt benne. Immár ő nagyságok egy nehány levelekben parancsolták kegyelmeteknek, úgymint Udvarhelyszéknek és Marosszéknek, hogy induljon, de még ezideig nem indult kegyelmetek; Marosszék csak azt várta, hogy kegyelmetek induljon, mindjárást megindult volna. Mostan Szebenből jöttem, újabban levelet irtak kegyelmednek, az Marosszékre is; az Háromszékre, Csikra azonképpen, kit hiszek, hogy kegyelmed jól ért; az kegyelmed levelét Pató uramnak adták vala, kit meg is küldött kegyelmednek; most is adának egy levelet, noha későn adták meg, de mégis párját küldtem kegyelmednek. Szinte ezen órában hozának ismét egyet, ki hármunknak szól, Bornemisza uramnak, Bogáti uramnak, és nekem, kiben immár ugyan protestálnak az urak, hogy mi, és kegyelmetek leszen okai Ujvár elveszésének. Kérem azért kegyelmedet, sok dolgokat meggondolván, induljon kegyelmed és irjon is kegyelmed vagy indúl vagy nem; érthessem az kegyelmetek akaratát. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum Görgény, die 24. Januarii 1605.

G. D. V. servitor

Benedictus Mintszenti m. p.

[illegible] B. [illegible] uram és én kérjük kegyelmedet, ne feledkezzék [illegible].

Kívül: Generoso domino Joanni Petki de Ders capitaneo et praetori regiae sedis Siculicalis Udvarhely, domino mihi semper observandissimo.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XVIII.

1605. april 14.

Bocskay Petkinek [illegible] biztatja, hogy nem sokára Erdélybe megy.

Stephanus Bochkaȳ de Kis-Marja miseratione divina Transilvaniae Princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generose domine fidelis nobis honorande: salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Értjük az kegyelmed leveléből, hogy az segesváriakat az mi hűségünk alá megeskötte kegyelmetek és naprúl napra, előbb-előbb menne dolgában, kegyelmednek eb[b]en való forgolódását, szolgálatját szeretettel vettük kegyelmedtől, ennekutánna is valamiben az úristen kegyelmeteknek módot ad, semmit hátra ne hagyjon, és azon legyen kegyelmed, hogy az kik ez ideig hűségünk alatt nem voltak, velünk egy értelemre hozza. Az mi penig az álgyúkat és falkonokat nézi, irtunk immár a felől szathmári kapitánunknak, hogy elegedendő porral, golyóbissal, mindjárást Gyulaffi uramhoz indítsa, mely ez ideig itéljük, hogy útban is vagyon. Az mi a kegyelmed szolgáira való provisiót nézi, kiket kegyelmed bizonyos helyekre mi dolgainkban küldöz, a felől irtunk Gyulaffy uramnak, hogy adja értésünkre, honnét lehessen ott benn az: megértvén abból az ő kegyelme tetszését, nem fogyatkozunk meg kegyelmednek. Bene valeat. Datum ex arce Zerench, die 14. Aprilis. Anno 1605.

Stephanus Bochkaȳ m. p.

Itt való állapatunk felől irhatjuk kegyelmednek, legyen istennek hála, jól vagyunk, két vagy három csatán ugy megrongálták vitézink az Básta hadát, hogy nagy pénteken 11 órakor kénszeríttetett tumultuarie indulni Eperjesből, minden

álgyúit és lövő szerszámit elhagyta, szekereit elégettette, hadunk kisérőben mindenütt utánna vagyon, Lőcsére, Szepesvárában kéredzett, de sohuva be nem bocsátták, ölik, vágják mindennap őket. Ott fönn Zólyomvárat igen rontatjuk, ez két nap jó hírt várunk felőle. Az Dunán tul is szép csoport hadunk, táborunk vagyon, igen hasznosan forgódnak. De mindezek alatt az hazát nem felejtjük, az gyűlés után dolgainkat itt jó módjával hagyván, belépünk kegyelmetek köziben, és minden dolgot az közönséges megmaradás szerént kegyelmetekkel egy értelemből rendelünk és hagyunk. Az üdő alatt az pej lovat immár kevánnók látni.

Külczím: Generoso domino Joanni Petky de Ders, generali universitatis Siculorum, sedisque Udvarhely capitaneo, eiusdemque sedis judici regio etc. Fideli nobis honorando.

Jegyzet: Ezen lovat Petki Weisstól vette 600 frton s Bocskaynak engedte át. De bár már rég megindította, még sem érkezett meg. Az erre vonatkozó levelezés az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.)

XIX.

1605. ápr. 20.

A szerencsi országgyűlés átirata az erdélyi országgyűléshez.

Generosis, egregiis et nobilibus agilibus dominis capitaneis, judicibus vicejudicibusque regiis, necnon primoribus, primipilis et universitati Siculorum Transsilvaniensium dominis, amicis et fratribus nobis honorandis.

Generosi, egregii, nobiles, agiles domini amici et fratres nobis honorandi. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Akarók kegyelmeteknek nagy örvendetesen megjelenteni, hogy mikoron az mai napra ide Szerencsre az mi kegyelmes urunknak ez felsíges Bocskay Istvánnak szép leveleire összegyűltünk volna, hogy communi voto, az elkezdett hadainknak ellensígünk ellen való győzedelmes véghezvitelirűl, és magunknak, országunknak megmaradásáról valami jót végeznénk, minekelőtte az tractatusra költünk volna, invocato

nomine spiritus sancti által láttuk azt magunkban, hogy mi, kik mintegy eltévelyedett juhok pásztor nélkűl és kik az német nemzetsígnek kegyetlen igáját sok esztendőtűl fogva, arannál drágább szabadságunknak megtörésével, törvényünknek megváltoztatásával, házainknak, városinknak, faluinknak pusztulásával, kedvünk ellen nyakunkon viseltük és most fegyverünk átal nemkülönben akarunk régi szabadságunkra útat nyitni, mint az tengeri haboktól hányatott hajók igyekeznek az békesíges partra kijutni: általláttuk mondjuk azt, hogy minden végzésünknek erősségek csak abban állana, ha oly fejedelmet, gondviselőt támasztana isten előnkben, ki pro aris et focis mind offensive, mind defensive velünk élne és halna. Miérthogy penig mindnyájunknak luce meridiana clarius est, hogy mindjárást az elein is ez változásnak, mikor az római császár amaz istentelen kegyetlen Jacobus Barbianusnak cselekedeti által az maga királyi hüti ellen nemzetünket megkezdte keservesen hitiben háboritani, azonnal mérgét először is nagy ártatlanúl az mi kegyelmes urunkon fejedelmünkön akará kiontania, — akarván szép váraitól, jószágától, jámbor keresményétől istentelenűl megfosztania: mely mi kegyelmes urunk ifjuságának idejét udvari szolgálatjában eltöltvén, annak utánna kegyelmetek között laktában mind tanácsával, mind fegyverével, mely hasznosan szolgált légyen az római császárnak kegyelmetek bőségesen tudja, melynek mi lehet az emberi társaság között nagyobb bizonysága ennél, az mikor (kit kegyelmetek tud egész országúl) cardinálnak fejedelemségiben nem akarván az római császárnak egyszer kötelezett hivségét megváltoztatni, kész volt inkább gyalázatos halált szenvedni. Ez Barbianus ő felségével való kegyetlenségiben is mind fottig (bizván tökéletes igazságában) támaszkodott országunknak szabadságára, kész volt az törvénre, kész volt maga eligedendő mentségre: de még csak az sem engedtetett ő felségének meg, hogy maga igaz mentségeért levelét avagy emberét szabad legyen felküldeni az római császárhoz. Ott immár annakutánna noha viselte ü felségit az maga életének megoltalmazása is, hogy nyakon kötve ártatlanúl az dühös nemzetsig kezében ne essék, minthogy még az oktalan állatok is az ü tehetsígek szerint az halált az mennyire lehet elkerülik: de mindazonáltal

látván szegény hazánknak az tapasztalható veszedelemre való menését, szabadságunknak romlását és az magyar nemzettség felől való végezését az kegyetlen németeknek, hogy teljességgel kitöröljenek ez földrül és meggyőzettetvén az magyar vitézlő rendnek kérésektül, kik még akkor az Barbianus mellett római császár számára voltanak, úgy kötötte ű felsíge az kardot oldalára fel, azokkal egyetembe, kikkel ez óráiglan minemű szeretettel szolgált légyen hazánknak, mely áldási löttenek ű felsígén az nagy úristennek, azt mi nekünk nem szükség előszámlálnunk, mert kegyelmetek is jól tudja. Ez mellett megtapasztaltuk ezt ű felsígiben, hogy az úristen bölcsesígnek, igazságszeretésnek és okosságnak lelkével ugy megajándékozta ű felségét, hogy mindnyájunknak csendesen rajta nyughatik. Nem akarván azért ennyi jókért ű felségínek háládatlanok lenni, az úristennek buzgó szívből könyörögvén, az mi régi szokott libera electiónk szerint, nagy örömmel, nagy egyenlő szívvel ez mai napon választottuk ű felségét fejedelmünkké, ily remínsig alatt, hogy az hatalmas úristen az ű felsíge gubernatiója által minden szomorúságunkat örömre, rabságunkat szabadságra, keserves igánkot szabadságos uraságra fordítja; kit az szent úristen az ű nagy neveért tegyen ű felsíginek szerencséssé, nekünk penig hasznossá. Mivelhogy penig értetttük azt, hogy tü kegyelmetek is lerázván magárúl annak az kegyetlen nemzetsígnek igáját, ugyanezen akaratból választotta legyen ű felségét fejedelmeknek és uroknak, azon az úristennek nem győzünk elég hálákot adnia, örvendezvén azon, hogy kegyelmetek nemes országával összve, kik ezelőtt való esztendőkben különb fejedelemsíg alatt voltunk vettetve, most együvé hozott bennünket és magunk nemzetéből kedves fejedelmet adott közinkbe, kegyelmeteket kérjük szeretettel, mint mi nekünk jó urainkat, atyánkfiait, hogy kegyelmetek abban az jó akaratban, fejedelmünkhöz ű felségihez, mihozzánk is országostúl maradjon fottig meg: sőt az kik kevesen még római császárhoz vonnának is, azokat is mind szép szavaival, mind egyébképen vonjon ű felsége hívsége alá, hogy immár lehessünk egy membromok, ez kevés magyar nemzetsígnek reliquiái, szerethessük egymást, örvendezvén szép szabadságunknak, nem különben mint az rekeszből kiszaladott madarak; kérvén is arra

kegyelmeteket, hogy elkezdett dolgainkban mind szép hadaival, mind egyébképen kegyelmetek legyen mellettünk. Mi tőlünk viszont, ha az szüksíg úgy kivánja, kegyelmetek minden üdőben azt várja, hogy igy szép igyenességünk által, romlott országink épülhessenek, szabadságunk újulhasson, és minden szomorúságunk forduljon békességes örömre. Kit hogy kegyelmeteknek velünk egyetemben az szent úristen az ű nagy nevének dicsiretiért megengedjen, szivünk szerint kivánjuk.

Tartsa meg isten kegyelmeteket. Datum ex arce Szerencs die 20 mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo et quinto.

Generosarum egregiarum ac nobilium dominationum vestrarum

amici fratres et vicini uniuersi barones, proceres, magnates, ac reliqui status et ordines regni Hungariae pronunc in Szerencs ad generalem dietam congregati.

Oldaljegyzet fenn: Magyarországi urak levele az székelyeknek, Kolosvárnak és több vármegyéknek is ezen formára.

Jegyzet a levél végén: Ez levelen nyolcz úrnak pecséti voltak: irtam le ex prototypo 5. die Maii 1605. Az többi között volt Csáki István pecséti, Rákóczi Zsigmondé, Kátay Mihályé, Homonnay Bálinté, Homonnay Györgyé, és ezen kivül három úré.

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyet. könyvtár MS. TT. Transsilvanica LXVIII.)

XX.

a)

1605. ápr. 25. s máj. 1.

Meghivó és menedéklevél a marosvásárhelyi országgyülésre.

Gyulaffy László levele, melyet írt az nemeseknek széllel Erdélybe, hiván az vásárhelyi gyülésre űket.

Generose domine et amice nobis honorande salutem et amicitiae nostrae benevolam commendationem.

Nyilván lehet kegyelmednél ez ideig, hogy az mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek tetszett az, hogy az meddig isten ő felsége ű nagyságának arrúl való alkalmatosságot ad,

hogy maga személye szerint jöhessen ez házában, kegyelmetek közibe, addig ő nagysága minket rendelt ez országnak administrálására és gondviselésére. Mivelhogy penig immár isten segítsígiből ide be érkeztünk, itiltük szüksígesnek lenni egynehány okokért, hogy kegyelmetek is egy bizonyos helyre generális gyűlésben convocálnók, mind azért hogy kegyelmed is az ő nagysága kegyelmetekhez való szeretetit, rólok való szorgalmatosságát és atyai gondviselését mi tőlünk megértse, mind penig ő nagyságától nekünk adatott instructióját, teljes auctoritással és tanusággal való bejövésünknek rendit és módját meghallja közönsigesképen. De ezeken kivűl is vadnak több okok, kik az gyűlésnek celebrálására indítanak bennünket, úgymint hazánkban való sok zűrzavarnak, visszavonásoknak eláradása, kiket egyértelemből le akarunk csendesíteni és isten velünk lévén mindenekrűl ugy igyekezünk végezni, hogy mind az mi kegyelmes urunknak javára, ez szegin hazánknak megmaradására s régi bódog jó állapatjának helyére való állatására legyen, minden egyéb szükséges dolgainkrúl, kegyelmetekkel tractálván. Annak felette meg akarjuk azt is látni ugyanezen gyűlésben, kicsodák azok, az kik az mi kegyelmes urunknak és az magyar nemzetsígnek hívei és jó akarói, hogy ekképpen azoktúl, az kik az pártolásnak és scissionak okai, velünk ez szent igyekezésben egyet nem akarnak érteni (kikre ha nem resipiscálnak más gondviselésünk leszen) az mi kegyelmes urunk hívei kiválasztassanak. Intjük azért kegyelmedet szeretettel urunktól ő nagyságától nekünk adatott authoritásunkból, hogy kegyelmed is ez jövendő májusnak 8. napján az régi szokás szerint Vásárhelyen legyen jelen, hogy az felül megnevezett dolgokrúl tractálhassunk és minden jót is végezhessünk: sőt oly készülettel legyen kegyelmed ez alatt, hogy az mint ez mostani időnek állapatja kivánja, valamely órában kegyelmedet hivatjuk, minden hadi apparatussal mentűl jobb készülettel lehet, mindjárást indulhasson oda, az hova az szükség kivánja. Errűl penig mindeneket certificálni akarunk ez levelünk által, hogy valaki erre az generális gyűlésre magát nem praesentálja (kivévén azokat az kiknek betegségek miá méltó mentsígek lehet), azt mi nem hazafiának, hanem mind urunknak ő nagyságának, mind az országnak rebellisének agnoscáljuk

és minden gratiatúl exclusálván meg is büntetjük érdeme szerint.

Et bene valeat. Datum ex oppido Székel Vásárhely die 25 Aprilis anno 1605.

Ladislaus Gyulaffi.

Oldaljegyzet: **Ezt Trauzner Lukácsnak irta, ezen formára az több nemeseknek is.**

(*Szamosközy által vett másolat.* Budapesti egyet. könyvtár. MS. TT. Transilvanica LXVIII.)

b)

1605. máj. 1.

Ladislaus Giwlaffÿ de Ratooth, illustrissimi domini et domini Stephani Bochkaÿ de Kysmaria, principis regni Transsyluaniae etc. Consiliarius, per Transsyluaniam generalis capitaneus, et comes comitatus Zolnokmediocris etc. Prudentibus et circumspectis primario et regio judicibus, caeterisque juratis ciuibus ciuitatis Coloswar, salutem et nostri beneuolam commendationem. Quominus cives a vobis, in futura comitia ad octauum diem mensis Maÿ praesentis anni, hic in oppido Zekelÿ Vasarhelÿ celebranda, destinandi et expediendi, sese itineri committere et coram nobis comparere dubitent: placuit nobis eos tam de libero passu, quam redeundi potestate certiores reddere. Quicunque itaque communi suffragio senatus vestri ad nos missi et expediti fuerint, assecuramus, affidamusque et certiores reddimus eosdem, quomodocunque nobiscum deliberatum et conclusum, tractatumque fuerit, nullum a nobis periculum imminere, sed liberos et tutos eosdem dimissuros, imo necessitate ita postulante, de tutiori quoque comitiua prospecturos, prout assecuramus, affidamus, et certiores reddimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in castris ad oppidum Zekeli Vasarhelÿ positis prima die mensis Maÿ. Anno domini millesimo sexcentesimo quinto.

Ladislaus Giulafi m. p. (P. H.)

Külczím: 1605. Die tertia mensis May exhibitae sunt praesentes praesentis signaturae testimonio. Notarius m. p.

(Eredetije *Kolozsvár város levéltárában fasc. II. Nro 42.)*

XXI.

1605. máj. 26.

Bethlen Gábor, Rákóczy Lajosnak különböző értesítéseket küld.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jóakaró uramnak, atyámfiának, istentől kegyelmednek hosszú életet és jó szerencsés egészséget kivánok.

Az kegyelmed levelét böcsülettel vöttem, kiből megértettem Keresztessi Pál mit cselekedett legyen az lugasi vitézekkel, kit hogy hallottam még ezelőtt, bizony nem javallottam, sokat búsultam rajta, hogy ilyen veszedelmes üdőben ezt az nagy rút zürzavart indította, ő magának is mindjárt megírtam, hogy nem kellett volna lenni, ő azt veti okúl, hogy török kezében ejtették volna az helyt, ki bizonyosban hogy megtessék, az vezér nekiek küldött zászlókról eszében veheti igyen minden ember, melyeket ő fölségéhez fel is küldött; de én arra azt írtam uram, hogy kegyelmednek kellett volna írni felőle, és ő felségének vagy generálisunknak, azoknak hírek nélkűl nem kellett volna cselekedni; de ez immár meglött, ő számadása, én az kegyelmed irása szerént megírtam neki, hogy az vitézek feleségit, gyermekit és marháit megadassa nékiek, mert ha meg nem adatja nem leszen bizony jó dolga, sőt ugyan megírtam az szerént, hogy rajta élnek és halnak az rácz vitézek, meglássa mit cselekedik, ha fogadja, ő neki leszen haszon, ha pedig nem: ő vallja kárát, bizony nem kellett volna az hitvány embernek ezt mívelni. Az kegyelmed nekem küldött tollakat szeretettel és böcsülettel vöttem, adja az jó isten, kegyelmednek megszolgálhassam, az kegyelmed jó egésségéért, kegyelmed neve alatt isten egésséget adván, meg is viselem böcsületes helyeken. Végezetre egy itt való Barbel János jelenté uram, hogy kegyelmed valami egy nehány ló felől írt volna neki, mely egy német papé volt, nekem úgy adták értésemre, én elajándékoztam, úgy mint német ellenség marháját, kegyelmed ebből reá ne nehezteljen, mert én attam el ajándékon. Kegyelmednek új hírt ezt írhatom, hogy Gyulaffi uram újolan igen gyűlekezik, az elébbeni szégyenvallást el akarják

magokról vetni, az moldovai vajda is segítséget küldött melléje, engemet kegyelmetekkel együtt igen vár fel, csak várom az kegyelmed választételét, előbbeni levelemre, felindulok és felmegyek melléje. Nekem kegyelmed parancsoljon, az mire elégséges leszek, kegyelmednek jó szívvel és szeretettel szolgálok. Isten kegyelmedet tartsa meg jó egésségben sokáig. — Datum in arce Huniad 26. May. Anno 1605.

Kegyelmed igaz atyjafia

szolgál
Bethlen Gábor, m. p.

Postscripta. Tárkányi Demetertől értem, hogy pisztrángok ételében gyönyörködnék kegyelmed, kit én nem tuttam ez ideig, elkültem mindgyárt érette, mind sütve, főzve, sózva, nyersen küldök kegyelmednek, és a jövő héten galóczát is, ha foghatnak; ide affélével néha mi bővesök vagyunk, mikoron ideje vagyon.

Külczím: Magnifico domino Ludovico Rakoczi de Vadász supremo capitaneo praesidis Lippensis domino et fratri mihi observandissimo.

(Eredetije a m. k. ltár kincstári osztályában; új lymbus.)

XXII.

1605 júl. 25.

Pécsy Simon Petkinek: Bocskay erdélyi utjáról.

Generose domine mihi semper observandissime. Serviciorum meorum stb.

Sok ideje, hogy én kegyelmednek nem irhattam, s kegyelmednek is levelét nem vöttem; magamat én egy szóval mentem meg, hogy ahoz bizony én sok gondaim és dolgaim miatt nem érközhettem, mely rajtam oly terhes, hogyha az hitván böcsületecske és az uramnak hozzám nagy kedve és jó volta nem hordozna, sokszor meguntam volna eddig, mint hogy unom is gyakorta, de nem vehetem a másik vállamra még most. Uj hirt kegyelmednek jobbat nem irhatok, hanem hogy im mi is isten segitségéből bemegyünk, innét Kassáról holnap indulunk, udvarunk valóban szép lészen, megmutatják, hogy

Magyarország fejedelmét látja kegyelmetek, a mint ilyen hirtelen való előmenetel engedi. Kegyelmetek is legyen azon, s kegyelmed pedig az maga részéről fogadjátok ugy ő felségét, noha ismert emberünket, mint uj fejedelmeteket, azaz hogy haddal az ország szélire jőjjön eleiben kegyelmed, az sereget pedig valahol jó módjával hagyván, maga kegyelmed egy nappal jőjjön eleiben, ha tetszik és ismét serege köziben vissza mehet. Az rutja és rongyosa nem kell olyan helyre, tudja kegyelmed. Az ide ki való állapat legyen Istennek hála, felette jól forgott eddig, hol mi nagy urak vadnak Magyarországban mind ide jöttek immár és kötelesek. Nagy ismeretet szerzett az én kegyelmes uram nekem és nevet nállok, az virtus is a mellett és az istennek áldása. Oda föl az mi hadaink valameddig németet hallhatnak, mindenütt megverik, és ugyan csordával, zászlóstúl, dobostúl hajtják őket. Immár, hogy az Básta hada ki aheneus murus vala eloszla előllök, valahol az más féléket kaphatják, csak ölik, vágják. Trncsént halhatta kegyelmed, az nagy erős várat mely szép vitézséggel vötték meg. Nyitrát is azonképpen, mostan Érsek-Ujvárat is mindennap azt reméljük, hogy isten kézben adja, csak kegyelmetek legyen jók oda be, az szent isten ezennel megáldja ügyekezetünket, hogy amaz kévánt békességes állapatokra és üdőkre juthatnak az emberek. Sokat irhatnék az törökkel való szép erős frigyei felől az mü kegyelmes urunknak, más felől az német is mely igen erőssen egynehány uton sok jó conditiokkal kér békességet tőlle; de abban oly caute és oly prudenter viseli magát ő fölsége, hogy jobban sem eszesben annál senki nem kévánhatná. Csak az isten tudta, itilem mi volt ebben az emberben, és ő szent felsége jól marasztotta volt erre az üdőre, mert csak egyet is hozzá hasonlót, sohul nem láthatunk etc. Adja az úristen, hogy kegyelmedet lássam jó egésségben, és ezekről ha ott is hozzá érközhetem coram pluribus. Datum Cassoviae, die 25. Julij. 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

Servitor et frater
Simon Pechy. m. p.

Kivülről: Generoso domino Joanni Petki de Dera. Generali universitatis Siculorum, sedisque Siculicalis Vdvarhely capitaneo, eiusdemque sedis judici regio. etc. Domino et fratri observandissimo.

(Eredetije az Erd. Múzeum-Egylet birtokában.)

XXIII.

1605. júl. 25.

Meghivó az aug. 10-iki kolosvári országgyűlésre.

Stephanus dei gratia Hungariae, Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes. etc.

Generose fidelis syncere nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Több nyavalyái között az emberi nemzetnek, legnagyobb ez, hogy az bűnért, az szent istennek igaz itiletiből büntetés alá is vettetett, kiért ő szent felségének bölcs rendelése szerént, eleitől fogván sok országok, nemzetségek és tartományok érdemek szerént, némelyek teljeséggel eltöröltettnek és földök birodalma más nemzetségnek adattanak, némelyek bizonyos ideig, meghatározott, és megmértéklett érdemek tartásokból, sulyos ostorokkal, csapásokkal, éhséggel, fegyverrel és döghalállal verettenek, de véghetetlen nagy irgalmassága tetszett abból meg mindenkor ő szent felségének, hogy az mely földeket meg akar ostorozni is, ha az büntetést egyszersmind, mint az tenger habjait reá nem boritja, hanem aprónként lassan-lassan sujtolja, ha sokáig, és ha igen keservesen ver is, mindazonáltal, arról jó reménység lehet, hogy azt valami üdőre hozzá akarja fogadni, és meg akar neki kegyelmezni. Kihez hasonló kegyes atyai indulatból és kegyelmességből való végezett ostorozását esmerjük ő szent felségének, és tapasztaljuk az mi édes hazánkhoz, kiknek sulyos, és számlálhatatlan voltát, jobbnak itiljük, ingyen elő sem hozni, hogy sem mint keveset róla szólani. De valami késöre kemény ostorának ő szent felsége véget akarván vetni, örökösön való megmaradására, mi általunk csudálatos utat, és kaput nyita, mely kegyelmességéért ő szent felségének velünk egyetemben kegyelmetek teljes életünkben, tiszta szívből való háladással tartozunk; nem tagadhatjuk mindazáltal, hogy miólta az mi régi szép szabadságinknak rontói és nemzetünk vérének szomjuhozó kegyetlen ellenségi el akarván minden törvény és igaz ok

nélkül, az mi életünket fogyatni, az szent isten kegyelmességéből, nemcsak megszabadíta kezekből bennünket, hanem az nekünk vetett tőrben és hálóban ő magokat akasztván, sok szép szerencsés győzedelmekkel látogata meg ellenek elannyira, hogy az mi hazánkon és édes nemzetünkön lött kárért, és romlásért sok helyen az magok saját országokban is hasonló mértékkel fizettenek már nekik; de mondom nem tagadhatjuk, hogy az oltától fogva sok szép atyai intésünknek helt nem adván, nagyobb romlásra és pusztulásra adtanak okot, melyet az szegény hazában szivünk szerént fájlaltunk és mind isten, s mind emberek előtt mentjük magunkot, hogy okai nem vagyunk, sem voltunk; de az mi meglött, azt immár leetlenné nem tehetvén, hogy mind az kegyelmetek felőlünk való választása segítne és solemniter helyre állattassék, s mind penig az szegény hazánk régi szabadságának, s megmaradásának módjairól kegyelmetekkel egy értelemből jó rendtartás szabassék, eddig való igéretünk szerént rendeltünk egy generalis gyülést celebráltatni kegyelmetek Kolosváratt, az jövendő szent Lőrintz napján, az az ad decimum diem Augusti, az uj calendarium szerént, melyen isten segitségéből, kévánjuk, hogy kegyelmed is az profigált napon és helyen maga személye szerént jelen legyen, holott az országnak és előttünk álló közönséges jónak előmeneteliről kegyelmeddel egy értelemből valamit végezni akarunk, végezhessünk azokról, az régen reánk maradott jó szokásból való libera vox szerént mindenről szólhassunk. Mi az minekünk istentől adott hivatalunk, és az kegyelmetek szabad választása után való tisztünk szerént, ő szent felségének velünk való segedelméből, azon igyekezünk, hogy se annak az hazának közönséges megmaradásának és annak előmenetelinek, se az kegyelmetek felőlünk való jó reménységének, ne csak meg ne fogyatkozzunk, hanem annak mindenben és fogyatkozás nélkül megfelelvén, teljességgel az hazának igaz oltalmának és gyámolának találtassunk. Secus non facturus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi 25, die mensis Julij. 1605.

Stephanus m. p.

M. Kathaÿ m. p.
cancellarius.
Simon Pechy m. p.

Kívül: Generoso Joanni Petky de Ders, generali universitatis Siculorum sedisque Udvarheli capitaneo ac eiusdem sedis Udvarhely [illegible] regio etc. fideli syncere nobis dilecto.

(Eredeti Erd. Múzeum egylet.)

XXIV.

[illegible] folyamodásaiknak tárgyalása.

1.

1665. aug. 7.

Illustrissime domine domine patrone observandissime.

Quod illustrissimam dominationem vestram hisce requiramus nobis parvam officiosissime petimus; nostra etenim ingens necessitas ad id impellit, nam quartus iam est mensis, ex quo Pragae frustra moramur. et si vero a sua Maiestate caesarea certam placidam et clementem promissionem accepissemus, resolutionem tamen dominorum consiliariorum, ad exiguas et aequissimas nostras praetensiones habere nequimus; quid inde proveniat penitus ignoramus, valde exacerbati non aliter sentimus, nos Pragae oleum et operam perdere; afficit nos etiam penitus exhaurit acerrima memoria amissionis charissimarum coniugum liberorum cognatorum bonorumque amplissimorum, sed multo magis afficit imo cruciat, quod tot atque tantorum laborum, vigiliarum, damnorum, exiliorum, vulnerum atque captivitatum perpessorum non modo quod nullam remunerationem videamus, verum nec laudem vel gratiam pro iis mereamur. Qui exempla fidelitatis eramus, exempla patientiae facti sumus, sed quod homines renuunt, id deus remunerare solet clementer. Quare iam diutius Pragae haerere omnino recusamus, illustrissimam dominationem vestram pro sua in nos antiqua et sincera benevolentia obnixe orantes, quo velit nobis exiguam pecuniam pro viatico, et patentes literas, quibus Vienam tute venire possimus procurare; si vero pecunia non erit in promptu, modo literae fiant, cogemur vestimenta quoque vendere et eorum pretio Vienam pergere, maximam in deo ponentes fiduciam, quod sicut et aliorum suae divinae maiestatis orphanorum, sic nostri quoque curam habitura sit diligentissimam.

Illustrissimae Dominationis Vestrae.

promti servitores
Pancratius Sennyey m. p.
Balthasar Kornis m. p.

Külczím : Illustrissimo domino domino Nicolao Apurchauz, sacr. caes. reg. Maiestatis camerae aulicae consiliario, domino nobis observandissimo. 7. Augusti a. 1605.

(Eredeti).

1605. aug. vége.

a)

Illustrissimi ac domini confidentissimi.

Ex resolutione illust. ac magn. dominationum vestrarum clare intellexi ratione arcis Gialu, quando quidem ecclesiastica bona et in alium usum vel secularibus contra conscientiam converti haud posse, excellentissimus dominus Georgius Basta una cum commissario Michaele Szekel sacr. C. R. Maiestatis cum plenaria authoritate penes literas mandatorias loco meorum bonorum Siculicaliorum et infinitorum damnorum perpensorum conditionaliter obtulerant, donec sua maiestas caes. aequalia bona daturus sit, possidere valeat. Nil aliud ab initio desideravi, nisi damnorum meorum perpensorum condignam sua maiestas caes. habeat rationem, et similia bona det, statim immunis esse volo ab arce Gialu, in cuius dominio fui, monent illustrissimae dominationes vestrae, ut alium deberem proponere locum, tum consideratis fidelitatem, servitium et usque ad extremam omnium bonorum meorum amissionem sua maiestas caes. benigne providere dignabitur; ego nullum scio praeter arcem Kőwar, etiamsi nec ad medietatem tantum valeat, praecipue in tot tantis praesentis tumulti temporibus quam mea erant bona Siculicalia, excepti omnibus damnis perpensis. Ad dominum Fridrich Szekelÿ quod attinet, illos quatuor mille florenos Rhenenses singulis annis ordinatos ex proventibus Kőwar sua maiestas aliunde deputare poterit ex gratia. Gialu utrum sit ecclesiastica bona an non, non est meum hoc declarare, tam consiliarii, quam suae maiestatis commissarii, in Transylvaniam expediti, omnem statum, con-

ditionem, si necessitas postulaverit, peroptime sciunt referre. Ego nil aliud praeter quod aequum et iustum est, desidero; iam nihil habeo, omnia usque ad extremum penes fidelitatem suae maiestatis et servitium amisi; impossibile tamen, quod sua maiestas caes. certum aliquod nollet providere et me sic derelinquere, ut in tota christianitate exemplum essem omnibus; considerent itaque bene illustr. dominationes vestrae, utrum sua maiestas ex manibus meis arcem Gialu, in cuius dominio fui, donec loco meorum bonorum aequalia daturus sit, et de damnis perpensis contentaturus potest ne eximere; si me contentum reddet sua maiestas immunis esse volo a Gialu; hac de re supplicare volui illustrissimis dominationibus vestris ac maiestati domino meo clementissimo.

Illust. dominationibus vestris

servitor paratissimus
Pancratius Sennÿeÿ m. p.

Külczím: Illustrissimis dominis sacr. caes. reg. maiestatis aulae camerae consiliariis, dominis mihi semper observandissimis exhibeantur.

(Eredeti.)

b)

Sacratissimae caes. reg. Maiestatis domini nostri clementissimi nomine eiusdem suae maiestatis consiliario magnifico domino Pangratio Senniey de Kisseniey hisce benigne significandum.

Praelibatam suam maiestatem ex supplici libello ante hoc exhibito clementer intellexisse, qualiter primo donationales illas per magnificum suae maiestatis consiliarium locumtenentem exercitus in Hungaria generalem dominum Georgium Basta comitem in Hust super arce Gialu et pertinentiis ipsi datas, respectu praestitae fidelitatis suae et constantiae amissorumque bonorum et resignatorum subditorum Siculicalium vel confirmare aut eandem tantisper inscribere demisse petierit, donec quadraginta mille thalleri sibi vel haeredibus suis in paratis exsolvantur, vel bona alia assignentur et tradantur.

Et si vero praedicta arx Gialu cum pertinentiis inter ecclesiastica sit bona, et suae maiestati incumbat illam potius ecclesiae vicissim applicare, quam alii utendam dare aut inscribere:

Quo tamen videat suae testatae fidelitatis ademptorum bonorum et subditorum clementem habitam esse rationem. Itaque suam maiestatem eandem arcem et pertinentias prouti in donationalibus per Bastam expeditis specificantur, ipsi domino Senniey tali cum conditione relinquere et inscribere velle, ut quandocunque episcopus in Transylvaniam destinatus fuerit et illic residere debuerit, sibique et haeredibus suis quadraginta mille thalleri per suam maiestatem in paratis numerati vel bona quadraginta millia thallerorum valentia tradita et assignata fuerint, eadem arce et pertinentiis sine omni exceptione et renitentia vicissim cedere. Subditos, tam diu eam possidebit, in suis iuribus conservare nec aliquid ab ea alienare teneatur et sit obligatus, prouti inscriptionales quoque superinde statim conficientur et ipsi exhibebantur.

Secundo quod annuum consiliariatus salarium attinet, illud sua maiestas, ipsi cum aliis consiliariis in Transsylvania rebus Hungaricis et Transylvanicis rursum in tranquillum statum redactis constituet et denominabit.

Tertio saepefata sua maiestas benigne annuit, donationales per dominum Georgium Basta ipsi super sexaginta subditis loco Siculorum suorum emancipatorum confirmare, sicuti hoc quoque cancellariae Hungaricae intimabitur.

Super refusione vero quadraginta mille florenorum in auro, clenodiis et rebus argenteis, Cassoviae depositorum et per Stephanum Botzkaÿ et complices ablatorum sua maiestas nunc temporis sese resoluere nequit, quod incertum adhuc sit, qualem instituta cum dicto Botzkay tractatio sortitura sit exitum. Hoc vero intellecto et habito et testimoniis fidae depositionis visis, sua maiestas mentem quoque suam hac in parte benigne explicabit.

Locus certus, quem cum coniuge et liberis si fortassis eos e captivitate liberaret, inhabitare posset, quominus ipsi assignari possit, hoc impendit, quod idem alii quoque sint petituri et postulaturi.

Non abnuere tamen suam maiestatem, si Viennae aut alibi ipse et dominus Kornis una habitaverint, aut domum conduxerint, ut annuatim trecenti florenos Rhenenses et quidem sub alio nomine pro faciliore exsolutione pensionis ex habitatione tantum tantisper exsolvantur, donec ipsis aliis modis provisum fuerit, aut ipsi bona sua possidere poterint.

Quod vero sustentationem suam modernam sive in castris penes dominum Bastam subsistere, vel alibi manere debuerit, spectat: super eo sua Maiestas intra paucos dies clementer sese resolvet. Quae ipsi iuxta gratia sua caesarea et regia est propensa.

(Fogalmazat.)

2.

1605. aug. 14—18.

a)

Sacratissime Romanorum imperator domine domine clementissime.

Ex inclusis humillimis supplicationibus sacr. caes. Maiestas Vestra clementer intelliget meam petitionem, quas ut perlegat Maiestas Vestra et clementem resolutionem faciat, sacratissimae Maiestati Vestrae supplico humiliter. Deus vero sacr. M. V. caes. diutissime conservet feliciter. Datae Pragae anno 1605.

Sacrat. Maiestatis Vestrae caes.

humilis subditus

Balthasar Kornis de Ruska m. p.

Külczím. Ad sacratissimam caesaream et regiam maiestatem vestram demissa supplicatio Balthasaris Kornis.

b)

Humillima supplicatio ad sacratissimam caesarem Maiestatem dominum meum clementissimum.

Cum a multis iam annis in tot tantisque turbationibus Transylvanicis atque Hungaricis Maiestati vestrae tam parens noster, tum etiam nos filii, non modo cum maxima iactura rerum nostrarum serviverimus verum etiam parens morte quo-

que sua, nos vero duo filii variis exiliis, captivitatibus atque sanguinis effusionibus, fidelitatem et servitia Maiestati Vestrae debita comprobavimus. Ita et nunc ego non modo omnibus fortunis relictis verum etiam dilectissima coniuge atque charis liberis posthabitis contra novum rebellem sine ullo stipendio in castris vestrae Maiestatis servio.

Quare Maiestati Vestrae humiliter supplico:

Ut quae bona rebellium mihi excellentissimus dominus Georgius Basta in Transylvania ad ratificationem Maiestatis Vestrae contulit, illa mihi clementer confirmare dignetur.

Cum vero inter haec tempora turbulenta omnia fere mea tum amiserim, tum etiam in servitiis Maiestatis Vestrae expenderim, ut Vestra Maiestas clementer annuatim aliquod stipendium ordinet, quibus ad servitium Maiestatis Vestrae utilis esse queam, submisse postulo.

Excellentissimus quidem dominus Basta me praefecerat Siculis Transylvanicis, cum quibus tum in Valachia tum in Hungaria hoc anno ad occassionem datam vestrae Maiestati servivi, quorum quidem capitaneatum generalem vestra Maiestas ut mihi conferat, supplex peto.

Habemus adhuc tertium fratrem Georgium, qui cum a fidelitate Maiestatis vestrae discesserit, Boczkaÿoque rebelli adhaeserit, tempore divisionis bonorum ut a participatione excludatur, eorum quae vel parens noster vel nos duo filii serviciis penes fidelitatem Maiestatis Vestrae acquisivimus, Maiestati Vestrae supplicamus.

Cum castellum nostrum Radnoth domus Bogatiana lite oppugnaverit, iam vero Melchior Bogathy toties contra Maiestatem caes. arma sumpsit, ipse et posthac nati filii illius, ut omne ius litigationis amittant, quod habere possent in Radnoth Maiestas Vestra clementer concedat, oro.

Maiestatis Vestrae caes.

humilis subditus

Balthasar Kornis m. p.

Külczím: A. Cancellariae Hungaricae includenda. 17. Augusti DCV.

c)

Sacrae caes. reg. Maiestatis domini nostri clementissimi nomine eiusdem suae Maiestatis magnifico consiliario Balthasari Cornis hisce significandum:

Praelibatam suam maiestatem caesaream petitiones eius benigne intellexisse, atque superinde sese, prout sequitur, resoluisse.

Primo quod bona rebellium sibi a (tit.) Georgio Basta in Transylvania collata attinet, benigne annuere, ut illa, prout collata sunt, retineat, sicuti quoque ut eo tutior sit possessio, collationem hanc suis literis ratificabit et confirmabit.

Quod secundo salarium consiliariatus annuum concernit, illud sua maiestas cum aliis consiliariis in Transylvania rebus Hungaricis et Transylvanicis rursum in tranquillum redactis constituat et demandabit.

Tertio placere suae maiestati, ut sicuti hactenus ex concessione praedicti domini Bastae Siculorum capitaneus fuit, ita in eodem officio in posterum permaneat.

Quarto et ultimo de conferendis bonis rebellis fratris sui Georgii sibi et alteri fratri suo Sigismundo et lite omnino tollenda vel sopienda, quam familia Bogathiana ratione Ratnoth intentare posset, suam maiestatem nihil certi nunc temporis statuere posse eo quod dubium adhuc sit, quo fine seditio Bochkayana terminabitur, ea vero sedata huius suae petitionis memorem futuram, et superinde sese resoluturam.

Quod vero intertentionem suam modernam sive in castris penes dominum Bastam subsistere vel alibi manere debuerit, spectat, supereo sua maiestas intra paucos dies clementer sese resolvet. Quae ipsi iuxta gratia sua caesarea et regia est propensa. Pragae. 14. Augusti 1605.

Kivül: B.

d)

Sacrae caes. regiaeque maiestatis domini nostri clementissimi nomine eiusdem suae maiestatis cancellariae Hungaricae hisce significandum.

Praelibatam suam maiestatem ad adiectas magnifici do-

mini Balthasaris Kornis hic sub A. petitiones hoc benigne annuisse, ut bona ipsi in Transylvania a magnifico domino Georgio Basta collata et concessa confirmentur et ipse in possessione illorum stabiliatur. Deinde ut capitaneus Siculorum sicuti hactenus fuit, inposterum permaneat, prout hoc ex responso sub B. ex camera aulica ipsi dato latius intelligi poterit.

Ea propter debere ipsam cancellariam Hungaricam dicto domino Balthasari Kornis litteras confirmationales ad diem aliquam anni praeteriti millesimi quarti ante ortam rebellionem Botzkaianam super talibus bonis et capitaneatu ut moris est expedire et ipsi extradare. Facturi in hoc suae maiestatis clementem voluntatem.

Ex camera Aulica 18. Augusti DCV.

Polt (?) m. p.

Külczim: Ad cancellariam Hungaricam. Redditum 18. Augusti 605. H. J.

Jegyzet: A Kornisnak adott megerősitö oklevél fogalmazata 1604. szept. 20-iki datummal állittatott ki.

(A bécsi kamarai ltban. Sieb. Act.)

XXV.

1605. aug. 23.

A moldvai vajda tudatja, hogy az Erdélybe jövő fejedelemhez fő követet küldött.

Jeremias Mogilla dei gratia princeps ac haeres perpetuus Moldaviae.

Generose domine vicine nobis honorande, salutem et omnem felicitatem. Mostan az fejedelem ő felsége, hogy ide szomszédságunkban jőjen nem tuttuk, mert hallottuk vala az előtt jövetelit, de akkor ő felsége el nem jöve. Mostan az secretariusunktól az magyartól, kit oda ő felségéhez küldettünk ki vala Kassára meg . . . . hogy Colosvárra bejött onnan ő felsége Megyesre ment, hogy az országát behirdesse gyülésbe; adja az uristen, hogy mind bejövetele ő felségének, s mind kimenetele legyen bódog és jó szerencsés. Mi es azért

ez dolgot értvén, mingyárást egy nevezetes fő meghitt boerunkat Nisztor Vornikot, ki az mi országunkba, az alföldnek főbirja *(igy)* küldők ő felségéhez, kitől kegyelmednek is szóval bőségesen üzentünk, kegyelmedet kérjük ugy, az mint egy nevezetes fő embert illik, kit kegyelmedtől jó neven vehessünk, és az mi szerelmes atyánkfia Simon vajda dolgában ugy munkálkodjék kegyelmetek, kit mi kegyelmetektől nem csak jó neven vehessünk, hanem meg is hálálhassuk kegyelmeteknek. Tartsa meg isten kegyelmedet nagy jó egésségben. Datum ex civitate nostra Szuchiauiense. 23. Augusti. Anno 1605.

Generosae Dominationis Vestrae.
bonus amicus
Jeremias m. p.

Külczím : Generoso domino Joanni Petki, capitaneo generali universitatis Siculorum. etc. Amico nobis honorando.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.)

XXVI.

a)

1605. szept. 4.

Péchy Simon Petkinek : tudósitja, hogy a béke megkötésére jó kilátások vannak.

Generose domine stb. Servicia stb.

Tegnap igen futva oly dologról irék kegyelmednek, [1]) az melyet az én kegyelmedhez tartozó jó akaratom szerént szükségesnek itilék tudtára adnom kegyelmednek, most több tágasságom lévén nem hadgya el mulatnom az jó akarat, hogy ne irnék kegyelmednek, most az itt benn való és előttünk álló országos dolgokat nem forgatok, tudom kegyelmed azokat mind érti, ebben pedig szüve nyugodalmas legyen, hogy onnat kivül is oly reménségünk kivül való sok jókkal érkezének, kinek nem csak az ki magyar és élő ember, hanem az hegyek, völgyek, vadak és madarak is örülhetnek sed haec arcano in pectore conde, csak

[1]) Pécsy Simon e levélben dorgálja Petkit, hogy önhaszonleső és hivatalos hatalmával visszaél, hogy maga, felesége és sógorai számára szolgáltatja a székely falukat.

alig várhatnók immár, hogy ott jó vége lenne az dolognak, láthatnánk az több jókhoz. Továbbá Kornis Farkasné aszszonyom itt vagyon, hivatott vala hozzá, panaszolkodék nekem kegyelmedre az Székely Moyses marhájával együtt maga marhájának nem kevésnek elvitele és vétele felöl. Az Moyses árvája jószágának ellene való birása felől, Musnai rész-jószágának és többeknek is elfoglalása és hatalmasúl birása felől: urunk immár az asszonynak jelen létét jól tudja, kedveskedik is neki egygyel mással, más az hogy az urának régi tökéletes barátsága nagy tekintetben vagyon ő felségénél, az Moses árvájára is, mind az atyjáért, kinek jóakaratját ismerte mindenkor magához, mind az töröknek az gyermek állapatjára való gondviseléséjért, mert most is izent az fővezér felőlle, tekinteti fog lenni ő felségének. Mindezekről panaszlani akara az asszony ő felségének kegyelmedre, de amaz más panaszt is tudván kegyelmedről tegnap irtam, én tartóztattam addig mig kegyelmednek megirom, nem jó volna czégért is tenni ennek az egyenetlenségnek az én itiletem szerént. Én kegyelmednek mint oly jó akaród kinél jobbat senkit sem tudok, ugy adom ezeket értésére, hogy ha mi ártalmat gondolhatna kegyelmed ebből következni azt praeveniálja és piaczra az dolgot ne bocsássa, avagy csak azt consequálja, hogy tela praevisa minus feriant. Adja isten jó egésségben látnom kegyelmedet. Datum ex civitate Mediense die 4. Septembris. 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus
et frater
Simon Pechy. m. p.

Külczím : Generoso domino Joanni Petki de Ders. Generali universitatis Siculorum sedisque Udvarhely capitaneo, ac eiusdem sedis judici regio, etc. Domino et fratri observandissimo.

(Ered. az Erd. Múz. Egylet birtokában.)

b)

1605. szept. 25.

Péchy Petkinek : Bocskay elindulásáról ir.

Generose domine et frater observandissime. Servitiorum meorum stb.

Nem tudván bizonyosan hol találhatják kegyelmedet ez én levelemmel, mindazonáltal ugyan irni akarék, hogy értse kegyelmed mind az magam és ide való dolgainkat. Urunk ő felsége az én jószágomat ma adá meg mindenestől, Haller uramtúl elvevé. Mostani buza majorságának felét elnyirbálá töllem urunk által az tutorságért. Immár kegyelmed patrociniumja alatt vagyok és leszek mind jószágostúl, édes kapitánom és királybirám viseld az én felőlled való jó reménységem szerént gondomat és oltalmazzad az enyimet mint az tulajdon sajátodat. Holnap indulunk innét az Kerözs útjára szent Jób felé; 9. die Octobris Báthorban leszünk az Báthori István temetésén. Az székely hadakat sietteti urunk kegyelmed által, hogy érközzenek idején. Onnat feljűl jó hireink vadnak, derekas csatákat vertenek, az ráczság Básta mellől Homonnaÿ uram mellé jött, levágta az balonokat és az kik dissentiáltak velek. Az magyar hadak is kik oda voltak, ide vágyódnak. Ujvár megvétele felől jó reménység vagyon. Az német császárnak fő követi jönnek, inkább hiszem, hogy nagy fönn megbékéllenünk az némettel ez esztendőben, mert minden kevánságinkra könnyen és türhetőképpen reá mennek. Én várom az kegyelmed jó akaratját hozzám, és kedves levelét szüntelen; parancsoljon nekem is kegyelmed, mert kész szolgád vagyok. Éltesse isten bódog életben kegyelmedet. Datum Claudiopoli die 25. Septembris, 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus
et frater
Simon Pechÿ m. p.

Külczím: Generoso domino Joanni Petky de Ders, consiliario serenissimi principis ac generali universitatis Siculorum sedisque Udvarhely capitaneo, nec non eiusdem sedis judici regio, etc. Domino et fratri mihi observandissimo.

(Ered. az Erd. Múz. Egylet birtokában.)

XXVII.

1605. okt. 1-én.

Rákóczy a megyesi gyűlésen felvetett adó beszolgáltatását sürgeti.

Generose domine amice nobis obseruande salutem et servitii commendationem. Áldja meg isten sok jókkal kgmdet.

Egyik levél az másikat éri ugy sollicitálnak az végekről, Lugos, Karánsebes és Körös-Bánya felől, hogy az pandurok nagy rablásokat és pusztitásokat tennének rajtok, és hogy semmi életökre való kereskedésre, sem munkára ki nem mehetnének miattok, és könyörögnek, hogy segítséget küldjünk nekiek, hogy mind az végeket, és mind tartományjokat oltalmazhassák érettök. Kegyelmedet kérjük szeretettel, hogy kgyd mindjárást az egész székelységről rendeljen kilencz száz gyalogot három holnapi éléssel, kiket mind az végekben és mind Déva alá elegedendőképpen eloszthassunk. Ezzel pedig kgyd semmit ne késsék, mert az hazának oltalma ebből az dologból sem napnak, sem órának halogatását nem szenvedi. Ő fgének pedig és az országnak az pénzre mostan igen nagy szüksége vagyon, kgyd azért az medgyesi gyűlésben felvetett contributiót, avagy az ő fge segítségére rendelt segítséget mindgyárt felszedesse az egész Székelységen, és Fogarasba Haller Gábor uram kezében méltassa minden haladék nélkül. Secus non facturus. Datum Albae Juliae prima die Octobris anno 1605.

Generosae dominationis vestrae

servitor et amicus
Sigismundus Rakoczy m. p.

Generoso domino Joanni Petki de Ders, serenissimi principis consiliario et generali uniuersorum Siculorum ac Sedis Udvarhely capitaneo etc. domino amico nobis obseruando.

Cito, Citissime.

(Az eredetiről gr. Mikó I. által vett másolatról.)

XXVIII.

1605. decz. 18.

Bocskay István rendeli, hogy a székelyek közt mustra tartassék.

Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Generose fidelis syncere nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az mely hadat az székelységről mi hagyásunkból kegyelmed ide kibocsátott volt, most az üdő és az alkalmatosság ugy mutatván, im mindenestől azokat, mind lovagot gyalogot haza bocsátottuk, kikről panaszunk méltán ilyen okokért lehet, hogy sem annyi számú, sem arra az üdőre a mint mű kévántuk volt, nem érköztenek, készületi pedig annyi számu népből, az minemű ezeknek volt ugyan, csak alá való dolog: ha szin eleiben kellett volna menni az dolognak és szolgalatjok kévántatott volna oly szükséges helyen, az egész székelységnek hirének, nevének gyalázatjára lött volna, kiválképpen az gyalogság, csak azon elvetett szolgák és béresek voltanak és az szolgálatra teljességgel alkolmatlanok, melyeknek elkészitésében és kiküldésében más gondviselést kevántunk volna.

Tudván azért minemü jó rendtartásban és állapatban viseltetett annak elötte az székelység dolga, Rákóczi uramnak irtunk bőségesen az dolog felől, hogy ezután ha miben és miket kevántatik hasonló fogyatkozás az székelység szolgálatjában ne essék, kegyelmed mindjárást ő kegyelmével szömbe lévén és az mi akaratunkat megértvén, minden székekre hirdettessen generalis mustrát és registrom szerént mindeneknek neveket irassák föl, rá erőltetvén, hogy az lovassa szerszámos és kopjás, az gyalogja veres köntösben öltözzék, és úgy álljon elő mikor hadra kévántatik, erre minden szabados hadnagynak és tizedesnek az ő alatta valójára gondja legyen, közel való napot praefigálván nekik és az üdő alatt kétszer is megmustrálván őket hogy inkább készek legyenek, és annak utánna is gyakor mustrákkal serkenteni és oktatni az készen lételhez.

Sok felől adják azt is értésünkre, és mind az két fülünk teli vele, hogy az kapitánok közzül némelyek magok erszénye

telésével, fogyatkoztatják az közönséges szolgálatot, mely ha ugy vagyon, kegyelmed által végére menvén, valaki affélének okának találtatik, meg nem szolgáljuk neki, kiről kegyelmed is tiszti szerént tartsa fenyitékben őket.

Mü most Kassára menő utunkban vagyunk; az ide ki való dolgokról bizonyost mondhatnak kegyelmednek ez haza menő atyafiak, az következendő dolgokról, közelebb lévén kegyelmetekhez, gyakrabban való levelünk által bizonyossá tehetjük kegyelmedet, de az közönséges jóért az mit most kegyelmednek eleiben adunk, arra legyen szorgalmatos gondviselése. Secus non facturus. Datum ex castello Esztergar, die 18. Decembris. Anno domini 1605.

Stephanus m. p.

Külczím: Generoso Joanni Petky de Ders, generali universitatis Siculorum, sedisque Udvarhely capitaneo, ac eiusdem sedis Udvarhely judici regio etc. Fideli syncere nobis dilecto.

(Ered. az Erd. Múzeum-Egylet birtokában.)

XXIX

1606. márcz. 7.

Rákóczy Zsigmond eltiltja a szombatos papok által tartatni szokott gyűléseket.

Generose egregij nobiles agiles domini amici nobis observandissimi. Salutem ac nostri commendationem.

Adják értésünkre, az udvarhelyszéki keresztyén tanitók, hogy az arrianusok és sabbatáriusok Udvarhelyt, kezdettenek gyűlést és törvényt tartani, mely annak előtte nem volt. Igy lévén az dolog, hagyjuk és parancsoljuk ő felsége nevével, hogy kegyelmetek, az régi szokás ellen afféle valláson való papoknak se gyűlést a megnevezett helytt, s egyébbütt is ne engedjen lenni, se törvént tenni. Secus non facturus. Datum Albae Juliae 7. die Martij. 1606.

Generosarum Dominationum Vestrarum amicus

Sigismundus Rákoczÿ m. p.

Külczím: Generoso egregijs nobilibus agilibus Joanni Petky de Ders, capitaneo, judicibus viceiudicibusque regijs sedis Siculicalis Udvarhely etc. Dominis amicis nobis honorandis.

(Gr. Lázár M. által vett másolatról.)

XXX.

1606. márcz. 9.

Fejedelmi előterjesztés az ápr. 4-ére hirdetett országgyűlésre.

Stephanus dei gratia Hungariae Transylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Magnifici, generosi, egregij ac nobiles, fideles syncere nobis dilecti salutem et benevolentiae nostrae commendationem etc.

Az régen bódog és nemes Erdély országunknak, és benne lakó hiveinknek, kegyelmeteknek fejenként, tudván ez elmúlt üdőkben az német nemzetség miatt türhetetlen iszonyú romlását, akarván mind az két uton, kiken minden respublicáknak megmaradása szokott kerestetni, mind hadakozás és békeségre való tractálás által, valaha jobb állapatot szerezni, haddal is valamit érette próbálnunk és késértenünk kelletett, sem fáradságunkat sem költségünket kegyelmetekért nem szántuk; tractálással pedig, (noha mi ezt, ugy mint kegyelmetek szabad választásából való fejedelem, az liber principátusnak jussához tartván magunkat, elhallgathattuk volna), de minthogy bizonyos okokért az német nemzetséggel tractatusban indultattunk az békesség felől, minemű kivánságok és resolutiójok ott fenn az erdélyi fejedelemségnek állapatja felől, mi nekünk is azok igen alkalmatlanoknak tetszenek. De minthogy magunktól semmit az kegyelmetek hire nélkül ne láttassunk végezni és cselekedni az kegyelmetek jövendőbeli állapatja felől, akartuk kegyelmetek eleiben egész országúl támasztani, és arról per voces liberas az kegyelmetek suffragiumit érteni.

Az mi azért az erdélyi dolgokat illeti, azokat az tractatusból kiszedettük, melyek az megjegyzett articulusokban ígíről ígíre írván eképpen vadnak:

P r i m o. Vt ipsa Transsylvania Hungariae regno incorporata maneat.

S e c u n d o. Vt Boczkaÿ in recognitionem superioritatis quotannis munera quaedam sacrae maiestati caesareae regiaeque et eiusdem successoribus, legitimis regibus Hungariae, per certum hominem offerat.

Tertio. Vt nuncios semper ad dietas, quando eae celebrabuntur, mittat.

Quarto. Vt ipso ex humanis decedente, Transylvania cum partibus ad Hungariam spectantibus et ipsi assignandis rursum cum omnibus proventibus et pertinentibus integre et sine omni tergiversatione et impedimento ad regnum et regem devolvatur. Et liberum sit regi pro suo arbitrio de ijsdem disponere.

Quinto. Ut in hunc finem et casum Boczkaÿ, similiter eius consanguinei et affines, scripto sigillato et subscripto renuncient, se nihil juris in perpetuum ratione huius concessionis vel ad principatum, vel ad Transyluaniam vel ad supradictas Hungariae partes illi concedendas, sub quovis praetextu, ullo unquam tempore praetendere velle.

Sexto. Quod una etiam status et ordines Transylvaniae et partium regni Hungariae Boczkaÿo tradendarum, item etiam arcium et fortaliciorum ibidem capitanei et castellani, sese in dieta publica primitus in Transylvania celebranda, ante omnes alios tractatus, in praesentia suae maiestatis caesareae regiaeque commissariorum obligent, et juramento obstringant, quod decedente et in semine masculino deficiente Boczkaÿo, nemini alij quam legitimo Hungariae regi et regno et qui a rege ipsis praeficietur, fidelitatem et obedientiam sint praestituri.

Septimo. Quod Boczkaÿ promittat, publico etiam Transylvanorum decreto confirmet, quod si malefactores, officiales et factores sacrae caesareae regiaeque maiestatis vel aliquorum regnicolarum damna vel maleficia perpetrantes, in Transylvaniam transfugerint: Extunc tales tam ad requisitionem sacrae maiestatis caesareae regiaeque, quam quorumuis regnicolarum querelas, ibidem juri sistantur, et tam de iniurijs quam damnis iuxta decreta regni Hungariae puniantur. Itidem etiam s. caesarea regiaque maiestas faciet.

Nono. Quod in cusione monetarum, in recognitionem superioritatis, sicut ab alijs principibus fieri consvevit, ex una parte s. maiestatis caesareae regiaeque nomen et insignia exprimantur.

Duodecimo. Vt provincia Transylvanica ubique locorum ita firmetur, ne per eam regno Hungariae aliquod periculum imminere possit.

Decimoquinto. Vt sine praescitu et assensu s. caesareae regiaeque maiestatis, suae serenitatis et regni, vel publice vel priuatim nihil cum Turca tractet, concludat, aut se in homagio vel deditione eidem aut alijs hostibus s. maiestatis caesareae regiaeque obstringat. Sicut etiam si quid ratione pacis Turcicae cum s. maiestate caesarea regiaque et sua serenitate ineunda tractaverit, id omne s. maiestati caesareae regiaeque aut eius serenitati tempestive referat. Atque omnino curet, ut ad minus ante finem mensis Martij aut Aprillis declarationem ipsius Turcae obtineat, quo aliquid de pace cum eo concludenda certi haberi possit, prout similiter etiam s. maiestas caesarea regiaque de Turcica pace cum Boczkaÿ conferet.

In fine etiam tractatus ista adiecta sunt:

Et si cum Turca pax honesta concludi non posset, et ipsi Turcae conditionibus inhaererent: Extunc coniunctis viribus cum milite s. caesareae regiaeque maiestatis contra eum, ut communem christiani nominis et patriae hostem, secundum decreta et constitutiones regni pari alacritate et promptitudine absque ulla tergiversatione ad contestandam eorum fidelitatem procedent. Quod si vero secus fieret, extunc omnes illi contrarium facientes eo ipso notam perpetuae infidelitatis incurrant.

Nec praetereundum, quod in toto tractatu pro Transylvanis et persona nostra nulla prorsus assecurationis et affidationis, (quae caput esset rei), mentio fit, quibus certificarent, admissis his articulis et conclusionibus, foederis et pacis conditiones ex partibus s. caesareae regiaeque maiestatis et suae serenitatis inviolabiliter observandas fore.[1]

Melyeket jól megruminálván és hánván vetvén, partim in privatis consilijs, partim in publicis, meggondolván, mind ennyi üdőtől fogván való veszedelmeteknek okai micsodák

[1]) Az Orsz. Art. Barcsay-féle példányában megvan eme pontok egykorú magyar fordítása.

voltanak, az megmaradásnak utát penig hol találhatja fel kegyelmetek.

I. Legelső kévánságunk ez kegyelmetektől, hogy ezekre bátorságoson és finaliter resolválván magát kegyelmetek, mit deliberáljon felőlök, az hozzánk ide magyarországi gyülésünkben kiküldendő atyátokfiai által minden bizonyos resolutiót és választ izenjen kegyelmetek, és az mire ezekben reá nem akar engedni, kegyelmetek categorice resolválja magát felőle, hogy az itt kün való végezésünk is egyáltaljában való uton viseltessék.

II. Másodszor, hogy az üdőnek mostani kételenséges állapatját, magatok megmaradását, kiváltképpen hogyha ugyan hadakozással kell magunkat oltalmaznunk, meggondolván, mennyivel hasznosb, jobb és nyugolmasb legyen hazáján kivül embernek hadakozni, arra idején korán legyen gondviselése az nemes országnak, hogy az magyarországi hiveink között az ő segitségek és hadok is idejénkorán jelen legyen, és a hol az szükség kévánja szolgáljon is. Tudom penig az országnak romlott állapatját, erejek felett semmi rendet is nem erőltetünk, hanem olyképpen csak, hogy mind az otthon való s mind az végekben való vigyázásra reá érkezhessenek, valahova kivántatik, azokon kivül is, az kiket ide kijőni rendelünk.

III. Az egész székelségről két ezer veresben öltöztetett gyalogokat kivánunk, jó puskásokat és két ezer válogatott jó lovas kopjásokat, nem ugy mint az elmult őszszel, hogy csak az szegínyeket és ruhátlanokat kénszerítsék kijőni erőszakkal az kapitánok, hanem az értékesét és válogatottát hozzák ki, az kik a szolgálatot messze földre inkább elbirhassák.

IV. Minden székekre, valamennyit az ország ezekben elintéz, hogy honnét mennyi jőjjön, azokkal azoknak az székeknek kapitánya ő maga személy szerint (Petki János uramon kivül) kijőjjön, és nekünk s hazánknak, az hol az szükség kévánja, ott szolgáljon.

V. Az egész szászságnak universitása az régi mód szerint most is az ezer fekete gyalogot okvetetlen megadja, minthogy noha az romlásban nekik is sok részek volt, de mégis istennek kegyelmességéből az erősségekben az városbeliek jobb értékkel maradtanak.

VI. Az nemesség az urakkal egyetemben minden vármegyékre, kinek kinek az ű elviselhető terhe szerint rendeljen és intézzen ötszáz lovast és ötszáz gyalogot. De minthogy az vármegyéknek falukon való népei ennyire elfogytanak, annak az ötszáz gyalogoknak megszerzésében az mennyi illendő lészen, az ország rendelje fel, hogy Kolozsvár, Deés, Torda, Maros-Vásárhely és Nagy-Bánya mennyi segítséggel legyenek. Várad és Debreczen exemptusok legyenek ezekből, mert szüntelen eddég is ezek népet tartottanak Várad alatt.

VII. Mind ezeknek gubernator uram ő kegyelme után, vagy készen tartására, mustráltatására, vagy meginditására az mi parancsolatunk után, mikor az szükség kévánja, mindjárást bizonyos generálist rendelünk, kiket ok nélkül és üdő előtt sem megindítani, sem fárasztani nem akarunk, de készen lételét minden órában az gyűlés után ugy kivánjuk, hogy valahova az szükség kivánja, mindjárást az haza és országunk szolgálatjára indulhassanak és érkezhessenek.

VIII. Miért hogy ezenkivűl is otthonn, kiváltképpen az ország végeiben, sokfelé való vigyázás és gondviselés kivántatik, nem tudván az üdők magokkal mit hozzanak, és micsoda dolgok történhessenek, kiváltképpen ha hadainkval mi nekünk oda feljebb kellene innét távoznunk: az két ezer gyalog és két ezer lovason kivűl rendeljen az ország még is Petki János uram tanácsunk által az székelségről ötszász gyalogot és két száz lovast, kik gubernator uram parancsolatjára, valahova az szükség kivánja, vigyázásnak okáért vagy az végekben vagy közel az végekhez fenn legyenek. Azonkivűl is penig az otthon maradó székelség, mind penig nemesség fejenként, füstönként, oly készen és oly vigyázással legyen, hogy gubernátor uram parancsolatjára okvetetlen a hol az szükség kivánja, szolgáltathassák őköt, és generálissok Petki uram, otthon maradó vicekapitánok által oda menjenek, vitessenek, a hol az szolgálatnak helye kivánja. Az aranyosszékiek is azonképpen az országnak otthon történendő szükséges szolgálatjáért honn maradjanak és gubernator uram parancsolatjára, vagy rész szerint vagy mindenestől kivántatik, ott szolgáljanak; nem csak nekünk, hanem magoknak szolgálnak evvel ő kegyelmek.

IX. Ez mostani hadakozásban Magyarország Erdélynek

is jó paisa lévén, minthogy ott benn kegyelmetek szép csendességben fog maradni, az contributióról olyképpen gondolkodják kegyelmetek, hogy ne csak ott benn az országnak sok szükségére, hanem az itt künn való hadaink fizetésére is, pénzzel értessen bennünket kegyelmetek, vagy az megyesi rendelésnek formája szerént ugyanazon móddal nevelvén az adót, vagy külömb, hasznosabb és jobb módot találhat kegyelmetek az dologban, arról oly igen serio és jó itílettel gondolkodják kegyelmetek, hogy mind mi s mind az magyarországi atyafiak vehessük eszünkben azt, hogy ez mostani isten után való szabadulását, az közönséges megmaradást és honnotokban való nyugodalmat illendő szeretettel és becsülettel viseli szeme előtt kegyelmetek, meggondolván, hogy jobb minden rendeknek kicsint kicsint, az mi lehetséges, az közönséges jóért adni és költeni, hogysem mint egyszersmind maga életével és szép hazájával mindenét elveszteni; mert az hadakozásnak, tudja azt kegyelmetek, hogy az pénz nervusa.

X. Ugyan ezen okok níznek arra is, hogy az országnak több hasznos jövedelmének is megtöbbítése felől felette igen szükséges kegyelmeteknek gondolkodni és bizonyost végezni, kiről mind gubernátor uramnak és administrátor uraméknak ennek előtte is irtunk; hisszük hogy ő kegyelmek az nemes országnak eleiben fogják támasztani; minthogy az contributiók az országnak pusztasága miatt ilyen keveset tesznek, felette szükséges és közönségesen hasznos erről kegyelmeteknek az fiscus számára való hasznokat feltalálni és keresni, akármi uton és módon lehessen, ilyen extrema necessitas idejin, ugy mint az aranyváltás és czemmentek rendelése, bőrgyűjtés, kénkő, kéneső, arany, ezüst, réz bányák miveltetése, vashámoroké azonképpen, vagy egy vagy más helyeken legyenek azok. Az székelség között is szép csendes alkuással, az ü kegyelmek szabadságok helyben maradván, ha mi afféle jövedelmek és helyek találtatnak, kegyelmetek országúl találja fel és rendelje el állapatjokat.

Nevezet szerint penig adták nyilván való hasznát előnkben, hogy ha az Maroson az sónak alá hordatását és szállítását magunk számára fognók, melyet igen is jovallottunk, sőt szükségesnek itíltünk; arról is kegyelmeteket intjük, végezzen

olyképpen, hogy az közönséges sót egy avagy két czeller hasznáért kegyelmetek hátra ne hagyja.

Mind ezekről oly hasznos deliberatióját várjuk kegyelmeteknek, az ki mind országúl fejenként kegyelmeteknek s mind egész nemzetünknek javára és hasznára következzenek *(igy)*; az ide kijövő és országúl küldendő követi is kegyelmeteknek mntathassanak és adjanak jó példát az itt kün való magyarországi hiveink előtt. Kire isten kegyelmeteket vezérelje, és gyülekezetit, végezését mindenekben áldja meg. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 9 mensis Martij anno domini millesimo sexcentesimo sexto.

Stephanus m. p.

Simon Pechy
secretarius m. p.

(Egykorú példány *Kolosvár város levéltárában.)*

XXXI.

1606. márcz. 21.

Meghivó az 1606 ápr. 4-ére hirdetett országgyűlésre.

Generose egregij nobiles et agiles domini amici honorandi, salutem et nostri benevolam commendationem.

Ő felsége levele érkezék, kiben parancsolja, mentül hamarébb, egy bizonyos napon és helyen ez országban generalis gyűlést hirdetnénk a hova ez országbeli urak, nemesek, vármegyék, székek, keritett és mező városok, minden rendek az előbbeni jó rendtartás és szokás szerint bizonyos atyjokfiait bocsátván, és az ő felsége akaratját, parancsolatját, mind az ő felsége kezeirása pecséti alatt való nekünk küldött propositiojokbúl, mind ez országbeli minden rendeknek szóló bekötött ő felsége levelébül megértvén, egyenlő értelembül az közönséges megmaradásra és jóra minden jót végeznénk; mely generalis gyűlést az ő felsége parancsolatja szerént ad feriam tertiam post dominicam Quasimodo proxime affuturam azaz szent György havának negyedik napján Kolosváratt végeztük celebráltatni; mely gyűlésnek napja akartuk volna, ha tovább haladhatott volna: de miért, hogy ő felsége is Kassán ad dominicam jubilate proxime venturam hoc est ad 16 diem Aprilis, generalis gyűlést végezett celebráltatni, ahová

ez országbeli urak, nemesek, székelység, és minden rendektül ő felsége bizonyos atyjokfiait kivánja bocsátani, ez okon tovább nem haladhatott; intjük azért kegyelmeteket szeretettel, ő felsége nevével hagyjuk is, kegyelmetek abbul az székbül, az megirt napra Kolosvárra, a régi szokás szerint, teljes autoritással, tanusággal és értelemmel, bizonyos eszes és tudós atyjokfiait bocsássa [1]) holott az uristennek segitsége velünk levén, mi is személyünk szerint, minden okvetetlen, az megirt napnak előtte jelen leszünk, az mikor az ő felsége parancsolatját megértvén, az közönséges megmaradásra és jóra az úristen minden jót engedjen végezni kegyelmednek. Secus non facturi. In reliquo easdem diu valere cupimus. Datum Albae Juliae. 21. Martij. Anno 1606.

Generosarum egregiarum dominationum vestrarum amicus

Sigismundus Rakoczÿ m. p.

Külczím: Generoso egregijs, nobilibus et agilibus dominis capitaneo judicibus, vicejudicibusque regijs, potioribus primoribus, primipilis ac universitatis libertinorum Siculorum, sedis Siculicalis Udvarhely etc. Dominis et amicis observandissimis.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában.)

XXXII.

1606. máj. 17.

A kolosvári ápril 4-iki gyűlés törvényei.

Nos Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod pro parte et in personis procerum et magnatum universorum statuum et ordinum regni nostri Transilvaniae magnificus dominus Stephanus Kendi de Lona consiliarius noster, et comes comitatus Dobocensis, et generosus dominus Sigismundus Sarmaságí de eadem, comes comitatus Thordensis, Lucas Trauznerus Colosvariensis, Joannes Gáspár capitaneus et judex regius sedis Siculicalis Marus, Stephanus Bedő capitaneus similiter trium sedium Siculicalium Sepsi, Kézdi et Orbai; prudentes item ac cir-

---

[1]) E szavak helyett a Petkyhez irott példányban köv. tétel áll: »... . kegyelmed is az megirt napra Kolosvártt jelen legyen.«

cumspecti Michael Fejér Coronensis, Bartholomeus Brassai Cibiniensis civitatum nostrarum senatores, legati videlicet et internuncii dictorum dominorum regnicolarum, plena cum instructione ad nos expediti, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt certos quosdam articulos, postulantes a nobis debita cum instantia quatenus nos eosdem ratos, gratos et acceptos habentes pro ipsis dominis regnicolis in futurum valituros clementer confirmare dignaremur. Quorom tenor sequitur hoc modo:

Megértettük kegyelmes urunk az közinkben küldött propositiókból a német császárnak tractussiról való articulusokat s mind a felséged kivánságit. De minek előtte a felséged propositiójára resolváljuk magunkat, a császár ő felsége kivánságára a mennyiből Erdélyt concernálják, ilyen választ teszünk in genere:

(1) Miérthogy istennek nagy kegyelméből és kiváltképpen való providentiájából könyörülvén ő felsége sok nyomorúságos inségünkön, azokból való megszabadulásunkra felségedet minden reménység kivűl állatta és felépítette, a ki az mi régi szabadságunkat helyre hozná, és megerősítené, mely szerént mi is országúl sine cunctatione istennek hozzánk való kegyelmét megismervén, felségedet pari consensu eligálván, et uno ore, liberis suffragiis fejedelmünkké választók, és solemniter inaugurálók eleinknek régi módok és rendtartások szerént.

(2) Tetszett azért, hogy a császár ő felsége kivánságára való választ, kiket bizonyos követink által felségednek Kassára fel is küldöttünk plena cum instructione felségedre és annak bölcs tanácsára remittálnók ea spe, et fiducia, hogy ez hazának felséged idejében semmi fogyatkozást nem enged, sőt annak mind régi szabadságainak megmaradására igyekezik, effectumque dabit, hogy a liber principatusban és arra való szabad választásban semmi változás ne eshessék; kiből jövendőben külömb-külömb praetensiók miatt az idegen nemzetségtől ujabban való nyughatatlansága és nyomorusága hazánknak ne következzék.

(3) A mi tovább a felséged kivánságát nézi az hadakozás és contributió felől, a felséged kegyelmes akaratját a székely atyafiak akarván bételjesiteni, a két ezer lovas kopiást és két

ezer gyalogot megigérték. A szász uraim azonképpen az ezer lovagnak állatásáért bizonyos summát, melylyel felségedet contentálhassák.

Noha pediglen érti a nemesség, hogy felséged személye mellé 500 lovassal és 500 gyaloggal kivánja fejenként a régi fejedelmeknek szokása és rendelése szerint; de tekintvén az hazának ilyen iszonyú nagy romlását, pusztulását, a mennyire elégségesek lehetnek, minthogy ezelőtt való fejedelmeknek meg nem fogyatkoztak, azonképpen felségednek is minden tehetségek szerint minden időben szolgálni igyekeznek.

(4) Holott pedig rerum gerendarum nervus a pénz, noha nem tagadhatjuk szegénységünknek sok külömb-külömbféle fogyatkozásit, mindazáltal ebből sem akarván felségednek megfogyatkozni, a medgyesi generális gyűlésben végezett mód szerint igértünk felségednek minden ökörtől 32 pénzt, minden lótól 32 pénzt; apró barmoktól, úgymint: juhtól, disznótól, kecskétől 2—2 pénzt, marhátlan férfitől tizenkét pénzt, marhátlan özvegy asszonytól hat-hat pénzt. A mely embernek lábas marhája nincsen, hanem bora vagyon, egy öreg hordó bortól husz-husz pénzt, egy negyvenestől tiz-tiz pénzt; a kinek penig mind bora, s mind lábos marhája vagyon, arról adjon adót, a melyikről adaja feljebb megyen, mely adót ad 1-mam diem Junii proxime venturi fogyatkozás nélkül bészolgáltatni igérünk.

A magyarországi uraink s atyánkfiai, kik Erdélyhez incorporáltattak, ezen terhviselésre igérik magokat.

A szász uraim is a Medgyesen rendelt adó formája szerint azon napra capitatim egy-egy forintot igérnek bészolgáltatni.

(5) Ezek felett végeztük egész országúl, hogy semmiféle aranyot se porúl, se plékben, se ezüstöt ez országból kivinni, ez országban is az felséged auri capsora kivül aranyat váltani ne merészeljen sub amissione capitis, et universorum bonorum.

(6) Végeztük azt is, hogy senki se aranyat, se tallért, se dutkát, se egyébb numismát az felséged czimerén kivül ne merjen veretni praedicta punitione.

(7) Holott pedig az országok és minden birodalmak nem külömben törvénynyel viseltetnek, mint fegyverrel oltalmaz-

tatnak, hogy a sok egymás ellen való hatalmaskodások, és eltürhetetlen injuriák megszünjenek, végeztük, hogy a törvények juxta contenta articulorum hactenus approbatorum, et in usu existentium folyjanak.

(8) A mely vármegyéken ispánok nincsenek, ő felsége rendeljen főispánokat, az viceispánok rendelésében pedig az főispán a vármegyével egyetértve, közakaratból tégyenek viceispánt.

(9) Könyörgünk ő felségének ezen is, hogy a táblás mesterekkel és egyébb törvénytudó assessorokkal interim, mig derékképpen ő felsége octavás törvényeket celebrálhat, megépítse; és ha a gyűlésen törvények nem lehetnének, egy bizonyos terminust praefigáltasson ő felsége per eos, quorum interest, aut intererit, holott az appellatiók és egyébb törvények, kik hivatalban volnának, vagy lennének, juxta articulos super brevibus judiciis editos et ratificatos megláttassanak, és itéltessenek excepta causa castelli Bolya, ratione occupationis hactenus mota, vel in futurum movenda, melyet ő felsége a több halasztott dolgokkal maga béjöveteléig supportál.

(10) Noha pedig ő felsége Erdélyhez, mint édes hazájához, kiváltképpen való affectussal minden engedelemre viseltetik, de miért hogy sok a szükség, és az uraknak és végházaknak, melyek immár meg is többültek, megtakargatása kénszergeti ő felségét, a nemességnek könyörgésére való kegyelmes tekintetit mostanról ő felségének boldog időre kell halasztania, melyben az arenda engedelméből kegyelmesebb választ tehessen.

(11) Küküllő vármegyének a görgényi só dolgából való könyörgését kegyelmesen vévén a dato praesentium computando, megengedte ő felsége, hogy a sót egyébb aknákról magok szükségire büntetés nélkül hordhassák esztendeig.

(12) Az elveszett levelek és egyébb levélbéli erősitések felől, miérthogy egyébb efféle derék dolgokat és az országnak kivánságit ő felsége halasztotta az nagy istennek kegyelmes engedelméből ő maga Erdélybe való bémenésére, az országnak ebbéli kivánságát (ne cui injuria fiat) halasztotta akkorrá.

(13) Az elbujdosott jobbágyoknak megkérésében az ország végezésit ő felsége kegyelmesen meghallgatta, és előbo-

csátja, hogy tudniillik városokról és székelységről kérjék meg mandatummal sub onere 200 florenorum. Ha meg nem adják, hivják az gyűlésre ad 1 diem comitiorum, és az actor ha akar doceáljanak de competentia, és az első gyűlésen non obstante eo, hogy az attestatio intempestiva, adjudicáltassék sine ulteriori processu.

Az lakságon az jobbágy kérésben a medgyesi articulus tartassék salvo, hogy miért a regaliák mind pusztulástól, s mind a só vágatásnak fogyatkozásától, igen haszontalanok, az ő felsége, és az ország szükségei pedig igen nagyok, a mely sóvágók valamely aknára futottanak, akár kié legyen is, semmiképpen vissza ne vitethessenek.

(14) Történik gyakran, hogy tisztviselő szolgák mind nemesek s mind parasztok, uroknak nagy károkat tesznek, és vagy elszöknek, vagy a számadást külöm-külömbféle tergiversatiókkal elkeringik. Efféléknek megbüntetésében azért a régi arról való articulus observáltassék.

(15) Az nyilván való adósságnak megvételében az 1596. esztendőbéli articulus, salvis tamen privilegiis liberarum civitatum, servatisque de jure servandis megtartassék.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum fidelium nostrorum dominorum procerum ac nobilium, aliorumque ordinum trium nationum praefati regni nostri Transilvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, medio praenominatorum ipsorum legatorum clementer admissa, praemissos universos articulos, modo praeallegato nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris, de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia ac singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, et illos et quaevis in eis contenta, principali nostra authoritate acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus offerentes nos clementer quod omnia praemissa in omnibus punctis, clausulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, imo acceptamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Ac spectabili et magnifico domino Sigismundo Rákóczi supremo consiliario nostro, regnique Transil-

vaniae gubernatori, necnon comiti comitatus Borsodiensis praescriptas litteras nostras confirmationales sub authentico ejusdem sigillo omnibus ordinibus Transilvanicis extradari, publicari et emanari facientes plenariam et omnimodam dedimus damusque authoritatem. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 17-a Maji anno domini 1606.

(L. S.)

(A M. Tud. Akad. birtokában levő Halmágyi-féle példányról).

XXXIII.

1606. máj. 24. (Ó naptár sz.)

Vornik Keresztes, Petkinek: a vegyes bizottság elmaradásának okáról.

Generose domine stb.

Adjuk értésére kegyelmednek az gyűlés dolgát, melyet akaránk szerezni itt az szél földön, ez két ország között lött sok szegénynek kárai felől, mely gyűlésnek napját rendeltük volt áldozó napjára az ó kalendariom szerint, mi ahoz tartottuk magunkot, kegyelmetek penig tartotta az újhoz. Ha kegyelmetek szintén eljött volt is, nem várakozott, hanem mindjárást eloszlott. Azért mi is egy nehány számu fő emberekkel az kiket ő nagysága, az én kegyelmes uram, ide a szélföldre rendelt, és mi velünk egyetemben jöttenek az ő nagysága szegényi, az kiknek kárai vadnak az kegyelmetek országabeli emberek miatt, mely szegény emberek több immáron egy heténél, hogy itt várakoznak. Annakokáért kévánjuk kegyelmedet mint minekünk jó akaró barátunkat, szomszédurunkat, hogy ha kegyelmetek szintén eloszlott volna is viszontag öszvegyűljön, ezt értvén, hogy mi is kimehessünk kegyelmetek közibe és minden jót végezhessünk ez két országnak kárai felől, az kinek minemű kárai volnának, eligazithatnánk, hogy az ki bűnös volna azok mint bünösök büntettetnének, az ő bünök szèrént, az ki penig igaz leszen, maradjon helybe. Hogy ha kegyelmeteknek akaratja leszen az eljövetelre adja értésünkre, ha penig kegyelmetek el nem akar jőni, adja tudtunkra, hogy tudjuk mi magunkat mihez tartanunk; mert mi is sokat itt nem mulatozhatunk az országnak sok külömb, külömbféle gondjai

miatt, ezt adjuk kegyelmednek értésére; tartsa meg isten kegyelmedet. Datum in Tatros 24 die secundum vetus Maij. Anno domini 1606.

Generosae dominationis vestrae amicus et vicinus
Vornik Keresztes m. p.

Külczím: Generoso domino Joanni Petki de eadem stb. In Udvarheli.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egyl. birtokában),

XXXIV.

1606. jún. 7.

Rákóczy Zs. Petkynek: a moldvai ügyekről s Rácz György elfogatásáról.

Generose domine stb.

Az úristentől kegyelmednek minden jót egésséget kivánunk. Ez mai napon adák meg az kegyelmed levelét az többivel egyetemben. Akartuk volna az moldvai uraim is az szerint cselekedtek volna, mint az havasalji vajda emberi, az mint ez előtt is megirtuk. Tegnapi napon érkezék megint embere Ráduly vajdának, ki most is itt vagyon az székelység szomszédságában is az szerint igazittatnék, kiről kegyelmed minket informáljon az miképpen lehessen, tudjunk arra is napot végezni. Hogy az moldvai dologra térjünk, nem illenék az jó szomszédsághoz az fenyegetés, mely leveleket meg is tartsa kegyelmed, mindazáltal mindenkor azok az győzedelmesek, kik az emberteleneket emberséggel szokták meggyőzni, ha kegyelmednek tetszik, ne halaszszon kegyelmed mi reánk, még újabban mi hozzánk bocsátaná boerját vagy emberét, végezzen kegyelmed velek, kiről kivánjon bizonyos levelet a hol hozzánk bocsátaná boerát ez levél alatt, avagy ez levél mellől eljönne boerja mi kegyelmednek tudására adjuk. De ha alkalmatosság adatván Vornik Kriszte mégis megtalálná, az úristen hirével hadjon napot kegyelmed, az előbbeni commissio szerint hivasson mindeneket, azokkal is legyen meg az jó szomszédság, hogy az országbeliek csendesedjenek, maradhassanak meg békességben. Jeremia vajda uram az mely levelet irt volt Nemes János uram által, ez levelemben kötve kegyelmednek küldöttem, ha

feleselnének ez levélnek mássát küldje az vajdának az részben az miben az határ igazitásra nézendő, azonközben kegyelmedtől visszavárjuk az levelet.

Bedő uram pompálkodását is megértettük, kinek irtunk egy levelecskét, ha szükséges küldje meg kegyelmed, a hol nem, szaggassa el, akarnók ha ő kegyelme az igazsághoz tartaná magát, mi nekünk nem kellene az bajoskodás, sőt ő felsége után csak az legkisebb emberének is kedveskednénk, de ha okot ad ő vagy más, büntesse az úristen érdemek szerint.

Rácz Györgynek mostanában Szamosujvárban Nagy Albert kapitánja vélem hogy Báthori Boldizsár helyén vagyon Kamuti Farkassal, ki majd ugyan kedvem ellen is lett eztén ez napon itt Fejérvártt Rácz Györgynek megtartóztatása, vasban veretése, de az mint ő felségének tetszett, ugy kellett lenni, az úristen az igazság szabadítsa. Mind ezek után kegyelmed jó vigyázatban levén, az mi jobb cselekedje azt, Vornik Krisztének elegendő válasza vagyon kegyelmedtől. In reliquo stb. Datum Albae Juliae 7. Junii 1606.

Generosae dominationis vestrae

amicus

Sigismundus Rakoczy m. p.

Kendi István uram érkezék az ő felsége pecsétes articulusával, kinek ha mássa kivántatik pecsétünk alatt kiadatjuk uram, ugyan szükséges is, ha másunnat nem vitték kegyelmedhez.

Az székely kapitán uraimnak minden székre irtunk igen készen tartsák az uraimat. Kegyelmed is megintse, mert csak egy óra vagy egy nap az .... holott még a jó békesség szintén véghez nem ment.

Külczím: Generoso domino Joanni Pettky de Ders, serenissimi principis et consiliario ac generali uniuersorum Siculorum, et sedis Siculicalis Udvarhely capitaneo domino et amico observandisssimo.

(Eredetiről, gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

XXXV.

1606. jún. 13.

Székely felségsértők és lázadók ügyében tartott vallomások.

Generose domine stb.

Kegyelmednek akarám tudtára adnom, mivel hogy kegyelmed parancsolá én nekem, hogy az Sáfár István szavait azoktól az emberektől, az kik hallották hüt szerint megértetném s kegyelmednek tudtára adnám; én azokat az embereket előhivattam és hüt szerint való vallásokat megirattam, kik ezképpen következnek:

1. Testis. Székely Balás, Dálnokban lakó lófő, juratus et fassus est hoc modo. Valánk Maxán az Kozma Keresztes házánál, jöve oda Sáfár István, hallám Sáfár Istvántól, hogy ezt mondá: még soha ezt nem hallottad, mert mostan az német császár mellé három koronás király támadott fel, kik ugyan meg is indultak, melyet rövid nap meg is hallotok; az hajdúságnak is nagy része elment Lengyelországba, s az többi is elmegyen, és azt mondja az hajduság, hogy nem szolgáljuk ez bestie lélek kurvát, mert nem fizet, mert eddig Bocskaÿ király volt neve, de ezután Bocskoros István leszen ez bestie lélek kurvának neve. Varga János kérdé, kit szidsz István uram? s monda Sáfár István: nem hallod-e kit szidok, én is azt szidom a kit a hajduk, ez bestie lélek kurvát Bocskaÿ István ő kegyelmét; s monda Varga János: nem iszom azzal egy pohárból, az ki az én kegyelmes uramot szidalmazza. Monda Sáfár István: én is bizony nem szolgálom, ha nem fizet, s a többi is nem szolgálják ő kegyelmét; rövid nap más hirt hallasz felőle s az ki nem fizet én is annak ellensége lennék; mondá azt is Sáfár István: micsoda állhatatlan emberek vagytok, hogy az kapitántokat gyűlésbe külditek s az alatt három kapitánt is választotok, s mondok, hogy ő felsége akaratja az, s nekünk az ő felsége akaratjához kell magunkot tartanunk.

2. Testis. Varga János, dálnoki lófő, juratus et fassus est hoc modo per omnia ut primus testis, hoc addito. Monda Sáfár István: hogy ha nem fizetne, én is ellensíge lennék

mindjárt ez bestie lélek kurvának. Azt is mondá, hogy rövid nap mást láttok.

3. Testis. Kozma Keresztes, maxai lófő, juratus et fassus est per omnia, az mint az első és az második bizonságok.

4. Testis. Goczmanÿ Imre, maxai lófő, juratus fassus est hoc modo per omnia ut primus testis.

5. Testis. Szabó György, maxai lófő. Juratus fassus est per omnia ut primus testis.

6. Testis. Eosé Tamás, maxai falusbiró. Juratus fassus est ut primus testis.

7. Testis. Demeter Gergely, maxai lófő. Juratus fassus est, ut primus testis.

8. Testis. Maxaÿ János, régi veres drabant, ugyan Maxán lakó. Juratus et fassus est ut primus testis.

9. Testis. Maxaÿ László, ugyan maxai szabad székely. Juratus fassus est per omnia ut primus testis.

10. Testis. Maxay Bálint, ugyan maxai szabad székely. Juratus et fassus est, per omnia ut primus testis.

11. Testis. Kanyó Antal, léczfalvi lovag hadnagy. Juratus et fassus est per omnia ut primus testis.

12. Testis. Gyárfás István, léczfalvi, kézdiszéki hütös notarius, fide mediante hoc modo fassus est. Mikor Sáfár István bejőve az Kozma Keresztes házába, kezdénk oda ki való hireket tőlle kérdezni, mondá azt Sáfár István, hogy az német császár mellé három koronás király támadott fel, ki felől rövid nap több hireket hallunk; mondá azt is, hogy az hajduságnak nagy része Lengyelországba ment, s az többi is elmennek. Ezenközben engemet Jankó Gáspárné kihiva az házból, és az menémű gyalázatos szókat ő felsége ellen szólott, azokat azért nem hallhattam; de hogy bemenék az házban, az kik ott benn voltak, nekem is megmondák annak utánna mindjárt, az mint feljebb meg is vallották: mondá azt is Varga János: erről én protestálok kegyelmeteknek, s úgy méne ki Varga János az házból. Azután hallám, hogy mondá Sáfár István azt: ez napokba ide is jőnek be, s mondám arról: az isten ne hozza ide, mert azok mia pusztula el Erdély, s mü is, s több helyek is.

Ez felől megirt bizonságoknak hüt szerint való vallásokat, az mü hütünk szerint vettük be, melyet pecsétünk erőssége alatt kegyelmednek irva küldöttünk.

Irattuk Alsó-Csernátonban 13. die Junij. Anno domini 1606.

Az bizonságokat is ugyanakkor feleltettük meg.

Generosae dominationis vestrae

servitores
Nagy Menyhárt m. p.
Imecs István m. p.
Nagy István, hadnagy.

Külczím : Generoso domino Joanni Pettky, consiliario serenissimi domini principis etc. ac generali capitaneo universorum Siculorum. Domino nobis semper observandissimo.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában.)

XXXVI.

1606. jún. 27.

Nemes és Kálnoky Pettkynek, Bedő jószágai elkobzásáról.

Generose Domine stb.

Miért, hogy parancsolta volt kegyelmed nekünk, hogy Bedő uramnak minden helyeken való, mindenféle marháit felkeresvén ő felsége urunk számára foglaljuk, mi az kegyelmed parancsolatjához tartván magunkot, Kálnakra menvén, mindenféle lábas marháit, az kit feltaláltunk regestumban pecsét al . . . . küldöttük. Azután . . . . házait is eljárván, ott semmiféle marháját olyat nem találtunk az ki méltó lett volna felirásra; Brassóból is mindeneket avagy kihozott, vagy ott oly helyre szerzett, hogy semmiképpen fel nem találhatók, az kit pedig feltaláltunk, azt is kegyelmednek irva küldtünk. Mindenféle marháit házától mihelt meghallotta, hogy Rácz Györgyöt megfogták, elhordatta és sok külömb külömbféle helyekre szerzette. Gidófalván is egy atyjafiánál, egy tarisznya levelet, egy órát, etc. találtunk, melyről kegyelmednek jegyzést küldöttünk, irjon kegyelmed mit cselekedjünk felőlle. Izentünk kegyelmednek Jankó Jánostól szóval is, higyje meg kegyelmed szavát. Én magam megyek vala kegyelmedhez, de

egyik az, hogy paripáim mind eléllottak, más az, hogy sok dolgok vadnak itt, kiket el kell igazitanunk, ha pediglen ugyan ki kell mennem kegyelmedhez, irjon kegyelmed, és mingyárást kimegyek. Kerezte Vornik irt Nagy Menyhártnak leveleket, melyekben mit irjon, kegyelmed megérti, mely dolog felől Bedőnek irt volt, kit felszakasztottunk, mindeniket kegyelmednek küldöttük, ezek uram nem semmi dolgok, mert felettébb urgeálják. Immár ha mi akaratja ezek felől, lássa kegyelmetek. Nem jó silentiumban praetermittálni, mindenről instruáljon kegyelmed, és ha kegyelmed parancsolja, mingyárást mentest megyek én magam is, csak irjon kegyelmed. Tartsa meg Isten kegyelmedet. Datum ex Sepsi Szentgyörgy 27 Junij. 1606.

Generosae dominationis vestrae.

Servitores et fratres
Joannes Nemes m. p.
J. Kálnokÿ m. p.

Külczím: Generoso domino Joanni Pettky de Ders stb.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában.)

XXXVII.

1606. jún. 28.

Meghívó a júl. 13-iki fehérvári országgyűlésre.

Generosi, egregii nobiles et agiles domini, amici nobis honorandi salutem et nostri commendationem.

Mivelhogy ő flge szorgalmatosan parancsolja, hogy ő flge táblája jeles mesterekkel és törvénytudó assessorokkal az articulus continentiája szerént, megépitessék, annak véghezvitelére s egyéb közönséges jóra nézendő dolgoknak elrendelésére, az országbeli egynehány főuraiknak tetszésekből ad festum beatae Margarethae virginis proxime affuturum hoc est 13 diem instantis mensis Julii itt Fehérváratt partialis gyűlést végeztünk celebráltatni. Intjük azért kegyelmedet s ő felsége nevével hagyjuk is kegyelmeteknek, abból az székből a megirt napra az régi szokás szerint úgy mint partialis gyűlésben az megirt dolgoknak véghez vitelére ide Fejérvárra teljes authoritással tanosággal és értelemmel bizonyos atyjokfiát bocsássa, kiknek

jelenlétekben ő felsége s ez hazának' javára adja az úristen jól végezhessünk. Secus non facturi, et feliciter valeant. Datum Albae Juliae 28. Junii 1606.

G. E. N. et Ag. D. vrum amicus
Sigismundus Rákóczy.

Külczím: Spect. Egr. nob. et agilibus capitaneis judicibus v. jud. regiis item primoribus potioribus primipilis ac universitati libertinorum Siculorum sedium Sicul. Csik Gyergyó Kászon etc. dominis amicis honorandis.

(Eredetiről t. Mike S. ur gyűjtem.)

XXXVIII.

1606. júl. 13—16.

A fehérvári júl. 13-iki országgyűlés törvényei.

Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rákóczi supremo consiliario nostro, regnique nostri Transylvaniae gubernatori necnon comiti comitatus Borsodiensis praescriptas literas nostras confirmationales authentico sigillo nostro munitas, omnibus ordinibus Transilvaniae exhibendas, ad confirmationem articulorum infrascriptorum plenariam et omnimodam dedimus, damusque authoritatem. Datum in civitate nostra libera Cassoviensi die 17. mensis Maji. Anno domini 1606.

Nos Sigismundus Rákóczi de Vadász, serenissimi domini domini Stephani dei gratia Hungariae Transylvaniaeque principis, ac Siculorum comitis etc. consiliarius per Transylvaniam generalis capitaneus et gubernator, necnon comes comitatus Borsodiensis etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis, quod magnifici, generosi, egregii et nobiles regni hujus Transylvaniae exhibuerunt et praesentaverunt nobis quosdam infrascriptos articulos in partialibus eorum comitiis ad diem 13. mensis Julii anno domini 1606. ex edicto nostro hic Albae Juliae celebratis, conclusos, supplicantes nobis ut universos et singulos praescriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, usque ulteriorem suae serenitatis resolutionem, ratos, gratos et accepta habentes sub chyrographo, et sigillo nostro extradari dignaremur. Quorum quidem tenor talis est,

Articuli dominorum nobilium regni Transilvaniae in partialibus eorum comitiis Albae Juliae ad 13 diem mensis Julii anno domini 1606. unanimi consensu conclusi.

Az nagyságod közinkben küldött propositióiból megértettük minemű szorgalmatos gondviselése legyen nagyságodnak nem csak külső ellenségtől való megmaradásunkra, mely fegyverrel szokott oltalmaztatni, hanem országunkban házunknál való csendes és békességes lakásunkra, egymás ellen való hatalmaskodások és injuriák megszüntetésére, mely az törvények által viseltetik. Hálákat adunk azért az úristennek, hogy ő szent felsége ennyi sok zűrzavar és háború után, a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk által, kit reménységünk felett, az mi elveszett régi szabadságunknak felkérésére és megoltalmazására előnkben adott, országunkat ilyen állapatra hozta, hogy egy kevéssé a törvények felől is, melyek egynehány esztendőtől fogva megszüntenek vala, gondolkodhatunk, nagyságodnak is, hogy országunk békességes megmaradásáért semmit magának nem kedvez, semmi fáradságát, szüntelen való nyughatatlanságát nem szánja érettünk, megszolgálni igyekezzük.

(1) Mivelhogy azért ő felsége a mi kegyelmes urunk az törvényeknek utat nyitott és azokat a törvényeket, melyek brevis processust illetnek, az articulusok tartása szerént folyásába bocsát, a táblának mesterekkel és assessorokkal megépitésit nagyságodra bizta, kit immár nagyságod meg is épitett. Tetszett azért országúl, miérthogy a gyűlésen egyéb előttünk álló dolgokért törvények nem lehetnek, hogy ez jövendő szent Bertalan apostol napjára Kolosváratt, vagy a hol nagyságod alkalmatosbnak itéli, ha valami notoria turbatio el nem mulatja, terminus celebráltassék, holott minden causák, melyek itt Erdélyben, Magyarországnak idevaló részeiben, és székelységen a brevis szerént moveáltattak, megláttassanak.

A mely causák immár processusban vagynak, és az gyűlésre evocáltattanak, azok in eodem statu maradjanak és folyjanak. A kik penig még processusban nincsenek, tehát nem csak a gyűlésre, hanem efféle terminusra is evocáltathassék.

Az evocatio pedig Erdélyben octavo die, Magyarország-

ban pedig 15-to die legyen az terminus előtt, hogy az in causam acttractusnak is az admonitiónak késő volta miatt fogyatkozása ne lehessen.

(2) Az hol nagyságod az 500 lovagnak, s az 500 gyalognak elrendelését kivánja, hogy a szükségnek idején fogyatkozás nélkől, és jó módjával készen legyenek, végeztük azért országul hogy abba:

Fejérvármegye adjon és állasson 74 lovagot, 40 gyalogot,
Küküllővármegye 42 lovagot, 20 gyalogot,
Kolosvármegye 40 lovagot, 16 gyalogot,
Thordavármegye 40 lovagot, 16 gyalogot.
Dobokavármegye 30 lovagot, 16 gyalogot,
Belső-Szolnok 32 lovagot, 15 gyalogot,
Hunyad 12 lovagot, 10 gyalogot,
Zaránd 8 lovagot, 6 gyalogot,
Huszt, Máramaros 74 lovagot, 40 gyalogot,
Közép-Szolnok 32 lovagot, 32 gyalogot,
Kraszna 16 lovagot, 16 gyalogot,
Bihar 35 lovagot, 25 gyalogot,
Fogaras 35 gyalogot,
Görgény 12 gyalogot,
Kővár 18 gyalogot.

A városok pedig, úgymint Kolozsvár 54 gyalogot; Enyed 20 gyalogot; Thorda 10 gyalogot; M.-Vásárhely 50 gyalogot; Deés 10 gyalogot; Abrud-Bánya 5 gyalogot; Egeres 12 gyalogot; Nagy-Bánya 75 gyalogot; Kolos 7 gyalogot; Szék 3 gyalogot.

(3) Végeztük ezt is országúl, hogy Kolozsváratt lött generalis gyűlésben lött végezés szerént, ha kik a követségre rendelt költség pénzt ekkédig meg nem adták, ha az olyan restantiákat ad 15. diem a dato praesentium az vármegye ispányi bé nem szolgáltatják, tehát in duplo maradjanak, melyet az ispányokon per omnia opportuna remedia ő nagysága gubernator urunk megvehessen, non obstante ullius praerogativa.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nobilium praedicti regni Transylvaniae benigne annuentes et suffragantes praescriptos universos articulos eorundem omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, sine

diminutione et augmento aliquali, usque ulteriorem suae serenitatis resolutionem acceptavimus, approbavimus et ratificavimus, quos interim, quo a sua serenitate superinde responsum habituri sumus, tam nos ipsi observabimus, quam per regnicolas regni Transilvaniae quorum interest, observari faciemus. Datum Albae Juliae 16-to die mensis Julii Anno Domini 1606.

(L. S.)

(A magyar Akadémia birtokában levő Jancsó-féle példányról; Bocskay megerősitése a Barcsay példányról van véve.)

XXXIX.

1606. júl. 6.

Rákóczy Zs. intézkedik a seregszemle megtartása iránt.

Generose domine stb. Salutem stb. Az úristentől stb.

Ő felsége mit irjon, az négyezer székely lovag és gyalog mustrálása és készenléte felől, az ő felsége levelének mássát abban az részben, ezen levelünkben irva igéről igére kegyelmednek küldöttünk, mely igy következik:

Az ország követi által mikor azokat ennek előtte bebocsátók, bőségesen irtunk vala kegyelmednek, az székelységnek és minden egyébb ott benn lévő hadainknak elkészitése felől, mostan immár, minthogy az végezett frigy napja Szent János napja is beközelget, és egyéb okok is kevánják az készenlételt, akaránk ujjolag irni felőle kegyelmednek, hogy az négy ezer székelyt kiről ezelőtt is irtunk, mind lovagját, gyalogját mustráltassa olyképpen meg kegyelmed, hogy szömély szerént azok az kiknek ki kelletik jőni, legyen fölirva, az vének az regestrumban, hogy szolga és egyéb rend ki ne jőjjön, hanem az kit ott benn felirnak, szömély szerént itt künn is ugyan azon találtassék; ezeknek, minden székökről hadnagyjok, kapitányjok meglegyen, és jó rendtartással szép szerrel legyenek. Az otthon való mustrálásnak az regestrumát, minekünk ide küldjék ki, hogy ahoz képest tudhassuk itt künn is őket megmustráltatni és minden kapitántúl, hadnagytúl, ugy amint ott benn alája rendelték, tudhassuk előkérni ugyanazon embereket, az kik ott benn fel lesznek az regestrumban iratván, és minden órában oly készen tartassanak, hogy ennekutána való levelünkre megindulhassanak minden órában, és oda jöhessenek

valahová az szükség kevánja. Azért kegyelmednek, az ő felsége parancsolatja szerént, az székelységnek mustráltatására, és minden kapitánság alatt való hadnagyoknak, tizedeseknek és közlegényeknek, mind lovag, gyalognak neveknek regestrálására jó szép szerrel, s készenlételekre oly szorgalmatos gondviselése legyen, kit mind ő felsége kedvesen, mi is kegyelmedtől kedvesen vehessünk, s kegyelmed az maga böcsületiért s jó hire nevéért mindenekben cselekedje azt a mi jobb. Az uj kapitányokat azonképpen megintse az készenlételre, ki ki az maga böcsületiért, s jó hire nevéért, viselje úgy magát, hogy mind ő felségétől jó hire neve foljon. Az Lippára való gyalognak elküldésére is, az ő felsége parancsolatja szerént, kegyelmednek legyen oly gondviselése, hogy az ő felsége végházának, azoknak hátra maradások miatt fogyatkozása ne essék. Tartsa meg az úristen kegyelmedet. Datum Albae Juliae, 6. Julij. 1606.

Generosae dominationis vestrae amicus

Sigismundus Rákoczÿ m. p.

P. S. Hiszszük azt, hogy kegyelmednek ez ideig is az székelységnek mustrálásának idején regestrálásokra gondja volt, ha azért az regestum készen vagyon, az ő felsége parancsolatja szerént, kegyelmed mentől hamarébb küldje kezünkben, hogy ő felségének kezébe juttathassuk, ha pedig készen nem volna, kegyelmed siessen minden székekről elkésziteni és ide küldeni.

Iterum P. scripta. A mint pedig kegyelmednél nyilván vagyon, ez jövő szent Margit asszony napjára, az kis gyűlésecskére ide kell jöni, akkorra minden széknek regestumát kezéhez vévén, hozza el vele, hogy ő felségéhez emberünket bocsátván, mentest küldhessük ki ő felségéhez.

Külczím. Generoso domino Joanni Petky de Ders, stb.

(Eredetije az Erd. Múzeum birtokában.)

XL.

1606. a u g. 26.

Rudolf bizonyitványa Kornisnak és Sennyeynek, hogy mily hiren kitartottak mellette.

a)

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos benignum habentes respectum ad praeclaram et sinceram

fidelitatem, ac constantium et fidelium seruitiorum eximia merita, fidelis nostri dilecti, megnifici Balthasaris Cornis (titulus) quae ipse sacrae primum regni nostri Hungariae coroñae et deinde Maiestati nostrae, a iuventute sua ad praesens usque in variis locis et confinijs ac particularibus et generalibus expeditionibus contra christiani nominis infensissimos hostes Turcas, hisce annis per nos susceptis et continuatis, diversisque arcium et locorum expugnationibus et recuperationibus, quibus proprio milite et vexillo cum laude non postrema interfuit intrepide et militariter, fideliterque et utiliter ac cum largae sanguinis sui effusione exhibuit et impendit. In diversis vero motibus, qui postmodom per hosce superiores annos provinciam Transilvaniae exagitarunt, parentem suum in nostro fideli obsequio perdurantem, amisisse, captivitatem tribus vicibus patienter tollerasse, et quinquies in exilium relegatum fuisse, fidedigna relatione certo intelleximus. Quibus omnibus per dictum Balthasarem Cornis utiliter et infracto animo perpessis et exantlatis, ut ad extremum etiam, sinceram suam fidelitatem et constantiam nobis testatam fecerit, universa sua bona cum pretiosa supellectili, in ipsa Transilvania existentia, imo uxorem cum liberis relinquere maluit, quam a fideli nostro obsequio deficere et separari. Quod quidem constantiae et fidelitatis suae nobis praestitae praeclarum testimonium ad gratam posteritatem laudabiliter transmittendam, praefato Balthasari Kornis, uti optime meritus est, clementer dandum duximus et concedendum, immo damus et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra regia Pragensi, vigesima sexta die mensis Augusti 1606. Regnorum etc.

b)

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos inducti virtutibus ac fidelium et constantium seruitiorum praeclaris meritis fidelis nostri nobis dilecti magnifici Pangratii Sennieÿ (titulus), quibus sese nobis a longo iam tempore et praesertim benigne a nobis suscepta provinciae Transilvaniae gubernatione, gratum et acceptum exhibere et praestare studuit, atque in omnibus adversis et perniciosis motibus, qui ali-

quamdiu et regnum nostrum Hungariae et ipsam Transilvaniam dire pervagati sunt, in sincero ac fideli nostro obsequio pollicitis ac promissis omnibus exclusis, sine vacillatione constans et immobilis perstitit, in rebus et bonis suis, quae ibidem ampla habuit, illaque unacum uxore et liberis propter Nostram Maiestatem datamque nobis fidem reliquit, ingentia damna passus est, captivitates et diversa exilia forte animo toleravit et pertulit, sanguinemque etiam profundere non dubitavit ac omnia strennui militis ac fidelis servitoris munera et officia abunde praestare et exhibere non omisit. Quae omnia cum sint laudis praeconio dignissima, hoc constantiae et fidelitatis suae nobis praestitum praeclarum testimonium, ad gratam posteritatem laudabiliter transmittendum, praefato Pangratio Sennieÿ, uti optime meritus est, clementer dandum duximus et concedendum, imo damus et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra regia Pragensi, vigesima sexta die mensis Augusti 1606. Regnorum etc.

Das ist auf beuelch der herrn gehaimen räth, vnnd nichts annderes geferttigt worden, wie er herr Sennieÿ auch selbst bezeugt, das er ausser dess nichts annders inn hennden hab.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

XLI.

1606. okt. 3.

Az Erdély és Oláhország alattvalói közt fenforgó ügyekben kiküldött nemzetközi bizottság határozata.

Mi Petkÿ János urunknak ő felségének tanácsa, és az egész székelységnek generalis kapitánja és Mikes Benedek, Orbai széknek fő királybirája, Ferencz Geréb, és Nemes Balás Fejérvármegyében fő emberek és commissariusok, Magyarországnak és Erdélynek fejedelmének és székelyek ispánjának parancsolatjából, és erdélyi gubernator uram ő nagyságától az havasalföldiek közt Erdély és Erdélyhez tartozó helyek közt való igazgatásra, teljes authoritással rendeltetett személyek, és Mirislau Logomfett, és Bale Posztetnik, az nagyságos

havaselői vajdától, ezen dolognak igazgatására, teljes authoritással bocsátott személyek:

Adjuk emlékezetére mindeneknek, az kiknek illik, mostaniaknak és jövendőbelieknek, ezen mi jelen való levelünk rendiben, hogy közönséges végezésből, hoc anno millesimo sexcentesimo sexto, tertia die mensis Octobris, Brassó városában gyülekezvén, az két ország között való huzások, vonások és károk eligazitására ilyent végeztünk: tudni illik mioltától fogva havasalföldi Ráduly vajda ő nagysága, az mi kegyelmes urunknak hittel kötelezte volna magát, az oltától fogva való károsok mind két felől szemben állván, minden eddig esett egyenetlenségeket, huzásokat, vonásokat, tolvajlások, szépen egymás között elrendelvén, egymás között ilyen alkudozásra hoztuk, hogy az minemi huzások, vonások, tolvajlások és károk, az ő felsége bejövetele után estek az két országbeliek között, annak eligazitására egy bizonyos napot rendeltünk, Haller Gábor uram megjövetelekor, kire tartozzanak az havasalföldi kárvallott emberek, azonképpen innét is az erdélyi kárvallott emberek Havaselföldébe tartozzanak és törvény szerint mind két felől az kárasoknak satisfactiot tegyenek az brevis processus szerint, hogy ennek utánna, senki az Erdélyhez tartozók közül havaselföldi határában erőszak szerint semminemü kárt ne tegyenek, semmi időben, és semmi okon se pedig törvény előtt semminemü tartások ne legyenek, azonképpen Havaselföldéből Erdélyhez tartozóknak semminemü erőszak szerént való kárt ne tegyenek, sem tartásokat törvény előtt, sőt az előtt való esett dolgokról is, az melyek egy fejedelemség alatt estenek törvény szolgáltassék egymás között, ezt is hozzá tevén, hogy mikor az két országbeliek mennek törvényt egymásra, nulla procrastinatione et prolongatione facta az helyek tisztartója ahol az patrator megtaláltatik törvény szolgáltassék, és satisfactio tétessék, sőt pedig, az mely nemes ember vagy bojér, akárminemi renden való ember, latrot tartana jószágágában ha megbizonyosodik, fejét, marháját veszesse el érette; az havast is az előbbi határ alatt járják mind marhástól az két országbeliek, ha pedig egymás határiba bemennek, úgy szokott jövedelmét megadják egymásnak; mely mi végezésünk, hogy állandóbb és örökösbb legyen, végeztük egy akaratból,

hogy valaki ennek az mi végezésünknek felbontására okot adna, akár nemes ember, akár bojér s akár nemtelen, s akár minemű rendbeli ember légyen, az is az feljül megirt poena szerint, fejét marháját veszesse el; mely dolognak erősségére, és bizonyságára adtuk ez mi jelenvaló levelünket pecsétünkkel és az kik irást tudtunk kezünk irásával megerősitvén. Datum in civitate Corona, die et anno supranotato.

Joannes Pettky m. p. Benedictus Mikes m. p.
Franciscus Geréb m. p. Blasius Nemes m. p.

A havasalföldi két követ aláirása cyrill betükkel:

X Mirislau. X Balo Posztelnik.

(Az eredetiről gróf Mikó Imre által vett másolatról).

XLII.

1606. nov. 10.

Bocskay, Pettkynek: Erdélybe készülvén a szükséges intézkedések megtételét kéri.

Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps ac Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis sincere dilecte. Salutem et gratiam nostram. Erdélynek fogyatkozott állapatját s Fejérvárnak is pusztulását kegyelmed igen jól tudja és látja, ide ki pedig istennek kegyelmességéből az békesség meglévén, Fejérvárra kegyelmetek közibe, itiljük nem sokára be kell mennünk, a hul mind magunkat, s mind pedig udvari mellettünk levő szolgáinkot miképpen kellessék ez mostani pusztaságba naponként egy hertelen táplálnunk, kegyelmed megitélheti, ahozképest a székely atyafiakot közönségesképpen, nem úgy, hogy szokássá menne, az vagy ez ugyan törvények lenne ez után, hanem kérelem szerint kényszerittetének (többször efélével meg nem bántván) megtalálni valami jóakaratjok szerint való élésnek adása felől, melyet kegyelmed az székeknek irt levelekből is megért. Azért kegyelmed annak az élésnek felvetését, felszedését és helybe való hordatását ne bizza se az kapitánokra, királybirákra, hanem ha mire mennek székűl rendeljék el, és ugyan az szék választásából bizza oly meghitt emberére az

széknek, ki ugyan abba a székbe, melybe az élés felvétetik, az széktől rendeltetett bizonyos helyre fideliter comportálja, és mindaddig ott legyen, sohuva senki addig abba esvén, vivén valameddig tőlünk az széknek tanosága nem leszen hova vigyék: de kegyelmed azt is eleikbe adja, az időhöz képest, ne csak buzát és abrakot, hanem értékek szerint valami vágó baromnak és egyéb élésnek is szerét tegyék. A felett szándékunk az, hogy valami mezei madaraknak való kertet is szerezzünk, kegyelmed is azért maga ebben kedveskedhetik nekünk, tegye szerit valami négyszáz fogolynak a mellett egyébféle madaraknak is, és elevenen azokat tartatván irja meg nekünk mennyi lehet és annak utánna tanuságot adunk felőle, hova küldje, láthassuk mi is valami hasznát a kegyelmed tisztinek. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi, die 10 mensis Novembris 1606.

Stephanus m. p.

Simon Péchy m. p.

Külczím : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, consiliario, ac universitatis Siculorum nostrorum generali, sedisque Udvarhely capitaneo, eiusdemque sedis judici regio, etc. Fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

XLIII.

1607. jan. 2—7.

Intézkedések Bocskay halála következtében.

a)

Generose domine *stb.* Servitiorum *stb.*

Szivünk szerint kivántuk volna az mindenható istentől, hogy kegyelmednek, az mü kegyelmes urunk fejedelmünk felől, örvendetesebb hirt irhattunk volna, de mit tehetünk rólla minyájan az halálnak igája alá lévén vettetvén, ő felsége is abból istentől rendeltetett határát oráját által nem hághatta, ez elmult pénteken viradólag öt órakor, azaz huszonkilenczedik napján Decembris, ez árnyék világból kivétetett; mely dolog, noha az mostani állapatunkhoz képest, felette keserves és félelmes is egész nemzetségünknek, de az minemű móddal

országát és birodalmát ő felsége hatta, és reánk méltatlan hiveire bizta utolsó akaratját, és testamentumát, noha kegyelmednek most üdő előtt azt mindenestül meg nem jelenthetjük, de oly bölcs rendelése vagyon ő felségének minden állapatok felől, mi töllünk kétség nélkül el higyje azt kegyelmed, hogy ha azt az utat minnyájan egyes szüvvel követjük, oly áldása száll reánk az szent istennek az enniét, hogy az minemü bátorságos állapatunkat remélhettük éltében, az ő felsége atyai gondviselése alatt, holta után azon az formán, a melyet éltében adott örökösebb megmaradásunkat, és hazánknak nagy javát feltalálta. Azért az mi kicsin hivatalunk szerént, minthogy kegyelmetek vérének tagjának és atyafiának tartjuk magunkat, mi is hazánk javát teljes tehetségünkkel keressük, nagy szeretettel intjük és kérjük kegyelmedet, kegyelmed az új változáson meg ne induljon, és valami nyughatatlan elméjü embereknek szaván tanácsán ne járjon, az ő felsége fejedelmi becsületit, sok hasznos szolgálatjáért, kiváltképpen mig teste az föld kivül leszen, szeme előtt viselvén, addig legyen vigyázásban, se egy felől, se más felől semmi zürzavarra ok ne adattassék, holott még éltében az mely hazánk és egész nemzetünk javára elegendő gondviselő és successor felől ő felsége gondolkodott, kin hiszszük, hogy az közönséges megmaradásért az kegyelmed szive is meg fog csendesedni, annak fejedelemségéről való assecuratoria levelet az török császártúl meghozatta és kezünknél vagyon; és minthogy temetését ő felsége Erdélyben kedves házájában Gyula Fehérváratt rendelte, azt az kevés üdőt kegyelmed várja csendesen, mint szintén éltében ő felségének, hasonló becsülettel hallgasson gubernátor uramtúl ő nagyságátúl; mikorra lehessen penig az ő felsége becsületes testével oda be való megindulásunk és az országhoz közelgetésünk, ennekutánna vagy magunk leveleiből, vagy gubernátor uramtúl, tudására leszen kegyelmednek. Csak hogy mégis felette szeretettel kérjük kegyelmedet, az közönséges megmaradásért, addig mindenektől legyen csendességben. Ez alatt penig kegyelmed kiváltképpen ott Erdélyben, és mind az két Oláhországra vigyázzon, hogy valahonnan valami véletlen háboruságra való ok ne adattassék. Tartsa meg Isten kegyelmedet sokáig jó egésségben. Datum Cassoviae, die 2. Januarii. Anno domini 1607.

Ejusdem generosae dominationis vestrae
servitores et amici.
Petrus P. Alvinci
regiae civitatis Cassoviensis nec non
aulae serenissimi principis conciona-
tor, m. p.
Paulus Örvindi,
consiliarius et thesaurarius m. p.
Simon Péchÿ, m. p.
secretarius.
Suae serenitatis testamentarii.

Külczím : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, stb.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

b)

1607. jan. 2—7.

Magnifice domine amice nobis observandissime servitiorum stb.

Elvöttük az kegyelmed levelét, kiben mit irjon az vármegyéknek és az hajduknak állapotja felől, bőségesen megértettük. Ez kegyelmed industriáját nem csak javalljuk, hanem dicsérjük is, és kedvesen is veszszük kegyelmedtől. Intjük is kegyelmedet szeretettel arra, ennek utánna is, ha mi afféle dolgot és egyenetlenséget érthet kegyelmed, adja értésünkre, tudhassunk idején korán róla gondot viselni. Azért mivelhogy az mi boldogult kegyelmes urunkkal, fejedelmünkkel, és az hajdú vitézekkel hazánk, nemzetünk szabadsága mellett egyaránt kötöttük fel kardunkat, felette nagy hálátlanság volna mi tőlünk és az egész országtól, ha ő kegyelmeket abban az állapotban, a melyben a mi kegyelmes urunk fejedelmünk az országgal együtt hagyta ő kegyelmeket, ha meg nem tartanók, isten előtt is nagy bűn volna, sőt kegyelmed eleikbe adja ő kegyelmeknek, s meg is mutassa ez levelönket, hogy mi a mint ekkédig ő kegyelmekkel együtt fogtuk minden dolgainkat, ezután is mi atyánkfiainak, barátainknak tartjuk ő kegyelmeket, velek élünk halunk, és együtt is akarunk hazánknak szolgálni.

Immár megirtuk azokba a vármegyékbe és helyekbe, a melyek felől kegyelmed emlékezik, hogy vesztegségbe legyenek, és a vitézeket böcsületbe tartsák, és vélek éljenek, mint atyjokfiaival és barátjokkal; tudjuk külömben is nem cselekednek, mert ha ki mód nélkül mit cselekedik, módot keresünk abban, büntetlen nem marad.

A mi az széna dolgát illeti, avval örömest kedveskednénk kegyelmednek, csak hogy én nekem Nyári Pálnak szinte úgy vagyon szénából dolgom; Jászón a mi kevés szénám volt, az ő fölsége lovaira költ, másutt a mi kevés vagyon, félig ült a vizbe, mindazáltal megláttatom, mennyi leszen, és kegyelmedet, azon leszek, nem hagyom részetelen belőle. Bene valeat. Datum Cassoviae die mensis Januarii, Anno domini 1607.

Servitores et amici

Paulus Nyári manupr.
Georgius Széchy. m. p.

Külczím : Magnifico domino Ludovico Rákóczy, certorum militum inferioris Hungariae generali campiductori, arcisque et praesidii Calloviensis supremo capitaneo etc.

Domino et amico nobis observandissimo.

(Eredetije: Orsz. levéltárban.)

c)

Generose domine stb. Servitiorum stb. Legyen az szent Istennek stb.

Nagy csapása róllunk az szent istennek ugyan soha nem szünik, hogy ennyi változásokkal ilyen félelmes állapatunkban untalan akar gyötreni. Az mely fejedelmünk kegyelmes urunk nemcsak Erdélyt tudta kivenni az némöt kezéből, hanem Magyarországnak is régi szabadságát meghozá, kit mind az két császár félni, böcsülni tud vala, és ennyi romlásunk után örökös megmaradásunkra egyetlen egy reménségünk vala, im az szent úristen közüllünk kivivé, az pápista és némöt practika miatt, méreg miatt lőn halála. Az sok jó szerencsés péntöki után, utolsó péntekjén 29. die Decembris, szintén hajnalban öt órakkor vevé ki az úristen ez világból. Valóban igaz magyar, és bátor szivű vitéz ember, sok dolgokban forgott ex-

perientiák miatt oly észszel okossággal biró vala, hogy mind mostan élő királyok császárokat bátor eltekintsünk, s mind elmultakat, bizony ebben az üdőben nem egy koronát, sem kettőt érdemlett volna ennek a feje. Az régiek köziben is bizony amaz hazájok szerető ritka virtusu emberek közzé számlálhatják, mert csak hazájának szolgálhatott, életét akármely iszonyú szerencséknél sem kíméllette, de minthogy halandó ember volt, és életének határa ez üdőre tétetött volt, nem tehetünk rólla, ettől meg kellett válnunk etc. Vagyon immár gondunk, akik ő felségétől árvákká marattunk a mig éljünk hazánk és nemzetünk javának fölkeresésére; reám méltatlan hivére ő felsége bizony nagy gondot hagya, több társaimmal egyetemben. Istentől kévánom, hogy mind az ő fölsége jó emléközettel való böcsületire, s mind magunk jó hirére, nevére vihessük véghez. Több aprólék gondviselések is noha tudom, hogy fáradsággal mennek véghöz, de az országos gondok közzül elhittem semmi egy nagyobb nem lészen, mint a kire mindeneknek elméje egyszersmind mingyárást folyamodék: kit állathassunk helyében olyat, ki ha hasonló nem lehetne is, de hazánknak örökös és közönséges java legyen meg általa.

Az fejedelemségöt nem tudván az emberek mi állat legyen, itt az mi földünkön, hanyat homlok mind méltó, s mind méltatlan keresi; egynehány paraszt vérontó tirannust, ki azt fegyverrel vötte magának, elforditá az hazafiainak industriája, de ugy tetszik, ha az Sina országbeli törvény observáltatnék az mi hazánkban is, hogy tized napig mikor fejedelmet választnak, megkiáltják publice kicsoda az a ki fejedelemséget kivánna, ha két vagy három száz válik is kik competitorok lesznek, minden nap egyet-egyet fölakasztatnak bennek, szerencsére nem tudván kin esik az, ugyan mind az tized napig leszen kérője az fejedelemségnek, és osztán az tizenegyediken válasszanak edgyet. Az mi tudatlan nemzetünk is úgy fut arra mint ha minden java az világnak abban volna: maga ha jó itilettel tudhatna arról gondolkodni, megzabolázná arra módnélkül való ügyeközetit; mely dologból elhittem mint ilyen üdőben kegyelmed az én tetszésemet is örömest értené, minthogy az állapatokat most itt mü jobban értjük. Azért bizonyosan irhatom és biztathatom avval kegyelmedet, hogy valamit az mi kegyelmes

üdvezült urunknak halálában elvesztettünk, ha azt az utat követjük a kit minekünk tanácsúl ő felsége halálakor adott, mindeneket azon megtalálunk, országunknak és nemzetségünknek örökös békességes megmaradását az két császár között, hogy egyiktől se bántassék, bátorságos állapatját, határának nemcsak apadását, hanem inkább nagyobbra terjedését. Higyjen kegyelmed uram énnéköm, higyjen hogy csak ezen az uton látom én nem máson az mi megmaradásunkat. Nem is kénszerit az mi kegyelmes urunk hagyása senkit is az libera electio ellen, sőt azt ő maga állatta, csak jó tetszését és tanácsát utolsó óráiban olyat akarta megmondani az országnak, kiből holta után is jó emlékőzeti maradhasson; evvel az országot testamentariummá nem tötte s nem is tehette, mü sem engednők azt meg hazánk szabadsága ellen, nem is hagyott volna ebben ő felsége olyat, ki magának is gonosz emléközetire lehetne, nem is nízött ebben ő fölsége sem atyafiuságra sem barátságra, megérti kegyelmetek az után is, hanem csak az közönséges jóra. Inkább ha valaki ez változás alatt fegyverrel ügyeköznék ennek elkapására, kiváltképpen, minthogy pinzetlenek a mi uraink, aki hajdusággal egyéb préda-igiréssel akarna erre menni, a volna az mi hazánknak rontója és szabadságunk ellen törekedő. Kegyelmedet azért csak erre kéröm s intöm szeretettel, ha valaha hitele volt szómnak kegyelmednél, most ebben is fogadja meg jó tanácsomat, minden nyughatatlan elméket tartson semminek, éltess másokat is jó tanácsoddal, legyenek csendességben minden rendek, várják el az ő fölsége temetésének idejét, és hallják meg az ő fölsége jó tetszését, sok szolgálatjáért érdemelje akár csak ezt meg az országtúl, legyen egy voxa holta után is közöttök, és legyen első, ha javallják jó: ha nem istené az fejedelem választás. De ez oly, meghigyje kegyelmed, a kit a két császár igen akar, helyén és erejében hagy, még éltében mind az kettőnél commendáltatott, nem leszen enyette senkitől tartásunk, csak valami Békésünk ne támadjon magunk közzül, ez ennyett az romlott hazánk megmarad és megépülhet és minnyájan mostani keserüségünket elfelejthetjük. Kiben tudván az emberek között az kegyelmed tekintetit, ha szüve szerént forgolódik és szolgál, istennél bizony igen kedves és irgalmatosságos dolgot

cseleköszik, ha az nyughatatlan elméket meggátolja hazánknak örökös hasznára, s megmaradására leszen. Maga is penig én spondeálok kegyelmednek, kiben mind az ő fölsége hagyásából, s mind különben sok jó módom vagyon, hogy méltó jutalmát ilyen hasznos fáradságának el nem veszti. Jó választ és bizonyos hirt várok kegyelmedtől mindenekről. Tartsa meg az úristen kegyelmedet sokáig jó egésségben. Datum Cassoviae die 4. Januarii. Anno domini 1606. *(sic 7 h.)*

Generosae dominationis vestrae

Servitor paratissimus et frater
Simon Péchÿ m. p.
Suae serenitatis testamentarius.

1. P. S. Vontatásban ez dolog sokáig nem leszen, innét való megindulásunkat ad primam diem Februarii rendeljük. azután két hétre ott benn leszünk és az temetéskor istennek szent áldásából, mindeneket jól elvégezünk.

2. Balassÿ Ferencz urammal közölje ez levelemet kegyelmed, értsen eggyet ő kegyelme is velünk, ne pápáskodjék, nem leszen kárára ő kegyelmének én tőlem higyje.

3. *Egy a levélben lévő czédulácskán :*

Szerető Pettkÿ uram. Az mint Balassÿ uramnak is eleiben attam én tőlem kegyelmed ne várjon semmit, mert huszonnégy mélyföldet jönni menni, irogatni, nagy haladékot veszen fel, jobb egy avagy két embernek tartoztatásban lenni, hogy sem mint az ország felháborodjék, ha százat irnék is, ugyan csak csak ez az summája, az mi az ő fölsége, az ország java, cselekedje azt kegyelmed.

Külczím : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, stb.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

d)

Generose domine stb.

Kegyelmednél is nyilván lehet az efféle állapatba interregnumba gyakorta némely nyughatatlan elméjű emberek szoktanak egymás közt, azonképpen külső szomszéd országokba is levelek és követek által háboruságra való alkalmatosságot és okot keresni. Mivelhogy pedig kegyelmed abba a helybe gene-

rális kapitán, mostan felette szükség kegyelmednek megmutatni, hogy kegyelmed haza fia, nemzetének és hazájának szeretője. Azért mind otthon az egymás közt nyughatatlankodó emberekre, s mind pedig az Bereczki utra és több ösvényekre, igen reá vigyáztasson, hogy ha valakik mi kivüllünk, az ide ki való tanácsurak, gubernator uram kivűl, vagy innen kivűl, vagy pedig onnan Erdélyből, követek és levelek által valamit akarnának inditani, azokat kegyelmed megfogassa és gubernátor uram kezébe kiküldje. Ezzel mutassa meg kegyelmed, hogy tisztinek megfelel, és ilyen interregnumba való jó gondviselését, vigyázását, az jövendőbeli fejedelmünk is nemcsak jó neven, hanem barátságoson is veszen kegyelmedtől. Az mely élés felől ő felsége megtaláltatta vala az atyafiakot, kegyelmednek arra is legyen gondja, el ne tékozlódjék, hanem legyenek egy bizonyos helybe, a hul ekkedig voltak, mert az országnak fogyatkozott állapatjához képest, az jövendőbeli fejedelemnek is megkelletik. Az temetésre pedig, minthogy felesen fogunk bemenni, azután megirjuk, hogy felét Fejérvárra kihozzák, a felénél ő magok a jövendőbeli fejedelemnek kedveskedhetnek. Bene valeat. Datum ex libera civitate Cassoviense, die 7 mensis Januarij. Anno 1607.

Generosae dominationis vestrae

servitores et amici benevoli
Petrus P. Alvinci m. p.
Paulus Eorvindi thesaurarius m. p.
Simon Pechÿ m. p.
Secretarius. Suae Serenitatis testamentarii.

Külczím : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, stb. Cito citissime. Ad proprias.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

XLIV.

1607. január 12.

Meghivó a jan. 22-iki részgyülésre.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Az úristentől kgdnek minden jót egészséget kivánunk. Mivel hogy oly kiváltképen való dolgok jöttek elönkben, kik-

ben az kgd jelenléte igen kivántatik, melyben haladék sem lehet, kgdt kérjük s intjük is szeretettel mint jó urunkat barátunkat ez jelen való januarius hónak 22-ik napjára jőjjön Kolosvárra, holott az mi dolog leszen kglmeteknek eleiben adván a mi jobb azt cselekedjék. Secus non facturus. De reliquo eandem bene valere cupimus. Datum Claudiopoli 12 Januar. 1607.

M. D. Vrae amicus

Sigismundus Rákóczy m. p.

Külczím: Mag. D. Balthasar Kornis ser. Dni principis consil. etc. domino et amico observandissimo.

(Eredetiről a Mike S. úr gyűjt.)

XLV.

1607. jan. 22.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Sigismundus Rákóczy de Felső Vadász, regnorum Hungariae et Transylvaniae consiliarius, nec non generalis capitaneus, gubernatorque regni Transsylvaniae, et comes comitatus Borsodiensis etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod pro parte et in personis dominorum procerum et magnatum, universorum statuum et ordinum regni Transylvaniae exhibiti sunt nobis et praesentati certi quidam articuli in conventu partiali Claudiopoli ad diem 22. Januarii anni 1607. celebrato unanimi consensu conclusi, supplicantes nobis debita cum instantia, quatenus Nos eosdem ratos, gratos et acceptos habentes, pro ipsis dominis regnicolis in futurum valituros benigne confirmare dignaremur, quorum tenor sequitur hoc modo:

Articuli dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum, trium nationum regni Transylvaniae in partialibus eorum comitiis Claudiopoli ad diem 22. Januarii anno 1607. ex edicto illustrissimi domini gubernatoris celebratis unanimi consensu conclusi.[1])

---

[1]) Ez a kikezdés Teutsch sup. ur példányában hiányzik.

Mérthogy az szent istennek akaratja ez volt rajtunk, hogy ez mi kegyelmes urunkat, fejedelmünket ez világból kivette, melynek halálával szegény respublicánk csak most is micsoda változás alá kezdett jutni, érezni kezdettük, miért hogy csak most is scissio kezdett lenni hazánkban, hogy azért nagyobb malum a publica calamitáshoz ne következzék, végeztük országúl: a mi kegyelmes urunknak testét, a még a földbe nem teszszük, és országúl fejedelmet nem választunk, mindaddig választjuk ez mostani partialis gyülésünkben gubernátor uramat ő nagyságát magunknak országúl gubernatorúl ilyen conditióval:

(1) Minthogy ő nagyságát a megyesi generalis gyülés-ben, úgy mint maga személyében, generálisúl és gubernatorúl ex nostro omnium consensu hadta volt, ő nagyságának dependentiája csak ő felségétől volt, úgy mint ő felségétől constitutus, melynek az ő authoritása állott fenn, a míg a constituens fejedelem élt, és halálával az authoritása megszünt, szükség, hogy ő nagyságának gubernator uramnak de novo oly authoritást adjunk, hogy az ő nagysága méltósága az országtól függjön; kinek az ország is per reciprocam compromissionem, minden illendő obsequiumra köteles legyen; kivánjuk azért ő nagyságától, sőt kérjük is, hogy ne difficultálja ő nagysága a gondviselést, melylyel ekkedig volt, és melyben mind hazánknak, s mind külön-külön mindnyájunknak szolgált és fáradozott, sőt erre hittel magát kötelezé, hogy valamik az hazának javát illetik, szorgalmatosan azon igyekezik, az hazát és az nyomorult országot mindennemű reá következendő nyavalyáktól pro viribus oltalmazza, és mellé választott tanácsival egyetemben egyet értvén, minden hasonlásnak, szakadásnak, erőszaknak és pártolásnak eleit igyekezze venni in tempore, az végházakra főképen és az szomszédságnak barátságának megtartására szorgalmatos gondot viseljen, és mindeneket, az kik ez hazának békességes állapotját nézik, arra viseljen főképen gondot; jószágot és egyéb afféle inscriptiókat, donatiókat, consensust senkinek ne adjon, nisi summa necessitate urgente, és a tanácsoknak consensusából, quantum ad inscriptionem, pro publico et patriae bono; fizetése és minden egyéb adminiculantia ő nagyságának megjárjon azután is, mint ekkedig in privata authori-

tate, mindezekben pedig ő nagyságának immediate authoritása legyen, mindenféle törvénytelenségnek, insolentiáknak, pártolásoknak és egyéb vétkes személyeknek, főképen contra turbatores publicae pacis patriae et quietis, servatis de jure servandis, adhibito etiam praemissorum consiliariorum consensu; hogy pedig mindezeknek végbevitelében ő nagyságának nagyobb módja lehessen, holott a pénz nervus rerum gerendarum valahol ő nagysága a fiscusnak vagy jövedelmét avagy summáját értheti, mind tisztartóknál mind egyebeknél, kikeresvén számvétellel és egyéb jó móddal exequáltassa. Ha pedig ő nagysága kezéhez valami jutott volna is, ad publicas necessitates fordítsa, ha másoknak volna is azonképen cselekedjék ő nagysága; kiváltképen pedig itélik ő kegyelmek, országúl, hogy Haller uramnál fog valami lenni, melyet ő nagysága authoritate tőle exigáljon, et ad publicas patriae necessitates convertáljon.

(2) Miérthogy pedig ő felsége is ő nagysága mellé tanácsokat rendelt volt, hogy mind erre inkább elérkezzék ő nagysága, most is bizonyos személyeket rendeltünk ő nagysága mellé, kik continuusok legyenek, hogy ő nagyságát minden reá következendő nyavalyákból subleválhassák, minthogy közelb is laknak, non cassatis neque abrogatis coeteris consiliariis, et in casibus necessariis consulendis: a választott személyek pedig ezek: Sennyei Pongorácz uram, Haller Gábor uram, Bornemisza Boldizsár uram, szebeni királybiró uram, Kornis Boldizsár uram, Trauzner Lukács uram, Szilvási Boldizsár uram, kiknek ő nagysága segitséggel legyen itt való létekbeli költségből.

(3) Ez mái nap, ki januariusnak 23-ik napja, értettük derékképen gubernátor urunk ő nagysága propositióiból mind az urunk ő felsége halálát, mind az magyarországi uraink atyánkfiainak a testnek temetése felől való akaratjokat, mely ilyen: hogy 1-a Februarii akarnák Kassáról elinditani ide Erdély felé solita és ugyan regia pompa, minthogy méltó is ilyen jóltett urunkat, fejedelmünket méltóságosan temetni, de minthogy kivántatik mi tőlünk is országúl úgy eleiben készülnünk, hogy mind a keresztyén fejedelmek előtt jó hirünk nevünket meg ne gyalázzuk, a mi szeretetünket pedig ő felségé-

hez holta után is, és becsületünket megmutathassuk, szükség, hogy mi is méltó becsülettel igyekezzünk lenni az ő felsége testének becsülettel való befogadására. Miérthogy pedig, hogy ilyen apparatus mind időt, mind pedig egyéb készületet kiván, ezeknek mindeneknek cum tempore kell meglenni, annál is inkább, hogy a sok különb különbféle hadak miatt ez az ország immár közel tizenhárom esztendőtől fogva úgy exhauriáltatott, hogy a lakóinak sincs csak a mindennapi falatja, ilyen hirtelen az ő felsége teste eleiben, mely ily becsületes comitiumval instituáltatott, semmiképen nem készülhetünk, végeztük, hogy mindjárást ő nagysága postán irja meg az odaki való uraknak, a kik a test mellett vagynak most rendeltetve, hogy a napot halasszák, és abból, mikoron kellessék indulniok, innét várjanak, holott a dolognak mindenképen való terminálásának itt kell meglenni, hogy mindenek legitime et bono ordine fiant. Hogy ha pedig a magyarországi uraknak, vagy propter resignationem[1]) loci vel alias necessarias causas, a testet onnét mozditani kellene, hozzák Szathmárra, minthogy élést is bővebben oda takartanak volt, az hely is hozzánk közelebb és a behozatásra is nagyobb commoditásunk lehet. Erre valaminemű választ tesznek nekünk országúl, gubernátor uram reá vigyázván, ha valami oly praetextust eszében veszen, communicato cum consiliariis, minket országul, ha kivántatik a közönséges nyavalyának eltávoztatására, és szabadságunknak megótalmazására semmiben meg ne kéméljen.

Főképen pedig első vigyázása erre igen legyen ő nagyságának, hogy mind a belső, mind a külső, vagy nyilván, vagy szin alatt való bántóktól, háborgatóktól bátorságossá tegyen, és ha mi oly kivántatnék, in tempore hirré tegye, hogy a gondviseletlenség, vigyázatlanság és készületlenségönk miatt, véletlen veszély rajtunk ne essék.

(4) Miérthogy pedig az országnak békességgel való megmaradására való gondviselés nem utolsó a többi között, a szomszéd fejedelmekkel való szövetségnek és barátságoknak megoltalmazása, tetszett szükségesnek lenni ő kegyelmeknek egész országúl, hogy minél hamarébb ő nagysága gubernator

---

[1]) A múlt századi másolati példányokban: »distantiam.«

uram mind a két Oláhországban követeket expediáljon, melyek ő nagysága és ország képében mind a mi megholt kegyelmes urunknak halálát és annak napját megjelentsék, mind pedig az országnak szomszéd barátságát és minden dolgokban való jó akaratját solenniter, instar praedecessorum nostrorum, megjelentsék, offerálják, kivánván ő tőlük is, hogy miképen az ő eleik a mi eleinkkel nem csak békességben laktak, de a közönséges békességnek rontóinak velünk együtt ellenségei volnának, és afféle ellen közös segitséggel egymást oltalmazták, mostan is, ha a mi hazánknak (miérthogy az embereknek elméjök változandók) oly ügyünk esnék, melyben az ő segitségek kivántatnék, a respublicát inkább segitsék, hogysem mint valami privatust hazánk ellen promoveálnának.

(5) Holott pedig az mi az hazának állapotja, isten után derékképpen a portától függ, értjük pedig ilyen amolyan lengedező hirekből, hogy még most is volnának olyan immaturus competitori az országnak, kik nem ad publicum bonum, hanem ad privatam ambitionem complendam törekednének, mennél hamarébb lehet, ő nagysága az hazafiaiban küldjön az portára követeket csak könnyű szerrel, az kik ő nagysága és az ország nevével instáljanak az fényes portánál, hogy az hatalmas császár afféle privatusoknak instantiájára botot, zászlót az országról ne adjon, sőt az mint az elmúlt esztendőkben bizonyos atyánkfiainak ő hatalmassága arról költ levele által bizonyosan meg is igérte, és ugyan assecurált hitlevelével, az kit az ország választ, azt ő hatalmasságának akkor országúl megjelentjük, kit instar praedecessorum suorum bottal, zászlóval megerősitsen.

(6) Miérthogy az mi eleink, kik az hazát feliciter gubernálták, mindenkoron a keresztyénséghez egyességet, obsequiumot mutattanak, végezték ő kegyelmek, hogy azon jó módot követvén, ő nagysága, gubernátor uram mindjárást az keresztyén császárhoz is követet küldjön, mely által ő felségét találja meg, hogy az miképen annyi keresztyén vérontás után in salutarem pacem coalescált mind Magyarország, mind Erdély, ő felsége Erdélynek is elvégzett conditióit méltóztassék observálni, az miképen az libera electiót illeti, és ne engedje ő felsége, subditusi által hogy felbontassék, valami illegitima

aspiratióknak általa meg ne háborittassék, sőt ha kik olyanok volnának is, kik magokat contra electionem liberam in regni dominium ingerálni akarnának is, ő felsége sua authoritate azokat compescálja és afféle igyekezetekben remorálja.

(7) Tetszett ez is, hogy gubernátor uram megtanálja efféle főembereket és urakat, az kik szolgájok és levelek által itt benn való embereket és urakat megtanálnák, és magoknak suffragiumot és pártot kerestek, hogy efféle clandestina machinatióktól megszünjenek, és holott az országnak mind az két császártól szabad választása vagyon engedve, az mikor annak ideje lészen, és generális gyülést hirdetnek, ha mi kivánságok lészen, becsületesen vagy levél által vagy követi által találják meg az országot, és ekképen az istentől és az sok jámbor itéletitől várván vegyék a magistrátust; holott istentől vagyon minden igaz és törvény szerént való fejedelemség, ne szidalmaztassék az idegen nemzetektől is mind magokat s mind nemzetségünket. Ha pedig az olyan privatusok meg nem szünnének afféle alattomban való practikáktól, mind leveleket s mind követeket intercipiálván, annak módja szerint megbüntesse, kiről mind városokon, mind vármegyéken és székelységen, és egyéb minden afféle nevezetes helyen való tiszttartóknak parancsolja, hogy effélékre szorgalmatos gond viseltessék.

Ha ki pedig az olyanokat megfogja, valamit nálok talál, az megfogó személyé legyen, ha pedig meg nem fogná, vagy valami szin alatt elbocsátaná, vagy eligazitaná, tanquam hostis patriae et publici boni eversor in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék.

(8) Az kik pedig vagy várakat intercipiáltak, benne vannak, és immár is levelek által titkon népet gyüjtenek contra publicum regni statum, mostan is gubernátor uramnak hivataljára be nem jöttek, avagy útjokból visszatértek, végezték ő kegyelmek, hogy ő nagysága gubernátor uram ea authoritate, melyet ő nagyságának országúl adtunk, mindjárást hivassa ad obsequium, kik ha eljönnek ad 10. diem a data litterarum, mostani vétkek bocsánatban legyen, sin minus, pro hostibus patriae agnoscáltassanak és annak büntetését incurrálják.

(9) Tetszett ez is, hogy Kővárban és mind Szathmárban egyéb helyekre is országúl irjunk Pernyeszi Gábornak és

Bocskay Miklós uramnak, hogy a minemü repositum, kéncse és egyéb akármi névvel neveztessenek, az megholt fejedelemnek volna, azt sub fideli custodia megtartsák, és senkinek instantiájára, se törekedésére ki ne adják, se senki parancsolatjára, hanem a következendő fejedelmönknek, kit az úristen nekünk rendel, annak fideliter praesentálván, forditassék közönséges országunknak szükségére.

Annak felette Bocskay Miklós uram minden tehetségével azon legyen, minthogy talám azt az locust az kinek most ő kegyelme kapitányja, resignálni kell német császárnak, Erdélynek sok szép lövő szerszámai lévén benne, hozassa idején ide bé Erdélyben Kolosvárra, kit ha nem cselekednek ő kegyelmek, ezután is ez országra nem vethetnek, hogy időnek idején admonitusok nem voltanak felőle, mert az ország ezután is magára visel gondot.

(10) Rendelték ő kegyelmek egész országúl a portára való követségnek subeálására Balassi Ferencz uramat és Horváth Mártont melléje, hogy ha az úton, vagy betegsége vagy egyéb akadály találkoznának, sublevája.

Az magyarországi urakhoz való követségnek felvételére rendelték Sarmasági Sigmond uramat, az székelység közül Dersi Pétert.

(11) Tetszett ez is országúl, hogy ő nagysága egy főemberét, országunkbelit expediáljon plena authoritate, ki mind végházakat, mind pedig egyéb az országhoz való erősségeket visitáljon meg, és az tiszttartókat, mind kicsinyt s mind nagyot, az ujonnan választott gubernator urunknak és az országnak való hűségére megesküttessen, hogy mind az várat s mind az bennevalókat, mind addig, miglen ország fejedelmet választ, senkinek kezében ne adja, hanem gubernátor uramnak és az országnak tartsa meg.

(12) Miérthogy országúl az mely követeket Kassára választottanak, az időnek rövid volta miatt az testnek elinditására való időre nem érkezhetnek, minthogy oly készséggel nem jöttek volt ide a gyűlésben, hanem innen még házokhoz kell menniek, tetszett ő kegyelmeknek országúl, hogy gubernátor uram egy gyors postát küldjön Kassára az urakhoz, kiket az követeknek meneteléről bizonyossá tegye, minekelőtte az

testet elinditanák, azért kérjük ő nagyságát, mindjárást végbe vigye az ő kegyelmek deliberatióját.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum dominorum procerum ac nobilium, aliorumque ordinum trium nationum praefati regni Transylvaniae clementer admissa, praemissos universos articulos modo praeallegato nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri, et inscribi fecimus, eosdemque, omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos, et accepta habentes, iisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus et illos et quaevis in eis contenta, gubernatoria nostra authoritate acceptavimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus et tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest, observari facimus. Datum Claudiopoli in comitiis partialibus, die et anno supra notatis, 22. Jan. 1607.

Sigismundus Rakoczy m. p.

(Eredetije Nagy Szebenben dr. Teutsch Gy. superintendens ur birtokában.)

XLVI.

1607. jan. 26.

Az erdélyi országgyűlés Rudolfnak: fejedelemválasztási jogát kéri fentartatni.

Sacratissima Romanorum caesarea Maiestas etc. Humilium obsequiorum nostrorum etc. oblationem.

Temporis brevitate a solenniori legatione exclusis, epistola, sacr. et invictissime imperator, utendum nobis fuit, de quo in primis veniam humilime precamur. Non ignotum arbitramur esse sacr. M^ti^ V^rae^ serenissimum dominum et principem nostrum Stephanum Bocskay etc. perpetua memoria dignum naturae pensum persolvens ad coelestem ex hac miseriarum valle commigrasse patriam. Cuius immaturus a nobis discessus in quos mçrores, curas et anxietates coniecerit, quilibet cordatus recte intelligit. Cum itaque de successoribus eligendis et exequiis pro dignitate instituendis iugiter cogitemus, M^tem^ V^ram^ Sacr^mam^ veluti unicum christianitatis columen de his commonefaciendam operę precium esse duximus, cum ut debi-

tum erga monarcham christianitatis testaremur, piumque obsequium, tum si qui forent, uti iam non obscure apparet fore aliquos, qui affectibus magis quam ratione recta ducti sese ad immaturos fructus decerpendos accingant, Mtis Vrae sacrmae refrenetur authoritate, cum plerique tales ex subditis et vasallis sint Mtis Vrae sacrmae. Neque cum in hoc omni cura, studio et industria incumbamus, ut ista patria nostra iam tandem post tot miseras direptiones et extremas desolationes respirare possit, ac tot cędes, rapinae et tantus christianorum sanguis tot bellis iam ab annis fere tredecim effusus aliquando cessent, prout haec omnia, uti certo cognovimus clementissima sacrma Mtas Vra benignitate, clementia ac piissima commiseratione status nostri in salutem conluerunt pacem et pacificationem. Mtem Vram sacrmam super eo humilime requisitam voluimus, quatenus nos in diuturnis et antiquis nostris iuribus et libera electione principatus Transylvaniae, prout in novissima hac confęderatione et coniunctione salutari denuo et ex novo confirmata extitit, quantum ad suos subditos et vasallos perturbare aut quavis illegitima irruptione non permittat molestare, quin potius eiusmodi ausus talium hominum sua authoritate graciose arcere ac omnino illis intercedere dignetur, ut sic pax potius in populo christiano salutaris firmetur, quam novae novi belli praebeantur occasiones. Quam Mtis Vrae Smae clementiam et erga miserrimam et afflictissimam patriam nostram piissimam inclinationem perpetuis semper obsequiis promęreri studemus. Quam etiam ad vota felicissime valere desideramus. Datum Colosvarii die 26. Januarii. Anno domini 1607.

Eiusdem Mtis Vrae caesareae

humilimi servitores et clientes
Magnates ac proceres, universitasque
nobilium Transsylvaniensium.

Külczím : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regiae Maiestati etc. Domino domino clementissimo.

(Három pecséttel lezárva. Eredetije a bécsi cs. és kir. állami levéltárban. Hung.

XLVII.

1607. jan. 26.

Meghivó a febr. 28-iki országgyűlésre.

Generosi, egregii, nobiles et agiles domini amici nobis honorandissimi Salutem et nostri commendationem.

A hazának közönséges és eltávoztathatatlan szüksége kényszeritett, kegyelmeteknek ismét irnánk és generalis gyűlésre hivatnók. Minthogy pedig olyak a dolgok, melyek kegyelmetek jelenlétét kivánják, intjük kegyelmeteket és authoritate nostra superinde attributa hagyjuk és parancsoljuk, hogy az országnak régi módja és szokása szerint, abból a székből nyolcz főembert melléje választna kegyelmetek, hoc est in toto tized magával kapitány és királybiró uraim ide Kolosvárra ad 8am diem Februarii jelen legyen kegyelmetek, holott magunk is istenünk segitségéből jelen levén kegyelmetekkel egyetemben, a hazának szükséges dolgai felől szólva végezhessünk minden jót a magunk és ez országnak megmaradására. Minthogy pedig az megholt urunk ő felsége testét beinditják, szükség oly apparatussal jönni kegyelmeteknek, hogyha kivántatik ugyaninnet a testnek becsületesen való befogadására eleiben mehessen. A miképen pedig az elmúlt napokban végeztünk volt kegyelmetekkel az alattatok való lófőséget, drabantokat és szabad székelyeket kihozván minden székekből, ugyanazon felűl megirt napra, tudniillik nyolczadik napjára februárisnak Vásárhely táján táborba szálitsa kegyelmetek háromhétig való éléssel, hogy ha mire kelletik készen lehessenek és oda mehessenek a hova a közönséges szükség kivánja, mely napot kegyelmetek semmiképen el ne mulasson, hanem a megirt helyen jelen legyen, hogy valahonnan valami kára és fogyatkozása az országnak ne következzék sub amissione libertatis, vitae ac omnium bonorum. Secus non facturus. De reliquo easdem benevalere cupimus. Datum Claudiopoli die 26 Januarii. Anno domini 1607.

G. e. n. et ag. dom. Vrum

amicus
Sigismundus Rákoczi m. pr.

Külczím: Generoso, egregiis, nobilibus et agilibus capitaneo, judici, vice judicibusque regiis sedis Siculicalis Udvarhely etc. dominis amicis observandissimis.

(Az eredetiről, Mike Sándor úr gyűjteményéből.)

XLVIII.

1607. jan. 27.

Mátyás az erdélyi rendeket felhívja, hogy várják be Rudolf elhatározását is.

Mathias Dei gratia archidux Austriae. Dux Burgundiae etc. comes Tyrolis etc.

Spectabiles magnifici egregiae nobiles sincere nobis dilecti. Postquam deo sic volente, Stephanus quondam princeps mortem haud pridem obierit, nihil atque in votis sua sacra caesarea ac regia Maiestas, sicut etiam nos habuimus, quam ut principatus iste Transylvaniae, quae hactenus per intestinos motus, satis superque hinc inde exagitata fuit, post tam longam malorum seriem, tandem ad portum salutis et tranquillitatis perveniret, paceque diu exoptata perfructetur, cujus respectu, eadem Maiestas sua caesaerea etiam cum dispendio suae caesareae regiaeque authoritatis, tractatum hic Viennae conclusum, in quo articuli quoque Transilvaniam concernentes inserti fuerunt, benigne approbavit et confirmavit. Ne itaque interea donec de aliquo alio capite post mortem ipsius Bochkay isti provinciae Transilvaniae prospiciantur, eadem per singulares factiones quippiam mali sentiat, aut a regno Hungariae tanquam corpore suo avellatur, praetermittere non potuimus, quin vobis hisce praesentibus significaremus sacram suam ceasaream regiamque Maiestatem omnibus et vestrum singulis benignissimam suam gratiam et clementiam, non solum afferre, sed insuper etiam defensionem et protectionem vestri omnium veluti rex Hungariae in se clementer recipere; monere solum paterne, sicut etiam vos hisce benigne requirimus, ut si quas novos motus intestinos isthic propter principatum exori contingeret, vos pro ea fide et fidelitate, qua erga sacram caesaream regiamque Maiestatem obstricti estis, diligenter praecaveatis, et benignissimam suae Mttis ulteriorem hac de re resolutionem quae brevis subsequentur, patienti animo

expectetis; conabitur enim eadem Mtas sua labantibus vestris rebus ita prospicere, ne et regnum et ipsa provincia Transilvaniae ulterioribus motibus conquassetur, sed quilibet vestrum una cum uxoribus et liberis charissimis sub pace et tranquillitate perenni diu feliciter vivere et respirare possit. Quod vobis hisce admonitionis loco significare habuimus et de cetero erga unumquemque vestrum gratia et benignitate nostra bene propensi sumus. Datum Wiennae 27. die mensis Januarii. Anno domini 1607.

Matthias m. p. F. Nagy Mihály.

Külczím: Spect. magnifico egregiis ac nobb. N. et N. statibus et ordinibus provinciae Transilvaniae, simul vel divisim constitutis etc. sincere nobis dilectis.

(Az eredetiről, Mike Sándor úr gyüjteményéből.)

XLIX.

1607. febr. 2.

Rákóczy intézkedése, hogy Maros-Vásárhely körűl had vonassék össze.

a)

Generose domine stb. Salutem stb. Az úristentől stb.

Irta vala Haller uram, Bedő uram hire nélkűl ment volna el, tegnap ide érkezvén Bedő uram, akarám kegyelmednek értésére adni, most visszabocsátom, hozták vala az hirt, Mátyus uram megfutamodt volna Moldva felé, Bedő uramtól meg úgy értém, csak őtet várná viszsza, az ecsedi bortól ha vétkezett volna, megszánta, bánta volna, hogy Bedő uramra vagyon is valami tekintés az székely atyafiak közt, hogy ez mostani előttünk való dolog szerencsésben boldogúl véghez mehessenek, adtuk eleiben Bedő uramnak, jó példa adó legyen a felülésben. Mert kegyelmednek úgy irhatjuk, Báthori Gábor uram igen az Imreffi uram tanácsán indult meg, vagy akarják vagy nem az erdélyi atyafiak, vajdává akarná tenni, kire az úristentől nem lészen hivatalja, vajda sem lehet, két vagy három ezeren akarna jönni; de mint az oda ki való urak is kivánják az tisztességes temetést, más fél ezer kopjás, ezer gyalog hogy légyen, de annál inkább az mint itt kegyelmeddel végeztünk

vala, mennél szebb jó modjával három ezeren ha többen lesznek is Vásárhelyre szállani, itt mi is mennél jobban készen leszünk lovag gyaloggal, az vármegyék is ezen hónak nyolczadik, 9-dik napjára be kezdenek gyülni. Az úristennek áldott az ő neve, mi ide türhető állapotban is vagyunk, nem is árthat Báthori uram kegyelmeteknek, csak magának fog ártani. Kendi István uram is tegnap bepironkodék. Nagy Albert is megszánta bánta latorságát, reájok is küldöttem vala, károkkal is vannak, az élésben is uram ha csak négy vagy ötszáz köböl búzát vihetnének is Fejérvárra, meg annyi zabot, az nap is elközelget nem vár senkitől, meg is indultak immár az ő felsége testével, minden nap közelbb közelbb jönnek, azután rövid lészen az idő az irogatáshoz, ezeknek uram már egyszer helyben kellene állani tiz nap alatt. Azon közben kegyelmednek, ide is el kellene érkezni, az mi jobb kegyelmed cselekedje azt. Most kegyelmed ugyan csak hazájának kedveskedik, szolgál, kit én is kegyelmedtől igen jó neven szeretettel veszek. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egésségben. Datum Claudiopoli, 2da Februarii 1607.

Generosae dominationis vestrae

amicus paratissimus
Sigismundus Rákoczi m. p.

Külczím : Generoso domino Joanni Petki de Ders stb.

b)

Generose domine stb. Az úristentől stb.

Kálnoki uram megadá az kegyelmed levelét, a kegyelmed levele mellett az több leveleket is egyről egyre megolvastam, kinek elméjek, szivek hol járjon, az levelekből meglátszanak, de az szent Pál irása szerint az ösztön ellen nehéz rugodni s nem is az futóké, sem az keresőké, hanem az jó akaró istené, s az úristen velünk, kicsoda lehet ellenünk? Még uram mind jól vagyon az dolog az mint az előtti levelemben is meg irtam. Kendi uram is ide pironkodék ez estve, Nagy Albert reménkedik, mindent fogad hiv s igaz lészen: Bedő uramat is ma kegyelmedhez bocsátom, kezet fogtam Sennei urammal egy nehány idvességes igét elmondatánk, hogy hiv és igaz

lészen hozzánk, s az ország mellett élni halni akar, kegyelmed is uram adjon jó szót az jó uramnak, elhittem, hogy jól szolgál kegyelmed után. Füzi Ferencz után jó nyolcz lovas vitézemet bocsáttám Vásárhelyre, mást is mondanak vala Fejérvári nevüt, de az hozzánk küldött Ujvárból igen engesztel bennünket s igéri magát, s ha kegyelmed kezében akad Füzi, csak egy ingbe küldje ide hozzánk.

A Polyák nevü szolgája ez elmúlt napokban vala nállunk levéllel, mi békével bocsáttuk, s mont (?) vala is kegyelmednek Mátyus uram gonoszba törekednék, kegyelmed kalauzt adván, oly vitézim vannak, kik ugyan hirem nélkül jöttek be hozzám, s naponkint szaporodnak, ha szárnya nem lészen elhozzák, s Bedő uram mindazáltal igen biztatta magát, Mátyusba vétek nem találtatik, s igen jó volna uram kegyelmednek titkon még is Mátyus felé bocsáttani, csak addig (*ne*) volna késő, mig az szolgáim megindulhatnának, jó kalauzok lévén. A hámort ha szükség, megengedheti kegyelmed, én abba az foglalásba semmit nem tudtam, Haller uram cselekedte, az igazságnak méltó fenállani. Immár uram kegyelmed naponként ugyan csak az felülésre készitse az székely atyafiakat, kiknek az test eleiben kellessék jönni, tized napra itten közel kellene ezeknek lenniek, kiváltképpen Zilahra kelletik az test eleiben menniök; a mint kegyelmednél nyilván vagyon ez hónak 12-dik napján ide érkeznek Kolosvárra, immár abba is két nap múlt el, az úristennek szent hirével ezennel elközelget az nap.

Immár mi teljességgel kegyelmedre vigyázunk uram, s kegyelmedtől várunk, itt mi azonképpen dolgunkhoz látunk, de kegyelmednek az hagyott napra is ide kelletik jönni. Tartsa meg az úristen kegyelmedet. Datum Claudiopoli 2. Februarii anno domini 1607.

Generoso dominationis vestrae

amicus
Sigismundus Rakoczy m. p.

Külczím : Generoso domino Joanni Pettki de Ders stb.

(Mind kettő a gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

L.

1607. febr. 8—19.

A fehérvári országgyülésen hozott törvények.

a)

Nos Sigismundus Rakoczy de Felseo-Vadasz princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod pro parte et in personis dominorum procerum et magnatum universorum statuum et ordinum regni Transsylvaniae exhibiti sunt nobis et praesentati certi quidam articuli in conventu generali Claudiopoli ad diem octavum Februarii anni millesimi sexcentesimi septimi celebrato unanimi consensu conclusi; supplicantes nobis debita cum instantia, quatenus nos eosdem ratos gratos, et accepta habentes pro ipsis dominis regnicolis in futurum valituros benigne confirmare dignaremur. Quorum tenor talis est:

(1) Az felséges istennek eltitkolt és végezett tanácsa ez volt mindenkoron, hogy minden országokat és birodalmokat, mikor neki kedves akaratja, változás alá veti, és az mikor ő felségének tetszik, fejedelmeket emel és el is vészen, miképen az elmúlt siralmas üdőket keservesen emlitvén, az mi büneinkért gyakorta való változást, nagy romlást szenvede az mi szegény országunk is, mikoron pedig a nagy sok fluctusokból szintén ad salutarem portum kezdettünk vala emergálni és az szent istennek sulyos kezét rólunk elvétetni reménylettük volna, megáldván bennünket eszes, bölcs és gondviselő fejedelemmel, kevés ideig örülhetének neki, hanem elvevé tőlünk.

Miérthogy azért az mi kegyelmes urunk, fejedelmünknek siralmas halála erre juttatott, hogy ismét de principis electione kelletett gondolkodnunk, kit istennek reánk való gondviseléséből fel is találtunk, noha ilyen hamar is voltanak immaturus competitorok, de mindazáltal meggondolván azt, hogy ennekelőtte is ez mi országunk csak az maturus fejedelmek idejében floreált és gubernáltatott sok ideig való jó és csendes állapatban, mostan is urunknak ő nagyságának Rákóczy

Zsigmondnak, ki ennekelőtte is köztünk mind az mi megholt urunknak idejétől fogva ez országnak gubernatora volt, eszét, elméjét, mindenekhez való jó magaviseletét, országunkban is jó gondviselését, az hadakozó dolgokban nagy experientiáját és külömb, külömbféle virtusit, kikkel isten ő nagyságát felékesitette, megtekintvén, communibus omnium votis et suffragiis áldását az szent istennek implorálván, választottuk fejedelemül magunknak, remélvén, hogy ennekutánna is ő nagysága kegyes és reánk való gondviselésével szegény hazánknak oly oltalma leszen, hogy szegény hazánknak nemcsak sok ideig való megmaradására, de az nagy romlásbúl való épületire is lészen.

(2) Minthogy penig az mi magunk veszedelme tött bennünket cautióba, végeztük ezt is az mostani generalis gyülésünkben közönséges akaratból országúl, hogy ennekutána is semmi nemű üdőkben, sem mi sem az mi posteritásink immaturus és gyermek fejedelmet ne válasszanak, se választhassanak, hanem maturus és idoneus embereket, hogy többször reánk, se reájok is az istennek szörnyü átka ne szálljon, mint most mi rajtunk volt, ki miatt hazánk teljességgel elpusztula.

(3) Végeztük ezt is országúl, hogy egyéb országoknak jó szokását követvén, kik jószágokat országokban idegeneknek birni nem hagynák, itt is azért ő nagysága Erdélyen és Erdélyhez incorporáltatott Magyarországnak részein kivül valóknak jószágot, tisztet tanácsnak hirével adhasson.

(4) Miérthogy in omnibus rebus publicis, regnis et provinciis sola civium concordia conservatrix omnium statuum et veluti mater existit, qua res parvae crescunt, magnae vero discordia dilabuntur, egynehány esztendőtől fogva nagy siralmas veszedelmünkkel vettük eszünkbe és igen megtanulók, mit nemzzen vagy szüljön az igyenetlenség, főképen az oly dolgokban, az melyek az közönséges állapatot igyenesen illetik, mert az fejedelmek sok változási és indirectum dominiumjok mind innét származnak, hogy egyik nemzet az másik ellen vagy per factionem vagy per apertam vim fejedelmet vagy emelt vagy promoveált, az fejedelemségre aspiráló embereknek is okot adott, hogy a fejedelemségre igyekezett menni largitionibus, sollicitationibus, clandestinis machinationibus, egyik nemzet-

séget az másik ellen melléje vonván az hizelkedő beszédekkel és melléje kötözvén; hogy azért ilyen veszedelmes dolgok eltávoztassanak, sőt még annak occasiói is teljességgel deleáltassanak: végeztük országúl, három nemzetűl, generális gyűlésünkben communibus votis et suffragiis, summa et prompta voluntate ac applausu, ezt az salutaris paxot és concordiát, hogy egyik nemzet az másiknak köteles legyen hittel, hogy in publicis et arduis negotiis et potissimum principis electione legitime et bono ordine fienda egyik az másiknak magát nem opponálja, sőt per successionem pártolásbúl contra regni publicum statum, patriae pacem et emolumentum privato ausu semmit nem igyekezik, sem publice, sem privatim, sem manifeste, sem aliquo exquisito sub colore, hanem totis viribus summam legem, populi salutem ante oculos ponit és erre a czélra néz és omnibus viribus contendat, hogy pax et tranquillitas in patria conservetur.

Hogy pedig ezek megállhassanak et perpetuum firmitatis robur sortiatur, tetszett uti praemittitur, hogy minden nemzettség közül magyarországi atyánkfiaival egyetemben az fő-fő személyek, tudniillik az tisztтartók, úgy mint az felső rendről az tanácsok, annakutánna az vármegye ispánjai az ő melléjek választott személylyel a nemesség között, a székelység közűl pedig az kapitányok és királybirák az választottakkal egyetemben; az szász uraink közül a polgármesterek, királybirák és székbirák, ezenkivűl az szabad kerített városok, és mezővárosok, úgymint Kolosvár, Thorda, Enyed, Maros- és Kézdi-Vásárhely, Várad, Bánya, Deés, Karánsebes, Lugos, Huszt és az több szabad várasok, erős hittel megeskedjenek az véllek való választott személyekkel esztendőnként juxta mutationem officiorum, hogy az megírt czikkelyekben mindenekben és annak híven megtartásában megáll, és feje fennállatáig, jószága és marhája fogytáig megoltalmazza egyik nemzet az másikat minden ezféle közönséges nyavalyájában, és ellenek való factiójokban, egymástúl el nem szakadoznak, fejedelmet titkon való factióból, conspiratiókból egymás ellen nem emelnek, sem nem promoveálnak, hanem mind a három nemzetségnek egy értelméből igyekeznek mindenekben az mi az haza javát nézi, híven

és igazán elémenni sub poena perduellionis, az az hütötlenségnek büntetése alatt.

Az tiszttartók penig, az kik itt megeskesznek, cum delegatis suis, székes helyeken az alattok valókat ezenképen universos et singulos megeskettessék, hoc per expressum declarato, hogy a feljül megirt tiszttartók változván, az successora denuo et ex novo erre reá eskettessenek, azonképen minden várbeli tiszttartók, akárki birodalma alatt légyen, egyelőször az országnak, azután az fejedelemnek megeskedjék, ha pedig az hitet detrecálja, meg nem akar eskedni, az olyan tanquam publicae pacis turbator, in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék.

(5) Végeztük azt is, hogy ő nagysága a régi boldog emlékezető fejedelmeknek példájokat követvén, országunk mindenféle dolgaiban tanácsinak értelmét adhibeálja és mindeneket azoknak tetszésével cselekedjék.

(6) Noha ez elmúlt gonosz időkben az székelységtől mind az köztök való nemesség, mind penig az egész lakság sok iszonyú, hallatlan és türhetetlen nyomoruságot, kárt és boszuságot szenvedett, mindazáltal ez sok köztünk való egyenetlenségnek, visszavonásnak végét akarván vetni, és az szép egyességnek, békességnek örülni, végeztük országúl, hogy Mihály vajda bejövetelétől fogva az megholt kegyes urunk válaszlásáig, ha mi potentiák, dúlások, fosztások, kóborlások és egyéb violentiák utrinque estenek, teljességgel sopiáltassanak, úgy, hogy egyik fél is a másikat azért ne perelhesse.

(7) Noha minekünk erdélyieknek ennek előtte is volt végezésünk, hogy ratione novarum violentiarum et aliarum litium brevi juris processu prosequi solitarum, ha ki perelni akar, szabad legyen vele, vagy az táblán kezdi, vagy az vármegye székén az 1597-ik esztendőbeli articulusok continentiái szerént, de miérthogy akkor Magyarországnak Erdélyhez incorporáltatott részei tőlünk elszakasztva voltanak, arra való articulusok azokat nem comprehendálják: végeztük azért, hogy a magyarországi uraink atyánkfiai is azonképen ratione quarumlibet causarum brevi processu juridico terminari solitarum szabadok legyenek véle, ha az táblán kezdik-e vagy az vármegye székin pereket, az kit az vármegye széki befog.

(8) Panaszolkodnak az szász uraim, hogy az útonjárók köztök ez mostani szűk időben is felettébb való dúlást, kóborlást, tékozlást cselekesznek, az szegénységet nem ez mostani szűk üdőhöz képest illendő gazdálkodásra kényszergetnék, veréssel sacczoltatnák; tetszett azért, hogy ezután minden rendek pénzeken éljenek, se az szászságon se egyéb helyeken való szegénységet ne sacczoltassanak, ha ki penig különben cselekeszik, szabad legyen az olyan útonjárót megfogni, akár micsoda rend legyen, urunk avagy ő nagyságátúl arra rendeltetett ember kezében érdeme szerint való büntetésre vinni.

A mi urunk ő nagysága vagy ország dolgába járó póstákat nézi, azoknak salvus conductusok legyen, melyben specifice meg legyen irva, hányad magával megyen udvartúl, hogy az úton többet melléjek ne adsciscáljanak ha többed magával lenne, pénzen éljen, gazdálkodással azoknak ne tartozzanak.

Miérthogy penig némely pósták útjokat elvégezvén, azon salvus conductussal fraudulenter élnek, és mintha útra akarnának menni, egyik falurúl az másikra járnak és magokat tartatják, hogy azért afféle fraudulentia eltávoztassék, végeztük, hogy az salvus conductus csak egy útra használjon, de azért az útonjárónak szállást adjanak és pénzekért gazdálkodjanak.

(9) Végeztük azt is országúl, hogy az megholt urunk temetése után egy bizonyos napon Maros-Vásárhelytt generális gyűlés legyen, az hol országúl mindennemű szükséges dolgainkrul végezzünk és articulusokat csináljunk, az gyűlés végződvén ugyanott mindjárást, mindenben is brevis törvények, appelatiók revideáltassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum procerum et magnatum universorum statuum et ordinum regni Transsylvaniae benigne admissa, praemissos universos articulos modo praeallegato nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque singula et omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, iisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus et illos et quaevis in eis contenta benigne acceptavimus approbavimus ratificavimus et confirmavimus et tam nos ipsi observabimus quam per alios quorum interest

observare faciemus. Datum Claudiopoli in comitiis generalibus die et anno supranotatis.

(Egykorú másolatról, mely Nagy-Szebenben a Bruckenthal-Múzeumban őriztetik.)

b)

In synodo ista generali trium nationum regni Transsylvaniae iuramento solenni factum est foedus perpetuum super unionem et concordiam firmiter inter ipsos conservandam Quod tale est:

Én T. esküszöm az élő istenre, hogy az országban lévő három nemzetség között való uniót és concordiát minden czikkelyiben az mint meg vagyon irva híven és igazán fejem fennállatáig, jószágom marhám fogytáig megtartom s mind egyebekkel, kik birodalmam vagy tisztem alatt vagynak megtartatom tehetségem szerént az feljűl megirt büntetés alatt.

c)

Forma iuramenti electi principis.

Én Rákóczy Zsigmond Erdélynek választott fejedelme Magyarország részeinek úra és székelyeknek ispánja esküszöm az élő istenre, hogy a megmondott birodalomban, országban, ez országban lévő nagyságos urakat, nemeseket, vitézlőket, székelységet, keritett és mezővárosokat és in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat a recepta religiójokban, fejedelemségre való libera electiójokban, suffragiomoknak és voxoknak libera pronunciatiójokban, szabadságokban, törvényekben és approbata consuetudójokban megtartok, szent András király decretumát és Magyarországnak kiirt decretumát és előttem való fejedelmeknek donatióit és consensusit salvo iure alieno, inscriptióit, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriáit és articulusit ez előtt valókat és ezután valókat, in quantum per contrarias constitutiones nem cassáltattak vel imposterum nem cassáltatnak, erejében tartok és mással is megtartatok. Az decretumok és articulusok tartása szerént mindeneknek személyválogatás nélkül az én tehetségem szerént igaz törvényt szolgáltatok és méltó executiókat tétetek; senkit sem szemé-

lyében, sem jószágában sem marhájában meg nem bántok, sem mással nem bántatok, másnak sem engedek bántani, és semmi újitást ez országnak régi és jó szokása ellen és szabadsága ellen bé nem hozok, sőt mindeneket valamit a szegény hazának és minden benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára és törvény szerént való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerént azon lészek, az mig az úristen ő kegyelmek között tart. Isten engem úgy segélljen.

d)

Iuramentum consiliariorum et comitum regni.

Én T. esküszöm az élő istenre, hogy a mi kegyelmes fejedelmünknek Rákóczy Zsigmond urunknak és székelyek ispánjának teljes erőm s tehetségem szerént hív s igaz lészek, barátinak barátja, ellenséginek ellensége, és tanácsiból semminémű titkot ki nem viszek idő nap előtt, sem a dolognak discutiálásában magam hasznát nem nézem sem követem és semmi úton s módon, sem titkon, sem nyilván, se az országnak, se ő nagyságának ártani nem akarok, sőt minden ártalmas dolgokat az én erőm szerént ő nagyságától és az országtól eltávoztatni és fordítani és mindenekben a mi ő nagysága és országunk javát nézi, előmenni igyekezem fejem fennállatáig, jószágom, marhám fogytáig, és ha mi titkon vagy nyilván való dolgot, vagy practikát értek, ki ez országnak vagy fejedelmünknek ellene vagy romlására lenne, megjelentem. Isten engem úgy segélljen.

Sigismundus Rákóczy m. p. (L. S.)

(Másolat a Jancsó-gyüjteményben).

LI.

1607. febr. 18—9.

Jelentések Rákóczy Zsigmond fejedelemmé választásáról.

a)

Serenissime princeps etc. Servitiorum nostrorum *etc.* oblationem.

Non dubitamus, serenissime princeps ac domine nobis gratiosissime, principem nostrum ill^mum^ ac magn^cum^ Sigismun-

dum Rakoczÿ de Feölseő-Vadaz etc. quem divina assistente nobis clementia et eiusdem implorato spiritus sancti auxilio, hisce diebus posthabitis aliis immoderatis regni huius competitoribus, communibus votis et suffragiis, summa voluntate, concordi assensu et consensu elegimus et absolutum dominum huius patriae nostrae constituimus propter summas eius virtutes ac in augustissimam domum Austriacam constantem ac devotam fidem, aeque ac S. C. Mtas habuisse charum et acceptum, eidemque semper clementem suam gratiam impertiri illi voluisse, proindeque eius fortunam promotam desiderasse. Quare serme princeps nunc etiam summa fiducia Vram Stem humiliter requirendam duximus, ut cuius virtutem privatim magnifecit, eius quoque progressum promotionemque non oderit. Quin potius eundem solita sua gratia non solum apud suam sacrmam Mtem caes. commendet, sed nos etiam suae semper gratiae quam commendatissimos esse velit. Quam Stis Vrae clementiam et benignam favorem perpetuis nostris obsequiis promereri sedulo studebimus. Eandemque Stem Vram divinae protectioni commissam cupimus. Datum in civitate Coloswar, die 18. mensis Februarii, anno domini 1607.

Serenitatis Vestrae

humillimi clientes
universi regnicolae trium nationum
regni Transsylvaniae.

Külczím: Paria literarum regnicolarum trium nationum Transsylvaniae ad suam Stem datarum de 18. Febr. anno domini 1607.

(Egykorú irat, mely megvan a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

b)

Sacratissima etc. Maiestas etc, subiectionem.

Cum praeteritis diebus principe nostro gratissimae recordationis ex hac vita sublato, de eligendo futuro successore in communi congregatione nostra ageremus, invictissime imperator, duo principatus huius praecipui extiterunt competitores, qui contra publicum patriae huius statum per certa foedera et constitutiones a sacr. Mte Vra caesarea et regia nunc ultimo etiam plenarie confirmatum sese erigere et extollere non

dubitarunt in derogamen transactionis cum sacr. Mte Vra caes. et regia celebratae. Sed cum omnia regna, principatus et dominia a summo rerum omnium actore et moderatore praepotenti dependeant et feliciter gubernentur: nos quoque implorato divino auxilio et reiectis caeteris competitoribus, communibus omnium nostrum votis publicisque suffragiis, perspecta virtute et integritate ac in rebus domi forisque gerendis prudentia et summa experientia spectabilis ac magnifici domini Sigismundi Rakoczi fidelis Maiestatis Vrae sacr. servitoris, eundem in principem huius regni nostri, quod felix sit et faustum, summo consensu et applausu creaverimus, Mtem Vram sacr. super eo requirendam humillime et exorandam duximus, ut quem privatum amavit ac propter varias animi corporisque dotes, inprimis vero constantissimam fidem, in omnibus fidei suae commissis cognitam, charum habuit, eundem nunc in publicam evectum patriae nostrae administrationem, in suam clementissimam una nobiscum dignetur recipere protectionem et eo habere loco, quo omnes christianos principes, qui obsequio et observantia pia et christiana sacr. Mtem Vram caes. et regiam, veluti unicum totius christianitatis monarcham et columen divinitus datum colunt et observant, habere consuevit: eademque clementia, qua ceteros complectitur, hunc quoque illustrissimum principem nostrum in benignum suum assumere dignetur favorem, et paterna prosequatur clientela, ac ipsius competitores, praecipue Valentinum Homonnay novis rebus in Ungaria superiori studentem et vi Transsylvaniam invadere cupientem, a proposito clementer avocet ac compescat. Haidones enim fere omnes, qui summa defuncti principis cura difficulter consederant, egestare et penuria rerum domesticarum vexati et praeda vivere consveti, facile in quemlibet motum induci possunt et quemadmodum antea a rapinis intestinis ad alienas conversi sunt, verendum est ne vulnus recenter sanatum recrudescat, si capita discordiarum in officio contineri nequeant. Quae ut evitentur et prava nonnullorum ingenia sacr. Mti Vrae caes. et regiae taedium gentis Ungaricae ne pariant exorientem favillam, ut sacr. Mtas Vra caes. et regia oportune restingvat, ne latius deinde incendium invalescens serpere queat, ab eadem sacr. Mte Vra caes. et regia humillimis pre-

cibus demisse contendimus. Denique idem Valentinus Homonnay, ut suam intentionem in utroque regno consequi, seque erigere possit, in limitibus Ungariae et Transsylvaniae arcem Huztiensem regno nostro secundum pacta cum sacr. Mte Vra caes. et regia inita incorporatam et antea quoque ad Transsylvaniam tentam ab initio et possessam, sub quodam testamentariae dispositionis praetextu occupavit. Quam ut sacr. Mtas Vra caes. et regia secundum transactionem a Mte Vra sacr. plenarie confirmatam clementer restitui facere velit, eandem Mtem Vram sacr. humillime obsecramus. Quibus in rebus sacr. caes. regiaeque Mtis Vrae benignam in nos gratiam exhibendam fideli nostro obsequio perpetuo promereri studebimus. Deus opt. max. sacr. Mtem Vram caes. et regiam ad vota conservare dignetur. Datum in civitate Colosuar die 19. mensis Februarii anno domini millesimo sexcentesimo septimo.

Sacrae caes. regiaeque Maiestatis Vestrae
humillimi clientes
universi regnicolae trium nationum
regni Transsylvaniae.

Külczím: Sacratissimo ac invictissimo domino domino Rudolpho secundo, Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Ungariae, Bohemiaeque etc. regiae Maiestati etc. domino nostro clementissimo.

(Három pecséttel lezárt eredetije a bécsi cs. és k. áll. ltárban. Hung.)

c)

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine domine clementissime.

Humiliorum etc. oblationem. Superioribus diebus, sacratissime imperator, literis meis 25. Januarii datis statum Transsylvanicum luculenter satis perscripseram, ad cuius quidem gubernationem invitum sane et contranitentia frequenti dominus Bocskay cum domino Illeshazio pertraxerant, quibus quidem tunc mihi parendum fuit. Nihilominus memor meae fidei et obligaminis frequentissime apud dominum Bochkaium institi, monui ac oravi per literas et nuncios, ut cum Mte Vra sacr. iniret concordiam, et negotia Turcica differret, quando satis afflicta ultra marina eius negotia essent; ipso vero, uti

iam constat, e visubalvis to, quo in statu nunc res Transsylvanicae gestarentur, M^{ti} V^{rae} sacr. significandum duxi, cum enim veluti liber a functione mea domum reverti et sub fidelitatem M^{tis} V^{ra} sacr. quam nunc quoque sincere colo, redire certa constituissem, M^{ti} V^{rae} notissimum existimo. Praenotatum dominum Bochkaÿ eo adhuc in vivis existentem, principatum Transsylvaniae vigore testimentariae suae dispositionis magnifico Valentino Homonnay legavisse, quo tandem decidente ex persvasione Pauli Nyary Cassovia, me et Transsylvanis insciis, quosdam ad excelsam portam imperatoris Turcici literas et nuncios misisse, per quos persvasere conabantur Turcis, nobilitatem Transsylvanam iuramento sese obligavisse domino Valentino Homonnay, qui quidem nuncii cum Nandor-Albam ad vezerium pervenissent, licet literis Pauli Niary a Turcis aliquatenus fides adhibita fuisset pro Valentino Homonnay, nihilominus bassa, ut ex ipsius literis apparet, vir prudens et circumspectus, per czawzium nunciavit, principem Transsylvanum non esse e longinquo petendum, quando inter ipsos existeret, quibus nunciis quas adiunxerit literas, earundem interpraetationem in Hungaricam linguam sine diminutione vel augmento, una cum earum quas ad civitates liberas, his meis inclusas, M^{ti} V^{rae} sacr. transmittere volui. Nihilominus tamen principatum hunc Transsylvaniae omnibus viribus Valentino Homonnay deferre nitebar, licet praeter Gabrielem Haller nemo ex universo omnium statuum ordine iuramento sese obligaverit, in quo quidem negotio quantum laboraverim, vix literis comprehendere valeo, cui etiam promiseram, me illi gratificaturum. Verum animi adverso eo tota Transsylvanorum nobilitas, quod dominus Homonnay praetextu testamentariae dispositionis sese in dominium Transsilvanicum insinuare vellet, tanquam pristino edocti malo, volentes providere ne in maiorem se posterosque suos proecipitarent calamitatem, mature praeviderunt, attento etiam eo, quod Gabriel Bathori per quandam successionis praetensionem idem dominium affectaret, quo monito, ut ab eiusmodi cogitationibus supersederet, sententiam mutavit.

Et his sic habitis, cum iam dominum Homonnayum laetus et alacer expectarem, ac si licuisset columbae instar in

patriam, subque fidelitatem Mtis Vrae sacr. redire properarem, contigit ut provincia haec regnicolarum videlicet trium nationum status et ordines Claudiopolim ad undecimum huius mensis diem in templo eorum maiori congregati, primum et ante omnia unionem sive perpetuam confoederationem inter tres illas nationes perpetuo duraturam constituerunt et solenni iuramento sibi mutuo in perpetuum consensum praecipue vero in eligendis pro tempore principibus conspirarunt. Sequenti vero die, me nihil tale expectante, nihilque minus cogitante, principem nominarunt et summa voluntate singillatim petitis suffragiis acclamarunt, cumque semel atque iterum solennibus nunciis dignitatem hanc detulissent et nullum a me consensum recepissent, tandem omnes consurgentes ad hospitium meum accesserunt, praecipuique, quos domus capere vix poterat, instantissime me ad subeundum hoc onus, deum testor et omnes praesentes, non sine lachrimis institerunt ac tandem invitum sed multis rationibus convictum in templum deduxerunt, ubi reiteratis vicissim omnibus rationibus, quibus me liberare possem, tam senium quam debilitatem propter continuos morbos, ac alia multa incommoda, quae ex mea administratione in illos redundare possent, recensitis, voluntatem illorum et summum consensum impingere nullatenus potui, praeter alias innumeras rationes hanc etiam allegantes, quod cum ego (deo optimo maximo sit laus) tanta fuerim apud Mtem Vram sacr. clementia dignus, quantam omnes semper admirati fuerint, certo se confidere, me posse ipsorum causam apud Mtem Vram sacr. semper in optimum statum reducere et hoc pacto ipsis recte consulendo, Mti Vrae sacr. ac toti christianitati utilius posse servire, quam ex privatis meis bonis. Tantis itaque instantiis, precibus et variis abtestationibus victus, illorum electioni et inaugurationi consentire debui, non eo tamen animo ut ego vitam meam hic terminarem, cum etiam, si Deo ita visum foret, in propriis meis bonis, ubi et sepulturam seu requiem senilibus iam ossibus meis praeparatam volui. Quandoquidem dominum Homonnay nulla omnino ratione recipere voluerunt, imo contra illum iam etiam arma capturi erant, et in eam rem equitatum et peditatum Siculorum aliquot millium in campum produxissent, ut sine dubio Mti Vrae sacr. ignotum esse

non poterit. Quemadmodum iam deo visum fuit, cum ad tempus in Transsylvania permanere debeam, humilime supplico M^ti V^rae sacr. dignetur domino Homonnay demandare, ut pacifice expectet divinam de ipso voluntatem, arcemque Huztt restituat, nam licet cum Turcis pax sit inita, confinia tamen sine militibus tuto conservari nequeunt, utilitates eius convertentur potius in necessitatem regni, armamentarium quoque ne exhauriat. Hoc quoque M^ti V^rae humilime significandum duxi, ut M^tas V^ra dignetur Cassoviae talem praeficere generalem, quocum ego quoque optime convenire atque M^ti V^rae sacr. inservire possim. Praesertim cum domino Thomae Zechy in praesidio Zenderőviensi, nobis adhuc iuvenili aetate existentibus, M^ti V^rae fideliter inserviverimus, procul omni dubio persvasum mihi est, si M^tas V^ra sacr. dominum Thomam Zechy Cassoviam collocabit, absque omni querimonia M^ti V^rae sacr. inservire nos posse. Quandoquidem ego M^tis V^rae sacr. perpetuus fidelis et humilimus servitor ad ultimum usque spiritum existam. Bonam benignamque relationem ab eadem expectaturus. Datum Claudiopoli 19. Februarii. Anno 1607.

Eiusdem Maiestatis vestrae sacr.

humilis ac perpetuus servitor
Sigismundus Rakocÿ m. p.

Külczím: Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae Hungariae, Bohemiae etc. regiae Maiestati etc. Dom. dom. clem.

(Eredetije a bécsi cs. és k. áll. lt. Hung.)

LII.

1607. márcz. 5.

Rákóczy Zs. meghívja Kornist, hogy együtt menjenek a vásárhelyi gyűlésre.

Sigismundus Rákoczy dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Magnifice domine fidelis nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Miérthogy ennek az hónak tizenegyedik napján akarunk megindulni Vásárhelyre; kegyelmedet azért intjük szeretettel, hogy kegyelmed ennek az jelen való martiusnak tizenharmadik napjára, ugymint ez előtt egy nappal, legyen jelen nálunk itt Fejérvárott, hogy kegyelmeddel indulhassunk együtt az jövendő vásárhelyi gyű-

lésre. Bene valeat. Datum in civitate nostra Alba Julia die 5 mensis Martii. Anno domini 1607.

Sigismundus Rákoczy m. p.

Külczím: Magnifico domino Balthasari Kornis de Ruszka, consiliario nostro et fideli nobis honorando.

(Az eredetiről, Mike Sándor úr gyüjt.)

LIII.

1607. márcz. 18—25.

A marosvásárhelyi országgyűlésen hozott törvények.

Nos Sigismundus Rákoczy dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri domini proceres magnates et nobiles, ceterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsylvaniae in genarali ipsorum conventu per nos ad diem 18. currentis mensis Martii anni praesentis 1607 in oppido nostro Marus Vasarhely ad mandatum nostrum congregati exhibuerint nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos communibus ipsorum votis et sufragiis generalique consensu conclusos: supplicantes nobis benigne, ut universos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes authoritate nostra principali benigne acceptare, approbare, ratificare et confirmare atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes quorum interest observare facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum, magnatum et nobilium, ceterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae in generali eorum conventu ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rákoczy principe Transsylvaniae partium regni Hungariae domino et Siculorum comite eis ad 18. diem mensis Martii anno 1607 ad oppidum Marus Vasarhely indicto conclusi.

Látjuk kegyelmes uram minemű veszedelemben forogjon hazánk állapatja az véletlen és váratlan reánk indult ártalmas

ügyekezetből, melylyel vadnak szomszéd magyarországi atyánkfiai, kinek hogy idején elejét vehessük, végeztük hogy mostani gyűlésben minden egyéb dolgokat hátrább halasztván mennél hamarébb ez országnak közönséges szükséges ótalmára viselnénk gondot.

(1) Minden causákot azért és azok felől való differentiát ez jövendő gyűlésre, kit ez jövő szent György napjára ha isten békességet ád generaliter hirdessen ő nagysága oly helyre, az ki alkalmatosb leszen és akkor mind az országnak külömb külömb szükséges dolgairól, kiknek most el kelle haladni és mind magyarországi s mind erdélyi uraink atyánkfiai supplicatiójokra gondviselés és válasz legyen. Ez alatt penig valamennyi üdő intercedál ez mai naptól fogván in annualem praescriptionis seriem ne computáltassék, hanem minden causák sine ullo praescriptionis auxilio in eodem statu maradjanak.

Miérthogy tudjuk, hogy ő nagysága az közönséges gondviselésre elégséges nem lehet az közönséges segitség nélkül, végeztük, minthogy az kapuszám szerint való fizetés új ravatal nélkül nem lehet, hogy minden ökörtől és fejős tehéntől huszhusz pénzt, meddő tehéntől és harmadfű tinótól tiz-tiz pénzt, egy juhtól vagy kecskétől egy pénzt, egy öreg disznótól egy pénzt, egy lótól az ki ekét vagy szekeret vonzon husz pénzt, egy szegény ember kinek semmi marhája nincsen tiz pénzt, egy szegény özvegy asszony négy pénzt adjanak. Hogy pedig a fraude et dolo caveatur, minthogy vadnak olyak, kik semmi barmot nem tartanak, hanem kereskedésekkel élnek, és noha marhátlan, de kazdag és értékes paraszt emberek, az olyanokat az falusi biró hüti szerint az ökrös emberekhez képest taxálja és tartozzék az adószedőnek beadni.

Ha kinek penig egy vagy két juha vagy kecskéje, vagy disznaja vagyon, hogy adója tiz pénzre ne menne, személyétől tiz pénzt fizessen. Ha penig annyi marhája vagyon, hogy a tíz pénzt meghaladja, marhájától fizessen. Ezenképen fizessenek minden mezővárosok Fejérvárral és Egeressel egyetemben, Kolosvár penig az medgyesi adó szerént, mely harmadévi volt, nyolczszáz forintot. Nagy-Bánya adjon száz forintot, Almás[1])

---

[1]) E helyett a Barcsai példányban Egeres áll.

huszonöt forintot, Nagysajó 25 forintot, Ofont-Bánya tizenkét forintot, Bánfi-Hunyad 32 forintot, Fejér vár 25 forintot, Abrugybánya 25 frtot, Felső-Bánya 50 frtot, Akna 25 forintot, Vajda-Hunyad 25 frtot, Blényes 50 frtot.

Az magyarországi uraink atyánkfiai ezen terehviseléssel tartozzanak, az szász uraim igérnek capitatim hatvan 60 pénzt, melyeket ad festum sancti Georgii martyris igérönk nagyságodnak beszolgáltatni fogyatkozás nélkűl: könyörgünk országúl nagyságodnak vegye elég néven szegénységünknek ilyen nyomorult állapatja szerént. Ezután is semmiben nagyságodnak nem akarunk megfogyatkozni.

(2) Az mi az vámok, harminczadok, sóaknák és egyéb haszonvevő helyek felől való kévánságát nézi nagyságodnak, melyek fiscushoz valók lévén ez disturbiomban ország szükségére, városoknak vagy egyéb privatus embereknek adattattanak inscriptióban: tetszett, hogy nagyságod bizonyos emberit bocsátván afféle helyekre, menjen végére jó és igaz számadás által ha kivötte summáját belőle, ha pedig hátra vagyon benne, hogy az creditornak az ő summája legyen meg, hogy ennekutána is mikor afféle szükség occurál lehessenek készek az adásra.

De miérthogy némelyeknek felebb vagyon inscriptióban, hogy nem mint az mennyi summát reá adott, úgy mint ha ki tizezer forintot adott huszezerbe inscribálták, nagyságod csak az summát refundálja az mit reá adott jól végére menvén vel per probabilia documenta, vel per juramenta; az aknák penig mindjárást az fiscushoz applicáltassanak.

(3) Vadnak ilyen panaszok, hogy némely dissolutus és indisciplinatus emberek hatalmaskodnak, az pereseket és reájok panaszlókat öléssel, veréssel és vagdalással fenyegetik, kik hogy megtiltódgyanak végeztük, hogy valaki afféle̋t cselekednék rei certitudine cognita az ispánok az lakság közt az mely vármegyében laknak, az székelységen az kapitánok és királyi birák statim et de facto száz forintot toties quoties esik satisfactiót vehessenek, per omnia opportuna remedia, kinek fele az fiscusé, fele az ispánoké és az querulans parsé legyen.

(4) Hogy nagyságod megtekintvén jószágunknak pusztaságát és haszontalan voltát, ez elmúlt 1606 esztendőbeli dézmáknak fizetésére hátramaradott restantiái és ez jelen való

1607. esztendőbeli dézmáknak fele arendáját, melyet szent György napban kellene megadni, könyörgésünkre kegyelmesen megengedte, nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak szeretettel megszolgáljuk.

(5) Miérthogy mostan semmi rendnek senkitől annyi bántása nincsen, mint az ortól, tolvajtól, úgy annyira, hogy nemhogy úton járhatnánk békével, de házunkban sem maradhatunk, végeztük azért, hogy afféle gonosztévő embereket mindenütt persequáljanak, sőt az arra rendelt tisztviselő emberek sub amissione officii, honoris et humanitatis, ha afféle avagy egyéb kiadott vétkes emberek, kik halálra méltók, kezekben akadnak, meg ne sacczoltassák, hanem érdemek szerént büntessék; ha penig afféle vétkes kiadott vagy megsententiázott embereknek valaki akarmi rend legyen vagy privatus vagy tisztviselők pártjokat fognák, avagy megsacczoltatván elbocsátaná avagy jobbágyává tenné azt pretendálván, hogy annak büntetése nem őtet concernálja, azon büntetése legyen, mely az malefactornak, miérthogy afféle párttartással vagy megsacczoltatással részesnek láttatik lenni, sentientes [1]) et consentientes pari poena puniri debent.

(6) Jóllehet ennekelőtte is elvégeztük volt országúl, hogy az gyűlésben választott emberek tempestive azaz első napján az gyűlésnek okvetetlen jelen legyenek, de nemhogy első napján lennének, de ugyan reá sem mennek, némelyek penig az gyűlésnek csak az végére tartanak, hogy mindjárást visszamehessenek, némelyek ha egy vagy két nap ott vadnak haza mennek, az gyűlésnek végét nem várván. Végeztük azért, hogy ennek utánna, ha ki az választott emberek közzűl az gyűlésre nem menne, avagy későn menne, vagy semmi oka nem lévén végig nem várná az gyűlést, ispán híre nélkül elmenne, száz forinton maradjon, kiről az ispánok az lakságon az székelységen az kapitánok vagy királyi birák satisfactiót vehessenek, kinek fele az fiskusé, fele az vármegye vagy szék szükségére convertáltassék. Ha penig az ispánok, kapitánok és királi birák rá nem mennének, in duplo convincáltassanak, si sese rationabiliter excusare non poterint. De kérjük ő nagyságát, hogy az

---

[1]) A Barcsai példányban : facientes autem et.

convocatoriat in tempore idején és bizonyos embertől küldje meg, hogy az miatt vétek ne essék. Azonképen tartoznak az ispánok az választottakat idején certificálni.

(7) Az mi fogyatkozás az hitlésen esett, hogy némelyek még az székelységen urunk ő nagysága hűségére juramentommal magokat nem kötelezték volna, most ő magok ultro offerálják magokat ad depositionem juramenti, melyet az tisztviselők sub poena amissionis officii ne praetermittáljanak.

(8) Az elszökött jobbágyok felől végeztük országúl, hogy az 1602. esztendőbeli medgyesi articulus tartassék meg, melynek tenorja ekképen következik:

Végeztük azt is, hogy régi szokásunk szerént az camora helyekről és egyebünnen is az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda bejövetelitől fogván urok földéről mentenek, azok dominis suis terrestribus restituáltassanak ilyen móddal, az kié az jobbágy kérje meg szolgabiróval, vagy csak köznemes emberrel is attól az kinek földén lészen, ha megadja jó, ha meg nem adja citáltassék az székre 15 nappal az szék előtt, ez alatt penig az actor bizonyítson de competentia coloni fugitivi és az széken azon attestatiókra non obstante eo, hogy intempestivák törvénye legyen, és ha jó okát az incattus az meg nem adásnak nem assignálhatja, cum mortuo homagio az jobbágy restituáltassék, kiben semmi tovább való remedium se appellatio ne admittáltassék. Az incattus is ha bizonyitani akar pro sui defensione bizonyíthasson, de statim post repetitionem coloni, úgy hogy ő is az székre mint az actor készen legyen, és ott citra ulteriorem prorogationem determináltassék. Ha penig oly ratióját adja az incattus miért nem restituálta, azt az törvény ruminálja és discutiálja.

Magyarországban is Váradon, Debreczenben, Tasnádon Zilahon és egyéb helyeken az jobbágy megadásban ezen mód tartassék. Miérthogy penig ez disturbiumnak ideje korán Erdélyből sok jobbágyok külömb külömbféle szükség kénszeritvén Erdélyországhoz incorporáltatott Magyarország részeiben búdostanak, immár peniglen az jó istennek engedelméből azok az részek mostan újolag ide vadnak annectáltatva: végeztük azért, hogy afféle jobbágyokat, kik ez disturbiumban elbúdostanak, az feljűl megirt medgyesi articulusnak continentiája

szerént tartozzanak Magyarországból is megadatni, innen Erdélyből is Magyarországban.

Az kolcsos városokból és azokhoz tartozó falukból, jószágokból, szabad mezővárosokból, camora helyekről, aknákról és az székelységről kérjék parancsolattal meg sub poena ducentorum florenorum, ha meg nem adják citáltassék az gyűlésre és ott revideáltassék coram sede judiciaria illustrissimi principis.

(9) Továbbá az mint annakelőtte is elvégeztük volt, most is azonképpen végezzük, hogy Kamuthi Farkas atyánkfiának szabad legyen az ő ártatlan fogságának authorit és participsit törvénynyel megkeresni, azonképpen az többi is.

(10) Tetszett ez is, hogy Moldovából, Havaselföldéből és egyébb helyekről jött emberek, kik ez országban marhát hoznak, először ad locum depositionis huszad és vám helyekre tartozzanak menni, minden helyeken való tartozás nélkül és onnan menjenek az sokadalomra sub poena amissionis bonorum suorum secum habitorum.

(11) Vadnak oly panaszolkodások is, hogy az harminczadosok contra antiquam libertatem nobilium mód nélkül való harminczadokat exigálnak. Tetszett azért, hogy az harminczadosok az nemességnek majorságában termett marháktól, úgy mint bortól, buzától és egyebektől is, kiket innen az országból Magyarországban kivisznek, vagy penig Magyarországból ide behoznak, vagy penig háza szükségére pénzen vagy egyébb módon is valami efféle marhákat hozatna, vagy innen belől is kivitetne semmi harminczadot ne exigáljon sub onere ducentorum florenorum, melyet annak az vármegyének ispánja, az melyben az harminczados lakik, elsőben urunkat ő nagyságát megtalálván ezen articulusnak erejével immediate et irremissibiliter mox et de facto azon harminczadosnak marhájából megvehessen.

(12) Sok atyánkfiai panaszolkodnak, hogy jobbágyok az városokban vagy vásárban vagy egyéb szükségekre bemennek és az városi biró arestálja, vagy proprio motu vagy valaki instantiájára megfogja, mely az decretom és szabadságunk ellen vagyon, mert ha kinek mit vétne jobbágyunk füstin kellene keresni. Végeztük azért, hogy ennekutánna az városbeli birák senki instantiájára extra locum delicti megfogni ne merészeljen

sub amissione officii, ha penig in loco delicti valakit megfog, annak módja szerént harmad napra törvényt láttasson reá.

(13) Az Bihar vármegyei uraink atyánkfiai találták volt meg urunkat ő nagyságát az religio dolgáról és harminczadnak exigálása felől. Az mi nézi azért az religio dolgát, megengedte ő nagysága, hogy abból az medgyesi 1588. esztendőbeli articulus tartassék meg minden czikkelyiben. Az mi penig az harminczad dolgát nézi, az vectigálnak exactiojában megengedte ő nagysága, hogy abban is az régi módot observálják.

(14) Tetszett ez is, miérthogy az szükségnek nagy voltát látjuk, az fiscusnak minden jövedelmét, úgy mint az szászság közt Szent-Márton adaját, vámokat, harminczadokat, és egyébb mindenféle jövedelmeket ha mi praeteritis disturbiorum temporibus qualitercunque nem exigáltatott volna, azonképpen adókból, vámokból, huszadból, harminczadból és egyéb jövedelmekből ha mi restantia volna, ő nagysága bizonyos emberi által kerestesse fel. Halljuk, hogy Sigmond fejedelemnek Kolosváratt maradott volna közel huszezer forintja, annak ő nagysága végére menvén, ha nálok lészen exigáltassa.

(15) Végeztük ezt is, hogy az leveleknek régi taxája helyén maradjon, tudniillik, hogy az legitimum mandatumot 24 pénzért, novum judiciumot egy forintért, az articulusokat azonképpen egy forintért, az sententiákot juxta meritum causae adják ki mind major, mind minor cancellárián; Magyarországban is az ő régi módjok szerént exigáltassék mind hivatalok s mind egyéb levelek ára.

(16) Miérthogy ennekelőtte való fejedelmek asztalokat az várokból és azoknak jövedelmekből tartottak, melyek most partim elpusztultanak, partim más kéznél vadnak, kikből semmi jövedelem nem lehet; Fogarast látjuk, hogy mind jószággal, mind majorsággal épebb, ő nagysága pro suo arbitrio ahoz nyulhat az mi vagyon, egyébb várakbeli tiszttartóknál is ha mi restantia volna ő nagysága végére menvén exigáltassa, gondolkodván arról, hogy az közönséges szükségért országúl adót vetettünk, méltó ő nagysága asztala tartásáról is valami gondot viselnünk.

(17) Mivelhogy itt is ez országban igen cautum, hogy senki közöttünk álpénzt ne veressen, se vele ne éljen sub nota

perpetuae infidelitatis, értjük hogy főképen Moldovából és Havaselföldéből azféle pénzt egynehányszor hoztak közünkben, és naponként köztünk hordozzák, azzal élvén és deprehendáltattanak vásárban mind pénzestől afféle emberek. Tetszett azért, hogy afféle emberek álpénzzel kereskedők, necsak árújokat s marhájokat veszessék el, hanem ő magok captiváltassanak és törvény szerént büntettessenek. Az marhájok fiscus számára confiscáltassanak.

(18) Az elmúlt üdőkben az szegény országnak nagy sok insége és romlása miattt főképen Moldovában számtalan sok szegénség futott az lakságról ott való jobbágyink közzől. Tetszett azért, hogy primo quoque tempore urunk ő nagysága az ott való vajdát levele által megtaláltassa és intse, hogy országában mindenütt afféle futott jobbágyokat megkiáltassa, hogy nagy büntetés alatt onnét helyekre takarodjanak.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum, magnatum et nobilium, ceterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsylvaniae benigne intellecta et admissa praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaeuis in eis contenta authoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus, ratificavimus ac confirmavimus: offerentes nos benigne quod praemissos omnes articulos in omnibus suis punctis clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cujuscunque status et conditionis existant observare faciemus imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in oppido nostro Marus Vásárhely die 25 Martii, anno domini 1607.

Sigismundus Rakoczy.

(P. H.)

(Eredetiről, a nagy-szebeni Bruckenthal-féle gyűjteményből).

LIV.

1607. márcz. 30.

Mátyás főherczeg Rákóczynak, felhívja, hogy a béke fentartására ügyeljen.

Mathias dei gratia archidux Austriae, dux Burgundiae etc. comes Tirolis etc.

Magnifice sincere nobis dilecte. Intelleximus benigne, quae nobis de statu Transilvaniae, per magnificum Thomam Zechy haudpridem verbotenus significari curasti. Nos equidem minime dubitamus, quin in antiqua tua fide et fidelitate erga sacram caesaream regiamque Maiestatem dominum et fratrem nostrum observandum, quam plerisque etiam tuis scriptis hactenus contestatus fuisti, sincere ac realiter sis permansurus, atque re ipsa declaraturus, tibi nihil unquam carius vel antiquius fuisse, quam eandem illaesam illibatamque conservare, et postpositis omnibus privatis tuis commodis et incommodis, patriae solum istius afflictae salutem et permansionem unice spectare. Quod ut imposterum quoque facias, atque nostrae benignae jam antehac factae cohortationis et requisitionis memor, praefatae suae caesareae ac regiae Mattis benignae voluntati, cujus resolutio in dies exspectatur, te demisse accomodes, eandemque patienter exspectes, iterum te hisce benigne hortamur et requirimus; singulariter vero in eo diligenter incumbere velis, ne novi motus et seditiones isthic in Transilvania vel Hungaria, per quae pax ista publica multo sanguine sudore et labore pacta, facile turbari, aut violari posset, a quoquam exuscitentur, prout idipsum quoque juxta hisce adjecta literarum nostrarum paria Valentino Homonnay et Gabrieli Bathori antehac a nobis perscriptum est. De caetero tibi gratia et benignitate nostra bene propensi sumus. Datum Viennae 30. die mensis Martii. Anno 1607.

Matthias F. Nagy Mihály.

Külczim: Magnifico Sigismundo Rakoczy de Felsőwadaz, comiti comitatus Borsodiensis ac sacrae caesareae regiaeque majestatis consiliario, sincere nobis dilecto.

(*Az eredetiről:* Mike Sándor úr gyüjteményéből.)

LV.

1607. márcz. 31.

Lassota véleménye az erdélyi fejedelmi szék betöltéséről.

Discurs vom herrn Lassota wegen Siebenbürgen.

Demnach der jeczige Siebenbürgische zuestandt, da die ständt den Rakoczy Sigmund zue einem haupt erwehlt, wol in acht zunehmen, hab ich aus schuldiger gehorsamer trew undt pflicht, was dis orts mein meinung, kurzlich melden wollen:

I. Fürs erst, da etwan ihrer kaÿs. Maiestät vnsern allergnedigsten herrn diese der Siebenbürgen eigenmächtige wahl nicht gefallen wolt, wer wohl das bequemiste mittl, dieselbe mit hineinschiekung vndt einseczung des fürstem Sigismundi zuruck zu stellen. Es fallen aber bey seiner person (nicht das an seiner fidelitet zu zweifeln) auch allerleÿ bedencken für, vndt ist 1. fürnemlich dis zuebesorgen, man möcht mit seiner einseczung auch zugleich einen prinzen oder künfftigen successorem zu der cron Vngern constituiren; oder 2. da es so weit nicht käm, sondern gemelter fürst Sigismundus künfftig ohn erben abgehn solt, wurden doch hernacher seine nechste befreundt aus den geschlecht der Bathori von Somlio aufs wenigst die succesion in Siebenbürgen (wie es auch schon jeczo geschicht) praetendirn, undt sich darumb reissen; 3. so wurde auch beÿdes auf seine einseczung vndt regirung, weil das landt ser verwüst vndt erschöpfft, viel vndt grosser unkosten ausslauffen, will nicht sagen von den blueth, so darbeÿ möcht vergossen werden.

II. Fürs ander, da nuhn dieses mittl mit den fürsten Sigismundo wegen obgemelter oder anderer mehr bedencken nicht fortgehn sollt, wer meiner einfalt nach am rathsamsten, das ihre kaÿs. Maiestät den Rakoczi Sigmund in denselben gubernament bestätigtt. Beÿ solcher einseczung aber weren volgende punct in acht zu nehmen: 1. Erstlich, das er keines wegs alss ein fürst, sondern allein alss ein waywoda oder palatinus eingeseczt werde; den weil, wie menniglich wissendt, die fürstliche hoheit vnd dignitet nicht temporanea, sondern erblich, ist zuebesorgen, das er Rakoczi ob er gleich jeczo an-

fangs solches nicht mercken lest, doch kunfftig die succession in dieser dignitet vndt landt für sich vndt seine kinder starckh suchen vnd urgirn; vndt da es ihm solt abgeschlagen werden, auff ander unbillih mittl sich vndt die seinen darbeÿ zuerhalten gedencken möcht. Mitt den palatinis aber in Siebenbürgen hatt es nach den alten gewöhnlichen brauch in der cron Vngern diese gelegenheit, dass ihnen solches ampt nicht zu ihren lebtagen, sondern zue des königs wohlgefallen conferirt wird, vndt des waÿwoda in Siebenbürgen darinnen geseczten vndt verfasten aid klärlich zuersehen. Weil auch die wahl eines waÿwoden in Siebenbürgen nicht denselben ständen, sondern den khünig mit rath der senaten vnd assesorn gebührt, würd auch dahin zuegedencken sein, das sie wegen solcher fürgelauffner wahl ihnen kunfftig kein recht schöpfen, sondern nach alten löblichen brauch den cron Vngern disselb den khünig wie gemeldet beuehr stehn solt, darauff den von ihnen ein reuers zu begehen. Da aber sie sich etwan auff ein mehrer concession vndt eczlich diplomata, so ihnen beÿ nechster transaction wegen einer freÿen wahl eines herrn nach des Bochkaj absterben vnd defectum in semine absonderlich solten geben worden sein (darvon zwar mir nichts gründlichs wissendt) referirn wolten, könt solches meines erachtens damit abgelehnt werden, das solches alles mit dem, das der Bochkaj nicht erwartet, das man die Siebenbürger ihrer aids, damit sie der kaÿs. Maiestät zugethan erlassen, vndt sie ihm vbergeben, sondern zuevor abgeleibet gefallen, vndt weil sie also noch in vorigen aid vndt gelübd, hetten sie auch keine macht ihnen ihres gefallens ein haupt zuerwehlen, sondern stünd wie vormalss ihrer Maiestät beuor. 2. Darnach würd beÿ dieser des Rakoczi bestätigung auch dahin zugedencken sein, das man die partes Vngariae (welches vier spanschafften sein, alss nemblich: Bÿhor, Krazna, Zolnok mediocris vndt Marmarosch, darinnen die fürnehmen heuser vndt pass: Groswaradein, Hust, Keowar vndt die bergstadt Nagi Bania, sampt andern vielen castelln liegen) von Siebenbürgen gahr absonder, vndt der cron Vngern, oder specifice zu reden, Ober-Vngern wieder incorporir. Mir zweifelt nicht, er Rakoczi wen er nur die waÿwodschafft in Siebenbürgen erhalten möcht, würdt nicht darwieder sein, so haben auch

die andern Vngern kein rechtmässig vrsach zue difficultirn, sondern solten viel mehr wol zue frieden sein, dass die cron Vngern, so viel müglich, wieder in pristinum statum, wie die für des Joannis de Zapolia trennung oder abfall gewesen, gebracht wurde. 3. So wird auch dise des Rakoczi bestätigung derer Bathori von Somlio zuespruch vnd recht, so sie zue Siebenbürgen vom künig Stephano vnd ihren eltern hero zu haben vermeinen, auch des Bochkaj testament vndt derjenigen, die er zue erben vndt successorn in landt Siebenbürgen eingeseczt praetensiones, vndt vermeintes recht gancz undt gar fallen.

Külczim: Empl. vom hern von Lichtenstein. Ultimo Martij, anno 1607.

(A bécsi cs. és kir. áll. lev. Hung.)

LVI.

1607. ápr. 18.

Rákóczy és a rendek fölterjesztése Mátyáshoz, melyben kifejtik, hogy miért kellett nekik a fejedelemválasztást végrehajtani.

a)

Serenissime princeps et domine domine nobis gratiosissime. Servitiorum etc.

Ex literis serenitatis vestrae die 16. proxime evoluti mensis Martii Vienna ad nos datis demisse intelleximus arbitrari S^tem^ V^ram^ secundum eiusdem benignam requisitionem in negotio electionis, resolutionem sacr. caes. regiaeque M^tis^ nobis expextandam fuisse. Serenissime princeps, illa benigna V^rae^ S^tis^ requisitio, cuius meminit, sero nimis ad nos est perlata, quae etiam si tempestivius nobis innotuisset, nihilominus iis gravissimis et inevitabilibus necessitatibus, quas V^rae^ S^ti^ dudum innotuisse non ambigimus, impulsi, siquidem saluti patriae consultum esse cupiebamus, omnino citra quemlibet respectum ad electionem nobis procedendum fuisset. Etenim serenissimo quondam domino Stephano principe vita defuncto, praeter pericula a vicinis provinciis nobis impendentia, e vestigio varii metus libertatem et tranquilitatem patriae sublaturi supremumque exterminium parituri sunt exorti. Magnifici siquidem domini Paulus Nyari ut principatu, quem animo delibe-

rato Valentino Homonnai destinârat, celerius potiri posse, pro eius insignibus, utpote vexillo et clava, impetrando et adducendo, ad Portam Turcarum imperatoris suos expediverat internuncios: Valentinus quoque Homonnai Paulo Nyari et testamentariae dispositioni proxime defuncti principis innixus, sub praetextu exequiarum iusto conflato exercitu, regnum invadere, sibique, etiam nobis reluctantibus, apertâ vi usurpare nitebantur. Accedebat et Gabriel Bathori, qui spe praedae iniecta haidones concitabat, nonnullos etiam e regnicolis clam sollicitatos habebat complices, qui nisi pervigili cura et diligentia moderni gratiosissimi principis nostri tam in tempore forent repressi, novis nunc misella provincia fluctuaret motibus variisque arderet tumultibus.

His itaque, serenissime princeps, undique periculis circumventi, ne tot intempestivis subinde . . . . . rientibus competitoribus, patria nostra infelicissima velut praeda iterum in [corruptionem] deveniret, variisque competitorum certaminibus in priores relabere . . . . ad liberae nostrae electionis remedium, velut quoddam asylum recur[rentes] . . . . . necessarioque de novo principe nobis eligendo cogitandum fuit. [Dire]ximus itaque nostra concordia suffragia in modernum dominum principem nostrum, praeter causas plurimas, patriae nostrae salutem et permansionem concernentes, eo etiam respectu, quia probe sciebamus dictum dominum principem nostrum ab sua iuventute V[ris] M[tibus] augustissimaeque domui Austriacae continua fidelitate addictissimum ac propterea ob navatam suam praeclaram operam gratum fuisse.

Ceterum ad pacem etiam et tranquilitatem patriae sartam tectamque conseruandam, universosque motus intestinos et externos evitandos, nos paterne S[tas] V[ra] hortatur. Equidem, clementissime princeps, ad reparandam patriae nostrae [dile]ctissimae relliquias nil prius neque salutarius alma pace nobis obtingere posset. Supplicamus etiam hoc nomine S[ti] V[rae] quam possumus submississime, ut ad eam pacem et tranquilitatem conservandam, ad quam et S[tas] V[ra] nos paterne admodum hortatur, et nos nostra sponte inclinatissimi sumus, V[rae] S[tis] benigna accedat providentia, digneturque moderno domino principi nostro communibus omnium votis et suffra-

giis legitime electo, annuere, et singulari ac clementi sua tutelari benignitate, contra omnes hostiles motus protegere, competitorumque intempestivorum, qui etiamnum in finibus regni constituti tumultuum excitandorum consilia agitant, inquietudinem primo quoque tempore reprimere. Hac enim solâ viâ pax et tranquilitas interna a Ste Vra tantopere commendata inconcussa conservari ac quorumlibet motuum semina tempestive poterunt praecidi, hac etiam nos unica via omnium tumultuum exortis, paulatim ab tot continuis cladibus respirare, obsequentissimaque nostra studia erga Vras Mtes inclytamque domum Austriacam commodius poterimus declarare. Servet deus Stem Vram salvam et incolumem diutissime. Datum in arce Fogaras, die 18. Aprilis, anno domini 1607.

Eiusdem Stis Vrae

humillimi servitores
Universi status et ordines trium
nationum regni Transsylvaniae.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Matthiae, dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comitique Tyrolis et Goritiae etc. Domino nobis gratiosissimo etc.

(Rongált eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

b)

Serenissime princeps, domine domine clementissime. Servitiorum etc.

Literas serenitatis vestrae Vienna 16. Martii ad me datas, qua par est demissione, accepi, quibus diserte innuit provinciam Transilvanicam in electione principatus a clementi resolutione sacr. caes. regiaeque Mtis pendere expectareque debuisse. E quidem nos de morte domini Bochkay priusquam in his remotioribus partibus intellexissemus, nequicquam scribere potuimus. Postea vero quo hic ordine provincia versa est, luculenter omnia tam sacr. caes. Mti quam etiam Sti Vrae una cum dominis regnicolis perscripsimus. Nihil autem de me ista qualicunque conditione nedum praevidere, sed ne cogitare quidem potuisse, neque animum hic permanendi diutius ullum habuisse, itidem Mtibus Vris penitus intimavimus. Atque cum accipiendi oneris istius alienissimo essem animo, propter glo-

riam domini nostri Jesu Christi, ordines regni obtestatus sum immunem me ab hoc officio reliquerent, liceret per me quemcunque maxime vellent eligere; duravit ista contentio integro triduo, et tandem innumerae multitudinis precibus cum gemitu et lachrymis coniunctis, praecipue magnifici domini Pancratii Senniey oratoris publici convictus, manibus illorum elabi non potui, ea spe sane et fiducia ipsi etiam ducti, quo Mtibus Vris hac re maiorem in modum gratificarentur, quin ego ipse etiam haud alio iudicio et fiducia fraetus voto illorum cessi, quam ut pusillo hoc tempore maiore cum fructu gratiam Mtum Vrarum mihi promereri liceret, tali praesertim tempore, cum res istius provinciae maxime periclitabantur.

Siquidem ex una parte Gabriel Bathoreus bello eam invadere Turcamque per legatos sollicitare non praetermittebat, cum interim Transsylvani multis ipsorum malis edocti puerum principem summo taedio aspernentur. Alia vero ex parte Paulus Niarÿ ex civitate Cassoviensi clam similiter pro vexillo et clava, imperii insignibus, Turcas per nuncios sollicitabat, diem illis praefigendo decimum octavum Februarii, ad quem supremus vezerius praecipuos ex magnatibus penes insignia principatus ad exequias Bochkaianas Albam Juliam mitteret, eo quidem fine et instituto, ut ad ignominiam Mtis suae caes. et Stis Vrae cum Turcica corona Valentinum Homonnaÿ regis titulo appellarent insignirentque, ac hoc pacto ex Transsylvania partes etiam Ultratibiscanas a sua Mte caes. vi et armis abtraherent, gentemque in universum Hungaricam a Mtibus Vris abs[traherent], quo in consilio propinquiorem etiam Mtibus Vris dominum Stepha[num Illyes]hazium participem fuisse intelligo, quod utrum sit verum nec ne, ipsi . . . . it rationem reddere.

Caeterum, ut relictis ipsis ad me reddam, notum est ab ineunte aetate me Mtibus Vris semper strenuum et illibate fidelem servitorem praestitisse, si exiguo hoc temporis intervallo vires potentiorum ab eisdem separaverant, cum alio quoquam nec fugere nec me vertere licuerit, Mtibus tamen Vris semper addictissimus permansi, homo mancus ac claudus, cum uxore et liberis (sicuti per literas me ipsum testatus fueram) patria

extorris nequaquam me exilio committere potui, quae omnia deus et veritas ipsa palam testantur.

Nec mirum me tantae imbecillitatis hominem, coram crudeli hoste ita submittere debuisse, cum principes etiam potentissimi saepe pro ratione temporis ob imminentes hostium vires se aliquantulum continere imo de iure suo remittere consueverint. Neque tamen interea temporis dominum Bochkaium ex hac etiam provincia identidem monere, quo quantocitius in gratiam suae Mtis caes. redire et publicam sequi concordiam studeret, praetermisi, qua peracta, facillimum fore cum Turcis quam . . . . convenire persuasi.

Deum autem testem invoco, ad dignitatem hanc Transylvanicam consequendam nu[llum] . . . . . . um nec intentionem habuisse, cum in ista nec famae aut nominis celebritatem auge[re nunc] pro tempore modus est, sicuti antea in arce Zenderőuiensi aut capitaneatu Agriensi et publicis regni expeditionibus multa prosperrime cum Turcis inc. . . . cum nominis bonaeque famae incremento Mtibus Vris non sine fructu ac sanguinis effusione operam meam impendi. Sed neque congerendarum hic divitiarum locum esse video, cum eas dominus Paulus a Krauzenek ex hac provincia ad fecem usque egesserit, ut neque Saxonicarum puellarum inaures in auribus, neque acunulas in capitis velamimine mulierum reliquerit. Videre est (proh dolor) in hoc regno ob inopiam iumentorum viros pro seminatione frugum ligone agros fodere et iunctis uxoribus seminatos peroccare.

Addo etiam ista per quam confidentissime, me nunquam in tota vita mea, cum maxime vires, iuventutem et animum ad subeunda eiusmodi munia habere potuissem, pro officio aliquo aut capitaneatu Mtes Vras sollicitasse. Gubernationem etiam huius regni ad longam domini Bochkaij petitionem et domini Illeshazy intercessionem, non nisi ad tres aut ad summum quatuor menses receperam. Nunc autem arcano inprimis dei praepotentis consilio ac consensu, precibusque multitudinis convictus, vicem dominorum Transsylvanorum, ne maius quid periculi incurrerent, misertus in hanc arenam humiliter de-

scendi, in qua si aliquantum temporis durare permiserit, clemens serenitatis vestrae iudicium esto.

Porro, sit nomen domini benedictum, nunc omnes status et ordines hic optata pace et tranquilitate fruuntur, ac cum palatinis etiam utriusque Valachiae confoederatam pacem colimus; negare tamen non possumus, Paulum Niarÿ vehementer se Turcis addixisse, multumque, quod solvendo non est, illis promisisse, atque ideo Turcas frequenter ad Homonnaium hactenus ventitasse, quod forte plus suae M^ti^ caes. quam mihi cum Transsylvanis impedimento esse poterit; nam nobis quousque deo ita visum fuerit, pro ratione conditionis, favori etiam Turcico acquiescendum est.

Denique, utcunque res istae tandem sint ac valeantur, haec [tamen] . . . . fideque sincera profiteor; Celsitudo Mtis excellentissima . . . . . penes sacr. Mtem caes. dominum meum clementissimum esto. [Ego solummodo] pulvis misellus et cinis sum. Si me deus omnipotens ad sortem panemque pauperrimi et mendici illius Lazari devenire coegerit, pro lucro tamen [sempiterno] etiam duco: certo mihi persuadens ex divinae ipsius gratiae di . . . . non nisi in aeternam animae meae salutem id etiam cessurum . . . . conservet Deus Mtes Vras promoveatque ad emolumentum . . . . . . feliciter ac florenter diutissime regnantes. Datum in arce Fogaras. 19. Aprilis anno 1607.

Eiusdem serenitatis vestrae

fidelis et humillimus servitor

Sigismundus Rakoczÿ m. p.

Külczím : Serenissimo principi ac domino domino Mathiae archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. Dno clementissimo.

(Eredetije, félig elrothadva, a bécsi udv. kam. lt. Sieb. Act.)

LVII.

1607. máj. 7.

Meghivó a jún. 10-iki kolosvári országgyűlésre.

Sigismundus Rákóczy dei gratia princeps Transilvaniae partíum regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Magnifice domine fidelis nobis honorande, salutem et benevolam nostram commendationem. Az elmúlt vásárhelyi

gyűlésünkről e szegény haza belső dolgai helybenállatásának mi okból kelletett e nemes ország jó tetszéséből hátrább maradni, nyilván vagyon kegyelmednek, melyet ugyanakkor az ország jó végezéséből szent György napjára halasztottunk vala. Most istennek nagy kegyelmességéből afféle akadályok előlünk elvétetvén, ugyanazon dolgoknak helybenállatására való jó alkalmatosságot nem akarván elmulatni, hanem inkább mentől hamarébb annak régi szép formáját, minden rendek közibe behozni igyekezvén, tetszett tanácsinkkal együtt ezeknek a dolgoknak jobb módjával való elvégezésére közönséges országos gyűlést hirdetnünk Kolosvári városunkban e jövendő junius havának tizedik napjára, holott mi is istennek segitségéből személy szerint jelen leszünk. Intjük azért kegyelmedet szeretettel, a felül megirt napra és helyre, a régi jó szokás szerint személye szerint oly készülettel legyen jelen, hogy ugyanakkor mindjárást a kegyelmetek eleibe proponálandó dolgokat elővevén istennek szent hirével, kegyelmetekkel egyenlő értelemből tractálhassuk oly módjával, a mely a szegény hazánk megmaradására alkalmatosnak fog tetszeni, hogy igy országunknak sok időtől fogva való akadályi jó rendre hozatván, annakutána a jó istennek vezérléséből minden rendek közt az igazság legyen szabados folyásban. Bene valeat. Datum Albae Juliae die 7 mensis Maii anno domini 1607.

Sigismundus Rakoczy mpr.

Stephanus Kassai mpr.

Külczím. Magnifico domino Balthasari Cornis de Ruszka consiliario nostro etc. fideli nobis honorandissimo.

(Eredetije Mike Sándor úr gyűjteményében.)

LVIII.

1607. máj. 12.

Rákóczy Zs. Kornis Boldizsárt Fehérvárra tanácskozásra hivja.

Sigismundus Rakoczy dei gratia princeps etc.

Magnifice domine stb. Bizonyos szükséges országunk javát nézendő dolgok érkezének előnkbe, melyekről tanácsinkkal s kglmeddel is kelletik beszélgetnünk. Kgdet azért intjük

szeretettel ez levelünk látván mindjárást jöttest jőjjön ide Fehérvárra hozzánk, az dologról beszélgetvén, végezhessünk minden jót kgddel egyenlő értelemmel. Bene valeat. Datum Albae Juliae die 12. Maii. Anno 1607.

Sigismundus Rakoczy m. p.

Külczím: Mgfico D. Balthasaro Kornis de Ruszka consiliario nostro fideli nobis honorando.

(Eredetiről, Mike Sándor gyüjt.)

LIX.

1607. máj. 26.

Sennyey Pongrácznak, a császárhoz küldött követnek megbizó levele.

Sacratissime *stb.* oblationem.

Posteaquam, sacr. caes. Mtas, illustrissimus dominus Sigismundus Rakocy, princeps noster clementissimus, habita superinde mutua cum consiliariis suis deliberatione et sano adhibito iudicio, solennem ad Mtem Vram caes. instituendam duxit legationem, ac magnificum d. Pancratium Sennieÿ de Kis-Sennie, consiliarium suum et regni Transsylvaniae generalem capitaneum ad id exequendum, nostro etiam cum consensu expediverit: hoc isti legationi, propter nonnullorum calumnias et vanos sermones, qui summum nostrum in hoc regno consensum falsis obloquiis suspectum reddere et aliquomodo labefactare conantur, addendum duximus, ut in confirmationem plenae fidei et apud sacr. caes. Mtem Vram et alios quosvis, quorum interest, nos regni huius primores et officiales praecipui nomina et sigilla nostra daremus et hanc legationem ratam et firmam tali testimonio redderemus.

Maiestatem itaque Vram sacr. humillime tanquam totius christianitatis monarcham clementissimum requirimus, ut huic legato publico et solenni, in omnibus suae fidei commissis et Mti Vrae sacr. referendis exponendisque plenam et indubitatam praestare dignetur fidem et certitudinem quam Mtis Vrae caes. clementiam debitis semper obsequiis de Mte Vra caes. promereri studebimus. Eandemque diutissime feliciter valere

ac regnare cupimus. Datum in Alba Julia die 26. mensis Maij, anno 1607.

Maiestatis Vestrae imperatoriae

obsequentissimi servitores:

Balthasar Bornemizza de Kapolna m. p.
Joannes Pettky m. p.
Balthasar Kornis m. p.
Volfgangus Allya m. p. comes comitatus de Kököllő.
Stefanus Erdeli comes Tordensis m. p.
Franciscus Balassy iudex regius sedis Siculorum Vdwarhely m. p.
Gabriel Haller de Hallerstain m. p.
Balthasar Zÿladi m. p.
Lucas Trausner de Hodrew m. p.
Joannes Gierőffi m. p. comes Colosensis.
Joannes Mikoth comes Colosensis.
Sigismundus Sarmassaghi m. p. comes Thordensis.
Caspar Kun comes Zolnok inter.
Stephanus Kendi de Lona comes Dobocencis m. p.
Clemens Kaza comes comitatus Zarand.
Joannes Gaspar, iudex regius sedis Siculicalis Maros.
Joannes Matthias sedis Siculicalis Czik-Girgo-Kazon capitaneus et iudex regius.
Stephanus Bedev capitaneus sedis Siculicalis Sepzy.
Andreas Bogathi comes comitatus Zolnok inter.
Benedictus Mindzenthi comes Dobocensis m. p.
Petrus Dobrai vicecomes Huniadensis m. p.
Melchior Nag i. r. sedis Sicul. Kizdy.
Benedictus Mikes i. r. sedis Sicul. Orbai.
Gallus Luttsch bürgermeister der Hermanstadt.
Daniel Malmer königsrichter der Hermanstadt.
Valentinus Scheseus bwrgermaÿster zw Schesspurg.
Joannes Draudt, richter der stadt Cronn.
Achatius Schimert burgermaist. der stadt Medwisch.
Hannes Kuaffet königsrichter der stadt Millembach.
Georgius Baierdörffer richter der stadt Nösen.
David Literati keonigsrichter in Reppesser stuel.
Emericus Bogner iudex primarius civitatis Coloswar.
Thomas Masas iudex regius civitatis Coloswar m. p.

Külczím: Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regiae Maiestati etc. Domino domino nobis clementissimo.

Szélén: Praesentata 8 Julij, anno 1607. hora 3. post meridiem.

(Harminczhat pecséttel; eredetije a bécsi cs. és k. állam. lt. Hung.)

LX.

1607. jún. 11.

Rákóczy meghívja Pernyeszit, hogy azonnal személy szerint jelenjen meg az országgyűlésen.

Sigismundus Rakoczy etc.

Generose fidelis etc. Salutem etc. Jóllehet ennek előtte is egynehány levelünkben megparancsoltuk volt kgdnek az régi jó fejedelmeknek példájokat követvén, hogy az elmúlt generális gyűlésünkre, mind hűségednek megmutatásáért mind penig az ország javára és megmaradására való végezéseknek és tractálásoknak okáért, kglmed okvetetlen tartozzék udvarunkban jelen lenni. Mostan penig immár ugyan nem tartoznánk azzal, hogy kglmedet újonnan hivatnók. De megtekintvén az országbeli három nemzetnek a mi híveinknek kgd felől való alázatos könyörgéseket ujonnan ex super abundanti hagyjuk és parancsoljuk kgdnek, hogy látván ez mi levelünket mindjárást minden okvetetlen kővári házunkat, kit kgd ez ideig tisztül birt, minekünk resignálja, és maga is hűségének megmutatásáért, ez mostani generális gyűlésünkben itt Kolosvárott személy szerént tartozzék compareálni. Assecurálván kgdet, hogy békével, minden bántás nélkül ide jöhet kgd, kit ha kgd cselekszik jó, ha nem, ennek utána az mi az törvények processusa azt követjük. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Kolosvár, die 11 Junii, anno domini 1607.

Sigismundus Rakoczy.

Steph. Kassai.

Külczím: Generoso Gabrieli Pernyeszi de Osztopár, arcis nostrae Kövár capitaneo etc. fideli nobis dilecto.

(*Minutáról, t. Mike S. ur gyűjtem.*)

LXI.

1607. jún. 13.

Homonnai Pettkynek: felvilágosítást kér a Kővárt illető dolgokról.

Spectabilis ac magnifice stb. Áldja meg az úristen stb. Ha megmagyarázná kegyelmed én nékem ez levélben Kővár felől való irott részeket, nem bánnám, holott az ajánlásokat mind hittel és hit nélkül is, nézi az isten menyegből, sőt nem is Fejérváratt vagyunk immár. De caetero magnificam dominationem vestram bene ac feliciter quam diutissime valere desidero. Datae ex Váralja die 13 Junii 1607.

Spectabilis ac magnificae domin. vestrae

Servitor paratus et tanq. frater
Comes Valentinus Drugeth de Homonna m. p.

Külczím: Spectabili ac magnifico domino Joanni Pettki, stb.

(Az eredetiről, gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

LXII.

1607. jún. 10—24.

A kalosvári országgyűlés irományai.

a)

Fejedelmi előterjesztések.

Illustrissimi domini principis propositiones dominis regnicolis, in generalibus eorum comitiis exhibendae.

Az szent istennek csodálatos és bölcs rendelése kit az emberi okosság és elme fel nem talál csak ez napokon is, kegyelmeteknek mind fejenként, és az mi szegény megromlott országunkon kegyelmesen mutatódván, illik kegyelmeteknek továbbá gondolkodni, és az mit vigillantiával, és providentiával kegyelmetek magatok javára, és szabadságtoknak megmaradására felkeresett, azt meg is oltalmazni, kire, hogy ezután is az úristen segitsége kegyelmetekhez, illik ő felségét communibus votis segitségül hijjuk minden üdőben; de hogy az durabile lehessen, ilyen mediumok kivántatnak az mostani elkezdett dolgainkhoz.

Miképpen hogy egy respublica is meg nem állhat, és semmi jó rendtartás és jó szokás éppen nem floreálhat az fejedelemség nélkűl, azonképpen az fejedelmi állapat, kire isten felőlünk elvégezett akaratja után, kegyelmetek által per liberam electionem hivattattunk, és választattunk, ha az alatta való respublicától nem jovaltatik bizonyos adminiculummal és subsidiummal lehetetelen *(sic)* dolog, hogy két dologból, meg ne fogyatkozzék tudniillik, méltóságos hivataljában, és az alatta való szorgalmatos gondviselésben, mint szintén az nap, ha duobus mediis destituitur, tudniillik calore et splendore, ide alá az földnek haszontalanúl szolgál, azképpen az fejedelemség és az respublica, ha egymás segitségéből nem jovaltatik: azért az mi állapatunkat nézi, noha az fejedelemség az subjectusok állapatjoknál feljebb való dignitást kiván, mindazáltal látván országnak puszta és romlott állapatját, udvarunk népét ahoz képest igyekeztük és igyekezzük is rendelni, felettébb avval az szegénységet ne terheljék, mely kegyelmetek jovára is szintén ugy szolgál, még többet, hogy sem mint magunk jovára; illik azért kegyelmeteknek udvarunk népe tartására bizonyos subsidiumokkal provideálni, hogy hirtelen való casus, (kit isten eltávoztasson) reánk valahonnét ne szálljon, melyet isten után az szolgáló rendnek fizetésével, és officiumokban való continuálásával fordithatunk el.

Noha penig sem most, sem az előtt országunkra való szorgalmatos vigyázásunkban és gondviselésünkben kegyelmeteknek meg nem fogyatkoztunk, most is, hogy idején mind külső, s mind belső szükségre provideáljanak, igen kivántatik, s eszében is vehette kegyelmetek, hogy az emberi testben, ha a külső tagok elesnek, vagy amaz gonosz fene miatt, lábunk elrothad, az belső tagokra penetrál az csonkaság, és igy totum membrum inficiáltatik. Az végekből mindenünnet az fizetetlenség miatt felette sok panaszok jőnek előnkben elannyira, hogy ha fizetések nem lészen, rövid üdőn lehetetlen, pusztán ne kellessék az végházoknak maradni, melyeket ha gondviseletlenségünk miatt elvesztünk, országunknak határa nem terjed, hanem kissebbedik lassan, az belső corpusra, azaz ország közepire érkezik az malum. Mi azért az mint mondók a gondviseléssel nem cessálunk, de pecunia est rerum gerendarum nervus, kivel

az végeket oltalmazzuk, és azokban lévő vitézeknek fizethessünk, kegyelmetek arról is provideáljon.

Kigyelmetek jól látja, hogy mi sem tárházat, sem hasznos jószágot országunkban nem találtunk, asztalunkat sincs honnat tartanunk. Az menni ennek előtte ide Fejérvárhoz voltanak, az elmúlt disturbiumban abalienáltattanak jobbrészére az fiscustól, kikből konyhánkat és asztalunkat tarthatnók. Az szászság puszta teljességgel, az honnét az fiscus dézmából tápláltatott ennek előtte. Ha azért kegyelmetek fejedelmi állapatunkra gondot viselt, találjon ebben is módot, hogy legyen asztalunkat honnét tartanunk.

Fejedelmi lakó helyünk Fejérvár, mely puszta és romlott légyen, eléggé tudja kigyelmetek, de inkább az mely templomban, az megholt fejedelmetek fekszik, teljességgel puszta, és elromlott kőajazatja; nagyobb pietást kigyelmetek országúl sem istenhez, sem az megholt fejedelmekhez nem mutathat, mint azt megépiteni, valami kevés segitséget illik azért kigyelmeteknek arra is deputálni, kinek kigyelmetek istentől is érdemét vészik, ha azt éppiteni fogja kigyelmetek.

Régi experientia, és házátoknak romlottsága eléggé megtanitotta kigyelmeteket immár, hogy az erdéli fejedelmek lakása két hatalmas imperator között vagyon, és mind kettőre nézni kell bizonyos móddal és okokkal, hogy egyiknek is ha lehet kedvét ne bontsa; jól tudja kigyelmetek, hogy török császártól botot zászlót vettünk, de fő követünket oda bé nem bocsáthattuk, kinek lenni felette szükséges volna. Azért kegyelmetek erről gondolkodván, és oda való legatust is felkeresvén, illik költséggel arra elegedendővel mindenképpen expediálni, és instruálni.

Nincs oly keresztyén ország, oly földháta, melyen az istennek igaz esmereti vagyon, hogy az igazságot nem kiáltja, nem kivánja, és az igaz törvént nem keresi, csak itt az mi országunkban (kit keservesen látunk és értünk) hamis vaslánez által gátlott, hamis szin alatt vagyon által kötözve az igazság és az igaz törvény, melyet kigyelmetek békóba verett törvénnek azaz jus ligatumnak nevez, mely ugyanis méltán neveztetett ligatumnak, mert ha kegyelmetek megemlékezik elein való szép virág állapatjáról országunknak, és azután romlásának kezde-

tiről, az volt fundamentuma, hogy atyátokfiai, kik ez hazának jovát keresték, és szintén enni üdőre látták, törvéntelen felmészároltattanak, és pogány módra meg is fojtattanak, kikre azután, hogy megholtak, azután láttak törvént reájok, melyet megkötöztek, hogy az ártatlan vérnek égbe kiáltó igazsága el ne vétessék; kiért méltán az istennek boszuállása az több büntetés között nem kisebb volt enni romlásban hazátokon. Megemlékezzék erről kegyelmetek, hogy minket az decretumra és az igazságnak kiszolgáltatására köteleze kegyelmetek hittel, nem arra, hogy az igazságot lánczolva tartsuk.

Azért ha az decretumban jus ligatum nincsen, kötelesek-nek magunkat nem valljuk az jus ligatumnak tartására, sőt kegyelmetek erre expergiscálván országúl most az üdőre, hogy cassálja az igazságnak ligáját, és legyen szabadsága az törvénnek minden helyeken és rendek között.

Ez elmúlt disturbiumokban, melyekben ez szegény haza majd 13 esztendőktől fogva penetráltatott, vettük eszünkben hogy sok módnélkül való inscriptiók, donatiok, innuentiák, assecuratoriák és consensusok emánaltattanak ez hazának igazgatóitól sokaknak nyomorúságára és törvéntelen való opprimálásra, kik noha fegyverrel, noha clauculum is repferunt (sic) ad regni gubernationem, némelyek penig fejedelem lévén, ő maga priválta magát officiumjától, és fejedelmi dispositióját elhalasztván halálával múlt el. Találtak meg sok felől csak eddig is afféle dolognak eligazitásáért, dehogy tisztünk kivül ne találtassunk valamit cselekedni, illik országúl kegyelmeteknek afféle turbulentiában emánaltatott inscriptiokat, donatiokat, annuentiákat complanálni, et ad legitimum tempus revocálni, hogy minden rendek mialattunk justitia et jure aequissimo gaudeant et fruantur, és senki az igazságnak atyjától ne fraudáltassék etc.

Minden országokban vannak harminczadok, sóaknák, és egyébb haszonvevő helyek fiscushoz vannak applikálva, és penig az elmúlt zürzavarban főképpen az sóaknák inscriptióban adattanak városok kezében, kiket ha inspiciálnának, talán meg is fogta volna régen az summát fizetni; hogy azért az ország puszta voltához képpest az fiscusnak jövedelme többüljen, illik kigyelmeteknek mind az üdőt computálni, mikor

inscribálták el az só aknákat, s mind az vámokat, ha kik kezénél találtatnak; sőt ha eddig a só aknákat magoknak nem váltották volna is, adunk módot mi magunk abban, hogy pénzek el nem vész azoknak, az kik inscriptió alatt birták summájokat belőle.

Csak most is pro exemplo lehet kigyelmetek előtt az változásban mi történék országunkban, mely visszavonó, és az közönséges haza jovának ellene praktikáló emberek miatt elannyira, hogy az divina providentia után gondviselésünk nem accedált volna, és hirtelen némel fatuusok nem opprimáltattak volna, csak az úristen tudja, ki hol maradhatott meg kigyelmetekben, mely miatt nékünk is sok költségünkben tölt hogy proveniálhassuk afféléknek természeteket, kik közül némelyek megbüntettek érdemek szerint; de vadnak olyak hátra, kik sem az mi gubernatori hivatalunkat, sem az országnak törvényét meg nem tekintvén, factiót inditott az székelység között, hivatalja nem lévén arra senkitől, közöttek levő hites kapitánokat, királybirákat, fenyegetéssel loco et officio amoveáltanak, és magokat azoknak tisztiben ingerálták, csakhogy inkább az alattak valókat pártütésre vonhassák az közönséges haza jovának szabadsága ellen. Hogy azért másszor is ilyen casusban egy ember kettő az potestas, és az commune bonum ellen magát tisztre ne exigálja, és más is példát ne vegyen róla, kegyelmetek országúl találjon módot benne, complicessivel törvény szerint büntessék meg, hogy az posteritásának is detrimentumára ne legyen, és minden ember tanoljon, hogy az mire isten nem hitta és nem választotta, magát abban az hivatalban ne foglalja, hanem várjon fejedelmétől, s az üdőtűl, az ki mindent érdeme szerint való állapatjában szokott helyheztetni etc.

Azok közül az sok urak közül, kiket az meghalt fejedelem fogva tartott volt, megmaradott fogságban Kővárban Rácz György, kinek fogsága mi okért legyen, miérthogy mi nem eléggé tudjuk, és kegyelmetek ellen való vétségét is nem vizsgáltuk eddig, kegyelmetek előtt lévén törvény szerint, igazitsa kegyelmetek dolgát; ha büne vagyon, kegyelmetek érdeme szerint büntesse, ha hol penig kegyelmetek bünt nem talál hozzá, isten szabaditsa az büntelent.

Az székely nemesség eleitől fogva, mikor libertásban volt, emlékezetet tesznek az historiák felőlle, hogy új fejedelemnek választásakorán közöttök ökörsütéssel, bélyegzéssel tartozzanak, és minden hat ökörnek egyikét fejedelem számára elbélyegzették. Minthogy penig most is libertásokban juste et legitime mi is meg akarjuk tartani, és confirmálni előbbi állapatjokban, kivánjuk, az régi szokást, hogy ujitsák, és az mi az istené adják meg, az mi az császáré adják meg az császárnak.

Erdély országnak szép végházai, kik isten után országunknak legfőebb paissi, Kővár és Huszt mi állapatban legyenek, eddig kegyelmetek megérthette. Huszt kirűl ország hire nélkűl sem az testamentáriusok sem más nem disponálhatott volna, Homonnay Bálint uram kezéhez adatott, Kővár penig Perneszi Gábor, kit hazafiának tudunk, ki számára tartja, bizonyosok benne nem vagyunk. Noha penig immár az obsequiumra egy nehányszor intettünk, de még ez ideig sem az ország végezéséhez, sem az mi intésünkhez nem tartván magát, hallgatásban volt. Illik azért kegyelmeteknek ezekről is tractálni, és szorgalmatos gondot viselni, hogy az országnak corpusától ne abalienáltassanak etc.

Az elmúlt üdőkben az sok háború és nagy eset miatt minthogy az országnak minden regestumi az proventusokról elestenek etc.

Mihály vajda bejövetekorán bizonyosan végére mentünk, hogy az szászság a szent Márton adóját, kit exigálni és be is adni kellett volna az fiscushoz, bé nem szolgáltatta egynehány esztendőktől fogva; minthogy penig az igen nilván igy vagyon, ő kegyelmektűl megkivánjuk, hogy az mely szokást ez ideig elnegligáltak, per summam debitam, az fiscusnak eddig való kárát restituálják.

(A Barcsai-féle gyüjteményből.)

b)

Az országgyűlés által hozott articulusok.

Nos Sigismundus Rakoczi dei gratia Princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significan-

tes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini proceres magnates et nobiles caeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transylvaniae in generali ipsorum conventu per nos ad diem decimum currentis mensis Junij anni praesentis millesimi sexcentesimi septimi indicto, in civitate nostra Coloswár ad mandatum nostrum congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos communibus ipsorum votis et suffragijs generalique consensu conclusos, supplicantes nobis humiliter ut universos articulos et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali benigne acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes quorum interest observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum et nobilium coeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, in generali eorum conventu ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rakoczi dei gratia principe Transsylvaniae partium regni Hungariae domino et Siculorum comite eis ad decimum diem currentis mensis Junij anno millesimo sexcentesimo septimo in civitatem Coloswar indicto conclusj.

(1) Hogy ennyi sok veszedelmes változások után, kikben egynehány esztendőktűl fogva külömb külömbféle ellenség és nemzetség miatt forgott hazánk, ez mostani öszvegyűlésünket nagyságoddal egyetemben az úristen ez kevés idő alatt békeségben engedte érnünk, nagy hálákat adunk ő szent felségének, könyörögvén azon, hogy ennek utánna is ő szent felsége oly oltalmunk légyen, hogy hazánkban békeséges lakásunk és maradásunk lehessen, szálljon szent áldása reánk, és jövendő időkben is sok efféle gyülekezetöt engedjön köztünk, és ez mostani gyűlésünket is ő szent felsége szentelje meg. Mely gyűlésünkben az nagyságod közinkbe küldött propositióiból megértöttük az nagyságod reánk való kegyelmes gondviselését, nem csak az külső dolgokra való vigyázásban, hanem az

szent igazságnak [1]), mely ez mi országunkból egynehány esztendőtűl fogva exulált, fölkeresésében, és megkötözött törvényeknek megszabadításában. Dicsérjük az mi kegyelmes istenünket érötte, ki az ő bőségös jó voltából nagyságodat erre vezérelte és segítette, hogy az igazságnak útának megszabaditásában ilyen occasiót talált, kire ennek előtte is országúl, noha véghez nem vihettük, sokszor igyekeztünk. Kérjük is ő szent felségét buzgó szívvel, hogy ezután is nagyságodat ilyen igyekezetiben megáldja és szerencséssé tegye, és mindenben eszét, elméjét nagyságodnak és bölcs tanácsinak arra vezérelje, ki ő szent felségének nevének dicséretére, magunknak hazánknak megmaradására, épületire, az keresztyénség között jó emlékezetünkre, nagyságodnak jó hírének nevének terjedésére és öregbülésére lehessen.

Miérthogy penig nagyságod oly dolgokat ád előnkben, kik nemcsak szükségesök, hanem mind isten s mind ez világ előtt dícséretesök, mi is mindenekről, az mint isten tudnunk és értenünk adta, úgy igyekezünk felőle tractálni és végezni, melyet hogy későbben vihettünk véghez az dolognak nagy voltáért, nagyságodtól bocsánatot kivánunk.

(2) Legelőször azért az mi eleinknek dicséretes példájokat követvén, kik gyülésüket az isten tiszteletire néző dolgokon kezdették el, mi is az religió dolgáról így deliberáltunk, hogy ennekelőtte való articulusok szerént mindenek minden bántás nélkül megtartassanak. Hanem az jesuita sectáról, a kit ennek előtte Medgyesen generális gyülésünkben communibus omnium votis et suffragijs ez országból kiigazitottunk volt, mostan is az nagyságod birodalmából minden helyekről kimenjenek, és soha ez az szerzet többé ez országban bé ne vétessék, és senki se jószágában se házában azféle szerzetöt ne tarthasson; ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék, citatus per directorem causarum convincáltassék és iuridice megbüntessék; kinek minden részeiben az medgyesi generális gyülésben 1588. esztendőben adatott articulus observáltassék.

(3) Az mi az nagyságod propositióját nézi az szegín meg-

[1]) Az erd. Múzeum hiteles példányában hibásan »igazságban«.

holt fejedelmünk testamentuma felől, melyben vagyon valami emlékezet Erdélynek némely részei felől, tetszett országúl, három nemzetűl: miérthogy az szegín megholt urunk és fejedelmünk Erdélyben semmi kivánságunkat végben nem vihette morte praeventus, mindenek csüggőben voltak, mindenféle rendtartások és fő személyeknek tanácsoknak választások, eatenus az erdélyi fejedelemség ő felségénél igen mance volt; mert ő felsége az erdélyi urak és tanácsok előtt, a kik sui juris nem voltanak, hanem sub ipsius testantis potestate, et alioquin ha sua solennitate lött volna az testamentum, de rebus mobilibus duntaxat et bonis proprijs et sua virtute acquisitis tehetött volna testamentumot ő felsége, de aviticis vero contra successores legitimos nem testálhatott volna: eatenus itaque testamentum invigorosum est.

(4) Az mi nagyságodnak az extraordinaria legationak költsége és annak megfizetése felől való kivánságát illeti: könyörgünk országúl nagyságodnak, halaszsza ezt az dolgot ez jövendő gyűlésre, akkor az költségnek summája is nyilván fog lenni. Ez alatt az szegín kösség is alkalmatosb lészen az fizetésre, holott mostan éhelhaló lévén, semmi terhet reá nem vethetünk.

(5) Az mi restantiák tiszttartóknál vagy ispánoknál vagy egyéb helyeken volnának hátra, nagyságod számvevői által mindennek bizonyos terminust praefigálván, szorgalmatoson vetessen számot.

(6) Az mi az fejedelmek donatióit illeti, melyek Gálfi János és Gyulai Pál terv́entelen esött haláloktúl fogva költenek tekintvén nem az fejedelmek személyére annyéra, mint azoknak tisztökre, és az írott tervénnek, melylyel eleitűl fogván minden tervény szerént való fejedelmek idejében az ország birattatott [1]) és gubernáltatott, authoritására, végeztük, hogy minden donatio, melyek az decretumnak continentiája és igaz processusa ellen emanáltattanak, cassáltassanak. Holott penig az decretum avagy írott tervény három kiválképpen való útat mutat előnkben: első legitimi principis in regni imperium

[1]) Az erd. Múzeum hiteles példányában hibásan áll: »meliet.... be irattatot.«

legitima successio; második az ki per defectum seminis iuxta formam ugyanazon decretumban contentam az fejedelmeket valamely nemes embernek jószágában successorrá teszi, aut ex partium contentione vigore juris regij celati reá száll; harmadik az nota infidelitatis nobilis alicuius legitime tamen et vero juris ordine condemnati, mely nota quot modis fiat, az decretumból megtetszik: ha valaki non observato hoc juris ordine, quod ante emanationem literarum donationalium bément valamely jószágba, (és azután extrahált donatiót, melylyel magát azon jószágba)[1]) beigtatta, és contradicáltak néki, az donatarius penig contra vim contradictionis benne maradott ilyen praetensióval, hogy ante emanationem donationis in bonis extiterit, az olyanok az jószágot, kit ekképpen potentialiter bírtak bírnak is, az kit az jószágból excludáltak, statim et de facto restituálják, és donatiojával rite et legitime procedáljon iuxta contenta decreti. Az ki penig az contradictionak cedál, nihilominus afféle donatióknak helye legyen és prosequálhassa, jure mediante determináltassék.

(7) Az mi az notát illeti, valamely notorius jószágot iusto juris ordine amittált, melyet az fejedelmek valakinek conferáltak, az olyan donatiók helyen maradjanak, de így, hogy ha azt az condemnatust elészer legitime citálták, és az országnak régi szokása szerént in generalibus comitiis iusto juris ordine observato, excessussát legitime comprobálván, úgy sententiázták meg, az olyan collatio quibuscunque facta perpetuum jus firmitatis obtineat, in quantum scilicet az decretumnak continentiája az delinquens persona de bonis seu juri(bu)s suis possessionariis ipsum solum proprie et specifice concernentibus convictus et aggravatus fuisset.

(8) Az mi nézi az nova donatiókat, in quorum pacifico dominio se et maiores suos perstitisse quis asseruit, kiben az donatarius statuáltatta magát, ha pure emanáltatott donatiojok, nulla contradictore apparente, ha penig contradictio subsequáltatott is, afféle donatióknak helye légyen, és prosequál-

---

[1]) A zárjel közé foglalt szavakat, melyek a kolosmonostori convent példányában megvannak, az erd. Múzeum példányának leirója tévedésből kihagyta.

hassa causáját mind egyik fél s mind másik usque finalem juris decisionem. Ha penig valamely verus haeres nemes ember ez disturbiumban leveleit elvesztette volna, afféle donatiókat ő nagysága tartozzék novo donationis titulo conferálni az verus haeresnek, ne másnak; de ha volna oly, ki valamely jószágot mástúl potentia mediante foglalt volna el, és azt exponálná, hogy in pacifico dominio volt a tempore ademptionis, és nova donatiót extrahálna róla, tempore discussionis huiusmodi causae, cognita fraude, per breves articulos tanquam falsarius et mendax acriter puniatur.

(9) Miérthogy az Mihály vajda donatiói még az léczfalvi gyűlésben invalidáltattak volt, ennek utánna is minden időben erőtlenők légyenek, azonképpen az Basta György és commissariusok donatiói, miérthogy nem volt authoritások ad donandum. Hasonlóképpen az Székely Mósesé invalidae et viribus destitutae habeantur.

(10) Az mi az causalis leveleket nézi, végeztük arról, hogy minden afféle leveleknek akarkié legyenek, ha legitime emanáltattak, helye légyen.

(11) Az mi az szász dézmák állapatját illeti, privatis personis factam vel fiendam, abban nagyságod tartsa az régi articulust, hogy búzát köböllel, bort hordóval adjon, de integra dézmát ne adhasson, ha kinek adott volna is, cassáltassanak.

(12) Tetszett ez is, hogy az miképpen ennek előtte való fejedelmek idejében is az ország elvégezte volt, hogy Fogaras, Gergény és Déva az possessoroktúl elvétetvén fiscushoz applicáltassanak, most is azonképpen az mellik az megnevezett váraknak más kéznél volna, úgy mint Görgény visszavétessék mindjárt, és ő nagysága fejedelmünk számára bírattassék és tartassék.

(13) Az mi penig Husztot és Kővárat illeti, melyről emlékezik az vénség, kit isten köztünk megmarasztott, mennyi vérontással, sok veszedelmekkel applicálták volt Erdélyhöz, és az országnak sok költségével építették és erősítették, most is nagyságodnak lenne kegyelmes gondviselése országával egyetemben, hogy mennél hamarébb az privátusoktúl megszabadítván az országnak restituáltatná, mint ilyen végházat és

az országnak két fő bástyáját. Ebben penig tetszett ez is az nemes országnak, hogy minek elétte egyébre mennének, még is Homonnai uramat ő nagyságát mind nagyságod és az ország képében találnák meg solenniter fő személyek által, ő nagysága megtekintvén, hogy az ilyen ország házai, kik az országtúl privatusoknak nem adattak, sem adni nem engedtettek, most is semmiképpen nem engedtetnek, tovább való veszelgésnélkűl, az közönséges igazságra tekintvén eresztené meg az országnak, venné ez országnak jó akaratját inkább, hogynem mint kedvetlenségét.

(14) Végeztük ezt is, hogy valaki vagy maga, vagy atyja, anyja, vagy atyjafia, Gálfi János és Gyulai Pál tervéntelen esött haláloktúl fogva jószágától spoliáltatott, annak recuperálásában ilyen mód tartassék, hogy az spoliatus vagy actor literis evocatorijs citáltassa az adversa parsot Erdélyben ante octavum, Magyarországban ante 15 diem, ki tartozzék első arra rendeltetött terminuson compareálni peremtorie, és az actor bizonyitson de reali dominio literis vel humano testimonio tempestive vagy intempestive recepto, és ha doceálhatja az reale dominiumát, adassék meg mindjárást in eodem termino brevi processu iuridico absque ullo onere. És ha az male fidei possessortúl nyeri el az verus haeres az jószágát, tehát ha mi jussát sperálja az malefidei possessor ahhoz az jószághoz, suis modis longo litis processu salvum legyen prosequálni. Ha penig az verus haeres recaptiuálta vagy reoccupálta jószágát az malefidei possessortúl, és most annak kezénél volna, nála maradjon, és az olyan jószágot afféle iniustus possessor ha akarja keresni, saluum legyen, de nem brevi, hanem longo litis processu. És ha ugyan az ilyen verus haeres az iniustus possessort ratione emolumentorum de illis bonis medio tempore perceptorum keresni akarja, iuxta breves articulos salvum legyen keresni, de az nyilván potentiarius az, az kinek sem donatiója sem semmi annuentiája senkitől nincsen Ezenképpen ha az fiscusnál találtatnék efféle jószág is, ez. processussal kerestessék, az directort reá citálván. Ha ekképpen azoktúl az katonáktúl vagy azoknak haeresitűl, kik az szükségnek idején az Mihály vajda kiverésekor az országnak szolgáltanak, jószágokat elnyernék, miért hogy hittel kötelez-

tük magunkat nekik, az érdemeseknek nagyságod adható jószágot adjon. Sőt ha kinek azok közzül még jószágot nem adtak ez ideig, nagyságod azoktúl se vonja meg kegyelmességét, hanem látogassa rendük szerént való jószággal. De azoknakkik annak utánna reánk támadtak, ellenségünk voltak, ez az articulus ne suffragáljon.

(15) Miérthogy ez elmúlt disturbiumban sokan mind nemes emberek mind egyébb rendek deponálták marhájokat, ki egy várasban, ki másban, melyek az depositáriusnál az creditoroktúl elvesztenek, de nem mind az ellenség miatt: végeztük azért, hogy az kinél afféle depositum volt, ha azt praetendálja hogy ellenség miá veszött el, citáltassék az creditortúl, és első széken tartozzék compareálni peremptorie, melyen partibus ad comprobandum unicus terminus reportationi testium actus *(helyesen: aptus)* et sufficiens detur, et post reportationem testium az biró előtt az causa decidáltassék, brevi processu juridico. Melylyel ha melyik fél contentus nem lészen, transmittatur in praesentiam senatorum, onnan eo, quo uniuscuiuscunque civitatis vel oppidi mos et consvetudo requirit. Az universitas penig az táblára absque ulla pensione alias apud ipsos observari solita transmittálja, és az appellatio neutri partium denegetur, úgy hogy az városokban intra ambitum unius mensis totius causae decisio usque ad appellationem ad superiorem sedem fiendam terminetur az brevisnek módja szerént. Ha penig valaki más ember marháját, akár mi rendbelit, az ellenségnek béárulta, hogy hol, melyik kastélban vagy várasban avagy ki házánál vagyon, vagy utcunque okot adott az elvitelre, megbizonyúltatván, hogy ő dolga, fizesse meg a kárt vagy maga vagy haerese jószágából, marhájából: ha nem akarná megfizetni, az ispánok, királybirák és egyéb igaviselő emberek sub amissione honoris et officij, az káros embernek instantiájára rebus sic stantibus tartozzanak mindjárást igazat tenni, kit ha nem míelnének, az kárt is ők tartozzanak megfizetni, és nagyságod afféle tisztviselő ember jószágából, marhájából igazat tétessen. Hogy ha penig valamely városban vagy kastélban vagy akár hol valaki marháját deponálta volna és minekelőtte az ellenség elvitte volna, az depositor kérte volna hogy megadják, és ki nem adták, az közben az ellen-

ség elvitte, ha az város tartotta meg, az város, ha privata persona az kinél volt, az tartozzék megfizetni.

(16) Ez változások alatt, Mihály vajda béjűvésétűl fogva Gyulafi László béjűveteléig, ha mely város vagy falu vagy várasi vagy falubeli ember, vagy nemes vagy paraszt, vagy akármiféle rend, az ellenség közzé adta magát, akármi hajdú közzé, vagy maga is hajdú lött, vagy magátúl hajdút gyűjtött hogy már hazának szolgált, de ez alatt csak magának dúlt nemes embert és jószágát pusztitotta, az szászságot sacczoltatta, dúlta, égette, vagy akárhol fosztott, pusztitott, ölt, ölетött, mutilált, és valaki jószágát foglalta, vagy valahova az ellenség közzűl, sőt az mi hadunk közzűl is, vagy törökök, tatárok, oláhok közzűl dúlót fosztót valaki jószágára vagy marhájára vitt, kalauza volt, kárt tött, vagy akár mi tervéntelen dolgot cselekedett, vagy cselekedtetett, akár hol itt Erdélyben vagy Magyarországnak ide tartozó részeiben: tehát az ilyenek ellen választassanak egy néhány tervénytudó atyánkfiai az nemesség közzűl, kik között egy főszemély legyen nagyságod képében, minden rendek itt Erdélyben mindenféle helyekről azok eleiben citáltassanak, kik eleiben az jobbágyokat, szolgájokat tartozzanak az urak elő állatni, és ott mindjárást tervény szolgáltassék, abban is ha mi efféle causákban immár processusban volna is, és valamit az tervény hoz, mox et de facto azon személyek által mindjárást exequáltassék; ha penig in maiori potentia nem compareál, proscriptus lészen, mindenütt persequáltassék.

(17) Miérthogy némely papok, mesterek, deákok és egyéb egyházi rendek extra limites vocationum suarum afféle dúlók, kóborlók, fosztók, kapdosók és hatalmaskodók közzé elegyítvén magokat, avagy magokról példát vévén azokrúl dúltak, fosztottak, kóborlottak, kapdostak és minden hatalmaskodást, gonoszságot cselekedtek: végeztük, hogy az kik az félében részesültek Mihály vajda béjüveteletűl fogván, az kolosvári 1601. esztendébeli articulus tartassék meg, melynek summája ez, hogy az egyházi rendek, kik afféle gonosz nép közzé elegyítették magokat, nem az ő székükön az papok előtt, hanem azon vármegye székin, az melyben laknak, evocáltatva

szólíttassanak, és juris ordine convincáltassanak vagy absolváltassanak.

(18) Végeztük ezt is, hogy sohol senki semmi hadakozó rend se városban se falun, nemes emberek, tanító rendek házára, szállására, majorára ne szálljon, se menjön, se úton se sohul semmi marhájához se személyéhez nyúlni ne merészeljen feje, tisztessége, jószága vesztése alatt; ha ki penig ezhez nem tartaná magát, kapitánya, hadnagya megbüntesse az fel megírt tervény szerént, és az károst is vele két annyiról megelégíttesse az fön megírt poena alatt. Ha ki penig nemes ember vagy tanító rend házát, szállását, molnát, majorát fölverné, büntessék meg bűne szerént; ha valamit megéget, ő is megégettessék.

(19) Hogy mind mi, mind szegín kösséginh épülhessenek, és az kik széllel búdostanak közzülünk, régi lakó helyekre haza szállhassanak, és ott rettegés, félelem és bántás nélkül lakhassanak, hogy ennél is nagyobb szegínségre ne jussunk kösségestül, végeztük országúl, hogy minthogy ez elétt is az szabad hajdú nem az ország, hanem maga jovát kereste, mely abból is ki tetszik, hogy mihelt egyik rend megtöltőzött, az mindjárt eloszlott, és ez országnak soha semmit nem szolgált, hogy azféle dúló, fosztó, kóborlókat, búdosókat nagyságod ez országból teljességgel kiűzzön és irtasson, ha vagyon valahol, sőt az szabad hajdú név penitus aboleáltassék és letétessék; hanem nagyságod hópénzes szolgát tartson, kik hópénzükön éljenek. Mert ha ezután valaki vagy maga vagy szolgája pénzen nem él, hanem valamit elveszen pénz nélkül, proscriptus legyen mindjárt; ha penig az ura szolgáját meg nem fogja s meg nem bünteti, és az károst meg nem elégíti, az ura maradjon azon poenán, hogy szegín kösségünk házánál maradhasson békével, csendességgel, nagyságodnak dézmát, adót adhasson, földes urának szolgálhasson, hogy így mi is az nagyságod szolgálatjára alkalmatosbbak lehessünk, és ez után ha ki hajdú kapitán vagy hadnagy lészen, proscribáltassék. Az mely hajdú penig jobbágy lévén az ura híre akaratja nélkül magát megnemesíté, abból observáltassék az régi constitutio, tudniillik hogy az fejedelem senkit soha citra voluntatem domi-

norum terrestrium meg ne nemesíthessen, ha meg nemesítené, vagy megnemesítette volna is, afféle nobilitatio ne stálljon.

(20) Nem kevés nyomoruságunk pusztúlásunk vagyon jószágostúl az székely uraink atyánkfiai miatt, mikor hadban vadnak, mert mindjárást az lakságra vagy szászságra szállanak, mihelyt fölkelnek, és tesznek szernyű dúlást fosztást. Végeztük azért, hogy ezután magok közzé szálljanak; ha penig az lakságra vagy szászságra kell szállani, ott ne múlassanak, ha mit ott múlatnak is, maga élésén pénzén éljenek, se falun, se mezőn kárt ne tegyenek; ha ki ehhez nem tartja magát, az kapitán, királybiró, hadnagy ugyan ott az helyen sub amissione honoris et officij erősen megbüntesse, affelett az mi kárt tesznek, két annyét fizettessenek nekik. E converso az nemesség és szászság az székelységen ehhez tartsa magát, se egyik se másik egy mást ne pusztitsa. Ha mely tisztviselő ehhez nem tartja magát, ő nagysága az feljűl meg irt poenát exequáltassa az tiszttartókon.

(21) Ennek elötte is egynihány gyűlésben elvégeztük, hogy sohol senki missilissel jószágot ne foglalhasson, ki ezután is observáltassék sub poena ducentorum florenorum.

(22) Hogy nagyságod ez esztentőben az dézma arendát kegyelmesen megengedte, megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

(23) Jóllehet ennek elötte is volt végezésünk arról hogy itt ez országban liber baronatusság ne légyen, mindazáltal sok helyeken, úgy mint Gergényben, Vécsben, Déva tartományában és több helyeken is, az articulushoz nem tartván magokat, sem az ispánokat executióra, latrok kergetésére oda nem bocsátják, sem szökött búdosó jobbágyokat szolgákat ki nem adják, sem vármegyéken velük nem pörelhetünk; ha akarják, tervént tesznek olyat, az minémű ők szeretnek; ha nem akarják, ugyan elhallgatják; mely dolog az birodalomban való nemességnek és minden rendeknek szabadsága és régi jó szokása tervény ellen vagyon. Végeztük azért, hogy az liber baronatusság mind itt Erdélyben s mind Magyarországnak ide incorporáltatott részeiben, minden helyekről, minthogy nem is volt, minden vármegyékben in perpetuum tolláltassék, és az vármegye ispáni minden helyeken minden legitima executiókban sza-

badon procedálhassanak, az jobbágyoknak megadásában is minden helyeken az vármegye tervényéhez és az publica constutiókhoz tartsák magokat. Azonképpen ad generalem malefactorum inquisitionem minden helyekre bémehessenek és az latrokat mindenütt persequálhassák és büntethessék.

(24) Vadnak sok atyánkfiai, kiknek jószágokról való levelök vagy mindenestűl ez disturbiumban tüz miatt vagy egyéb ellenség miatt elveszött, avagy ha donatiója megmaradott is, statutióról való relatoriája elveszött. Végeztük azért, hogyha ez féle periclitans donatarius testimonio vicinorum et commetaneorum tam nobilium quam honestae famae ignobilium legitima statutióját megbizoníthatja, efféle jószág ugyan az donatariusé maradjon, sőt ha ez féle jószágot az fejedelmek Mihály vajda bejüveteli után másnak conferáltak volna is, az olyan donatio ne stáljon, hanem inkább nagyságod az periclitans donatariust nova donatione mediante roborálja benne. Ha ki penig valamely jószágot oly régtűl fogva bírt, hogy az humana memoriát excedálja, és az féle jószágról való levelei mostan elvesztek volna, megbizonittatván, hogy aviticuma, és in pacifico dominio bonorum volt, az olyant is nagyságod ne másnak hanem az haeresnek conferálja nova donatióval. De az levelek taxája felől az János király idejebeli szokás observáltassék, mely ez volt, hogy nova donatióról az cancellarián fl. 12. vettek, de defectussal adott jószág donatiójátúl annál többet, ha penig valamit az fejedelem per manus adott, afféle donatiótúl azt adták, az mint az cancellariussal conveniálhatott.

(25) Vadnak ilyen bántásink is több nyomorúságink között, hogy az mely szegín atyánkfiai be akarnak s akartak menni kerített várasokban marhástúl megmaradásnak okáért vagy hogy be nem bocsátják, vagy ha bebocsátották is, nem hogy házat vagy egyéb örökségöt engednének várasokban az nemességnek venni, sőt sok saczoltatással való fizetése után szállást fogadván, mint egy városi embert szinte úgy cogálták minden városi szolgálatra, marháját, lovát postálkodásra; ők penig az nemességnek mindennémű libertásával és immunitásával élni akarnak, s most is élnek és jószágot bírnak közötttünk. Kivánjuk azért, hogy avagy nékik is az privilegiomunk-

kal élni és jószágot köztünk bírni szabad ne legyen, avagy hogy nekünk is házat köztök venni, szabadoson bírni engedve legyen; készök leszünk privilegiomoknak submittálni köztük magunkat. Az kinek penig ez ideig valamely városban háza volt, szabadon birhassa, építhesse mint övét, sine tamen praeiudicio liberarum civitatum.

(26) Vadnak némelyek mind nemes mind egyéb rendek közzűl, kik tolvajoknak, orvoknak patrocináltak és patrocinálnak, az lopott tolvajlott marhában részt vettek, vagy vesznek. Tetszett azért, hogy afféléket az tisztviselő emberek sub amissione officij et honoris érdemek szerént és tervény szerént büntessenek: kik ha el nem járnának tisztekben, nagyságod azon büntetéssel büntesse őket, mint az malefactorok érdemlenének.

(27) Némely atyánkfiainak az szabad városokban mind régi s mind mostani adósságok vadnak, kit meg nem vehetnek, hanem tervénynyel kell keresniök, ők penig oly véghetetlen tervénynyel élnek, hogy végét az külső ember nem éri köztük. Végeztük azért, hogy az mely napon az bíró eleiben idézi az adóst az actor, azon az napon minden dilatio, pár-vétel nélkűl megbizonittatván az adósság, tervént tegyen az bíró az brevis szerént; kit ha nem cselekedik s meg nem fizeti, mindenütt az actor azon városi embert akárkit megtarthasson, és megvehesse az adósságot rajta ennek elétte való articulusok tartása szerént.

(28) Vadnak ilyen panaszolkodások is az szabad városok felől, főképpen az kolosvári uraim felől, hogy akármely nemes ember jobbágyit, akárhol vétene is az városi ember ellen bémenvén az városban, mindjárást megfogják, az földes urától tervént nem kérvén felőle, az ő kedvek szerént fogva tartják, és semmi kezességön tűlök ki nem vehetik, hanem mind addig tartják fogva míg az ő tervényeknek vége szakad, mely dolog minden tervényünknek szabadságunknak ellene vagyon. Végeztük azért országúl, hogy ezután ez ne legyen semmi helyeken, hanem ha az nemes ember jobbágya vétött vagy adós valamely városi embernek, meg ne merészelje fogni, minthogy mi az magunk adósságunkat is az városokon tervénynyel keressük, hanem ország tervénye szerént az városi ember kérjen urától

tervént. Ha az ura tervént nem ígér felőle, megfoghatja, ha penig tervént ígér, annak processusa szerént procedáljon. Ha benn az városban vért ont, vagy egyébb nagy vétket cselekedik, in loco delicti megfoghatja, de halogatás nélkül az mostani articulus tartása szerént tervént szolgáltasson felőle. Magyarországnak ide való részeiben is ezen mód observáltassék.

(29) Az mely főnépeknek és nemes embereknek tiszttartójuk ez háború időben számot nem adtak volna, számot adjanak, és ha kik elszöktek volna is az számadás előtt, tartoznak visszajűni és számot adni, és megelégítni urokat. Ha nem cselekednék, az régi erről irt articulus observáltassék.

(30) Az váradi és fejérvári káptalanokat s az monostori conventet nagyságod megépíttetvén, fizetésök járjon meg az régi szokás szerént, hogy tisztekben járhassanak fogyatkozásnélkül; de ők is az levelek taxája és executiók felől tartsák az régi szokáshoz magokat, mert vadnak ellenök való panaszolkodások, hogy ha valami executióra kiviszik, mind az executiótúl s mind az relatoriátúl fl. 12 kivánnak; nagy nehezen, három vagy négy forintban megsaczoltatván az nemes embert, adják ki az relatoriát, nem tartván magokat az régi afféléktől való limitatiókhoz. Végeztük azért, hogy sub amissione officiorum tartsák az elébbi articulushoz magokat és limitatióhoz, azt ne transscendálják. Ha penig nemes ember vagy ispán exequálja, tehát napjában den. 12, ételt, italt, ha lova nincsen kocsit vagy lovat adjanak, az relatoriátúl penig iuxta laboris exigentiam, ha scriba exequálja és pure kél az relatoria, megvehesse az fl. 12, ha cum contradictione, felét, azaz fl. 6. Az káptalan is ezen rendet tartson mint az scriba.

(31) Medgyesen az 1588 esztendébeli gyűlésünkben is elvégeztetett volt, hogy az czigány vajdaság letétessék in perpetuum, és soha az czigányok adót ne adjanak. Ennek utánna is ezen articulus observáltassék.

(32) Az barmot és bőrt ez országból urunk annuentiája nélkül kivinni szabad ne legyen az régi articulus tartása szerént. Azonképpen az szűröket véggel kereskedésnek okáért ne szabad legyen ki vinni.

(33) Hogy az régi szokás szerént házunk szükségére ele-

gedendő sót adjanak mind Erdélyben és Magyarországban, nagyságod az kamora ispánoknak parancsolja meg.

(34) Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, főképpen az debreczeniek, hogy az dézmát nem úgy exigálják az dézmások, az mint az régi jó szokás volna, hanem egy-egy báránYért egy egy forintot vesznek; annak felette níhol az mustot is rajtok hagyják, és az árát úgy veszik meg, az mint annakutánna az tiszta bor jár, ki ezelőtt nem volt. Végeztük azért, hogy az dézmát mind borból bárányból úgy vegyék mint az régi szokás, és rajtok ne tartsák; ha penig rajtok hagyják, semmivel az szegín ember ne tartozzék, hanem az dézmás fizetője legyen; a hol usu nem volt az bárány és méh dézmálás, ez után se legyen.

(35) Vadnak sok kilömb kilömb féle panaszok az harminczadosok felől, hogy szokatlan vectigalt exigálnak, holott ennekelétte az első harminczadon száz sótúl den. 20. tartoztak, az után czédula pénzzel megérték, azonképpen az búzából, melyet ide hordoznak, módnélkűl való harminczadot vesznek, ki miatt az búza hordozástúl az szekeresek és kereskedő emberek megidegenedtenek. Könyörgünk azért nagyságodnak, parancsolja meg az harminczadosoknak, hogy ez féle türhetetlen és szokatlan exactióktúl megszűnjenek, sub amissione honoris et officij, czédula pénzért az harminczadló marhából semmit ne vegyenek, hanem két pénzzel érje meg az régi szokás szerént. És miérthogy isten egy kicsi csendességet adott, az harminczadosok az új helyekről az régi helyekre költözzenek: az vámokon is szokatlan exactiók ne legyenek sub amissione telonij, hanem az vámokon száz sóból vegyenek egyet, és az harminczadon semmit ne vegyenek.

(36) Jóllehet ennekelétte is mind inkább minden gyűlésünkben sanciáltuk, hogy az szökött jobbágyok megadassanak: de mégis panaszolkodnak sok atyánkfiai, hogy némelyek főképpen Magyarországban az szabad helyekről és várasokról, úgy mint Váradról, Biharról, váradi vár jószágából, Kis Mariáról, Debreczenből, Belényesből, Bajonból, Tasnádról, Tasnád tartományából, Szilágy Csehről, Somlyóról, Somlyó tartományából, Diószegről, Mármarosból, Vajda Hunyadról, Körösbányáról, Csucsról, Tarcsáról és egyéb helyekről, fejedelem

urak, főemberek és nemes emberek jószágiból, generaliter minden helyekről, az elébbi artikulusnak tartása szerént meg adassanak ab anno Domini 1600 az brevis szerént, annakelétte valók penig longo litis processu; de vagyon ilyen fraus az jobbágyok dolgában, hogy noha némelyek tempus legitimi conjugij aetate régen excedálták, de mégis nőtelen élnek csak hogy haza ne vihessék, az uruknak ne szolgálhassanak és az fejedelemnek adót ne adhassanak. Végeztük azért, hogy afféle nőtelen jobbágyok is úgy mint húsz esztendősök, az gyermekségből kikelvén, ember korban vadnak, azon articulusok tartása szerént minden helyekről, ha szegődött szolga volna, esztendeje kitelvén, megadassék, azonképpen az özvegy asszonyok is, kik vicem jobbagionis gerunt.

(37) Az szökött szolgák és szolgálók felől az léczfalvi articulus tartassék meg, mind ezelőtt valókról s mind ezután leendőkről, melynek tenora ekképpen vagyon: Végeztük az szegődött és szegédetlen szolgákról, hogy valamely szolga Mihály vajdának bejűvetelétől fogva urát ideje előtt és búcsú vétlen elhagyta ha nem nemes ember, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, biróval meg kell az urátúl kérni; ha megadja, jó; ha meg nem adja, az székre hiják, és ha méltó s igaz okát nem adja az meg nem adásnak, fl. 200 adja meg az ura. Ha penig nemes ember és residentiája vagyon, az székre hiják, és ha méltó okát nem adja, fl. 200 restituálja magát, és mindenben az brevis articulusa szerént procedáljon tervénynyel. Azonképpen az mely szolgák kapitányságok és hadnagyságok alatt találtatnak meg, két nemes emberrel kérjék meg, mely két nemes ember adjon relatoriát róla, és egy mandatommal vegyenek fl. 200 jószágán; ha penig jószága nincsen, hópénzéből tartsák ki az két száz forintot, melyet tartozzék az fizető mester megadni az mandatumra; ha meg nem adná, az két száz forintot jószágán vegyék meg.

(38) Szerencsen az megholt fejedelmünk idejében végezték volt, hogy Magyarországban ez disturbiumban esött potentiákat és dolgokat az ott lött végezés szerént dijudicáljanak, kihez Magyarországnak ide incorporáltatott része is ez ideig magokat tartván vele éltek, de Erdélyország még vele nem élt. Végeztük azért, hogy annakutánna Magyarországban az

ide való vármegyékben ne observáltassanak, hanem per omnia az erdélyi articulushoz tartsák magokat, exceptis illis causis, az kik immár in processu sunt, mely causák az szerint decidáltattanak.

(39) Vadnak ilyen casusok, hogy vármegyéknek közönséges szolgáját, sőt egyéb rendeket is, in aliqua executione procedentes, más nemes ember megháborítja, sőt animo deliberato et ex praeconcepta malitia meglesi, megveri, meg is öli. Végeztük azért, hogy ha hol ez féle executiókban valakinek valamely nemes embertűl halála történt, vagy történik, miérthogy in executione lött az halál, ha nincsen kinek juris ordine keresni az homicidát, sőt ha vagyon is de eltűri, vagy nem meri keresni, vagy ugyan nem akarja, az vármegye ispáni tartozzanak evocálni és tervény szerént meg is büntetni, ha szintén az megholt embernek feleségével vagy gyermekivel vagy atyjafiaival az homicida meg békélt volna is. [Az székelységen is ezen dologban ezen mód obseruáltassék.]

(40) [Megértettük országúl Borsoló János urunk atyánkfia és itélő mesterünk béadott könyörgéséből, minémű módnélkűl Lónai István és Báthori Kata aszszon az felesége bizonyos nálok letett és kezekbe bizott pénzét, ezüstit, aranyát, tallérát, egyéb ezüst marháját ad summam sex millium florenorum vel circiter sese extendentes, immár gyakorta való requisitiójára meg nem akarták volna adni, valami frivola és bé nem vehető fogásokkal magokat oltalmazván. Miérthogy penig afféle repositumot non longo litis processu, sed ad solam personae deponentis requisitionem szokták volna megadni: tetszett országúl, hogy urunk ő nagysága az országgal egyetemben találná meg, mégis levele által, intvén ő kegyelmét, hogy az istent és az igazságot és lelkeknek isméretének csendességét tekintvén, adnák meg depositumát mester uramnak; ilyen vén elesett állapatja és idejekor élhetne ifjúságától fogva való keresményéből, ne fogyatkoznék meg az ő kegyelmeknek méltatlan való marhájának megtartása miatt. Kit ha Lónai uram és felesége Báthori Kata meg nem mivelnének ilyen levélnek tekintetére, certificálnák erről, hogy ő nagysága és az ország olyan gondot visel reá, hogy az depositor igasságában meg nem fogyatkozik, ilyen móddal, hogy

mint efféle potentia vagy actio, vagy retentio violenta avagy quocunque modo iniuncta, ez jövendő közelbik terminusra 1-ma Decembris praesentis anni, citáltassa ad 15. diem iuxta articulum superinde editum peremptorie, és secundum processum brevem causarum adiudicáltassék és finaliter determináltassék, ulterioris appellationis confidentia denegata; ugyanakkor elfoglalt jószág felől is, Kraszna vármegyében való felől, iuxta eundem modum törvény szolgáltassék.] [1])

(41) Azonképpen az kiknek nomine depositorum summájok, vagy ezüst arany marhájok, egyéb drága marhájokkal egyetemben iusto titulo depositionis avagy etiam occupationis, aut alio iniusto modo ad manus suas receptionis, vel per se vel per alios löttek volna az megholt fejedelem Bocskai Istvánnál avagy hazájában [2]) váraiban, kit nem recuperálhattak volna, quorum interest, annak terhét marhájára, ha hol és ha kinél volnának, avagy, az nem lévén, ad bona patrimonialia szállítván, az feljűl megírt móddal és terminussal, praehabita peremtoria citatione, jussukat prosequálhassák az brevis szerént. Ezen tartassék meg egyebekben is, az kik ehhez hasonlók, mind Erdélyben mind Magyarországban.

(42) Az mely faluk az békességes időben tűz miatt pusztultak el, ez féle faluk iuxta publicam constitutionem dominorum regnicolarum három esztendeig ab omnium contributionum tam ordinariarum quam extraordinariarum pensione et servitiorum exhibitione immunisok voltanak. Miérthogy mostan minden helyek ilyen igön elpusztúltak, hogy sok faluknak csak az helye vagyon, némely falukban penig egy kicsi, két, három vagy négy ház maradt, abban is kiben vagyon ember, kiben nincs: végeztük, hogyha afféle elpusztúlt helyek megkezdenek telepedni, hat esztendeig szabadosok legyenek az adó fizetéstől és szolgáltatástól, kire nézve az elbúdosott és elszéledett szegénység inkább helyekre telepedjék, és az ország is épűljön.

---

[1]) A zárjel közzé rekesztett sorok az erd. Múzeum hiteles példányából, bizonyosan a leiró gondatlansága következtében kimaradtak, de meg vannak a kolos-monostori convent hiteles példányában.

[2]) A kolosv. példányban igy áll: »hazaiaban« helyesen: házaiban.

(42) Az mely falukat harap gyujtogatással elégettenek, az égetésnek utánna authorit fölkeresvén, az brevis tervény szerént büntessenek, és az káros emberek, kik afféle égetés miatt vallottanak kárt, azon brevis szerént elégittessenek meg.

(43) Az hidakat az vármegye ispáni minden helyekön megcsináltassák; az hol az faluk elpusztúltak, az közel való ditiókkal csináltassák, sub poena alias in talj observari solita, videlicet fl. 12. Az vámos hídakat penig csináltassa ő maga, az kié az vám, sub amissione telonij, az hol járnak. Ennek terminusát indilative praefigáltuk országúl festum Michaelis Archangeli proxime venturum.

(44) Az száraz vámot, kiknek régi privilegiomok róla nincsen, sem hídat sem töltést nem tartnak, sem semmi bizonyos és hasznos oka nincsen, ki közönséges hasznot nézve, miérthogy impium est, qui publica commoda non promovet, publicis emolumentis gaudere, végeztük, hogy az ispánok cognita rei veritate minden helyeken levágják.

(45) Az kolosi és széki aknák jövedelmeknek az bonczidai hídnak elpusztulása miatt fogyatkozását ismerjük; minthogy penig ennekelőtte is az széki kamaráról rendeltenek annak építésére sót; mostan is nagyságod azon kamaráról rendeljen valami sót, épithessék meg azt az bonczidai hídat, ki mind az vármegyéknek mind az két aknáknak hasznára lészen.

(46) Az Szaladnál való hídnak pusztán állása mind Bihar vármegyének főképpen mind az országnak káros. Végeztük azért, hogy azt is megcsináltassák.

(47) Az Kék Kálló nevű vízen Bánfi Dienes uram az hídat csináltassa meg maga költségén, kire urunk ő nagysága engedjen vámot, mely vámnak mivoltát az vármegye iuxta pontis quantitatem seu longitudinem meglimitáljon és hit szerént urunknak referálván az privilegium úgy keljön ki.

(48) Noha ennekelétte az székelység közt minden dolgok felől való tervények elsében az székes helyeken kezdettenek mind az longus mind az brevis processusban; de miérthogy praeteritis disturbiorum temporibus sok iniuriák és méltatlan dolgok terténtenek köztük, látván hogy az pörnek végét nem érik: végeztük azért, hogy ennekutánna is az székelység között

is in brevium iudiciorum processibus azon mód tartassék, mely az nemesség között, tudniillik hogy ők is minden causájokat, melyek brevi processu iuridico szoktak determináltatni, és táblát illetnek, az nemesség módja szerént prosequálják, szabadok lévén vele, hogy az székön vagy az táblán kezdik.

(49) Jóllehet az székelység közt az veres darabantok kivánnák némelyek, hogy ő egymás között hadnagyok és nem az közönséges tisztviselők előtt pörelnének, és az ő iudex ordinariusok az hadnagy lenne; de miérthogy minémő egyenetlenségek, visszavonások, sok módnélkűl való dolgok ebből következnének, jól tudjuk: tetszett azért, hogy minden rendek az székes helyen kapitánok és királybírák előtt tartozzanak tervént állani.

(50) Az székelység között való nemesség maradjon meg az ő őstűl maradtjával, pénzén vöttével, kötött jobbágyival, és minden régtűl fogva bírt örökségével, az medgyesi articulus tartása szerint, mely Basta György idejében concludáltatott.

(51) Az aranyosszéki nemesség panaszolkodik, hogy az község az ő régi szabadságok és rendtartások ellen kilömb kilömb szokatlan abususokkal háborgatnák, főképpen az tervény tételt magoknak tulajdonították, falusi birákat, polgárokat esküttenek, és azok előtt kénszerítik az nemességöt tervént állani, annak felette sok szokatlan végezésöket tévén magok között, bírságolják őket, és potentiose eregetik, hajtják marhájokat. Végeztük azért, hogy ennek utánna minden szokatlan dolgoktól potentiáktúl megszünvén, az régi szabadság és szokás szerént az nemesség közzűl választassanak tervény tévő assessorok, kik előtt az régi processus szerént forgattassanak minden causák.

(52) Találtanak meg az catholicus uraink és atyánkfiai, hogy az kik közzűlök szabad város helyeken laknának, lenne liberum exercitiumja az catholica religiónak, úgy mint betegeket visitálni és gyóntatni, gyermekeket keresztelni. Miért penig az catholica religió is az több recepta religiókhoz való; végeztük, hogy az catholicus pap béjöhessön ide Kolosvárra, egyéb helyekre, exceptis Varadiensibus, betegeket, kik in agone vadnak, visitálhassanak, gyóntathasson, körösztelhessön, és el-

végezvén ez féle caeremoniákat, ismét tartozzék recedálni, semmi egyéb ezenkivűl való caeremoniákat ne peragálhasson.

(53) Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, hogy az urak jószági közzűl némelyek az vármegye közzé udvarló pénzt nem akarnának adni, azt praetendálván, hogy őket regalissal hínák az gyűlésben. Ha ő maga megyen, ne tartozzék jószága udvarló pénzt adni, de ha csak legatusát küldi, fele költséget tartozzék adni jószága, az mit egyebek adnak.

(54) Vadnak sok panaszolkodások az kolosváriaktúl, hogy az nagyságod parancsolatjára gyakorlatossággal posták alá lovakat adván, az ennek előtte való rendtartás szerént az határozó helyekön az mezővárasok és egyéb helyek lovakat, ha szintén volna is, az posta alá nem adnak, hanem az lovakat az régi szokás ellen tíz tizenhat mélyföldig is elviszik, ki miatt sok lovok elvész. Tetszett azért, hogy minden városok és határozott helyek tartozzanak iuxta antiquam et approbatam consuetudinem adnia; kit ha nem cselekednek contumacia ducti, az director affélét ex officio tartozzék revocálni ratione non observationis mandati. Ha hol penig azféle várasok semmi úton lovat nem adhatnának, tehát minden okvetetlen effélék az ő szokott határokig tartozzanak az ló bérit megfizetni, és az lónak is gondját viselni, hogy el ne vesszen: mert alioquin az árát tartozik megfizetni.

(55) Miérthogy az városi rendeket, sőt egyéb ez országi kereskedő embereket is, absque ullo processu juris et aliorum debitorum aut delictorum, ez mostani nyavalyás időben sokan Szilágyságban és Magyarország határiban szokták megtartóztatni, arestálni és saczoltatni szabadságok és tervénye ellen: tetszett annakokáért, hogy senki semminémű rendbeli kereskedő embert igaz útán járásában tervény úta kivűl szabadsága ellen meg ne tartóztathasson; hanem ha kinek kivel dolga vagyon, azt az országnak megregzett tervénye szerint előbb füstin keresse juris ordine; mert valakit tervény útja kivűl való azféle tartogatásban találnak, tehát azon vármegyebeli ispán mox et de facto tartozzék az megtartott embernek marháját böcsűjével fölszabadítani.

(56) Tetszett ez is, az mint vásárhelyi gyűlésünkben elvégeztük volt, hogy Moldvából, Havasalföldéből és egyéb he-

lyekről jött emberek, kik az országban marhát hoznak, elészer ad locum depositionis huszad és vám helyekre tartozzanak menni minden tartozás nélkül, és onnat sokadalmakra ne menjenek, hanem ott adják el marhájokat, sub poena amissionis bonorum secum habitorum, de így, hogy az itt való áros emberek az marhát reánk ne drágítsák, ha azt akarják, hogy az articulus megálljon.

(57) Miérthogy Gyulafi László és elétte valók nem magok sem egy vagy két vármegye [1]) szükségére vötték föl az pénzt, melyért valami jószágot, vagy kamorát, vagy mi hasznos helyet inscribáltak, hanem egész ország szükségére: nagyságodnak könyörgünk, legyen méltó tekinteti reá, és az inscribált jószág vagy egyéb haszon pénzük letétéig maradjon az creditornál.

(58) Ennekelétte egy nehány darabantok Marosszékből Gergény várához szolgáltak, de miérthogy ők is székelyek és az szabadság őket is egyaránt illeti, ennek utánna azok is az több szabad székelyek közt úgy mint szabad székelyek szolgáljanak.

(59) Miérthogy az vásárhelyi generalis gyűlésünkben elvégeztük volt, hogy az mely idő azon gyűléstől fogva intercedálna a violenta occupatiónak finalis determinálásáig, praescriptióban vagy anniversariomok complementomában ne computáltassék, azonképen mostan is azon articulust helyén hagyjuk, hogy az három terminusig, tudnillik szent Lukács napig az erdélieknek, prima Decembris magyarországiaknak, festum Epiphaniarum az székely urainknak, annyi a mi idő intercedál, az occupatornak semmiben ne használhasson.

(60) Vadnak ilyen dolgok is, hogy némely székekben az esperestek visitatiót tesznek, melylyel minden esztendében reánk jűnek visitálni, csak egy sendelyezésért is fl. 12 vesznek; efféle kicsin dolgokért ilyen mód nélkül sok pénzt vesznek, az mi régi tervényünk és szokásunk ellen ad damnum nostrum manifestum. Azt kivánjuk, hogy destruáltassék; hanem mikor visitál, az régi szabadságunknak módja és rendi szerént visitáljon az szék akaratjából.

[1]) Az erd. Múzeum példányában hibásan : »Vár megiere.«

(61) Tetszett ez is, hogy arany és ezüst ez országból senkitűl ki ne vitessék, sub poena notae infidelitatis.

(62) Találtanak meg bennünket bizonyos atyánkfiai, hogy vöttek volt Öttves Andrástúl valami ezüst míet, tizenötödfél száz forint érőt, melyet császárnak és az herczegnek ajándékban vittek, melynek az árát az vármegyéken kellött volna fölszedni akkori végezés szerént: de mind ez ideig is az ispán uraim föl nem szödték, és most is fizetetlen az ára az háborúság miatt. Végeztük azért, hogy az vármegye ispáni székes helyekre gyűlvén, és végére menvén, ha fölszedték vagy nem, és ha fölszedték, hova tették, és ez jövendő gyűlésre tartozzanak számot adni róla. Azonképpen az ki perceptor volt, úgymint Vásárhelyi Gyerőfi János, minthogy ő meghólt, successora compareáljon, és minden arról való quietantiát producálván számot adjon.

(63) Miérthogy az sok változások miatt, melyek immár egyníhány esztendő forgásában ez országot forgatták és zúrták zavarták, annyéra nagy vakmerőségre vitték az embereket, főképpen váraknak és erősségeknek tiszttartóit, kapitánit, hogy sem az hazának jovát, sem az fejedelmekhez illendő engedelmességet nem tekintvén, csak az magok hasznát követvén, minden gonoszságban, hazájok és fejedelmek ellen való hitetlenségben hanyatt homlok rohannak: tetszett azért országúl, hogy miképpen az generalis gyűlésünkben az tervénnek folyása szerént Perneszi Gábort ezért, hogy hazája és ez országnak legitimus fejedelme ellen cselekedvén, az ország fő vég házát Kővárat idegen kézben ejtette, és egyéb uton is az országnak békességes állapatját perturbálta, örök hitetlenségben ítélte annak rendi és módja szerént, azonképpen ennek utánna is, valaki ilyen avagy hasonló vétekben találtatik, senkit ki nem vévén, ő nagysága ezön formán megbüntesse, hogy az jámbor az hitetlentűl megválasztassék, és az kit az virtus valamire jóra nem viszen, az gonoszságnak cselekedésétűl az büntetés tartóztassa meg.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum et magnatum et nobilium coeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsyluanię benigne intellecta et admissa, praescriptos vni-

versos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaeuis in eis contenta authoritate nostra principali acceptavimus, ratificavimus et confirmauimus. Offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros, cuiuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Coloswar, vigesima quarta mensis Junij anno domini millesimo sexcentesimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya *az erd. Múzeumban (Jos. com. Kemény Codex authent. artic. diaet. Trans. II. köt.)* — Ezen példányból, azonban ennek hiányait a kolos-monostori convent teljesebb s hasonlóan hiteles példánya szerént kipótolva, adták ki ezen országgyülési végzéseket gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyorsz. tört. tára II. köt. 91—123. l.)

c)

Contradictio status catholici contra proscriptionem religiosorum societatis Jesu.

Nos subscripti in unitate fidei catholicae Romanae ecclesiae consistentes regni Transsylvaniae partiumque eidem annexarum tum incolae tum in eadem, iisdemque possessionati, ad universorum tam praesentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nobis cum aliis sectariis puta Lutheranis, Calvinistis, Arianis aliisque privatae opinionis assertoribus non definiendae religionis vel ad exterminationem societatis Jesu, verum pro tractandis aliis cum privatis tum publicis regni negotiis huc Claudiopolim ad generalem diaetam congregatis, cum reverendus pater Joannes Argentus eiusdem societatis Jesu sacerdos et in hac Transylvania vicepro-

vincialis, qui non ita pridem a serenissimo principe Stephano Bocskai proprio arbitrio absque regnicolarum consensu violenter bonis propriis et stabilibus residentiis cum sociis eiectus fuerat, defendendae propriae residentiae causa et intervenientibus etiam commendatitiis serenissimi principis et domini domini Mathiae archiducis Austriae etc. iuxta mentem sacrae caesareae Maiestatis emanatis, coram statibus et ordinibus regni huius in templo Arianorum ad longum auditus fuisset, suique adventus causam innocentiam, doctrinae veritatem, morumque integritatem abunde demonstrando iustitiam implorasset, et si qui essent qui his contrarium tum rationibus tum vivis testibus docerent, prodire flagitasset, id ipsumque nos omnes catholici ab adversariis contra patres societatis mutua tantum conspiratione unitis postulassemus, quod videlicet in dicta causa nullis testibus convicti, e propriis sedibus et bonis patres societatis non modo non exturbarentur, verum contra omnem aequitatem a serenissimo Stephano Botskai eiecti suis locis iuribus et liberis catholicae religionis exercitiis restituerentur; ubi adversarii se causam desperatam tueri, nec rationibus aut aequitate quidpiam consequi posse animadvertissent, obstinata pertinacia et tumultuario clamore in id consensissent, ut patres societatis ex hac provincia penitus eliminarentur; cui sententiae uti contra aequitatem et communem iustitiam, quae sua cuique reddi nec quemquam inauditum non convictum non sententiatum damnari suo postulat iure, subscribere haud potuimus; verum nomine omnium nostrum tam praesentium quam absentium catholicorum fratrum nostrorum successorumque nostrorum de hac indigna inaudita iuribusque regni contraria sententia in publica diaeta tam coram universis contrariis statibus et ordinibus regni, quam coram ipsomet moderno illustrissimo domino principe Sigismundo Rakoczy adiunctisque consiliariis eiusdem solenniter protestati eidem contradiximus, nunquam huic sententiae patrum societatis Jesu eiectioni, bonorum iuriumque eorundem abalienationi consentire volentes; siquidem a piis legitimisque huius regni principibus fundationes suas, privilegia sua confirmationesve habeant, neque alicuius vel levissimi criminis, ut ea de iure amittere potuissent, unquam con-

victi fuissent. Prout contradicimus praesentium per vigorem. Datum Claudiopoli 20. Junii anno domini 1607.

Franciscus Daróczy de Deveghnyeő sacr. caes. et regiae Maiestatis consiliarius.
Balthasar Szilvási consiliarius illustrissimi principis.
Sigismundus Kornis de Ruzka.
Sigismundus Sarmasagi comes comitatus Thordensis.
Joannes Kalnoky.
Blasius Kamuthy de eadem.
Paulus Forro assessor.
Simon Lado.
Georgius Nagy.
Balthasar Kornis consiliarius illustrissimi principis.
Lukas Trauzner consiliarius et in sedria praesidens.
Benedictus Mindszenti comes comitatus Dobocensis.
Petrus Banffi de Losoncz.
Clemens Beldi.
Georgius Bornemizza iuris utriusque doctor et sedriae illustrissimi principis assessor.
Paulus Koncz.
Melchior Bessenyei.

Jegyzet: Mindenik névaláirás mellett látható az aláiró pecsétje.
(Másolat a Jancsó-gyűjt.)

d)

Nos Sigismundus Rákoczi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Significamus tenore presentium, quibus expedit universis. Quod cum superioribus diebus reverendus dominus Joannes Argenti societatis Jesu, antea in Transylvania provincialis, in hoc regnum Transylvaniae eam ob causam venisset, ut a nobis et subditis nostris in dicto regno Transylvaniae et partibus Hungariae ditioni nostrae subiectis, impetraret, in priora residentiae suae loca olim a divo Stephano rege Poloniae, magno duce Lithvaniae, et principe tunc memorati regni Transylvaniae fundata, simul cum reliquis patribus ac magistris ejus ordinis ingredi licere; eam rem in comitiis generalibus Claudiopoli ad 10 diem mensis Junii praesenti anno celebratis diu multisque agitatam consequi non potuerunt. Unde nos praesentibus nostris testificamus, eosdem patres societatis Jesu ut bonos, et morum integritate gratos, non propter alicujus vitium, verum ad instantiam romanae et catholicae fidei contrariam opinionem sequentium esse deturbatos, exclusos, et in

alia loca demigrare coactos, prouti testificamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in civitate Kolosvár die 26-a mensis Junii anno domini 1607.

Sigismundus Rákoczy m. p.

(L. S.)

(Másolat a Jancsó gyüjt.)

LXIII.

1607. jún. 12.

Vallatás Hadnagy Balázs ellen.

Illustrissime princeps, domine et domine nobis clementissime, post fidelium stb.

Nagyságodnak adjuk tudtára, hogy anno 1607. die 6. Junii Alsó-Csernátonban, Kezdi-székben, vőnk be némünemű vallásokat, kiket nagyságodnak hitünk szerint, pecsétünk erőssége alatt meg is irtunk, mely vallások ekképen következnek:

1. Testis. Vaska Tamás, lófő, Dálnokban, Kezdi-székben lakó, iuratus et fassus est hoc modo: Megyünk vala Kezdi-Vásárhelyre, és az úton mentünkben érkezék Hadnagy Balázs, hallám azt, hogy Hadnagy Balázs mondá, hogy Homonnai Bálint bizony béjő, énnekem azt mondá, s mondám én, hogy ha ngod bejő, elvárjuk nagyságodat s jól tartjuk zabserrel, az atyafiak ngodat szívvel látják. Mondá azt is Hadnagy Balázs, bizony csak hijában, mert ez sokáig nem leszen, mert ezt csak két avvagy három ember tette fejedelemmé; azt is mondta Hadnagy Balázs, hogy Rácz György azt mondotta, hogy mit tettek azzal a fejedelemmel, mert az nem különb egy tőkénél, s mondá azt is Hadnagy Balázs, mit mondhatok én is, mert látom, hogy nem sokkal különb. Mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy Rácz Györgyöt hites atyjává fogadta s Rácz György is őtet fiává fogadta s arról ugyan kezet is fogtak. Monda Hadnagy Balázs, hogy én immár bizony nem bánom, ha bejő is, mert hites apám. Azt is monda Hadnagy Balázs, hogy Újvárnál megszállánk és egy katona, hát adott egy levelet Károly Boldizsárnak Újvárban, hogy az fejedelemnek hozzuk és kére is igen, hogy az fejedelemnek kezibe adjuk. Mikor immár jövő útunkban valánk, együtt mondánk: jer, lássuk meg, mit irt az

katona az fejedelemnek? Felszakasztók az levelet s hát azt irták az levélben, hogy kegyelmes uram a mely követeket ngod ide küldött vala, ngod azokat mindjárást eskesse meg, Károly Boldizsárt és Hadnagy Balázst; mert ezek ngod felől nem jót beszélnek, olyat is beszélnek, ki ngodnak nem javára vagyon, de ngod hit szerint kérdezze meg, mivel jártak. Mi hogy ezt megértők, az levelet Károly Boldizsár az tűzbe tevé és megégetők. Im az bestie áruló kurvafia mit irt volt, ha az levelet az fejedelemnek adtuk volna, minket megesketett volna.

2. Testis. Bakcsy Boldizsár, lófő. Albisi, ke:di-széki, juratus et fassus est. Mondá ezt Hadnagy Balázs, az Homonnai Bálint asztalánál hogy ülünk vala, monda Rácz György, hogy mi dolog, hogy hozzám nem jött el; mennyiszer hivattalak és mondott Hadnagy Balázs, hogy azért nem mentem, hogy rácz voltál, és mondott Rácz György, hogy légy fiam; azonban kezit nyujtá s kezet fogánk, hogy ő apám legyen és én fia legyek. Hallám, hogy mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy Homonnai Bálint azt mondotta volna, hogy Erdélynek az süege kezemben vagyon, ha isten megengedte meg is viselem. Mondá azt is Hadnagy Balázs, de nem tudom mi végre mondotta, hogy bizony ott is feltöttem az szablyát az szegre. Mondá azt is Hadnagy Balázs Homonnay Bálint felől, hogy bizony az bejő. Hallottam azt is Hadnagy Balázstól, hogy mondotta azt, hogy az mely török az zászlót urunknak hozta volt, azt megfojtották, az deáknak is az ujjait elvágták.

3. Testis. Máthé Lukács, lófő, albisi, juratus et fassus est. Hallom, hogy mondja vala Hadnagy Balázs Homonnai Bálint felől, hogy az béjő, de nem mondotta, mi végre.

4. Testis. Bod András lófő, albisi, jur. et fassus est. Hallám Hadnagy Balázstól hogy monda, hogy bizony mind bánják az urak is, hogy ilyen hamar fejedelmet töttek, mert azok felettébb ránk dühöttek, mert Homonnai Bálint óltalom véggel bejő. Hallám azt is, hogy mondá, hogy Rácz Györgyöt apjává fogadta, sőt Homonnai ugyan megszoritotta az kezét Hadnagy Balázsnak és azt mondotta, hogy erről emlékezzél meg. Mondá azt is Hadnagy Balázs, Homonnai Bálint szavából, hogy a mely zászlót, botot Rákóczy Zsigmondnak adtak, azt is nekem

küldötte volt az császár, ha holnap délig itt lesz, meglátod azt, hogy énnekem is zászlót, botot hoznak. Az törököt megfojtották és az deáknak is az ujját elvágták, az ki az zászlót, botot Rákóczy Zsigmondnak adta.

5. Testis. Barlabás Tamás, lófő, albisi, jur. et fassus est. Hallám, hogy Maksán az gyűlésben mondja vala Hadnagy Balázs Homonnai Bálint felől, hogy az bejő, ha gondot nem viselnek. Hallottam azt is Hadnagy Balázstól, hogy mondotta, hogy az mely török az zászlót urunknak hozta volt, azt megfojtották, az deáknak is az ujjait elvágták.

6. Testis. Varga János, lófő, dálnoki, jur. et fassus est hoc modo azt mint a második bizonyság Bakcsy Boldizsár, hoc addito: mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy egy katona egy levelet küldött volt, azt az levelet Károly Boldizsár meglátta és hogy meglátták, mond Károly Boldizsár, hogy im áruló bestie kurvafia mit irt és az levelet az tűzbe tötte Károly Boldizsár. Hallám azt is Hadnagy Balázstól Homonnai Bálint szavából, hogy mondotta, hogy az török is enyim és az németnek is megfogtam az köntösit, mert az törökhöz emberem vagyon, s ezen két nap megjő. Az mely török az zászlót botot vitte volt Rákóczy Zsigmondnak, azt megfojtották, az deáknak is az ujját elvágták.

7. Testis. Jakottcsy János, drabant, alsó-csernátoni, jur. et fassus est. Hallottam Hadnagy Balázstól, hogy mondotta volna azt Homonnai Bálint, rövid nap én is bemegyek, de úgy hogy féket ne szalasszak, meglátom ki tötte fejedelemmé az fejedelmeket.

Kegyelmes urunk az megirt személyeknek hit szerint való vallásokat, hitünk szerint ezképpen irattuk meg, az megirt esztendőben, napon és helyen.

De caeteris illustrissimam et mag. dnem vram, feliciter valere semper exoptamus.

Ill. et M. D. v. humiles paratique servi

Nagy Menyhárt.

Stephanus Literatus Gyárfás,

juratus notarius sedis Kezdi mpr.

Gregorius Rákosy

de Fel-Csernaton.

Külczím: Illustrissimo principi domino duo Sigismundo Rákóczy dei gratia principi Transilvaniae, partium regni Hungar. domino, et Siculorum comiti etc. Domino nobis semper clementissimo.

Anno Dni 1607 die 12 mensis Junii aperta per me Joannem Petki cancellarium.

LXIV.

1607. jún. 15.

Meghiró az erdélyi rendek számára a pozsonyi országgyülésre.

Rudolphus secundus dei gratia electus Romanorum imperator, semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc.

Reverendi honorandi spectabiles magnifici egregii ac nobiles, prudentes item ac circumspecti, fideles nobis dilecti. Postquam, inter alias graves et varias occupationes nostras, hanc potissimum curam animo volvimus, atque hoc tempore in id sedulo incumbimus, quomodo inclytum hoc nostrum Hungariae regnum, tot gravibus bellis, ac intestinis motibus, hactenus exagitatum, ad pristinum tranquillum statum et quietem reducere possimus, ideoque pro innata nostra pietate et clementia, carissimorum subditorum nostrorum saluti ac ulteriori permansioni, paterno plane affectu consultum volentes, cum illis de omnibus ejusdem regni nostri rebus et negotiis publicis videlicet et privatis mature agere et tractare cupimus. Hac itaque de causa, et ut cuncta commodius peragi queant, universis statibus et ordinibus ejusdem regni nostri Hungariae, et partium ei subjectarum, generale conventum, ad festum nativitatis sancti Johannis Babtistae, hoc est, vigesimum quartum diem proxime venturi mensis Junii anni praesentis sexcentesimi septimi, supra millesimum, ad civitatem nostram Posoniensem clementer indicendum et promulgandum duximus, eique in hac etiam nostra absentia serenissimum principem Matthiam, archiducem Austriae etc., fratrem nostrum carissimum, attributa ejus dilectioni de omnibus rebus agendi, tractandi et concludendi plena potestate, praefecimus. Quapropter fidelitatem vestram benigne hortamur, vobisque harum serie clementer ac firmiter committimus et mandamus, ut ad

praedictum diem et locum, peculiares et sufficientes nuntios vestros, sine ulla mora et excusatione, e medio vestri expedire et mittere debeatis, qui sint viri prudentes, pacisque et concordiae studiosi et amantes, qui illic unacum reliquis dominis praelatis, baronibus, magnatibus et nobilibus, caeterisque statibus et ordinibus dicti regni nostri Hungariae et partium ei subjectarum, de iis omnibus, quae ad publicam praefati regni nostri quietem et tranquillitatem, eiusdemque defensionem et optimum statum, accomodatissima videbuntur, tractare et in medium consulere debeant. Curandum autem vobis erit, idque omnino ita fieri volumus, ut pro maturandis et confestim inchoandis tractatibus praedicti vestri nuncii ad praefixum diem certocertius Posonii pareant. Secus sub poena decreti non facturi. Datum in arce nostra regia Pragensi, decima die mensis Maii. Anno domini 1607.

Rudolphus m. p.

Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis m. p.
Himmelreich m. p.

Post scripta. Tametsi cupivissemus ut praefixus diaetae terminus in suo vigore permanere potuisset, quia tamen ob certas rationabiles causas, hasce literas nostras regales remorari contigit, alium et quidem commodiorem terminum, festum scilicet beati Jacobi apostoli, sive 25 diem futuri mensis Julii anni praesentis, ad futuram hanc generalem congregationem, in supradicta civitate nostra Posoniensi fiendam, vobis benigne indicendum et nominandum duximus, atque ut eo die nuncii vestri certocertius se se Posonii sistant ut compareant, vobis sub poena decreti suprascripta, clementer ac firmissime edicimus et demandamus. Datum Pragae, 15. die Junii. Anno supradicto.

Külczím: Reverendis, honorandis, spectabilibus magnificis egregiis et nobilibus, prudentibus item ac circumspectis, universis statibus et ordinibus partium regni nostri Hungariae, Transilvanarum, simul vel divisim constitutis etc. fidelibus nobis dilectis.

Cito.

(Az eredetiről, Mike Sándor gyűjteményéből.)

LXV.

1607. jún. 20.

Az erdélyi rendek felirata Mátyás főherczeghez: a jezsuiták kitiltását elhatározó törvény hozataláról.

Serenissime princeps et domine domine nobis clementissime, humilium servitiorum nostrorum obsequentissimam oblationem.

Literas serenitatis vestrae pro restituendo in hanc provinciam ordine jesuitico Pragae 27. die praeteriti mensis exaratas, 16. praesentis in publica congregatione nostra accepimus, penes quas cum se reverendus Joannes Argente praetextu publicae legationis a Ste Vra acceptae, nostrum insinuasset in conspectum. Etsi tam ex literarum emanatione, quam etiam clandestino ipsius in provinciam ingressu, palam omnibus esset, eum in prima profectione neque literarum neque legationis quicquam a Ste Vra ad nos accepisse, verum interea, dum tempus comitiorum, variis in locis delitescendo praestolaretur, de literis commendatoriis Stis Vrae sibi providisse, nihilominus tamen ubi nomen augustale Stis Vrae quoquomodo in hoc negotio versari auditum est, et literas eiusdem qua par est demissione reverentiaque, accepimus, et jesuitam, non tam nomine Stis Vrae legationis aliquid referentem, quam prolixe in rerum suarum emolumentum disserentem patienter audivimus.

Quantum vero ad restitutionem huius ordinis attinet, neque nostrum neque loci praesentis arbitramur, causas longius examinare, vel digito (quod aiunt) monstrare, cur ab initio alienores animos erga hunc ordinem, quam reliquos Romanae religionis gesserimus, satius ea tacere, pro bono ipsorum, quam litigiose perpendere volumus. Attentis autem diligenter et perscrutatis, quantum damni vel emolumenti sectae ipsorum in hanc provinciam inductio attulerit, et quoties a maioribus nostris elapsis temporibus ex hac provincia publico edicto, signanter vero regnante Sigismundo Bathory in articulis generalibus in civitate Meggies in anno domini 1588. emanatis emissi, neque unquam nisi ipsis et nobis invitis reducti sint.

Imo quod neque in regnum Hungariae secundum transactiones Viennenses recipiantur.

Ideo collectis undique statuum et ordinum suffragiis itum est pedibus in eam sententiam, publicoque decreto conclusum, hunc ordinem jesuiticum ob inquieta ipsorum studia pro tranquiliore reipublicae statu, nequaquam esse admittendum. Caeteroquin vero universis et singulis tam religiosis quam secularibus catholicae religionis Romanae liberrimum exercitium esse relinquendum.

Quamobrem S^tem^ V^ram^ humillime obsecramus et obtestamur, ne alieni vel minus obsequiosi animi hoc factum interpretetur, neve splendorem almae pacis et tranquillitatis publicae, qua maiore ex parte benigna S^tis^ V^rae^ et clementi providentia iam tantillum respirare caepimus, exigua hac nebula obfuscare velit. Quin pro paterna sua affectione, qua gentem Hungaricam et hanc afflictissimam patriam nostram amplectitur, efficiat, ut hic ordo intra fines, quibus cum amore recipitur, se continendo, reditum in hanc provinciam nunquam moliatur. Pro qua ipsius tam singulari beneficentia tanquam perpetua gratitudine devinctissimi, promittimus in maioribus nos S^ti^ V^rae^ longe obsequentiores ac promptissimos futuros. Deumque pro salute et incolumitate ardentissimis semper precibus deprecaturos. Datum Claudiopoli ex publica congregatione nostra die 20. mensis Junij. Anno 1607.

Serenitatis Vestrae

servitores obsequentissimi
proceres et magnates ac universitas
regnicolarum trium nationum Transsilvanensium et partium regni Hungariae etc.

Külczím : Serenissimo principi domino domino Matthiae archiduci Austriae, Burgundiae et comiti Tyrolis etc. domino domino nobis clementissimo.

(Eredetije 3 pecséttel lezárva a bécsi kam. lt. Sieb. Urk.)

LXVI.

1607. jún. 23.

Rudolf az erdélyieknek: tudatja, hogy Báthory Gábort kormányzóvá nevezte ki.

Rudolphus etc.

Spectabiles etc. Ut Transsilvaniam nostram tot tantisque calamitatum procellis agitatam ad quietum ac tranquillum rerum statum reducamus, omnes sollicite consilii rationes inimus. Meministi quo nobis fidei sacramento obstricti sitis; etsi enim aliquae cum Stephano Bochkaio pactiones intercesserint, non tamen eae ratae sunt, non locum habent, quod neque Bochkaius postea in Transsilvaniam ingressus, neque conditiones illae re ipsa confirmatae fuerint. Sub protectione nostra paterna et tutius et felicius victuri quam sub novis dominis, qui privati sint, ac protectione Turcica violentum dominatum sustentent. Quae quidem subiectio quam periculis plena quam gravis ac dura sit, experti estis, toties sub talibus patriae excidium passi. Ne ullam dubitandi neve metuendi causam habeatis, ex vestro gremio gubernatorem vobis Transilvaniae civem optimatem optimatibus natum spectabilem et magnificum fidelem nobis dilectum Gabrielem Bathoreum de Somlio dare constituimus, qui salubribus consiliis locum daturus, nemini iniuriam facturus, sed in suorum civium ac popularium salute pacifice procuranda, auspicio ductuque nostro invigilaturus, omnemque industriam adhibiturus sit. Haec vobiscum mature diligenterque reputate, vos vestrosque cum possitis servate, de gratia nostra vobis omnia sperate, quos benignissime complectimur. Datum in arce nostra regia Pragae die vigesima tertia mensis Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo septimo. Regnorum nostrorum Romani trigesimo secundo, Hungarici trigesimo quinto et Bohemici itidem trigesimo quinto.

Ad mandatum sacr. caes. M^tis^ proprium

Leopoldus à Stralendorff m. p. Jo. Baruitius m. p.

Külczím: Ad ordines Transsilvaniae.

(El nem küldött fogalm. a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXVII.

1607. jún. 24.

Rákóczy felirata Mátyás főhghez: menti magát a jezsuiták ellen hozott törvény miatt.

Serenissime princeps, domine domine mihi clementissime, servitiorum etc.

Literis serenitatis vestrae demisse acceptis, secundum benignum eiusdem mandatum de restituendis patribus jesuiticis apud regnicolas satis superque laboravi. Verum, prout Stas Vra ex literis regnicolarum abunde intelligere dignabitur, tempore domini Sigismundi Bathorei principis in generalibus comitiis articulo superinde edito iis interdicta est Transsylvania. Cui quidem articulo regnicolae maiori ex parte etiamnum inhaerent. Caeteris nihilominus cuiuscunque ordinis catholicis et monachis libera hic consistendi facultas relicta est. Quod Sti Vrae humillime significandum duxi, eam orans ne hoc ipsum gravate ferat. In reliquo Sti Vrae humillima mea obsequia defero, ac eam quam felicissime valere desidero. Datum in civitate Kolosuar di 24. Junij, anno domini 1607.

Serenitatis vestrae

humilis et obsequentissimus servitor

Sigismundus Rakoczÿ m. p.

(*Külczíme* elrothadt, igen rongált állapotú credetije a bécsi kam. lt. Sieb. Urk.)

LXVIII.

1607. jún. 25.

Daróczy Forgácsnak: a júniusi országgyűlés által hozott törvényekről.

Spectabilis magnifice domine etc.

Ex prioribus literis statum rerum Transylvanicarum, dataque ad praecipuas legationis meae partes responsa, magnificentiam vestram cognovisse scio. Diaetae praesentis cras finis erit, et ego crastina die favente deo itineri me committam. Totius dietae processus in duobus praecipue versatus est: unum fuit super liberatione iuris ligati, quo cavebatur, ne

quis haeres bona dominorum sub initium belli Turcici interfectorum ullo iure mediante consequi posset. Decretum illud solutum est. Alterum de jesuitarum exterminatione, quam et consecuti sunt, contra reclamationem catholicorum; quoniam in hoc puncto tam calvinistae quam luttherani, arriani, sabbatistae, athei vehementer consentiunt inter se, et non rationibus sed tumultuario clamore vicerunt. Patrem Argentam ego mecum educam, quo tutius ad suos perveniat. Dominum Micatium, interposita fideiussione mea apud principem, huc adduxi mecum Varadino, suam quoque reverendissimam dominationem educam mecum. In privatis meis negotiis nullum habeo progressum, quia causarum cognitiones nullae factae, ad primum Decembris negotii mei revisio dilata. Cum deus ad spect. Mciam Vram me perduxerit, quae litteris committi non possunt, praesens copiose exponam. Deus maximus Mciam Vram diutissime servet incolumem. Datum Claudiopoli 25. Junij, anno domini 1607.

P. S. Communibus votis annihilaverunt Transylvani principis Bochikay testamentum; neque dominus Njari quicquam est consecutus.

Spect. Magn.ciae Vrae

addictissimus semper servitor
Franciscus Daroczy.

(Czímzet hiányzik; a bécsi cs. kir áll. lt. Hung.)

LXIX.

1607. júl. 2.

Forgács Ferencz jelentése: a Sennyeyvel folytatott értekezletről.

Illustrissime domine et patrone observandissime.

Hodie post prandium venit ad me dominus Pancratius Zennieÿ legatus Transylvanicus, qui tria sibi ad perficiendum a Transylvanis iniuncta indicavit.

Primum. Se ad deprecandum factum suum necessitate admissum, quod videlicet Rakoczium in principem eligere coacti essent Transylvani, venisse.

Secundum. Ad significandum, quod Rakoczius, modo sua maiestas imperet, ne unam quidem horam sit in Transylvania remansurus, neque a perpetua suae Mtis fidelitate recessurus.

Tertium. Quod Homonnaium Transilvani nulla ratione acceptare velint, supplicentque suae Mti, ut ab eius indignis conatibus ipsos tueatur.

Quae quoniam fusius D. Pancratius exposuit apud me, facillimum aditum ad res proximis diebus de negotio Transylvanico propositas aperiri video. Sperans legatum istum Transylvanicum suae Mtis gratia et patriae suae defensionis causa rem in bonum ordinem redigi passurum.

Quibus de rebus, quod ad authoritatem suae Mtis tuendam et bonum commune pertinere iudicavero, paratus sum sive scripto sive viva voce sententiam meam explicare.

Illud ad extremum impense orans, ne privatus iste cum Gabriele Bathoreo tractatus evulgetur. Cuius intempestiva cognitio plenam rem periculis et difficultatibus apportaret. Datum Pragae 2. Julij anno 1607.

Illustrissimae D. V.

addictissimus servitor
Franciscus Forgacz
episcopus Nittriensis m. p.

Külczím hiányzik (a levél Stralendorfnak van irva.)
Kívül: Cancellarius Hungariae de Transilvania et eius legato heri misso, Pancratio Zennej. Praesentatae 3. Julii. Anno 1607.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung.)

LXX.

1607. júl. 5.

Sennyey előterjesztése a császárhoz: melyben Erdély kívánatait felsorolja.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine domine mihi clementissime.

Princeps meus atque universa Transsilvania, ceteraeque partes eidem subiectae, unanimi magnatum, procerum, nobilium omniumque ordinum trium nationum consensu maiestati vestrae sacr. tanquam domino suo clementissimo fidelia para-

tissimaque obsequia humillime offerendo, precantur ab optimo maximo deo Mti Vrae vitam florentem et diuturnam, felicissimosque rerum omnium successus. Non existimo operae pretium esse coram Mte Vra sacr. enumerare, quam miserabiliter Transylvania quondam florens hisce annorum bellicis tumultibus vexata fuerit, cum id nullis verbis satis declarari posset, neque propositum sit Mtis Vrae benignas aures aliis verbis onerare, quam humillimas principis mei regnique Transsilvaniae petitiones recensere, quas ut benigne exaudiat, demisse Mtem Vram oro.

Primum quidem, quod ordines et status iustis et certis de causis atque inevitabilibus adducti necessitatibus, quae sacr. Mti Vrae iam antea binis etiam vicibus per serenissimum principem Mathiam archiducem etc. lucide declarata sunt, in defuncti quondam principis locum sine praescitu Mtis Vrae sacr. novum elegerint principem, humillime a sacr. Mte Vra veniam deprecantur. Clementissime sibi persvadens Mtas Vra factum illud tantum abesse, ut quicquam Mtis Vrae dignitati derogaverit, ut potius plurimum successui rerum suarum attulerit momenti.

Deinde ut sacr. Mtas Vra universam Transilvaniam cum partibus sibi subiacentibus in antiquis suis immunitatibus et libertatibus, quibus a tempore D. quondam Ferdinandi imperatoris, usque ad sermum Sigismundum Bathoreum principem etc. continue usa et gavisa est, quas Mtas quoque Vra sacr. in novissima tractatione Pragensi, peculiari diplomate ac sigillo authentico ratificavit, benigne conservare et protegere dignetur.

Petentes etiam humillime, ut nostrum modernum dominum ac principem secundum usitatam liberae nostrae electionis praerogativam concordibus omnium votis et suffragiis electum pro legitimo principe nostro agnoscere, eique titulum quo utitur benigne tribuere dignetur.

Aemulos vero si qui essent, potissimum vero Valentinum Druget de Homonna, qui contra voluntatem regnicolarum per fas et nefas, effusionem sangvinis opera Turcarum Tartarorumque minitando, principatum Transsilvaniae sibi vendicare conatur, sacr. Mtas Vra ut mature compesceret demisse orant,

nec obsequium regni nostrique principis ad unius privati hominis instantiam despiceret. Recordando sua Mtas benigne, principem hunc nostrum a primis militiae suae rudimentis in praecipuis Hungariae confiniis de patria optime esse meritum, seniumque suum in fide Mtis Vrae attigisse.

Super arces Kőuár et Huzt perfidia capitaneorum per Homonnaium interceptas, princeps noster atque ordines solenniter protestantur, quod eas iuxta continentiam diplomatis Mtis Vrae sunt repetituri. Quae tamen res ne periculum alterutri parti inferret, dignaretur Mtas Vra Homonnaio serio demandare, ut eas arces restitueret et a finibus Transilvanicis intercipiendis deinceps abstineret.

Bona illa universa regno testamento legata, quae idem Homonnaius tempore deductionis funeris defuncti principis abstulit, et ea etiam quae in arce Kőuár occupavit, quae fratrum nostrorum, orphanorum, viduarum et aliorum proborum hominum fuere, qui indigne spoliati sunt, ut Maiestas Vra integre per eum restitui iubeat, humillime id quoque petitur.

Ad extremum, de illa pecuniarum summa, quae per commissarios Mtis Vrae ad diversas eiusdem necessitates in regno Transsilvaniae passim levata fuit, secundum absolutam in transactione publica deliberationem, ut Mtas Vra creditoribus satisfactionem fieri demandet, humillime status atque ordines supplicant.

De his omnibus clementissimam et benignam Mtis Vrae sacr. princeps atque ordines et status Transsilvaniae expectant resolutionem, quam Mtis Vrae sacr. gratiam perpetuis fidei sincerae officiis de Mte Vra atque augustissima domo Austriaca demereri humillime conabimur.

Kívül: A sacratissima caesarea regiaque Maiestate, principis ac statuum et ordinum Transilvaniae humillimae petitiones.

Praesentatae 5. Julii, anno 1607, hora 3. post meridiem.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXI.

1607. júl. 16. (ó sz.)

Rákóczy megküldi Forgácsnak a budai basa levelét, melyben ez kérdést tesz nála, hogy miért szólítá fel őt Mátyás főherczeg, hogy ne érintkezzék a fejedelemmel?

Felséges fejedelem, nekem böcsületes úr-barátom. Köszönetemet és köszönetem után tisztességes barátságomat ajánlom felségednek, kévánván istentől jó egészséget és jó szerencsét felségednek adatni.

Ennek előtte levele jövén ide felségednek, megértvén abból felségednek állapatját, igen kedvellettük, és mű is ismég felségednek levelét küldvén az tömösvári basának, küldő nem volt kezéhez, hogy felségednek kezéhez küldje, és reminlem, hogy eddig oda is szolgáltatta s méltatta.

Ez napokban az felséges Matias herczeg barátunktól levél jűvén, abban azt irja, hogy Rákóczy az mi emberünk s mi hivünk, úgymond, ő nagyságának se irjatok se embert ne küldjetek és az erdélyiekkel is ne barátkozzatok, azt irták etc. felséges úr-barátom soha mi annak az irásnak okát meg nem értettük, felséged okos és eszes, az utólját tudom, hogy meg tudja gondolni felséged.

Az Erdélyország az hatalmas győzhetetlen császárunknak, mint szintén az több régi országi levén, az német császár commissariusival az békesség dolgát végezésünkben, Erdély és az több országinak az hatalmas császárunknak és az melyek ő hatalmasságához tartoznak soha azok részéből, hogy semmi közöket ne tartsák hozzája, úgy végeztetett. Erdély az hatalmas győzhetetlen császárunknak régi országa lévén, és felséged mi barátunk ott fejedelem lenne, ez ilyen irásban mit akarjanak, mi meg nem érthetjük. Semmiképpen az hatalmas győzhetetlen császárunk országátúl és barátitúl kezét meg nem vonsza. Igen kérjük felségedet, hogy levelében ennek okát minekünk tudásunkra adja felséged. Isten éltesse jó egészségben felségedet s nevellje mindenben jó szerencséjét felségednek az ő nevének dicséretire s tiszteletire. Datum Budae 16. die Julij, secundum vetus calendarium, anno 1607.

Felségednek mindenben jó akaró barátja
vezér Alÿ passa, az hatalmas
török császárnak főhelytartója
s gondviselője Budán.

Külczím: Az felséges erdélyi fejedelem Rákóczy Zsigmondnak etc. Nekünk böcsületes vitézlő úr-barátunknak adassék.

Rákóczy e levél másolatát elküldte egy fő embernek (hihetőleg Forgách Zs.-nak) kit „bizodalmas komám uram"-nak nevez, ennek aztán a következő sorokat írja Aly basa levelének hátán:

P. S. Bizodalmas komám uram, ez budai Ali passa levelének mását csak búmban küldém kegyelmednek. Hogy te kegyelmed törökkel fenyegetőzik, ki majd kegyelmedhez nem illenék. Édes komám uram, értse kegyelmed az török leveléből, ha te kegyelmed magától nem akarja meggondolni, ő felségeknek kegyelmes gondviselése vagyon reánk. Ha félelmem volna töröktől, ő felségek után ez mostani tisztiben énnekem kellene ragaszkodnom kegyelmedhez. Az vérontást nem szükséges volna kegyelmednek az én részemről emlegetni, holott fegyverrel nem jutottam Erdélyhez, nem is ótalmazom fegyverrel én magamat Erdélyben, a mint ennekelőtte is értésére adtuk: csak úgy viseljük magunk, mint az ágon ülő madár. Az kassai gyűlés nem én ellenem volt, hanem az én jó fiam Homonnay Bálint uram ellen, az úristentől nem várván. Azért mégis kegyelmed intse meg Bálint uramat, parancsolja meg szolgájának, az ország jövedelmén ne kapdosson; hitesse el kegyelmed magával: Erdély után ő fölségének nagyobb közi vagyon Huszthoz, hogysem mint akár kinek. Hogy ha ugyan derczelkedni kelletik, Jósa Deák uram kapdosni kezd az erdélyi jövedelmen, ne enyim legyen az panaszolkodás hanem másé. Ugyan esztelen is volna üdő-nap előtt panaszolkodnom. Csak legyen meg az igazság, vesszen el az hamisság.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXII.

1607. júl. 17.

Rákóczy, Petkynek: Homonnay mozgalmairól ír.

Sigismundus Rakoczy dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Megértettük az kegyelmed irását, az moldovai vajda akartuk volna, küldötte volna emberét az maga kivánsága szerént, de azt inkább akartuk, mi rajtunk nem mult el, kegyelmed jelenlétével. Még is tetszenék, te kgd Mattis urammal azonképpen az kik részesek volnának az kárban megcirkáltatni, fel is keresni, voltaképpen mennyi károk lett volna ez két esztendő alatt Bocskai urunknak az megyesi gyüléstől fogva. Az mely szorgalmatossággal az ország kárát kegyelmed felkerestetné, azon szorgalmatossággal innet az részről, Erdélyből is ki mit cselekedett, mit hajtott volna a moldovai birodalamból, akár Haller uramhoz tartozók, a mint hogy vádlatt is Haller uramnak egy Longodár nevü faluja ellen. Azonképpen Bogathi vagy Bornemisza uramhoz tartozók hajtottak volna, hogy igy vakul még se adnánk okot vagy szabadságot az egyenetlenségre, holott mindenkor ártalmasb az utolsó veszekedés az elsőnél.

Tetszenék az is, az sok ösvények ne lennének, vágnák be; Görgényben is panaszolkodnak, Mattis uram igen káros utat tartana, az közönséges jót kellene felkeresnünk, ki mellett mind magunk, mind az község lennénk nyugodalomban országostól; meg is tiltsa kegyelmed, senki hirünk nélkül ne hajtson Moldovából, okot ne adjon gonosz cselekedetre; halljunk, értsünk még is: az vajdának véletlen szerencséje találkozott volna, kiváltképpen a mint megirtuk, circálják meg egymást, hozzák előnkben mind az két országbeli kárt, ez után megtanít az úristen, az alkalmatosság.

Homonnaÿ uram irását is megértettük, izentünk vala szolgájától Csernel Györgytől kolosvári gyülésünknek jó végét látván, adná eleibe az urának, hagyna békét Kővárnak, kiről az ország articulust is irt, az úristentől jobbat várhatna ő kegyelme. Itt Fejérváratt is kegyelmedtől Simon deákkal izentünk vala, ugyanazon dolgogról magunk is Tordára való utunk-

ban intettük, de csak elhallgatta. Vélem, Homonnaÿ uram Kővárral azt tartaná magában, mintha Erdélybe betette volna az fél lábát, az mi szónknak és tanácsunknak nem adván helyt; inkább hisszük Kővár kezdi Erdélytől ő kegyelmét eltaszitani.

Az három falu felől nem tudunk egyebet irni. Nagy Albert kére egy falut, tanácsból adók neki Kolosváratt, ki eleinte Ujvárhoz való volt volna, az többit is az erdélyi határban mondják.

Noha Homonnaÿ uram az mi jó fiunk nehézli az három falut, inkább nehezelhetjük ilyen fogyatkozott állapotjában ez országnak efféle házakat ő kegyelme szaggatván az országtól, az honnat az végbelieket segitenők, nem kicsin kárt is szerzett az országnak az kapdosással. Nagy Bánya is elidegenedett. A huszti sóaknán is kapdosnak inkább hiszem ez napokban, az szamosujvári malom után kelletik menni az ott való aknának is, holott az úristen igy akarván Kabola módra nem viselhetjük magunkat.

Sennyei uramat is hozza elé, jól tudja kegyelmed itt létében, csak ugyan ő kegyelme ellen kellett felküldenünk, az ország javára nézve postát küldünk vala Sennyei uram után, Homonnaÿ uram dolgának békesség adassék. Enyeden izené, megváltoztatta volna Homonnaÿ uram akaratját, ugy kelleték abban hagynunk. Az úristennél mindenek tudva vannak, légyen az ő felsége szent akaratja, mentől hamarább kegyelmed jőjjön ide hozzánk, et bene valeat. Datum in civitate nostra Alba Julia die 17. mensis Julii anno 1607.

Mégis császár ő felsége parancsolatjáról gondolkodván, kegyelmetek, és kiknek ide kell jönni, jőjjön hamar, küldhessünk Sennyei uram után, mert közel vagyon az gyűlés napja.

Brassai és az több szász uraimnak jelentse irása által kegyelmed, az kiknek adósságok vagyon az bécsi végezés szerint most siessenek az posoni gyűlésre. Az moldovai vajdának is irtunk egy levelet, kegyelmed küldje meg, panaszolkodunk ellene, emberét nem küldötte, igy fárasztott bennünket.

Sigismundus Rákoczi m. p.

Külczím: Magnifico domino Joanni Petky de Ders, stb.

(Az eredetiről, gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

LXXIII.

1607. aug. 4-én

Rákóczy, Forgács Zsigmondnak: elpanaszolja magyarországi sérelmeit.

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Salutem etc. Az úristen adjon kegyelmednek minden hozzátartozóival sok jót, jó egésséget etc.

Bányához uram kegyelmed idején nyúla, az ő felsége bölcs végezéséhez kell vala magát kegyelmednek tartani, tudom ő felségek is azt vötték volna jó néven; kihez kegyelmed talám ugyan nem is mert volna nyúlni, ha más személylyel lött volna dolga, holott csak mostanában is vadnak oly emberek, kik hátunk megé idegen szókkal illetnek bennünket. Kegyelmedet azért, hogy nem várt volna az bécsi végezéstől; engem, hogy könnyen engedném; még csak hajdú kapitányok közzül is, a kik a prédának örvendeztek, kivánnák látni Bányát, kiváltképen az kik Várad táján [*laknak*]. Kivel ugyan nagy okot is adott volna kegyelmed a huzásra: oly ember találkozhatott volna, a minthogy még császár urunk ő felsége meg nem bántott volt, sem egyről, sem másikról, csak szintén mindeneket helyben hagyott ő felsége a pozsoni gyűlésig, a hova az ország is emberét bocsátja.

Mégis kegyelmed parancsolná meg az bányaiaknak az gyűlésnek végéig, kiváltképpen mig az ő felsége decretuma kimegyen, hogy te kegyelmed ő felségétől nehézséget, ez országtól, az magyar nemzettől idegenséget magára ne venne. Mert uram (tisztesség adassék) akarkit sem vallok urához, hazájához magamnál igazbat. A mint az változás történék, csak az vak szerencse, az kételenség, kiki az őben (*igy*) a mint szorula maradhata, sok veszély kárával, a kinek felséges fejedelmek is engedni szoktanak.

Bochikaÿ Miklós uram felől is a mit irt vala kegyelmed, Saÿóban azon tiszttartaja azon állapattal, Vechÿben Bornemizza uram, a mint immár értésére adtuk Imreffÿ uram által is, mindenek inventariumban vadnak, ki igen kicsint teszen, mindenkor ő kegyelmeé lehet.

Geörgény fejedelmek után vajdák lakóhelye volt, mind-

azáltal azt is az igazság megválasztja, kiben ő kegyelmének oly kegyetlen tiszttartaja volt, háromszáz embernél több ment el az kevés üdő alatt, miolta ő kegyelme számára birták Moldovában; mostanában éjjel-nappal jő vissza. Mégis elegendő urasága vagyon ő kegyelmének. Papmezeő, Solyomkeő várát birja. Legnagyobb, lám én megizentem vala Sennieÿ uramtól, Zathmárért ne adjon, se szaggasson kegyelmed falut senkinek, mert ő felségének meg kell adniok; nem is panaszolkodhatik Bochÿkaÿ uram, mert ám kegyelmed falukat is adott.

Az makoviczai restantiáért is neheztel rám, ki mind is öt-hatszáz forintot tenne, a mint értésemre adják. Ha te kegyelmednek öt-hatezer forintban járt volna is, nyilván én kegyelmeddel nem garázdálkodtam volna, a minthogy kegyelmednél megpróbált ember is vagyok, mind az egri vitézeknek való fizetésben, az Ond nevü falucskának megváltásában, kiért huszonnégyezer forintot kelleték fizetnem az tizenkétezer forinttal egyetemben, kit kegyelmednek adtam; kegyelmedet nem tekintettem volna, csak az ötödfélezer forinttal értem volna meg kegyelmeddel.

De az is csudálatos, hogy énnekem császár urunk ő felsége egy nehány ezer forintommal adós; mégis kegyelmed nem tudom micsoda kemény szívvel olyan nagy keménységet tart hozzám jószágocskámhoz. Keserves dolog csak gondolkodnom is róla. Kiváltképen, kegyelmed is magyar, én is magyar vagyok; gonoszúl nem is kerestem életemet, az úristen jól tudja. Az én kicsiny állapatom szerint, mikor alkalmatosság adatott Hertneknek, Aszalónak jó szomszédsággal voltam.

Kiváltképen ilyen országos dologban, a kire az úristen az magyarok szerencséjére, az ő felségek kegyelmességekre hagyván, állatott ilyen nagy szolgálatomban ilyen kicsiny dologban. Fenyeget jószágocskámmal, kitől az úrisen szent akaratja szerént távoztasson, de ha szintén úgy kellene is lenni, az kegyelmed véletlenűl való irása szerént, mit gondolnék én azzal, minem mindéltig élem ez világot? Az úristen Lázár kenyerére juttatna is, azt is nyereségnek tartanám, holott az is üdvösségemre lenne; csak bűn uram, te kegyelmed megfeledkezett az második és kilenczedik parancsolatról.

Bizonytalan ember hozván kegyelmetek levelét Kolos-

vár felől, egy török rabot adatnánk az levélhozónak kezéhez Váradról, ki felől ha Mathias herczeg urunk ő felsége parancsol, ott leszen a rab, a kapitány egyebet sem cselekszik; csak lássam az ő felsége parancsolatját, a bizonyos embert.

Felőlünk kegyelmed akar értekezni; ez levél-megadó ifjú szolgám minden jót tud mondani; semmi egyéb heával nem vagyunk, csak szintén az égi madarakként, helyünkre kivánkoznánk az nyugodalomban. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egésségben. Datum Albae Juliae die 4. mensis Augusti, anno domini 1607.

Spect. ac magn. dominationis vestrae

servitor et compater

Sigismundus Rakocÿ m. p.

Külczím : Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Forgachÿ de Gÿmes, sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliario, per Hungariam superiorem commissario et comiti comitatus Neugradiensis etc. Domino et compatri observandissimo.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung.)

LXXIV.

1607. aug. 6.

Az erdélyi rendek Rudolfnak és Mátyás főherczegnek: kérik, hogy Senynyeyt a császár küldje vissza kedvező válaszszal s mentik magokat, hogy a magyarországi gyűlésre követet nem küldöttek.

a)

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine domine nobis clementissime.

Humilium servitiorum nostrorum in gratiam Mtis vestrae obsequentissimam commendationem. Literae sacr. caes. regiaeque Mtis Vrae regales, quibus nuncios e medio nostri ad indictam generalem dietam Posoniensem ad 25. diem iam elapsi mensis Julij nos expedire mandat, 17. primum Julij in Transsylvaniam sunt perlatae. Ad quas cognoscendas dum ex proprijs nostris residentijs confluimus, 6. praesentis mensis Augusti dies appetijt. Propter quam quidem temporis angustiam itinerisque longitudinem nuncius noster, sumpto sibi ad accingendum se necessario spatio, vix ante finem dietae hinc Posonium pervenire posset.

Sed et ultro iam antea tribus fere ab hinc mensibus praecipuum nostrum nuncium magnificum dominum Pancratium Sennieÿ solenni legatione ad Mtem Vram caes. dimisimus, per quem omnia nostra negotia Mti Vrae caes. humilime detegenda curavimus, in dies et horas clementissimam super ijs omnibus resolutionem cupidissimis animis expectantes, atque Mti Vrae caes. quam possumus demisse supplicantes, praesentis huiusce regni status diligentissima paternaque adhibita consideratione, dignetur benignam suam super negotijs nostris resolutionem maturare, atque nuncium nostrum exoptato cum responso ad nos quam primum remittere. Nos obsequentissima nostra studia erga Mtem Vram caes. totamque christianitatem perpetuo retinere, eamque debito obsequio colere non intermittemus. Servet Deus Maiestatem Vestram caes. diutissime salvam et incolumem florentissimeque regnantem. Datum Albae Juliae die sexta mensis Augusti. Anno domini 1607.

Eiusdem sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis vestrae

humiles et obsequentissimi servitores
universitas trium nationum Transylvanarum.

Külczím : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque etc. regiae Maiestati etc. Domino domino nobis clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. ltárban. Hung. Comitialia.)

b)

Serenissime princeps, domine domine nobis clementissime, humilium obsequiorum nostrorum etc. commendationem.

Non dubitamus, serenissime princeps, quin Vestra Serenitas tanquam christianus princeps cum ex innata sua pietate, ac erga nos paterna affectione, tum frequentibus literis nostris sollicitata nobis tot exagitatis malis compatiatur, cupiatque nos tandem ad aliquem securitatis portum emergere; constat peroptime Stati Vrae nos iam antea ultro tribus fere abhinc mensibus praecipuum nostrum internuncium magnificum dominum Pancratium Senniei solenni legatione ad Maiestates

Vras expedivisse, ac medio eius omnia nostra negocia Mtibus Vris humillime detegenda curasse. Cum igitur ob hoc tum vero ob angustiam temporis longitudinemque itineris alios nuncios nostros iuxta benignas suae Mtis caes. regales ad generalem dietam Posoniensem dimittere nequimus. Verum in eo Sti Vrae humillime supplicamus, ut praesentis regni huiusce status diligentissima adhibita consideratione, dignetur negotia nostra sibi paterne cordi habere, atque apud sacr. caes. Mtem clementi sua intercessione promovere, ut dictus noster internuncius obtenta Mtum Vrum benignissima resolutione, ad nos optato cum responso quamprimum redire queat. Nos obsequentissima nostra studia erga Mtes Vras pariter totamque christianitatem perpetuo retinere eamque demisse colere non intermittemus. Servet deus Stem Vram diutissime salvam et incolumem. Datum Albae Juliae, 6. die mensis Augusti. Anno domini 1607.

Eiusdem Stis Vrae

humiles et obsequentissimi servitores universitas trium nationum regni Transylvaniae.

Külczím: Serenissimo principi domino domino Mathiae, dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. etc. Domino nobis clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. ltárban. Hung. Comitialia.)

LXXV.

1607. aug. 15.

Rákóczy Zsigmond, Forgács Zsigmondnak: különböző ügyekben ír.

Spectabilis etc. Salutem etc. Adjon az úristen kegyelmednek minden jókat, jó egésséget etc.

Megértettem az ő felsége Matthias herczeg urunk parancsolatja mellett való kegyelmed irását, a mi az ő felsége parancsolatja, azt ő felségének eszében juttatván, ő felségek dolga, kire ő felsége jól meg is emlékezik. Szolgáim tolvajlást nem cselekedtenek, a mely marháját Mihály vajdának Duka György nevü embere kezéből megtartóztatván, azt nem tolva-

júl, hanem csak jámborúl. A mint ő felségek parancsolatjára harminczkét ezer forintomat kelletett vala kiadnom két ezer lovas, két ezer gyalog fogadására, ha valamiben vétkeztem volna is, törvény, igazság.

Lonaÿ István uramat is hozza elő kegyelmed az előbbeni levelében, ki énnekem régi jó akaró uram barátom. Oly ember Lonaÿ István uram, megfelel akárkinek. Ha gyűlésben articulusban irták, ki még pozsoni gyűlésben is történhetett, afféle véletlen irás ő felségek kedvek ellen is. De abban ám legyen a kegyelmed jó itileti. Miképen aggság, bénaság hallomásom — az kegyelmetek irása szerént — mindenképpen az úristen kezében vagyok. Ha mi több fogyatkozást talál kegyelmed bennem, hagyunk az úristenre is benne. Lassan lassan uram egymás után mind kiballagunk ez árnyék világból. Omnis potestas a deo.

Ide való állapatunkról jónál egyebet nem irhatok; tegnapi napon érkeztek csauzok az vezér levelével, ki szive szerént kévánná tőlünk érteni, ő felsége császár urunk követi mikorban indulnának; értvén, vélek közlenők.

Ez elmúlt napokban Illieshazy uram levele érkezett vala hozzám látóúl, kiben az ő kegyelme irása: teljességgel véghez ment volna a frigy dolga. Kegyelmed is izente vala Zuhaÿ Gáspár uram által.

Az budai Alÿ passa is ir egy levelet Budáról, mely levelet Sennieÿ Pancracz uram után küldöttem, ő felségének herczeg urunknak bemutatni; mely budai passa levele ugyan ő felsége Matthias herczeg neve alatt vagyon, mely csauzokat itt nem tartóztatván, tegnap jöttenek, ma válaszok lett, Váradról hozák; a pozsoni gyűlést ő felsége elhalasztotta volna, ha lehetséges adja értésünkre kegyelmed. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egésségben. Datum Albae Juliae die 15. mensis Augusti, anno domini 1607.

Spectabilis ac magn. Dom^nis^ V^rae^

servitor et compater
Sigismundus Rakoczy m. p.

Külczím: Spect. ac magn. domino Sigismundo Forgachÿ de Gymes etc.

(Ered. a bécsi áll. lev. Hung.)

LXXVI.

1607. aug. 17.

Rákóczy Zs. Forgách Zsigmondnak: Huszt és Kővár ügyében ír.

Spectabilis etc. Adjon az úristen kegyelmednek minden jót, jó egésséget etc.

Az kegyelmed mostani levelét is megértettem; az elmúlt napokban jelentettem vala irásom által, ha mi véletlen dolog találkoznék kegyelmed eleiben, ne mindjárt dorgáljon bennünket; először illendő barátunk avagy bizonyos levél által megértekezvén, a szerént igazabb lehetne az itilet. Az huzti kapitánynak a mit én irtam, azt én irtam; nem újságot is irtam. Pesti Nagy Albert Zamosvÿuárát el kezdte vala idegeniteni, ugyan csak fegyverrel, tűzzel győzém meg, kazal szénákat a kapu előtt meggyújtván, azon várnak molnát, noha kárunkkal is lőtt, vitézim meggyújtották, barmát is az sarampóból elhajtván, igazságomat látván, úgy érém jó végét a dolognak.

Az huszti kapitány tudja mire esküdt meg, az ura Bálint uram erős hütlevele vagyon itt az országnál; meg kellene hütit, jó hírét-nevét őrizni urának, az más ember búzájának hadna békét. Ez országnak sok végháza vagyon, most is egynehány végekből úntatnak vitézek fizetésekért. Erdély az ország ő magában igen romlott, puszta, adót keveset adhat; az jó üdőben is a huszti aknáról segítették az fejérvári tárházat, tudja Jósa deák uram. Bochikaÿ Miklós Huztot el nem adhatta; ha mivel Bochikaÿ uram hatta, elégedném azzal. Módom sem volt az panaszolkodásban; holott még csak a Remete-Zegh is el nem igazodhatott, az pozsoni gyűlést meg nem várván, kire énnekem semmi gondom nem volna. Én tobzódással, boritallal, uram, üdőmet sem múlathatom; a mint az mindenható úristen hozta, az alkalmatosság. Avagy kegyelmed parancsolja meg Homonnaÿ uramnak, az aknáknak két részének hagyjon békét, az harmad részét vegye jó néven ő kegyelme; azonképen az többiben is az régi jó szokás szerént, legyen meg az ország jövedelme is.

Az szép csendességet hozza elő kegyelmed, kinek ezelőtt is bontója nem voltam; a kik okot adtanak, itilje az úristen·

Az én részemről csak heában szaporitjuk uram irásunkat, ha bölcsebben gondolkodnék, holott én nem voltam vérszomjúhozó.

Török császárnak kedvét is jelenti kegyelmed Homonnay uramhoz, kit én nem irigylek. Ez minap is alkalmas szolgáját Szolnokban, kezét lábát megkötözvén Kerbes Boldizsárnak, az Tiszában vetették. Jóllehet a gezteli vitézek Szolnok-Heves között törököket is vágtak le érette, de ez mind csak heában való irás.

Hogy te kegyelmed Homonnaÿ uramat, török császár kedvével biztatja, engemet mintha ijesztene. Én az úristennel az felséges római császár urunk ő felségével, atyafiaival bátoritom magamat; azoknak is szolgálok, mig az úristen életemet adja, az én kicsiny állapatom szerént.

Bizodalmas komám uram, hogy kegyelmed irásában ad okot: Homonnaÿ uram vérontásra igyekezett volna, ki tudja szerencse mit hozott volna? hogy eddig mindent értem szenvedett volna is kegyelmed irása szerént, ámbár úgy lött volna, ő kegyelmének valami tekinteti lött volna én reám is. Az úristentől várt volna. De hogy kegyelmednek ez is legyen hirével: Báthori Gábor uramtól érkezvén Bethlen Gábor uram, Huzt, Keővárral kénálván Báthory uramat Homonnaÿ uram, ellenünk felkelne. Igy értse kegyelmed ezt. De hogy többet higyjünk az úristennek a gondolatnál Báthory uram a mint kezdte magát viselni, egyebektől a mint halljuk: noha Huzt, Keővár nincsen kezében, a többi ki tudja kié leszen a két hatalmas fejedelem között?

Hogy Huzt-, Keővárról parancsolat vagyon kegyelmednél, ki felől nem gondolkodtam, hogy várat szálljak, holott én nem sánczban való ember vagyok, de a mig az úristen ebben az állapatban tart, *kabola módra nem röhöghetek;* azonközben császár ő felségének jó akaratja, akkor váljék el a többi.

Az ország gyűlése nem az sóaknáról vagyon, te kegyelmednek csak eleiben sem kellene efféléket venni; kiváltképen ő felségénél császár urunknál bizonyos főemberünk vagyon. Császár ő felsége azt tudja, Erdélyt hozzátartozóival szépen birom. Szépen is birnók az ő felsége jó akaratjáig, ha kegyelmed különb-különb irásokkal nem bántana bennünket.

Jól eszében is vötte kegyelmed maga irását, Huzt várának, jövedelmének elvételére, sőt az mely levelet irtam a huzti kapitánnak, jó komám uram? Ez a kegyelmed irása kit először meg kellett volna czirkáltatni, avagy megtudni, hogy én Huztot csak egy pénz jövedelmében nem bántottam meg, ez bekötött irásból is igyről-igyre megitílhetik jó lelkiismeretű emberek.

Mostanában is ember érkezett a vármegyétől panaszolkodván; az kamora-ispán is jüve Huztból, fenyegetik. Jósa deák levele is érkezvén, megoltalmazza tehetsége szerént az városok adaját, urának be is adta. Kinek az úristen végét adja; kegyelmed felettébb ne büntetné, az minap is tolvajoknak ira bennünket, holott azok nem vagyunk. [1]) Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Juliae die 17. mensis Augusti, anno 1607.

Spect. ac magn. Dom. Vestrae

servitor et compater
Sigismundus Rakoczy m. p.

Külczím: Spect. ac magn. domino Sigismundo Forgachy de Gymes.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung.)

LXXVII.

1607. aug. 27.

Rákóczy Zs. Forgács Zsigmondnak a Homonnai-féle fondorlatokról.

Spectabilis *etc.* Áldja meg az úristen kegyelmedet kivánsága szerént való sok jókkal, *etc.*

---

[1]) *Oldaljegyzet Forgács kezével:* Non est verum; more tamen praedonico ipsius servitores res agae Leca ademerunt.

A levél, melyre hivatkozik *1607. júl. 25. Veresmart* kelt, s irta Pogány Péter máramarosi alisp. Rákóczy Zs-nak. Ebben írja a többi között, hogy rendelete szerint eljárt a contributio behajtásában, de mert a városokon is bekérte az adót, mind huszti kapitánytól mind Homonnaytól nagy a harag reá és mind »pártos áruló« névvel illetik. Fél hogy ebből nagy kárvallása lesz. Kéri, hogy gondoskodnék valami jó módról, s egyszersmind rendelne valami fizetést neki, mert jószágából nem győzi az posták tartását.

Bizodalmas komám uram Imreffy uram levelét hozván, kiben írja, kegyelmeddel szemben lött volna. Az régi komaságra kegyelmed reá emlékezvén, tiszti kivűl ártani nem akarna sem ügyekeznék, kit szeretettel hallok. De bizodalmas uram, tiszti szerént is nem tudom hogy véthetne kegyelmed énnekem, holott semmi okot nem adtam, nem is adhatok, mert én is szolgatárs vagyok.

Bányán lőn disputálásunk, azon sem kellett volna egy kevés ideig; a mint kegyelmed mindeneket az gyűlésre halasztván, annak is csak arra kellett volna haladni. Erdély nagyobbat is foglal be, ki az is miben maradjon, én nem tudom; ugyan csak abban kell vala uram hadnunk Bányát egy kevés ideig. Nám Kassa tövében vagyon Jázó, Nÿtra is Posonnak, tiz falut hattak Rhédainak mig el nem igazodik; mind jól vagyon uram a többi, csak szintén Bányával igen megháboritá kegyelmed az országot; mégis az végbeli vitézeket táplálhattuk volna; az magyar nemzet is kegyelmedtől jó néven vötte volna, a mint császár ő felségéhez is vagyon követe az országnak.

Ezt az úristen igy akarta volt, igen jól lött uram, hogy én rekedjek ide be egy kevés ideig, mert bezzeg ilyen könynyen nem hattuk volna Zathmárt, Bányát, a többit is. Még mostan is Homonnay uram a töröktől vár; bizony csak gazúl lött volna, avagy a magyaroknak javokra, avagy ennél is nagyobb romlásokra; a minthogy az gyűlésre is kevés úr megyen, bizony én ott künn löttem volna, elmentem volna, az úristen mindeneknek látója, tudója.

Az én régi jó uram Thurzó György uram tanácsot is ad volt; a mint hallom, jószágocskámat foglalják, nem gondolkodván ő kegyelme az örök életről, üdvességről, arról is az nyers fának jut benne, annál inkább az asszúnak. Nem vétettem én az római császár ő felsége ellen arra valót, se az magyarok ellen; ártatlan szenvedem én ez mostani itt való állapotomat is magam részéről, holott semmi nem lehet az mennyei felséges úristen nélkül. Azonközben az úristen mind egyiknek mind másiknak jó végét is adja. Ez világi szerencsémet csak úgy tartom, mint az vizen való buborékot; a mit szomjuhozom, kévánok az én istenemtől, arról gondolkodom is uram többet, úgy mint gyarló szegény ember.

De bizonyára emberi mód szerént immár az magyaroknak meg kellene magokat ismerniek, kiki szállana magában, ismerné meg magát, térnénk uram az úristenhez, követnők az igazságot; mert ha mind abba mennek elé, az kiket értegetek, majd minden nemzeteknél utálatosbak kezdünk lenni.

Illiesházÿ uram is budai Alÿ passával igen tartja barátságát, meghallja kegyelmed rövid nap talám, ő kegyelmének sem leszen szintén javára; a többit kegyelmed jobban értheti minálunknál. Homonnaÿ uram új szívet vevén az kegyelmed minekünk irt leveléből, melyet az ő kegyelme szolgája ide hozván, pecsétit fölvonván, fenyegetőképen ejti kegyelmed irását. Huztban, Keővárban megoltalmazza. Töröknek is hogy nagy szerelme volna hozzá, kire uram énnekem sem szükség immár megfelelnem. Térjünk az isteni hatalomra. Nem a futóké, sem a keresőké, az jóakaró úristené. Az úristentől várván ő kegyelme. Császár urunk ő felsége hirével, inkább javallottam volna, a töröknek jó kedvénél.

Homonnay urammal, uram, nekem nincsem semmi számvetésem, erővel ő kegyelmére nem köthetem magamat. Csak azon kérem kegyelmedet, császár ő felsége méltóságát vegye kegyelmed szemei eleiben; mert én úgy tudom, császárnak ő felségének gondja vagyon Erdélyre, hagyjuk az ő fölsége bölcs itéletire. Az én részemről az erdélyi vajdaságért csak egy tyúknak sem leszen halála. Rácz György is Dévát megkérte ő felségétől. Niáry urammal valamint osztoznak rajta. Az úristen hozná Sennieÿ Pancracz uramat; a mint ifjuságomtól fogva nem osztoztam senki urasága-, se tiszti- se kapitányságával, most annál inkább, kinek a féllába koporsóba.

Bizodalmas komám uram, nyugodjék meg kegyelmed azon, hogy én császár ő felségének szintén olyan igaz hív szolgája, mind szintén zenderei, egri kapitányságomban jámborúl szolgáltam ő felségét.

Bochikay Miklós uramon nem szükség uram minekünk megháborodnunk, holott nagy kárunkra volt mind kettőnknek az ő kegyelme urasága. Bochikaÿ István uramnak nem vöttem semmi grátiáját, de én vagyok százezer forint kárban szolgástól, jobbágyostól, ki nem kémél vala bennünket. Ha élt volna

Bochikaÿ, sajátunkat is el akarta venni, Sombort, Zerenchiet. Azt is megértette kegyelmed, országúl nem szerették Bochikay uramat; kiknek jószágokat vötte el ok nélkűl, kiket vasaztatott, öletni is akart ártatlanúl bennek. Egy Bochikay Miklósért illetlen volna uram, ennyi sok jámbort, egy országot megvetni.

Az úristen jól tudja, az emberek is, Zathmárral engemet kinált, de én tudtam magam is, császáré vagyok. Hogy Homonnay uramnak is nem szolgála az erdélyi vajdaság; én izentem, én irtam meg, hogy meg nem tarthatja semmiképen ő felségétől, megadja. Azért uram nem kellene én reám senkinek boszankodni, sőt jó néven kellene venni.

Az is ártalmas ha úgy vagyon, mégis Homonnay uram az törököt izgatná; vagyon olyan hír, kit én noha nem hihetek, de a hír megvagyon; magyar módra hordják a debreczeniek a török követeket; kegyelmed tisztiben vigyázása lehet kegyelmednek. Én semmit nem tartok Homonnay uramtól; az úristen azon, a ki régen volt, Jónást a hal gyomrában is megtartotta, az úristen ótalmában vagyok. Csak szintén az ő felsége császár urunk akaratjára nézek, az én tehetségem szerént, kivánságom szerént szárnyon mennék helyemre.

Végezetre kegyelmed, bizodalmas komám uram, ennyi irásomnak megbocsásson; messze vagyunk egymástól, ez levelem által ugyan meg akartam gyónni. A mire az úristen ő szent felsége erőt ad, kegyelmed parancsoljon. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Juliae die 27. Augusti, anno domini 1607.

Spect. ac magn. dom. vestrae

servitor et compater

Sigismundus Rákoczy m. p.

Külczím: Spect. ac magn. domino Sigismundo Forgachy de Gymes *etc.*

(Eredetije a bécsi cs. k. ltban. Acta Hung.)

Jegyzet: E levelet 1607. szept 11. Kassáról Forgács Zsigmond Stralendorf Lipót cs. vicecancellárhoz megküldi s ekkép ir róla: Obsignatis iam prioribus literis, afferuntur mihi inclusae a domino Sigismundo Rakoczy, quas ideo illustr. ac magn. Dni Vrae in specie transmitto, ut ex ijs tam Transylvaniae statum, quam etiam mentem domini Rakoczy cognoscat. Qui cum gratiae suae Mtis caes. ac regiae

sese subijcere velit, non esset abs re, si forte eum vel mori vel provincia excedere contingeret, ut dom. Gabriel Bathory eidem surrogaretur. Praeter hunc enim qui gubernationi isti magis idoneus esset, video neminem. Is libenter reciperetur cum et bona satis praestantia in Transilvania habeat, multumque et viribus et authoritate polleat. A factione rebellium Polonorum immunis est certo, quin absoluto illos responso nolle se seditiosis commisceri dimisit.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung. Comit.)

LXXVIII.

1607. aug. 27.

Meghívó a szept. 21-iki országgyűlésre.

Sigismundus Rakoczÿ dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti fideles nobis sijncere dilecti salutem cum favore. Az mindenható úristen csendességet adván az országban minden felől, minthogy ez elmúlt kolosvári gyűlésünkben az sok fogyatkozás sulság *(súlyság)* miatt kegyelmetek semmi contributióra nem mehete, halasztván alkalmasb üdőre. Az mint eleitől fogván szent Mihály napban meg kellett lenni az rövid gyűlésnek, még mikor a végházak türhető állapatban lévén, az önmagok jövedelmekből fizethettek benne lévő lovas, gyalog vitézeknek. De az mint mostan minden tartományok elpusztultak, semmiképpen az ország segítsége nélkül az végházakat el nem tarthatjuk, holott mostan is lippai, jenei vicekapitányok, hadnagyok, több egy néhány kastélybeli vitézekkel egyetemben jelen vadnak, szorgalmaztatván bennünk fizetésükért. Azonközben az két hatalmas császártúl is követink megérkezvén, értse kegyelmetek az két hatalmas császárnak az országhoz, mindnyájunkhoz való jó akaratját. Mindezekért az tanácsurak jó tetszéséből az előbbeni jó szokást követvén szükségképpen rendeltünk Enyedre ez jövendő szent Máthé napjára, azaz szeptember 21. napjára egy rövid országos gyűlést. Kegyelmeteket azért szeretettel intjük, hadgyuk is, az megirt helyre és napra az régi mód szerint minden okvetetlen bizonyos atyjokfiait oly teljes tanusággal bocsássa, hogy mind az fölűl megirt szükségekre való contributió felől, mind pedig az két hatalmas császár közt, ha mi oly dolog jőne előnkben, ki minket is országúl illetne, arról is kegyelmetek

közönséges értelemből végezhessen minden jót, secus sub poena constitutionem *(igy)* non facturi. Datum Albae Juliae die 27 Augusti anno 1607.

Sigismundus Rakocÿ m. p.

Stephanus Kassaÿ m. p.

Kivülről: Prudentibus et circumspectis judici primario, coeterisque juratis civibus oppidi nostri Deés etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije Deés város lt. 296. sz. alatt.)

LXXIX.

1607. szept. 21—25.

Az enyedi országgyűlésen hozott törvények.

Nos Sigismundus Rakoczy dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod fideles nostri domini proceres magnates et nobiles ceterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transylvaniae, in partiali ipsorum conventu per nos ad festum beati Matthej evangeliste hoc est ad diem vigesimum primum currentis mensis Septembris, anni praesentis millesimi sexcentesimi septimi indicto, in oppido nostro Enied, ad mandatum nostrum congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infra scriptos articulos communibus ipsorum votis et suffragiis, generalique consensu conclusos, supplicantes nobis humillime ut universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali benigne acceptare, approbare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per omnes alios observari facere, quorum interest, dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum et nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, in partiali eorum conventu, ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rakoczÿ, dei gratia principe Transsylvaniae partium regni

Hungariae domino et Siculorum comite eis ad estum beati Matthej evangelistae, id est ad fdiem vigesimum primum currentis mensis 7-bris, anno domini millesimo sexcentesimo septimo, in oppido Enied indicto conclusi.

(1) Noha nem tagadhatjuk kegyelmes urunk szegény kösséginknek fogyatkozott állapatját, de látván az közönséges szükségnek nagy voltát, és nagyságodnak külömb-külömbféle költségét, nem kimélhetjük meg az nyomorodott szegény kösségünket, hanem erejek felett is contribuálnunk kell.

Igérünk azért nagyságodnak nemességül minden nyilas háztúl huszonnyolcz-nyolcz pénzt, fél nyilastúl tizennégy-négy pénzt, selyértől hét-hét pénzt.

Az szász uraim ezen tereh viselésre igírik magokat. Az magyarországi uraink s atyánkfiai azonképpen contribuálnak. Az mezővárosok és székelségen való szabad városok is, Marosvásárhelylyel egyetemben, és ravatlan helyek azonképpen mint az nemesség adják adójokat, melyet ad festum beati Martini episcopi proxime venturum nagyságodnak fogyatkozás nélkűl bészolgáltatni igírik; de úgy, hogy az puszta helyek felől, és mostan épülendő faluk, váradi város felől az kolosvári gyülésben végeztetett articulus observáltassék.

Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, vegye kegyelmesen tőlünk; nekünk úgy tetszik, hogy nem teszen kevesebbet, mintha marha számra vetnők az adót, csak hogy szegény kösségünknek könnyebbnek ismerjük lenni.

(2) Az mi az követeknek való költséget nézi, minden nyilas háztúl minden rendek mind Erdélyben s mind Magyarországban, nemesség és szászság hat-hat pénzt, fél nyilas hármat, sellyér másfelet adnak, és azon nap az ispánok kezében szolgáltatják.

Melyet az vármegye ispáni annakutánna két hétre az perceptor Mindszenti uram kezében szolgáltassák Kolosvárra; ha penig valamely város vagy falu meg nem adná, az ispánok megdúlják, és ha valaki ennek megvételében az ispánokat turbálná, kétszáz forintot dúljanak rajtok mox et de facto. Mely perceptor az jövendő gyülésen hozza bé; akkor az extra ordinaria legatiónak költsége constálván, fizessék meg belőle.

Az székely uraim is ezen fizetésben az hat-hat pénzt capitatim exceptis inquilinis igírik megfizetni.

(3) Miérthogy Monostornak Tömös vármegyében lévőnek török kezében esése országunknak nyilván való romlására és veszedelmére lenne, sőt eddig is lehetett volna, ha Vajda István maga költségin népet tartván benne nem oltalmazta volna: végeztük azért, hogy ha Török István uram építni és reá gondot viselni nem akarna, tehát az jövendő gyűlésig maradjon Vajda István kezénél, bírja, építse, és ha Török István uram el nem akar tőle szakadni, akkor refundálja Vajda Istvánnak eddig való költségit és váltsa meg tőlle; ha meg nem akarja váltani, örökben maradjon Vajda Istvánnak.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium dominorum nostrorum procerum magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transylvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos universos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos, et accepta habentes, iisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta auttoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus ratificavimus et confirmavimus offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos in omnibus suis punctis clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cuiuscunque status et conditionis existant, observari faciemus. Imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido nostro Enied, die 25. Septembris anno domini millesimo sexcentesimo septimo.

(P. H.) Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az Erd. Múzeum-Egylet birtokában. *Jos. com. Kemény Codex authent. artic. diaet. Trans. II. köt.)*

LXXX.

1607. okt. 26.

Forgács és Dóczy, Rákóczy Zsigmondnak: a hajdúk támadásairól.

Illustrissime et magnifice domine compater et amice nobis observandissime, servitiorum *stb.*

Kivánunk istentűl nagyságodnak minden kivánta testi lelki jókat nagy bódogúl megadatni. Megadák nekünk az nagyságod levelét, kit nekünk 16. Octobris irt Fejérvárrúl; kibűl megértvén, hogy nagyságod Armbrustterrel ily jól cselekedett, azt mi nagyságodtúl felötte jó neven vettük. Az mi penig az sóakna dolgát illeti, mivel az erdélyi dolgok az jűvő országgyűlésére haladtanak, ugyanattúl várni méltó nagyságodnak.

Akaránk nagyságodnak ezt is értésére adnunk, Nagy András hajdu kapitán ez elmúlt napokban Budára ment volt, ott az hajduk képében hivséges szolgálatját ajánlván az passának, nagy jóakarattal látták és meg is ajándékozták s úgy bocsátták vissza. Onnand megérkezvén, mindjárt pösögni kezdtek az hajduk Debreczenben, az nagyságod birtoka alatt, és egynehányan az hajdu hadnagyok egyben ütették magokat és zászlót is emeltek. Nagyságodat azért ő felsége nevével intjük, az miénkkel szeretettel kérjük, ez minthogy az nagyságod birtokában vagyon, nagyságod gondolkodjék felőle, és vegye elejit üdején, mert félő, hogy valami nagy háború ne szökeljék ki belőle. — Mi igen irtunk itt az uraknak és vármegyéknek, hogy mi is érte legyünk, és ez tüzet jobban neki gerjedni és tovább terjedni ne engedjük. Nagyságodat azon kérjük, nagyságod is legyen abban foglalatos, és az közönséges jónak megmaradása mellett fogja úgy az dolgot, hogy efféle gonosz szándékú emberek hazánk romlására néző ügyökben elő ne mehessenek. Ha mit ért penig nagyságod is oda le efféle hírek felől, azoknak eleit vegye és részeltessen minket is hírekkel. Tartsa és éltesse isten nagyságodat sok esztendőig. Cassoviae 26. Oct. Anno 1607.

Illmae et Magcae D. Vrae

servitores, compater et amici adictissimi
Sigis. Forgács comes Nográdiensis.
And. Dóczy com. comit. Barsiensis.

A levél végénél Forgách Zs. jegyzete : Nagyságodnak minden dolgokról izentünk és irtunk az mi követeinktől. Jenőt, Lippát nem kell török kézben ejteni. Homonai Bálint uram most Thurzó György urammal tractál Váralján — valamit, ezután azt is megértjük ; hogy minden aprólék dolgot értnek Prágába, nagyságod ne csudálja ; an nescis longas regibus esse manus ? én miattam nagyságodnak kára nem következik.

Külczím : Illustr. et Magnifico domino Sigismundo Rakoczi, electo vajvodae Transilvaniae, sacr. caes. regiaeque Mattis consiliario et comiti comitatus Borsodiensis etc. domino compatri et amico nobis observandissimo.

(Eredetije az orsz. ltban.)

LXXXI.

1607. okt. 31.

Báthori Gábor a főuraknak : a hajdúk támadásairól.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii ac nobiles domini. Fratres et amici mihi observandissimi.

Servitiorum meorum addictissimam commendationem. Jó egésséges hosszu életet, sok jó szerencsékkel, kivánok istentől adatni kegyelmeteknek. Én is egyik országtagja és házája szerető ember lévén, kivántatik az tőlem, hogy ha mit házánknak romlására és kárára értek lenni, totis viribus kegyelmetekkel egyetemben mi is az országunk és hazánk háborgatóinak és romlására igyekezőinek ellenek álljunk, az olyanoknak eltitkolója se legyek. Tudom kegyelmeteknél is alkalmasént nyilván vagyon immár országunkban az hajduknak hazánk ellen való insurgálások, de minthogy bizonyosb lehessen kegyelmetek is benne, akarom én is certificálnom felőle kegyelmeteket. Az bizonyos, hogy feltámadtak, szándékokat penig valóságosan sem az ő felsége commissariusinak, sem penig az vármegyéknek nem jelentik. Immár ugyan felesen is vannak, micsoda indulattal és szándékokkal legyenek, ember nem tudhatja. Azt immár vöttük eszünkbe, hogy vagyon tutorok kitől rendeletek és biztatások vagyon, de akárki legyen, az nem hazájának jóvoltán igyekezik. Kegyelmeteket annakokáért mint jó akaró uraimat és atyámfiait szeretettel kérem, előtte viselvén kglmetek hazánknak ezelőtt való elmúlt esztendőkben nagy iszonyó romlását, hogy azt eltávoztathassuk az országban vigyázzon és legyen országúl készen, ha országunknak romlására

ismerjük valami indulatjokat, szándékokban őket elő ne bocsássuk, ellenek álljunk; nincsenek penig jó indulattal. Én is kglmetekkel minden országunk előmenetelére és hasznára való dolgokban egyetértek. Mint hazafia kglmetekkel egyetemben hazánknak igazán is akarok szolgálni. Tartsa meg isten sokáig jó egésségben kglmeteket. Datum ex arce nostra Ecsed, die ultima Octobris anno dni 1607.

Spect. mag. gen. ac egr. dom. vestrarum

servitor frater

Comes Gabriel Báthori

de Somlyó m. p.

P. S. Forgács uram is készen vagyon, Tokajhoz akar szállani, az vármegyék is mindenfelé gyűlekeznek, minthogy igen is parancsol nekik Forgács uram szünetlen. Én is készen vagyok, kglmetek penig meglátja, meg is mutatom azzal, hogy hazámszerető ember vagyok, ha kivántatik, s látom kegyelmetekre való gonosz szándékokat és indulatjokat, jószágom és életem fogyásáig kglmetek mellett leszek, valamiben kglmetek az én szolgálatomat kivánja, azzal mutatom meg hogy hazafia vagyok fejem fennállásáig kglmetektől szolgálatomat meg nem vonszom. Hogy penig Erdélyből hivatom szolgáimat kglmeteket kérem valami gonoszra ne magyarázza, mert ha kivántatik az mint ennek előtte is egynehányszor magamat ajánlottam kglmeteknek, velek egyetemben kglmetek mellett életemet elfogyatom.

Külczím: Spectabilibus, magnificis, generosis ac egregiis dominis baronibus magnatibus et nobilibus ceterisque statibus et ordinibus regni Transsilvaniae in generali dieta Claudiopoli congregatis etc. dominis fratribus et amicis mihi observandissimis.

(Eredetiről, a Mike Sándor gyüjteményéből.)

LXXXII.

1607. nov. 6.

Mogila, Petkinek: vajdává emeltetését tudatja.

Magnifice domine, amice nobis observande. Salutem *stb.* Ráduly vajda ő nagysága bocsátá mi hozzánk Havaselföldéből egy meghitt emberét levelekkel, melyben adja ő nagysága értésünkre, hogy ő nagyságához ment volna az hatalmas

császárnak egy csauszsza és hogy onnat által akarna menni Erdélybe az erdélyi fejedelemhez ő nagyságához levelekkel, mely levelébe az hatalmas császár írja neki, hogy az moldvai vajdaságot nekünk adta, és az erdélyi fejedelemnek ő nagyságának azonképpen megirta, afelett írja azt is ő nagyságának az erdélyi fejedelemnek az hatalmas császár, hogy nekünk adna elegedendő hadat segitségre, hogy ha kellenek ellenség ellen és megtalálnók ő nagyságát. De minthogy az mi secretáriusunkat Péter deákot azon dologból küldtük ő nagyságához, kegyelmedet is azon felette igen kérjük mint jó szomszédunkat és barátunkat, hogy legyen azon kegyelmed ő nagyságánál a fejedelemnél, hogy ő nagysága minél hamarább lehet küldjön minékünk segitségünkre elegedendő hadot az szél földre, valami az ő nga jó akaratja lészen hozzánk az küldésbe, írja meg nekünk kgylmed ezen emberünktől, hogy mihelyt másodszor küldünk ő ngnak s kgydnek levelünket, minden késedelem nélkül indulhassanak az mi segitségünkre ide be hozzánk, mert a mint bizonyosan végére mentünk, az mi nembarátink igen megerősitenek, és naponként gyül az erő hozzájok, de istennek segitsége mellettünk lévén, az hatalmas császár ereivel és az ő nga segitségével, ellene akarunk állani azoknak, kegyelmed pedig felőllök abban oly bizonyos legyen, hogy oly baráti és szomszédi akarunk lenni kegyelmednek hozzánk illendő dolgokban, hogy megnyugszik az kegyelmed jó lelki isméréte azokban. Isten éltesse sok jó esztendeiglen jó egésségben kegyelmedet. Datum in civitate nostra Jassiensi 6a die Novembris anno domini 1607.

Mgficae dnationis vestrae

amicus benevolus
Michael Mogila, princeps ac
perpetuus haeres Moldaviae

Külczím: Magnifico domino Joanni Petky stb.

(Eredetiről, gr. Mikó Imre által vett másolatról.)

LXXXIII.

1607. nov. 9.

Forgács és Dóczy Rákóczinak: a hajdú mozgalmakról.

Illme domine, compater et amice nobis observandissime. Servitiorum *stb.*

Az nagyságod levelét meghozák minekünk, melyet minden részében nagy böcsülettel megolvasván, örvendetes szivvel értettük keresztyéni isten szerint való bölcs irását és indulatját, kiért az isten is megáldja nagyságodat, és az mi kegyelmes koronás királyunk az római császár nagy kegyelmességgel veszi, az keresztyén országoknál is az nagyságod jó hire neve nagyra terjed. Az mi szegény hazánk is, ki az kevés békességgel ugyan megujoltak vala, most ismét látván az istentelen embereknek ilyen gonosz hazájok veszedelmére való igyekezeteket nagy szivek fájdalmával, im viritim mellettünk az istentől szakadt árulók ellen feltámadtak, és készek rajtok élni-halni, kik ez nagyságod levelét értvén, nagy bátorságot vettek, és készek életeket hazájok mellett elfogyatni, és a mikor szükség, ők is nagyságodnak segitségére menni. Hogy pediglen nagyságod nyilvábban megértse, mi igyekezetek az latroknak, az levelek másából megérti nagyságod, kit im kültünk, az melyet Homonnay uramnak irtanak, de Homonnay Bálint uram nemhogy emberek kévánságának, de sőt együtt minden hadával ellenek támad, az mint nagyságod az maga levele mássából megérti.

Ezt Nagy András az rosz áruló az budai passa practicájából inditotta Debreczenből az nagyságod birtokából, azért méltó, hogy nagyságod feleségestől, gyermekestől tüzre vettesse, Elleg János, Kovács István, Számy György, Sárközi Gergelylyel egyetembe; sőt nagyságod a szerencsi, debreczeni várasába megkeáltassa, hogy valakik Nagy András mellé az közönséges békességnek felbontásáért mentek, tisztessége vesztett árulók legyenek, valahon kikaphatja őket, szabad legyen ölni, vágni; mi is mindenütt megkeáltattuk; nagyságod is irjon mindjárást Rédey Ferencz uramnak, menjen hozzájok és hadja meg nekik, hogyha el nem oszolnak feleségeket, gyermekeket levágatja Debreczenbe.

Ha látják, hogy sohult nem szenyvedik, eloszolnak, de ebben nem az ő ártalmokat viseljük ugy előttünk, mert semmit nem mivelhetnek az árulók, csak heába költetnek az szegény országgal, hanem azt, hogy az egész keresztyén ezen felindúl az magyar nemzet ellen, és ez latrok miatt országúl gyaláztatnak az keresztyén fejedelmek előtt. Mi noha éjjel nappal irtunk, irunk, hogy nem az urak és vármegyék akaratjából vagyon, hanem az budai bassa practicájából és készek az urak és vármegyék ő felsége mellett feltámadni, életeket letenni, de tudja nagyságod, quot capita, tot sensus. Ezzel az budai passa felbontja a komáromi végezést, meglátja, ha használ vele, jókor kezte, talántán az isten ez által akarja az pogány nemzetet országunkból kiverni. Ezt mentél hamarébb leszállitsák uram, nagyságod is hadja meg az váradi kapitánnak, az debreczeni birónak mindjárást ezer embert adjanak; az Tiszán túl való vármegyék Báthory urammal együtt reájok mennek, és idején oltsák el az tüzet, mert ha az keresztyén országok is hadakat felkészitik, nehéz aztán leszállitani. Az istenért fogjon nagyságod onnan serio az dolgot, irjon maga is az árulóknak, ne veszeszszük ez latrok miatt el édes hazánkat, maradjon meg az szép békesség közöttünk. Im az ország gyülése is elbomlik miattok, kinek szent András napján kellett volna meglenni. Most vagyon ideje, hogy nagyságod is megmutassa hazájához való jó akaratját. Azoknak az latroknak nincsen mit veszteni. Mi semmiben semmit hátra nem hagyunk, készek vagyunk vérünk hullásával hazánknak szolgálni. Istennek hála ez latrok ellen egyessek is vagyunk minnyájan; az oda fel való vármegyék mind feltámadtak, mennyi költség és kár csak ez is az országoknak, nagyságod megitilheti. Éltesse isten nagyságodat nagy jó egészségben. Datum Cassoviae die 9. Novembris anno 1607.

Illmae dominationis vestrae

servitores compater et amicus
addictissimi
Sigismundus Forgács comes Nográd.
And. Dóczy comes comitatus Barsiensis.

Oldalt írva: P. S. Az vezér budai passa is mit irjon, im annak is mását küldöttük nagyságodnak.

Külczím : Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczi, electo vajvodae stb.

(*Eredetije :* az orsz. levéltárban.)

LXXXIV.

1607. okt.

Rákóczi válasza Bornemissza és Kellemesi biztosoknak a vele közlött feltételekre.

A mi illeti in genere az legationak meritumát, nyilván megtetszik, hogy Erdélyországnak mind három nemzetihez bocsátták az követeket és annak minden rendeihez; itt penig mostan sem generalis sem partialis congregatio nincsen, hanem vannak csak az nemesség közül egynehányan, kiknek t. i. juxta formam brevioris processus valami pörök volt és vagyon perelget; ő ngoknak és ő kglmeknek az felsőmagyarországi urainknak atyánkfiainak ilyen nagy és derék dologban és kérdésekben ilyen hirtelen az két nemzetnek hire nélkül semmi uton derék választ nem tehetünk. Holott ezek az dolgok mind közönségesképen mind in particulari melyet az követek ő kglmek proponálnak teljességgel in generali congregatione omnium ordinum trium nationum Tranniae concludáltattak és determináltattak; ő ngok és ő kglmek az dilatiot nehézkedvén ne vegyék, kérjük ő ngokat és ő kglmeket. Ez alatt penig mi felőlünk úgy gondolkodjanak mint igaz magyarok s ő ngoknak s ő kglmeknek jó akaró szolgái és atyjok fiai felől.

Az mi az jus prohibitumot és annak vagy felszabaditását vagy ad tempus dilatióját illeti, miért legyenek ő ngok és ő kglmek a felől ilyen szorgalmatosak okát nem látjuk, holott ő ngok és ő kglmek sem pro sem contra nem interessatusok, sőt sem kárát sem hasznát nem veszik, és intra fines Transilvanicos vagyon annak mind vigora mind vigora *(így)* melyet ő nga a mi kglmes urunk fejedelmünk pro tempore cum iis quorum interest, ugy dirigál, hogy sem inconvenienter sem az házának kárával ne legyen.

A hol ő n. kglmek instálnak Bocskay Miklós urunknak atyánkfiának legált jószág felől, abban is urunk ő nga nemcsak semmit nem cselekedett bizonyos okok nélkül, de még

privata authoritate sem mivelt semmit sine regni consensu et assensu, melyről ő kglmének ilyen szépen irt mind az ország partialis gyűlésében Enyedről, mind urunk ő nga privatim, mely irásokkal ugy tetszik contentus lehetett volna Bocskay Miklós urunk atyánkfia is, holott azon jószágot úgy mint Vécset ennek előtte is birták magyarországi urak, de cum obsequio et obligatione ad principem Transilvaniensem. Most is úgy kell lenni, mert az ország nem hiszszük, hogy az régi rendtartást valami novumért megváltoztathassa. Miben láttassunk penig az bécsi végezésben impingálni nem látjuk, de erről is generalis gyűlés és ország hire nélkül nem tehetünk választ.

Az mi nézi az Perneszy Gábor mellett való törekedését ő n. és ő kglmeknek, miért, hogy a mint szokott lenni aféle casusokba, mindenek servandis de jure observatis condemnáltatott in publica et generali congregatione. Mostan arra semmi aditusunk nem lehet az három nemzetnek consensusa nélkül. A mint penig értjük az mi kglms urunk fejedelmünk, pro principali sua authoritate nám személyének is megkegyelmezett, úgy viselheti ő kglme magát mind hazájához mind kglms urunkhoz, hogy cum tempore a többi is adjicientur ei.

Az nagybányai dolog penig miben álljon, azt jól tudhatja ngtok és tű kglmetek, hogy fere ab hominum memoria ide birattatott Erdélyhöz, miért akarja ngtok tű kglmetek mostan elszakasztani, nem látjuk micsoda szeretetből és hozzánk való jó akaratból kevánhatja n. és tű kglmetek. De minthogy erről és egyebekről solennis ligatusunk vagyon császár ő flgéhez, onnét kell várnunk ő flge mint resolválja magát. Holott most is Kővár és Huszt oda vagyon mitőlünk privatusoknál.

Az mi az pozsoni gyűlésre való küldést nézi, arról is mert hogy Sennyei Pongrácz uramnak főligatusunknak instructiója vagyon, quantum'et quousque kellessék procedálni, mikor isten azt az időt elhozza, hisszük annak gondját viselni. Minékünk minden igyekezetünk mint jó fiuknak ebben lehet, hogy az mi eleinktől és atyáinktól maradott jó módot, melylyel az hazát békességben és nagy boldogúl birták most is kövessük, és a mennyire isten és az idő engedi az ő rendekhez szabjuk magunkat.

Kelet 1607.

Kivülről: Bocskai István halála után Magyar és Erdélyország között lött discursusoknak minutája.

(Eredetiről, melyen Rákóczy Zsigmond két helyt igazitott, az utolsó kikezdést pedig kihuzta; t. Mike Sándor úr gyüjtem.)

LXXXV.

1607. nov. 10.

Tudósitás a török ügyekről.

Értésünkre vagyon, hogy az török barátságától nem örömest szakadnának el az magyarok, tartván attúl, hogy ő felsége bosszút állana az magyarokon. Ez mai napon Kellemessy Mihály, Bornemisza Miklós urammal valának itt nálam Kolosváratt, Lónay István uram is; igen disputáltam s eleikben adtam, királyunknak, fejedelmünknek ő felségének hitelt adjanak az keresztyén országok, kik az békességben foglaltattanak, azoknak kezességeken megmaradjanak. Ő felségéhez, mint fejedelmünkhöz ragaszkodjunk; ha ő felsége hadakozni akar az törökkel, az ő felsége szabadságában álljon; az fizetésre az magyar mindenfelé elmegyen; az kinek nincsen kedve, urnak, nemesnek, üljön veszteg, az törökhöz semmiképen ne ragaszkodjanak; ugyan az istenért kértem őket, az török nékül is az ő felsége kegyelmességét elvehetik, hitelt adhatnak ő felségének az bécsi végezés szerint. Az török barátságát ne számláljuk, csak térjünk arra; nyavalyásúl vagyon az töröknek dolga s állapatja; valahová hadát bocsátja az tengeren túl, minden helyeken verik; az mi tatár hada volt is, azokat az czÿlaliak *(a latin fordításban: chillalienses)* mind levágták; az Kazul pasa birodalmában török az mit birt, mind visszavette, megszabaditotta, az áros törököt is *(t. i. a kereskedőket)* most űzik-kergetik által az tengeren, úgy annyira, hogy ártalomra való török semmi nincsen, bizonyos emberek hozzák, hogy önnön magok közt is meghasonlottanak, kik teljességgel ugyan veszedelmekre jutottanak; az jancsárok az zpaoglanokkal igen megvíttak az vezér táborában, bizonynyal beszéllik görög emberek az jancsárokban nyolcz ezer veszett volna, az zpaoglanokban tizenkétezer; életekre kötik magokat, hogy úgy vagyon; veszedelemnek fiai volnának, ha az keresztyén fejedelmek egyesek

volnának az alattok valókkal egyetemben. Adna az úristen az magyaroknak oly észt, oly elmét, lennének egyesek fejedelmünkhöz: az felséges fejedelem most juthatna az győzedelmes névhöz. Claudiopoli, 10. Novembris, anno 1607.

(*Aláirás és czímzet nélkül.* Egykorú másolat, latin fordításával egyetemben a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXXVI.

1607. nov. 12.

A hajdúk zavargása ügyében kelt jelentések.

a)

Illustris ac magnifice domine, compater et amice nobis observandissime servitiorum *stb.*

Az hajdúság mint gyülekezék, és az törökkel tatárral egyet értvén minemű nagy veszedelmes és hazánknak ártalmas dolgokban igyekezzék, hisszük hogy nagyságodnak tudására vagyon, kik ha előmehetnek, dolgokban nemcsak ez a föld, és azzal együtt szép hazánk és minden szabadságunk vész el, hanem Erdély országa is bizonyosan megromol. Illik azért, hogy ilyen közönséges veszedelemnek idején ez két ország együtt értvén, egymásnak segitséggel legyen, és az rájok következendő veszedelmet rúlok mindenképpen elfordítsák.

Mivelhogy penig nagyságod nekünk irott bizonyos levelében arra dicsiretesen ajánlja magát, hogy hallván és értvén ez hajdúságnak gonosz szándékjokat, kész Erdélybűl, az két Oláhország segitségét is melléje vévén, ellenek megsegíteni. Mely nagyságod jó maga ajánlását ő felsége az mi kegyelmes urunk jó neven veszi, ez szegény ország penig, velünk egyetembe megszolgálja nagyságodnak.

Annakokáért bocsáttuk nagyságodhoz Baranyai Miklós uramat, ki által bővségesen izentünk nagyságodnak, kérjük nagyságodat szeretettel, ez közönséges országunknak ilyen nagy szükségébe mutassa meg hazájához való szeretetit, vegye fel az erdélyi hazájok szerető atyánkfiait az két Oláhország segitségével együtt, és hova hamarabb ott dolgát jó állapottal hagyván, jőjjen ki ez szegény földnek segitségére. Előszer is Debreczen felé, az hajduságot hajtsa meg, avagy oszlassa el,

onnand az hová az szükség kévánja, hazánknak oltalmára oda siessen. Im mi is az ide való urakkal, és vármegyékkel, kik mindnyájan szeretettel ajánlják magokat, és velünk egyetemben készek hazájok mellett mindent cselöködni, kiszállunk és az hajdúság ellen ez földet mindet mindenképpen oltalmazni igyekezzük. Hisszük azért, hogy nagyságod is meg nem vonja magát, hanem az közönséges hazánk szükségébe segitségével jelen leszen, ki jövendőben is nagyságodnak és az nagyságod maradékainak mindenek előtt dicséretes és hasznos leszen. Tartsa meg isten nagyságodat jó egészségben sok esztendeig-len. Datum Cassoviae die 12. Novembris anno 1607.

Illustris ac mag. dominationis vestrae
compater et servitores paratissimi
Sigismundus Forgács comes Neogradiensis.
Andreas Dóczy comes comitatus Barsiensis.

Külczím : Illustri ac mag. domino Sigismundo Rákóczy, electo vajvodae Transilvaniae, et Siculorum comiti etc. Dno compatri et amico nobis obseruando.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

b)

Illustrissime domine et compater mihi observandissime servitiorum stb. Isten sok jókkal stb.

Az mai nap érkezék meg Kellemessi uram onnan nagyságod felől, kit hogy nagyságod az nemes országgal egyetemben jó válaszszal bocsátott hozzánk, megszolgáljuk nagyságodnak. Most ujabban erről kelleték nagyságodat megtalálnom ez szegény országnak csendes, békességes állapotját, valami istentől elszakadt nyughatatlan elméjü ember felháborítá, ki az prédára szomjuhozó hajdukat fel is lázasztá úgy annyira, hogy ha idején elejét nem vesszük, és ellene nem állunk nagyságod is onnan, mi is innen, utolsó veszedelme következhetik az szegény országnak, kitől isten óltalmazzon; némely embert annyira viszi az boszuság, és oly igen furdalja az conscientia, hogy ő nem gondol vele, ha az egész ország fenékkel fordúl is fel, csak ő állhassa boszuját azokon, az kikre mérge vagyon. Ugyanazon ember irigyli vala az nagyságod előmenetelit is, kiórt rá is izont vala nagyságod, hogy azért oly egy emberért

az egész országnak hite és confoederatiója az szomszéd országokkal felbontassék és meghamisíttassék, és ő érette az egész keresztyénséget ellenségül magára vonja ez szegény ország. Isten ellen való dolog és nem méltó vele consentiálni, sőt kitörültessék az élőknek könyvéből inkább, hogysem mint egy nemes ország hitiben megfogyatkozzék, és sok keresztyén vérhullás, özvegyeknek, árváknak, minden rendeknek gyalázatos veszedelme következzék. Azért bizodalmas jó akaró komám uram kérem nagyságodat, hogy nagyságod most mutassa meg hazájához való igaz szeretetit, és ő felségekhez hűségét, és küldjön mentől hamarabb Váradra négy vagy öt ezer embert jó ajánlása szerént, hogy mehint érkeznek, Szathmár, Bereg, Ugocsa, Szabolcs vármegyével egyetemben, ez király választó istentelen embereket megbüntethessük, és leszállithassuk. Mert bizonyosan végire mentünk, hogy most Döbröczönben az szolnoki béket az budai bassa oda küldvén, és Nagy Andrást az több kapitányokkal oda hivatván, sok tanácskozás után elvégezték, Homonnai uramot királylyá válaszszák, mehint által jűnek az Tiszán. Kinek noha nem consentiál Homonnai uram, az mint irásából meglátja nagyságod, mindazonáltal ezek mind eljárnának dolgokban, és azt szörzenék, hogy az természet szerént való urunk, királyunk az ő szent koronája méltóságának oltalmazásaért kénszerittetik támasztani, és az egész imperiumbeli fejedelmek, szomszéd országok látván ez nagy méltatlanságot, és az hajduknak gonosz igyekezeteket, hozzá segítik ő felségét. Hogy azért ez sok veszedelmes dolgokat eltávoztathassuk, most kévántatik, és azzal bizonyitjuk meg mind ő felsége előtt s mind az egész keresztyénség előtt, hogy az országnak fő takjai *(igy)* urak és vármegyék az hittel erősittetett confoederatiót és békességet semmi részében fel nem akarják bontani, hanem az kik turbálni akarták, feltámadtak ellenök, és meg is büntették. Evvel, ha mi suspicio volna hozzánk is diluáljuk, és nagy hitelt szörözne magának az magyar nemzetség az keresztyének között. Végezetre nám mikor kévántatott, segitettünk nagyságodnak, és Erdély országnak, azért nagyságod is segithetne meg bennünket most az szükségnek idején, kiért isten is jót ad nagyságodnak, ő felsége is jó neven veszi, s az ország is megszolgálja, az nagyságod jó hire neve is nagyra terjed ez

egész keresztyén világba. Éltesse isten nagyságodat sok jó szerencsében. Cassoviae 12. Novembris anno 1607.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitor et compater addictissimus
Sigismundus Forgach
comes Nogradiensis.

Kívül : Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczy stb.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

c)

Magnifice domine uti fili mihi observandissime. Servitiorum *stb.*

Minden jókat kivánok az úristentől kegyelmednek megadatni. Bizodalmas nekem jó akaró uram, csak breviter akarom kegyelmednek értésére adnom, nekem oly szorgalmatosságom volt az kegyelmed irása szerint, minden idegenséget és háborúságra való fordulatot csendesiteni és jó állapotba hozni, kiért dicsértessék az jó úristen, abban az dolog jó állapotban is vagyon, az előbbi tökéletesség szerint, kiről urunknak bővebben irtam, minthogy irtam vala is, hogy hamar nap értésére adom ő nagyságának, mind pedig kegyelmeteknek ha mi bizonyost érthetek. Tudom urunktól mindenek aperiáltatnak kegyelmednek. Rövid irásomért kglmedtől bocsánatot kérek, minthogy az alkalmatosság nem szenvedi szaporitanom irásomat, tudván, hogy kegyelmednél mindenek nyilván lesznek. Kegyelmednek ajánlom az én éltemig való szolgálatomat, megismeri kegyelmed, ha isten élnünk hagy, meg nem fogyatkozik kegyelmed az én hozzám atyaiképen való bizodalmában, sem attól való jó akaratban, az kitől kegyelmed jót vár, az én commendálásom által.

Tartsa meg isten kegyelmedet kivánsága szerint való jó egésségben, és jó szerencsés állapotban, hozzá tartozókkal egyetemben. Datum ex Perecsen 12. die Novembris anno 1607.

Servitor uti pater
Stephanus Lonyai m. p.

P. S. Bezzeg uram most kivántatnék immár az segitség, kivel kegyelmetek Magyarországnak ajánlja magát, minthogy

immár kegyelmetek bizonyos lehet benne, hogy Báthori uramtól nincsen az ország ellen semmi practika, sem az latrokkal való egy értelme, sőt inkább hazája mellett ellenségek; bizony Homonnai uram sincs azokkal egy értelemben királylyá választásában, nem is itélem bizony soha hogy hajdu királyságot kivánjon, hol az is megunta vala az ki azt kivánta vala; én ugy értem uram mind egyesek az urak ellenek való támadásra, Forgács urammal is és az országgal együtt értvén; csakhogy hirtelen igen meggyülekeztek immár, nagy szerencse az velek való birodalom, azért most, most kellene uram az hamar való segitség, mert ez immár nem haladhat messze, igen ki készek nyilatkoztatni lator természeteket és törökkel való egy értelmeket, ki tudom kegyelmeteknél eddig bizonyosban vagyon.

Külczím : Magnifico domino Joanni Pettky de Ders, stb.

(Gróf Mikó I. által vett másolatról.)

LXXXVII.

1607. nov. 22.

Báthory Gábor Lónyay Istvánnak a hajdúk zavargása ügyében.

Generose domine et tanquam pater nobis charissime; salutem *stb.*

Jó egészséget és szerencsés hosszú életet adjon isten kegyelmednek. Megadák jóakaró apám uram az kegyelmed levelét, melyből értém Rákóczi uramnak azon elébbeli tökéletes és állhatatos hozzám való jó akaratját, hogy azon jó akarattal és indulattal vagyon, s leszen is minden elinditott dolgainkban; kegyelmed az dolgot, hogy sollicitálja, azt kegyelmed igen jól cselekedi; sőt ugyan kérem is kegyelmedet édes jóakaró apám uram, legyen diligens ez dolognak véghez vitelében mentől hamarébb lehet, kegyelmed semmit ne szünjék; én is kegyelmednek valamint ennekelőtte megmondtam és megirtam, mostan is másban nem találtatom, hanem azon állhatatosságomban megmaradtam, s meg is maradok. Külsőképpen is penig megtetszik, meg is mutatom, hogy ez zürzavarnak inditó oka semmiben nem vagyok, sem tudója, hanem magamat tartván igaz hüséghez, az mint Forgács uramnak is megirtam egy nehányszor, valakik országunk romlására igyekeznek s hűség mellől elállanak, isten segitsége velem lévén

vármegyékkel együtt értvén, az olyaknak ellenek leszek. Immár isten segitségéből mind az magam hadammal, mind az vármegyékkel és az végbeliekkel általköltem a Tiszán, elébb elébb megyünk. Innet ha feltaláljuk, megpróbáljuk űket azon vagyunk Forgács uram felől noha innen vagyok az Tiszán, de semmi bizonyost nem irhatok mostan; irtam egynehányszor neki, még válaszom reá nem jött. Az mi illeti uram az Rákóczi uram segitségét, azoknak utánnunk jövését késedelmesnek itélhetjük. De mindazonáltal bocsássa ki ő kegyelme Bihar vármegyére, s legyen ott készen vigyázásban, meghagyván nekik, hogy ha mikor szükség kévánja, az hova hagyjuk mindjárást jöttest jöjjenek, és országunknak szolgáljanak. Kérem kegyelmedet jó akaró szerelmes apám uram, míg innet megtérünk, addig az Rákóczi urammal való elinditott dolgunkat vigye véghez, egy munkával és készőlettel mehessünk bé mindjárást innen megtérvén, ha enniben vagyon, ne halassza ű kegyelme. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum ex oppido Tokaj die 22. Novembris. Anno 1607.

Generosae dominationis vestrae

servitor, filius paratus

Comes Gab. Báthorÿ de Somlyo.

P. S. Ide felirtam vala kegyelmednek, hogy Rákóczi uram ez segitséget Bihor vármegyére bocsátaná, de ujobb-ujobb és külöm-külömbféle hireink érkezvén, ahoz képest tetszik, s ott ugyan szükséges is, hogy azok is éjjel-nappal nyomunkban jőjjenek utánnunk. Kegyelmedet uram az istenre kérem, sietséggel irjon Rákoczi uramnak, hogy ez két Oláh országbeli segitségen kévől mind székelységet, s mind az több hadakat mentől számosban lehet, éjjel-nappal kölgye ki utánnunk, hogy velek egyetemben mind Magyarországnak és Erdélynek előmenetelire szolgálhassunk haszonnal. Ennek előtte is megirta vala Rákóczi uram, hogy töllem hallgassanak az vármegyék, mentől hamarébb lehet éjjel-nappal szüntelenől irjon kegyelmed Rákóczi uramnak, maga jó igéreti szerint bocsássa el az segitséget, mert most vagyon egyszer ideje.

Külczím: Generoso domino Stephano Lónyay de Nagy Lónya etc. Domino et tanquam patri charissimo atque observandissimo.

(*Eredetije* az Országos levéltárban.)

LXXXVIII.

1607. nov. 24.

Rákóczi Forgács Zsigmondnak a hajdú mozgalmakról.

Spectabiles, magnifici domini, compater amice observandissime. Salutem etc. Az úristentől kévánok kegyelmeteknek jó egésséget, minden jóknak megadását etc.

Baraniaÿ Miklós uram érkezék az kegyelmetek levelével, ki költ ezen hónak 12. napján. Az én előbbeni irásomhoz képest idejébben vártam kegyelmetektől póstát; hogy kegyelmetektől semmi oly levél nem érkezheték hozzánk, az tanácsurakat itt tartóztatván, tegnap, tegnapelőtt kiki házához kévánkozék. Hétfőn Szerencsről indulván egy szolgám, tegnap érkezvén, hogy az hajdúság Rima-Zombat felé takarodnék, kegyelmetek ki sem jött volna Kassából, ott sem volna semmi készülettel. Csak ma reggel is a székely gyalogokban bocsáttam házokhoz, kin nagy szomorúságban vagyok, hogy kegyelmetektől semmi bizonyost nem érthettem. Báthory Gábor uram mellé is kész voltam volna az udvari seregemet is elbocsátani, csak ő kegyelme közlötte volna velünk. Indulatját az úristen tegye jó szerencséssé; mindazáltal meghattuk volt uram az külső vármegyéknek, Zathmár vármegyéhez hallgassanak; azokkal együtt a hova kéväntatik, jelen legyenek.

Az úristen ennek az indúlatnak ő szent felsége vegye eleit, a vérontás távoztassék; el is hittem, kegyelmetek jó gondviselése, az vármegyéknek szorgalmatos felkelése mellett biztatások nem lészen, alább hagyják a dolgot. Én azért mennél hamarébb ezer embert küljebb indittatok, hamarébb voltáért; azonközben te kegyelmetek is tartson hírrel posta által bennünket.

Ezennel érkezék Raduly vajdától emberem. Vicesecretariusa pósta módon levele által is mit irjon, az maga leveléből, kit Zuhay Gáspár uramtól kegyelmeteknek küldöttem, megérti; szóval is izentem uram kegyelmeteknek. Mi minnyájan szeretettel kézzel-lábbal szolgálunk valamire az úristen segit bennünket. Tartsa meg az úristen kegyelmeteket jó egés-

ségben. Datum Claudiopoli die 24. mensis novembris. Anno 1607.

Spectabilium ac magnificarum Dnum Vrarum
servitor compater et amicus
Sigismundus Rákocÿ m. p.

Post scripta. Azonközben érkezék második levele, kiben írja, hogy Makoviczán levő restantiát megadatnók, Palaÿ Pálnak akarna fizetni, ki fő oka az támadásnak. Mi itt úgy találtuk fel az tanácsurakkal, ahhoz képest nem szükség a mi segitségünk. A mint Bornemizza Miklós uramtól végére mentünk, kétszáz forintot alig teszen az makoviczai restantia. Kivel, bizodalmas uram, igen keveset ér kegyelmetek; mindazáltal meghattuk Zuhay Gáspár uramnak, eligazitsa. Akartuk volna bizonyosb hírrel levéllel értetett volna bennünket, a mint a többiről szóval izentünk Baraniaÿ Miklós uramtól kegyelmeteknek.

Külczím: Spect. et magn. dominis Sigismundo Forgachÿ de Ghymes Neugradiensis, et Andreae Doczÿ de Nagy-Lwche Barsiensis comitatum comitibus etc. per Hungariam superiorem commissariis etc.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXXIX.

1607. decz. 13.

Báthory Gábor folyamodása a császárhoz, kéri behelyezését az erdélyi vajdai székbe.

Sacratissime et augustissime imperator.

Fidelium meorum in gratiam sacr. caes. regiaeque Maiestatis humillima commendatione praemissa.

Institisse me apud sacram caes. regiamque Mtem pro Transÿlvaniae primatu, quo alacrius possem fidelem operam navare imprimis Vrae sacr. caes. regiaeque Mti tum inclitae domui Austriacae ac coronae regni Hungariae, constare sacr. caes. regiaeque Mti Vrae certus sum. Et quia intelligo fidelium sacr. caes. regiaeque Mtis Vrae commendatione eandem in me propensam, immortales ago gratias Vrae sacr. caes. reg. Mti, cuius in me tam clementem dignationem fidelibus perpetuisque officiis quavis occasione promereri studebo.

Quod ipsa praesenti hoc novorum tumultuum tempore plane sum conatus demonstrare, ut enim ab arcibus Tokaÿ, Kallo, Zathmar et aliis sacr. caes. r. Mtis Vrae praesidiis, quibus maxime imminebat hostis, periculum averterem, primus ultra Tibiscum copias coëgi, tali omnino apparatu et sumptu, qui fidelitatem in Vram sacr. caes. reg. Mtem meam decebat. Et quo tutius comitatus in quorum visceribus hostis haerebat timore exempto, militem conscribere et ad latus spect. ac magnifici domini Sigismundi Forgach in has partes commissarii expedire possent, ab iis in me converti hostem, opportune traiiciendo Tibiscum. Hoc vero imprimis mea festina expeditio attulit Vrae sacr. caes. reg. Mti commodum, quod exemplum meum secuti in eum numerum fideles Vrae sacr. caes. reg. Mtis excrevimus, ut partes videamur sceleratissimis patriae depredatoribus et bene speramus auspicio felici Vrae sacr. caes. reg. Mtis nos aut sedaturos optatissimae pacis (qua nos deus et Vrae sacr. caes. reg. Mtis providentia fuerat dignata) turbatores, aut si sanis consiliis acquieverunt, pretio fusuros. Humilime igitur supplico Vrae sacr. caes. reg. Mti suam in me clementissimam gratiam velit in dies augere et plane perficere. Quod vero dominis consiliariis Vrae sacr. caes reg. Mtis hac in re difficultatem facere videbatur, ne absque praevia rerum compositione ac regnicolarum annuentia consensus Vrae sacr. caes. reg. Mtis occasionem praeberet, ego iam cum D. Rakoczio certo transegi; pustulabat aliquam servitiorum suorum satisfactionem et pro excessione e Transilvania contentationem. Ego et hoc onere sum paratissimus Vram sacr. caes. reg. Mtem sublevare. Proinde si Vra sacr. caes. reg. Mtas dignabitur clementer annuere, cum domina Chakiana arces Sááros et Zaduar, cum meis propriis bonis, prout cum eadem convenire potero, commutabo et easdem domino Rakoczio in compensam fidelium servitiorum in Vrae sacr. caes. reg. Mtis gratiam impensorum ac excessionis e provincia Transylvaniae eodem iure quo ipsa hactenus obtinuit fatebor. Quo sane cumulatissime satis factus iussis ac monitis Vrae sacr. caes. reg. Mtis lubens facillimusque patebat. Nec aliud desideratur quam ut Vra sacr. caes. reg. Mtas tum ipsum dominum Rakoczium tum regnicolas benigne commoveat, ut suae in me clementissimae

gratiae locum praebeant ac pro eo agnoscant, quem me Vrae sacr. caes. reg. Mtis signatio esse voluit. Hoc modo Vrae sacr. caes. reg. Mti nullus est planior et expeditior me in eadem dignitate substituendi, in qua prout authoritatis Vrae sacr. caes. reg. Mtis conservatione, augustissimae domus Austriacae gloria ac iurium regni Hungariae immunitate, statuumque omnium restitutione, me ad omnia fidelia servitia habebit perpetuo devinctissimum, obsequentissimum et diligentissimum, quae etiam sacramento sum confirmaturus, ubi Vrae sacr. caes. reg. Mti visum fuerit. Praestat vero, sacr. caes. reg. Mtas Vra suo nutu et gratia me potius obtinere illam dignitatem, quam ut alius sua ambitione non absque offensa suae caes. reg. Mtis invadat aut praecipiat, praesertim quod ego nihil sum unquam tanta diligentia curaturus, quam ut Vram sacr. caes. reg. Mtem in me propensam ac benignam fuisse nunquam poeniteat, ac utraque Moldavia in fide ac officio Vrae sacr. caes. reg. Mtis debito contineatur. Qui doleo operam ut amplissimos fructus capiat Vra sacr. caes. reg. Mtas et sua in me dignatione tam belli quam pacis tempore, modo Vra sacr. caes. reg. Mtas suam in me gratiam hac occasione demonstrare non dignetur, quam petere non ob aliud induxi in animum, quam ut habeam facultatem, pro Vrae s. c. reg. Mtis ac inclitae domus Austriacae in meam familiam merito, serviendi et gratificandi, quorum necessitatem ipsi maiores mei summo modo mihi imposuerunt, tum ne tali cedat, qui et ingratus foret et privatis commodis publica postponat. Quod autem in suspicionem affectati regni Poloniae sum adductus, apud Vram sacr. caes. reg. Mtem purgarem me pluribus, ni et fidelissimi Vrae sacr. caes. reg. Mtis et res ipsa tantos spiritus concipere me non posse omnino excusarent apud sacr. caes. reg. Mtem Vram: proinde submisse eandem rogo, ne plus tribuat Vra sacr. caes. reg. Mtas vanis relationibus, quam fidelium informationibus. His Vram sacr. caes. reg. Mtem diutissime valere desidero. Datum ex castris ad Zerench positis die 13. Decembris, anno domini 1607.

Eiusdem sacr. caes. reg. Mtis

humilis fidelis ac perpetuus servitor

Comes Gabriel Bathori de Somlio m. p.

Külczím : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regiae Maiestati Domino domino clementissimo.

Ez alatt : Praesentata 22. Januarii, hora 6. vesperi, anno 1608.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

XC.

1608. jan. 16.

A császár leirata Rákóczihoz, melyben felszólítja, hogy a fejedelemséget magánál fiatalabb erőnek adja át.

Rudolphus.

Spectabilis et magnifice. Quod, quam nobis superioribus annis coram promisisti, quam frequentibus tuis literis contestatus fuisti, constantem in nos fidem humillimamque animi devotionem hoc tempore praestes, et ad extremum usque praestare paratus sis, id quod literae tuae die quinta Novembris anni proxime superioris datae testantur, nobis auditu apprime gratum fuit. Si itaque is tibi devotus, ut benigne credimus, in nos animus sit, ut sub clementi protectione nostra vitae tuae claudere dies statuas, est quod tibi tuisque certam sub nobis, qui benignam veterum tuorum in nos et in augustam domum nostram meritorum memoriam conservamus protectionem gratiamque promittas. Cum vero nostra modo in eo cura versetur, ut Transiluania, quae nostra est, in quietum ac stabilem rerum statum, ne periculosis et exitialibus perpetuo vicissitudinibus fluctuet, certo ac securo regiminis modo reducatur, quique sive istic sive in Hungaria de integro excitati sunt motus, quam fieri primum possit, componantur, benigne abs te opem et operam tuam eo libenter adhibeas, requirimus. Id erga te tuosque ita agnituri sumus, ut beneficentissimam agnitionem nostram, quam tibi tuisque perpetuo constare velimus, experturus sis. De cetero gratia nostra caes. ac regia tibi in quasvis occasiones parata. Datum Pragae 16. Januarij, anno 1608.

Szélén : Sigismundo Ragotio.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung. Comit.)

XCI.

1608. jan. 19.

A császár az oláh vajdának, az erdélyi ügyekbe való közreműködésre szólítja fel.

Rudolphus.

Illustris fidelis dilecte. Significatum nobis est in pristina vos animi devotione erga nos ac fidelitate constanter perseverare, quod pergratum nobis auditu est, qui singularem propensissimae voluntatis inclinationem, quam in vos iam pridem gerimus, ipsa re ostendere parati simus. Pergite modo pro temporis occasione quicquid rei christianae bono cedat, promovere ac vestra eo consilia ac studia conferre. Quod opportune modo fiat cum curam de integro nostram ad res Transilvanicas, ut quieto in statu reponantur, extendimus, quemadmodum pluribus vos certiores facturi sumus, ubi ad has nostras a vobis responsum acceperimus. Est interim quod de beneficentia nostra vobis quicquid usui sit, speretis. Datum Pragae 19. mensis Januarij, anno 1608.

Szélén: Radulio Vaivodae Valachiae.

Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung. Comit.

XCII.

1608. febr.

A hajdúk szövetkezésének pontjai Báthory Gáborral.

Conditiones, quibus Andreas Nagy et Joannes Elek acalij capitanei iuratique eorum consiliarij se obstringere volunt magnifico Gabrieli Bathory; propositae in civitate Debreczen. (*Egy más példányban:* Anno 1608 mense Februario)

Art. primus. Quandoquidem prima ea cura esse debet omnium hominum, ut creationis ac finis suae memores deo se addicant, praecipue vero principes solliciti esse debeant tam sua quam subditorum caussa, ut cultus divinus in concredito sibi regno pure administretur, subditique in pace conserventur. Idcirco primo loco optamus, ut sua magnificentia iure-iurando se astringat coram nostris praedicantibus legatis permansuram

suam magnificentiam in vera christiana fide. (*Oldaljegyzet:* Hoc est in Calviniana). Formulam vero iuramenti tradent, iuramentumque excipient dicti praedicantes.

Secundus. Optamus et illud, ut sua magnificentia in Ungaria nec ad petitionem principis nec alia causa practicas ullas instituat, ex quibus intestinum aliquod malum oriri possit. Quod si aliqua necessitate impelleretur ad aliquid attentandum, id non nisi nostro scitu et consilio faciet.

Tercius. Cum suam magnificentiam in principatum Transylvaniae introducemus, tempusque iuramenti deponendi aderit, optamus ne sua magnificentia se astringat ad defensionem aberrantium in suis pestiferis dogmatibus, sed memor fidei deo datae, haereticos trinitarios, idololatras papistas conetur in dies exterminare, et horum doctores e regno excludat.

Quartus. Quia Ungariae pax est cum Turca, quam nos quoque per legatos ad portam missos acceptaque ac data fide confirmavimus, ne videamur, qui fidelitatem potentissimo imperatori promisimus, aliquid contra ipsum moliri, optamus ut statim per legatos sua magnificentia ad bassam Budensem et caesarem potentissimum inquirat, detque ac recipiat fidem: Transylvaniae quoque pacem sic conciliet, ut duo haec regna, Ungaria et Transylvania, mutuo foedere Turcico magis coalescant, seseque iuvare invicem possint.

Quintus. Optamus etiam, ut Andream Nagy titulo magnificentiae exornet, eumque honesto loco, prout meretur, constituat secundum a principe.

Sextus. Quia vero titulus sine proventu inutilis est, volumus ut sua magnificentia dicto nostro generali dignitati ipsius competentia bona attribuat, ea vero quaenam sint futura, iam nunc nominatim designentur.

Septimus. Volumus etiam, ut eidem plena cum authoritate et iurisdictione in perpetuum conferat generalatum omnium haydonum, ita ut nulla de causa adimere ipsi hoc officium possit sua magnificentia.

Octauus. Volumus insuper, ut in auxilium generalis designetur alius vicegeneralis ex consensu tamen generalis, et hic vicegeneralis successionis ius habeat in generalatum. Hoc vero tempore eundem qui nunc est Joannem Elek vicegeneralem

esse volumus, ea conditione ut spoliari nulla de caussa (nisi proditionis crimine convictus) possit, et post mortem generalis succedat in generalatu eadem dignitate, honore, authoritate.

Nonus. Volumus deinceps, ut vicegeneralem cum titulo magnificentiae, arce aliqua insigni donet sua magnificentia.

Decimus. Qui nunc inter nos capitanei sunt, etiam in posterum maneant capitanei, et in finitimis arcibus collocentur, competenti stipendio assignato, caeteris quoque militibus gregarijs iuxta merita eorum stipendia deputentur.

Undecimus. Volumus, ut generalis ratione sui officij residentiam Varadini habeat et capitaneatum eius loci ea authoritate habeat, qua antiqui capitanei, videlicet Stephanus Bathory, Joannes Pecz et alij.

Duodecimus. Desideratur etiam, ut capitaneos et duces iuxta eorum merita decenti honorario exornet sua magnificentia, bonisque, quae in haeredes quoque transmittantur, donet, sicut et eos qui ad splendidam portam Turcicam legatione funguntur.

Decimus tercius. Simili modo quoque consiliarij iuxta merita sua bona ac possessiones consequantur a sua magnificentia.

Decimus quartus. Quia vero etiam generosus dominus Tankauser ob communis boni ac iusticiae defensionem in eandem fortunae aleam se coniecit, in qua nos fuimus, volumus etiam, ut sua magnificentia ipsum quoque competentibus bonis donet ac exornet.

Decimus quintus. Volumus insuper, ut haidones omnes in ea provincia, quae inter Varadinum, Eczed, Kallo intercipitur, ita collocentur, ut ipsis et eorum haeredibus in perpetuum libertas concedatur, atque hac ratione, quoties regni necessitas exiget, in promtu esse et repente coire possint.

Decimus sextus. Quia vero perversae fidei ac religionis homines, sicut deo fidem non observant, sic principibus quoque ac proximis infidi esse solent, ut multa exempla loquuntur. Vehementer optamus, ut sua magnificentia haereticos et idololatras nec in aula habeat, nec in consilium admittat, nec ad officia ac dignitates sive parvas sive magnas promoveat, sed omnia negocia purgatae ac rectae fidei hominibus committat.

Decimus septimus. Volumus, ut inter suos senatores magnificentia sua etiam ex nostro numero constituat duodenos, eosque dignis honoribus ac officijs condecoret, e quorum numero primus sit Andreas Nagy, secundus Joannes Elek.

Decimus octavus. Ne vero milites ob inopiam et laceras vestes segniores ad obsequia reddantur, opus est, ut antequam hoc loco moveamus castra, bina singulis stipendia pendantur a sua magnificentia.

Decimus nonus. Quia vero dominus praedicans [1]) non solem ac pulverem modo aequaliter nobiscum pertulit, sed et in hac causa in eandem se nobiscum fortunae aleam coniecit, volumus ut sua magnificentia ex bonis suis vicinis Eczedio centum colonos literis authenticis confectis donet ipsi ac haeredibus eorum in perpetuum. Ita tamen ut antequam hinc moveamus, realem eorum possessionem eidem tradat. Quod si vero suam magnificentiam in principatu deus collocavit, sua magnificentia talia bona ei donet, quae centum colonis minus non contineant. Haec vero iure perpetuo irrevocabiliter donet eidem domino nostro praedicanti et eius filiis; insuper donet eidem unam curiam nobilitarem et molendinum trium vel quatuor rotarum.

Vigesimus. Ut vero possit idem dominus praedicans una nobiscum melius suae magnificentiae inservire, desideratur etiam ut currum unum cum quatuor equis et omni apparatu et uno tapeti de facto det ipsi sua magnificentia, et ad hoc pro expensis mille ducatos ungaricos.

Vigesimus primus. Quoniam vero sua dominatio dominus noster praedicans non tantum praedicando, sed alia etiam ratione, consilium nimirum dando in multis rebus hucusque probe sollicite utiliter direxit nos, volumus ut sua magnificentia non contenta praesenti eius obsequio, etiam deinceps meritum honorem et venerationem eidem exhibendo, consilio, doctrina, obsequio eius utatur, eique liber aditus pateat ad suam magnificentiam. Quod si vero in Transylvania vel alibi ubicunque conditionem dominus praedicans optaret, sua magnifi-

[1]) Oldaljegyzet: Praedicans hic est Sziklovieusis minister.

centia per destinatos viros primarios cum honore et dignitate ipsum ad eam conditionem promoveat.

Vigesimus secundus. Quod si plene inter nos conveniemus, sua magnificentia per hos legatos nostros literas fidei sigillo suo munitas ad nos mittat, quibus se obliget, quod si sua magnificentia ex his vel minimum violarit, sive quae publicam sive quae priuatam causam concernunt, statim nos iuramento fidelitatis dato maneamus, et si ob id recedere a sua magnificentia voluerimus, fidifragi ne simus Amen.

(Egykorú másolat több példányban. A bécsi cs. kir. áll. lt. Hung.)

FÜGGELÉK
a III. és IV-ik kötethez.

(A m. kir. országos, valamint a kolosvár-városi levéltárakban, az újabbi rendezés alkalmával előkerült csomagokban több olyan országgyülési irományra, vagy az országgyülési tárgyakkal kapcsolatban álló ügyeket felvilágositó iratra találtam, melyek a III. és IV-ik kötetekben álló közléseket kiegészítik. Szükségesnek tartom azokat pótlékúl és kiegészítésül közölni.)

I.

Az 1591-ik évi nov. 1—20-iki országgyülésen elrendelt limitatio. (V. ö. III. k. 282. és 395. ll.)

Limitatio Rerum Forensium. D. Commissariorum ex mandato illustrissimi principis regni Transsylvaniae, ac magistrorum civium, iudicum regiorum, sedium Saxonicalium, caeterorumque iudicum et civium, ex publica regni constitutione, in comitiis generalibus ad primum diem Novembris anni 1591. proxime praeteriti Albae Juliae celebratis, ad id delectorum Cibinij ad diem 19 Januarij anno 1592 facta. Claudiopoli 1592.

Az szíjgyártó mesterekről, mint adják műveket.

Kétszer veres bőrből csinált egy hámot vánkosostól, szegődött művet, kinek az szélessége egy singnek nyolczad része és egy új nyományi, adjanak harmincznyolcz pénzen.

Fekete bőrből csináltat ezen mértékre valót harmincznyolcz pénzen.

Cseres bőrből csinált hámot, jót, szegődöttet, vánkosostól ezen mértékre ötven pénzen.

Szekeres lónak való féket, kétszerest, veres bőrből csináltat, hójagos zabolájut, szegődöttet, jót, huszonöt pénzen.

Alább való szekeres féket, kétszerest, vereset, vásári mivet, tizenhat pénzen.

Félszer hámot cseres bőrből csináltat, szegődöttet, jót, huszonöt pénzen.

Alább való fejér hámot, vásári mívet, tiz pénzen.

Alább való veres bőrből két szerféket, vásári mívet, tizenkét pénzen.

Kétszeres veres bőrből csinált, szekeres lónak való féket szegődöttet, jót, melynek az zaboláját lakatos csinálja, ónost, negyven pénzen.

Szederjes féket, kocsis lónak valót, szegődöttet, ónos zaboláját, jót, síknélkűl valót, ötven pénzen.

Síkost hatvan pénzen.

Az hámok felől penig tetszik ez, ha az mértéknél szélesben és czifrásban akarja valaki csináltatni, szegődjék az mesterrel.

Két szerkötő féket ugyanafféle bőrből csináltat, jót, szegődöttet, tizennyolcz pénzen.

Fél szerkötő féket, ugyan afféle börből csináltat, jót, tizenkét pénzen.

Alább való fél szerkötő féket, vásári mívet, hat pénzen.

Veres paraszt féket zabolást, fél szert, nyolcz pénzen.

Fejér paraszt féket, zabolást, hét pénzen.

Két szer kengyelszíjat, cserest szegődöttet, husz pénzen.

Fél szerkengyelszíjat, cseres bőrből csináltat, tizenhat pénzen.

Szígyelőt cseres bőrből csináltat, szegődöttet, jót, kinek ónos az csattja, tizenkét pénzen.

Farmatringot, cseres bőrből csináltat, kinek nem ónos az csattja, tizenkét pénzen.

Alább való farmatringot, cseres bőrből csináltat, kinek nem ónos az csattja tiz pénzen.

Egy hátas lónak való kötött, két szer-fékagyat, szegődöttet, jót, zabola nélkűl huszonöt pénzen.

Alább valót, fél szert, tizennyolcz pénzen.

Hátas lónak féket jót zabola nélkűl, melyet lakatos csinál, negyven pénzen.

Zabolával, melyet czigány csinál, harminczhét pénzen.

Kantár féket, ónas zaboláját, jót, cseres bőrből csináltat, huszonöt pénzen.

Egy kopjatokot, jót, ónos csattját, tizenhat pénzen.

Kinek nem ónos az csattja, aláváló is, tizenkét pénzen.

Korlát bőrből, azaz veres bőrből nyolcz pénzen.

Szablyaszíjat, cseres bőrből fél szert, jót, tizenkét pénzen.

Két szerest, cseres bőrből csináltat, jót, tizennégy pénzen.

Patingot, jót, temérdek bőrből csináltat, kinek két szerrel az hossza egy singnyi legyen, nyolcz pénzen.

Egy kocsi lónak való gyeplőt, kinek fogantója vagyon, huszonöt pénzen.

Szekeres lónak való fél szer gyeplőt, cseres bőrből csináltat, jót, szélest, tizennégy pénzen.

Alább va-

(Nyomtatott példánya, melyből csak a czimlevél és a szöveg első levele van meg, *Kolozsvár város levéltárában* (Fasc. II. Nro 27.) — A czímlap tetején egykorú kézzel irva: »Mindenkoron az tanach haz aztalan alljon,« alján ugyanazon kézzel: »Mindenkor az tanachj haz aztalan alljon.«)

II.*

1597. szept. 1.

Barmok kivitelére vonatkozó országgyűlési törvény alkalmazása. (V. ö. III. k. 12. és 123. l. — 20. art.)

Sigismundus dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et Siculorum comes etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az minemű félharminczadot nekünk ennekelőtte az török birodalomban gyűjtött barmokrúl fizettenek, minthogy ez mostani generalis gyűlésünkben szerzett tilalomért, az mint értenünk adják, az tőzsérek az féle barmokkal az mi harminczadunkat mind elkerülnék, és más uton vinnék el. Hadjuk azért neked, hogy az harminczadosoknak hadd meg, az féle török közt gyűjtött marhákat az régi mód szerént az fél harminczaddal bocsássák el, meg ne háborgassák. Az mi birodalmunkba gyűjtött marhák pedig az articulus continentiája szerént maradjanak arestába. Secus non facturi. Datum Albae Juliae die 1. Septembris anno 1597.

Sigismundus princeps. Stephanus Jósika cancellar.

Külczím: Egregio Martino Köveskuti provisori nostro Varadiensi etc. fideli nobis dilecto.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

III.

1598. jan. 1.

Rudolf az Erdélybe küldött biztosokat ajánlja Huetnek. (V. ö. IV-ik k. 21. és 135. ll.)

Rudolphus secundus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus. Strenue fidelis dilecte, cum nobis egregia tua in nos voluntas jam ante perspecta sit, non dubitamus, quin eam hoc tempore, cum istuc R^dum^ devotum spectabilem et magnificum ac honorabilem et doctum fideles nobis dilectos Stephanum Zuhay episcopum Vaciensem, camerae nostrae Hungaricae praefectum, Franciscum comitem de Nadasd comitatuum Castriferrei et Sproniensem comitem, agasonum nostrorum regalium in Hungaria magistrum, et Bartholomeum Pezzen ab Ulrichskirchen juris utriusque doctorem consiliarios nostros legatos mittimus, ubicunque opus fuerit nobis probaturus sis. Ea fiducia freti illis injuximus ut desiderium tibi nostrum in iis quae peragenda erunt, aperiant et qua erga te affecti sumus benevolentiam pluribus testentur. Quibus ut fidem habeas consilioque et auxilio sis benigne cupimus ac gratiam denique nostram caesaream ac regiam tibi clementer offerimus. Datum in arce nostra regia Pragensi, die vigesima prima mensis Januarii anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, regnorum nostrorum Romani vigesimo tertio, Hungarici vigesimo sexto et Bohemici itidem XXIII°.

Rudolfus

ad mandatum S. Caesareae
M^tis^ proprium
Jo. Barvitius.

Külczím: Rudolphus II. Rom. imperator et Hungariae etc. rex etc. Strenuo fideli nobis dilecto, Alberto Huet Saxonum in Transylvania judici regio.

(Eredetije a szász nemz. egyetem lt.)

IV.

1599. aug. 17.

Báthory András fejedelem Zsigmond elé biztosokat küld. (V. ö. IV. kötet 83. és 89. ll.)

Andreas miseratione divina S. R. E. Cardinalis Bathoreus Transylvaniae, Moldaviae, Transalpinae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Episcopatus Varadiensis perpetuus administrator *etc.*

Magnifice, sincere nobis dilecte. Audimus illustrissimum fratrem nostrum jam adventare, et quia jam antea dominatio vestra sese offerebat, requirimus, ut illi obviam procedat. Adjunximus socios Stephanum Chaky et Melchiorem Bogati. Dominationes vestrae ita facient, ut putarint familiae nostrae quam esse dignum maxime, nosque de omnibus certiores in dies facient, ut tunc et nos certius statuamus, qui obviam mittendi, quomodo ille recipiendus, quo loco, qua dignitate. Quae ipsa vobis inusitata non sunt, sed vellemus itineris ac temporis certi rationes in promptu, atque in manibus habere. Quae quidem vobis committimus serio ac diligenter peragenda. Ex civitate nostra Alba Julia 17. Augusti 1599.

Andreas C. B. m. p.

Matthias Sylla secretarius.

Báthory saját kezével: Ha az kegyelmed egészsége szenvedi, az örményesi dolgot talám kegyelmed elfelejtette.

Külczím: Magnifico Ladislao Gyulaffi comiti comitatus Szolnok exterioris etc. Nobis sincere dilecto.

Jegyzet: Báthory Zsigmond ezen visszatérési szándékát aligha Malespina püspöknek Erdélybe jövetele nem hiusította meg.

(Eredetije az Orsz. levéltárban.)

V.

1600. márcz. 12—15.

A brassai országgyűlés törvényei. (V. ö. IV. k. 368. l.)

Nos Michael Valachiae Transalpinae vaiuoda sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliarius per Transyluaniam

locumtenens eiusdemque cis Transyluaniam ac ditionum partiumque ei subiectarum fines exercitus generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod magnifici domini ac egregii nobiles caeterique status et ordines trium nationum huius regni Transylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem duodecimum mensis Martij anno domini millesimo sexcentesimo in civitate Coronensi ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut nos uniuersos ac singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum benevolum pariter et assensum praebere dignaremur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem duodecimum mensis Martij anno domini millesimo sexcentesimo in civitate Coronensi celebratis conclusi.

Nagy hálákat adunk kegyelmes urunk az mi kegyelmes istenünknek, hogy mi oltától fogva nagyságodat mutatta ő felsége kegyelmes fejedelmünknek lenni, az oltától fogva nagyságod oly kegyelmes gondviselése volt reánk, hogy édes hazánkban minden ellenségek ellen békével és csendesen megmaradtunk. Könyörgünk ő szent felségének, hogy ezután is nagyságodat mindenekben úgy vezérelje és igazgassa, ki legyen mind az szegény hazának és mindnyájunknak megmaradására, az nagyságod jó hirének, nevének kiterjedésére, és az egész keresztyénségnek javára s épületire.

(1) Látván azért és meggondolván nagyságodnak az praesidium és külömb külömbféle hadainak tartására való sok költségét és naponként való szükségét, noha az mint nagyságod megtapasztalhatta, országunknak és az szegénségnek sok fogyatkozásit, úgy annyira, hogy majd mindenünktül exhauriáltatunk, mindazáltal az mire az úristen elégségessé teszen bennünket, mint ez ideig, ezután is nagyságodnak semmi üdőben meg nem akarunk fogyatkozni.

Igérünk azért nagyságodnak kapuszám szerént hada népe tartására négy négy forintot, felét a dato praesentium ez jövendő huszadik napra, felét pedig azután meg huszadik napra az nagyságod tárházába éppen és fogyatkozás nélkűl beszolgáltatni. Mely tereh viselésre az szász uraink is az ő módjok szerént igérik magokat. Az ravatlan helyek pedig ezen adóban harmad részén kivűl annyit contribuálván, mint ennek előtte való közelbik gyűlésben felvetett adóban. Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy nagyságod tekéntvén az szegénségnek sok fogyatkozásit, vegye kegyelmesen tőlünk, ezután is valamire elegek leszünk nagyságodnak semmiben nem akarunk megfogyatkozni.

(2) Miért pedig, hogy az harminczadok jövedelmében nagy fogyatkozását látjuk, az szegénség is pedig kiváltképpen az búzának árábúl adhatja meg az adót, végeztük, hogy Magyarországon és Havaselföldén kivől semmi helyekre az búzát ki ne vihessék, hanem tulajdon csak Magyarországban és Havaselföldében. Mely dolog ellen ha ki cselekednék, attúl priváltassék és meg is büntettessék.

(3) Vagyon nagy panaszolkodás az nemességtűl, hogy az lakságon való jobbágyok földes uroknak nem akarnának szolgálni, sőt némelyek öléssel és egyéb méltatlan dologgal illetnék őket. Végeztük azért, hogy mint azelőtt ezután is minden helyeken lévő laksági jobbágyok az földes uroknak szolgáljanak, szavakat fogadják, tűlök hallgassanak, és mindenekben az elébbi állapatjokhoz tartsák magokat: mert ha ki az ellen cselekszik, mindenütt persequálhassák, és fejével érje meg, ha pedig földérűl akarmely nevezetes helyekre mennének is, minden helyekrűl tartozzanak kiadni.

(4) Tetszett ez is, hogy valamely jobbágy az lakságrúl és városokrúl is, vagy az adónak meg nem adhatása miatt, vagy egyéb iránt az székely földére ment volna, azokat is minden helyekrűl az kapitánok és egyéb tisztviselők sub amissione officij tartozzanak restituálni. Ha ki pedig az laksági jobbágyok közzül az szabad székelyek közzé beiratta volna magát, azokat is sub eadam poena tartozzanak kiadni. Az kik pedig ez ideig be nem irattattanak, azok ezután is be ne irattassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum domi-

locu
tiu
et
c

norum regnicolarum nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, praesentibus literis nostris verbotenus inseri et inscribi facientes, nostrumque illis consensum praebentes benevolum pariter et assensum acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benevole, quod praemissa omnia et singula tam nos ipsi observabimus quam per alios observari faciemus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate Coronensi die decima quinta mensis Martij, anno domini Millesimo sexcentesimo.

Mihály vajda oláh névaláirása.

(P. H.)

(Eredetije *Kolosvár város levéltárában.*)

d)

1600. szept. 3.

Az erdélyi nemesség keresztesmezei tábori országgyűlése, a kolosváriakat csatlakozásra szólítja fel. (V. ö. IV. k. 389. és 531. ll.)

Prudentes et circumspecti domini amici nobis honorandi; salutem et servitiorum nostrorum paratam semper commendationem. Isten kegyelmeteket kévánsága szerint való sok jó szerencsékkel látogassa fejenként.

Akarók kegyelmeteknek ez levelünkben bizonyoson megjelenteni, hogy az mit mi közönségesen az mi istenünktől kivántunk, hogy mindeneknek előtte az ő szent nevének, annak utánna hazánknak, és az mi kegyelmes urunknak szolgálhassunk, azt immáron szintín írőleg viseljük, mert bizonyoson irhatjuk azt tü kegyelmeteknek, hogy Mihály vajdának valamennyi magyar fizetett szolgái voltanak, azokban egy is el nem maradván immáron az Maroson által költöztenek, ez éjjel Hadréven leszen hálások, és holnap igen jó reggel huszonhárom zászlóval jőnek ide közinkben, és élni halni velünk együtt akarnak. Az kozák hadnagyoknak is jobb része hozzánk esküdt, és azok is mellénk jőnek. Az egész Aranyas széki gyalog, lovag hadnagyok is nekünk mind egyig megesküdtenek, és holnap ők is fejenkint mellénk szállanak táborban. Annak felette

az udvari drabant hadnagyok is mind egyig közinkben esküdtenek. Mind ezek így lívín akarók esmét kegyelmeteket szeretettel megtalálni, és inteni kegyelmeteket, hogy immár mind ezekben megbizonyosodván tü kegyelmetek, az minémű dolgok felől tü kegyelmeteket bizott atyánkfia által megtaláltuk, hazánknak megmaradásáért, életünkért, szabadságunkírt, hogy az mi istenünknek, az keresztyénsígnek, és ő felségének az római császárnak az mi hütünknek tartása szerint szolgálhassunk, azokrúl az dolgokról tü kegyelmetek mi nekünk adjon jó és örvendetes választ, igen jó reggel, és az ezer gyalogot, melyet tű kegyelmetektűl kéretünk, kisedelem nélkül bocsássa kegyelmetek táborunkban, megkeserűlvín tü kegyelmetek hazánknak, magunknak, ilyen nagy és siralmas állapatját, ki az halálnál is keservesb; melylyel tü kegyelmetek mind ő felségénél nagy böcsületet és kedvet talál, mind az keresztyénsígnél is hirt és nevet nyer magának. Ha mi filelme volna is tü kegyelmeteknek penig ő felségétől, arról is assicuráljuk mi tü kegyelmeteket országúl, hogy ő felségénél az kegyelmetek dolgát megszerezzük, és az kegyelmetek terhít mi magunkra veszszük ő felsége előtt; erről az dologrúl penig tü kegyelmetek tartsa meg ez mi levelünket bizonságúl. Az egész szászság is mind megesküdt az ő felsége hívsígire, hogy élni halni velünk akarnak. Kövesse kegyelmetek is az ő jó példájokat. Arról is akarók tü kegyelmeteket országúl megtalálni, mírthogy az lövő szerszám felette igen szüksíges az hadakozásban, kegyelmeteknek megszolgáljuk, kegyelmetek az gyaloggal együtt küldjön táborunkban négy taraczkot minden szerszámostól, porával, golyóbisaíval együtt. Tartsa meg az úristen kegyelmetek fejenként jó egésségben. Datum in castris ad Kereztes positis die 3. Septembris, anno 1600.

Prudentum circumspectarum dominationum vestrarum
servitores amici benevoli proceres,
comites nobilium, ac universa nobilitas regni Transylvaniae.

Külczím : Prudentibus et circumspectis dominis judicibus et juratis civibus civitatis Colosvariensis etc. dominis amicis nobis honorandis.

(Eredetije zárt alakban, veres viaszba nyomott hat gyűrüpecséttel, *Kolosvár város levéltárában (Fasc. II. Nro 34.)*

VII.

1600. szept. 10.

A szebeniek intő szózata a székelyekhez, hogy Mihály vajdától álljanak el.
(V. ö. IV. 390. l.)

A szebeni senator, az credentia levél mellett ezt mondja az háromszéki urainknak atyánkfiainak.

Legelőször, gondolják meg ezelőtt való időkben az magyar és szász nemzetséggel való egyesülésekben minemű bologúl *(igy)* éltenek, minden jókkal rakvák voltanak, szép törvények, rendtartások volt, és az úristent csendes szivvel dicsérhették. Ezekről megemlékezvén, vessék mellé ez mostani üdőt, Mihály vajda administratiójában mire jutottanak és ezután mire juthatnak, ki noha az római császár ő felsége költségén jött ez országra, de soha azután római császárnak megadni nem akarta, hanem minden mestersége, igyekezeti az volt, hogy az magyar nemzetet, székelységet és szászságot elfogyatván, ez szép földet, ki minket nevelt és hizlalt, oláhokkal meg rakja. Ezt vévén római császár eszében, az kassai generalis kapitánt onnét nyolcz ezer emberrel, fegyveres németekkel gyaloggal beinditotta; az mellett ecsedi Báthorÿ Istvánt, Somlyai Báthori Istvánt ugy mint nyolcz ezer magyarral. Az nemességnek az császár akaratjából parancsolva vagyon, hogy fejenként felkeljenek, és hitek szerént ez szegény szerelmes szép haza megmaradásáért ellene támadjanak. Nekünk azonképpen meg vagyon hagyva, hogy ehhez tartsuk magunkat. Mi azért ez két nemzetség, videlicet nemesség, magyarság és szászság ezen megegyeztünk, és fejenként fegyverben talpunkon vagyunk. Az nemesség Thordánál, hova immár az németek is elérkeztek, az hét vármegye is községgel fegyverrel ott vagyon. Aranyasszék Marosszék azonképen minden tehetségekkel, és minden ekkedig való való gyűlőséget, bosszút kivetvén szűvekből, császárhoz való hűségekért, szép hazájokért teljességgel megegyesűltek, és velünk együtt élni, halni akarnak. Hozzájok ment ismét Makó Györgygyel és több kapitánokkal 18 száz lovag, kik ezelőtt Mihály vajda fizetésén voltanak. Az kozákok is oda esküdtek, eddig ott is vadnak.

Mely dolgok igy levén, minek előtte kgtek tovább menne, akartuk kgteknek mint atyánkfiainak értésekre adni, miben

legyen az dolog, intvén kegyelmeteket szeretettel mint atyánkfiait, testtel, lélekkel legyen kegyelmek az ország mellett, és vitézkedjék véllek együtt az haza szabadságáért, ráczot öljön és vágjon kegyelmetek, kit ha kegyelmetek megcselekeszik, ilyen hasznai lesznek:

1) Valaminemű állapatban, szabadságban, Aranyas szék és Maros szék leszen, kegyelmeteket is az ország abban tartja.

2) Minden ekkedig való vétek és bosszúság tétel az mi kegyelmetektől esett teljességgel elfelejtve és eltemetve leszen.

3) Törvényetek, jó rendtartástok helyén marad.

4) Valamikor Havaselföldéből vagy Moldavából ellenség jő reátok, fejenként mint szintén fejünkért mellettek megyünk, minden erőnkkel oltalmazunk, és kgteket ország tagjainak tartjuk.

Keglmetek azért végét érvén az oláh kapitántok életében, és zsákmánt vetvén már hadában, egy része térjen vissza lakó helyére, az többi penig, ugy mint háromszáz puskás, és négy száz lovas jöjjön ide városunk mellé, mi itt kgteket mind éléssel, s mind egyébbel segitjük és becsületben tartjuk. Innét a hova kell mennünk az üdőtől várunk. Ha penig azok, kiknek innét meg kellene térniek, az ország népe mellé Thordára mennek, azzal magoknak oly dicsiretet és kedvet szereznek, kit ő magok is soha csak meggondolni es nem tudtak volna.

Ha penig kgtek ez szép igiretet ez dicsiretes hazáért nem fogadja, kgtek ezt várhatja:

1) Az [1]) brassaiakkal mindjárt házatokat felégettetjük, feleségteket, gyermekteket szablyára hányatjuk.

2) Ujegyház szék és Sink szék hátúl résen, mi innét minden erőnkkel, hadakozó szerszámunkkal előtökben állunk: Megygyes és Seghesvár széket reátok oldalról hozzuk: ott kijé legyen az nyereség, az szerencsétől várjuk. Honnét ha valaki az vajda mellé szaladhatna is, reménségünk vagyon isten után, hogy ott is meg nem maradhat.

3) Az Fogaras földi parasztságot értjük, hogy mozgolódnak; megizentük, hogy megtérjenek mert mind egyig levágatjuk őket.

---

[1]) »Az« előtt egy kéz van rajzolva.

4) Bolyában az vajda házából kiszöktek, Prusztánál Szász Sebesnél az álgyukat az havas torkában vonták, honnét itilheti kgtek, micsoda reménség lehessen felőlle. Ezek az dolgok, kiket kgteknek értésére akartunk adni, és ebből várjuk az kgtek válasz tételét. Vezérelje az úristen kgteket minden jóra.

Külczím: 1600 articuli dehortatorii per delegatum civitatis Cibiniensis senatorem incolis Siculicae nationis propositi, scilicet ut deserant Michaelem vajvodam, et se cum copiis Aug. Rom. imperatoris conjungant.

Az háromszéki székely uraimnak iratott articulusok. Anno domini 1600. die 10. Septembris.

(A szász nemz. egyetem ltárában levő fogalmazványról.)

VIII.

1600. szept. 13.

A tordai tábori országgyűlés felhivja Belső-Szolnok megyét, hogy Kolosvárnak 2000 frtot fizessen le. (V. ö. IV. k. 390. l.)

Nos proceres, magnates, caeterique status et ordines universitatis nobilium Transsylvaniensium etc. Egregiis et nobilibus dominis comitibus vicecomitibus, exactoribus et judicibus nobilium comitatus Zolnok interioris, amicis nobis honorandis salutem et amicitiae nostrae commendationem. Quoniam nos summam illam duorum millium florenorum hungaricalium, quam prudentes et circumspecti domini primarius et regius judices caeterique cives civitatis Colosvariensis ad praesentem patriae necessitatem, vindicandamque ab immani tyrannide Michaelis vaivodę pristinam libertatem, in publicum nobis administraverunt, ex censu et contributione comitatus illius Zolnok interioris proxime et immediate per dominos regnicolas imponendo eisdem judicibus juratis ciuibus dictę civitatis Coloswariensis persolvendos ordinavimus, et deputavimus, ideo vobis serie praesentium iniungimus, eosdemque benevole hortamur, ut acceptis praesentibus vos quoque praenotatam summam duorum millium florenorum Hungaricalium ipsis ex proximo et immediate imponendo censu eisdem Coloswariensibus plenarie, integre, et citra omnem defectum persolvere modis omnibus debeatis. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum ex castris

ad oppidum Thorda positis die decima tertia mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo.

Stephanus Chiakÿ m. p. (P. H.) (P. H.) (P. H)
Franciscus Alard de . . . m. p.
Stephanus Tholdj m. p. (P. H.) (P. H.) (P. H.)
caeterique status et ordines
universitatis nobilium etc.

(Eredetije nyilt alakban *Kolosvár város ltárában. (Fasc. IV. Nro 67.)*

IX.

1600. nov. 4.

Rudolf császár a szászokat hűségre inti. (V. ö. IV. k. 404. l.)

Rudolphus secundus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Posteaquam in nostram postestatem rediisse Transilvaniam intelleximus nihil nobis prius duximus, quam ut eos qui et origine et lingua et (quod caput est) avita animi integritate Germani, nostrum scilicet genus estis, inprimis animaremus. Quam enim antehac et quidem proxime in ista rerum conversione fidei nobis probandae studium ostenderitis a consiliariis ac ministris nostris quos istas in partes misimus et ab aliis edocti sumus. Placet nobis insignis et praeclara illa, quam erga nos geritis, voluntas et qua salutem vestram curatis sollicitudo. Ut itaque progeneralis et consiliarii nostri singularem in omnibus vestri rationem habeant, serio ipsis commisimus, iniungimus hocque agimus ne vos qua nobis devoti estis, fidei poeniteat, nequaquam dubitantes quin nostris perpetuo in posterum permansuri vosque ita gesturi sitis, ut gratiam nostram, qua vos complectimur magis magisque mereamini. Datum in arce nostra regia Pragensi die quarta mensis Novembris anno 1600 regnorum nostrorum Romani vigesimo sexto, Hungarici vigesimo nono, Bohemici vero itidem vigesimo sexto.

Rudolphus. Ad mandatum sac. caes.
Mattis proprium
Johannes Barvicius.

(A szász nemz. egyetem ltárában levő egykorú másolatról.)

X.

1601. jan. 5.

Meghivó a kolosvári országgyűlésre. (*V. ö. IV. k. 409. és 577. l.*)

Nos consiliarii sacratissimae caesareae regiae Maiestatis ac proceres et magnates regni Transsylvaniae etc. Prudentibus et circumspectis dominis magistro civium regio et sedis judicibus, caeterisque juratis civibus civitatis et sedis Cibiniensis amicis nobis honorandis salutem et nostri commendationem. Cum pro ratione praesentium temporum atque varietate tractandorum negotiorum dominis regnicolis trium nationum Transsilvaniensium, et partium regni Hungariae huic ditioni subiectarum, ad diem festum Beatae Agnetis virginis et martyris, hoc est vigesimum primum diem Januarii praesentis in civitate Colosuar comitia partialia celebrare decreverimus, quo tempore ea quae e re omnium erunt et ad commune patriae bonum ac salutem pertinebunt in medium proponentur atque deliberabuntur. Quapropter dominationes vestras per praesentes benevole requirimus, eisdemque autoritate nostra qua publice fungimur diligenter injungimus, ut ex sede vestra quatuor ex fratribus vestris viros graves usu rerum atque autoritate pollentes deligere, ac una cum magistro civium et judice regio ad diem et locum praescriptum ubi nos quoque futuri sumus cum plenis mandatis tractandorum et concludendorum negotiorum quorundam, absque aliqua cunctatione mittere et expedire ne intermittant. Nec secus faciant. Datum Albae Juliae die quinta mensis Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo primo.

Stephanus Ciaky m. p.
Caspar Kornis m. p. (L. S.) (L. S.) (L. S.)
Pangratius Sennei m. p.
Franciscus Alard m. p. (L. S.) (L. S.) (L. S.)
Stephanus Tholdi m. p.
Moyses Zekeli m. p.
Stephanus Bodony m. p.
Benediktus Mindszenty m. p.

Kivülről: Anno 1601. convocatoriae ad comitia partialia in citte Colosvar celebranda. Nro. 1 Hermamstatt.

(Az eredeti viznyomatu papiron, a szász nemzeti egyetem ltárában.)

TARTALOM.

XV. fejezet. 1601—1604.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

Lap.

Lap.

XVI. fejezet. 1605—1607.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

FÜGGELÉK.

Jegyzék azon

„Archaeologiai munkák"-ról,

melyek a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalában

(Budapest akadémia épülete) leszállitott áron kaphatók:

Archaeologiai közlemények. A hazai műemlékek ismertetésének előmozditására kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Archaeologiai Bizottsága. I—XI. kötet. 1. füzet. Egy a II-dik kötethez tartozó 4-rétü képatlaszszal. 1859—1876. Ára az I—XI. 1. kötetnek együtt véve 22 frt 60 kr.

Értesitő (Archaeologiai). A M. T. Akadémia Archaeologiai Bizottságának közlönye. 1869—1877. 8-rét.

I.	kötet.	1869.	VI és 320 lap.	Elfogyott	3 frt.
II.	»	1870.	VI és 312 lap.	Elfogyott	3 frt.
III.	»	1870.	III és 324 lap.	Elfogyott	3 frt.
IV.	»	1870.	V és 328 lap.		3 frt.
V.	»	1871.	V és 328 lap.		3 frt.
VI.	»	1872.	VI és 320 lap.		3 frt.
VII.	»	1873.	V és 316 lap.		3 frt.
VIII.	»	1874.	X és 315 lap.		3 frt.
IX.	»	1875.	IX és 318 lap.		3 frt.
X.	»	1876.	340 lap.		3 frt.
XI.	»	1877.			3 frt.

Henszlmann Imre. A székes-fehérvári ásatások eredménye. 9 rajztáblával 1864. Nagy ivrét. 226 lap. 2 frt.

Magyarországi Régészeti Emlékek. (Monumenta Hungariae Archaeologica). Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Archaeologiai Bizottsága. I. kötet. 1. és 2. rész. II. kötet. 1. és 2. rész. III kötet. 1. rész. 1869—1876. 4-rét. Ára a 3 kötet 5 részének együttvéve 18 frt.

I. kötet.

1. rész. Pécsnek középkori régiségei. I. rész: A pécsi székes-egyháznak épitészete. Irta Henszlmann Imre 1869. 97 lap. 6 képtáblával és számos fametszettel. 2 frt.

2. rész. Pécsnek középkori régiségei II. rész. A pécsi székesegyháznak dombormüvei Irta Henszlmann Imre. 1870. 372 lap. 2 képtáblával és számos fametszettel. 2 frt.

II. kötet.

1. rész. Pécsnek régiségei. III. rész. Első és második függelék a pécsi székes-egyház magán-iratához és a pécsi ó-keresztyén sirkamara. Irta Henszlmann Imre. 1873. 165 lap. 4 képtáblával és számos fametszettel. 2 frt.

2. rész. A bécsi 1873. évi világtárlat magyarországi kedvelőinek régészeti osztálya. Irta Henszlmann Imre. 1875—1876. 10 táblával és 277 fametszettel 336 lap. 8 frt.

III. kötet.

1. rész. Régi falképek Magyarországon. Irta Dr. Rómer Flóris Ferencz. 1875. 170 lap. 13 többnyire szinezett képtáblával és számos fametszettel. 8 frt

Műrégészeti kalauz. Különös tekintettel Magyarországra. Irták **Dr. Rómer Flóris** és **Dr. Henszlmann Imre.** Kiadta a M. T. Akadémia Archaeologiai Bizottsága. Gr. Andrássy Manó, Gr. Sándor Móricz, Br. Wenckheim Béla és Br. Podmaniczky Frigyes urak költségén. 2 részben 2 frt 50 kr.

I. rész.

Őskori műrégészet. 154 fametszettel. Irta Dr. Rómer Flóris. 1869. Kis 4-rét.V. és 134 lap. (Külön nem kapható,)

II. rész.

Középkori épitészet. 250 fametszettel. Irta Dr. Henszlmann I. 1868. Kis 4-rét, 150 lap. 1 frt 25 kr

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica). *I. osztály Okmánytárak*: (Diplomataria). I—XXV. kötet. 1857—1879. 8-rét. Ára az eddig megjelent 25 kötetnek együtt megrendelve 45 frt. Tartalom:

Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. (1441—1652. Összeszedte s lemásolta Hatvani (Horváth) Mihály. I—IV. kötet. (Monum. Diplom. 1—4. köt.) 1857—59. 89⁵/₈ ív 8 frt.

Magyar történelmi okmánytár, londoni könyv- és levéltárakból 1521—1717. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. Egy kötetben. (Monum. Diplom. 5. köt.) 1859. 318 lap. 2 frt.

Arpádkori uj okmánytár. (Codex Diplom. Arpadianus cont.) Fejér Gy. Codex Diplomaticusának folytatása. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. (Monum. Diplom. 6—13. 17. 18. 20. 22. kötet.) 1860—1874. 392 ív 28 frt.

Alvinczi Péter okmánytára. (Diplom. Alvinczianum:) Erdélyi visszacsatolása felett a magyar királylyal és megbizottjával folytatott alkudozások történetéhez 1685—1688. Közzétette Szilágyi Sándor. 2 kötetben. (Monum. Diplom. 14. 15. köt.) 1870. I. VI és 421 lap. II. 338 és LVIII lap. 4 frt.

III. Pál pápa és Farnese Sándor bibornok Magyarországra vonatkozó diplomacziai levelezései. 1535—1549. Közli Óváry Lipót. (Monum. Dipl. 16. köt.) 1879. XXXVI. és 214 lap. Ára 2 frt.

Pázmány Péter levelezése. (Cod. Epistol. Petri Pázmány Card). Közzé teszi Frankl Vilmos I. kötet. 1605—1625. (Monum. Diplom. 19. köt.) 1873. XXV és 461 lap 3 frt.

Okmánytár I. Rákóczi György svéd és franczia szövetkezéseinek történetéhez. 1632—1648. Szerkesztté és jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 21. kötet.) 1873. IX. és 491 lap. 2 frt.

Okmánytár II. Rákóczi György diplomatiai összeköttetéseihez. (1648—1660. Szerkesztté Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 23. kötet.) 1874. VII és 740 lap. 3 frt.

A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése 1632—1660. Szerkesztté Szilágyi Sándor. Egy kötet, két fényvéseti hasonmással. (Monum. Diplom 24. kötet.) 1875. XII és 644 lap. 4 frt.

Oláh Miklós levelezése. Közli Ipolyi Arnold. Egy kötet. (Monum. Diplom. 25 kötet.) 1876. XV és 639 lap. 3 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica.) *II. osztály. Irók.* (Sciptores) I—XXIII. 1. 2. fele. XXIV—XXIX. és XXXII. kötet. Egy a VIII. kötethez tartozó pótfüzettel. 1857—1877. 8-rét. Ára az eddig megjelent 30 kötetnek együtt megrendelve 54 frt. Tartalom:

Szerémi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Egy kötet. (Monum. Script. 1. köt.) 1857. XXXIV. és 410 lap. 2 frt.

Verancsics Antal, m. k. Helytartó. Esztergomi Érsek összes munkái. Közli Szalay László (1—7) és Wenzel Gusztáv (8—12) 12 kötet. Név és tárgymutatóval. (Monum. Script. 2—6. 9. 10. 19. 20. 25. 26. 32. kötet.) 1857. 294 ív 26 frt.

Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592—1603, és Hidvégi Mikó Ferencz historiája 1594—1613. Biró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötet. (Monum. Script. 7. kötet.) 1863. IX és 231 lap. 2 frt.

Rozsnyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradványai. Összeszedte s jegyzetekkel és oklevéltárral kisérve kiadta Szilágyi Sándor. Egy kötetben s egy pótfüzettel. (Monum. Script. 8 kötet.) 1867. 544 lap. 2 frt.

Altorjai B. Apor Péter munkái. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötetben. (Monum. Script. 11. kötet.) 1863. X és 484 lap. 2 frt.

Brutus János Mihály, m. kir. történetiró magyar historiája. 1490—1562. A m. k. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából a szerző életével közli Toldy Ferencz I. II. III. kötet. (Monum. Script. 12. 13, 14. kötet.) 1863—1867. I. CIX és 461 lap. II. IX és 495 lap. III. VIII és 474 lap. Ára 7 frt.

Ghymesi Forgách Ferencz, nagyváradi püspök, magyar historiája 1540—1572 Forgách Simon és Istvánfi Miklós jegyzéseikkel együtt. A herczeg Eszterházy-féle kéziratból közli Majer Fidel. Bevezette Toldy Ferencz. Egy kötet. (Monum. Script. 16. kötet.) 1866. LXXXVIII és 553. lap. 3 frt.

Baronyai Decsi János magyar historiája 1592—1598. A szerző életével. Közli Toldy Ferencz. Egy kötet. (Monum. Script. 17. kötet.) 1866. LXXX és 328 lap. 2 frt.

Késmárki Tököly Imre naplója 1676—1678 évekről. Közli Torma Károly. Egy kötet. (Monum. Script. 18 kötet.) 1866. XII és 199 lap. 1 frt 20 kr.

Késmárki Tököly Imre naplója 1693—1694. évekből. Az eredeti kéziratból közli Nagy Iván. Egy kötet. (Monum. Script. 15 kötet.) 1863. VIII és 701 lap. 3 frt

Késmárki Tököly Imre naplói, leveleskönyvei és egyéb emlékezetes irásai két kötetben. Közli Thaly Kálmán. I. kötet 2 részben: K. Tököly J. és némely főbb híveinek (Dobai Zs., Sándor. G., Bay M., Almády J.-nak) naplói és emlékezetes irásai. 1686—1705. II. kötet: Leveles könyvei és egyébb emlékezetes irásai. (Monum. Script. 23. kötet két részben, 24. kötet.) 1863—1873. I. XXXII és 784 lap. II. XVI és 707 lap. 7 frt.

Kritobúlosz: II. Mehemet élete. A magyar tudományos Akadémia történeti bizottsága által kiadott görög szöveget ugyannak megbizásából forditotta Szabó Károly. Egy kötet. (Monum. Script. 22. kötet.) 1875. X és 273 lap. 2 frt.

Történelmi naplók. 1663—1719. Közli Thaly Kálmán. Ottlyk György önéletleirása. — Bártfai követek naplója az ónodi gyülésről. — Gr. Teleki Mihály és Pápai János nándor-fejérvári követségének diariuma. — Ifj. Tsétsi János havi krónikája. — Bivolényi István töredék-naplója. — Ritter György János soproni emlékirata. Egy kötet. (Monum. Script. 27. kötet.) 1875. XXXII és 607 lap. 4 frt.

Szamosközi István fenmaradt történeti munkái. Közli Szilágyi Sándor. Három kötetben. (Monum. Script. 21. 28. 29. kötet. 1877.) 4 frt.

HARMADIK OSZTÁLY: ORSZAGGYŰLÉSEK.

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK, történeti bevezetésekkel, Fraknói Vilmostól) Első kötet: 1526—1536. Budapest, 1874. XXXII és 550 lap. 5 frt. — *Monum. Comitialia. I köt.* — Második kötet: 1537—1545. Budapest, 1875. 688 lap. 5 frt *Monum. Comitialia. II. kötet.* — Harmadik kötet: 1546—1556. Budapest, 1876. 617 lap. — *Monum. Comitialia III. köt.* Ára 3 frt. — Negyedik kötet. 1557—1563. Budapest, 1877. 670 lap. Ára 3 frt. — Ötödik kötet. 1564—72. 600 és IV lap. Budapest, 1878. Ára 3 frt. — Hatodik kötet. 1573—1581. 549 lap. Budapest, 1879. Ára 3 frt.

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK történeti bevezetésekkel Szilágyi Sándortól. I. kötet. 1540—1556. XVI és 596 l. Ára 3 frt Második kötet. 1556—1576. 584 l. Budapest 1877. Ára 3 frt. — Harmadik kötet. Budapest, 1878. Ára 3 frt. Negyedik kötet. Budapest 1879. Ára 3 frt.

NEGYEDIK OSZTÁLY: DIPLOMACZIA.

MAGYAR DIPLOMACZIAI EMLÉKEK, az Anjou-korból, szerk. Wenzel Gusztáv. Első kötet: 1268—1341. Budapest. 1874. XXX és 423 lap. 3 frt 15 kr. - Második kötet: 1341—1370. Budapest, 1875. XXX és 687 lap. 5 frt. Harmadik kötet: 1371—1426. Budapest, 1876. XXVIII és 771 l. 4 frt. *Monum. Acta Extera I., II., III. kötet.*

MAGYAR DIPLOMACZIAI EMLÉKEK Mátyás király korából. Szerkesztik Nagy Iván és b. Nyáry Albert. Első kötet 1458—1465 Budapest, 1876. XXIII és 390 lap. Ára 2 frt. Második kötet 1466—148.. Budapest 1877. 448 l. Ára 2 frt. Harmadik kötet. 1481—1488. Budapest, 1877. 447 l. Ára 2 frt. — Negyedik kötet. 1488—1490. Budapest, 1879. XXVI és 434 lap. Ára 2 frt.

☞ Mind a négy osztályból eddig megjelent 73 kötet együtt megrendelve, **240 frt** helyett **116 frtért** kapható.

KNAUZ NÁNDOR: Kortan, hazai történelmünkhöz alkalmazva. Jutalmazott pályamű. Budapest 1877. 75 iv. 4 frt.

KALLAY BÉNI: A szerbek története 1780—1815. Első kötet, Budapest, 1877. 639 lap. Ára 3 frt 60 kr.

Budapest, 1879. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.